โปรดแก้คำผิดในหนังสือ พ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒)

(การนับบรรทัด ให้นับลงจากบรรทัดบนคือเลขหน้า
ถ้ามี จล. ให้นับขึ้นจากบรรทัดล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	*บรรทัด*	*คำที่ผิด*	*แก้เป็น*
๕๖	จล. ๕	ฯ นุสัย	ฯ นุสย์
๗๔	จล. ๔	คนรู	คนรู้
๗๗	จล. ๔	มนทำ	มันทำ
๘๖	จล. ๒	(เหนือบรรทัด ๒ กลางหน้า)	**พ้าสางทางยาแก้สรรพโรค**
๑๔๐	๗	วิพากย์	วิพากษ์
๑๖๒	๖	นักเรียก	นักเรียน
๑๖๔	จล. ๔	วตถุ	วัตถุ
๒๘๕	๘	อนิสงส์	อานิสงส์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

บันทึก

หนังสือชุด "ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส" เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๐]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓)	สันทัสเสตัพพธรรม	๑๓ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖
(๕)	พุทธิกจริยธรรม	๑๘
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๗)	โอสาเรตัพพธรรม	๑๓ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑
(๙)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖
(๑๐)	มหิตลธรรม	๑๗ . ข
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑
(๑๕)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๑	๓๘
(๑๖)	ค่ายธรรมบุตร	๓๗
(๑๗)	ฆราวาสธรรม	๑๗ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๑๘)	ปรมัตถสภาวธรรม	๑๔ . ก
(๑๙)	ปฏิปทาปริทรรศน์	๑๔
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก
(๒๑)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๒	๓๘ . ก
(๒๒)	เตกิจฉกธรรม	๑๗ . ง
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ค
(๒๔)	ศารทกาลิกเทศนา	๒๖
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก	๑๘ . ข
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘ . ค
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘ . ก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๒๘)	ธรรมสัจจสงเคราะห์	๑๘ . ช	
(๒๙)	ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์	๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘ . จ	
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๘ . ง	
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๘ . ฉ	
(๓๓)	ไกวัลยธรรม	๑๒ . ก	
(๓๔)	อาสาฬหบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๔	
(๓๕)	มาฆบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๒	
(๓๖)	พระพุทธคุณบรรยาย	๑๑ . ก	
(๓๗)	วิสาขบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๓	
(๓๘)	ชุมนุมล้ออายุ เล่ม ๑	๔๒ . ก	
(๓๙)	ธรรมบรรยายต่อหางสุนัข	๓๙ . ค	
(๔๐)	เทคนิคของการมีธรรมะ	๓๗ . ก	
(๔๑)	อะไรคืออะไร ?	๓๗ . ค	
(๔๒)	ใครคือใคร ?	๓๗ . ข	
(๔๓)	อริยสัจจากพระโอษฐ์	๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๔)	ราชภโฏวาท	๓๙ . ง	
(๔๕)	กข กกา ของการศึกษาพุทธศาสนา	๑๔ . ค	
(๔๖)	ธรรมะเล่มน้อย	๔๐	
(๔๗)	ใจความแห่งคริสตธรรม-เท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ	๔๔ . ก	
(๔๘)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒	๓๑ . ก	
(๔๙)	หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ ของ "สิริวยาส"	๔๒ . ค	
(๕๐)	ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๑	๔๖ . ค	
(๕๑)	ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒	๔๖ . ง	

ผู้บริจาคทรัพย์ในการพิมพ์ และผู้ร่วมมือช่วยเหลือทุกท่าน ขออุทิศส่วนกุศลแก่สรรพสัตว์

๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๕

(โปรดช่วยค่าพิมพ์ "ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒" เล่มละ ๑๔๐ บาท)

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวน

โมกข์

(ตอน๒)

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์

(ตอน ๒)

ของ

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ๒๕๒๖

ระหว่าง ๒ กรกฎาคม ถึง ๒๔ กันยายน ๒๕๒๖

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สวนอุศมมูลนิธิ จัดพิมพ์ด้วยเงินบริจาคของ คุณภุชงค์ บุญแสง

เป็นอันดับที่ สิบแปด แห่งทุนนี้ เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้

ซึ่งจัดอยู่ในธรรมโฆษณ์ หมวดห้า ชุดรวมเรื่องปกิณกะ

อันดับ ๔๖ ง. บนพื้นแถบสีม่วง

จำนวนพิมพ์ ๑,๕๐๐ เล่ม

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับแจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย]

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

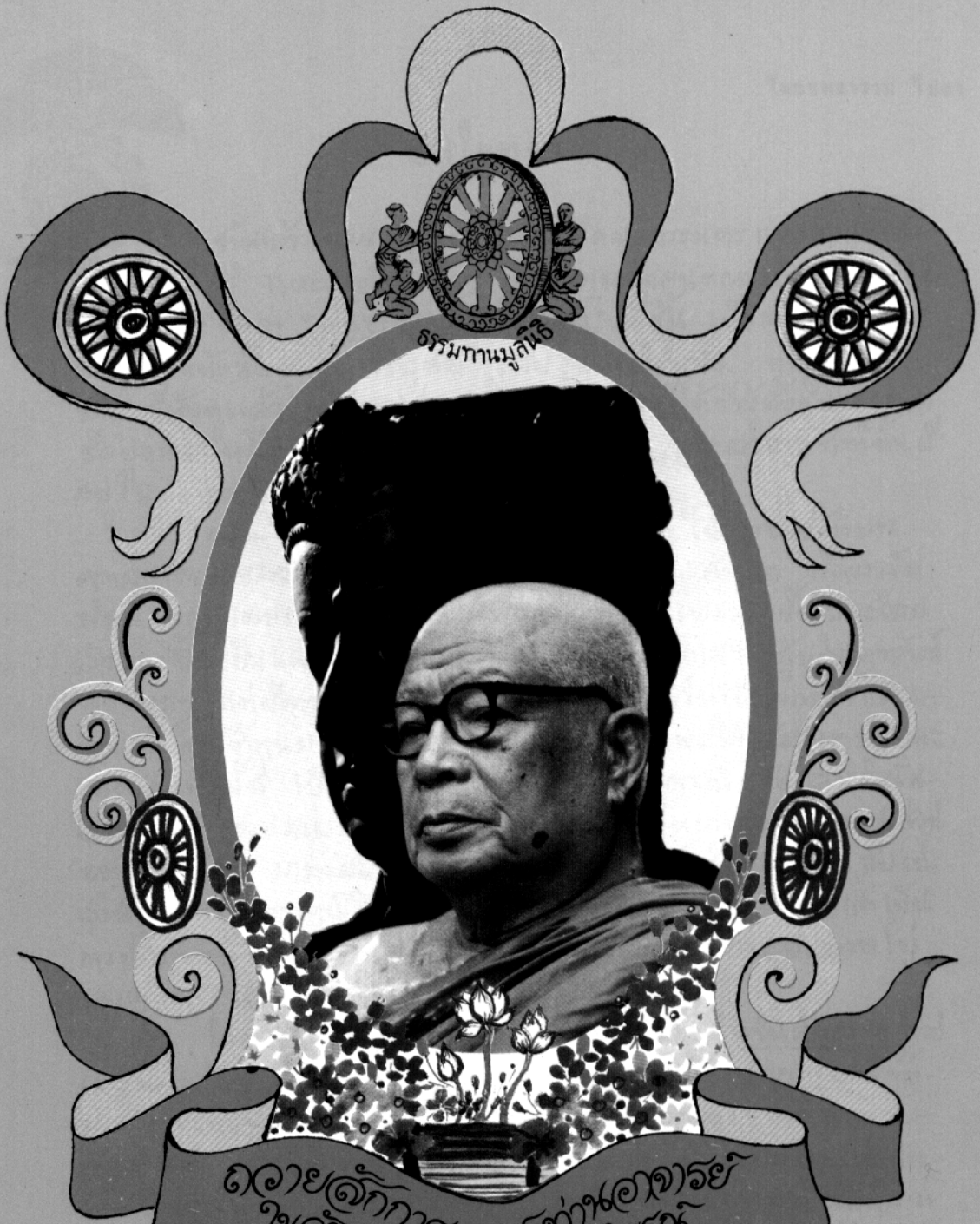

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อนุโมทนา.

ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา ในการที่คณะกรรมการแห่งธรรมทาน-มูลนิธิ และผู้หวังดีอื่นๆ ได้มีความคิดจนตกลงร่วมมือกันจัดตั้งทุนที่มีชื่อว่า "ทุนธรรมทานปริวรรตน์" นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เพิ่มขึ้นอีกวิธีหนึ่ง. ทุนนี้ แม้จะมีชื่อที่ฟังดูแล้ว แปลกไปจากชื่อทุนต่างๆ ที่ได้มีผู้ตั้งขึ้นไว้ ตามชื่อบุคคล หรือชื่อสกุลนั้นๆ ก็ตาม, แต่งาน และผลงานที่ทำนั้นมีอยู่ในลักษณะเดียวกัน โดยแท้.

ทุนนี้ คงจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในการช่วยให้บท-ความบรรยายธรรม หรือข้อธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ที่ควรจัดพิมพ์ออกมาเผยแพร่ ได้มีโอกาสถูกนำมาเผยแพร่มากขึ้น และโดยเร็วยิ่งขึ้น เป็นแน่นอน. อีกทางหนึ่ง ก็เป็นโอกาสให้ผู้บริจาคทรัพย์รายย่อยๆ แต่มีความประสงค์มุ่งหมาย ให้ได้ใช้ไปในกิจการณ์ธรรม-ทานที่ต้องใช้ทุนมาก โดยตรง, จะได้รับความพอใจ สมเจตนา. และอีกทางหนึ่งนั้น เป็นการสดวกแก่การดำเนินกิจการณ์ของมูลนิธิ นั่น-เอง ในการรวบรวมเงินที่ได้รับมา จากการจำหน่ายหนังสือบางส่วนของบางเรื่อง มารวมไว้ในทุนนี้ เพื่อการพิมพ์ที่หมุนเวียนสืบไป. ดังนั้น การปริวรรตน์ในที่นี้ จึงมิใช่ปริวรรตแต่ทุน หากแต่เป็นการปริวรรตน์ของธรรม ที่เผยแพร่ นั้นด้วย ซึ่งควรจะปริวรรตไปรอบๆโลก แห่งสมัยนี้.

โลกสมัยนี้ กำลังขาดธรรม โดยเฉพาะในขั้นศีลธรรม ด้วยเหตุต่างๆ กัน; จึงเกิดการระส่ำระสาย, แล้วก็แก้ไขวิกฤตการณ์ทั้ง-หลายเหล่านั้นไม่ได้ : พูดกันไม่รู้เรื่อง ทั้งภายในชาติ และระ-หว่างชาติ. รัฐบาลต่างๆในโลกที่ตั้งขึ้นมา แก้ไขปัญหาแห่งประ-เทศนั้นๆ ไม่ได้ และทุกรัฐบาล, แม้จะเป็นรัฐบาลที่ถือกันว่าดี ก็ยังมีอาการ เหมือนกับการเปลี่ยนหน้า กันขึ้นมาจับปูใส่กะด้ง เท่านั้นเอง, ไปคราวหนึ่งๆ. เราจะต้องรอกันไปอีกนานเท่าไร จึง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะถึงสมัยที่ทุกคนเข้าใจกันขึ้นมา ตรงกันหมด ว่าเราจักต้องมี ประชาชน หรือประชาชาวโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม, ที่เป็นอยู่โดยธรรม, ที่ช่วยเหลือกันโดยธรรม, ให้สมกับที่ว่า "สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น!" มิใช่เกิดมาเพื่อเอารัดเอาเปรียบกันและกันได้ โดยวิธีเสรีประชาธิปไตย นั้นเลย. สมัยนั้นแหละ การผลัดกันเป็นรัฐบาล ในลักษณะแห่งการจับปูใส่กะด้ง คราวหนึ่งๆ เช่นนั้น ก็จะหมดไปจากโลกเอง.

ข้าพเจ้า มีความเห็นว่า ธรรมทานปริวรรตน์ ที่เป็นไปอย่างทั่วถึงในหมู่มนุษย์ เท่านั้น ที่จะช่วยให้แต่ละคน ทำความเข้าใจตัวเอง และเข้าใจผู้อื่น แล้วเข้าใจโลกส่วนรวมทั้งหมดได้ในที่สุด, อันจะช่วยให้ทุกคน มีพระเจ้าอยู่ในตน, มีศาสนามีธรรมะ อยู่ในใจ กระทั่งมีศีลธรรมอยู่ทั่วไป ที่กายและวาจา อย่างที่จะสร้างปัญหาส่วนตัว หรือส่วนสังคมขึ้นมา ไม่ได้เลย, และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ อย่างที่กำลังเผชิญกันอยู่ในเวลานี้ ได้อย่างพร้อมเพรียงกัน เหมือนว่าเล่น, ไม่ว่าแผ่นดินโลกนี้ หรือธรรมชาติใดๆ มันจะผันผวนไปในลักษณะอย่างไร.

โลกกำลังหลงถือลัทธิ ที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจากการศึกษาทั่วไป, แยกวัดออกจากโรงเรียน, แยกครูออกจากความเป็นปูชนียบุคคล หรือแม้แต่ความเป็นอุบาสก : มีแต่การศึกษาที่ทำให้เฉลียวฉลาดอย่างเดียว ไม่รู้จักทำให้มีศีลธรรมกันเลย ซึ่งยังเกลียดกลัวศาสนา ว่าจะทำให้ตรีตระล้าสมัย เสียเปรียบคนพวกอื่น; หรือถึงกับประกาศตนเป็นข้าศึกต่อธรรม ว่าคอยห้ามกัน มิให้สุ่มหลงความศุข ทางเนื้อหนัง ซึ่งที่แท้นั้นเป็นทางมาแห่งคอรัปชั่น ทุกๆประการ; จึงพากันต้านทาน ทุกวิถีทาง ในเมื่อมีการกล่าวถึงการปฏิบัติศีลธรรม. ทุกคน มุ่งหน้าแต่จะกอบโกยปัจจัยแห่งความศุขทางวัตถุอย่างเดียว; ระดมการสอนกันว่า ไม่มีสิ่งอื่นใด นอกจากความสมบูรณ์ทางวัตถุเท่านั้น ที่เป็นความดีสุดยอด ของมนุษย์! แต่แล้วในที่สุด เราก็ลองพิจารณากันดูเองว่า ผลที่กำลังได้รับนั้น ทำให้โลกนี้เป็นโลก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ของอะไร ? หรือ เต็มไปด้วยมนุษย์ชนิดใด ยิ่งขึ้นทุกที ? มีวิถีทางใดบ้าง ที่จะทำให้ พูดกันรู้เรื่อง หรือทำความเข้าใจกันได้ ? ร่วมมือกันได้ ในการแก้ไขวิกฤตการณ์ต่างๆ อันกำลังจะกลายเป็นของถาวร ประจำโลกไปในที่สุด.

โลก ที่ลงทุนด้วยเศรษฐกิจและการเมือง โดยเหลียวแลศีลธรรม ไปทีละน้อย จนในที่สุดไม่มี ถ้าขาดศีลธรรมแล้ว เศรษฐกิจและการเมือง นั่นแหละ คือเครื่องทำลายโลก; ยิ่งเก่งเท่าไร ยิ่งทำลายโลก เร็วขึ้นเท่านั้น และทำลายถึงรากฐาน คือส่วนลึกของจิตใจมนุษย์ จนหมด ความเป็นมนุษย์ นั่นเอง.

ทางออกสุดท้าย ของโลกที่ประกอบอยู่ด้วยศีล - ธรรม เท่านั้น ที่จะทำให้โลก กลับมีโชคดี เป็นโลกของพระเจ้า ที่สร้างมา สำหรับให้มนุษย์ อยู่กันโดยสงบสุข, แทนที่จะอยู่กัน ในสภาพที่ถูกพระเจ้าสาปแช่ง หรือลงนรกไปโดยเร็วพลัน เช่นนี้! ธรรมทูตสันติภาพ เป็นสิ่งหนึ่ง ที่จะช่วยให้โลก ถอยหลังเข้าคลอง กลับมีศีลธรรม และแก้ปัญหาต่างๆ อันเป็นวิกฤตการณ์ ของมนุษย์สมัยนี้ได้; ดังนั้น สิ่งใด สามารถทำให้ ธรรมทูตสันติภาพ เป็นไปได้ ข้าพเจ้าก็รู้สึกพอใจ และอนุโมทนา; และหวังว่า การปฏิวัติธรรมนั้น จักเป็นไปได้ ทั่วทุกหนแห่ง อันเป็นปัจจัย, และทั้งชีวิต อันเป็นเครื่องทำให้โลก ได้มีสันติ, มีสุข เป็นความสงบสุข ของโลกทุกประการ.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

ไพศาลราม, โคก
๒๖ พฤษภาคม ๒๙

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คำปรารภ

ธรรมโฆษเล่มนี้ เป็นคำบรรยายประจำวันเสาร์ ต่อจากฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๑) ซึ่งบรรยายเมื่อภาควิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๒๖ รวม ๑๓ ครั้ง ยังไม่จบ; ได้บรรยายต่ออีกในภาคอาฬ์หบูชา ระว่าง ๒ กรกฎาคม ถึง กันยายน ๒๕๒๖ รวม ๑๒ ครั้ง เป็นตอน ๒.

คำบรรยายทั้งสองตอนนี้ ศิษย์ของท่านอาจารย์ ประสงค์จะจัดพิมพ์ เป็นอนุสรณ์ในงานธรรมสมโภชอายุครบ ๘๐ ปีของท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙; คณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานพิมพ์ครั้งนี้ทำสำเร็จทันเวลาได้เพียงตอน ๑ เล่มเดียว ตอนที่ ๒ ทำสำเร็จหลังจากวันงานธรรมสมโภช, และโดยเจตนาที่ท่านผู้เป็นทานบดีถือว่า จักทำหนังสือเล่มนี้ถวายบูชาพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ในโอกาสงานธรรมสมโภช ฯ ด้วย ฉะนั้น การจัดแจก, เผยแผ่ จึงยังคงปฏิบัติไปทำนองเดียวกับฟ้าสาง ฯ ตอนหนึ่ง

เฉพาะเล่มตอนสองนี้ จัดพิมพ์สำเร็จได้ด้วยศรัทธาบริจาคของคุณภุชงค์ บุญสูง ผู้เป็นทานบดี

หนังสือที่จะต้องรวบรวมเข้าชุดธรรมโฆษณ์ของท่านอาจารย์ ฯ ยังมีอีกมาก ผู้ประสงค์จะร่วมบริจาคในการพิมพ์ต่อไป จะติดต่อได้กับคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิหรือสวนอุศมมูลนิธิ

คณะผู้จัดทำ

สวนอุศมมูลนิธิ
๗๗ หมู่ ๖ ต. แขวงหนองบอน เขตพระโขนง
ถนนสุขุมวิท ซอย ๑๐๓ กรุงเทพ ฯ ๑๐๒๖๐

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สารบาญ

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒)

หน้า

๑. ฟ้าสางทางสุคติ ๑

-ทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย ๘

-ทางโลกิยสุข ๒๑

-ทางมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ ๒๔

๒. ฟ้าสางทางอริยวงค์ ๒๙

-ทางวิญญาณ ๓๕

-ทางสันทิฏฐิโก ๔๑

-ทางอริยมรรค ๔๗

-ทางดับทุกข์ ๔๙

-ทางการลดตัวตน ๕๖

๓. ฟ้าสางทางความสะอาด สว่าง สงบ ๖๑

-ทางโลกุตตรสุข ๖๘

-ในทางสิ้นกรรม ๗๕

-ทางถอนอุปธิ ๘๒

-ทางยาแก้สรรพโรค ๘๗

-ทางนิพพาน ๙๔

๔. ฟ้าสางทางมีชีวิตถูกต้อง ๑๐๑

-ทางทิศตะวันตก ๑๐๓

-ทางสังคม ๑๐๗

-ทางการเมือง ๑๑๖

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

-ทางเศรษฐกิจ ๑๒๐
-ทางสันติภาพ ๑๒๕
-ทางศาสนาจักร ๑๒๘
-ทางค่านิยมหรืออุดมคติ ๑๓๕
-ทางการดำเนินชีวิต ๑๓๙
-ทางกินอยู่แต่พอดี ๑๔๒
๕. ฟ้าสางในเรื่องทางจิต ๑๔๘
-ทางการมีจิตปรกติ ๑๕๘
-ทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงในความของวิปัสสนา ๑๗๔
-ทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ ๑๘๓
๖. ฟ้าสางทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสก ๑๙๕
-ทางปรมัตถ์ ๑๙๖
-ทางอภิธรรม ๒๑๘
-ทางอุบาสก ๒๒๔
๗. ฟ้าสางทางฝ่ายบรรพชิต ๒๔๐
-ทางสมณสารูป ๒๕๒
-ทางสมณสาชีพ ๒๖๑
๘. ฟ้าสางทาง ภาษาพูด, สวดมนต์, มังสวิรัติ ๒๗๐
-ทางภาษาพูด ๒๗๑
-ทางไหว้พระสวดมนต์ ๒๘๕
-ทางมังสวิรัติ ๒๙๒
๙. ฟ้าสางในทางมัชชวิรัติและอบายมุข ๓๐๐
-ทางมัชชวิรัติ ๓๐๐
-ทางอบายมุข ๓๐๙

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

-ทางกามารมณ์ ๓๑๑
-ทางการพนัน ๓๑๙
-ทางการทัศนาจร ๓๒๐
๑๐. ฟ้าสางในทางศาสนสัมพันธ์ ๓๒๘
-ทางศาสนาสัมพันธ์ ๓๒๙
-ทางการไม่ตู่เกี่ยวกับศาสนา ๓๔๖
-ทางวัฒนธรรมประเพณี ๓๕๕
-ทางถอยหลังเข้าคลอง ๓๖๗
๑๑. ฟ้าสางทางการศึกษา ๓๘๔
-ทางการยุวชน ๓๘๖
-ทางการกีฬา ๓๙๓
-ทางสุขภาพจิต ๓๙๗
๑๒. ฟ้าสางในทางพุทธศิลป์ ๔๐๑
-ทางศิลป ๔๐๑
-ทางนิรุกติ ๔๑๒
-ทางเอกลักษณ์ไทย ๔๒๒
-ทางมิตรภาพ ๔๒๕
-ทางกินดีอยู่ดี ๔๓๐
-ทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ ๔๓๕

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สารบาญละเอียด

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่สวนโมกข์ (ตอน ๒)

หน้า

๑. ฟ้าสางทางสุคติ ๑

หัวข้อที่อยู่ในเครือเดียวกัน นำมาพูดรวมคราวเดียวกัน ๑

สุคติตรงข้ามกับทุคติ หมายไปในเรื่องถึงดี – ชั่วเมื่อตายแล้ว ๒

ที่จริงสุคติ ทุคติมีได้ในขณะจิตที่ถัดไปจากการกระทำกรรม ๓

ชีวิตนี้เดินทางตลอดเวลาเพราะเป็นพฤติของจิต ที่เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ๔

มองให้เห็นชัดในจิตใจตนเองว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นสันทิฏฐิโก ๕

มองให้เห็นด้วยใจว่า จิตเศร้าหมอง หรือผ่องแผ้ว ๖

บางคราวจิตสว่าง, เบิกบาน, เป็นสุคติ; บางคราวมืดหดหู่ก็เป็นทุคติ ๗

จิตมีพฤติเปลี่ยนตลอดเวลา ต้องควบคุมให้มีสุคติที่นี่, เดี๋ยวนี้ ๘

ฟ้าสางทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย คือโลกนี้มีแต่สุขส่วนเดียว ๙

ที่น่าสนใจ คือมีความรักเพื่อนมนุษย์, มีเมตตาธรรม, ไม่มีการเบียดเบียน ๑๐

โลกพระศรีอารย์ที่พูดกันมา เป็นความสุขอย่างโลกิยะ ๑๑

ถ้าเป็นโลกพระศรีอารย์จริง ทุกคนจะไม่เห็นแก่ตัว, ไม่มีอาชญากรรมเลวร้าย ๑๒

โลกพระศรีอารย์แบบพระพุทธเจ้าต้องบรรลุมรรค ผล นิพพานมากขึ้น ๑๓

คนสมัยนี้ยิ่งเจริญ ยิ่งเป็นนรก มีกิเลสมาก, จมโลกมากเกินไป ๑๔

ต้องสร้างโลกพระศรีอารย์ด้วยการปฏิบัติธรรม, ละกิเลสอย่างยิ่ง ๑๕

โลกเจริญเท่าไร ศีลธรรมต้องเจริญตาม, มีธรรมะ, รักเพื่อนมนุษย์ให้มาก ๑๖

ทุกคนมีธรรมะขนาดอริยบุคคล, กินอยู่แต่พอดี เป็นต้น จะเป็นสุขได้ ๑๗

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

การอธิบายอุปมาให้มีศรัทธาทำความดีนั้นถ้าทำได้จริง ก็อยู่ในศีลธรรมได้ ๑๘
จะมีผลต้องอดทนพากเพียรประพฤติธรรมะ, ดำรงจิตอยู่ด้วยธรรมะตลอดเวลา ๑๙
ฟ้าสางทางโลกิยสุข ก็ปฏิบัติทางสายกลางกระทั่งสู่โลกุตตระ ๒๐
อัฏฐังคิกมรรค เป็นทางสายเดียวไปสู่จุดปลายทางคือ นิพพาน ๒๑
โลกิยะเป็นเรื่องของบุถุชนอยู่ใต้อำนาจความรู้สึกทางกามารมณ์ ๒๒
บุถุชนรู้จักความสุขเพียงทำบุญเอาสวรรค์ ยังไม่รู้จักโลกุตตรสุข ๒๓
โลกิยสุขมีอำนาจดึงดูดคนให้ติดเบ็ด ควรจะหาทางออกกันบ้าง ๒๔
ฟ้าสางทางมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ : ควรรู้จักเลื่อนชั้นจิตใจสูงขึ้น ๒๕
แต่ก่อน คนปรารถนามนุษย์สมบัติ, สวรรค์สมบัติ, นิพพานสมบัติ ๒๖
คิดกันว่าพยายามสร้างสวรรค์ เกี่ยวมนุษย์ให้ติดจมอยู่ที่นี่ ๒๗
แต่ที่ถูกควรรู้ว่า มนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อจมอยู่ในสวรรค์ ๒๘

๒. <u>ฟ้าสางทางอริยวงศ์</u> ๒๙
คำว่า **อริยวงศ์** หมายถึงลูกหลานของพระอริยเจ้า ๓๐
หลักปฏิบัติสืบสายพระอริยเจ้ามี ๔ ข้อ : ๑. สันโดษในการกินอยู่ ๓๑
๒. นุ่งห่มแต่พอดี ๓. ที่อยู่อาศัยมีแต่พอดีโดยสมควร ๓๒
๔. ต้องละชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ ซึ่งเป็นหลักธรรมทุกศาสนา ๓๓
ปฏิบัติได้ตามหลัก ๔ ข้างต้นควรกระทำทุกเพศวัย ๓๔
ฟ้าสางทางวิญญาณ, วิญญาณมีหลายความหมาย, ในที่นี้คือจิตใจ ๓๕
วิญญาณทางพุทธศาสนา หมายถึงสติปัญญา ๓๖
พระศาสนาเป็นโรงพยาบาล ทางวิญญาณของพระพุทธเจ้า ๓๗
คนในโลก เป็นโรคทางวิญญาณคือโง่, หลงทางวัตถุและไสยศาสตร์ ๓๘

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

พุทธบริษัทแท้จริงต้องสูงทางวิญญาณ สะอาด สว่าง สงบเย็น ๓๙

ไม่ควรมีกิเลส, นิวรณ์, จึงต้องศึกษาหัวใจของศาสนาคืออิทัปปัจจยตา.... .... ๔๐

ฟ้าสางทางสันทิฏฐิโก คือศึกษาธรรมะต้องรู้จัก รู้สึก ด้วยจิตใจ ๔๑

เช่น นรก อบายภูมิ, พึงศึกษาให้รู้จักอย่างที่นี่เดี๋ยวนี้ ๔๒

สังสารวัฏฏ์, สวรรค์, นิพพาน, ก็ต้องรู้สึกได้ที่นี่ เดี๋ยวนี้ ๔๓

โลกุตตระ, การรับผลกรรม, ต้องสัมผัสได้ที่นี่เดี๋ยวนี้ ๔๔

นรก สวรรค์ นิพพาน ต้องสัมผัสได้ด้วยใจ; ไม่ใช่ยกเลิกของเก่า ๔๕

ไม่ได้ยกเลิกของเก่า แต่อธิบายใหม่ ให้รู้จักผลที่นี่เดี๋ยวนี้ ๔๖

ฟ้าสางทางอริยมรรค คือทางของพระอริยเจ้า, ออกเสียจากนรก. ๔๗

อย่างหนึ่งคือตัวปฏิบัติมีองค์ ๘, อีกอย่างคือตัวญาณ ที่จะตัดกิเลส ๔๘

ญาณหรือปัญญาที่ตัดสังโยชน์ ๑๐ ได้ ก็เรียกอริยมรรค ๔๙

ฟ้าสางทางดับทุกข์ คือมีทุกข์ตรงไหน ต้องดับตรงนั้น ๕๐

ความทุกข์เกิดตรงที่เราโง่ต่อผัสสะคือสิ่งที่มากระทบ ๕๑

เมื่อหลงใหลในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นั่นคือโง่หลงรักเกลียด ๕๒

ไม่ทำผิดเมื่อผัสสะ ก็ดับทุกข์ได้, ต้องฉลาดรู้ให้ทันเวลา ๕๓

รู้ทันเวลาคือมีสติ แล้ว **เห็นทุกสิ่งเป็นเช่นนั้นเอง** จะไม่โง่ ๕๔

พุทธศาสนาต้องถือด้วยสมาทาน มิใช่อุปาทาน จะดับทุกข์ได้ ๕๕

ฟ้าสางทางการลดตัวตน หรือพูดว่า ลดยกหูชูหาง ๕๖

ตัวตน คือความเคยชินที่หมายมั่นว่าเป็นตัวกู - ของกูเพราะกิเลส ๕๗

สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนเป็นธรรมชาติมีในทุกชีวิต ๕๘

ต้องลดความโง่ยึดถือว่าตัวตน, ไม่ยกตนข่มท่าน ๕๙

อย่าหลงชอบตัวกู เพราะมันจะกัดเอา ต้องระวังลดมันลง ๖๐

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

๓. <u>ฟ้าสางทางความสะอาด สว่าง สงบ</u> ๖๑
ความสะอาด สว่าง สงบ ในที่นี้ เป็นเรื่องของจิตใจ ๖๑
จิตเป็นธาตุที่คิดนึกได้, มโน - ธาตุสำหรับรู้, วิญญาณ – ธาตุรู้แจ้ง ๖๒
มูลฐานของความไม่สะอาด เพราะจิตเศร้าหมอง ด้วยมีกิเลสอนุสัยอาสวะ ๖๓
สว่างหรือไม่สว่างขึ้นอยู่กับมีหรือไม่มีวิชชาซึ่งต้องมีสติปัญญาควบคุม ๖๔
สงบ, ไม่สงบ ก็เพราะมีตัณหาอุปาทานหรือไม่มี ๖๕
เหตุที่ไม่รักษาให้สะอาด สว่าง สงบ อยู่ได้ ก็เพราะโง่เมื่อมีผัสสะ ๖๖
ถ้าสามารถมีจิต สะอาด สว่าง สงบได้ จะเป็นพุทธบริษัทแท้จริง ๖๗
ฟ้าสางทางโลกุตตรสุข : ถ้ามีปัญญา จะพยายามอยู่เหนือโลก ๖๘
โลกุตตระหรือโลกอุดร ถึงได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้เมื่อจิตเหนือเวทนา ๖๙
เพราะจิตต่ำจมใต้โลกจึงเกิดปัญหาคดโกงในหมู่คนทุกชั้น ๗๐
ควรรู้เรื่องโลกุตตรธรรม : มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เสียบ้าง ๗๑
โลกเป็นสังขาร เป็นไปตามเหตุปัจจัย มีการเกิดดับรุนแรง ๗๒
เรื่องของโลกเป็นความทนทรมานเพื่อจะทรงตัวอยู่ ๗๓
ประพฤติธรรมจะเป็นหนทางถึงความดับโลกคือความทุกข์ ๗๔
ฟ้าสางในทางสิ้นกรรม : ศึกษาให้รู้จักคำ “กรรม” ทั้งบาลี และไทย ๗๕
กรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฏฏะ วนเป็นวงกลม : กิเลส - กรรม – ผลกรรม ๗๖
ทำกรรม แล้วเกิดผล แล้วส่งเสริมกิเลสต่อไป, วนไปไม่หยุดนิ่ง ๗๗
การสิ้นกรรมในพุทธ ฯ ต้องไม่โง่เมื่อผัสสะ ไม่มีเวทนาตัณหาอุปาทาน ๗๘
การสิ้นกรรมต้องประพฤติพรหมจรรย์ หรืออริยมรรค (มีองค์ ๘) ๗๙
และรู้จักกระแสอิทัปปัจจยตา, ตถตา, ไม่ยึด ชั่ว - ดี, ก็ไม่มีกรรม ๘๐
ตัวกรรม คือการกระทำด้วยเจตนา มีผลพลอยได้ต่าง ๆ, ทำให้ไม่สิ้นทุกข์ ๘๑

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ฟ้าสางทางทางถอนอุปธิ, คือการแบกของหนักได้แก่เรื่องตัวกู ๘๒
ยึดถือหลงสิ่งใด นั้นกลายเป็นของหนัก เพราะโง่ยึดด้วยอุปาทาน ๘๓
ความรู้สึกว่าตัวกูนั่นแหละหนักมาก, มีสิ่งใดก็หนักเพราะสิ่งนั้น ๘๔
สิ่งใดมีอยู่เป็นธรรมชาติ ไม่หนัก, พอแบกด้วยอุปาทาน ก็หนักทุกอย่าง ๘๕
จงรู้จักคำว่า อุปธิ, อุปาทาน ซึ่งเป็นเชื้อแห่งความทุกข์ที่ต้องแบก ๘๖
ฟ้าสางทางยาแก้สรรพโรค : โรคทางกาย จิต วิญญาณ ๘๗
ต้นเหตุของโรคก็คือทำผิดต่อกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาและประมาท ๘๘
เรื่องทางจิตเกี่ยวเนื่องถึงกาย, วิญญาณด้วย, ต้องควบคุมจิตให้ปรกติก่อน ๘๙
ยารักษาโรคคือธรรมะที่ทำให้สงบสังขาร, สลัดอุปธิสิ้นตัณหาอุปาทาน ๙๐
มีตำรายาธรรมปริศนาเริ่มแต่ “ช่างหัวมัน, อย่างนั้นเอง ฯ ล ฯ ๙๑
พระพุทธเจ้าทรงเป็นหมอทั้งของเทวดาและมนุษย์, สัตว์โลกทั้งปวง ๙๒
สุญญตาเป็นยาแก้โรค ทำให้หมดตัวตน ไม่มีที่เกิดโรค ๙๓
ฟ้าสางทางนิพพาน นี้ประสงค์ให้รู้จักนิพพานอันถูกต้องของพระพุทธเจ้า ๙๔
นิพพานของฝ่ายอื่นก็มี แต่ของพระพุทธเจ้าต้องเป็นสันทิฏฐิโก ๙๕
ถ้ารู้จักเรื่องของนิพพานถูกต้อง ก็จะมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง ๙๖
นิพพานมีได้แม้น้อย ๆ ในเมื่อจิตว่างไม่มีกิเลส ๙๗
นิพพานเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต กิเลสเป็นเพียงของแทรกเข้ามา ๙๘
นิพพานเป็นความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดี เราทำผิดเสียเอง ๙๙
ถ้าไม่ได้รับประโยชน์จากนิพพานก็ยังไม่ใช่พุทธบริษัท ๑๐๐

๔. <u>ฟ้าสางทางมีชีวิตถูกต้อง</u> ๑๐๑
การพูดเรื่องฟ้าสางก็เพื่อชวนให้ระลึกถึงความถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป ๑๐๒
ฟ้าสางทางทิศตะวันตก ควรคิด เพราะนิยมตะวันตกกันจนจะสูญตัวเอง ๑๐๓

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

บัดนี้ตะวันตกเริ่มสนใจพุทธศาสนา ควรช่วยให้เขาเข้าใจถูกต้อง ๑๐๔

เขานำโลกทางวัตถุจนจะอิ่มตัว แต่ไม่มีแสงสว่างทางจิตใจ ๑๐๕

ถ้าชาวพุทธช่วยพัฒนาจิตให้เกิดฟ้าสางทางตะวันตก จะเป็นผลดีแก่โลก ๑๐๖

ฟ้าสางทางสังคม เดี๋ยวนี้บุคคลรู้จักแต่ประโยชน์ตน, ไม่รักผู้อื่น ๑๐๗

สังคมชาวพุทธควรรู้สึกว่า ทุกชีวิตเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ๑๐๘

แม้ศาสนาอื่น ๆ สอนทำนองให้รักกัน แต่ชาวโลกก็ไม่ยอมรับนับถือ ๑๐๙

เพราะขาดหลักปฏิบัติคือศีลธรรม ประพฤติแต่ความเลวร้ายต่าง ๆ ๑๑๐

คนขาดศีลธรรม เห็นแต่ประโยชน์ของตน ๑๑๑

ถ้ามีศีลธรรม ก็จะทำหน้าที่ของมนุษย์ทั้งส่วนตนและช่วยผู้อื่น ๑๑๒

ศีลธรรมต้องกลับมา, เมื่อไม่เห็นแก่ตนจะรักผู้อื่น สันติภาพก็มีได้ ๑๑๓

ทุกศาสนามุ่งหมายสอนให้รักผู้อื่น แต่เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สางทางนี้ ๑๑๔

ปัญหาทางสังคมยังมีมาก จะต้องช่วยกันทำให้มีศีลธรรม ๑๑๕

ฟ้าสางทางการเมือง, การเมืองเป็นเรื่องจัดโลกให้ผาสุกจึงต้องมีธรรมะ ๑๑๖

ประชาธิปไตย ควรจะจัดไปในทางที่ให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ ๑๑๗

และเพื่อความเฉียบขาดรวดเร็ว ต้องใช้วิธีเผด็จการด้วย ๑๑๘

เผด็จการไม่ใช่ลัทธิ แต่เป็นเครื่องมือสำหรับทำให้ดีรวดเร็ว ๑๑๙

ฟ้าสางทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็เป็นธรรมะด้วย ๑๒๐

เศรษฐกิจ ไม่จำเป็นต้องเป็นของคนรวยเพราะหมายถึงกิจประเสริฐ ๑๒๑

มิใช่เรื่องทรัพย์สมบัติฝ่ายเดียว แต่หมายถึงทำประโยชน์น้อยให้มีมาก ๑๒๒

ธรรมะเป็นระบบเศรษฐกิจที่ประเสริฐ เพราะทำงานสนุกเป็นสุขเมื่อทำงาน. ๑๒๓

ทำการงานคือการปฏิบัติธรรม ไม่ต้องทนทำเหมือนตกนรก ๑๒๔

ฟ้าสางในทางสันติภาพ ขณะนี้คนไม่รู้จักสันติภาพแท้จริง ๑๒๕

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

สันติภาพของโลก จะต้องตั้งต้นจากจิตใจอิสระ ไม่ถูกกิเลสบีบคั้น ๑๒๖
ต้องรู้จักค่าของศีลธรรม ซึ่งหลีกศาสนาไม่พ้น ๑๒๗
ฟ้าสางทางศาสนาจักร, ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดของศีลธรรมประเพณี ๑๒๘
เดี๋ยวนี้โลกถูกกิเลสยึดครอง, ก้าวหน้าแต่ในทางวัตถุ ๑๒๙
คนกินอยู่ใช้สอยเพื่อกิเลสมากขึ้น ไม่ใช่เพื่ออยู่สงบเย็น ๑๓๐
ศาสนาจักรจะต้องเข้ามาครองโลกเพื่อปฏิบัติถูกต้อง, มิใช่เพื่อทำวิธี ๑๓๑
ทุกศาสนาร่วมมือกันได้ ทำให้ทุกคนรักกัน โลกก็มีสันติภาพ ๑๓๒
ไม่ควรมีความขัดแย้งกันระหว่างศาสนา, ความขัดแย้งเป็นอุบาทว์ ๑๓๓
ต้องเอาศาสนาใช้เป็นประโยชน์ มิฉะนั้นจะไม่มีสันติสุขสันติภาพ ๑๓๔
ฟ้าสางทางค่านิยม หรืออุดมคติ, อุดมคติกินไม่ได้แต่ช่วยให้ได้มากิน ๑๓๕
มนุษย์ควรมีอุดมคติว่า ได้สิ่งดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ๑๓๖
ที่รอดอยู่ได้ เพราะนิพพานมาเยี่ยมเป็นคราว ๆ โดยไม่รู้สึกตัว ๑๓๗
อุดมคติความเป็นมนุษย์ มีค่านิยมอยู่ที่จิตใจเย็นหรือนิพพาน ๑๓๘
ฟ้าสางทางการดำเนินชีวิต, ชีวิตต้องถูกต้องทุก ๆ ส่วนประกอบ ๑๓๙
หนทางอันถูกต้องของชีวิต คือมรรคมีองค์ ๘ .... ๑๔๐
ทางนี้เป็นทางไปสู่พระนิพพาน, ดับทุกข์สิ้นเชิง ๑๔๑
ฟ้าสางทางกินอยู่แต่พอดี, พอดีคือความถูกต้อง สมดุลย์ ๑๔๒
ถูกต้องและพอดี คือไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหาอะไรมีแต่สงบสุข ๑๔๓
ปัจจัยของชีวิตนอกจากมี ๔, กับที่ ๕ มีธรรมะเรื่องอัปปัจจยตา ๑๔๔
ธรรมะที่ทำเป็นคือ สติ, มีสติแล้ว ศีล สมาธิ ปัญญามีด้วย ๑๔๕
มีสติอย่างเดียว สามารถดึงอื่น ๆ ที่จำเป็นมาหมดสิ้น ๑๔๖
ขอให้มีฟ้าสางทุกทิศทางที่กล่าวมาแล้ว ๑๔๗

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

๕. ฟ้าสางในเรื่องทางจิต ๑๔๘
จะต้องรู้จักความสำคัญของจิตที่ไม่มีอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา ๑๔๘
จิตเป็นธาตุ เรียกว่าวิญญาณธาตุ, รู้สึก คิดนึกได้ ๑๔๙
จิตมีความรู้สึก เป็นตัวตน - ของตน แต่ตัวจิตไม่ใช่ตัวตน ๑๕๐
จิตต้องอาศัยกายเป็นเครื่องรองรับ ให้โอกาสแสดงออก ๑๕๑
ถ้าร่างกายทำลายลง จิตก็ไม่มีที่ทำงาน, กาย – จิตจึงต้องประกอบกัน ๑๕๒
ธรรมชาติของจิตเป็นประภัสสรจะเศร้าหมองเพราะอุปกิเลสเข้ามา ๑๕๓
เมื่อไม่มีกิเลส จิตนี้เป็นปรกติตามธรรมชาติเดิม บริสุทธิ์ ๑๕๔
ธรรมชาติเดิมไม่มีกิเลส ถ้ากิเลสเกิดก็ดิ้นรนเพื่อไม่มีกิเลส ๑๕๕
จิตเป็นธาตุ คิดรู้สึก รู้แจ้งได้, จะยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้ ๑๕๖
ควบคุมจิตไม่ให้เกิดเศร้าหมอง ชนะสิ่งทั้งปวงก็เป็นจิตเหนือโลก ๑๕๗
ฟ้าสางทางการมีจิตปรกติ, เป็นอานิสงส์ของจิตที่ฝึกแล้ว ๑๕๘
ฤาษีมุนีฝึกจิตได้ตั้งแต่ปฐมฌาน ก็ไม่หวั่นไหวตามสิ่งปรุงแต่ง ๑๕๙
จิตปรกติหรือไม่ เป็นอย่างไร ต้องเรียนจากของจริงสังเกตดู ๑๖๐
ต้องมีวิธีทำจิตให้ปรกติ ตั้งแต่ขั้นธรรมดาจนขึ้นลึก ๑๖๑
ต้องสนใจศึกษาจากภายในจิตตนเอง จะรู้จักและควบคุมได้ ๑๖๒
ถ้าไม่เอาใจใส่รู้เรื่องจิต มันจะคิด, ทำ, ปรุง, ผิด จนวิปริตได้ ๑๖๓
ถ้าจิตผิดปรกติ ร่างกายก็พลอยผิดปรกติด้วย ๑๖๔
เมื่อจิตผิดปรกติระยะยาว ก็จะมีโรคทางกระเพาะหรือป่วยอื่น ๆ ๑๖๕
ถ้าจิตไม่ผิดปรกติ ก็จะเกิดป่วยไข้เป็นโรคอะไรไม่ได้ ๑๖๖
ขอให้ทำจิตปรกติไว้ก่อน มีวิบัติใด ๆ ก็ดึงจิตกลับโดยเร็ว ๑๖๗
ศึกษาปฏิบัติธรรม ก็ทำเพื่อมีจิตปรกติ จักไม่เป็นโรคร้าย ๑๖๘

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

สติปัญญา ทิฏฐิ ความเชื่อ เป็นต้นเหตุให้จิตปรกติต้องระวัง ๑๖๙
ความเห็นผิด, อุบัติเหตุ, ความเลวร้าย ล้วนมีมูลจากจิตผิดปรกติ ๑๗๐
เครื่องรางช่วยให้จิตปรกติ คือ ธรรมะ ตถตา จะไม่เกิดโทษ ๑๗๑
ควรจะมีฟ้าสางทางจิตปรกติ เพื่อเตรียมอยู่ในโลกบ้า ๆ บอ ๆ ๑๗๒
ความลับของธรรมชาติสำหรับแก้ปัญหาที่อยู่ ๑๗๓
ฟ้าสางทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา ยังไม่แจ้ง ๑๗๔
จิตมีอุปกิเลสครอบเป็นจิตมืด ต้องอบรมให้เหมาะสมที่จะดู ๑๗๕
ที่จะต้องดูให้รู้ คือสิ่งที่มันหลอกให้เราโง่ไปยึดมั่นถือมั่น ๑๗๖
วิปัสสนาไม่ใช่การอ่าน, ท่องบ่น, แต่ต้องอบรมให้เป็นสมถะแล้วดู ๑๗๗
จิตเป็นสมถะแล้ว จะมีวิปัสสนาง่าย จึงต้องอยู่ด้วยความถูกต้อง ๑๗๘
การปฏิบัติตามระบบอานาปานสติ ๑๖ ขั้น เป็นวิปัสสนาสมบูรณ์แบบ ๑๗๙
เมื่อเห็นความโง่หลงของตัว ก็จะสลัดละความหลงนั้น ๆ ได้ ๑๘๐
ฟ้าควรจะสาง โดยรู้จัก “วิปัสสนา” ให้ถูกต้อง มิใช่เป็นอย่างละเมอ ๑๘๑
มีปัญญา, โพธิ, ญาณทัศนะ, เห็นแจ่มแจ้งไม่ควรหลงรักยึดถือ ๑๘๒
ฟ้าสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ คืออุบายที่จะใช้ให้ได้ประโยชน์ ๑๘๓
ถ้าสามารถปฏิบัติตามเทคนิค ก็จะประสบความสำเร็จ ๑๘๔
ปัญหาทุกอย่างมาจากความโง่ว่าเป็นตัวกู - ของกู ๑๘๕
ยึดถือสิ่งใด สิ่งนั้นก็ใหญ่โตมีค่ามาก ทำให้เกิดกิเลสร้าย ๑๘๖
ความรู้สึกที่เกิดความทุกข์ ก็คืออุปาทานที่ปรุงจิต, ต้องมีเทคนิคมากพอ ๑๘๗
จะมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ต้องใช้เทคนิคในการปฏิบัติให้ถูก ๑๘๘
การปฏิบัติเรื่อง “หนอ” จะต้องรู้สึกแต่เพียง “อาการเท่านั้นหนอ” ๑๘๙
ต้องไม่มีตัวตนอะไร มีแต่การถึงกันเข้ากับอายตนะ ๑๙๐

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

“หนอ” ที่ถูกต้อง มันสักว่าตามธรรมชาติ เท่านั้นหนอ ๑๙๑
ทำ “หนอ” อยู่คือเพิ่มสติให้มากขึ้น, เป็นการลดอนุสัย, หยุดอาสวะ ๑๙๒
ขอให้ ฟ้าสางทางทำ “หนอ” ให้ถูก อย่าให้ผิดเป็นเพิ่มตัวกู ๑๙๓
ฟ้าสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติธรรมมีอยู่ตามธรรมชาติ ๑๙๔

๖. ฟ้าสางทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสก ๑๙๕

ฟ้าสางทางปรมัตถ์, ปรมัตถ์ คือเนื้อความอันยิ่ง, ลึก ๑๙๖
การศึกษาไม่เป็นปรมัตถ์พอ คนจึงยังเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง ๑๙๗
ปรมัตถ์ ทำให้เห็นว่า ดี - ชั่ว, กุศล - อกุศล. สิ่งคู่ ๆ, นั้นเหมือนกัน ๑๙๘
การเกลียดชั่วรักดี นี้ไม่น่ารักเท่ากัน ไม่ใช่ความหลุดพ้น ๑๙๙
ปรมัตถ์สูงสุด ทุกสิ่งยึดถือไม่ได้ ; ถ้ายึดก็ไม่เกิดสิ่งนั้นขึ้นได้ ๒๐๐
ต้องไม่ยึดถือทั้งสังขารหรือวิสังขาร, สังขตะ หรืออสังขตะ ๒๐๑
ทำจิตให้อยู่เหนือการครอบครองและถูกครอบ นี่เป็นปรมัตถ์ ๒๐๒
การศึกษาที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว นั่นแหละทำให้มีสันติภาพ ๒๐๓
ธรรมะแท้ไม่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว, มีแต่ดับกิเลสดับทุกข์ของโลก ๒๐๔
ความสุขแท้จริงเกิดจากการปฏิบัติธรรมด้วยพอใจและถูกต้อง ๒๐๕
คนหลงสุขหลอกลวง เพราะไม่รู้จักแยกความสุขกับความเพลิน ๒๐๖
ถ้ารู้ปรมัตถ์ จะไม่มีมารหรืออุปสรรค เพราะสิ่งนี้มาเพื่อสอบไล่เรา ๒๐๗
การงานเป็นการปฏิบัติธรรม, ต้องทำให้สนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำ ๒๐๘
ธรรมะคือหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต ควรจะพอใจเมื่อทำหน้าที่ ๒๐๙
การดำรงชีวิตต้องไม่สนองกิเลสตัณหา ไม่เฟ้อในความเป็นอยู่ ๒๑๐
ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำการงาน, ไม่ต้องซื้อความสุข, ช่วยเพื่อนมนุษย์ได้ ๒๑๑

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ทำชีวิตนี้ให้ถูกมีประโยชน์เพราะรู้ปรมัตถ์, มันจะไม่กัดเจ้าของ ๒๑๒
ขอให้ศึกษาเข้าใจกฎของธรรมชาติ เป็นปรมัตถ์ยิ่งคืออิทัปปัจจยตา ๒๑๓
จะรู้ว่า ไม่มีสัตว์บุคคล มีแต่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง ๒๑๔
คนไม่เห็นปรมัตถ์ จึงมีปัญหารบกวนจิตคือรัก โกรธ เกลียด กลัว ๒๑๕
แท้จริงมีแต่สิ่งที่หมุนไปตามกฎอิทัปปัจจยตา, ไปยึดถือจึงทุกข์ ๒๑๖
อิทัปปัจจยตาเป็นวิทยาศาสตร์ของพระพุทธเจ้าใช้เพื่อชนะกิเลส ๒๑๗
ฟ้าสางทางอภิธรรม, อภิธรรมต้องพอดี และไม่เกิน ๒๑๘
อภิธรรมแท้มุ่งสู่ความว่าง, เรื่องปรมัตถ์เป็นวิทยาศาสตร์ ๒๑๙
ปรมัตถ์, อภิธรรม, ขยายความออกไปมาก ก็มุ่งสู่สุญญตา ไม่มีตัวตน ๒๒๐
นักปรมัตถ์ย่อมเห็นว่า “ทั้งชั่ว, ดี ล้วนแต่อัปรีย์” คือไม่น่ารักเท่านั้น ๒๒๑
จิตใจที่เป็นอิสระ ไม่อยู่ใต้อำนาจทั้งดีและชั่ว, มิใช่หลงยึดดี ๒๒๒
กฎอิทัปปัจจยตามีอยู่เป็นธรรมชาติ ประพฤติตามได้ จะสิ้นทุกข์ ๒๒๓
ฟ้าสางทางอุบาสก, ที่พูดนี้รวมทั้งอุบาสิกาด้วย ๒๒๔
ต้องเข้าใจคำว่า อุบาสก อุบาสิกา ว่า เข้าไปนั่งใกล้ รัตนตรัยได้อย่างไร ๒๒๕
ต้องเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ทุกเวลาที่นี่และเดี๋ยวนี้ ๒๒๖
ที่ต้องนั่งใกล้ ก็เพื่อจะเอาชนะความทุกข์ที่คุกคามเราอยู่ ๒๒๗
ความเจริญทางวัตถุมีมาก ความเห็นแก่ตัว, เบียดเบียนกันยิ่งเพิ่ม ๒๒๘
การศึกษาในโลกมีแต่ให้ฉลาด แต่ไม่สูงขึ้นไปถึงเห็นแจ้ง (insight) ๒๒๙
ต้องศึกษาแสงสว่างแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าให้มาอยู่ในหัวใจเรา ๒๓๐
ผู้ใดเห็นอิทัปปัจจยตา ก็คือเห็นธรรม, เห็นพระพุทธเจ้า, พระสงฆ์ ๒๓๑
อิทัปปัจจยตาเป็นกฎตายตัวว่า ความทุกข์เกิดหรือดับอย่างไร ๒๓๒
อุบาสกอุบาสิกา ต้องมีความรู้, รู้สึก, เห็นแจ้งธรรมะโดยประจักษ์ ๒๓๓

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ต้องเรียนรู้จากภายใน, รู้สึก - จนเห็นแจ้ง, รู้จักนรกสวรรค์อย่างไร ๒๓๔
ขอให้เลื่อนชั้นจากรู้ - รู้สึกเห็นแจ้งอยู่ในใจ, คือมีพระพุทธเจ้าอยู่ในหัวใจ ๒๓๕
การศึกษาธรรมะลำบาก, ต้องมีการอธิบาย จึงต้องพยายามทำความเข้าใจ ๒๓๖
ต้องมีความรู้จนรู้สึกว่า ทุกสิ่งไม่น่าอยากเป็นอยากเอา, จิตเป็นอิสระ ๒๓๗
ตัดเหตุแห่งการสูญความสงบคือกิเลสนั่นได้ก็เข้าอยู่กับนิพพาน ๒๓๘
ถ้านั่งใกล้พระรัตนตรัยได้ ก็จะได้นิพพานเป็นรางวัลไม่ต้องซื้อ ๒๓๙

๗. ฟ้าสางทางฝ่ายบรรพชิต ๒๔๐
ฟ้าสางทุกเรื่อง มุ่งหมายต้องการให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปในทางดี ๒๔๐
สาวกของพระพุทธเจ้ามี ๒ : บรรพชิตกับคฤหัสถ์เดินไปทางเดียวกัน ๒๔๑
บรรพชิต หมายถึง ผู้เว้นที่ควรเว้น, ถึงที่ควรถึง, ทำให้ได้หมด ๒๔๒
การเว้นหรือถึงนี้ อยู่ที่หัวใจ ไม่ได้อยู่ที่ร่างกายข้างนอก ๒๔๓
บรรพชิตไม่มีบ้านเรือน แต่ปัจจุบันมีที่อยู่ทำนองบ้านเรือนขึ้นบ้าง ๒๔๔
ความหมายแท้จริงเป็นบรรพชิตก็เพื่อสะดวกที่จะเดินทางไปสู่นิพพาน ๒๔๕
คนอยู่บ้านเรือนอาจปรับปรุงให้เหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตก็ได้ ๒๔๖
ที่บวชไม่ได้ หรือไม่จริง ก็เพราะเป็นทางของวัตถุ ซึ่งเป็นข้าศึกของพรหมจรรย์ ๒๔๗
ความมืดของบรรพชิต ควรจะสาง, เตรียมเดินทางโดยศีล สมาธิ ปัญญา ๒๔๘
ฆราวาสมีศีลไม่เท่าพระก็เดินไปช้า ๆ, บรรพชิตเดินไปอย่างเร็ว ๒๔๙
ศึกษาปัญญาที่ใช้ได้ตามเหตุปัจจัย คือเรื่อง ตถตา – เช่นนั้นเอง ๒๕๐
บรรพชิตแปลกจากฆราวาสตรงที่บริโภคอาหารที่เขาถวายด้วยศรัทธา ๒๕๑
ฟ้าสางทางสมณสารูป คือมีกิริยาอาการสมควรแก่ความเป็นสมณะ ๒๕๒
เป็นสมณะจริง จะไม่ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ ๒๕๓

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

สมณะมีได้ตามแต่ลัทธิศาสนา, ในพุทธศาสนามี ๔ ขั้น, ไม่เป็นข้าศึกแก่ใคร ๒๕๔
สมณะไม่เป็นข้าศึก, มีความสงบทางอุปธิ, ไม่ทุจริตทางมโนกรรม ๒๕๕
สมณะสารูป ต้องสงบกาย วาจา จิต อุปธิทั้งภายนอกและภายใน ๒๕๖
ต้องมีธรรมะปฏิบัติเป็นอุปกรณ์รักษาความเป็นสมณะ คือหิริโอตตัปปะ ๒๕๗
เป็นสมณะสมบูรณ์ ก็ต้องมีหิริโอตตัปปะ และสัปปุริสธรรม ๒๕๘
โลกจะมีสันติภาพ สันติสุข ต้องมีสมณะนำจิตใจประชาชน ๒๕๙
สนใจเรื่องสมณะแล้ว จะเป็นโลกพระศรีอาริยเมตไตรยได้ดี ๒๖๐
ฟ้าสางทางสมณสาชีพ คือมีอาชีพสมควรแก่สมณะ ๒๖๑
ภิกษุมีอาชีพด้วยการให้ หรือมีชีวิตอยู่ด้วยของที่ผู้อื่นให้ด้วยศรัทธา ๒๖๒
บรรพชิต, ภิกษุแท้จริงเป็นปูชนียบุคคลพวกหนึ่งของผู้ให้ ๒๖๓
ภิกษุมีสาชีพเป็นปูชนียบุคคลทุกองค์, อาชีพไม่แย้งกันก็อยู่สบาย ๒๖๔
การได้สิ่งมาเลี้ยงชีพถูกต้อง ตรงกับความเป็นภิกษุ, ไม่นอกรีต ๒๖๕
การแสวงหานอกแนวภิกษุ เรียก**ว่าอเนสนา,** ทำเคร่งให้เขาเลื่อมใส ๒๖๖
การทำการพูดให้เขาพอใจ เพื่อเกิดลาภสักการะเป็นความหลอกลวง ๒๖๗
คำบรรยายนี้ประสงค์จะสางภิกษุให้ออกจากความมืด, เช่นแข่งการสร้างต่าง ๆ ๒๖๘
ต้องใช้หิริโอตตัปปะ และธัมมัญญุตา เพื่อสางทางภิกษุสาชีพ ๒๖๙

๘. <u>ฟ้าสางทางภาษาพูด, สวดมนต์, มังสวิรัติ</u> ๒๗๐

การพูดเรื่องฟ้าสาง ใคร่ให้พุทธบริษัท ตื่นจากหลับ ๒๗๐
ฟ้าสางทางภาษาพูด ใคร่สางทั้งลักษณะคำพูดและวิธีพูด ๒๗๑
ภาษาเป็นสิ่งสร้างความเจริญหรือวิวัฒนาการทั้งกาย - จิต. ๒๗๒
ภาษา กิริยาท่าทาง จะสำแดงให้รู้ได้ว่า จิตใจนั้นเป็นอย่างไร ๒๗๓

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ควรจะสางภาษาทั้งของบรรพชิตและฆราวาส, ภาษาคน ภาษาธรรม ๒๗๔

ภาษาที่มีตัวตน สอนได้เพียงขั้นศีลธรรม, ภาษาปรมัตถ์ ฯ จะอยู่เหนือโลก ๒๗๕

ภาษาคนธรรมดามีตัวตน ภาษาของผู้รู้ ไม่มีตัวตน ๒๗๖

ภาษามีอิทธิพลมาก สามารถดังก้องไปทั้งโลกได้ ๒๗๗

ต้นไม้ ก้อนหิน ดินทราย สังขารทั้งปวง ก็พูดได้ แต่คนไม่ได้ยิน ๒๗๘

เสียงของธรรมะหรือธรรมชาติดังก้องไปทั้งโลก คนก็ไม่ได้ยิน ๒๗๙

เสียงธรรมชาติ ร้องบอก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตลอดเวลา ทำจิตเป็น

สมาธิแล้วจะได้ยิน ๒๘๐

ภาษาที่พระพูดเรียกตนเองก็ยังสับสนในคำว่ารูปอาตมา ๒๘๑

คำว่าจำวัด, จำพรรษา, ก็ยังไม่ถูกหลักธรรมในพุทธศาสนา ๒๘๒

ควรจะระวังใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมแก่พระแก่เณร ๒๘๓

การพูดถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเท่ากับสอนธรรมะด้วย ๒๘๔

ฟ้าสางทางไหว้พระสวดมนต์ นี้เป็นของจำเป็นและมีประโยชน์ ๒๘๕

อานิสงส์ของการไหว้พระ ฯ มี ๖ อย่าง : -๑. เหมือนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ๒๘๕

๒. เป็นการทำสมาธิหมู่ ๓. เป็นการศึกษาธรรมะโดยความหมาย ๒๘๖

๔. เป็นการเตือนตนเองโดยทางธรรม ๕. เป็นการรักษาบาลีที่ควรท่องจำ ๒๘๗

๖. ทำวัตรด้วยสติสัมปชัญญะ จะบริหารสุขภาพของสมอง ๒๘๘

สวดมนต์แปล ทำให้รู้คำแปล ยิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเรียนบาลีทุกวัน ๒๘๙

การสวดมนต์ให้ถูกคำและจังหวะ จะมีความไพเราะดุจร้องเพลง ๒๙๐

ควรระวังสวดให้พร้อมพรึบ เป็นเสียงเดียวกัน ๒๙๑

ฟ้าสางทางมังสวิรัติ ควรพิจารณาให้ถูกตรงตามหลักพุทธศาสนา ๒๙๒

ปัญหาควรพิจารณาคือภิกษุดำรงชีวิตเนื่องด้วยผู้อื่นเลี้ยงชีวิต ๒๙๓

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

การกลืนอาหารไม่กินชื่อนั้นนี้ กลืนสักว่าธาตุเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต ๒๙๔
ไม่ยึดถือตัวตน เป็นผู้กิน, สิ่งที่กิน ไม่ถือให้ผิดหลักมัชฌิมา ฯ ๒๙๕
ไม่แบ่งฝ่ายเป็นตรงข้าง, ได้ทะเลาะกัน, ถือแค่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ๒๙๖
ภิกษุต้องฉันอาหารที่ผู้อื่นให้ ต้องไม่เสียหลักเป็นปรทัตตูปชีวี ๒๙๗
พระพุทธเจ้าไม่ฉันทั้งเนื้อทั้งผัก บริโภคแต่สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ๒๙๘
ไม่ต้องกินเนื้อกินผัก กินแต่อาหารไม่มีโทษ ๒๙๙

๙. <u>ฟ้าสางในทางมัชชวิรัติและอบายมุข</u> ๓๐๐

ฟ้าสางทางมัชชวิรัติ เป็นคนละเรื่องกับมังสวิรัติ ๓๐๐
มัชชวิรัต : จะต้องเว้นจากสิ่งเสพติดและมึนเมาทุกอย่าง ๓๐๑
เรื่องเมาเป็นได้ทั้งทางกาย จิต สติปัญญา ๓๐๒
เมาสุดโต่งเช่นเมาสวรรค์, พระไตรปิฎก, อาจารย์, เครื่องราง ฯ ล ฯ ๓๐๓
ของเมาทุกชนิดมีเสน่ห์ผูกจิตให้เป็นทาสของมัน ๓๐๔
เมาทางจิต ทำให้ติดสิ่งต่าง ๆ เลิกไม่ได้ตลอดชีวิต ๓๐๕
ในที่สุดมารวมที่ **เมาตัวกู** เห็นแก่ตัว, กูดีกูเก่ง ฯ ล ฯ ๓๐๖
พยายามสังเกตตรงที่เสพติด ถ้าละไม่ได้ ก็สางไม่ได้ ๓๐๗
การแผ่ศาสนา ถ้ากลายเป็นสิ่งเสพติด มันก็ล้มละลาย ๓๐๘
ฟ้าสางทางอบายมุข เป็นความเสื่อมทางจิตใจ, มีอบาย ๔ อย่าง ๓๐๙
พุทธบริษัทไม่ควรหลงอบายมุขเพราะจะสูญความเป็นมนุษย์ ๓๑๐
ฟ้าสางทางกามารมณ์ หลงกามารมณ์นี้รวมกลุ่มอบายมุขด้วย ๓๑๑
บาลีอนุปุพพิกถาแสดงโทษของกามไว้มาก ๓๑๒
ต้องเห็นโทษของกามารมณ์อันเจ็บปวดถึงตาย ควรจะสางได้ ๓๑๓

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

กามารมณ์เกิดจากการดำริของจิต, เป็นเพียงมโนภาพ, ไม่มีตัวตน ๓๑๔
ถ้ารู้ความจริงถึงรากเหล้าของกาม ควรจะเอาชนะได้ ๓๑๕
โลกยุคนี้ผลิตสิ่งต่าง ๆ ส่งเสริมกามารมณ์กันยิ่งขึ้น ๓๑๖
ฟ้าสางทางการพนัน, ซึ่งเป็นของเมา, เป็นอบายมุข, ละยาก ๓๑๗
การพนันเป็นผีร้ายกาจ, ต้องล้างใจด้วยศีลธรรมและอาชญา ๓๑๘
การพนันสร้างคนให้ตกอบายได้ทั้ง ๔ ขุม : นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย ๓๑๙
ฟ้าสางทางทัศนาจร, ทัศนาจรกลายเป็นอบายมุข, เมาไปแล้ว ๓๒๐
พวก ๑. กามกิเลสทัศนาจร, พวก ๒. ทัศนาจรเที่ยวทำบุญ ๓๒๑
พวก ๓. ธรรมทัศนาจร คือพยายามไปศึกษาไปศึกษาเพื่อจิตหยุด, ว่าง ๓๒๒
ธรรมทัศนาจรควรเป็นทางจิต เช่นฝึกจิตมีผลเป็นสมาธิ, ฌาน ๓๒๓
ทัศนาจรนิพพานบ้าง คือดำรงจิตมีสติสัมปชัญญะ, สมาธิ, ญาณทัศนะ ๓๒๔
กำหนดอารมณ์ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสแล้วหยุดอยู่ที่นั่น ๓๒๕
ทัศนาจรให้มีประโยชน์ทางจิต ทิฏฐิ วิญญาณ, ไม่ต้องเสียค่าน้ำมันรถ ๓๒๖
ทัศนาจรของพุทธบริษัทควรเว้นไปเพื่อกิเลส ๓๒๗

๑๐. <u>ฟ้าสางในทางศาสนสัมพันธ์</u> ๓๒๘
ศาสนสัมพันธ์ หมายถึงความเกี่ยวข้องระหว่างศาสนาก็ได้ ๓๒๙
ตามปรกติคนเรามักถือว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ๓๓๐
ตามธรรมชาติแท้ ๆ ศาสนาต้องสัมพันธ์กันอยู่แล้ว ๓๓๑
ศาสนาในขั้นศีลธรรม ขจัดปัญหาของสังคมที่เบียดเบียนกัน ๓๓๒
ศาสนาที่เกิดขึ้น เจตนาถ่ายทอดก็มี จำเป็นต้องยอมรับก็มี ๓๓๓
เช่นพระพุทธเจ้ามิได้ยกเลิกนรกสวรรค์เดิม แต่ท่านตรัสว่ามีที่อายตนะ ๓๓๔

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ทุกศาสนามีจุดปลายทางตรงกันคือความรอด ๓๓๕

วิธีสำหรับจะรอดแตกต่างกันไปบ้าง เพื่อเหมาะสมแก่ภูมิประเทศ ๓๓๖

คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ก็ยังมีหลักเรื่องดี - ชั่วทำนองเดียวกับพุทธ ๓๓๗

ทุกศาสนา มีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย ๓๓๘

ทุกศาสนาพยายามบัญญัติสิ่งที่ยอมรับได้ ๓๓๙

ใจความสำคัญของศาสนาเน้นต่างกันคือศรัทธา, ปัญญา, วิริยะ ๓๔๐

จะถือว่าอันไหนดีกว่าไม่ได้ เพราะขึ้นอยู่กับสภาพของหมู่คณะ ๓๔๑

คำสอนของพุทธศาสนาบางสมัยเหมาะกับศรัทธา, ปัญญาหรือวิริยะ ๓๔๒

ศาสนาต้องไปสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์ ๓๔๓

ศาสนาควรเข้าเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การทหาร ๓๔๔

ศาสนาต่อศาสนาต้องสัมพันธ์กัน, เกี่ยวข้องกับมนุษย์, จะไม่มีความทุกข์ ๓๔๕

ฟ้าสางทางการไม่ตู่เกี่ยวกับศาสนา คือไม่เอาของใครมาเป็นของตน ๓๔๖

ไม่ตู่เอาไสยมาเป็นพุทธ หรือเป็นพุทธแล้วไปถือไสย ๓๔๗

เดี๋ยวนี้มีการทำพุทธศาสนาให้เป็นไสยศาสตร์กันมาก ๓๔๘

เรื่องนรกสวรรค์ของเก่าอย่างในไตรภูมิพระร่วง นั้นไปตู่มาเป็นพุทธ ๓๔๙

เรื่องกรรมดี - ชั่ว เขาพูดกันมาก่อน แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนชนิดเหนือนั้น ๓๕๐

สังสารวัฏฏ์ของพระพุทธเจ้าก็มิใช่แบบเรื่องการเกิดใหม่ ๓๕๑

เรื่องโลกธาตุแบบคัมภีร์วิสุทธิมรรค มิใช่เป็นของพุทธศาสนา ๓๕๒

พุทธศาสนา ต้องมีลักษณะเป็นสันทิฏฐิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก ๓๕๓

บางเรื่องเช่นศีล ๕ พระพุทธเจ้าทรงยอมรับโดยตรัสว่าเป็นของเก่า ๓๕๔

ฟ้าสางทางวัฒนธรรมประเพณี คือมนุษย์พบว่าดี, ทำสืบ ๆ กันมา ๓๕๕

ศาสนามาอยู่ในรูปของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ๓๕๖

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ศาสนาหรือวัฒนธรรม ถ้าเราไม่ทำ มันจะมีโทษ หาความสุขไม่ได้ ๓๕๗
ต้องปรับปรุงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีให้ทันเวลาด้วย ๓๕๘
การแสดงธรรม และเนื้อธรรมะ ต้องปรับปรุงให้เหมาะสม ๓๕๙
ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างในการปฏิบัติควรจะพิจารณาทำอีก ๓๖๐
การขออภัยพระรัตนตรัยควรจะมีหลักปฏิบัติไม่ดูหมิ่น ๓๖๑
ควรมีประเพณีขอโทษพระรัตนตรัยทุกวันเหมือนปลงอาบัติ ๓๖๒
การเคารพ, ขอโทษอดโทษ, แลกเปลี่ยนส่วนบุญควรทำตามกำหนด ๓๖๓
ถ้ามีประเพณีเคารพขอโทษอดโทษ จะไม่เกิดนิสัยอิจฉาริษยา ๓๖๔
การอุทานเมื่อเสียใจ ตกใจ ดีใจ ควรจะทำด้วยปัญญา, ความรู้สึกบริสุทธิ์ ๓๖๕
กระทำวิปัสสนากรรมฐานก็อย่าให้มีตัวกู - ของกู เป็นผู้กระทำ ๓๖๖
ฟ้าสางทางถอยหลังเข้าคลอง, เป็นยุคที่ต้องทำ มิฉะนั้นจะจมทะเล ๓๖๗
ถอยหลัง ฯ หมายถึงการปรับปรุงให้เหมาะสมถูกต้องกับเหตุการณ์ ๓๖๘
ถอยหลังเข้าคลองนั่นแหละคือความก้าวหน้า, ไม่วินาศ, ไม่ดันทุรัง ๓๖๙
สิ่งที่ก้าวหน้าอย่างบ้าคลั่งนั้น ควรจะถอยหลังเข้าคลอง ๓๗๐
พุทธบริษัทเห ออกนอกคลองของพระพุทธเจ้าไปเป็นทาสกิเลส ๓๗๑
อัฏฐังคิกมรรคของพระพุทธเจ้า ไม่มีใครชอบ, ควรจะถอยเข้าคลองเสีย ๓๗๒
ตกนรกคือพลัดออกนอกคลอง ขอให้สนใจถอยเข้าคลองให้ถูกต้อง ๓๗๓

๑๑. ฟ้าสางทางการศึกษา ๓๗๔
คำบรรยายนี้ ประสงค์จะบันทึกไว้ เพื่อประกอบการปรับปรุงแก้ไขข้างหน้า ๓๗๔
ฟ้าสางทางการศึกษา ต้องเกี่ยวข้องตามแนวธรรมะจะแยกกันไม่ได้ ๓๗๕
การศึกษาของชาวบ้าน มีว่า เรียนหนังสือให้ฉลาด. เรียนอาชีพเลี้ยงชีวิต ๓๗๖
การศึกษาต้องเกี่ยวกับธรรมะด้วย เพราะต้องรู้จักดับทุกข์ทางจิต - วิญญาณ ๓๗๗

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

การศึกษาทางพุทธศาสนาต้องปฏิบัติทางศีลธรรม จิต ปัญญา ๓๗๘
ทางโลก การศึกษายังเพื่อความวินาศทางจิต - วิญญาณ ๓๗๙
เขาจัดศึกษาเพื่อรับใช้เศรษฐกิจการเมือง, ไม่มีเพื่อศีลธรรม ๓๘๐
ไม่มีครูกล้าเป็นผู้สร้างโลก, เดี๋ยวนี้วัยรุ่นเสื่อมเสียทางศีลธรรม ๓๘๑
การศึกษาส่งเสริม กาม กิน เกียรติ, อยู่ใต้อำนาจวัตถุนิยม ๓๘๒
ไม่อาจทำลายตัวกู - ของกู โลกจึงเต็มไปด้วยสงคราม ๓๘๓
เราไม่มีเสรีภาพทางจิต - วิญญาณ เพราะเป็นทาสวัฒนธรรมตะวันตก ๓๘๔
เมื่อไรสัมมาทิฏฐิกลับมา เมื่อนั้นจะสางได้เหมือนรุ่งอรุณ ฯ ๓๘๕
ฟ้าสางทางยุวชน, ยุวชนยังอยู่ในความมืด ๓๘๖
โลกกำลังเจริญเหมือนการวิ่งของคนตาบอดที่ถูกไล่ตี ๓๘๗
ยุวชนได้รับการอบรมให้หลงใหลในเหยื่อของกิเลส ๓๘๘
เขาจะบันดาลนรกหรือสวรรค์ให้บิดามารดา ๓๘๙
ยุวชนขณะนี้เกิดมาท่ามกลางวัตถุนิยม, ว่างวัฒนธรรมที่เป็นตัวอย่างดี ๓๙๐
เขาเคารพแต่กิเลสของตน ไม่เคารพขนบธรรมเนียมประเพณี ๓๙๑
เขาเห็นศาสนาเป็นสิ่งน่ารังเกียจ ไม่มีใครจัดให้มีศีลธรรมในจิต ๓๙๒
ฟ้าสางทางการกีฬา เพราะมนุษย์ต้องมีปัจจัยที่ ๕ : เรื่องทางจิต ๓๙๓
ธรรมชาติต้องการกำจัดความเครียดด้วยการเล่นเพื่อสบายใจ ๓๙๔
แต่การเล่นต้องพอดี ไม่กลายเป็นอุบาทว์ถึงเป็นถึงตาย ๓๙๕
ควรมีกีฬาแต่เพียงฝึกน้ำใจเป็นนักกีฬา เป็นศีลธรรม, กิจกรรมทางศาสนา ๓๙๖
ฟ้าสางทางสุขภาพจิต, กีฬาเป็นสุขภาพจิต ๓๙๗
การดำรงจิตไว้อย่างถูกกฎธรรมชาติ จะไม่เสียสุขภาพจิต ๓๙๘
ร่างกาย - จิตใจทำไปตามกฎอิทัปปัจจยตา, อย่าเป็นตัวกู - ของกู ๓๙๙
ทุกอิริยาบถควบคุมให้รู้สึกอยู่ว่า ไม่มีอะไรต้องรัก โกรธ เกลียด กลัว ๔๐๐

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

๑๒. **ฟ้าสางในทางพุทธศิลป** ๔๐๑

ฟ้าสางในทางศิลป บรรยายเป็นครั้งสุดท้ายของภาค ๔๐๑

ศิลป หมายถึงความงาม และใช้ความงามนั้นให้เป็นประโยชน์ ๔๐๒

ความงามมีได้ทั้งทางวัตถุ ร่างกายมารยาท, คุณธรรมต่าง ๆ ๔๐๓

ความงามอย่างสูงสุดคือศิลปะแห่งการดำรงตนอยู่เหนือทุกข์ ๔๐๔

พุทธศิลป ก็คือวิธีเอาชนะความทุกข์, อริยมรรคเป็นยอดศิลป ๔๐๕

พระพุทธเจ้าตรัสเองว่า พรหมจรรย์นี้งามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง, และปลาย ๔๐๖

พุทธบริษัทแท้ต้องงามทั้งกาย การศึกษา ปฏิบัติ และบรรลุมรรคผล ๔๐๗

แต่ศิลปปลอม, ส่งเสริมความทุกข์ กำลังระบาด ชนะศิลปที่ดับทุกข์ ๔๐๘

ต้องรู้จักแยกศิลปหลอกลวงกับบริสุทธิ์ว่ามันต่างกันอย่างไร ๔๐๙

การศึกษา, ปฏิบัติ, รับผล, ต้องไม่งมงายและเป็นสันทิฏฐิโก ๔๑๐

การเผยแผ่ต้องทำให้เห็นได้ด้วยตนว่าดับทุกข์ได้ ๔๑๑

ฟ้าสางในทางนิรุกติ คือการใช้ภาษาพูดให้เป็นศิลปสำเร็จประโยชน์ ๔๑๒

พุทธบริษัทควรมีปาฏิหาริย์ในคำพูดครอบจิตผู้ฟังให้เห็นตาม ๔๑๓

รู้จักใช้ภาษาคนธรรมให้ลึก, สามารถทำให้ปฏิบัติตามได้ ๔๑๔

พูดภาษาธรรมสำเร็จประโยชน์ เป็นความหมายของคำ นิรุกติปฏิสัมภิทา ๔๑๔

ตัวอย่าง “จิตว่าง” คือจิตที่ไม่มีความคิดประเภทตัวกู – ของกู ๔๑๖

“ความมืดสีขาว” เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือว่าถูกต้องไม่เชื่อฟังใคร ๔๑๗

เรื่อง กาม กิน เกียรติ, สะอาด สว่าง สงบ ฯ ล ฯ ล้วนให้เข้าใจถูกตรง ๔๑๘

“ทำหน้าที่ให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน”, คนย่อมรู้เห็นจริงได้ ๔๑๙

คำสัจจธรรมคือธรรมทั้งหมด ธรรมสัจจะคือธรรมเฉพาะข้อ ๔๒๐

พูดธรรมะให้เข้าใจกันง่ายสะดวกรวดเร็วลึกซึ้ง ก็จักแตกฉาน ๔๒๑

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หน้า

ฟ้าสางในทางเอกลักษณ์ไทย ไม่ใช่รู้กันแต่ทางวัตถุ, ควรรู้ทางนามธรรม ๔๒๒
ทางจิตใจ ไม่ส่งเสริมกิเลส แต่แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๔๒๓
เอกลักษณ์ไทยจะสางได้โดยเอาเยี่ยงอย่างบรรพบุรุษที่ไม่เป็นทาสกิเลส ๔๒๔
ฟ้าสางทางมิตรภาพ คือไม่มีความเห็นแก่ตัว, ไม่ริษยา ฯลฯ ๔๒๕
ความริษยาจะทำลายทั้งตนและผู้อื่น เป็นอุบาทว์, วินาศ ๔๒๖
ธรรมชาติต้องการให้อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ รักกัน, ดูตัวอย่างต้นไม้ ๔๒๗
ทุกศาสนาเน้นเรื่องมิตรภาพ, บทบัญญัติจึงสอนให้รักผู้อื่น ๔๒๘
คนอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, ช่วยคิดกันอยู่เสมอ ๔๒๙
ฟ้าสางทางกินดีอยู่ดี บูชากันอยู่ทั้งโลก ๔๓๐
ทุกศาสนาถือว่ากินอยู่ที่เกินพอดีนั้นเป็นบาป ๔๓๑
กินดีอยู่ดีเกินจำเป็น เป็นความไม่สมดุลย์, เป็นเหตุให้เกิดโรค ฯลฯ ๔๓๒
กินดีอยู่ดีทำให้หลงใหลในเรื่องอร่อยทางอายตนะ, เป็นทาสกิเลส ๔๓๓
ปัญหายุ่งยากของมนุษย์ ตั้งต้นเมื่อรู้จักกินอยู่ดีกว่าธรรมชาติ ๔๓๔
ฟ้าสางทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์, คนตั้งครึ่งโลกกลัวเรื่องนี้ ๔๓๕
มีธรรมะให้มากพอแล้วเลิกกลัวได้ ที่น่ากลัวยิ่งกว่านั้นคือกิเลส ๔๓๖
คนทุกพวกต่างต้องการจัดโลกให้มีสันติภาพ, ทำไมไม่ร่วมมือกัน ๔๓๗
กลับไปหาหลักธรรมในพุทธศาสนา, เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายก็รักกันได้ ๔๓๘
เมื่อต้องรักกัน ก็ไม่จำเป็นต้องล้างผลาญฆ่ากัน จะรวมกันได้ทั้งจักรวาล ๔๓๙
ถ้าปราบกิเลสได้ ก็ไม่มีทั้งนายทุน ทั้งคอมมิวนิสต์, หมดปัญหา ๔๔๐
สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือกิเลส ถ้าเอาชนะกิเลสได้ปัญหาก็หมด ๔๔๑
ควรพิจารณาว่า ฟ้าสางที่พูดไว้มี ๓ อย่าง : - เพราะมีสวนโมกข์,
เพราะมีคำสอนอธิบายของสวนโมกข์เป็นอุปกรณ์,
เพราะเผอิญพ้องกันกับที่มีสวนโมกข์มาระหว่าง ๕๐ ปี ๔๔๑
สิ่งที่กระทำมาแล้วจะได้เป็นอุทาหรณ์สำหรับคนข้างหน้า ๔๔๒

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๑-

๒ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสางทางสุคติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวในชุด *ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์* ต่อไปตามเดิม; แต่ในวันนี้มีหัวข้อเฉพาะว่า **ฟ้าสางทางสุคติ และสิ่งอื่นที่เนื่องในเครือเดียวกัน** คือเรื่องสุคติและเรื่องอื่นที่เนื่องในเครือเดียวกัน.

ที่ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังอยู่เป็นประจำ ก็เช่นคำว่า *โลกพระศรีอาริย์ โลกิยสุข มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ* เป็นต้น. เรื่องโลกพระศรีอาริย์ ก็คือเรื่องสุคติ, เรื่องโลกิยสุขก็คือสุคติ, เรื่องมนุษย์สมบัติก็คือสุคติ, เรื่องสวรรค์สมบัติก็คือเรื่องสุคติ. อาตมาถือว่าเป็นเรื่องในเครือเดียวกัน เอามาพูดรวม ๆ กัน ในคราวเดียวนี้ โดยใช้หัวข้อเรื่องว่า ฟ้าสางทางสุคติ และสิ่งที่เนื่องในเครือเดียวกัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางสุคติ.

จะพูดถึงคำว่า **สุคติ** เป็นข้อแรก คำว่า *สุคติ* นี้ ก็แปลว่า *ไปดี* หรือ *ถึงดี สุ* แปลว่า *ดี*, *คติ* แปลว่า *ไป* หรือว่า *ถึง*. คำว่าสุคติ สุคติ นี้เข้าใจว่าเป็นคำเก่าแก่มาก เป็นคำเก่ามาแต่ยุคเก่าก่อนพุทธกาลก็ได้ นี้เป็นเรื่องสันนิษฐานว่า คำนี้มนุษย์รู้จักพูดกันมาแล้วตั้งแต่ก่อนยุคพุทธกาลก็ได้, ครั้นมาถึงยุคพุทธกาลก็ยังใช้กันอยู่, แล้วบัดนี้ในเวลานี้ก็ยังใช้กันอยู่ ; เรียกว่า สุคติ, **สุคติคู่กันกับทุคติ**. *ทุคติ* แปลว่า*ไปชั่ว* หรือ *ถึงชั่ว* หมายความว่า *เป็นทุกข์*, *สุคติ* แปลว่า *ไปดี* หรือ *ถึงดี* ก็คือ *เป็นสุข*.

แต่ที่ **เขาพูดกันมาแต่ก่อนนั้น มักจะมีความหมายไปในทางว่า เป็นเรื่องที่จะมีจะได้ต่อตายแล้ว** คือหลังจากตายแล้ว จึงจะไปสุคติหรือจะไปทุคติ. นี่ขอให้เข้าใจกันไว้ด้วยว่า เขาถือกันมาอย่างนี้ เขาเชื่อกันมาอย่างนี้; มิหนำซ้ำยังเป็นเรื่องสับสนยิ่งขึ้นไปอีกทางหนึ่ง คือว่าในปัจจุบันนี้ มนุษย์เรา พวกมนุษย์ พุทธบริษัทส่วนใหญ่, ส่วนที่ตามธรรมเนียมตามประเพณีนั้น ก็ถือว่าเราไปสุคติกันที่เทวโลกหรือเมืองสวรรค์ **มนุษย์ที่นี่ถือว่า เราไปสุคติกันในเมืองเทวดา** เมืองสวรรค์หรือเทวโลก ; **แต่พวกเทวดา**ในสวรรค์นั้น ก็มีเรื่องกล่าวไว้ในพระบาลีว่า เขา**มาสุคติกันที่เมืองมนุษย์** หรือมนุษย์โลก.

บางคนอาจจะไม่เคยได้ฟัง ก็อยากจะเล่าให้ฟังว่า *ตามพระบาลีนั้น เมื่อเทวดาตนหนึ่งจะต้องจุติ คือตาย ก็มีปัญหาว่าจะไปไหน ตายแล้วจะไปหาสุคติกันที่ไหน,* เป็นเทวดาแล้วจะจุติแล้ว ก็เที่ยวถามหาว่าไปสุคติกันที่ไหน. *พวกเทวดาก็บอกว่า ไปสุคติกันที่มนุษยโลก เพราะในเมืองมนุษย์นั้นมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หาได้ง่าย*, เป็นที่เกิดแห่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, แล้วเขาก็พูดกันแต่เรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่เหมือนในเมืองเทวดา ซึ่งพูดถึงกันแต่เรื่องอะไรก็ไม่รู้ จะเป็นเรื่องบ้า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สมบัติสวรรค์, ไม่พูดกันถึงเรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มากเหมือนในเมืองมนุษย์. ถ้าเราไปเกิดในเมืองมนุษย์ เราก็จะได้ใกล้ชิดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มากกว่า, มีโอกาสที่จะศึกษาธรรมะปฏิบัติธรรมะมากกว่า.

เป็นอันว่าพวกเทวดาเขายุติกันอย่างนี้ว่า ไปสุคติกันที่เมืองมนุษย์. ส่วนพวกมนุษย์ที่นี่ จะไปสุคติกันที่เมืองสวรรค์ หรือเทวโลก, มันเป็นการเล่นซ่อนหากันอยู่อย่างน่าหัวเราะ. สังเกตดูให้ดี : **พวกมนุษย์จะไปสุคติที่เมืองเทวดา พวกเทวดาจะมาสุคติกันที่เมืองมนุษย์** นี่มันเป็นเรื่องสับสนนอกจากว่าไปถึงกันต่อตายแล้ว แล้วก็ยังเป็นเรื่องที่สับสน ไขว้กันอยู่ว่ายังไม่รู้ที่ไหนแน่.

ทีนี้ เรา**อยากจะให้ฟ้าสางในทางสุคติ คือให้รู้เรื่องสุคตินี้อย่างที่ว่ามีประโยชน์ หรือเป็นแสงสว่างส่องทาง.**

คนทั้งหลายไม่เคยคิดกันว่า **สุคติ** หรือ **ทุคติ** นี้ **เป็นสิ่งที่มีในขณะจิตที่ถัดไปจากการกระทำกรรม** โดยเฉพาะก็คือมโนกรรม กระทำมโนกรรม, ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม **เมื่อจิตที่เป็นตัวกรรมนั้นดับไปแล้ว จิตถัดมานั่นแหละ คือเรื่องที่ได้รับผลเป็นสุคติ** หรือ **ทุคติ,** มันอาจจะเร็วแวบเดียวก็ได้ ทำมโนกรรมเสร็จมันก็เป็นทุคติหรือเป็นสุคติไปแล้ว แล้วแต่ว่ามโนกรรมนั้นทำอย่างไร คือทำอย่างดีหรือทำอย่างชั่ว. นี่ใครเคยคิดอย่างนี้บ้าง ถ้าไม่เคยคิดก็อยากจะให้คิดอย่างนี้ว่า เรามา**เอาสุคติที่มันเอื้อมถึงกันเดี๋ยวที่นี่.**

จิตคิด - ทำ, คิดแล้วกระทำมโนกรรม มโนกรรม ก็คือการคิด คิดดีคิดชั่ว พอการคิดนี้เสร็จดับไป จิตที่ถัดมานั่นแหละคือผลของมัน ก็เรียกว่าอยู่ที่นั่น ติด ๆ กันไปนั่น คิดดีเป็นสุคติ คิดชั่วก็เป็นทุคติ. อย่างนี้มันเป็นอย่างไร, ขอให้ลองคิดดู.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันไม่ต้องรอนี่ ไม่ต้องรอต่อตายแล้วนี่, แล้วมันยังดีมากก็ตรงที่ว่าบังคับได้. เราบังคับมันได้ เราบังคับสุคติหรือทุคติเอาได้ตามชอบใจเรา คืออย่าไปทำชั่ว อย่าไปคิดชั่ว, **อย่าไปคิดชั่วสิ มันก็จะมีแต่สุคติ แล้วก็ทันทีทันใจ.**

ให้รู้สึกกันสักอย่างหนึ่งว่า **ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่เดินทางอยู่ตลอดเวลา** จริงหรือไม่ ? ท่านลองคิดดูว่า ชีวิตนี้เป็นการเดินทางอยู่ตลอดเวลา, ไม่ได้หมายความว่าเดินด้วยเท้า, ไม่ได้หมายความว่าเดินด้วยเท้าหรือเดินด้วยยานพาหนะอะไร. ชีวิตนี้มัน**เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา**, มัน**เปลี่ยนไปตามอำนาจเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา**. สิ่งทั้งหลายมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งอยู่ ชีวิตนี้ก็มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งอยู่ ดังนั้นมันจึงเปลี่ยนอยู่ตามเหตุตามปัจจัยนั้น, เราจึงเห็นว่า ชีวิตนี้มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา; เช่นเมื่อวานนี้ วานซืนนี้ มันก็ไม่เหมือนกับวันนี้, แล้วในวันนี้ เดี๋ยวนี้เป็นตอนบ่าย มันก็ไม่เหมือนกับเมื่อตอนเที่ยง หรือตอนเช้า มันเป็นอย่างอื่น, ตอนเช้าเป็นอย่างอื่น, ตอนสายเป็นอย่างอื่น ตอนเที่ยงเป็นอย่างอื่น, ตอนบ่ายเป็นอย่างอื่น. นี่มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา.

แล้วยิ่งกว่านั้น ในตอนเช้าหรือตอนไหนก็ตาม ชั่วโมงหนึ่ง ชั่วโมงหนึ่งมันก็ไม่เหมือนกัน มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา, แล้วในชั่วโมงหนึ่ง ๆ ชีวิตนั้นมันก็เปลี่ยนอยู่ทุก ๆ นาที ทุก ๆ วินาที จะทุกวินาที กระทั่งว่าทุกขณะจิต ซึ่งมันเร็วกว่าวินาทีไปเสียอีก มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา. นั่นแหละ เรียกว่ามันเดินทางอยู่ตลอดเวลา, ให้เห็นว่ามันเป็น **พฤติของจิต ที่เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา.**

คำว่า *พฤติ* คือ *ความเป็นไป พฤติ* หรือ *วุตฺติ* หรือ *ประพฤติ* ก็ตาม *แปลว่า ความเป็นไป การเป็นไป, พฤติของจิต* คือ *การเป็นไปของจิต เปลี่ยนอยู่ทุกขณะจิต*, เปลี่ยนอยู่ทุกขณะจิตเลย. ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนอยู่ แล้วเมื่อเปลี่ยนอยู่ก็ถือว่ามันเดินไป, ไม่ซ้ำที่ ไม่หยุดอยู่กับที่.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรามองให้เห็นข้อนี้ ว่า **จิตเปลี่ยนอยู่ทุกขณะ ๆ** แล้วแต่จะกำหนด ขณะว่ายาวสักเท่าไร, ยาวสัก ๑ นาที สัก ๑ วินาที หรือแม้แต่ว่าขณะจิต เขาเรียกว่ามันเร็วเท่าฟ้าแลบ หรือว่าเร็วยิ่งกว่าฟ้าแลบ. แต่ก็พอจะมองเห็นได้ ว่ามันเปลี่ยนอยู่ทุกเวลา จึงพูดได้ว่า พฤติของจิตเปลี่ยนอยู่ทุกเวลา, เพราะว่าชีวิตมันขึ้นอยู่กับจิตดวงเดียวนั้น, ดังนั้น ชีวิตก็เปลี่ยนอยู่ทุกเวลา.

ถ้ามองเห็นอย่างนี้ก็เรียกว่า มันจะกลายเป็นเรื่องที่จริง ประจักษ์ โดยประจักษ์ คือสันทิฏฐิโก. ธรรมะที่จะเป็น **ธรรมะที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้านั้นต้องเป็นสันทิฏฐิโก**, สันทิฏฐิโกที่เราไหว้พระสวดมนต์อยู่เสมอ *สฺวากฺขาโต ภควาตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก* ฯลฯ ใน ๖ บทนั้นมันมีบทว่า **สันทิฏฐิโก** อยู่บทหนึ่ง ซึ่ง **สำคัญมาก.**

ถ้าจะเป็นสวากขาโต คือ **ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ดีแล้วนั้น ต้องเป็นสันทิฏฐิโก** คือเรารู้สึกได้ด้วยจิตของเราเอง, ปรากฏอยู่ในความรู้สึกของเราเอง, ไม่ต้องเชื่อคนอื่น, ไม่ต้องเชื่อตามตัวหนังสือ ไม่ต้องเชื่อตามอะไร, แต่**มองเห็นชัดในจิตใจของตนเอง** ว่าเป็นอย่างไร **อย่างนี้เป็นสันทิฏฐิโก.**

นี้ก็อยากจะ**ให้มองเห็นเป็นสันทิฏฐิโก ในเรื่องของจิต** ที่มันมีพฤติคือการเปลี่ยนแปลง ซึ่งก็เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา; แล้วมันก็เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ ตามที่เราบัญญัติว่า อย่างนี้ชั่วอย่างนี้ดี, อย่างนี้บุญอย่างนี้บาป, อย่างนี้กุศลอย่างนี้อกุศล: เราก็เลยเห็นจิตที่คิดหรือกระทำอยู่ เป็นบุญหรือเป็นบาป แล้วจิตได้รับผลบุญหรือได้รับผลบาป รู้อยู่แก่จิตใจของตนเอง. แม้จะไม่รู้จักเรียกชื่อว่าอะไรเป็นภาษาบาลีลำบาก ก็ให้รู้ว่ามันมีอย่างนี้แหละ, มัน**เป็นสิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งแล้วเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

การปรุงแต่งมันแล้วแต่เหตุปัจจัย ชนิดที่สมมติบัญญัติว่าบุญหรือบาป, มันก็เลยเป็นจิตบุญหรือบาป มีผลเป็นบุญหรือเป็นบาป. ให้รู้สึกทุกครั้งไปว่า จิตนี้มันได้**คิดเป็นบุญหรือเป็นบาป** แล้วมัน**ได้เสวยผล** เป็นบุญหรือเป็นบาป, ให้สันทิฏฐิโก คือมองเห็นรู้สึกด้วยตนเอง; ไม่ใช่มองด้วยตา ๒ ลูกนี้ ไม่ใช่ตาเนื้ออย่างนี้, มองด้วยตาใจ **มองด้วยใจ ให้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร,** ว่าจิตนี้มัน **เศร้าหมอง หรือ** จิตนี้มัน**ผ่องแผ้ว**. ถ้ามันเศร้าหมองก็มองเห็นว่า โอ้, มันทำมโนกรรมมาไม่ดี มโนกรรมมาเป็นทุจริต มันก็เลยเศร้าหมอง ถ้าเห็นว่า โอ้, มันผ่องแผ้ว มันสดชื่นแจ่มใสเป็นสุข ก็เพราะว่ามโนกรรมมันทำมาดี คือมันทำมาโดยสุจริต.

เดี๋ยวนี้เราได้ยินได้ฟังเรื่องชนิดนี้มามากแล้ว มันก็ควรจะรู้จักกันทีแล้ว, รู้จักข้างในกันที; ได้ยินได้ฟังมาทางข้างนอก ทางหู ทางตา ทางอ่าน ทางอะไรมันพอแล้ว เราก็**มารู้จักข้างในกันที** ว่าจิตนี้มันเป็นสุคติเป็นทุคติอย่างไร จนเราเห็นว่า เอ้า มันเป็นอย่างนั้นตามธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น, เราก็จะมีความรู้ด้วยตนเอง สันทิฏฐิโก ขึ้นมาอีกว่า จิตนี้เป็นสิ่งที่ควบคุมได้ โดยการควบคุมจิตนั้นเอง **จิตนี้เป็นสิ่งที่ควบคุมได้โดยการที่ควบคุมจิตนั้นเอง.**

อะไรมาคุมจิต ? มันก็คือ **สติที่เป็นคุณสมบัติของจิต**. จิตนี่มันมีคุณสมบัติหลายอย่าง : คุณสมบัติฝ่ายที่จะเป็นทุกข์ มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง, ฝ่ายที่ไม่เป็นทุกข์ มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง. **สติก็เป็นคุณสมบัติของจิต ทำให้ระลึกได้, รู้สึกตัวแล้วก็มีปัญญา** ว่ารู้อย่างไรดี อย่างไรชั่ว, อย่างไรเป็นทุกข์, อย่างไรไม่เป็นทุกข์; ฉะนั้นสติปัญญานี้ก็จะไปควบคุมคุณสมบัติฝ่ายชั่วฝ่ายต่ำของจิต. จิตก็เป็นสักว่าจิต แล้วมันมีดวงเดียวเสียด้วย มันก็เกิดการต่อสู้กันในระหว่างสิ่งที่เรียกว่า **คุณสมบัติของจิต** ซึ่งเขามักจะเรียกว่า**เจตสิก** ก็แปลว่า *สมบัติของจิต* นั่นแหละ ไม่แปลว่าอย่างอื่นได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จิตดวงเดียว มีคุณสมบัติจัดได้เป็น ๒ ฝ่าย : คือฝ่ายที่จะไปเป็นทุกข์ กับฝ่ายที่จะไม่เป็นทุกข์. ทีนี้ฝ่ายที่จะเป็นทุกข์ มันเป็นไปมากเข้ามาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่อ้อนแต่ออก, เดี๋ยวนี้มันเกิดไม่ชอบแล้ว มันเข็ดหลาบแล้ว มันเบื่อแล้ว, คุณสมบัติฝ่ายที่มันจะไม่ให้นำไปสู่ทุกข์ มันก็เข้ามาเป็นเจ้ากี้เจ้าการว่าอย่างนั้นเข้ามาคุ้มครองจิตควบคุมจิตให้จิตมันเป็นไปแต่ในทางฝ่ายนี้ อย่าเป็นไปแต่ในทางฝ่ายโน้น ซึ่งมันเป็นทุกข์.

กิริยาอาการอย่างนี้ หรือว่าพฤติอย่างนี้ ใครเคยเห็นบ้าง ใครเคยมองเห็น ใครเคยประสบ ใครเคยใช้มันแล้วบ้าง ? ถ้าว่าใครเคยมองเห็นแล้วเคยใช้มันมาแล้วบ้าง, ก็ดีมากดีที่สุดแหละ ที่ได้โอกาสเป็นถึงอย่างนั้น. ถ้ายังไม่เคยก็ขอให้เคยสิ ให้เคย ; เพราะว่าจิตมันดวงเดียวนี่. ที่เรียกว่า**คน ๆ มันสมมติ มันเป็นร่างกายที่มีจิตใจ;** จิตใจที่ว่า**คุณสมบัติอันไหนกำลังยึดครองอยู่** คือฝ่ายวิชชาหรือฝ่ายอวิชชา, **ถ้าฝ่ายอวิชชากำลังครองอยู่ มันก็มืด** กระทำไปอย่างความมืดอย่างคนมืด, **ถ้าวิชชาคุ้มครองอยู่**มันก็**ทำไปอย่างสว่าง อย่างแจ่มแจ้ง.**

นี่ดูเถอะว่า บางคราวจิตนี้มันสว่าง ฉลาด รู้ และเบิกบาน, แต่ในบางคราวมันกลับมืดไม่รู้ แล้วก็หดหู่เป็นทุกข์. เมื่อไรมัน**เป็นทุกข์** ก็เรียกว่า **ทุคติ**, เมื่อไรมันเป็น **สุข** ก็เรียกว่า **สุคติ** คือมันไปดี. จิตนี้มีการไปดี ไปเรื่อยไปแหละ, ไปดี มันก็จะไปจนถึงที่สุด คือดีที่สุด, ที่สุดดี ก็จะพ้นดี จะเหนือดี จะไปนิพพานหรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก.

เดี๋ยวนี้ปัญหามันมาติดตันอยู่เสียที่ว่า ไม่รู้อยู่ที่ไหน แล้วก็เอาไว้ไกลเกินไป คือต่อตายแล้วโน่น ต่อตายแล้ว แล้วก็มีเหตุปัจจัยอย่างอื่นที่ควบคุมไม่ได้ ที่เราควบคุมไม่ได้; นี่ข้อเสียหายมันอยู่ที่นี่. ถ้าควบคุมได้ เราก็ทำให้มันเป็นสุขได้ อยู่ในความ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ควบคุมของเรา; ฉะนั้นเรา**ต้องควบคุมจิตนั้นเอง ให้มีสมบัติ** มี **เจตสิกธรรม** เป็นสมบัติของมัน ที่ **เป็นฝ่ายดี**; เช่นสติ เช่นปัญญา เช่นสมาธิ เช่นศรัทธา ที่เป็นฝ่ายดี มาควบคุมอยู่เถอะ มันก็ไปดี เดินดีก้าวหน้าไปดี, ก็เป็นสุคติอยู่ตลอดเวลา, หลังจากคิดดีแล้วมันก็เป็นสุคติติดกันขึ้นมา แล้วเป็นไปตลอดเวลา.

นี่ขอให้ดูกันในข้อนี้ที่ว่า **จิตมีพฤติอยู่ตลอดเวลา คือเปลี่ยนไป** เหมือนกับเดินทางอยู่ตลอดเวลา **ก็ควบคุมพฤตินี้ให้ถูกต้อง,** ทำไมไม่สนใจที่จะทำให้มันเป็นสุคติอยู่ตลอดเวลา คือให้มันเดินไป ๆ เดินไป อย่างมีสุข เป็นสุข ๆ เป็นสุข ๆ อยู่ตลอดเวลา, **เราสามารถจะทำได้อย่างนี้และที่นี่, ไม่ใช่ต้องรอต่อตายแล้ว**. นี่ขอให้ถือว่าเป็นเรื่องฟ้าสาง คือความมืดได้หายไป แสงสว่างได้เกิดขึ้น ว่าสุคตินั้นคืออะไร, จะเอากันได้ที่ไหน โดยวิธีใด อย่างที่ว่ามาแล้วนั้นเอง.

จิตนี้เป็นของประหลาด ที่ว่า **ดวงเดียว แต่เปลี่ยนได้หลายสิบอย่าง** หลายร้อยอย่าง แต่ว่าหลายสิบอย่างหลายร้อยอย่างนั้น แบ่งได้เป็น ๒ พวก คือฝ่ายผิดกับฝ่ายถูก. เอาให้มันเป็นฝ่ายถูกอยู่เรื่อย มันก็เป็นสุคติอยู่เรื่อย, เจริญก้าวหน้าไปเรื่อยเป็นสุคติอยู่เรื่อย จนกว่าร่างกายจะแตกดับ.

ขอให้ทุกคนทำได้ อย่างนี้ มีได้อย่างนี้ เป็นได้อย่างนี้ คือ**มีสุคติอยู่ตลอดเวลา** เช่นเดียวกับโลกพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งเราจะสร้างขึ้นได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ก็คือ **สุคติ โลกแห่งสุคติ เราจะสร้างขึ้นได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้**.

ฟ้าสางทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย.

ทีนี้ก็พูดเรื่อง ฟ้าสางทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย ติดต่อกันไป. โลกพระศรีอารย์ ชาวบ้านเรียกว่า *โลกพระศรีอารย์ ย่อมาจากคำว่า พระศรีอารยเมตไตรย*.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่เรียกว่า พระศรีอารย์ ๆ นี้มันฟังแปลกหู, กลายเป็นคำล้อไปเสีย แล้วไปเติมเข้าว่า ภาษีอาน เก็บภาษีอาน จนชาวบ้านแย่ ภาษีอาน พระศรีอารย์ อย่างนี้มันกลายเป็นตลกไป.

โลกพระศรีอารยเมตไตรย เขาหมาย**ถึงโลกแห่งมนุษย์ ที่มีความสุขโดยส่วนเดียว;** ไม่ใช่สุขนิพพานก็ได้ เป็นสุขธรรมดาสามัญนี้ คือ **สุขที่เกิดมาจากการประพฤติถูกต้อง** มีการประพฤติถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, มีการเสวยผลของการประพฤติที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ก็คือ**เป็นสุขอยู่ตลอดเวลา นี่เรียกว่าโลกของพระศรีอาย-เมตไตรย.**

เท่าที่สำรวจดูแล้ว **มีด้วยกันทุกศาสนาเลย, แต่ละศาสนาก็มีโลกของพระพุทธเจ้าหรือพระศาสดา** แล้วแต่เขาจะเรียก ที่จะมาข้างหน้าองค์หนึ่ง ๆ.ในศาสนาฮินดูก็ดี ศาสนายิวก็ดี ศาสนาคริสต์ก็ดี ศาสนาอิสลามก็ดี ล้วนแต่ได้พูดถึงคนคนหนึ่งที่เราเรียกในวงของเราว่า พระศรีอารยเมตไตรย, หมายความว่า**ถ้าพอถึงยุคของบุคคลนี้แล้ว โลกนี้มีแต่ความสุขโดยส่วนเดียว.**

พระพุทธเจ้าก็ได้เคยตรัสถึงเรื่องของพระศรีอารยเมตไตรย มีในปกรณ์ชั้นบาลีด้วยเหมือนกัน. ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือว่า ในยุคหรือในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนั้น จะมีพระอริยเจ้ามากกว่ายุคพระศาสนานี้, *ในยุคพระศรีอารยเมตไตรยนั้นจะมีพระอรหันต์เป็นพัน ๆ* ซึ่งในยุคพระศาสนานี้มีพระอรหันต์เพียงร้อย ๆ อย่างนี้เป็นต้น. ตรัส *เปรียบเทียบไว้* อย่างนี้ : อริยบุคคลชั้นไหนก็ตามเถอะ, ชั้นอนาคามี สกิทาคามี โสดาบัน อะไรก็ตาม จะมีมากกว่าในยุคพระศาสดาองค์ปัจจุบันนี้. นี่เราไม่ค่อยสนใจ เราสนใจแต่ว่ามันจะมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างไรบ้าง แล้วเขาก็บรรยายไว้อย่างน่าเพลิดเพลิน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คำบรรยายเรื่องโลกของพระศรีอารยเมตไตรย ชนิดที่ยั่วให้คนพอใจนั้น ไม่เคยพบในพระบาลีดอก มันเป็น*หนังสือในชั้นหลัง* มาชั้นอรรถกถา หรือว่าแต่งขึ้นโดยเฉพาะ *ว่ามีความสุขเหลือประมาณ เพราะว่าใครต้องการอะไรก็ได้ทันที ไปเอาที่ต้นกัลปพฤกษ์ กัลปพฤกษ์ก็เรียก กัลปฅรูมะก็เรียก* ที่ต้นไม่ศักดิ์สิทธิ์วิเศษนั้น. ใครต้องการอะไรก็ไปเอาที่นั่น - เอาจากที่นั่น ที่พวกคอมมิวนิสต์เขาเอาไปอ้างว่า เขาก็จะมีกองกลางเป็นทุนกองกลางของชาติ ที่ใครต้องการอะไรก็ไปเอาได้. พวกคอมมิวนิสต์เขาก็เอาพระศรีอารย์ไปอ้าง ว่าเขาจะจัดโลกนี้ให้เป็นเหมือนกับโลกพระศรีอารยเมตไตรย จะเป็นได้หรือไม่นั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง.

ที่เขาพูดไว้จนทุกคนสนใจก็ว่า มันมีต้นกัลปพฤกษ์ ต้องการอะไร อะไรก็ได้ ไปเอาได้ทันทีเลย, *แล้วมีความสะดวกสบายไปทุกอย่าง* กระทั่งว่า*น้ำในคลองยังไหลขึ้นข้างหนึ่งไหลลงข้างหนึ่ง* อย่างนี้เป็นต้น, โอ๊ย, พรรณนาไม่ไหวดอก เดี๋ยวมันจะกลายเป็นเรื่องชวนหัวไปเสีย.

แล้วก็มี**ที่น่าสนใจ**ก็คือว่า **มีแต่ความรัก** ความรักเพื่อนมนุษย์, ไม่ใช่ความรักของกิเลส ไม่ใช่ความรักของราคะของกิเลส, มัน**เป็นความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตาธรรม,** ทุกคนรักกันและกันยิ่งกว่าธรรมดา ยิ่งกว่าที่มันมีธรรมดาสมัยนี้ ทำตัวเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อกัน เลย **ไม่มีการเบียดเบียน** เท่านี้ก็พอแล้ว ทั้งหมดนั้นไม่มีการเบียดเบียนแม้แต่นิดเดียว อยู่กันอย่างไม่มีการเบียดเบียนแม้แต่นิดเดียว นี่มันก็วิเศษแล้ว.

เราลองคำนวณดูว่า ไม่มีใครเบียดเบียนใคร, ไม่มีใครเบียดเบียนเรา เราหันไปทางไหน ก็มีแต่มิตรสหายที่จะช่วยเหลือทั้งนั้น, ไม่ว่าจะหันหน้าไปทางไหน มีแต่คนถามว่า จะให้ช่วยอะไร จะให้ช่วยอะไร ต้องการอะไร จะให้ช่วยอะไร, อย่างนี้ไปเสียทุกหนทุกแห่งในโลกของพระศรีอารยไตรย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้มันต้องพิจารณากันว่า ผู้ที่กล่าวเรื่องศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยนี้ เขาก็กล่าวตามวิสัยธรรมดาสามัญที่จะนึกได้ นึกเอาเองได้ว่า มันวิเศษอย่างไรบ้าง วิเศษอย่างไรบ้าง ดีอย่างไรบ้าง ก็เอามากล่าวไว้หมด, กล่าวไว้เป็นลักษณะของโลกพระศรีอารยเมตไตรยหมด. แต่**คำกล่าวชุดนี้** น่าประหลาดน่าสงสัย คือ **พูดแต่เรื่องโลกิยสุข** ไปทั้งนั้น **ไม่พูดถึงโลกุตตรธรรม, ไม่เหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้.** *ที่พระพุทธเจ้าตรัสท่านตรัสว่า ในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนั้น จะมีพระอริยบุคคล มากกว่าในโลกในยุคศาสนาของตถาคต;* แต่โฆษณาชวนเชื่อเรื่องโลกพระศรีอารย์ที่เขาเอามาพูด มาสอน มาเทศน์กัน ที่มีในหนังสือชั้นหลังนี้ จะไม่พูดถึงโลกุตตระ, พูดแต่เรื่องมีความสุขอย่างยิ่งชนิดโลกิยะ.

เข้าใจว่า**การพูดเรื่องโลกพระศรีอารยเมตไตรยนี้ คงพูดกันมาแต่ก่อนดึกดำบรรพ์** คงจะพูดกันตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ก่อนที่มนุษย์จะรู้เรื่องโลกุตตระ ในสมัยที่มนุษย์ยังไม่ได้รู้เรื่อง โลกุตตระ, ก็พูดเอาตามพอใจ **เป็นเรื่องโลกิยะไปทั้งนั้น;** ฉะนั้นพรรณนาความสุขอย่างโลกิยสุขไปเสียทั้งนั้น. แต่แล้วเอาเป็นว่าเรายอมรับ ไม่คัดค้าน เพราะมันดีที่สุดในแง่ของโลก ในแง่ของโลกิยธรรม, หรือจะว่าในแง่ของศีลธรรมก็ได้. ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าดีที่สุดแล้ว ส่วนศีลธรรม ไม่ต้องถึงโลกุตตรธรรม, เป็นศีลธรรมทั้วไป ในบ้านในเมืองทั่วไป ในระดับอยู่กันเป็นผาสุกทั่วไป ก็นับว่าดีแล้ว ดีที่สุดแล้ว ขอให้ได้เถอะ ในลักษณะนี้ขอให้ได้มา แล้วก็ไม่ต้องรอกันอีกหมื่นปีแสนปี ขอให้ได้กันที่นี้และเดี๋ยวนี้.

อาตมาพูด**ว่า โลกพระศรีอารยเมตไตรยอยู่แค่ปลายจมูก คนเขาก็หาว่าว่าเอาเอง**, พูดตรง ๆ ก็หาว่าหลอกเขา; แต่อาตมาก็ยังคงพูดว่า โลกพระศรี-อารยเมตไตรยนี้อยู่แค่ปลายจมูก **ไม่ต้องรอกันหมื่นปีแสนปี คือเมื่อทุกคนมีศีลธรรม**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

รักผู้อื่น ไม่เป็นเวรเป็นภัยแก่ใคร ๆ มีแต่รักผู้อื่น อยู่กันอย่างมิตร ก็ดูเถอะมันจะเป็นอะไร มันก็ไม่มีความทุกข์ ก็ไม่มีการเบียดเบียน มีแต่ความสงบสุข.

ถ้าคนทุกคน ในโลกมันเปลี่ยนปั๊บเดียวเป็น **รักผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว โลกทั้งโลกก็กลายเป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยไปทันที;** นี่จึงว่ามันอยู่แค่ปลายจมูก. ขอให้พลิกกลับนิดเดียว พลิกกลับเป็นว่า รักผู้อื่น ไม่รักแต่ ตัวกู-ของกู เห็นแก่ตัว; ถ้าอย่างนั้นแล้วมันตรงกับข้าม. ถ้ารักผู้อื่น. รักผู้อื่น มันก็ไม่มีใครเบียดเบียนใคร, ใครต้องการอะไรมีคนให้, ใครต้องการอะไรมีคนให้ ก็เลยเป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยได้ในพริบตาเดียว, ไม่มีอาชญากรรมเหมือนอย่างที่มีเดี๋ยวนี้ จนไม่รู้จะมีกันอย่างไรแล้ว.

อาชญากรรมเลวร้ายไปรวมอยู่ในกรุง บ้านนอกมันกลับไม่มี หรือมีน้อยกว่าในเมืองกรุง; เมื่อก่อนนี้อาชญากรรมเลวร้ายอยู่ในป่าในดง ในถิ่นที่ไม่เจริญ. เดี๋ยวนี้ไปมีมากอยู่ในเมืองกรุง, นี่อาชญากรรมทั้งหลาย เรื่องฆ่าพ่อฆ่าแม่ ไปมีอยู่ในเมืองกรุง เพราะว่าที่นั่นมันเป็นที่ทำมาหากินแข่งขันกัน อย่างที่เรียกว่าอย่างยิ่ง, แข่งขันกันอย่างยิ่ง จนจิตไม่เป็นผู้เป็นคน จนฆ่ากันได้ง่าย ๆ เหมือนกับตบยุงสักตัวหนึ่ง.

เมื่อวานนี้ก็ได้ยินข่าวหนังสือพิมพ์ที่ว่า ลูกสาวเขาไปจ้างมือปืนมายิงพ่อของเขาเอง เพราะว่าพ่อทำแต่อบายมุข ล้างผลาญหมด กินเหล้าเป็นที่ตั้ง ลูกสาวไปจ้างมือปืนมาฆ่าพ่อ. นี้มันก็น่าคิดนะ ถ้าคิดอีกแง่หนึ่งมันก็ดีนะ เขาทำถูกนะ, แต่ถ้าคิดในอีกแง่หนึ่ง ก็มันไม่ไหว มันฆ่าพ่อของมันเอง. วันก่อนเล่าเรื่องยายคนหนึ่งเขาฆ่าตัวตาย เพราะลูกชายจัดงานบวชนาคเลี้ยงเหล้า แม่ของเจ้านาคก็เลยฆ่าตัวตาย กินยาฆ่าตาย, นี้ก็ดี รักความดี รักความจริง รักความถูกต้อง จนเอาชีวิตเข้าแลก; ถ้ามีนมีแต่คนอย่างนั้นแล้ว โลกนี้ก็เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยได้ เขาไม่ชอบความชั่ว. แต่ที่ให้ลูก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฆ่าพ่อเพราะว่าพ่อทำชั่วนี้ มันก็จะดีเกินไป แต่ก็ยังนับว่าอยู่ในข่ายที่มันบูชาความดี เอาความดีเป็นหลักกัน.

ในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนี้สมบูรณ์ไปด้วยวัตถุ ตามที่มนุษย์จะนึกฝันกันอย่างไร มีให้หมด; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ทรงหวังอย่างนั้น กลับไปตรัสว่า ในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนั้น มีพระอริยบุคคลมากกว่าในศาสนาปัจจุบันนี้ ท่านเล็งไปยังโลกุตตระ โลกุตตรธรรมมีมาก.

นี้เราจะเอาโลกพระศรีอารยเมตไตรยชนิดไหนกัน ? ถ้าจะเอาอย่างมีความสุขอย่างโลก ๆ ร่ำรวย สวยงาม สนุกสนาน บันเทิงเริงรื่นกันอยู่ มันก็แบบหนึ่ง, ถ้าเอาสูงขึ้นไปถึงว่า มีอริยบุคคลมาก นั้นมันอีกแบบหนึ่ง, แล้วไกลกันมากทีเดียว ถ้าเราจะเอา**โลกพระศรีอารย์อย่างแบบง่าย ๆ** ต่ำ ๆ ของชาวบ้าน **เราก็ทำได้ ด้วยการรักกัน** เมตตากัน รักกัน, ไม่มีใครเป็นอันตรายหรือเป็นศัตรูแก่ใคร มันก็เป็นโลกพระศรีอารย์ตามแบบชาวบ้าน. แต่ถ้าเราจะ เอา **โลกพระศรีอารยเมตไตรย ตามแบบที่พระพุทธเจ้าตรัส** เราต้องช่วยกันปฏิบัติธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ. **ปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุมรรคผลนิพพานให้มากขึ้น ๆ** ให้มีการบรรลุมรรคผลนิพพานมากขึ้น ๆ ๆ **จึงจะเป็นโลกของพระศรีอารย์ ตามแบบของพระพุทธเจ้า.**

นี่ให้เห็นว่ามันมีอยู่ ๒ แบบ ถ้าจะเอาตามแบบธรรมดาสามัญทั่วไป มันก็ทำได้ในทางศีลธรรม รักกันอย่าเบียดเบียนกัน โลกพระศรีอารย์ก็เกิดขึ้นในแบบนั้น ; แต่ถ้าปฏิบัติธรรมะกันให้มาก จนเต็มไปด้วยพระอริยบุคคล มันก็เป็นโลกพระศรีอารย์ตามแบบของพระพุทธเจ้า ดังที่ตรัสไว้ในบาลี.

เอาละ, เป็นอันว่าเรา **มีหวังที่จะทำได้ จะเอาโลกพระศรีอารย์แบบไหน แบบธรรมดาสามัญ หรือแบบที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ก็ทำได้.** เดี๋ยวนี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรามันไม่ทำ แล้วเราไปทำให้มันผิดตรงกันข้ามไปเสียอีก มันก็ไม่เกิดโลกของพระศรีอารย์สักแบบหนึ่ง, มันไม่เกิดขึ้นมาสักแบบหนึ่ง, แบบธรรมดาสามัญมันก็ไม่เกิดขึ้นมา แบบพระพุทธเจ้ามันก็ไม่เกิดขึ้นมา.

เราก็เกิดอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ ซึ่งมีการศึกษาเล่าเรียนผิดกับแบบก่อนมาก ผิดกับสมัยโบราณมาก แต่ทำไมมันจึงไม่มีอะไรดีขึ้น ? ยิ่งศึกษามาก ยิ่งก้าวหน้ามาก ทางเศรษฐกิจกิจ ทางวิทยาศาสตร์ ทางอะไร โลกก็ยิ่งเป็นเมืองนรกมากขึ้น ยิ่งก้าวหน้าทางการศึกษา ทางวิทยาศาสตร์ ทางปรัชญา ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางอะไรก้าวหน้ามาก แต่โลกยังเป็นเมืองนรกมากขึ้น.

เมื่อ ๔๐ - ๕๐ ปีมานี้มันก็ไม่เป็นเมืองนรกมากเหมือนอย่างนี้ เมื่อนั้นยังไม่เจริญด้วยวิชาความรู้หรือว่าการศึกษา; เมื่อเขายังไม่เจริญด้วยการศึกษาแบบนี้ เขาอยู่กันเป็นสุข จะเรียกว่าสมัยคนป่าโน้น คนป่าสมัยที่ยังไม่นุ่งผ้า เขายังอยู่กันอย่างสงบสุข ยิ่งกว่าสมัยนี้ที่ว่าเจริญด้วยการศึกษา ที่เขาอวดกันนักว่าการศึกษาทำให้โลกเจริญ. **ยิ่งเจริญก็คือยิ่งเป็นเมืองนรก** คือมัน**มีกิเลสมาก**นั่นเอง เพราะมันเต็มอัดอยู่ด้วยกิเลส มันโลภมากกว่าคนสมัยโบราณ : มันโกรธอาฆาตมาดร้าย ยิ่งกว่าคนสมัยโบราณ, มีโมหะหลงใหลยิ่งกว่าคนสมัยโบราณ.

คนสมัยนี้ในหัวใจเต็มอัดอยู่ด้วยกิเลสอย่างนี้ มันอยู่ใต้กิเลส ใต้อำนาจกิเลส ใต้อำนาจของอารมณ์ เรียกว่าจมโลก. **คนสมัยนี้จมโลกมากเกินไป** อยู่ใต้อารมณ์ คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์, มันโง่เมื่อผัสสะ ทำผิดเมื่อผัสสะ เกิดกิเลสเมื่อผัสสะทุกอย่างไป : ผัสสะของดีก็เกิดกิเลสชนิดหนึ่ง, ผัสสะของชั่วก็เกิดกิเลสชนิดหนึ่ง, กลายเป็นผัสสะแห่งกิเลสไปเสียทั้งนั้น คือโลกสมัยนี้. การศึกษาที่อุตส่าห์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรียนกันมาเป็นปริญญา เป็นศาสตราจารย์ เป็นมหาศาสตราจารย์ โลกก็ยิ่งเต็มไปด้วยกิเลสอยู่นั่นแหละ มันไม่ได้สางขึ้น.

ฉะนั้นเราจะสร้างโลกพระศรีอารย์ด้วยการศึกษาแบบนี้ คงทำไม่ได้ **จะต้องมีการประพฤติกระทำกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง** คือว่า **มีความเมตตา รักเพื่อนมนุษย์** ก็สร้างโลกพระศรีอารย์ธรรมดาขึ้นมาได้, **ปฏิบัติธรรมะละกิเลสอย่างสูงสุด** ก็สร้างโลกพระศรีอารย์ตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้, ทั้ง ๒ อย่างนี้อยู่ในวิสัยที่เราจะทำได้.

เปรียบดูอีกทางหนึ่งก็ว่า ถ้าเกิดมีศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาในยุคนี้จะดีที่สุด จะดีที่สุด เพราะว่าวัตถุมันเจริญที่สุด : เจริญด้วยวัตถุด้วย เจริญด้วยจิตใจด้วย มันก็ ๒ เจริญ ๒ ดี มันก็ดีที่สุด. สมัยพระพุทธเจ้านั้นก็เจริญทางจิตใจจริง แต่ว่าทางวัตถุยังไม่ค่อยเจริญ, วัตถุยังไม่เจริญ เพราะมันยังไม่เจริญนั่นแหละ เขาอยู่กันอย่างธรรมดาสามัญมาก เช่นขี่เกวียน แอ๊ด ๆ แอ๊ด ๆ แทนรถยนต์อย่างนี้ หรือไม่มีรถไฟไม่มีเรือบิน ไม่มีอะไร ก็อยู่กันอย่างง่าย ๆ อย่างธรรมดาสามัญ; **ทางวัตถุไม่เจริญแต่ทางจิตใจเจริญมาก อยู่เหนือกิเลส.**

อาตมาพอนั่งรถยนต์ฉิวนี้ ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าทุกทีไป ไม่รู้มันเป็นอย่างไร. นี่เรามานั่งรถยนต์วิ่งฉิวนี้ พระพุทธเจ้าท่านเดินต๊อก ๆ แล้วไม่ได้สวมรองเท้าด้วย. วันหนึ่งได้คีมตัดเล็บ กรรไกรตัดเล็บหนีบแป๊บเดียวขาด; นึกถึงพระพุทธเจ้าเหมือนกันว่าพระพุทธเจ้าท่านลำบากเท่าไร ไม่มีคีมตัดเล็บ มีมีดชนิดที่ใช้ลำบาก จะตัดเล็บสักทีเผลอมันก็บาดเอา. นี่**ความเจริญอย่างวัตถุ**อย่างที่เดี๋ยวนี้ **ไม่มีในสมัยพระพุทธเจ้า** ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง.

แต่ถ้าว่าเดี๋ยวนี้มันเกิดการปฏิบัติธรรม ละกิเลสได้ ให้มีความเจริญในทางจิตใจด้วยแล้ว มันก็ดีครบหมด ทางวัตถุก็เจริญ ทางจิตใจก็เจริญ แล้วคนที่เจริญทาง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จิตใจนั้นไม่หลงใหลทางวัตถุ. ผู้ที่เจริญด้วยจิตใจ เป็นพระอริยบุคคล โสดาบัน สกิทาคามี จะไม่เมาหลงในสมบัติบ้า เรื่องสวยเรื่องงาม เรื่องเอร็ดอร่อย เรื่องสนุกสนานเหมือนที่คนสมัยนี้เขาหลงกัน, ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องกลัว ความเจริญนั้นเป็นเพียงความสะดวก. **ความเจริญทุกชนิดเป็นเพียงความสะดวก** ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตั้งแห่งความหลงใหล **ไม่ใช่เป็นเหยื่อของตัณหา** เหมือนที่คนเดี๋ยวนี้เขากำลังเป็นกันอยู่.

เรามีความเจริญเพื่อเป็นเหยื่อของตัณหา ให้ตัณหามันครอบงำย่ำยีเรามากขึ้น ยิ่งเจริญทางวัตถุชนิดนี้ มันก็ยิ่งตกนรกลึกลงไป ๆ แล้วทางจิตใจก็ไม่เจริญนี่, จะเอาอย่างไร มันก็ไม่เจริญทางจิตใจ ทางวัตถุก็เรียกว่าเจริญจนเฟ้อ จนเป็นบ้า จนเป็นอันตราย เพราะไม่มีธรรมะควบคุม.

ขอฝากไว้ พูดฝากไว้แก่ทุกคนว่า ถ้ามันเจริญเท่าไร มันต้องมีธรรมะมากขึ้นเท่านั้น, **โลกมีความเจริญเท่าไร ต้องมีศีลธรรมเจริญตามเท่านั้น** ถ้ามันไม่ทันกันแล้วความเจริญนั้นจะเป็นความวินาศ จะเป็นนรก, จะเป็นนรกขึ้นมา. แต่ถ้าความเจริญทางธรรมะ ทางศีลธรรม มันทันกันมา มันก็ควบคุมไว้ได้ ไม่หลงในความเจริญนั้นที่เป็นเหยื่อของกิเลสนั้น มันก็ไม่ต้องตกนรกด้วยความเจริญ ความเจริญที่ไม่มีธรรมะควบคุมนั้นมันก็คือนรกขุมใหญ่ ตกกันทั้งโลก เหมือนที่ตกกันอยู่เดี๋ยวนี้ : เป็นทาสของกิเลส สนองกิเลส ทำอะไรเพื่อสนองกิเลสทั้งนั้นเลย ก็เป็นนรกขุมใหญ่ทั้งโลก, ตกกันทั้งโลก หรือว่าโลกตกนรกขุมใหญ่ เพราะความเจริญที่ไม่มีธรรมะควบคุม.

ถ้าสมมติว่า**มีธรรมะคุม มีความรักเพื่อนมนุษย์ เป็นโลกพระศรีอารย์ตามธรรมดา** ก็ **สบายกันมาก**แหละ เพราะว่าวัตถุมันเจริญเหลือเกิน; เช่นเรามียานอวกาศไปโลกดวงดาว ไปโลกพระจันทร์ ไปอะไรก็ได้ อะไร ๆ ก็ล้วนแต่ประเสริฐทั้งนั้น แต่แล้วมันก็เอามาใช้หล่อเลี้ยงตัณหาทั้งนั้น มักก็หาความสงบสุขไม่ได้. ถ้ามี

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ความรู้ธรรมะเพียงพอ ก็ควบคุมสิ่งเหล่านี้ไว้ได้ ไม่ให้เป็นที่ตั้งแห่งความหลงใหล เอามาใช้เพื่อความสะดวกเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อบำรุงกิเลส, แล้วก็จะไม่ต้องมีมากนักด้วย มีเท่าที่มันเป็นความสะดวกก็พอแล้ว ยิ่งมีมากมันก็ยุ่งมากแหละ.

เรื่องกินก็ดี **กินดีเกินไปมันก็ยุ่งมาก** แล้วเป็นโรคภัยไข้เจ็บ, แต่งเนื้อแต่งตัวดีเกินไปมันก็เป็นคนบ้า. ลองดูสิ แต่งเนื้อแต่งตัวเกินธรรมดามันก็เป็นคนบ้า, ใคร ๆ ก็ต้องมองเป็นคนบ้า แล้วมันก็เปลืองเปล่า ๆ เหย้าเรือน เครื่องใช้ไม้สอย ยานพาหนะ ก็พอสมควร เท่าที่จำเป็น มันก็ดี; แต่นี้มันเกินจำเป็น มันจะแข่งกับเทวดา คนสมัยนี้จะสร้างบ้านสร้างเรือนอยู่ หรือมีเครื่องใช้ไม้สอย แข่งกับเทวดาเลย มันเป็นบ้าด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่มีใครรักใคร คล้ายกับทุกคนเป็นศัตรูกัน แย่งชิงแข่งกัน คอยแย่งชิงแข่งขันกัน เอาเปรียบกัน คอยจ้องที่จะขูดรีดเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน, ความเจริญนี้เป็นนรก.

ถ้าว่ามีธรรมะพอ ทุกคนมีธรรมะ ควบคุมความเจริญนี้ไว้ได้, **นี้จะเป็นความเจริญเต็มความหมายของแบบพระศรีอารยเมตไตรย** ที่คนแต่ก่อนเขาพูดกันไว้ แล้วเมื่อมีกินมีใช้สบายดีแล้ว ก็สนใจธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ อย่าให้มีความทุกข์ทางจิตใจเลย, อย่าให้มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เบียดเบียนเลย, อย่าให้ความเกิดแก่เจ็บ ตาย มาคุกคาม มาขู่คำรามอยู่เลย, สลัดออกไปเสียได้ เพราะไม่ยึดมั่น, เรื่องตัวกู–ของกูนี้ ไม่มี มันก็เป็นศาสนาพระศรีอารยเมตไตรย ในมาตรฐานที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ เพราะเต็มไปด้วยอริยบุคคล.

ทั้งหมดนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า โลกพระศรีอารย์มันมีอยู่อย่างไร, ทีแรกมันมีอยู่อย่างไร, แล้วมันควรจะมีอย่างไร แล้วมันอยู่ในวิสัยที่เราจะทำเอาได้. อาตมาก็เลยเรียกว่า เรื่อง**ฟ้าสางทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย** ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม ให้เต็มไปด้วยศีลธรรมที่แท้จริง ที่มันจะนำมาซึ่งผลจริง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้เขาพูดกันไว้ในรูปของอุปมา คำนึงคำนวณหรือเทียบเคียง มันเป็นการเทียบเคียง เท่านั้นแหละ. เราไปถือเอาความเทียบเคียงเป็นเรื่องจริง มันก็เลยเข้าใจไม่ได้; เช่นมีคำพูดที่ได้ยินมาแต่เด็ก ๆ ว่าบูชาพระด้วยดอกบัวครบ ๘,๐๐๐ ดอก แล้วก็ได้เกิดในศาสนาพระศรีอารยเมตไตรย. อาตมาว่าจริง ข้อนี้จริง ถ้าบูชาด้วยดอกบัวครบ ๘,๐๐๐ ดอก คิดดูเถิดว่าจิตใจเป็นอย่างไร, จิตใจคนนั้นจะเป็นอย่างไร ที่ทำได้อย่างนั้น, เขาต้องมีศรัทธาต้องมีศีล ต้องมีอะไรมากมัน ฆ่าใครไม่ได้ดอก. ถ้าใครบูชาพระได้ด้วยดอกบัวครบ ๘,๐๐๐ ดอก มีศีลธรรมดีมากแน่ มันก็เป็นโลกพระศรี-อารยเมตไตรยอยู่ในตัวเองแล้ว.

บางทีเขาว่าให้ฟังเทศน์มหาชาติหนึ่งพันคาถา กี่รอบก็ไม่รู้, ฟังเทศน์มหาชาติครบ หนึ่งพัน คาถา ก็จะได้เกิดในโลกพระศรีอารยเมตไตรย. อาตมาก็ว่าจริงเหมือนกันแหละ แต่ขอให้ฟังถูกนะ, ให้ฟังถูกนะ ฟังถูกทั้งพันคาถานะ แล้วก็จะมีศรัทธา, มีศรัทธาชนิดที่สูงสุด มุทุปสันนาเลยแหละ. คนชนิดที่อดทนได้อย่างนี้ ที่คนแต่ก่อนเขาชักชวนลูกหลาน ไปฟังเทศน์มหาชาติ ทำให้จิตศรัทธาอ่อนโยน มีมุทุปสันนา มันก็ไม่มีความทุกข์ ก็เป็นศาสนาพระศรีอารย์อยู่ในจิตนั้นแล้ว ในความหมายหนึ่ง, หรือที่ว่าไปฝังพัทธ์ ไปฝังพัทธ์ให้ครบกี่วัด ๗ วัด หรือ ๑๐ วัด ไปฝังพัทธ์ให้ได้ครบ ๑๐ วัด สมมติว่า ๑๐ วัด จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอารย์ มันก็ได้จริงเหมือนกันแหละ เพราะว่ามีศรัทธามาก. คนที่มีศรัทธาอย่างนั้นแล้วไม่ทำชั่ว มันก็สบายแหละ โดยจิตใจของเขาก็สบาย คือเขาไม่เป็นอันธพาลแน่ ถ้าอุตส่าห์ไปฝังพัทธ์ครบ ๑๐ วัด ๑๐ ครั้ง เขาก็ต้องเป็นคนมีจิตใจอยู่ในศีลในธรรม.

ที่ว่า *ดอกบัว ๘ พันดอก* นั้น แสดงว่าจิตใจมันดีเต็มที่ จึงจะตั้งอกตั้งใจบูชาได้ครบ ๘ พันดอก หรือจะ*ทนฟังคาถาพัน* ทั้งพันคาถาได้เป็นหลาย ๆ รอบนี้ มันก็ต้องอดทนทนมากแหละ มีธรรมะอดทนมาก, แล้วเป็นคนต้องมีศรัทธามาก มันจึงจะทำได้,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วคนก็ยึดถือกันอยู่เพียงอุปมา ไม่มองถึงว่าเนื้อแท้นั้นมันเป็นอย่างไร มันก็**ควรจะสางกันขึ้นเสียที แทนที่จะไปหาดอกบัวมาตั้ง ๘ พันดอก ทำอะไรชนิดที่มันมีค่าเท่ากัน** มีความหมายเท่ากัน กับที่ว่าดอกบัว ๘พันดอก ก็ได้ผลเหมือนกัน.

นี่ฟ้ามันจะสางได้อย่างไร ? เดี๋ยวนี้ที่จะให้บูชาด้วยดอกบัว ๘ พันดอก ก็**ไม่มีใครเชื่อแล้ว,** มีคนเมินทั้งนั้นแหละ ไม่เอา หรือว่าจะนั่งฟังคาถาพัน พันคาถาให้ครบเป็นรอบ ๆ หลาย ๆ ครั้ง มันก็ไม่มีใครเอา**, ไม่มีความอดทนพอ** ไม่มีศรัทธาพอไม่มีอะไรพอ มันก็ไม่เกิดฟ้าสางทางพระศรีอารยเมตไตรยได้ โดยขนบธรรมเนียมประเพณีเพียงเท่านั้น.

ฉะนั้น ถ้าใครยังเชื่ออย่างนี้อยู่ ก็ขอให้ไปคิดดูให้ดีเถอะ เราจะต้องทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้มันมีค่าทางจิตใจเท่ากันกับดอกบัว ๘ พันดอก หรือว่าฟังคาถาพัน ครบทั้งหนึ่งพันคาถาหลาย ๆ รอบ, หรือว่าฝังพัทธสีมาให้ครบสัก ๕๐ วัด, **มีการอบรมจิตใจให้มีศรัทธามุทุปสันนา** มีความเพียร มีความอดทน มีอะไรมากเท่านั้น **ก็คือประพฤติธรรมะนั่นเอง** ประพฤติธรรมะในหน้าที่การงานของมนุษย์ ตลอดวันตลอดคืน, ดำรงจิตอยู่ด้วยธรรมะ, ทำกรรมฐานชนิดที่มีจิตว่างจากตัวตน แม้จะทำยุบหนอพองหนอก็ยังดี.

ถ้าทำเป็น **ยุบหนอพองหนอ มันเป็นการทำสติอย่าให้เกิดตัวกู – ของกู** : มีชีวิตอยู่อย่างไร ในอิริยาบถไหน ก็สักว่าอิริยาบถนั้นเท่านั้นแหละ, เช่นว่า เดินหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ มันก็ว่ามีแต่การเดิน ซึ่งไม่ใช่มีตัวกูผู้เดิน ยก ย่าง เหยียบ ก็ไม่มีตัวกูผู้ยก ย่าง เหยียบ, กิน เคี้ยว กลืน ก็ไม่มีตัวกูผู้กิน เคี้ยว กลืน, มันสักว่าอาการใส่ปากเท่านั้นหนอ, อาการเคี้ยวเท่านั้นหนอ อาการกลืนเท่านั้นหนอ มันไม่มีตัวกู - ของกูซึ่งเป็นผู้ทำอย่างนั้น. นี่อย่างนี้ก็จะถูกต้อง และก็ได้รับผล แต่เขาจะทำ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กันอย่างนี้หรือไม่ไม่รู้ ? กลัวแต่จะหนอ ๆ หนอ ๆ ชนิดที่มันไม่รู้ว่าหนออะไร หนอทำไม หนอของอะไร มันไม่รู้.

ถ้ารู้แล้วมันก็ดีเหมือนกัน มันสักว่าหายใจเข้าเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้หายใจ สักว่าหายใจออกเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้หายใจ, อย่างนี้มันก็ดี. ทั้งวันทั้งคืนอยู่ด้วยความรู้สึกอย่างนี้ จิตมันก็เกลี้ยงจากอุปาทาน จากตัวกู - ของกู ก็มีผลปรุงขึ้นมาจากภายในจิตนั่น, เป็นความสุข เป็นความสงบสุข **เป็นรสของพระนิพพานออกมา; นี่จะมีโลกพระศรีอารยเมตไตรย ตามแบบที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่ามันเต็มไปด้วยอริยบุคคล** เต็มไปด้วยอริยบุคคล. ขอให้สนใจไปประพฤติกระทำให้มีการปฏิบัติธรรมะกันจริง ๆ อย่างนี้.

ฟ้าสางทางโลกิยสุข.

เอ้า, ทีนี้มาถึงข้อที่เนื่องกัน ก็ว่า **ฟ้าสางทางโลกิยสุข**. ฟ้าสางทางโลกิยสุข เข้าใจว่าคำว่า โลกิยสุข นี้เป็นคำใหม่, เมื่อเขาไปแบ่งแยกธรรมะเป็น ๒ ชนิดขึ้นมา เป็นโลกิยะเป็นโลกุตตระ *พระพุทธเจ้าสังเกตดูแล้ว ท่านไม่ได้แบ่งธรรมะของท่านให้เป็นโลกิยะหรือเป็นโลกุตตระ* ดอก ท่านต้องการให้มันเป็นสายเดียว แนวเดียวกันไปตลอด; แล้วมันยังต่ำ ๆ อยู่ มันก็อยู่ในโลกเองแหละ, ถ้ามันสูงขึ้นไปมันก็ขึ้นไปเหนือโลกเอง.

ให้ปฏิบัติทางสายกลาง อย่างถูกต้อง จนกว่าจะถึงที่สุด เมื่อมันยังต่ำอยู่ มันก็เหนือโลกไม่ได้ มันก็อยู่ในโลกอย่างดี, แต่มีความหมายเป็นโลกุตตระ. แม้ว่าเรายังจะต้องอยู่ในโลก ยังอยู่ในโลกเหมือนคนธรรมดานี้ แต่จิตใจของเราอย่าอยู่ใต้อารมณ์ อย่าอยู่ใต้กิเลส; เคยพูดมาละเอียดแล้วเรื่องนี้ เราอยู่ใต้อำนาจของกิเลสเมื่อไร มันก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อยู่ในนรกเมื่อนั้นแหละ. ฉะนั้น **อยู่อย่างที่ไม่เป็นทาสของอารมณ์** ไม่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส แต่เมื่อยังไปนิพพานไม่ได้ มันก็เวียนว่ายอยู่ในโลกนี้ จนกว่ามันจะถึงที่สุดสุดโลก มันสุดโลกเองแหละ พอมันสุดโลกมันก็ไม่มีโลกเอง, เดี๋ยวนี้มันเจริญสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ในยุคคัมภีร์อภิธรรมนี้ มันเกิดบทภาชนีขึ้นมา บรรทัดแรกว่า *โลกิยา ธมฺมา; โลกุตฺตรา ธมฺมา* **อย่างนี้ไปแบ่งเข้าแล้ว ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ต้องการให้แบ่งอย่างนั้น ให้มีทางสายเดียวดิ่งตรงไปสู่พระนิพพาน** ถึงแม้จะอยู่ต้นทางก็ให้มุ่งหมายปลายทาง แม้เราจะอยู่ที่ต้นทางนี้ ก็ให้มุ่งหมายปลายทาง คือหลุดพ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

อิฏฐังคิกมรรคเป็นทางสายเอก สายเดียว สำหรับบุคคลเดียว เดินไปสู่จุดหมายปลายทางสิ่งเดียว คือนิพพาน ไม่ต้องตัดเป็น ๒ ท่อนดอก, ไม่ต้องตัดเป็นท่อนโลกิยะหรือท่อนโลกุตตระ. เมื่อมันยังไม่ถึงที่สุด มันก็เวียนอยู่ในโลกเอง มันเป็นธรรมดาอยู่แล้ว นี้ก็ถอนตนให้มันสูงขึ้นไป; แต่อย่าลืมว่า **แม้จะอยู่ในโลก** เป็นคนยากจนอยู่ในโลกนี้ **โดยจิตใจอย่าอยู่ใต้โลกนี้ อย่าอยู่ใต้กิเลส** อย่าอยู่ใต้อารมณ์ **อย่าโง่เมื่อผัสสะ** มันก็เรียกว่าเดินทางอัฏฐังคิกมรรค ไม่สู่พระนิพพาน โดยไม่ต้องตัดให้เป็น ๒ ท่อน, แล้วกันเป็น ๒ พวก ว่าพวกนี้อยู่ที่นี่พวกโน้นไป อย่างนี้ไม่มี.

แต่ว่า **ในภาษาพูด** ของเรามันมีนะ **อยู่ในโลกนี้ไปก่อนเถิด แล้วพวกนั้นก็ไปนิพพานเถิด.** พวกที่อยู่ในโลกนี้ก็อยู่เฝ้าหลักตอของวัฏฏะอยู่นี่ เฝ้าหัวตอของวัฏฏะอยู่นี่ แล้วอย่างนี้มันจะดีหรือ มันจะถูกหรือ ? มันไม่ต้องมีความหมายอย่างนั้น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไม่ต้องจมอยู่ในโลกนี้. **ขอให้เดินอยู่บนทางอันเอก ทางสายกลาง ซึ่งตรงไปพระนิพพานเลย**, ให้เราอยู่บนเส้นทางนี้ด้วยกันทั้งนั้น.

แต่ **เดี๋ยวนี้เรามายึดไปตามหลักที่เขามาบัญญัติกันใหม่ ว่าเป็นโลกิยะไปก่อน** เป็นโลกิยะไปก่อน, มันก็เลยเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา ยิ่งไปยึดถือมากเข้า มันก็จมโลกหนักขึ้น คือตัวเองสมัครอยู่ในโลก แล้วก็จมโลกมาก ๆ, เพลิดเพลินในโลกิยสุขมาก ๆ โดยแก้ตัวว่าเป็นเรื่องถูกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเขาสอนไว้เหมือนกัน ให้มีความสุขอย่างโลกิยะไปก่อน ถูกเหมือนกัน, แล้วมันก็จม ๆ จม ๆ ลงไป.

เรื่องโลกิยะนี้ ไม่มีเรื่องอะไรดอก มันเป็นเรื่อง**เป็นไปตามความรู้สึกของคนธรรมดาบุถุชน** ที่อยู่ภายใต้อำนาจความรู้สึกทางกามารมณ์, *เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า* ในหนังสือที่ถูกต้อง คัมภีร์ตำราที่ถูกต้อง คำว่า *โลกิยะนี่เขาใช้แต่กับมนุษย์นี้และสวรรค์เท่านั้น*, สวรรค์ที่มีนางฟ้ามาก ๆ. คำว่า โลกิยะ ไม่เคยเอาไปใช้กับพรหมโลก. ความสุขอย่างในพรหมโลกไม่เรียกว่าโลกิยสุข ไม่เคยใช้ว่าโลกิยสุข ใช้เรียกอย่างอื่น ฉะนั้นคำว่า **โลกิยะจะใช้อยู่แต่ในโลก ซึ่งมีความหมายทางเพศ** เพศหญิงเพศชายเป็นสำคัญ เรียกว่าโลกิยสุข; ไม่ใช้กับความสุขในพรหมโลก เพราะในพรหมโลกนั้นไม่มีความหมายทางเพศทางกาม มันก็เป็นไม่ใช่ โลกิยสุข ไม่ใช่กามสุข; แต่มันก็ยังไม่ใช่โลกุตตรสุข เพราะว่าพวกพรหมทั้งหลายในพรหมโลกนั้น ก็ยังมีตัวตน มีโลก มีโลกของกูเป็นพรหมโลก, เป็นโลกที่สูงกว่าโลกใด ๆ ก็ยังเป็นโลกเหมือนกัน แต่ไม่ได้เกี่ยวกับกาม. คำว่า **โลกิยสุขนี้ มันเกี่ยวกับกามโดยเฉพาะ** เรารู้กันเสียไว้อย่างนี้, *เมื่อใดจิตไม่ยินดีในกาม ยินดีในความสงบ เป็นสมาธิ เป็นสมถะ นั้นมันไปอยู่พรหมโลก* มันไม่เกี่ยวกับกาม, สุขอย่างนั้นไม่มีความหมายว่าโลกิยสุข ตามภาษาพูดแห่งสมัยนี้. นี้ถ้าเราหลงใหลในโลกิยสุข ก็คืออยู่ในกาม.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สามัญชนคนธรรมดา เขาไม่ต้องพูดว่า โลกิยสุขดอก เพราะเขารู้ว่ามันมีอย่างเดียว อย่างที่ฉันชอบก็แล้วกัน, มันมีอย่างเดียวเท่าที่ฉันชอบ. ฉะนั้นคำว่า**สุข ๆ ของสามัญชน** ของบุถุชน **ก็คือโลกิยสุข** นั้นเอง โดยไม่ต้องใช้คำว่าโลกิยสุข. เมื่อบุถุชนพูดว่าความสุข มันหมายถึงโลกิยสุขเอง เพราะว่าเขารู้จักเพียงเท่านั้น, เขารู้สึกเพียงเท่านั้น, คล้ายกับว่ามันมีแต่อย่างเดียว. สำหรับบุถุชนแท้ ๆ มันไม่มีโลกิยะ ไม่มีโลกุตตระมันมีความสุขอย่างเดียว ที่ตรงกับเรื่องของบุถุชน ที่ตรงกับความต้องการของบุถุชน; แต่ที่แท้มันก็เรียกว่าเป็นโลกิยสุข เพราะมันยังมีความหมายเป็นกามมากเกินไป เขารู้จักเพียงอย่างเดียว.

เล่าเรื่องนิทานเด็กอีกทีจะดีไหม ? ที่ว่าพ่อไปธุระนอกบ้านกลับมา เห็นไฟไหม้หลังคาบ้านแล้ว ลูกเด็ก ๆ ยังเล่นอยู่ที่พื้นชั้นล่างไม่ออกมา พ่อเรียกว่าออกมาเสีย ๆ ไฟจะไหม้ มันก็ไม่ยอมออก. แต่พอบอกว่า เอาตุ๊กตาแปลก ๆ มาให้ เอาขนมอร่อยมาให้ มันก็ออกมา; นี่คือ**บุถุชนทั่วไปในโลกนี้ ชวนไปนิพพานไม่เอา แต่ถ้าชวนไปสวรรค์มีนางฟ้ามาก ๆ แล้วก็เอา**, ออกจากโลกนี้ ออกจากมนุษยโลก ออกจากมนุษยสมบัติ ไปหาสวรรค์สมบัติกัน ถ้าอย่างนี้แล้วมันก็ยังไม่มีทางดอก มันยังไกลนักที่จะไปรู้จักโลกุตตรสุข.

คนเดี๋ยวนี้แม้ที่เป็น **พุทธบริษัท รู้จักความสุขในรูปของโลกิยสุขทั้งนั้น ทำบุญเอาสวรรค์กันทั้งนั้นแหละ;** ถ้ายังทำบุญเอาสวรรค์กันอยู่ ก็คือยังหลงใหลมัวเมาในโลกิยสุข แม้ว่าเป็นพุทธบริษัท. แต่เราก็จะไม่เห็นว่ามันเลวร้ายเกินไป หรือมันจะผิดไปเสียทั้งหมด เพราะว่า**เขาทำให้ดีกว่านั้นไม่ได้**, ทำอย่างไรเล่า, เขาจะทำให้ดีกว่านั้นไม่ได้ ทำให้สูงกว่านั้นไม่ได้นี่. **ถ้าไม่ให้ทำอย่างนั้นเขาก็ไม่ทำอะไรเสียเลย;** ฉะนั้นยอมกัน ยอมกันหน่อยว่า เอาละ, โมโลโมเกไปก่อน, เอาโลกิยสุขกัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไปก่อน เท่าที่เขารู้สึกและเรียกว่าความสุข, ไม่มีคำโลกิยะแก่เขา เดี๋ยวมันจะเป็นการตำหนิติเตียนกันมากเกินไป. ให้เขาเรียกมันว่าความสุข แต่ที่แท้มันคือโลกิยสุข.

โลกิยสุข นี้มันมีความหมายอยู่ที่ว่า มัน**เป็นอามิส;** *อามิส* แปลว่า *เหยื่อ* เหมือนกับเหยื่อที่เอาเสียบเบ็ด. เอาเหยื่อเสียบเบ็ดเสีย ไม่ให้เป็นเบ็ด ปลามันก็เห็นแต่เหยื่อ มันก็กินเหยื่อเข้าไป, มันก็กินเบ็ดติดเข้าไปด้วย แล้วมันก็ติดเบ็ด, อย่างนี้ก็เรียกว่า *อามิสสุข คือโลกิยสุข*. **โลกิยสุขมีอำนาจดึงดูดคน เข้าไปอยู่ใต้อำนาจ**ของมัน, แล้วก็ **ติดอยู่ที่นั่นออกไม่ได้** คือมันติดเบ็ด มันเป็นอามิสสุข.

นี่ปลาธรรดา คือบุถุชน **ปุถุชนคนธรรมดาก็คือปลาธรรมดา** ไม่รู้จักเหยื่อ กินเบ็ดเลย ติดเบ็ดกันเป็นแถว; แล้วแม้ตัวที่มันเคยติดเบ็ดแล้วมันยังติดอีกนะ. คิดดูสิมันเพราะอะไร ? **เคยติดเบ็ดแล้วหลุดไปแล้ว ยังกลับมาติดเบ็ดอีก** เพราะอะไร ? **เพราะความที่ไม่รู้เรื่องว่า สุขนี้มันเป็นอามิสสุข**, มันเคลือบไว้ด้วยเหยื่อที่จูงใจ ล่อใจ ยั่วยวนใจเหลือประมาณ.

นี่คำว่า โลกิยสุข จะฟ้าสางกันเสียสักทีจะดีไหม ? **เรื่องโลกิยสุขที่จะฟ้าสางกันเสียสักทีจะดีไหม** ? อาตมาอุตส่าห์เอามาพูด โดยหวังว่า มันจะมีฟ้าสางเกิดขึ้นบ้างในทางโลกิยสุข. ฝนจะมาแล้ว เอ้า, รีบว่าให้จบตามที่ตั้งใจไว้.

ฟ้าสางทางมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ.

ทีนี้ ฟ้าสางทาง**มนุษยสมบัติ คู่กับสวรรค์สมบัติ** เปรียบเทียบกันไปเลยก็ได้ มนุษยสมบัติกับสวรรค์สมบัติ. *มนุษยสมบัติก็วัตถุนิยม, สวรรค์สมบัติก็วัตถุนิยม*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แม้จะเป็นสวรรค์สมบัติก็ยังเป็นวัตถุนิยมอยู่นั่นแหละ, *นิยมรสของวัตถุ* เอร็ดอร่อยของวัตถุเป็นส่วนสำคัญ **ไม่พ้นไปจากโลกิยสุข.**

มนุษย์ปัจจุบันนี้รู้แต่ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ : ทำมาหากินจนได้กินเต็มที่แล้ว ก็ไปนึกถึงเรื่องกาม, ถ้ากามเต็มที่แล้ว ก็ไปนึกถึงเรื่องเกียรติ, เกียรติยศชื่อเสียง มันเลยมีกิน กาม เกียรติ, **กิน กาม เกียรติ เป็นมนุษยสมบัติ, มนุษย-สมบัติสูงสุดอยู่ที่เรื่องกิน กาม เกียรติ,** *รู้จักเหมือนที่สัตว์เดรัจฉานรู้จัก คือการกิน อาหาร การนอนหลับ การเสพเมถุน การขี้ขลาดหนีภัย* อยู่กันเท่านี้ มนุษยสมบัติมันมีได้เท่านี้.

ควรจะสางกันเสียที ให้เลื่อนขึ้นไปถึงว่า มนุษย์มันสูงว่าสัตว์. มนุษย์มีจิตใจสูงกว่าสัตว์ มนุษย์ศึกษาค้นคว้าสังเกตพบอะไรได้เรื่อยไป สัตว์ทำไม่ได้ สัตว์มันตายตัว เพราะมันไม่มีทางจะศึกษาอะไรได้ โดยที่มันพูดกันไม่ได้ มันถ่ายความรู้กันไม่ได้ เพราะมันมีจำกัดตายตัว. แต่คนนี้เขาถ่ายความรู้กันได้เรื่อย, ถ่ายความรู้กันได้เรื่อย มันก็เลยรู้สูงขึ้นไป ๆ จนทิ้งสัตว์ไกล เพราะมนุษย์มันพูดได้ มันถ่ายความรู้กันได้. เมื่อมนุษย์เป็นอย่างนี้ **มนุษย์ควรจะดีกว่าสัตว์** อย่าเป็นผู้มีความทุกข์ให้ละอายสัตว์, อย่าไปหลงด้วยเรื่องวัตถุ เพียงว่าเรื่องปากเรื่องท้อง. **เดี๋ยวนี้พุทธศาสนาก็แพร่หลายได้มาก** เรียกว่าไปในโลก **ควรจะเป็นโลกของมนุษย์ที่สูงกว่าสัตว์กันเสียที**; แต่แล้วมันก็ไม่พ้นไปจากความสุขอย่างวัตถุ หลงความสุขทางวัตถุ จะทำให้ประณีตละเอียดสวยงาม อย่างไร มันก็ยังเป็นเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ อยู่นั่นเอง ทำให้หลับหูหลับตาจมติดอยู่ที่นั่นเอง, มนุษย์สมบัติไม่มีอะไรมากไปกว่านี้.

ทีนี้ **สวรรค์สมบัติ** มันก็มากไปกว่านั้น; มนุษย์สมบัติอร่อยเท่าไร สวรรค์สมบัติก็เอา ๑๐ คูณ เอา ๑๐๐ คูณ เอา ๑๐๐๐ คูณเข้าไป แล้วมันก็บ้ากันใหญ่สิ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เพราะว่ามัน ๑๐ เท่า ๑๐๐ เท่า ๑๐๐๐ เท่า ของมนุษยสมบัติ. สวรรค์สมบัติ นั่นระวังให้ดี ๆ; *ก่อนนี้ได้ยินมากที่สุด ว่าปรารถนาขอให้ได้มนุษยสมบัติ* ขอให้ได้ *สวรรค์สมบัติ* ขอให้ได้ *นิพพานสมบัติ* พูดกันอย่างนั้น. แต่แล้ว**คนพูดนั้นไม่รู้ว่า นิพพานสมบัติคืออย่างไร;** นิพพานสมบัติของคนชนิดนี้คือเอา ๑๐๐ คูณ เอา ๑๐๐ คูณมนุษยสมบัติ, เอา ๑๐๐๐ คูณมนุษยสมบัติ, **เอา ๑๐๐๐๐ คูณมนุษยสมบัติ นั่นแหละคือนิพพานสมบัติของเขา.** เขาอธิษฐานจิตว่า ให้ได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ มันกลายเป็นเสียอย่างนี้.

แต่อย่าลืมว่า **หลักธรรมะที่แท้จริงนั้น จะต้องจำไว้** สักประโยคหนึ่งว่า *สวรรค์สมบัติ* สวรรค์สมบัติ *ก็เป็นที่ขยะแขยงของพวกพรหม, พวกพรหมเขาไม่ต้องการกามารมณ์, เขาต้องการอัตตาที่บริสุทธิ์จากกามารมณ์* ไปมีอัตตาบริสุทธิ์ตามแบบของเขาเป็นพวกพรหม; อย่างนี้ไม่เรียกว่าสวรรค์สมบัติ**, แต่ก็ไม่ใช่โลกุตตระ หรือไม่ใช่นิพพานสมบัติ,** เรียกว่า มันเพิ่งจะมองเห็นโทษของกามารมณ์หรือสวรรค์สมบัติ. ถ้าเป็นพรหมโดยแท้จริง ก็เกลียดกามารมณ์เหมือนกับว่าเหม็น, จะรู้สึกเหม็นเขียวเหม็นหืน ต่อกามารมณ์อย่างนั้น จึง**เป็นพวกพรหมที่แท้จริง จึงไม่ต้องการมนุษยสมบัติหรือสวรรค์สมบัติอะไร, ต้องการความมีตัวตนที่จีดสนิท** มีตัวตนเป็นตัวกูที่จีดสนิท, ไม่**เป็นทาสของกามารมณ์.**

ฉะนั้นเราเอาสวรรค์ให้ลดลงมาจากเรื่องของพวกพรหม สวรรค์สมบัติยังเป็นเรื่องกามารมณ์; ความมีตัวตนบริสุทธิ์ เอาตัวตนเป็นอารมณ์. ถ้ามันยังมีความหมายเป็นกามารมณ์หรือสวรรค์แล้ว มันก็เป็นเรื่องเกี่ยวเหมือนเบ็ด.

คำว่า สวรรค์ ๆ ในภาษาไทยนั้นคำคำนี้ที่เป็น *ภาษาบาลี* หรือเป็น*สันสกฤต* ก็ตาม มัน *แปลว่า เกี่ยว เกาะเกี่ยว,* เกี่ยวเกาะ เหมือนกับเบ็ดนั่นแหละ, เบ็ดมัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เกี่ยวอะไรไว้ติดอย่างไร อาการที่เกี่ยวเกาะไว้ติดนั้นคือคำว่า *สวรรค์ ; ในภาษาบาลี* เรียกว่า *สคฺค, ภาษาสันสกฤต* เรียกว่า. *สฺวรฺค สฺวรฺค* คือมาเป็นสวรรค์ในภาษาไทย, ศัพท์แท้ ๆ มันแปลว่า เกี่ยวเกาะเข้าไว้**, สวรรค์ก็คือสิ่งที่จะเกี่ยวเกาะบุคคลให้ติดอยู่ที่นั่น ออกไปไม่ได้** มันเหมือนกับเบ็ดเกี่ยวกับปลาไว้อย่างนั้น หรือว่าเหมือนกับเชิงหนาม เชิงหนามเต็มไป **ด้วยหนาม**, ดันเข้าไปแล้วออกไม่ได้ มันเข้าไปด้วยความโง่ด้วยความตะลีตะลานไม่ดูไม่แล, เข้าไปในเชิงหนามที่มีหนามเกี่ยวมาก ๆ แล้วออกมาไม่ได้. นั่นแหละความหมายของสวรรค์มันอยู่อย่างนั้น มันเกี่ยวไว้ให้ออกมาไม่ได้, หรือว่าเหมือนกับตกเลน จมเลย ๆ ขึ้นไม่ได้นั้นแหละ กักตัวไว้ที่นั่น ความหมายของสวรรค์, หรือว่าเป็นที่วนเวียนหลงใหลเหมือนเขาวงกต เข้าเขาวงกตไปแล้วมันออกไม่ได้ เพราะในนั้นมันมีแต่สิ่งยั่วยวน ให้วนเวียนอยู่ในเขาวงกต ออกมาไม่ได้, นั่นแหละคือความหมายของสวรรค์.

ที่นี้พูดกันมาให้ชินหูตั้งแต่เด็ก ๆ, **เด็ก ๆ ก็พูดเรื่องสวรรค์แล้วก็รู้ความหมายเอาเอง ว่าเต็มไปด้วยสิ่งที่น่ารักน่าพอใจ,** ก็รู้จักต้องการสวรรค์ในรูปแบบนั้นมาตั้งแต่เด็ก ๆ สำหรับจ้างเด็ก ๆ ให้ทำความดี จะได้ไปสวรรค์ ไม่รู้ว่าเป็นอะไร มันก็เป็นเรื่องเกี่ยวเด็กเอาไว้ ให้ทำตามที่ผู้ใหญ่เขาต้องการ.

เดี๋ยวนี้ **ในโลกนี้ก็กำลังพยายามสร้างสวรรค์กันอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง คือสิ่งที่จะเกี่ยวเกาะมนุษย์ไว้ให้ติดจมอยู่ที่นี่ ออกไปไม่ได้,** ให้มีจิตใจจมอยู่ในกองทุกข์ที่นี่ ออกไปไม่ได้. ทั้งโลกกำลังทำอย่างนี้ ให้ทุกคนในโลกจมติดอยู่ในอารมณ์ของกิเลส อารมณ์ทางกามของกิเลส, นี้เรามันไม่รู้นี่ เพราะเกิดมามันก็รู้แต่เรื่องความหมายของความเอร็ดอร่อยสนุกสนานเพลิดเพลิน มันก็สนใจจนถึงกับบูชาทีเดียว, พูดเรื่องนิพพานไม่รู้เรื่อง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่ฟ้าไม่สางทางสวรรค์ แล้วจะไม่สางกันจนตายหรืออย่างไร ? ดูให้ดีเถิด **มนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อจมอยู่ในสวรรค์** แต่เกิดมาเพื่อจะขึ้นเหนือความทุกข์ทั้งปวง ชนิดที่หลอกลวงและไม่หลอกลวง. เรื่องความสุขทางวัตถุนั้นมันเป็นเรื่องบ้าวูบเดียว, เรื่องกามารมณ์เป็นเรื่องความบ้าวูบเดียว; แต่ใครไม่มองเห็นว่าเป็นความบ้าวูบเดียว ก็ยึดถือกันอย่างมั่นหมาย ฝังใจฝังจิตเอาทีเดียว. นี่เหมือนกับเด็ก ๆ เขาไม่รู้ความหมายอันแท้จริง รู้แต่ความหมายชนิดที่มันถูกหลอก หรือความหมายที่ตัวเองก็หลอกตัวเอง อร่อยแล้วก็วิเศษ อร่อยแล้วก็วิเศษ, มันก็มุ่งหมายแต่สิ่งที่สนุกสนานเอร็ดอร่อย.

นี่ขอให้เราพบสิ่งที่ไม่หลอกลวง **; เรื่องสุคตินี้ ถ้าทำไม่ดีมันก็หลอกลวง**, แล้วไกลเกินไป เรื่อง **โลกพระศรีอารยเมตไตรย ถ้าเข้าใจผิดก็เป็นเรื่องที่หลอกลวง** หรือผูกพัน ต้องทำให้ถูกต้อง, อย่าให้เป็นเรื่องหลอกลวง, **มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติก็ต้องไม่เป็นเรื่องหลอกลวง.** เราได้พบสิ่งที่ดีที่สุดจริงกว่าสวรรค์แล้ว อย่าได้มืด จมมืด มืดมิดหรือจมอยู่ที่นั่นเลย เป็นเรื่องฟ้าสางออกมาเสียที จากสวรรค์สมบัติ จากมนุษย์สมบัติ จากทุกอย่างที่มันเป็นโลกิยสุข หรือสุคติอันเป็นความหมายรวมของสิ่งเหล่านี้.

การบรรยายนี้ต้องสมควรแก่เวลา เพราะว่าฝนตกแล้ว ขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงนี้.

---

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางอริยวงศ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง *ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี* ต่อไปตามเดิม ไม่สามารถจะเปลี่ยนหัวข้อของการบรรยายได้ แม้ว่าจะมีผู้ฟังมาใหม่ แปลกออกไปเป็นจำนวนมาก. แต่ถ้าท่านทั้งหลายจะพยายามฟังให้ดี แม้ที่เป็นยุวชนเหล่านี้ ก็ย่อมจะเข้าใจได้เหมือนกัน ดังนั้นก็จะได้บรรยายต่อเรื่องที่ค้างไว้ต่อไปตามเดิม ซึ่งเรียกว่า ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี. ในวันนี้ก็มีหัวข้อฟ้าสางต่าง ๆ กัน มีหัวข้อว่า **ฟ้าสางทางอริยวงศ์** เป็นต้น.

ฟ้าสางทางอริยวงศ์.

คำว่า **ฟ้าสาง** หมายความว่า **แสงสว่างเพิ่มมากขึ้น**. นี่ขอให้สนใจอย่างนี้ อยู่ในที่มืด แล้วก็แสงสว่างเริ่มมีขึ้นมา เริ่มสางขึ้นมา ก็เรียกว่าฟ้าสาง. เราได้พูดถึง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรื่องฟ้าสางต่าง ๆ มาหลายหัวข้อแล้ว, วันนี้ก็มาถึงเรื่อง **ฟ้าสางทางอริยวงศ์** ขอบอกกล่าวแก่นักเรียนทั้งหลายเหล่านี้ว่า จงฟังให้ดีก็จะเข้าใจได้.

คำว่า *อริยวงศ์* แปลว่า *วงศ์ของพระอริยเจ้า*, คำว่า *วงศ์* ในที่นี้ก็หมายถึงผู้ที่นับเนื่องกัน โดยความเป็นญาติสายโลหิต ที่เราเรียกกันว่า วงศ์สกุล ๆ นั่น มันหมายถึงนับเนื่องกันมาโดยสายโลหิต. ถ้าว่ามันเป็นเรื่องทางจิตใจ ก็นับเนื่องกันมาโดยธรรมะที่เรานับถือปฏิบัติรับสืบทอดกันมา ดังนั้น คำว่า **อริยวงศ์ ก็หมายถึงลูกหลานของพระอริยเจ้า**. ช่วยฟังให้ดีว่า อริยวงศ์ ก็แปลว่า ลูกหลาน เหลนโหลนอะไรก็ตาม ของพระอริยเจ้า.

เราทุกคนที่เป็น**พุทธบริษัท มีสิทธิ์ที่จะเรียกตัวเองว่า ลูกหลานของพระอริยเจ้า**; แต่ว่า **โดยการปฏิบัติธรรมะ** อย่างเดียวกัน มิได้หมายความว่าเป็นลูกหลานโดยตรงทางสายโลหิต แต่เป็นลูกหลานทางสืบสายธรรมะ เรียก**ว่าเป็นสายธรรมะ** ไม่ใช่สายโลหิต. เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี ว่าเรานี้จะเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าได้อย่างไร, และ**ถ้าเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าได้แล้ว จะมีประโยชน์อะไร**, เราก็จะได้ศึกษากันต่อไป ว่า**ผู้ที่นับเนื่องอยู่ในอริยวงศ์นั้น เราปฏิบัติกันอย่างไร**, เป็นบรรพชิตคือเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร ก็ได้ เป็นชาวบ้าน เป็นอุบาสก อุบาสิกา เป็นเยาชนอย่างนี้ก็ได้ ถ้าประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักเกณฑ์เหล่านั้นแล้ว ก็เรียกว่าลูกหลานของพระอริยเจ้าได้ทั้งนั้น, หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะภาคภูมิใจ ในการที่จะได้เรียกตัวเองว่า ลูกหลานของพระอริยเจ้า, และเราสามารถที่จะเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าได้จริง ด้วยการปฏิบัติ มันสำคัญอยู่ที่ตรงนี้ ฉะนั้นขอให้สนใจ ว่าปฏิบัติอย่างไรจึงจะเรียกว่าสืบสายญาติวงศ์ของพระอริยเจ้า.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นักเรียนทั้งหลายจงตั้งใจฟังในข้อที่ว่า **จะปฏิบัติอย่างไร, จึงจะกลายเป็นผู้ที่สืบสายของพระอริยเจ้า** ที่จริงก็ไม่ใช่เรื่องลึกซึ้งลึกลับอะไร. ท่านได้กล่าวไว้เป็นหลักว่า ผู้ที่ปฏิบัติที่เป็นการสืบสายของพระอริยเจ้านั้น **มีใจความสำคัญว่า : สันโดษยินดีในเรื่องการกินอยู่ การนุ่งห่ม และการเป็นอยู่, แล้วก็ละความชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ** มีเท่านี้เอง. สันโดษในเรื่องกิน สันโดษในเรื่องนุ่งห่ม สันโดษในเรื่องการเป็นอยู่ แล้วก็ละความชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ รวมเป็น ๔ ข้อ. ขอให้จดจำไปไว้ให้แม่นยำว่า ๑. **สันโดษในการกิน**. ๒. **สันโดษในการนุ่งห่ม**. ๓. **สันโดษในการเป็นอยู่**. และ ๔. **ละความชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ**.

เมื่อผู้ใดปฏิบัติอยู่ดังนี้ ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า เรียกว่าอริยวงศ์ เป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า. *ข้อปฏิบัตินี้เรียกว่า อริยวังสปฏิปทา.* เรา **ควรจะทำให้มีอาการเหมือนกับว่าฟ้าสาง คือมันดีขึ้น**; ก่อนนี้เราไม่ได้สนใจจะทำให้ดี มันก็มืด, เดี๋ยวนี้เมื่อมารู้อย่างครบถ้วยแล้ว ถูกต้องแล้ว **ก็ปฏิบัติให้มีขึ้นมา**.

ข้อที่ ๑. ที่ว่า **สันโดษในการกินอยู่** นี่ก็เป็นคำสอนทั่วไป และเราจะต้องสำรวมระวังกันอยู่ตามปรกติแล้ว ยินดีในการกินอยู่ที่พอดี อย่ากินดีอยู่ดี อย่ากินดีจนไม่มีขอบเขต. **ให้กินแต่พอดี** เราควรจะกินอย่างไร กินเท่าไร กินอะไรเป็นต้นนี้ก็กินให้ถูกต้อง, ถ้ากินอยู่เกินพอดี มันก็เป็นการกินอยู่เพื่อกิเลส ถ้ากินแต่พอดี มันก็เป็นการกินเพื่อความถูกต้องของมนุษย์ หรือของธรรมะ.

เดี๋ยวนี้ปัญหาในโลกมันก็เกิดขึ้น เพราะว่ากินดีเกินไปจนไม่สันโดษ เธอทั้งหลายลองสังเกตดูว่า เดี๋ยวนี้คนเขากินกันอย่างเพื่อกิเลส กินเพื่อกิเลส ให้เอร็ดอร่อยไม่มีที่สุด ให้มากไม่มีที่สุด ให้บ่อยไม่มีที่สุด, อย่างนี้มันผิดแล้ว. ขอให้**กินแต่พอดีตามที่มีอยู่** ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้หามาให้มาก ไม่ให้หามาให้เพียงพอ; แต่ว่าให้มัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พอดีกับสถานะของตน แม้ว่าจะหามาได้มาก ก็กินอยู่แต่พอดี แล้วก็ยินดีเท่าที่จะกินอยู่แต่พอดี ถ้าทุกคนทำอย่างนี้ มันก็ไม่เปลืองมาก ไม่ต้องรบกวนผู้อื่นมาก นี่ข้อหนึ่ง.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า **นุ่งห่มแต่พอดี** ก็ดูเถิดว่าเดี๋ยวนี้เขานุ่งห่มกันอย่างไร มันมากเกินไป, มันเพื่อความสวยงามที่มากเกินไป, เราก็ลดลงมาให้พอดี แล้วเรายินดีตามที่มีอยู่; อย่างพ่อแม่ของเราไม่ร่ำรวย นี่เราก็ยินดีเท่าที่จะมี ไม่ใช่ว่ามันจะไม่มีเสียเลย ไม่ใช่ว่ามันจะเลว มีอย่างเลวเกินไป มันก็มีพอใช้ได้ด้วยกันทั้งนั้น. แต่เดี๋ยวนี้**เราไปนิยมให้มันสวย**ให้เกินไป ให้**เป็นสมัยนิยมมากเกินไป มันก็เป็นการไม่สันโดษ**.

ฉะนั้นเธอจงชำระสะสางปัญหาข้อนี้ คือ **การนุ่งห่มแต่พอดี โดยสมควรแก่ฐานะของตน**; อย่าไปตามบุคคล ที่เขาหลงใหลในความสวยงามเหมือนกับคนบ้า. คนเรา **ถ้าแต่งตัวมากเกินไป มันก็กลายเป็นคนบ้า**, เราจะเห็นได้ว่า คนบ้ามันแต่งตัวมากเกินไป. เราไม่ต้องเป็นอย่างนั้น เอาแต่พอดี เอาแต่ที่งบประมาณของพ่อแม่จะมีหรือว่าที่เราจะหามาได้เอง เรานุ่งห่มแต่พอดี มันก็ไม่เปลืองมาก แล้วเงินมันก็จะเหลือ.

ทีนี้ **ข้อที่ ๓.** ที่ว่า **มีอยู่ที่อาศัยแต่พอดี** อย่างนี้ก็เป็นปัญหาสำหรับผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก ๆ เพราะว่ายุวชนไม่อาจจะสร้างสรรค์บ้านเรือน หรือเครื่องใช้ไม้สอยได้ด้วยตน. แต่คำพูดก็มีอยู่อย่างนี้แหละว่า สันโดษในที่อยู่และเครื่องใช้ไม้สอย เราไม่ต้องรบเร้าให้สร้างบ้านเรือนให้สวยงามเป็นวิมาน เพื่อจะแข่งกันกับเทวดา. เครื่องใช้ไม้สอยประดับบ้านเรือน ก็ต้องไม่มากเกินไป **ถ้าเครื่องประดับบ้านมากเกินไป มันก็เป็นบ้านของคนบ้า** อีกเช่นเดียวกัน, เครื่องใช้ไม้สอยก็เหมือนกัน มันควรมีแต่พอดี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้มันเริ่มเกิน ด้วยเหตุที่ว่า **มีความสนุกสนานด้วยเครื่องประดับประดาตกแต่งและเครื่องบันเทิง**; เขามีทีวีหรือมีอะไรในทำนองนั้น อย่างไม่สมควร อย่างไม่สมควรจะมี ก็ไปกู้หนี้ยืมสินเขามาซื้อหาเอามาจนมีได้ ให้ผีหัวเราะ, คนไม่ควรจะมีทีวี ไปเอาทีวีมาจนได้ ให้ผีมันหัวเราะ. ฉะนั้นเราอย่าทำอะไรชนิดที่ว่า มันเกินฐานะของตน, เราก็ยินดีให้ส่วนที่มันมี หรือควรจะมีเท่าที่จำเป็น. เดี๋ยวนี้เขากำลังเห่อวิดีโอเทปกันมาก ๆ ; นี่ขอให้ระวังกันอีกเรื่องหนึ่งด้วย ไม่จำเป็นก็ไม่ต้องมี. ระวังให้ดี ว่ามันจะมีเพื่อกิเลสเสียมากกว่าเพื่อธรรมะ, มันจะเพื่อความไม่ถูกต้อง เสียมากกว่าเพื่อความถูกต้อง. นี้หมายถึงเรื่องประดับประดาบ้านเรือนทรัพย์สมบัติ หรือว่าจะมีรถยนต์ ก็มีเท่าที่มันควรจะมี, ไม่ต้องไปบ้ามีให้มันดีหรือเกินกว่าที่มันควรจะมี.

เอาละ เป็นอันว่า ๓ เรื่องนี้เป็นเรื่องแรก ที่เกี่ยวกับการมี : มีอาหารการกิน, แล้วมีเครื่องนุ่งห่ม, แล้วก็มีบ้านเรือนเครื่องใช้ไม้สอย. นี่ไปปรับปรุงเสียให้พอเหมาะพอดี แล้วยินดีตามที่ควรจะมี; นี้จะได้เป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า.

นี้ **ข้อที่ ๔**. ข้อสุดท้าย ว่า **ต้องละความชั่วทำความดีอยู่เสมอ**, ละความชั่วทำความดีอยู่เสมอ อันนี้ก็เป็นหลักทั่วไป เป็นหลักธรรมะทั่วไปในพระพุทธศาสนา, แล้วก็ยังเป็นหลักธรรมะทั่วไปในศาสนาอื่น ๆ ด้วย; หมายความว่าทุกศาสนาสอนให้ละความชั่ว ให้ทำความดี เสมอกัน นี้เราตั้งใจที่จะละความชั่วและทำความดี.

ข้อนี้ไม่เกี่ยวกับสันโดษ แล้วท่านไม่ได้สอนให้สันโดษ ฟังดูให้ดีว่า ถ้าเป็นเรื่องกิน เรื่องนุ่งห่ม เรื่องที่อยู่อาศัย ท่านสอนให้สันโดษ; แต่ถ้าเป็นเรื่องทำความดี ท่านไม่ได้สอนให้สันโดษ คือ **ไม่ต้องสันโดษในการทำความดี**. ขอให้ทำให้มาก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เพราะว่าความดีนี้ยิ่งมากก็ไม่เป็นไร มันไม่มีอันตราย มันไม่มีเรื่องเฟ้อ เหมือนกับของกิน ของใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยเหล่านั้น; ดังนั้นข้อนี้จึงต้องแยกออกไป เป็นข้อที่ว่าเราไม่ต้องสันโดษ ในการทำบุญทำกุศลทำความดี, แต่ก็ไม่เรียกว่าโลภดอก เดี๋ยวมันจะเป็นบ้าไปเสียอีก, ทำความดีให้มากที่สุดเท่าไรก็ได้ แต่ไม่ใช่ทำด้วยความโลภหรือด้วยความหลง.

เดี๋ยวนี้เราจะให้มี**ฟ้าสางทางอริยวงศ์ ก็ต้องมีการปฏิบัติครบถ้วนทั้ง ๔ อย่างนี้** เพื่อปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไปให้เต็มที่. เราพากันสรรเสริญการปฏิบัติอย่างนี้, เธอทั้งหลาย จงพากันสรรเสริญการปฏิบัติอย่างนี้กันอยู่เป็นประจำ, สรรเสริญความสันโดษในอาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และละความชั่วทำความดี. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว มันไม่ต้องทำความผิดพลาด ไม่ต้องไปโกหกหลอกลวงใครที่ไหน, และเมื่อทำแล้วก็ไม่ต้องยกตนข่มท่าน. คนโดยมากนั้นพอทำดีอะไรสักหน่อย มันก็อวด มันก็แสดงอาการวางก้าม ชูก้าม ยกหูชูหาง อย่างนี้ใช้ไม่ได้ ไม่เป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า ทำดีแล้วอย่ายกหูชูหางอวดคน ข่มผู้อื่นว่าเรามันดีกว่าเขา.

ถ้าทำอย่างนี้มันก็เกิด *อริยวังสปฏิปทา - การปฏิบัติเพื่อเป็นเชื้อสายของพระอริยเจ้า รับมรดกพระอริยเจ้า.* คำนี้ก็ขอให้ช่วยฟังไว้ด้วยว่า **เรารับมรดกของพระอริยเจ้า สืบสายต่อ ๆ กันมาตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้**.

ทีนี้ก็จะพูดย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า แม้ฆราวาสก็ควรกระทำ, **แม้ฆราวาสก็ควรกระทำ เพราะว่าพระอริยเจ้านั้น มีได้ทั้งที่เป็นบรรพชิตและที่เป็นฆราวาส** ในสมัยโบราณครั้งพุทธกาล ก็มีพระอริยเจ้า เช่นพระโสดาบัน เป็นต้น ในหมู่ฆราวาส, เขาเคยมีพระอริยเจ้าในหมู่ฆราวาสในครั้งพุทธกาล. ถ้าว่าเดี๋ยวนี้เราได้ทำให้มีขึ้นมาอีก มันก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เป็นฟ้าสางอริยวงศ์ คือเราได้กอบกู้ข้อปฏิบัติแห่งความเป็นพระอริยเจ้า แล้วก็ **มีความเป็นพระอริยเจ้าเกิดขึ้น ก็เรียกว่าฟ้าสางทางอริยวงศ์**.

เรามาช่วยกันในข้อนี้ **ไม่ว่าบรรพชิต ไม่ว่าฆราวาส** มาช่วยกันในข้อนี้ ประพฤติปฏิบัติตามนี้ **เป็นการปฏิบัติตามรอยของพระอริยเจ้า** : เดินตามรอยท่าน, เดินไปไหน ? เดินไปเสียให้ไกลจากข้าศึกคือกิเลส; *อริยะ* แปลว่า *ไปจากข้าศึกคือกิเลส*, อริยะนั้นแปลว่าไปเสียจากข้าศึกคือกิเลส. เดี๋ยวนี้เรามักจะพูดกันแต่ว่าดี ๆ ดี ๆ, อริยะคือดี ๆ. แต่ตัวหนังสือนี้แปลว่า ไปเสียจากข้าศึกคือกิเลส ถ้าเรา**เดินตามรอยของพระอริยเจ้า ก็หมายความว่า เราเดินไปเสียให้ไกลจากข้าศึก กล่าวคือกิเลส**; ไม่เดินไปหากิเลส, แล้วก็เดินไปให้ไกลเสียจากข้าศึกคือกิเลส; อย่างนี้เรียกว่าอริยวงศ์ หรือลูกหลานของพระอริยเจ้า, นี้เป็นฟ้าสางข้อหนึ่ง เรียกว่าฟ้าสางทางอริยวงศ์.

ฟ้าสางทางวิญญาณ.

ขอให้ช่วยจำคำนี้ไว้ให้ดี ๆ ว่า **ฟ้าสางทางวิญญาณ** คือ **ฟ้าสางทางจิตใจ** ถ้าจิตใจมันมืด มันโง่ มันหลง ก็เรียกว่ามันมืด มันเป็นอวิชชา คือจิตมันมืด; จิตนี้ต้องสว่าง จึงจะเรียกว่าฟ้าสางในทางวิญญาณ.

คำว่า *วิญญาณ* ๆ นี้ *มีหลายความหมาย* : **วิญญาณธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ** มีอยู่ตามธรรมชาติ เหมือนดิน น้ำ ลม ไฟ เรียกว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ แล้วก็มีธาตุวิญญาณธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติเช่นเดียวกันอยู่อีกธาตุหนึ่ง, นี้ก็เรียกว่าวิญญาณ แต่เป็นธาตุตามธรรมชาติ; *วิญญานัญจายตนะ* คือ *วิญญาณอันไม่มีที่สิ้นสุด,* วิญญาณอันไม่มีที่สิ้นสุดนั้น เรียกว่าวิญญาณนัญจายตนะ ใช้เป็นอารมณ์ของอรูปฌาน นี้ก็เรียกว่าวิญญาณ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

วิญญาณสำหรับปฏิสนธิ คือเกิด, **คนพวกอื่นซึ่งไม่ใช่พุทธบริษัทเขาว่ามีปฏิสนธิวิญญาณ** ลอยไปลอยมา เข้าท้องออกจากท้อง ออกจากร่างนั้น เขาว่าปฏิสนธิวิญญาณ ก็มีอยู่วิญญาณหนึ่ง. แต่ถ้า**ในพุทธศาสนามีวิญญาณ ๕** : ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และพิเศษอีกอันหนึ่งคือทางจิต; นี่แหละ**เป็นปฏิสนธิวิญญาณ** เพราะว่ามัน**เป็นจุดตั้งต้น ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตัวตน** เรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณก็เรียกได้; แต่เขาไม่นิยมเรียก, เรียกว่าวิญญาณ ๖. ปฏิสนธิวิญญาณเป็นคำพูดนอกพระพุทธศาสนา เป็นวัฒนธรรมเดิมเก่าแก่ก่อนพุทธกาล ก็เรียกกันว่าปฏิสนธิวิญญาณ นั่นก็วิญญาณ.

แล้วมี**วิญญาณ**อีกคำหนึ่ง แปลว่า **สิ่งที่ควรรู้แจ้ง**, ข้อนี้ **หมายถึงนิพพาน**. ในบรรดาสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้แจ้งกันแล้ว ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าสิ่งที่เรียกว่านิพพาน; ดังนั้น **นิพพานนี้เรียกว่า วิญญาณ**ก็ยังมี.

เดี๋ยวนี้เราเล็งถึงวิญญาณในความหมายทั่วไป คือที่สูงไปกว่าร่างกาย, และบางทีจะให้ความหมายพิเศษ ว่าสูงไปกว่าเรื่องทางจิต. เราพูดอย่างนี้ก็เพื่อให้**เป็นหลักศึกษาง่ายว่า มนุษย์เรามีเรื่องอยู่ ๓ เรื่อง** : เรื่อง **ทางกาย** ก็รู้กันอยู่แล้ว, เรื่อง **ทางจิต** ก็รู้กันอยู่แล้ว, เรื่อง**ทางวิญญาณ** คือ **ทางสติปัญญา**. ควรจะรู้ว่าเรื่องทางกายนั้นมันเป็นฝ่ายวัตถุ แล้วก็กายก็เป็นที่ตั้งอาศัยของจิต, เราจึงมีจิตที่คิดนึกได้ ดำรงชีวิตอยู่ได้ แล้วจิตนี้ก็เป็นที่ตั้งอาศัยของสติปัญญา, **สติปัญญานี่แหละเราเรียกว่าวิญญาณ** ในที่นี้, เราเลยมีเรื่องทางกาย มีเรื่องทางจิต มีเรื่องทางวิญญาณ.

ปัญหาของเราก็มีอยู่ ๓ ประการ หรือเป็น ๓ ชั้นอย่างที่ว่า ถ้าเราป่วยเจ็บทางร่างกาย เราไปโรงพยาบาลธรรมดาสามัญ, ถ้าเราป่วยเจ็บทางจิต เราไปโรงพยาบาลโรคจิต, แต่ถ้าป่วยทางสติปัญญา ต้องไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า. เพื่อจำง่าย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก็จำความนี้ไว้สิว่า มีโรงพยาบาลรักษาโรคทางกาย, มีโรงพยาบาลรักษาโรคทางจิต, มีโรงพยาบาลรักษาโรคทางสติปัญญา คือมันโง่ มันปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อความดับทุกข์ ต้องไปเข้าโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า รักษาโรคโง่เสียให้หมด หายโง่, แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องตามทางของธรรมะ แล้วก็ดับทุกข์ได้ **เรื่องสุดท้ายนี้เรียกว่าเรื่องทางวิญญาณ**.

ถ้าเธอ **ทำผิดในเรื่องกาย ก็เจ็บป่วยทางกาย**, **ถ้าทำผิดในเรื่องจิต ก็เจ็บป่วยทางจิต**, **ถ้าทำผิดในเรื่องทางสติปัญญา** เราเรียกว่า**เจ็บป่วยทางวิญญาณ**; แม้ร่างกายดี แม้จิตปรกติดี ไม่บ้า แต่มันยังมีความผิดพลาดในทางวิชาความรู้ มันรู้ผิด; เช่นหลงโง่ไปนิยมอบายมุขอย่างนี้ ก็เรียกว่ามันเป็นโรคทางวิญญาณ เป็นโรคอวิชชา เป็นโรคโมหะ ก็ต้องรักษากันในโรงพยาบาลทางวิญญาณ คือพระศาสนา.

ขอให้รู้ว่า **พระศาสนาเป็นโรงพยาบาลทางวิญญาณของพระพุทธเจ้า** มีไว้รักษาโรคทางวิญญาณในโลกนี้ จนทำให้พระองค์ได้นามว่า *สพฺพโลกติกิจฺฉโก – ทรงเป็นนายแพทย์ เยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง.* **โรคที่สัตว์โลกทั้งปวงเป็นกันทุกคน** ไม่ยกเว้น **คือโรคทางวิญญาณ** แล้วสำหรับคนเหล่านั้นที่จะเป็นอยู่ตลอดเวลา. โรคทางกายนี้เป็นชั่วครู่ชั่วยามเป็นพัก ๆ, โรคทางจิตก็ยังเป็นชั่วครู่ชั่วยาม หรือเป็นยุคเป็นคราว, แต่ถ้าเป็น **โรคทางวิญญาณ** คือโรคโง่ แล้วก็**เป็นกันตลอดเวลา** เป็นกันมากกว่าโรคใด ๆ และ**เป็นกันทั้งโลก**. นี่ฟ้ามันไม่สางทางวิญญาณ, แล้วคนก็จะเป็นโรคทางวิญญาณกันอย่างมากมายเช่นนี้.

คนในยุคปัจจุบันนี้เขา **ชอบเรื่องทางวัตถุ** : เป็นเรื่องทางร่างกาย นิยมความสุข ความสบาย สนุกสนาน เอร็ดอร่อย ทางกาย, นิยมความสวยงามทางร่างกาย นิยมเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, หลงใหลในรสของวัตถุที่กระตุ้นความรู้สึกทางเนื้อหนัง หรือทางระบบประสาท, อย่างนี้ **ยิ่งเป็นโรคทางวิญญาณกันมาก**. คนในโลก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทั้งโลกนี่ กำลังเป็นโรคในทางวิญญาณกันมาก, แสดงออกมาให้เห็น ว่าหลงนิยมเรื่องวัตถุที่เป็นเหยื่อของกิเลส.

คำว่า **วัตถุ** ในที่นี้หมายถึง **สิ่งซึ่งจิตใจจะเข้าไปเกี่ยวข้อง** ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเองด้วยก็ได้ ที่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส, เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว ก็ยิ่งเป็นโรคโง่ โรคหลง โรคกิเลสนั้นมากขึ้น.

ทีนี้ยังมีอีกพวกหนึ่ง เป็น **โรคเนื่องด้วยไสยศาสตร์ โรคโง่ทางจิตเรียกว่าไสยศาสตร์**, เคยอธิบายมามากแล้วคำว่าไสยศาสตร์. แต่สรุปความอีกทีว่า คำว่า *ไสยะ เสยฺย* นั้นแปลว่า *ดีกว่า* หรือแปลว่า *หลับ*, เรื่องไสยศาสตร์นี้มันดีกว่าไม่มีความรู้อะไรเสียเลย **มีไสยศาสตร์สำหรับดีกว่าที่จะไม่รู้อะไรเสียเลย**; แต่มันเป็นศาสตร์ของคนหลับ. คนหลับในที่นี้ก็คือคนโง่, เป็นโรคของคนหลับคือคนโง่ เพียงแต่ว่าดีว่าไม่มีอะไรเสียเลย มันก็หลอกตัวเองให้หลง, หรือว่าอย่างจะยินดีมีความสุข ก็เป็นอย่างหลอกตัวเอง. **ผลที่ได้มาจากไสยศาสตร์** นั้น **บางทีก็หลอกคนโง่ให้ชอบใจ ให้สบายใจ ได้พัก ๆ หนึ่ง** เหมือนกัน, จึงเรียกว่าดีกว่าไม่มีอะไรเสียเลย แต่มันก็ยังเป็นโรคของคนหลับ. นี้ก็ **ฟ้าไม่สางทางวิญญาณด้วยเหมือนกัน**.

เขามักจะชอบสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์เข้าใจไม่ได้ แล้วก็เชื่อว่าดี, **เรื่องไสยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ ต้องขอให้เชื่ออย่างเหมา ๆ กันว่าดี** แล้วมัน**มีหลักว่าพึ่งผู้อื่น**. ถ้าเป็นไสยศาสตร์แล้วก็พึ่งผีสางเทวดา ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ แม้แต่จอมปลวกก็ยังพลอยศักดิ์สิทธิ์ นี่มืดหรือหลับสักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู. ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ต้องพึ่งตัวเอง ไสยศาสตร์พึ่งผู้อื่น พุทธศาสตร์พึ่งตัวเอง ; ถ้าเธอ**จะทำให้ถูกเรื่องของพุทธบริษัทต้องคิดพึ่งตัวเอง**.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อย่างเอาพระพุทธรูปมาแขวนไว้ที่คอ พระเครื่องมาแขวนไว้ที่คอ ไม่ใช่ให้พระเครื่องช่วย ; แต่เอามาแขวนไว้กันลืมว่า เธอต้องช่วยตัวเอง, เอาพระเครื่องมาแขวนไว้ที่คอเพื่อกันลืมว่า เธอต้องช่วยตัวเอง แต่ถ้าให้พระพุทธรูปหรือพระเครื่องช่วยแล้วเป็นไสยศาสตร์ไม่ใช่พุทธศาสตร์. นี่ขอให้เข้าใจเสียด้วย **ถ้าไปกราบพระในโบสถ์ว่าให้พระช่วย** ถ้าอย่างนี้ **เป็นไสยศาสตร์**; **ถ้าไปกราบพระ**ในโบสถ์ **โดยระลึกว่าพระพุทธเจ้าช่วยตัวเอง แล้วสอนให้เราช่วยตัวเองได้ด้วย อย่างนี้เป็นพุทธศาสตร์**.

จงจำเป็นหลักไว้ว่า ถ้า **ไสยศาสตร์มันให้ผู้อื่นช่วย**, ถ้าเป็น**พุทธศาสตร์ช่วยตัวเอง**. เมื่อเราอยากจะเป็นพุทธบริษัท ต้องคำนึงถึงข้อนี้ คือถือพุทธศาสตร์ อย่าไปถือไสยศาสตร์ ศาสตร์ของคนหลับ เพียงแต่ว่าดีกว่าไม่มีนิดหนึ่งเท่านั้นแหละ. ถ้าเป็นพุทธศาสตร์แล้วมันก็ช่วยตัวเอง มันศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่การช่วยตัวเอง, ไม่ต้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นไหนมาช่วย ให้มันศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวเอง คือการประพฤติกระทำที่ดีนี้เรียกว่าเป็นพุทธศาสตร์.

พุทธบริษัทที่แท้จริง คือพวกเรานี้ **จะต้องนิยมความสูงในทางวิญญาณ ในทางสติปัญญา**, อย่าให้ตกต่ำลงไปในความมืดความบอดเช่นนั้น. นิยมความจริงของธรรมชาตด รู้สึกอยู่ด้วยจิตจริง ๆ ในความรู้สึก, ไม่ต้องเหมา ไม่ต้องคาดคะเน ไม่ต้องเชื่ออย่างงมงาย. เรามุ่งหมายความสะอาด ความสว่าง ความสงบ เห็นชัดอยู่แก่ใจ : **ความสะอาดแห่งจิตใจ ความสว่างแจ่มแจ้งแห่งจิตใจ ความสงบเย็นแห่งจิตใจ**; นี่หามาให้ได้ ก็เป็นแสงสว่างในทางวิญญาณ.

พุทธบริษัทต้องการความสะอาด สว่าง สงบ ไม่มีกิเลสรบกวน กิเลสแรง ๆ เช่นความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็ไม่รบกวน, กิเลสผิว ๆ เช่นนิวรณ์ทั้ง ๕ นี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก็ไม่รบกวน. คนตามธรรมดา **ทุกคนมีนิวรณ์ทั้ง ๕ รบกวน** คือ **ความคิดน้อมไปในทางเพศ** รบกวนอยู่บ่อย ๆ, **ความคิดขัดใจ** ไม่ชอบอะไร ไม่ชอบหน้าใคร นี่ก็รบกวนอยู่บ่อย ๆ, ความที่**จิตใจหดหู่เหี่ยวแฟบลงไป** นี่รบกวนอยู่บ่อย ๆ, ความที่**จิตใจฟูฟุ้ง** ก็รบกวนอยู่บ่อย ๆ, แล้วก็**ความลังเลไม่แน่ใจ** ในการกระทำของตน นี้ก็รบกวนอยู่บ่อย ๆ, มันไม่กัดเอาอย่างเจ็บปวด แต่มันรบกวนให้ทำอะไรให้ดีไม่ได้. นี้ก็เรียกว่านิวรณ์ **พุทธบริษัทเราไม่ควรจะมีทั้งกิเลส ไม่ควรจะมีทั้งนิวรณ์** เพราะว่าถ้ามีนิวรณ์แล้ว มันทำอะไรดีไม่ได้ ทำงานให้ดีไม่ได้ เรียนหนังสือให้ดีไม่ได้; เราจึงไม่ควรจะมีทั้งกิเลสและนิวรณ์ เรียกว่าจิตใจมันหลุดออกมาได้ เกลี้ยงเป็นอิสระ **เป็นฟ้าสางในทางวิญญาณ**.

ถ้าเราจะต้องการฟ้าสางในทางวิญญาณ ก็ต้องศึกษาธรรมะให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมะที่ชื่อว่า อิทัปปัจจยตา นี่แปลกหูสำหรับนักเรียนก็ได้ เพราะไม่เคยได้ยินเลยก็ได้; แต่ขอให้ได้ยินไว้บ่อย ๆ เถอะว่า คำว่า **อิทัปปัจจยตานั้นเป็นหัวใจของพุทธศาสนา เป็นกฎของธรรมชาติ** เหมือนกับกฎวิทยาศาสตร์ ว่า**เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี**; หมายความว่า ทุกสิ่งมันมีเหตุมีปัจจัยของมันโดยเฉพาะ, อย่าไปคิดว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย มันมีเหตุมีปัจจัย เราต้องรู้จักเหตุรู้จักปัจจัย, แล้วก็**สร้างเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง**, แล้ว**เราก็ได้รับประโยชน์ตามที่เราควรจะได้**. ฉะนั้นถ้าเรารู้เรื่องอิทัปปัจจยตาว่า สิ่งทั้งปวงมีเหตุมีปัจจัย ต้องจัดการกันที่เหตุที่ปัจจัย, **ถ้าจะสร้างก็สร้างที่เหตุที่ปัจจัย**, **ถ้าจะกำจัดหรือดับเสียก็ดับที่เหตุที่ปัจจัย**; นี่เป็นเรื่องฟ้าสางทางวิญญาณ ไม่มีความโง่เหลืออยู่เลย.

เมื่อมันมีกฎเหตุปัจจัยอยู่อย่างนี้ ก็เรียกว่ามันไม่มีตัวตน มันเป็นว่างจากตัวตน, **มัน เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย มันเป็นเช่นนั้นเอง**. ฉะนั้นอะไร ๆ ก็อย่าไปหลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัว มันเป็นเช่นนั้นเอง. เราแก้ไขให้ถูกตาม

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เหตุตามปัจจัย แล้วเราก็จะต้องพบแต่สิ่งที่อำนวยความสงบสุข ไม่ต้องพบกันกับสิ่งที่เป็นข้าศึก; อย่างนี้เรียกว่าเรามีฟ้าสางทางวิญญาณ. **เราอยู่เหนือการบีบคั้นของสิ่งทั้งปวงในโลก** ที่บีบคั้นคนให้เป็นทุกข์ บางคนนั่งร้องไห้อยู่, บางคนหัวเราะจนเป็นบ้า, มันดีใจเกินไปมันก็เป็นบ้า, มันเสียใจเกินไปมันก็เป็นบ้า. นี่เกิดมาที่ก็เสียชาติเกิด มันเกิดมาเป็นบ้า ถ้ารู้เรื่องทางจิตทางวิญญาณดีแล้ว ก็ไม่ต้องเป็นอย่างนี้; นี้เรียกว่าเรื่องฟ้าสางทางวิญญาณ.

ฟ้าสางทางสันทิฏฐิโก.

ฟ้าสางทางสันทิฏฐิโก ทุกคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่เคยสวดมนต์พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ในตอนที่ว่าด้วยธรรมคุณ มีคำว่า *สนฺทิฏฺฐิโก* ร่วมอยู่ด้วย ระลึกดูให้ดี ว่าเราจะสวดว่า *สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก* ฯลฯ ในหลาย ๆ คำนั้นมีคำว่า **สันทิฏฐิโก** รวมอยู่ด้วย คำนั้นแหละ **สำคัญมาก** จึงได้เอามาพูดในวันนี้ ว่าเราต้องมีฟ้าสางในทางสันทิฏฐิโก.

เดี๋ยวนี้เราสันทิฏฐิโกแต่สวด สันทิฏฐิโกแต่ปากว่า สันทิฏฐิโกกันแต่สวดร้องท่องบ่น, เราไม่มีธรรมะอะไร ๆ ที่เป็นสันทิฏฐิโกโดยแท้จริง. เช่นพูดถึงความสุข เราก็พูดกันแต่ปากว่ามีความสุข; ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นสุข หรือมีความทุกข์ก็พูดแต่ความทุกข์; ไม่ได้สัมผัสกับความทุกข์. แล้วมีคำหลายคำที่ไม่สันทิฏฐิโกได้ เช่นคำว่า **นรก สวรรค์ สังสารวัฏฏ์** เป็นต้น คำเหล่านี้ต้อง **เป็นสันทิฏฐิโก** ทำให้เรารู้จักด้วยใจ รู้จักด้วยจิตใจ รู้จักด้วยความรู้สึกของจิตใจ.

เช่นคำว่า **นรก** เราได้ยินได้ฟังว่า **ตายแล้วไปตกนรก** หมกไหม้อย่างนั้นอย่างนี้ : อย่างนี้ **ไม่เป็นสันทิฏฐิโก** เพราะมันยังไม่ตก แล้วมันยังอีกไกล, แล้วตายไปแล้ว,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วมันจะรู้สึกได้อย่างไร, ขอให้สันทิฏฐิโกที่นี่ ว่า **นรก คือร้อนใจเหมือนกับไฟเผา** เหมือนกับไฟเข้าไปเผาอยู่ในจิตใจ, นี้ให้เข้าใจว่าเคยมีกันทุกคน ไม่ว่าเด็กไม่ว่าผู้ใหญ่, บางคราวบางเรื่อง เราร้อนใจเหมือนกับไฟเข้าไปเผาอยู่ในจิตใจ; ถ้ารู้สึกต่อความร้อนนั้นจริง ๆ อย่างนี้เรียกว่า สันทิฏฐิโก. นรก นั้นได้เป็นสันทิฏฐิโกแก่เราแล้ว; ส่วน **นรกที่จะถึงต่อตายแล้ว อยู่ใต้ดินที่ไหนก็ไม่รู้ นั้นยังไม่สันทิฏฐิโก** มันยังช่วยอะไรไม่ได้. แต่ถ้าเราสัมผัสนรกในใจ เป็นสันทิฏฐิโกแล้ว มันช่วยให้เราเปลี่ยนแปลง, มันทำให้เราทำการเปลี่ยนแปลง อย่าให้ต้องตกนรกเช่นนี้อีก.

เรา **ไม่ตกนรกที่เป็นสันทิฏฐิโก** อย่างนี้แล้ว **นรกไหนก็ไม่ตก**, ต่อตายแล้วถ้ามันมีนรกอีกมันก็ไม่ตก เพราะเราไม่ทำผิดเราจะไปตกอย่างไร. เราจะไปกลัวนรกต่อตายแล้วทำไม; เพราะว่าเดี๋ยวนี้เราไม่ได้ทำผิดอะไร เดี๋ยวนี้เราไม่ได้ตกนรกที่นี่แล้วตายแล้วก็ไม่ตกนรกที่ไหน; ฉะนั้น รู้จักนรกที่นี่และกลัวมันให้มาก อย่าต้องไปตกเลย.

คนที่ทำผิดจนร้อนใจนั้น เรียกว่าเป็นคนโง่ก็ได้ เป็นคนเลวก็ได้ มันทำผิดจนร้อนใจ มันเสียหายมาก มันไม่มีความเป็นพุทธบริษัทเหลืออยู่ในเวลานั้น; เพราะมันตกนรกแห่งความร้อนใจ เหมือนไฟเข้าไปเผาอยู่ในจิตใจ. นี่ให้รู้จักนรกอย่างสันทิฏฐิโก ว่ามันร้อนเท่าไร แล้วก็ไม่ตกเพราะกลัว.

เรื่อง **อบาย** ก็เหมือนกันแหละ อบายภูมิ สันทิฏฐิโก ว่า เมื่อใด **ร้อนใจก็ตกนรก**, เมื่อใดโง่เหลือ**โง่ ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน**; เปรตคือเมื่อใดหิว ๆ **หิวด้วยกิเลส** แล้วยิ่ง**เป็นเปรตมากที่สุด**, หิวความเอร็ดอร่อยสนุกสนานสวยงาม หิวอย่างยิ่ง หิวด้วยกิเลสอย่างนี้ นั้นคือเปรต. เคยตกกันมาแล้วทั้งนั้นแหละ. ตกนรกก็ดี, เป็นสัตว์เดรัจฉานเพราะโง่ก็ดี, หิวเป็นเปรตก็ดี, แล้วก็**เป็นอสุรกาย คือมีความชั่วต้อง**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ปกปิดตัว ไม่กล้าแสดงตัว ต้องหลบต้องซ่อนอยู่เสมอ นี่เป็นอสุรกาย. นี่อบายอย่างนี้ เป็นสันทิฏฐิโกอย่างนี้ แล้วก็รู้จัก แล้วก็เข็ดหลาย; เคยเป็นทีหนึ่งแล้วก็เกิดเสียใหม่ แล้วก็ไม่เป็นอีก จึงจะเรียกว่าได้รับประโยชน์.

คำว่า **สังสารวัฏฏ์** หรือ วัฏฏสงสารคงจะเคยได้ยิน, แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร. **วัฏฏสงสาร** แปลว่า *เวียนอยู่ในกองทุกข์;* เมื่อเธอทำผิด ได้รับทุกข์ แล้วก็ไม่เข็ดหลาบ แล้วก็ทำผิดอีก ได้รับทุกข์อีก ก็ไม่เข็ดหลาบ ก็ทำผิดอีก, ได้รับทุกข์อีก เวียนอยู่อย่างนี้ เขาเรียกว่าวัฏฏสงสาร **ตกอยู่ในวัฏฏสงสาร** ทนทรมานอยู่ในวงกลมอันนี้ เรียกว่าวัฏฏสงสาร **มีได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้** สำหรับคนที่ทำความชั่วเก่ง, คนที่ทำความชั่วเก่ง มันจะวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร.

ทีนี้พูดถึง **สวรรค์** กันบ้าง สวรรค์ต่อตายแล้วอยู่บนฟ้านั้น เราไม่แตะต้องได้, ไม่สันทิฏฐิโก ไม่รู้สึกได้. แต่ **สวรรค์ที่นี่ คือความดีที่เรากระทำแล้วชื่นอกชื่นใจ** จนยกมือไหว้ตัวเองได้. คำนี้พูดแล้วเด็ก ๆ อาจจะหัวเราะเยาะ ว่ายกมือไหว้ตัวเองได้เพราะเด็กนั้นมันยังเลวเกินไป เด็กนั้นมันยังเลวเกินไป, คือว่านักเรียนคนนั้นมันยังเลวเกินไป มันไม่มีอะไร ที่จะยกมือไหว้ตัวเองได้, ถ้ามันมีความดีจนยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเรียกว่ามันอยู่ในสวรรค์ที่แท้จริง ไม่ใช่สวรรค์หลอก ๆ. ฉะนั้นขอให้เรามีความภาคภูมิใจ ยกมือไว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเป็นสวรรค์, **นี้สวรรค์นี้ สันทิฏฐิโก คือมีอยู่จริง** ปรากฏอยู่จริงในจิตใจของเรา. ขอให้สวรรค์ชนิดนี้ แล้วไม่ต้องกลัว ตายแล้วก็ไปสวรรค์ที่ควรจะไปได้ทุกแห่ง เพราะมันมีสวรรค์จริงกันที่นี่ เป็นต้นทุนเสียแล้ว.

เรื่อง **นิพพาน** ก็เหมือนกันแหละ เขาแปลว่า **ไม่มีร้อนเลย**; เมื่อใดจิตไม่มีกิเลสเลย ไม่มีความผิดไม่มีความชั่วเลย, เมื่อนั้นจิตใจเย็น นั้นแหละเป็นนิพพาน, พอมีความผิดความชั่ว เกิดความกลัวขึ้นมา มันก็ร้อน มันก็ไม่เป็นนิพพาน; ฉะนั้นเมื่อ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราไม่มีความผิด ไม่มีความชั่ว ไม่มีกิเลสเกิด ไม่ได้รับผลของความชั่วใด ๆ จิตเย็นสนิท นี้เป็นนิพพาน. เป็นสันทิฏฐิโก รู้ได้ด้วยความรู้สึกของเรา เรียกว่ามีนิพพานกันที่นี่และเดี๋ยวนี้ แม้จะน้อย ๆ ก็ไม่เป็นไร, แม้จะสั้น ๆ ในระยะสั้น ก็ไม่เป็นไร, ทำต่อไปให้มันเต็มขึ้นมา ให้มันยาวออกไป ก็เป็นนิพพานที่สมบูรณ์.

แล้วก็อีกคำหนึ่งเนื่องกันกับนิพพาน ก็คือคำว่า **โลกุตตระ** หรือโลกอุดร หรือโลกุตตระ เขาแปลว่าเหนือโลก; ถ้าเราพ่ายแพ้แก่กิเลส อารมณ์ในโลกเราก็จมอยู่ในโลก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ถ้าเราอยู่เหนืออารมณ์เหล่านี้ เหนือกิเลสแล้ว ก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก, เราสัมผัสได้ **เรามีโลกุตตระที่สัมผัสได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้**, อย่างนี้เรียกว่าสันทิฏฐิโก.

ทีนี้เรื่องที่จะต้องนึกกันอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือเรื่อง **การรับผลกรรม** มักจะพูดกันว่า **ตายแล้วจึงจะได้รับผลกรรม นั้นคนอื่นพูด**; ไม่ใช่พุทธบริษัทพูด. **พุทธบริษัทจะพูดว่า พอทำกรรมเสร็จก็รับผลกรรมทันที** : พอเราทำผิดลงไปแล้ว เราก็เสียใจเราก็เดือดร้อน, หรือว่าเราคิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว แล้วเราก็เดือดร้อน. ถ้าพูดให้ละเอียดก็พูดเป็นขณะจิต **ขณะจิตที่ทำกรรม** ทำกรรมลงไปแล้ว **ขณะจิตต่อมาก็คือรับผลกรรม** คือเดือดร้อนหรือเสียใจ หรือเป็นผลของกรรมนั่นแหละ จนในรูปอะไรก็ตาม. ความดีก็เหมือนกัน พอทำเสร็จในขณะจิตนี้ ขณะจิตต่อมาก็สบายใจ, นี่รับผลกรรมอย่างนี้เป็นสันทิฏฐิโก. ขอให้สนใจไว้ให้มาก ๆ มันจะช่วยให้เราอยากทำดี, มันจะช่วยให้เราเกลียดกลัวความชั่วแล้วอยากทำดี เพราะมีสันทิฏฐิโกในการรับผลกรรม.

เดี๋ยวนี้มัก **จะพูดกันว่า รับผลกรรมชาติหน้าต่อตายแล้ว**, แล้วบางทีก็ตั้งหลายชาติเสียด้วย สอนให้มีการรับผลกรรมอีกหลาย ๆ ชาติก็มี; อย่างนี้ไม่มีประโยชน์, เป็นกรรมหรือเรื่องกรรมในลัทธิอื่น, ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า. ถ้าเป็นลัทธิ **กรรมใน**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พุทธศาสนา พอทำทันทีก็มีผลทันที, ทำดีก็ดีทันที, ทำชั่วก็ชั่วทันที. ช่วยจำข้อนี้ไว้ ทำดีก็ดีทันที ทำชั่วก็ชั่วทันที ไม่ต้องรอ ไม่ต้องรอได้รับผลกรรม.

การที่จะต้องรอรับผลเป็นรางวัลเป็นอะไรนั้น มันอีกเรื่องหนึ่ง ไม่เรียกว่ารับผลกรรมโดยตรง รับผลกรรมนี้มันรับทันที ทำดี ดีทันที ทำชั่ว ชั่วทันที ไม่ต้องมีใครมาบอก ที่ว่าจะต้องรอให้เขาให้รางวัล หรือต้องรอให้เขาสรรเสริญ หรือว่าต้องรอกว่าสังคมเขาจะรู้ แล้วเขาจะยกย่อง นี้มันไม่ใช่หลักของกรรมที่แท้จริง หลักของกรรมที่แท้จริง พอทำดีก็ดี พอทำชั่วก็ชั่ว นี่เราต้องสันทิฏฐิโก ให้รู้จักมัน แล้วก็ไม่ต้องพูดผิด ๆ ว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว นั้นคนโง่มันพูด มันไม่มีสันทิฏฐิโก ฟ้ามันไม่สางทางสันทิฏฐิโก.

เราจะต้องมองให้เห็นว่า นรก สวรรค์ นิพพานอะไรนี่มันสัมผัสได้ด้วยจิตมีให้ครบแหละ สัมผัสนรกก็เมื่อร้อนใจเป็นไฟ สัมผัสสวรรค์ก็เมื่อชื่นใจ ยกมือไหว้ตัวเองได้ สัมผัสนิพพานก็ไม่มีกิเลส ไม่มีความร้อนใจอะไร สัมผัสโลกอุดรหรือโลกุตตระได้ก็เมื่อเราไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์ เมื่อเธอไปหลงใหลในของสวย ของหอม ของงาม ของเอร็ดอร่อยนั้น มันตกอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์; อย่างนี้เรียกว่าจมโลก ถ้าไม่ไปหลงใหลในอารมณ์เหล่านี้ มันไม่ทำอันตรายแก่จิตใจ ไม่ทำให้เราหลงใหลได้ เรียกว่าเราอยู่เหนืออารมณ์ คือโลกอุตรนี่ นิพพานก็ดี โลกอุดรก็ดี สัมผัสได้ด้วยจิตใจ แล้วก็เป็นสันทิฏฐิโกกันอย่างนี้.

ที่เราอธิบายกันอย่างนี้ มันถูกเข้าใจผิด เขาหาว่าเรายกเลิกเรื่องนรก สวรรค์ นิพพาน เขาด่าเราก็มี ไม่ด่าตรง ๆ ก็ด่าอ้อม ๆ แต่มันก็เป็นการด่าอยู่ดี ว่าไปยกเลิกของเก่า ที่เขาพูดกันอยู่แต่ก่อน ๆ เราไม่ได้ยกเลิก เราไม่ได้ยกเลิก เขาด่าเราเปล่า ๆ แต่เราบอกให้มาเห็นที่เป็นสันทิฏฐิโกกันเท่านั้นแหละ ของเก่านั้นถ้ามีมันก็มีไป แต่ว่ามันไม่สำคัญเท่ากับที่ว่า เราจะเห็นมันเดี๋ยวนี้ รู้จักมันเดี๋ยวนี้ รู้จักความดีกันที่เดี๋ยวนี้ รู้จัก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ความชั่วกันที่นี่เดี๋ยวนี้ รู้จักผลของความดีกันที่นี่เดี๋ยวนี้ รู้จักผลของความชั่วกันที่นี่และเดี๋ยวนี้ รู้จัก นรก สวรรค์ นิพพาน กันเสียที่นี่และเดี๋ยวนี้ นี้เรียกว่าฟ้าสางทางสันทิฏฐิโก.

นี้ขอร้องว่า เราจงทำเหมือนกันว่าขึ้นยุคใหม่กันเถอะ ขึ้นศักราชใหม่กันเสียที ความโง่เหล่านั้นเลิกให้หมดไปเสีย มาขึ้นศักราชใหม่ ศักราชแห่งสันทิฏฐิโก ทำอะไร ๆ ก็ให้รู้จัก รู้สึก สัมผัสด้วยจิตใจ นี่ขึ้นศักราชใหม่ในเรื่องของสันทิฏฐิโก อย่ากลัว อย่าท้อถอยว่าทำไม่ได้ มันทำได้ ทำให้เป็นสันทิฏฐิโกนี้มันทำได้ ให้รู้สึกแก่จิตใจ ผลของความชั่วก็สันทิฏฐิโก เธอเหลวไหล เรียนสอบไล่ตก ก็ให้รู้ด้วยจิตใจเป็นสันทิฏฐิโก ถ้าเรียนดีสอบไล่ได้ มันก็ดีใจ มันก็เป็นสันทิฏฐิโก ให้มันชัดกันอย่างนี้ ไม่ต้องสันนิษฐาน แม้ที่เขากล่าวกันว่า เรื่องต่อตายแล้วนั้น เราก็ทำเสียที่นี่ ความดีความชั่วได้สุขได้ทุกข์ ตกนรกขึ้นสวรรค์อะไร ก็ทำกันเสียที่นี่และเดี๋ยวนี้ นี่เรียกว่าสันทิฏฐิโก.

ถ้าเรื่องใดไม่สันทิฏฐิโก เรื่องนั้นไม่ใช่คำกล่าวของพระพุทธเจ้า มันมีบทตายตัวว่า *สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก* ฯลฯ. เรื่องที่ **พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วนั้น ต้องเป็นสันทิฏฐิโก**; ฉะนั้น คำพูดคำไหนก็ตาม ถ้ามันยังไม่สันทิฏฐิโก มันก็ยังไม่เข้าไปในกรอบของพระพุทธเจ้า ที่ว่าตรัสไว้ดี, แล้วมันก็ไม่เป็นพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป, ถ้ามันไม่เป็นสันทิฏฐิโก มันก็ไม่เป็นพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป.

เราไม่ต้องยกเลิกคำที่เขาพูดอยู่ก่อน ๆ แต่เราอธิบายเสียใหม่ให้ถูก, อธิบายเสียใหม่ให้ถูก ไม่ต้องยกเลิกของเก่าเขาพูดไว้ แล้วเราเข้าใจไม่ถูกเอง. คนเก่า ๆ เขาก็พูดไว้ถูก แต่เราก็ไม่ค่อยสนใจ; ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราก็พูดเป็นว่า **สวรรค์ในอกนรกในใจ**; สวรรค์ก็อยู่ในอกเมื่อทำถูกทำดี, นรกก็อยู่ในใจเมื่อทำผิดทำชั่ว. แต่คนโดยมากเขาไม่พูดอย่างนั้น; เขาพูดว่าสวรรค์อยู่บนฟ้า, นรกอยู่ใต้ดินโน่น แล้วเมื่อไร

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก็ไม่รู้, รสชาติเป็นอย่างไรก็ไม่รู้. เดี๋ยวนี้เรารู้ว่า เมื่อทำผิดทำชั่ว ร้อนเป็นไฟอยู่ในใจ นั้นนรกในใจ, เมื่อทำดีมีความชื่นอกชื่นใจ นั้นก็สวรรค์อยู่ในอก. ที่คำ**ว่า รู้อยู่ในอก รู้อยู่ในใจ รู้อยู่แก่จิตแก่ใจ นั้นคือคำว่า สันทิฏฐิโก**, รู้อะไรต้องรู้เป็นสันทิฏฐิโก จึงจะสำเร็จประโยชน์, รู้การปฏิบัติก็รู้เป็นสันทิฏฐิโก, รู้ผลของการปฏิบัติก็ต้องเป็นสันทิฏฐิโก, แม้แต่จะเล่าเรียน ก็ให้รู้แก่ใจ ปรากฏแก่ใจ มันก็เป็นสันทิฏฐิโก เรางมงาย **ไม่มีสันทิฏฐิโกในสิ่งที่เราเรียนหรือปฏิบัติ** หรือได้รับผลของการปฏิบัติ มัน**ก็ไม่ได้รับผล**, ไม่ได้รับผลโดยแท้จริง.

นี่ผู้ที่จะเจริญในธรรมะ จะเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ก็ตามใจ **ถ้าจะเจริญในธรรมะ**, ก้าวหน้าในทางธรรมะแล้ว ต้อง **ทำให้ทุกอย่างมันเป็นสันทิฏฐิโก คือปรากฏอยู่แก่ใจจริง ๆ**. นี้เป็นเรื่องฟ้าสางทางสันทิฏฐิโก ก่อนนี้ไม่มีใครพูดไม่มีใครนึกถึงกันก็ตามใจ มาถึงยุคนี้เราต้องมี ต้องรู้สึก ต้องรู้จัก จึงจะเรียกว่าเป็นขึ้นศักราชใหม่กันเสียที, เลิกศักราชโง่ ขึ้นศักราชฉลาดกันเสียที. นี่เรียกว่าฟ้าสางในทางสันทิฏฐิโก.

ฟ้าสางทางอริยมรรค.

อริยมรรค เป็นสำคัญ คือ **เป็นตัวพุทธศาสนา** เรียกว่า *อริยมรรค* แปลว่า *หนทางอันประเสริฐ* หรือ *หนทางของพระอริยเจ้า*. ถ้าว่าไม่เดินในอริยมรรค ก็เดินลงนรกที่นี่และเดี๋ยวนี้ การประพฤติปฏิบัติทำให้ลงไปในนรกในจิตใจ; แต่ถ้าเดินในอริยมรรค ก็ทำให้ออกมาเสียจากนรก ไปสู่ความสุขความสงบเย็น. หนทางนี้ดีประเสริฐอย่างนี้ จึงเรียกว่าอริยมรรค.

ถ้าพูดกัน **ตามตัวหนังสือ** อย่างที่เราเรียนในโรงเรียนนั้น **อริยมรรค** นี้มันแปลได้ว่า **หนทางอันประเสริฐ**; *อริยะ* แปลว่า *ประเสริฐ มรรค* แปลว่า *หนทาง*,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อริยมรรค แปลว่า *หนทางอันประเสริฐ*. แต่ถ้ารู้ *บาลีมากไปกว่านั้น* ก็แปลได้ดีกว่านั้น *อริยะ* แปลว่า *ไปเสียจากข้าศึก กล่าวคือกิเลส, อริยมรรค* จึงแปลว่า *หนทางที่ไปสู่ความเป็นอริยะ หนทางที่จะเดินออกไปเสียจากกิเลส,* หนทางที่จะเดินออกไปเสียจา*กความชั่ว* และผลแห่งความชั่ว นั่นแหละเรียกว่าอริยมรรค. รวมเรียกว่า วิถี วิธี หรือหนทาง ที่จะออกไปเสียจากข้าศึกคือกิเลส เรียกว่าอริยมรรค. เธอเกิดมาทั้งที่ เธอต้องการจะไปไหน? เธอต้องการ **จะไปสู่ความสำเร็จของมนุษย์เรา คือไม่มีความทุกข์**, มีแต่ความสุข ความเจริญ. หนทางใดที่จะทำให้เป็นอย่างนั้นได้ **หนทางนั้นเรียกว่าอริยมรรค**, นี่อริยมรรคเป็นอย่างนี้.

ที่เขาสอนกันอยู่ *อริยมรรค* ก็คือ *หนทางปฏิบัติ ๘ ประการ* ที่ได้ท่องๆ กันอยู่แล้วทั้งนั้น : สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกับโป สัมมาวาจา เป็นต้น, แปลว่า **ความเห็นถูกต้อง ความดำริถูกต้อง พูดจาถูกต้อง การงานถูกต้อง เลียงชีพถูกต้อง ความเพียรถูกต้อง สติถูกต้อง สมาธิถูกต้อง**; นี่เรียกว่า มรรคมีองค์แปด นี้ก็เรียกว่าอริยมรรค อริยมรรคคือมรรคมีองค์แปด. อีกความหมายหนึ่ง **ญาณ – ความรู้ที่จะตัดกิเลสเสียได้** เกิดญาณ เกิดความรู้ ที่จะตัดกิเลสในใจเสียได้, นั้นก็**เรียกว่าอริยมรรคด้วยเหมือนกัน**.

อย่างหนึ่งมันเป็น **ตัวปฏิบัติมีองค์แปด**; ความหมายอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ **ตัวญาณ ตัวความรู้** ที่ **จะตัดกิเลสเสียได้ ก็เรียกชื่อเดียวกันว่าอริยมรรค**. คำว่า า อริยมรรค จึงเล็งถึงของ ๒ สิ่ง : **คือการปฏิบัติมีองค์ ๘ ประการ, หรือว่าญาณความรู้** ที่ **จะตัดกิเลส** ตัดโมหะ ตัดอวิชชาเสียได้ นี้ก็เรียกว่าอริยมรรค.

มรรคมีองค์แปด มรรคมีองค์แปด *ปฏิบัติครบองค์ ๘ เรียกว่าอริยมรรค*, ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เข้าใจว่ารู้กันอยู่แล้ว นี้ก็คืออริยมรรค; หรือสัมมาสมาธิองค์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สุดท้าย แล้วก็มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ เป็นบริวาร, สัมมาสมาธิที่มีสัมมา ๗ ข้างหน้าเป็นบริวาร นี้ก็เรียกว่าอริยมรรค ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก. **ญาณ หรือปัญญา ที่ตัดสังโยชน์ ๑๐ ได้ ทำให้เป็นอริยบุคคล** นี้ **ก็เรียกว่าอริยมรรค**.

อริยมรรค นี้ไม่ใช่หนทางที่ต้องเดินด้วยเท้า แปลว่า หนทาง แต่ไม่ได้เดินด้วยเท้า เป็น **เรื่องเดินของจิตใจ**, จิตใจมันเดินไปตามทางไหน ไปสู่ความดับทุกข์แล้วนั้นก็เรียกว่าหนทางในที่นี้. **พระนิพพานไปถึงได้ด้วยการไม่เดินด้วยเท้า** ไม่ต้องเดินด้วยเท้า **ถึงได้ด้วยการทำจิตใจให้ปล่อยวาง ให้หลุดพ้นไปจากกิเลส**.

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สางในทางอริยมรรค เราก็ได้พูดกันแต่ปาก ท่องกันแต่ปาก มรรคมีองค์แปด ก็ท่องกันแต่ปาก ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ท่องกันแต่ปาก, **อะไร ๆ ก็ท่องกันแต่ปาก** เรียกว่า **ฟ้าไม่สางทางอริยมรรค** เรามาช่วยกันทำให้เป็นของจริง.

ไม่สางทางอริยมรรคมันก็กลายเป็นไสยศาสตร์, ถ้าไม่มีความรู้จริงในเรื่องของอริยมรรค มันก็ไปถือไสยศาสตร์กันหมด, มันมีถือพิธีล้างบาป, นี้ไม่ใช่อริยมรรค. พิธีทำพิธีล้างบาป ล้างกรรม ล้างอะไร นี้ไม่ใช่อริยมรรค มันเป็นไสยศาสตร์, สะเดาะเคราะห์บูชายัญอย่างนี้มันเป็นไสยศาสตร์ ไม่ใช่อริยมรรค บวงสรวงพระเจ้า บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์; แม้แต่ไปนั่งไหว้จอมปลวกอยู่ นี้ไม่ใช่อริยมรรค. นี้มันเป็นไสยศาสตร์, ควรจะเลิกเสีย เพราะว่าเดี๋ยวนี้มันควรจะเป็น ฟ้าสางทางอริยมรรคกันแล้ว.

ฟ้าสางทางดับทุกข์.

ฟ้าสางทางดับทุกข์, เธอช่วยฟังให้ดี ๆ อย่าให้เสียประโยชน์ มาทั้งทีนี้มันเสียค่ารถ เสียเวลามันเหน็ดมันเหนื่อย เสียกำลังงาน ถ้าเธอมาแล้วไม่ได้รับประโยชน์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คุ้มกัน เธอเป็นคนโง่. เธอมาแต่ที่ไกล เสียค่ารถ เสียเวลา เสียกำลังงาน แล้วไม่ได้รับประโยชน์คุ้มกัน เธอเป็นคนโง่ มันไม่มีใครทำให้ เธอทำเอาเอง. ไม่ใช่ฉันแกล้งพูด. แต่ถ้าฉันพูด ฉันพูดว่าไม่ได้รับประโยชน์คุ้มกันอย่างนี้แล้ว ยมบาลเขกหัวตาย, ยมบาลเขกกะบาลตาย. เด็กคนไหนกลับไปบ้านไม่ได้รับประโยชน์คุ้มค่าการมาแล้ว ยมบาลเขกหัวตาย, มันไอ้ชาติโง่ไม่รู้จักใช้เงิน ไม่รู้จักใช้เวลาไม่รู้จักใช้เรี่ยวแรงให้ได้รับประโยชน์สมกันนี่. ฉะนั้นจึงขอเตือนว่าให้ฟังให้ดี **ให้ฟังให้ดี ให้ได้รับประโยชน์คุ้มกัน**; เรากำลังจะพูดเรื่องฟ้าสางทางดับทุกข์.

ทุกข์ นั้นเขาแปลว่า มัน*เจ็บปวดทนยาก; ถ้ามันเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจมีลักษณะน่าเกลียดหรือหลอกลวง.* ความสุขมันก็หลอกลวงให้เราหลงมัน, ความสุขก็เป็นความหลอกลวง, ไม่สุขไม่ทุกข์สบายกว่า ความเอร็ดอร่อยสนุกสนานนั้นเป็นเรื่องหลอกลวงเขาก็จัดไว้ไปพวกความทุกข์. อย่าไปหลงในสิ่งสวยงามสนุกสนานเอร็ด-อร่อยนักเลย มันเป็นสิ่งหลอกลวง มันน่าเกลียด พอถ้าน่าเกลียดก็เรียกว่าความทุกข์ อะไร ๆ ที่ดูแล้วน่าเกลียด ก็เรียกว่าความทุกข์, และอะไร ๆ ที่ให้ความเจ็บปวด นั้นก็เรียกว่าความทุกข์, ความเจ็บปวดก็เป็นความทุกข์. **ดูความทุกข์ให้เห็นตัว อย่างสันทิฏฐิโก** อย่าพูดแต่ปาก; ถ้าพูดว่าทุกข์ เป็นความทุกข์ก็ให้รู้สึกอยู่แก่จิตใจว่าเป็นความทุกข์, หรือให้รู้สึกอยู่แก่สติปัญญาว่าไอ้นี่หลอกลวง : เรื่องความสวยงาม สนุกสนาน เอร็ดอร่อย เหล่านี้มันหลอกลวง ดูมันให้รู้จักว่ามันเป็นตัวความทุกข์ เราก็อย่าไปชอบความทุกข์.

ทีนี้ **ฟ้าสางทางดับทุกข์** นี้ก็คือมัน **ทุกข์ที่ตรงไหนต้องดับที่ตรงนั้น** ได้ทำให้ทุกข์เกิดขึ้นมาที่ตรงไหน แล้วก็ต้องดับทุกข์ที่ตรงนั้น. เธอได้ทำให้ไฟลุกขึ้นมาที่ตรงไหน เธอต้องดับลงไปที่ตรงนั้น. ความทุกข์อยู่ที่บ้าน แล้วมาดับความทุกข์ที่วัด นี่คนโง่, ความทุกข์เกิดอยู่ที่หลังสวน มาดับที่สวนโมกข์ นี้คือคนโง่, ความทุกข์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เกิดที่ตรงไหนมันก็ต้องดับที่ตรงนั้น. นี่เราทำความผิดพลาดที่ไหน เราต้องทำความถูกต้องที่นั่น, เรียกว่าดับทุกข์กันที่นั่น พูดกันง่าย ๆ ว่า ทุกข์ที่ตรงไหนก็ดับที่นั่น แล้วดับทันทีด้วย แล้วก็ที่นี่และเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ไม่ใช่ว่าให้ทำบุญทำทานแล้วไปดับทุกข์กันชาติหน้า ไม่มีประโยชน์อะไร เพราะว่า **ความทุกข์มันกำลังแผดเผาอยู่ที่นี่, ต้องดับทุกข์กันที่นี่ทันที**และ**เดี๋ยวนี้**. เหมือนกับว่าดับไฟก็ต้องดับลงไปที่กองไฟ, ไฟมันลุกขึ้นที่ไหน ก็ต้องดับที่นั่น ดับทุกข์ที่กลางกองทุกข์, มีกองทุกข์ที่ไหนก็ดับลงไปที่กลางกองทุกข์ จึงใช้คำว่าดับที่นี่และเดี๋ยวนี้ ที่ตรงที่มันเกิดนั่นแหละ, แล้วก็เวลานี้ คือเวลาที่มันเกิด ไม่ใช่ดับต่อตายแล้ว ไม่ใช่ดับต่อตายแล้ว.

บางคนมันจะนิพพานอีกแสนชาติหมื่นชาติ จึงจะนิพพานคือดับทุกข์ต่อเมื่อหมื่นชาติแสนชาติ จะได้ประโยชน์อะไร; เพราะความทุกข์มันเกิดอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้. อย่าให้เป็นว่า ทุกข์ที่บ้านแล้วมาดับทุกข์ที่วัด นี้มันไม่ถูกดอก **ทุกข์เกิดตรงไหนเมื่อไร ดับที่ตรงนั้นและเมื่อนั้น**; นี่เรียกว่าฟ้าสางทางดับทุกข์, ดับทุกข์ที่เกิดความทุกข์.

ที่เกิดความทุกข์เกิดที่ไหน เรามันโง่ต่อผัสสะที่ไหน ความทุกข์เกิดที่นั่น, นี้เป็นเรื่องสำคัญ. นี่ถ้าฟังให้ดีให้เข้าใจ แล้วจะมีประโยชน์มาก, ความทุกข์เกิดที่ไหน ก็ดับทุกข์ที่นั่น. ทีนี้ก็รู้ว่าความทุกข์เกิดที่ไหน เกิดเมื่อไร ? **ความทุกข์เกิดตรงที่เราโง่ต่อผัสสะ**, ความทุกข์เกิดเมื่อเราโง่ต่อผัสสะ หรือตรงที่ที่เราโง่ต่อผัสสะ.

ผัสสะนั้นคือสิ่งที่มากระทบ ตา สิ่งที่มากระทบหู สิ่งที่มากระทบจมูก สิ่งที่มากระทบลิ้น สิ่งที่มากระทบผิวกาย นี่เขาเรียกว่ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นแหละคือผัสสะ, มีอยู่ทุกวัน มีอยู่เกือบจะตลอดวัน, มีอะไรมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจด้วยก็ได้ แต่ว่าใจอยู่เป็นส่วนลึก แล้วมันก็เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย. เมื่อมีอะไรมากระทบตา หู จมูก ลิ้นกาย นั้นเรียกว่าผัสสะ; ถ้าโง่ตรงนั้นแล้วก็จะเกิดทุกข์ตรงนั้น,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าโง่เมื่อนั้นแล้วก็จะเป็นทุกข์เมื่อนั้น เวลานั้น คือว่า **เราเป็นทุกข์เมื่อเราโง่ต่อผัสสะ** หรือว่าเราเป็นทุกข์ตรงทีที่เราโง่ต่อผัสสะ.

เธอหลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส ที่ตรงไหน เธอจะมีความทุกข์ตรงนั้น, เธอหลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส เมื่อไร เธอก็ต้องมีความทุกข์เมื่อนั้น. เขาจึงพูดว่าเรามีความทุกข์เกิดขึ้นเมื่อเราโง่ต่อผัสสะ; **ฉะนั้นอะไรมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา เราอย่าโง่** : รูปสวย ๆ มากระทบตาให้หลงรัก ก็อย่าไปรัก, รูปน่าเกลียดมากระทบตาให้เกลียด ก็อย่าไปเกลียด คืออย่าไปโง่หลงรักหรือหลงเกลียด, เสียงไพเราะมากระทบหู ก็อย่าไปหลงรัก เสียงไม่ไพเราะมากระทบหู ก็อย่าไปหลงเกลียด.

เดี๋ยวนี้กลับไปหามา เปิดวิทยุฟังเพลงตลอดเวลา เราเห็นนักเรียนหลายคนทำการบ้านพลางเปิดวิทยุฟังพลาง นี้บรมโง่. นักเรียนหลายคนทำการบ้านพลาง แล้วเปิดวิทยุไปพลาง มันจะทำได้ดีอย่างไร; มันก็ทำอย่างฉาบฉวยผิวเผิน. นั่นแหละคือมันโง่เสียแล้ว มันโง่ขนาดหนักว่า ต้องเปิดวิทยุฟังไปพลางทำการบ้านไปพลาง, หลายคนเอาวิทยุแขวนหลัง เปิดไปพลางเกี่ยวข้าวไปพลาง นี้มันก็โง่เหมือนกัน. มันไม่ใช่ว่ามีแต่นักเรียน แม้แต่ในนามันก็มีคนโง่ เอาวิทยุแขวนหลังไปพลางเกี่ยวข้าวไปพลาง นั่นก็เพราะมันโง่ต่อผัสสะ. เราเรียกว่ามันโง่ต่อผัสสะ แล้วมันก็เป็นทุกข์เมื่อนั้นแหละเป็นทุกข์ที่นั่นแหละ, ทำที่ไหนมันเป็นทุกข์ที่นั่น ทำเมื่อไรมันก็เป็นความทุกข์เมื่อนั้น คือมันโง่ต่อผัสสะ.

ถ้าเธอ **จะดับทุกข์** เธอ **อย่าโง่เมื่อมีผัสสะ** ทางตาก็ดี ผัสสะทางหูก็ดี ผัสสทางจมูกก็ดี ผัสสะทางลิ้นก็ดี ผัสสะทางผิวหนังก็ดี. ถ้าทางตาก็มีเรื่องสวยหรือไม่สวย, ทางหู ก็มีเรื่องไพเราะหรือไม่ไพเราะ, ทางจมูก ก็มีเรื่องหอมเรื่องเหม็น, ทางลิ้น ก็มีเรื่องอร่อยหรือไม่อร่อย, ทางผิวหนัง ก็มีนิ่มนวลหรือกระด้าง, ทางใจ ก็มี

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ชอบหรือไม่ชอบ. ถ้ามันมา **กระทบแล้ว ก็อย่าไปหลงยินดีที่มายั่วให้ยินดี หลงไปยินร้ายที่มายั่วให้ยินร้าย ก็เรียกว่าไม่ทำผิดทางผัสสะ**. ไม่เกิดกิเลสและไม่เกิดความทุกข์.

วิธีนี้จะใช้ได้แก่ทุกคน เรากล้าพูดว่าคนถือศาสนาอื่นไม่ใช่พุทธศาสนา ถ้ามาปฏิบัติอย่างนี้ก็ดับทุกข์ได้; ถ้าเป็นศาสนาอื่นเขามีพระเจ้า เขาว่าความทุกข์เกิดจากพระเจ้า, ความดับทุกข์มาจากพระเจ้า, เราว่ามันมาทางที่ว่าทำผิดหรือทำถูกเกี่ยวกับผัสสะ เรื่องนี้จะไม่พูดแล้ว มันจะเป็นการลบหลู่ศาสนาอื่น; แต่จะบอกให้พวกเรารู้กันเองว่าหลักอันนี้มันใช้ได้แก่คนทุกคน **ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร** เด็กผู้ใหญ่โง่ฉลาดอะไร แม้แต่ว่าเขาเป็นมิจฉาทิฏฐิ เขาไม่นับถือศาสนาเลย เขาเป็นมิจฉาทิฏฐิ, แต่ถ้าเขาทำอย่างนี้เขาจะดับทุกข์ได้ **อย่าโง่เมื่อมีผัสสะ แล้วจะไม่เกิดทุกข์**, ฉลาดเมื่อมีผัสสะจะไม่เกิดทุกข์.

คนบางพวกนี้จะไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ตามใจ เขาไม่อยากเรียนไม่อยากรู้ก็ตามใจ แต่ขอให้สนใจว่า **อย่าทำผิดเมื่อผัสสะ ก็ดับทุกข์ได้ แม้ว่าจะไม่นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ปฏิบัติอย่างนี้ได้** ก็เรียกว่าพอแล้ว; กลัวแต่ว่าจะไม่ปฏิบัติ แต่ถ้าพอปฏิบัติอย่างนี้ มันกลายเป็นคนที่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นมาทันที ทั้งที่เขาไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์.

เดี๋ยวนี้พวกเธอก็ได้ฟัง ได้สมาทานสรณาคมน์ไม่รู้จักกี่สิบครั้งกี่ร้อยครั้งแล้วยังไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก็ช่วยไม่ได้ ดับทุกข์ไม่ได้. มาสนใจกันในข้อนี้ดีกว่าว่า **อย่าโง่เมื่อมีผัสสะ** ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉลาดให้ทันเวลา ความรู้ที่เราศึกษาไว้ เรื่องกิเลสเรื่องความทุกข์ เอามาให้ทันเวลา, เมื่อมีอะไรมากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สิ่งที่จะเอามาให้ทันเวลานั้นเขาเรียกว่าสติ, **สตินั้นเหมือนกับขนส่งเอาความรู้มาให้ทันเวลา**, แล้วก็ไม่โง่เมื่อมีผัสสะก็ไม่มีทุกข์. ฉะนั้นจึงต้องมีสติรวดเร็ว แล้วก็ทันเวลา, นึกได้ทันเวลา. นี่เรียกว่าสติมันขนเอาปัญญามาทันเวลา นั่นแหละคือการดับทุกข์, เพราะว่าเขาจะไม่โง่ในผัสสะนั้น เขาจะไม่ทำผิดเกี่ยวกับผัสสะนั้น. นี่เรียกว่า ไม่ทำผิดเมื่อมีผัสสะ **ไม่เกิดตัณหา อุปาทาน ไม่เกิดทุกข์ ก็มีสติพอที่จะเห็นว่าทุกสิ่งมันเป็นอย่างนี้เอง**. อย่าไปหลงรัก อย่าไปหลงเกลียด มันมี ๒ ทางเท่านี้; ถ้าโง่ในทางหนึ่งก็หลงรัก, โง่อีกทางหนึ่งก็หลงเกลียด. อย่าโง่ทั้ง ๒ ทางนี้แล้วก็ไม่มีโง่ที่ไหนเหลืออยู่อีก.

มันเป็นเช่นนั้นเอง, **มันเป็นเช่นนั้นเอง**, อย่าไปหลงในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความหลง. **อย่ามีอุปาทาน**ในสิ่งที่มายั่วให้ยึดถือ **มีแต่สมาทาน ถือไว้ด้วยดี** ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความดับทุกข์ *เขาเรียกว่าญายธรรม, ญายธรรม - วิธีดับทุกข์* เราสมาทาน ถือไว้เป็นอย่างดี ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความดับทุกข์ อย่าอุปาทานในสิ่งใด ๆ. **อุปาทานนั้นยึดถือด้วยความโง่**, **สมาทานนั้นยึดถือด้วยความฉลาด**. จำคำ ๒ คำนี้ไว้ด้วย **มีแต่สมาทาน ถือเอาด้วยความฉลาด**, **อย่ามีอุปาทาน ถือเอาด้วยความโง่**. วิชาความรู้ก็ดี ทรัพย์สมบัติก็ดี อะไรก็ดี อย่ายึดถือเอาด้วยอุปาทาน คือถือเอาด้วยความโง่, แล้วมันจะกัดเอา ถ้าถือเอาด้วยสมาทาน ถือเอาด้วยความฉลาด แล้วมันไม่กัด.

จะยกตัวอย่างให้ใกล้ชิดที่สุด มีเงินนี่ ลองมีด้วยอุปาทานนอนไม่หลับ; ถ้ามีเงินอย่างสมาทาน ถือไว้ด้วยสติปัญญา มันก็นอนหลับ. สอบไล่ตกด้วยอุปาทานมันก็เป็นบ้า ไม่ฆ่าตัวตาย ถ้าสอบไล่ตกเพราะมันมีสมาทาน รู้ดีว่ามันเป็นอย่างนี้ มันทำผิดอย่างนี้ มันก็ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องร้องไห้; เพราะฉะนั้น**จงถือสิ่งที่จะถือไว้ด้วยสมาทาน อย่าถือด้วยอุปาทาน**.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คำนี้สำคัญมาก ที่จะช่วยให้ถือพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ถ้าถือด้วยอุปาทาน เป็นไสยศาสตร์หมดแหละ, **ไสยศาสตร์นั้นเขาถือกันด้วยอุปาทาน**. ถ้า**พุทธศาสตร์ต้องถือด้วยสมาทาน** : สมาทานศีลก็ดี สมาทานวัตรก็ดี ปฏิบัติอะไรก็ดี, กฎเกณฑ์ต่าง ๆ กฎหมายก็ดี กฎโรงเรียนก็ดี อะไรต่าง ๆ นี้ เราถืออย่างสมาทาน อย่าถืออย่างอุปาทาน.

ย้ำอีกทีหนึ่งว่า **อุปาทาน ถือด้วยความโง่**, **สมาทาน ถือด้วยสติปัญญา**. เราจะถือหลักธรรม ถือศาสนา ถืออะไร ขอให้ถืออย่างสมาทาน อย่าถืออย่างอุปาทาน. นี้เรียกว่าฟ้าสางทางดับทุกข์ เมื่อก่อนมันมีแต่อุปาทาน โง่ยึดมั่นถือมั่นด้วยความมงมาย มันก็เป็นทุกข์, เลิกโง่ เลิกอุปาทานเสีย มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์, นี้เราเรียกว่าฟ้าสางทางดับทุกข์; ก่อนนี้มันโง่ มันมืด มันดับทุกข์ไม่ได้ เดี๋ยวนี้ฟ้าสาง มีแสงสว่าง ก็ดับทุกข์ได้.

ขอให้เป็นอย่างนี้ ขอให้ช่วยกันทำให้เป็นอย่างนี้ ขอให้ช่วยกันขึ้นยุคใหม่ ขึ้นศักราชใหม่ ให้มีความเป็นอย่างนี้ คือให้ดับทุกข์ได้. **ถ้าใครดับทุกข์ไม่ได้ คนนั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท**. นี่ช่วยจำไว้ด้วย ถ้าใครยังมาทนทุกข์อยู่, คนนั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท ; ถ้าจะเป็นพุทธบริษัทแท้จริง ก็ต้องดับทุกข์เสียให้ได้. นี่ระวัง ๆ อย่าให้เป็นทุกข์เข้า มันก็จะเสียชื่อพุทธบริษัท, อย่ามีความทุกข์เลย เป็นพุทธบริษัททั้งที อย่ามีความทุกข์เลย.

ฟ้าสางทางการลดตัวตน.

เอ้า, ทีนี้ฟ้าสางทางต่อไป ก็คือว่า ฟ้าสางทางการลดตัวตน, สางทางการลดตัวตน. พูดกันธรรมดา ๆ หน่อยก็ว่า มัน**ยกหูชูหาง** มันมีตัวตน, ลดมันเสีย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อย่าอวดดี อย่าจองหอง อย่ายกหูชูหาง นั้นเป็นเรื่องตัวตน ลดลงเสีย. นี่พูดธรรมดา ๆ ภาษาชาวบ้านธรรมดา ๆ; แต่ถ้าพูดภาษาธรรมะมันละเอียดกว่านั้น มันลึกกว่านั้น คือให้ลดความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวตน.

สิ่งที่เรียกว่า **ตัวตน** มัน **เป็นเพียงความคิด มันมิได้มีตัวตนอยู่จริง**, มันไปยึดถือเอาอะไรเป็นตัวตน ยึดถือร่างกายว่าตัวตน ยึดถือจิตว่าตัวตน ยึดถืออะไร ๆ ว่าตัวตน ตัวตนมันจึงมิใช่ของจริง, **มันเป็นเพียงผลของการยึดถือ**. ตัวตน ๆ นี้เหมือนกับผี เหมือนกับมายา เกิดขึ้นมาจากความโง่ หลงยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน, มันยึดถือด้วยอุปาทานนั่นแหละ. ถ้าเรียกเต็มก็เรียกว่า *อัตตวาทุปาทาน,* ไม่อยากจะพูดคำบาลียาว ๆ มันไม่มีประโยชน์ พวกเธอจะจำไม่ได้แล้วจะรำคาญด้วย, เราหลีกเลี่ยงการพูดคำบาลียาว ๆ แต่มันก็ต้องพูดสั้น ๆ.

ตัวตน คือผลิตผลแห่งอุปาทาน ที่มันมีการเกิด - ดับ; อุปาทานก็เกิดดับ - เกิดดับ -เกิดดับ, แม้มันเกิด - ดับ ๆ มันก็มีผลิตผลออกมาได้ เป็นตัวตน คือความคิดว่าตัวตน เห็นแก่ตัว เป็นทุกข์เพราะตัวตน, ยินดียินร้ายเพราะตัวตน ทั้งที่ไม่อยู่จริง เป็นเพียงมายา.

อัตตวาทุปาทาน เรียกว่า *อุปาทานว่ามีตัวตน*, อุปาทานว่ามีตัวตน มันเกิดมาจากสิ่งที่ยาว ที่ว่าไม่อยากจะพูดแล้วก็ต้องพูดอีกทีนะ, จำก็ได้ ไม่จำก็ได้. *อุปาทานมันมาจาก อหงฺการมมงฺการมานานุสัย*, ยาวเฟื้อย บาลีทั้งนั้น *อหงฺการมมงฺการมานานุสัย*: *อหังการ* แปลว่า *ตัวกู มมังการ* แปลว่า *ของกู, มานานุสัย* แปลว่า *ความโง่ที่สะสมเอาไว้, ความโง่ที่สะสมเอาไว้ว่า ตัวกูว่าของกู มาตั้งแต่อ้อนแต่ออก ตั้งแต่เด็ก ๆ โน้น.* เคยชินที่จะคิดว่าตัวกูว่าของกู, ชินเข้า ๆ ๆ นี่คือเรียกว่า อนุสัยแห่งความสำคัญตนว่าตัวกู ว่าของกู, เรียกเป็นภาษาบาลียาวเฟื้อยไม่ต้องจำ ว่า **อหังการะมมังการะมานานุสัย**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ยาวอย่างนี้ **แปลเป็นไทยว่า ความเคยชินที่จะหมายมั่นว่าตัวกู ว่าของกู** มีมาตั้งแต่อ้อนแต่ออก, พอรู้ความก็มีแล้ว. เด็กทารกพอรู้ความก็มีความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกูแล้ว ก็เคยชินมาเรื่อย ๆ จนโตเท่านี้ แล้วก็จะมีต่อไปข้างหน้า นี่เรียกว่า ความเคยชินที่จะโง่ว่าตัวกู ว่าของกู. นั่นแหละคือตัวตน เป็นมายา มิใช่มีอยู่จริง, มิใช่มิอยู่จริง เป็นมายา แต่ว่ากัดเจ็บ, มันเป็นมายาเท่านั้น แต่มันกัดจิตใจเจ็บปวดมาก มันเกิดทีไรมันกัดทุกที มันเกิดทีไรมันกัดทุกที. ความโง่นี้ไม่ได้มีตัวตนอะไร เกิดทีไรเป็นกัดทุกที, มีเมื่อไรมันกัดทุกที, นี้เรียกว่าอุปาทาน มีเมื่อไรมันก็กัดทุกที.

รู้กันตามลำดับ ก็ว่า **เรามีกิเลส โลภ โกรธ หลง นี้เราโง่เมื่อผัสสะ**. เราโง่เมื่อผัสสะ **เราก็มีกิเลส**; ครั้นมีกิเลสแล้ว เรา **ก็สะสมความเคยชินแห่งกิเลส**. นี้เขา **เรียกว่าอนุสัย**, แล้วก็มีการเพิ่มอนุสัย ทุกคราวที่เราโง่เกิดกิเลส. ถ้าเราบังคับไม่ให้เกิดกิเลส มันก็ลดอนุสัย; อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ แล้วก็ไม่เพิ่มอนุสัย, มีแต่การลดทำชั่วครั้งหนึ่ง จะลดอนุสัยแห่งความชั่ว. เธอบังคับไว้ไม่ให้ทำความชั่วครั้งหนึ่ง ก็จะลดนิสัยแห่งการทำความชั่ว, นี้เป็นสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัย เราบังคับได้, ขอให้สนใจให้ดี นี้คือทางรอด. ทำชั่วครั้งหนึ่งมันก็ได้รับผลแห่งความชั่ว, แล้วมันยังสะสมความเคยชินที่จะทำความชั่ว นี้เรียกว่าอนุสัย. นี้ความชั่วมายั่วให้ทำ ไม่ทำ **บังคับตัวไว้ได้ ไม่ทำ นี้มันจะลดความเคยชินแห่งการทำความชั่ว** มันก็ลดอนุสัยที่จะทำความชั่ว; มันตรงกันข้ามอยู่ ฝ่ายโน้นมันจะเพิ่มอนุสัยที่ทำความชั่ว เพราะทำผิด, ฝ่ายนี้มันจะลดอนุสัยที่ทำความชั่ว เพราะทำถูก.

ฉะนั้นระวังผัสสะให้ดี ๆ อย่าโง่เมื่อมีผัสสะ ไม่ทำความผิด ไม่ทำความชั่ว แล้วมันจะลดความเคยชินของการทำความชั่วลง ๆ ลง ๆ, แล้วก็จะหมดกิเลสหมดอนุสัย จะได้เป็นอริยบุคคล.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนนี้ มันมีอยู่ในธรรมชาติ, ในชีวิตทุกชีวิตมันมีเชื้อความคิดที่ว่ามีตัวตน ถ้าเราควบคุมมันไม่อยู่ แล้วมันออกมาเป็นตัวตนอย่างเต็มที่แหละ. ที่จริงทีแรกมันมีแต่เพียงเชื้อเท่านั้น **ชีวิตมันจะมีเชื้อแห่งความรู้สึกว่าตัวตน**; ถ้าเรา **ควบคุมได้ มันก็ไม่แสดงตัวออกมา** มันจะค่อย ๆ สูญสิ้นไป, มนุษย์นั้นก็จะเป็นอริยบุคคล. นี้ถ้าไม่รู้**ควบคุมมันไม่ได้ สัญชาตญาณแห่งตัวตนมันก็สูงขึ้น ๆ** จนเป็นตัวตน ๆ ๆ เต็มที่ นี่มันจะให้ความทุกข์.

เจ้าของสัญชาตญาณนั้นมันไม่รู้จัก ว่าเรามีสัญชาตญาณแห่งความยึดถือว่าตัวตน, แล้วเราไม่รู้จัก แล้วเราไม่ได้ควบคุม เรากลับส่งเสริม อยากมีตัวกูยกหูชูหางมาตั้งแต่เล็ก ๆ. ถ้าเด็ก ๆ คนไหนตั้งแต่เล็ก ๆ มันยกหูชูหาง มันตัวกูจัด โกรธจัด อะไรจัด; นั่นแหละระวังให้ดี มันจะลำบากแหละ, มันจะมีตัวตนมากขึ้น ๆ ทั้งที่ว่ามันมีการ-เกิดดับ มันก็ยังเกิดสะสมได้.

เรา **ไม่มีปัญญามาแต่ในท้อง** พอเราเกิดมาเราก็มีโอกาสที่จะโง่ เพราะเราไม่มีปัญญามาแต่ในท้องที่จะป้องกันเสีย. พอเราเกิดมามันก็เริ่มโง่, แล้วก็โง่มากเข้า ๆ สะสมมากเข้า ทั้งที่มีการเกิด – ดับ ทั้งที่มีการเกิด – ดับ หรือเคลื่อนที่อยู่เสมอ มันก็ยังเกิดได้.

เราได้สังเกตเห็นปลาบางชนิด ปลาตัวโต ๆ บางชนิด ทั้ง ๆ ที่ปลานั้นมันแหวกว่ายน้ำอยู่เสมอ ที่หัวของมันยังเกิดสาหร่ายเขียวติดอยู่ที่หัวปลา. นี่คิดดูสิทั้งที่ปลานั้นมันแหวกว่ายน้ำอยู่เสมอ มันยังเกิดไคลตะไคร่เขียวอยู่ที่หัวปลานั้นขึ้นมาได้ ไม่หลุดออกไปได้. นี่ดูมันเหนียวแน่นอย่างไร **อุปาทานมันเหนียวแน่น** ขนาดนี้ **ทั้งที่เราเกิด - ดับ ๆ** เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มันก็ยังสะสมสร้างสมกิเลสหรืออนุสัยแห่งกิเลสได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เพราะฉะนั้น **อย่าประมาทเลย อย่าเห็นว่าสังขารเกิด - ดับอยู่เสมอ แล้วก็จะไม่เกิดกิเลส**, ไม่เกิดการสะสมแห่งกิเลส ที่เรียกว่าอนุสัย. ไปดูปลา ดูเต่า ดูจระเข้ในที่บางแห่ง ที่มันว่ายน้ำอยู่เสมอ มันก็เกิดตะใคร่เขียวที่ตัวมันได้ไม่หลุด. นี่ ระวังจิตของเราจะเป็นอย่างนั้น จิตของเราจะเป็นอย่างนั้น. ระวังให้ดี ๆ.

นี่ลดตัวตน ลดความคิดว่าตัวตน **ลดความยึดถือว่าตัวตน ซึ่งมันเพิ่มอยู่ เกิดอยู่ ตลอดเวลาที่เรามีความโง่มีความหลง** เข้าใจไม่ได้, ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัวตน ทั้งที่มันเป็นมายา. เราก็เห็นมันเป็นตัวตน เพราะความสำคัญผิด เหมือนกับว่าเราเห็นพยับแดดเป็นตัวตน, เห็นขี้เมฆเป็นตัวตน, เพราะอะไรต่าง ๆ ซึ่งมันไม่ใช่มีตัวตน แต่เห็นเป็นตัวตน. แล้วก็โง่ว่าเป็นตัวตน แล้วก็กลัวแล้วก็รัก เพราะความโง่ทั้งนั้น.

ฉะนั้นขอให้เกิดฟ้าสางทางการบรรเทาตัวตน, บรรเทาความโง่ว่ามีตัวตน ลดอำนาจร้ายกาจแห่งตัวตน. อย่าไปชอบใจว่า จะยกตนข่มท่าน. **การยกตนข่มท่านนี่คนมักจะชอบ** แล้วก็ทำยกตนข่มท่านอยู่เสมอ, **แล้วตัวตนมันก็แก่กล้า** แล้วมันก็กัดคนนั้นเอง. ใครเลี้ยงตัวตนไว้มาก มันจะกัดเจ้าของนั้นเอง ให้มีความทุกข์ทุกครั้งที่มันจะเกิดตัวตน. นี่เราได้พูดกันถึงเรื่อง *ฟ้าสางทางการลดตัวตน*, ทางการลดตัวตน.

วันนี้ก็ได้พูดมาถึงเรื่อง**ฟ้าสางทางอริยวงศ์** ว่าเราเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า จงรักษาความเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าไว้ให้คงเส้นคงวา. *สันโดษยินดีในเรื่องกิน เรื่องนุ่งเรื่องห่ม เรื่องที่อยู่อาศัย ละความชั่วทำความดีอยู่เสมอ.*

ฟ้าสางทางวิญญาณ คือมีสติปัญญาที่ถูกต้องและเพียงพอ อย่างมอยู่ในอวิชชา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางสันทิฏฐิโก ทำอะไรให้รู้สึกจริง ๆ อย่าเหมา ๆ อย่าสันนิษฐาน อย่าโง่ อย่างมงาย ให้เป็นสันทิฏฐิโก ประจักษ์ชัดแก่ใจ ทั้งเรื่องผิดเรื่องถูก เรื่องดี เรื่องชั่ว แล้วเราจะควบคุมมันได้.

แล้วก็ **ฟ้าสางทางอริยมรรค** คือหนทางที่จะเดินตามพระอริยเจ้า เดินตามพระอริยเจ้า เพราะเราเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า ปฏิบัติให้ถูกอริยมรรค.

แล้วก็**ฟ้าสางทางดับทุกข์** เมื่อก่อนไม่รู้จักความดับทุกข์ จนกระทั่งว่าความทุกข์เกิดที่แห่งหนึ่ง แล้วก็ไปดับที่อีกแห่งหนึ่ง มันเป็นเรื่องของคนโง่.

เรื่องสุดท้ายก็เรื่อง **ฟ้าสางทางการลดตัวตน** ตัวกู ๆ นั่นระวัง มันกัดเอา อย่าไปชอบตัวกู อย่าไปชอบของกู อย่ายกหูชูหาง มันจะกัดเอา ลดมันเสีย เรียกว่าฟ้าสางทางการลดตัวตน. เมื่อตามปรกติก็เรียกว่าตัวตนหรือตัวข้าพเจ้า แต่ถ้ามันเดือดหนักเข้าข้าพเจ้าก็กลายเป็นตัวกู ตามปรกติเธอพูดว่า ข้าพเจ้า; แต่พอโกรธขึ้นมาก็ ตัวกู, กูมันบ้าจัดมันก็เป็นตัวกู, ยังไม่บ้าจัดก็เป็นตัวตนหรือว่าข้าพเจ้า. แต่มันกัดทั้งนั้นแหละ ถ้าไปยึดถือว่าตัวตนหรือของตน แล้วมันก็กัดเจ็บปวดทั้งนั้นแหละ คือมีความทุกข์ทั้งนั้น.

นี้การบรรยายในเวลานี้ในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว ขอให้ทุกคนได้มีความรู้ความเข้าใจในการบรรยายนี้ นำเอาไปใช้สำเร็จประโยชน์ ให้เกิดฟ้าสางขึ้นมาจริง ๆ ฟ้าสางในทุกทิศทุกทางที่มันควรจะสาง, แล้วเราก็ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระ-พุทธศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบทพระธรรม เพื่อจะส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ ชนิดที่จะทำให้เกิดฟ้าสางยิ่ง ๆ ขึ้นไป สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

---

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางความสะอาด สว่าง สงบ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวในเรื่องชุด ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ ต่อไปตามเดิม แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้เริ่มว่า : - **ฟ้าสางทางความสะอาด สว่าง สงบ.** แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ซ้ำกับเรื่องที่เคยบรรยายมาแล้ว แต่ก็บรรยายเพื่อความสมบูรณ์แห่งเรื่องนี้ซึ่งจะมีการจัดพิมพ์เป็นหลักฐานขึ้นในภายหลัง ดังนั้นขอให้ทนฟัง ในฐานะที่ว่าจะได้ฟังให้ถนัดแจ่มแจ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เมื่อพูดถึง**ความสะอาด ความสว่าง** และ**ความสงบ** เราก็รู้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า **เป็นเรื่องของจิตใจ** ความหมายของคำคำนี้ แสดงเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่ใช่เรื่อง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทางวัตถุ ไม่ใช่วัตถุสะอาด หรือไม่ใช่แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ หรือไม่ใช่ความสงบของคลื่นลม เป็นต้นแต่ เป็นความสะอาด สว่าง สงบ ของจิตใจ.

ทีนี้ สำหรับคำว่า **จิตใจ** นี้ **ก็ต้องรู้กัน** เหมือนกันว่า **หมายถึงอะไร** คำว่าจิตว่าใจ เหล่านี้มีคำใช้กันอยู่หลายคำ คำคำเดียวกันนั้น บางทีก็มีความหมายอย่างหนึ่ง, บางทีก็มีความหมายอย่างอื่น ที่เราจะต้องรู้กันไว้เป็นหลักทั่วไป, ก็เช่นคำว่าหทัย หมายถึงใจที่เป็นหัวใจ เป็นก้อนหัวใจ แต่ในที่บางแห่ง โดยเฉพาะในอรรถกถา ท่านไปใช้อย่างกับว่าเป็นจิตเสียก็มี ดังนั้น เราจะต้องรู้ว่า ในกรณีไหนคำเช่นนี้มันใช้หมายถึงอะไร.

คำว่า **จิต ความหมายปนกันอยู่กับคำว่า ใจ** คือ **มโน**. คำว่า *จิตก็คือจิต*, คำว่า *ใจก็คือ มโน*; ได้ยินพร้อมกันเลยว่า *จิตก็เป็นธาตุ*, *มโนก็เป็นธาตุ*, *วิญญาณก็เป็นธาตุ*. **ธาตุแห่งจิต คือธาตุที่คิดนึกได้**, ธาตุที่ก่อให้เกิดเรื่องเกิดราวได้ ธาตุที่ทำให้สวยงามได้. **มโน** แปลว่า **ใจ เป็นธาตุสำหรับรู้ หรือรู้สึก. วิญญาณ** เป็นธาตุ. **เป็นธาตุสำหรับรู้แจ้ง**. นี้เป็นที่ตั้งแห่งความสะอาดความสว่าง ความสงบ, หทัยก็ดี จิตก็ดี มโนก็ดี วิญญาณก็ดี และคำอื่น ๆ ที่คล้ายกันอีกหลายคำก็ดี **เป็นที่ตั้งแห่งความสะอาด ความสว่าง ความสงบ**, ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเรื่องจิตหรือใจ.

ทีนี้ **มีเรื่องที่ขยายออกไป** จากเรื่องนั้น ก็เป็นที่ตั้งแห่งความสะอาด ความสว่าง ความสงบ ได้เหมือนกัน; เช่นคำว่า **สันดาน** คือส่วนลึกของจิตใจ นี้ก็สะอาดได้ สว่างได้ สงบได้, หรือคำว่า **อุปนิสัย นิสัย** มันก็สะอาดได้ สว่างได้ สงบได้,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แม้ที่สุดแต่คำว่า **ญาณ** หรือ **ความรู้** มันก็ผิด ๆ ถูก ๆ ได้ มันมีมิจฉาญาณ มีสัมมาญาณ. ถ้าเป็นญาณที่ถูกต้อง มันมีความสะอาด สว่าง สงบได้; แม้คำว่าทิฏฐิ คือความคิดความเห็น มันก็มีความสะอาดได้ สว่างได้ และสงบได้.

นี่แหละดูเถอะว่า **สิ่งที่เป็นที่ตั้งของความสะอาด สว่าง สงบนั้น มันมีอยู่หลายอย่าง;** เรารู้สึกเอาเองตามความพอใจของเราก็ได้ ว่าในอัตตภาพนี้มีอะไรที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความสะอาด สว่าง และสงบ ทุกอย่างมันเป็นสิ่งที่เกิดดับ มีปัจจัยปรุงแต่ง แต่มันก็ยังมีภาวะที่บัญญัติว่าสะอาด หรือสว่าง หรือสงบได้อยู่นั่นเอง. นี้เรียกว่าสิ่งที่เป็นฐานะ รากฐาน มูลฐาน ของความสะอาด สว่าง และสงบ.

ทีนี้มันก็มีปัญหาเรื่องว่า สะอาด - ไม่สะอาด, สว่าง - ไม่สว่าง, สงบ – ไม่สงบ นั้นมันจะมีทางทำหรือประพฤติกันอย่างไร ? เราจะต้องรู้โดยหลักทั่วไปว่า มัน **สะอาด** หรือ **ไม่สะอาด** นี้มัน **ขึ้นอยู่กับข้อที่ว่า มีหรือไม่มีกิเลสอาสวะ, สว่าง** หรือ **ไม่สว่าง**นี้ มันก็**ขึ้นอยู่ในข้อที่ว่า มีหรือไม่มีอวิชชา, สงบ** หรือ **ไม่สงบ**นี้ มันเพราะเหตุที่ว่า มี**หรือไม่มีตัณหาอุปาทาน.**

สะอาด เพราะไม่มีกิเลสอาสวะ, ไม่สะอาด เพราะเต็มไปด้วยกิเลสและอาสวะ. กิเลส คือสิ่งที่เกิดขึ้นแก่จิต แล้วทำจิตให้เศร้าหมอง ถ้าว่ามันเกิดแล้วมันก็ย่อมจะมีอนุสัย คือความเคยชินที่เป็นเช่นนั้น; เมื่อมีอนุสัยสะสมไว้ในสันดานมันก็มีอาสวะ คือสิ่งที่จะไหลออกมาเป็นกิเลส. นี่ **เรามีกิเลสเพราะโง่เมื่อมีผัสสะ** เกิดกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ; ครั้นเกิดแล้วมันก็สะสมไว้เป็นความเคยชิน **เรียกว่า**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อนุสัย, เป็นเชื้อที่ให้เกิดราคา โทสะ โมหะ ต่อไปได้โดยง่าย, ครั้นมันสะสมอนุสัยไว้เต็มอัด มันก็มี **การกดดันที่จะไหลออกมา ส่วนนี้เรียกว่า อาสวะ.**

ถ้า **มีกิเลส**ก็ดี **อนุสัย**ก็ดี **อาสวะ**ก็ดี มัน**ก็ไม่สะอาด**, ดูที่จิต จิตก็ไม่สะอาด ดูที่สันดาน มันก็ไม่สะอาด ถ้า**ไม่มีกิเลส ไม่มีอนุสัย ไม่มีอาสวะ** หรือแม้แต่เพียงว่ามันยังไม่เกิด ก็**มีความสะอาด** มีภาวะที่สะอาด; นี่เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ เกี่ยวกับความสะอาดหรือความไม่สะอาด.

ทีนี้ที่ว่า**สว่าง**หรือ**ไม่สว่าง** นี่ขึ้น**อยู่กับว่ามี หรือไม่มีอวิชชา**. *อวิชชา แปลว่า ไม่มีความรู้*, ถ้า*วิชชา ก็แปลว่า มีความรู้*. ถ้าว่า **มีสติทันต่อเหตุการณ์** ระลึกได้ถึงวิชชาความรู้ ที่เคยศึกษาฝึกฝนอบมไว้ **ก็มีความรู้**เกิดขึ้น เป็นความสว่าง สำหรับจะทำอะไรไม่ผิด. ถ้ามัน **ไม่มีสติ ที่จะนำความรู้ที่มีอยู่ก่อนมาทันเวลา** มัน**ก็ปราศจากความรู้**, อวิชชาก็เกิดขึ้น มันก็**เป็นความไม่สว่าง.**

เรื่องนี้ท่านมีคำอธิบายอีกอย่างหนึ่งว่า *อวิชชานั้นเป็นธาตุ*, เป็นธาตุด้วยเหมือนกัน, อวิชชาธาตุ เป็นธาตุที่มีอยู่ตามธรรมชาติในที่ทั่วไป. ถ้าเมื่อใดมีสติและสตินำเอาความรู้มา อวิชชาก็เข้ามาในใจไม่ได้ เพราะมีสติ, เพราะมีความรู้ หรือปัญญา, อวิชชาธาตุก็แทรกเข้ามาในใจไม่ได้ คล้าย ๆ กับว่าเขาไม่เปิดประตูให้เข้ามา. แต่ที่จริงมันก็ไม่อาจจะเกิด, ไม่ใช่ว่าอวิชชาเป็นธาตุตามธรรมชาติแล้วจะไม่เกิดหรือไม่ดับ; แม้แต่ *อวิชชาก็ตรัสว่า เป็นสิ่งที่มีเกิดและมีดับ*. **ถ้ามีสติมีปัญญาควบคุมจิตใจอยู่ อวิชชาก็ไม่เกิด** ทั้งที่เป็นสิ่งที่พร้อมที่จะเกิดอยู่เสมอ ราวกะว่ามันรออยู่ในที่ทั่วไป. เมื่อใดในจิตหรือในสันดาน **ไม่มีวิชชา มันก็มืด** เพราะมันมีแต่อวิชชา มันไม่รู้หรือมันรู้ผิด จะไม่มีประโยชน์ จนมีค่าเท่ากับความมืด.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ดูถึงความสงบหรือความไม่สงบ อันนี้ก็เพราะมันมีหรือว่าไม่มี สิ่งที่เรียกว่าตัณหาหรืออุปาทาน. **ตัณหากับอุปาทานนี้เป็นของที่เนื่องกัน** พูดแต่อย่างเดียวก็พอ เพราะว่าถ้ามีตัณหา มันก็ต้องมีอุปาทานแน่, ถ้ามีอุปทานมันก็แน่ที่ว่ามันเกิดมาจากตัณหา; ฉะนั้นก็จะพูดว่า ตัณหา คำเดียวก็พอ เพราะมันจะรวมอุปาทานเข้าไว้ได้เอง. **สงบเพราะไม่มีตัณหา** ตัณหาเป็นเครื่องดิ้นรน, ตัณหาเป็นเครื่องทะเยอทะยาน เป็นเครื่องกระวนกระวาย; **ถ้ามีตัณหามันก็ไม่สงบ, ถ้าไม่มีตัณหามันก็สงบ** เพราะมันไม่มีเครื่องดิ้นรน.

เรารู้เรื่องความสะอาด ไม่สะอาด, ความสว่าง ไม่สว่าง, ความสงบหรือไม่สงบ, โดยหลักเกณฑ์อย่างนี้กันก่อน; เพื่อจะได้รู้ว่า มันจะทำอย่างไรจึงจะสะอาด สว่าง และสงบ.

ถ้าเรา **ดำรงจิตด้วยดี ไม่มีกิเลส** ก็ไม่มีความสกปรก หรือไม่มีความไม่สะอาด. **ดำรงจิตไว้ดี ไม่เกิดอวิชชา** จิตนั้นก็สว่างอยู่ตามธรรมชาติของจิต อย่างน้อยก็รู้อะไรได้ตามธรรมชาติของจิต. ถ้า**ดำรงจิตได้ดี มันก็สงบ** เพราะว่าความสงบเป็นธรรมชาติของจิต ถ้าไม่มีอะไรมาปรุงแต่ง มันก็สงบอยู่โดยธรรมชาติ หรือตามธรรมชาติ; เช่นเดียวกับทะเล ตามปรกติก็สงบเงียบ เรียบเป็นหน้ากระจก แต่พอมีพายุมันก็เป็นคลื่น พายุมากมันก็เป็นคลื่นสูงเท่าภูเขาก็มี นี้เพราะมันมีเหตุปัจจัยมาทำให้ไม่สงบ.

เรา**มีสติมีปัญญา** โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะแห่งผัสสะ ก็เกิดตัณหาเครื่องดิ้นรนไม่ได้, เรียกว่าไม่มีเหตุปัจจัยให้ไม่สงบ มัน**ก็สงบอยู่ตามธรรมชาติ.** เรื่องนี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะต้องสนใจกันให้ดีสักหน่อยว่า; ถ้าตามธรรมชาติแท้ ๆ มันสงบ เกือบจะไม่ต้องทำอะไร เพราะไปทำอะไรเข้า หรือมีอะไรมาทำอะไรเข้า มันจึงไม่สงบ**. เราปล่อยให้จิตเป็นอิสระ ไม่ไปปรุงแต่ง** ไม่ไปรบกวน ไม่ไปอะไร **มันก็สงบอยู่ได้ตามธรรมชาตินั้นเอง.**

ทีนี้ก็ดูว่า ทำไมมันจึงไม่รักษาไว้ให้สะอาด หรือสว่าง หรือสงบ อยู่ได้ ? นั่นเพราะว่ามันทำผิด ทำผิดด้วยอำนาจของอวิชชา **ไปโง่เมื่อมีผัสสะ** คือผัสสะอย่างใดอย่างหนึ่งมากระทบแล้ว **รู้สึกพอใจ รู้สึกเป็นสุข** มัน**ก็หลงในความสุข** โดยยึดถือว่าความสุขนั้นเป็นของประเสริฐ **เพราะมันถูกกับนิสัยสันดานที่มีกิเลส.**

เราไปมัวสนุกกันอยู่กับเหยื่อของกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบุถุชนทั่วไป ไปทะเยอทะยานอยู่กับสิ่งที่สนุก หรือแม้แต่จะใช้คำว่าเป็นสุข ก็เป็นสุขของคนโง่, เป็นสุขตามความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญ, ไปเอาความสุขกันที่ว่า ได้เหยื่อของกิเลส หรือกิเลสได้รับการกระตุ้นปรนนิบัติ ก็ไปเอาความสุขกันที่นั่น. เมื่อไปเอาเหยื่อของกิเลสเป็นความสุข มันก็ **ส่งเสริมให้เกิดกิเลส** ส่งเสริม**ให้เกิดอวิชชา ให้เกิดตัณหา** มัน**ก็ สะอาดไม่ได้ สว่างไม่ได้ สงบไม่ได้** เพราะว่าสิ่งเหล่านี้มันหลอกสนิท ไม่รู้สึกตัว มันไม่กัดเอาอย่างเจ็บปวด, เรียกว่าโทษก็ดีทุกข์ก็ดี ในลักษณะนี้มันไม่ได้กัดเอาอย่างเจ็บปวด มันกลับหลอกให้พอใจ จึงไม่เข้าใจว่า มันเป็นสิ่งที่มีโทษ, และในที่สุดมันก็มีความเคยชิน คุ้นเคยกัน จนไม่รู้สึกว่านี้เป็นข้าศึก, ไม่มองเห็นว่านี้มืด **ไม่มองเห็นว่านี้สกปรก** หรือว่านี้ **วุ่นวาย เพราะว่ามันอยู่กันมาอย่างเคยชิน** ในจิตของบุถุชนนั้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

บัดนี้เรารู้เรื่องนี้แล้ว เรียกว่า **ฟ้าสางทางความสะอาด ความสว่าง** และ **ความสงบ,** เรารู้แล้วว่ามันเป็นอย่างนี้ รู้ว่ามันซ่อนตัวของมันถึงอย่างนี้, มันหลอกลวงกันถึงอย่างนี้, **ไม่หลอกเราได้อีกต่อไป ก็มีการเกิดใหม่ เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง.** นี่เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง มันอยู่ที่ตรงนี้ มันมีจิตใจอย่างนี้ จึงจะเรียกว่าเป็นพุทธบริษัท; ถ้าไม่อย่างนั้นมันเป็นพุทธบริษัทโดยสมมติ เป็นพุทธบริษัทโดยชื่อ โดยทะเบียน โดยจดทะเบียน เป็นต้น ถ้าเราสามารถมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ก็เป็นพุทธบริษัทโดยแท้จริง.

เราได้รอดออกมาจากความมืด ความสกปรก ความกระวนกระวาย เพราะความเป็นพุทธบริษัทนั้นเอง, พุทธบริษัทจึงไม่อยากจะตกลงไปในภาวะเช่นนั้นอีก เหมือนกะว่าคนมันรอดจากการจมน้ำตาย, มันก็ไม่อยากจะไปตกน้ำไปจมน้ำเช่นนั้นอีก, รู้สึกเกลียดรู้สึกกลัว ป้องกันตัวเป็นอย่างยิ่ง. เดี๋ยวนี้พุทธบริษัทก็ระมัดระวังป้องกันไม่ให้จมลงไปในความสกปรก ความมืด และความไม่สงบ.

เป็นอันว่า **ที่อุตส่าห์ปลุกปล้ำกันมาเป็นเวลาหลายสิบปีนี้ เพื่อให้เกิดอาการที่เรียกว่า ฟ้าสาง ในทางสิ่งนี้** ในทางนี้ เป็นข้อหนึ่งด้วย.

ฟ้าสางทางโลกุตตรสุข.

ข้อต่อไปเราเรียกว่า ฟ้าสางทางโลกุตตรสุข, โลกุตตรสุข พูดตามที่บัญญัติกันไว้ในชั้นหลังให้เห็นชัด ๆ เขาจัดเป็น ๒ สุข : คือโลกิยสุขกับโลกุตตรสุข, โลกิยสุขนั้นเป็นสุขอยู่ใต้โลก โลกุตตรสุขนั้นเป็นสุขอยู่เหนือโลก, ทำภาพพจน์อย่างนี้จะเข้าใจได้ดี ว่าพวกหนึ่งเป็นสุขอยู่ใต้โลก มันมีโลกท่วมกับ, พวกหนึ่งมีความสุขอยู่เหนือโลก ไม่มีอะไรท่วมทับ, ก็ลองไปคำนวณดูเอง ว่ามันจะต่างกันอย่างไร.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

โดยเนื้อแท้แล้วมันก็เนื่องด้วยกิเลส **ถ้ามีกิเลสแล้ว** มันก็มุดหัว **เข้าไปอยู่ใต้โลก; ถ้ามีโพธิหรือปัญญา**แล้ว มันก็ไม่ยอมมุดหัวเข้าไปอยู่ใต้โลก **ก็พยายามที่จะอยู่เหนือโลก** จึงเกิดอาการที่เรียกว่าใต้โลกหรือเหนือโลกขึ้นมาอย่างนี้. พวกที่อยู่ใต้โลก ก็มีความสุขไปตามแบบของตัวเอง คือการจมอยู่ในกิเลส ซึ่งเปรียบเสมือนกับเปือกตม, เป็นเพียงสุขเวทนาที่หลอกลวง ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นความรู้สึกที่หลอกลวง, เป็นเวทนาที่หลอกลวง ต้องอาศัยเวทนาชนิดนั้นจึงเป็นสุข แม้แต่ความบ้าวูบเดียว มันก็เอามาที่หลอกลวง ต้องอาศัยเวทนาชนิดนั้นจึงเป็นสุข แม้แต่ความบ้าวูบเดียว มันก็เอามาเป็นความสุขได้. ส่วน **ความสุขที่แท้จริง ไม่ต้องเกี่ยวกับเวทนา** ไม่ต้องเป็นเวทนา, มันอยู่เหนือเวทนา มันอยู่เหนืออำนาจของเวทนา ไม่ต้องเป็นทาสของเวทนา.

คำว่า *เป็นทาสของเวทนา* นี้คงจะฟังยาก พูดให้มันชัดก็ว่า *เป็นทาสของอายตนะ; ตา หูจมูก ลิ้น กาย ใจ;* **มีเวทนาอย่างใดเกิดขึ้นจากอายตนะ ก็หลงใหลในเวทนานั้น,** นี่อยู่ใต้อำนาจของเวทนา. ถ้ารู้เท่าทันไม่ไปหลงใหลอยู่ในเวทนานั้น ความสุขนั้นก็อยู่เหนือเวทนา. นี่จึงเกิดความหมายที่สมมติบัญญัติกันขึ้นมาว่า โลกิยสุข หรือโลกุตตรสุข; บางทีเราก็เรียกกันว่า โลกุตตรเฉย ๆ, เรียกภาษาชาวบ้านก็เรียกว่าโลกอุดร, แต่เรียกว่าโลกอุดรนั้นอันตราย เพราะฟังผิดกลายเป็นโลกอีกโลกหนึ่ง แล้วก็อยู่ทางทิศอุดร, อย่างนี้ก็ยิ่งผิดไปไกล. คำว่า *โลกุตตระ* หรือ *โลกอุดร* นั้นก็*แปลว่าเหนือโลก, อุตตระ* แปลว่า*เหนือ โล กแปลว่าโลก, โลกุตตระ* แปลว่า *เหนือโลก, ภาวะที่อยู่เหนือโลกเป็นความสุข จึงจะเรียกว่าโลกุตตรสุข.*

เดี๋ยวนี้เรามีความไม่รู้ มีความเข้าใจผิด หรือมีความมืดเกี่ยวกับเรื่องนี้ พูดกันแต่ปากว่า **โลกุตตระ** หรือโลกุตตรสุข หรือ **โลกุตตรธรรม**, นี้พูดเป็นกันมาก. เด็ก ๆ ได้ยินคำเหล่านี้ก็พูดเป็นกันมา โดยเฉพาะสมัยก่อนซึ่งคนเขาพูดกันด้วยคำเหล่านี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มาก, แม้ว่าสมัยนี้จะไม่ค่อยพูดกัน แต่ก็เหลืออยู่ในหู ที่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน พูดว่า โลกอุดรหรือว่าโลกุตตระ.

เรามีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ไม่รู้จักเรื่องนี้ แล้วก็เอามาพูด, บางทีมันก็พูดเพื่อจะอวดเท่านั้นเอง หรือเอามาขู่กันเล่น พูดกันได้ ทั้งที่ **ไม่รู้ว่าโลกอุดรนั้นอยู่ที่ไหน,** อยู่ที่ไหนก็ยังไม่รู้, **แต่ปากก็พูดได้** แล้วก็อยากจะพูด ก็อยากจะตั้งตัวเองให้เป็นผู้อยู่ในโลกอุดร ซึ่งที่แท้มันอยู่เหนือโลก **แต่ตัวเองนั้นอยู่ใต้โลก แล้วก็จะพูดว่าอยู่เหนือโลก**, ดู ๆ ก็น่าสงสาร.

และ *มักจะถือกันทั่วไปว่า โลกอุดรนี้จะต้องไปถึงต่อเมื่อตายแล้ว*, แล้วบางคนก็ไปไกลถึงกับว่า ต้องตายแล้วอีกหลายชาติ หลายหมื่นชาติแสนชาติ จึงจะไปถึงโลกอุดร. แต่ถ้าว่า **ใครพูดว่า ถึงได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ เขาก็จะไม่เชื่อ**, ไม่เชื่ออย่างเดียวไม่พอ จะหาเอาว่าบ้าเสียด้วยก็ได้, หรืออย่างดีก็จะหาว่าหลอกลวง เอามาพูดหลอกลวงว่า โลกอุดรอยู่ได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ : เหมือนกับพูดกันอย่างมากมายแล้วในการบรรยายตอนก่อนของเรื่องนี้ ว่า**เมื่อใดจิตอยู่เหนืออำนาจของเวทนา** *อยู่เหนือผัสสะ ก็เรียกว่าจิตนั้นเป็นโลกอุดร,* จิตอยู่ใต้อำนาจผัสสะ อยู่ใต้อำนาจเวทนา ก็เรียกว่าจิตไม่เป็นโลกอุดร เป็นจิตโลกิยะ จมอยู่ในโลก ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว ที่นี่และเดี๋ยวนี้, **ถ้าว่า เรามีจิตอยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่จะท่วมทับจิตทั้งหลายแล้ว ก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก.**

เดี๋ยวนี้ก็ยังไปไกลกันถึงว่า เลิกพูดเรื่องนี้กันที **เรื่องโลกอุดรนี้ไม่มีประโยชน์อะไร** อย่างเอามาพูดให้เสียเวลา, ไม่มีประโยชน์อะไร. นี้เป็นความเข้าใจผิดอย่างใหญ่หลวง ให้ธรรมะอันสูงสุด ในระดับสูงสุดนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อะไร โดยเขาตีความว่า มันไม่มีประโยชน์อะไรในยุคปัจจุบัน ไม่อาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์อะไรในยุคปัจจุบัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่ขอให้มองดูให้เห็นจริงว่า เพราะไม่รู้จักโงหัวเสียเลย, **จมอยู่ใต้โลกตลอดไป**นั่นแหละ, โลกนี้มันจึงมีสภาพอย่างนี้ **จมอยู่ในความเห็นผิด ทำผิด จนเป็นทุกข์กันทั้งโลก,** หรือว่า **จิตมันต่ำ มุดอยู่แต่ในที่ต่ำ** อย่างนั้น มัน**จึงเกิดปัญหาขึ้นมา ในหมู่คนทุกชั้นทุกชนิด** : *เป็นราษฎรก็โกง, เป็นข้าราชการก็โกง, เป็นพ่อค้าก็โกง,* เป็นอะไร ๆ มันก็โกง ต่อให้*เป็นเทวดามันก็โกง* ถ้ามันมุดหัวอยู่ใต้กิเลส. ถ้ามันเงยหัวออกมาได้จากกิเลส มันก็ไม่โกง แม้ในปัจจุบันนี้, แล้วทำไมจึงพูดว่าไม่มีประโยชน์อะไรในปัจจุบันนี้.

ในปัจจุบันนี้ **มีแต่คนที่มุดหัวเข้าไปอยู่ใต้อำนาจของกิเลส** อารมณ์ของกิเลส หรือที่เรียกว่าโลกนั่นแหละ จึงเต็มไปด้วยอาชญากรรม, เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ไม่มีความสุข. ถ้ามีการกระทำชนิดที่ว่า จิตใจมันสูงพอสมควร สมกับคำว่ามนุษย์ มนุษย์แปลว่ามีใจสูง จิตใจพอสมกับว่าความเป็นมนุษย์แล้ว มันก็ไม่มุดไปอยู่ใต้อำนาจของกิเลส. โลกนี้มันก็ดี มันก็งดงาม มันก็น่าอยู่ เพราะมีแต่คนที่จมอยู่ในกิเลส หรือภายใต้กิเลส โลกนี้จึงไม่น่าอยู่.

ถึงเวลาแล้วที่ว่า **เราควรจะมีความสว่าง มีฟ้าสาง** เป็นความสว่าง **ในเรื่องของโลกุตตรสุข กันเสียพอให้สมควร.**

โดยทั่วไป *โลกุตตธรรม* ท่าน *หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ รวมกันเป็น ๙; มรรค ๔ ก็คือโสตาปัตติมรรค สกิทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค, ครั้นมรรคนั้นทำหน้าที่แล้ว ก็เกิดเป็นผล : ผล ๔ คือโสตาปัตติผล สกิทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล, มีผลอย่างนี้แล้ว ก็มีความสงบเย็นเป็นนิพพาน.* **มรรคชั้นใดก็มีนิพพานตามสมควรแก่มรรคชั้นนั้น** เพราะว่าแม้แต่มรรคแรก เช่น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พระโสดาบัน ก็มีความเย็น ซึ่งหมดความร้อน, เย็นเพราะไม่ร้อนไปตามอำนาจของกิเลสตามสมควรแก่มรรคในชั้นนั้น.

ฉะนั้น เมื่อมรรคทำหน้าที่ตัดกิเลส มีผลเป็นความหมดกิเลสแล้ว ก็เกิดความเย็นเป็นนิพพาน มันจะมีประโยชน์ หรือไม่มีประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑, นี้จะมีประโยชน์ หรือไม่มีประโยชน์. เดี๋ยวนี้ **โลกนี้มันมากไปด้วยเหยื่อของกิเลส** ที่ทำให้คนอยู่ในโลกนี้ตกหลุมของกิเลส; เพราะว่าเหยื่อของกิเลสมันมากเกินไป มันก็ **ควรรู้เรื่องโลกุตตรธรรมกันเสียบ้าง.**

โลกุตตระ อยู่เหนือโลก เหนืออำนาจของอารมณ์ เหนืออำนาจของเวทนา เหนืออำนาจของอายตนะ, นั่นแหละ โลกุตตระนั้นจะต้องป้องกันทุกข์โทษ ทั้งทางกายและทางจิต, ป้องกันทุกข์ไม่ให้เกิดขึ้น, กระทั่งว่าป้องกันโรคไม่ให้เกิดขึ้น โรคหลายชนิดทางกายมีมูลมาจากความไม่ปรกติในทางจิต ถ้ามีความปรกติทางจิตแล้ว โรคทางกายหลายชนิดไม่อาจจะเกิดขึ้น; เราจึงถือว่ามันป้องกันแม้แต่โรคทางกาย. **โลกุตตร-ธรรมนั้น ป้องกันแม้แต่ว่าโรคในทางกายไม่ให้เกิดขึ้น;** ส่วนโรคทางจิตทางวิญญาณนั้นไม่ต้องพูดถึง. ดังนั้น **โลกุตตรธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องมีกันในยุคนี้ ที่นี่และเดี๋ยวนี้** ซึ่งเต็มไปด้วยความรบกวนของกิเลส หรือว่าเหยื่อของกิเลส.

เรารู้จักคำว่า โลก ๆ นี่กันให้ดีสักหน่อย **ภาษาธรรมดา โลกก็คือแผ่นดินนี้**, เป็นภาษาพูดของคนธรรมดาสามัญทั่วไป. คำว่าโลก ก็คือแผ่นดินนี้; แต่ถ้าภาษาธรรมะนั้น *พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อารมณ์หรืออายตนะภายนอกนั่นแหละคือโลก, ตามที่มันมาปรากฏแก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเราอย่างไร*; มันจึงต้องมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วย แล้วมีอารมณ์มากระทบ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ธัมมารมณ์ด้วย มากระทบกันเข้าแล้วจึงจะเป็นโลก. ถ้า **ไม่มีการกระทบ ไม่มีความรู้สึกแห่งการกระทบแล้ว โลกนี้มันไม่มี.** นี่ฟังดูให้ดี ว่าเมื่อไรตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา ไม่มีอะไรมากระทบให้เกิดความรู้สึกอย่างไรแล้ว มันก็เท่ากับว่าโลกนี้ไม่มี. แม้คนจะพูดกันว่า โลกนี้มีอยู่ มีอยู่อย่างนี้; แต่ถ้ามันไม่เกิดเป็นอารมณ์มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว พุทธบริษัทไม่เรียกว่ามี ไม่เรียกว่ามีโลก, มันมีแต่เมื่อมันมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคนเรา.

ดังนั้น **จึงมีคำพูดว่า โลกเกิด โลกดับ** ซึ่งคนโง่ฟังไม่ถูก แล้วก็ไม่เชื่อว่าโลกมันจะเกิดดับได้อย่างไร; เพราะเราเห็นอยู่ตลอดเวลา, นั้นมันพูดกันในภาษาคนโง่. ถ้าพูดกันไปในภาษาคนรู้ เขาก็เรียกว่า **โลกมันเกิด พอมีการกระทบทางอายตนะ รู้สึกว่าเป็นอย่างไรแล้ว ก็เรียกว่าโลกมันเกิด. ครั้นหมดเรื่อง** ของมันแล้ว มัน **ก็ดับไป** ไม่มีความรู้สึกอย่างนั้นอีก ก็เรียกว่าโลกมันดับไป, จนกว่ามันจะมีอารมณ์อื่นมากระทบอีก เกิดอีก จึงจะมีโลกเกิดขึ้นมาอีก. ฉะนั้น **โลกเกิด - ดับ ๆ อยู่อย่างรุนแรงรวมเร็วยิ่งกว่าสิ่งใด.**

ขอให้ดูให้ดี ๆ จะเข้าใจว่าโลกนี้มันเกิด - ดับ ๆ อย่างนี้; **เพราะมันเป็นสังขาร** ชนิดหนึ่งเท่านั้น **มีเหตุปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง บังคับผลักไส มันก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, มันจึงมีการเกิด- ดับ จึงเรียกว่าอายตนะ ๖ นั่นแหละคือโลก.**

ดูให้ดีว่า อายตนะ ๖ จะมีแต่ส่วนเดียวไม่ได้ มันต้องมีอะไรมากระทบตามคู่ของมันมันจึงจะมี; ถ้าไม่มีอายตนะภายนอก อายตนะภายในก็มีค่าเท่ากับไม่มี, ถ้าไม่มีอายตนะภายใน อายตนะภายนอกก็ไม่อาจจะมีความหมาย ก็เท่ากับไม่มี, **ถ้าอายตนะมี** ก็หมายความว่ามันมีทั้งคู่ คือทั้งภายในและภายนอก, แล้ว **มีการถึงกันด้วย จึงเรียกว่าอายตนะมันมี ก็เรียกว่าโลก.** สิ่งใดในโลก ที่มีอยู่ในโลก ถ้าไม่ได้ผ่านทางอายตนะ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มนุษย์ก็ไม่รู้สำนึก ไม่รู้สึก มันก็เท่ากับไม่มี; ดังนั้นจึงมาชี้ตัวโลกนี้กันเสียที่อายตนะนั้นเอง. *พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้อย่างนั้น ว่าโลกคืออายตนะ ๖.*

ทีนี้ที่ *ท่านตรัสละเอียดลงไปกว่านั้น* แล้วก็ว่า *ความทุกข์นั่นแหละคือโลก* เพราะว่าโลกนี้มันไม่มีอะไร นอกจากความทุกข์ หรือความน่าเกลียดที่มันเป็นโลก. ความทุกข์ คำว่า *ทุกข์ ๆ* นี้แปลว่า *ทรมาน*ก็ได้, แปลว่า *น่าเกลียด* ก็ได้; **อาการที่ทรมานก็เห็นได้อยู่** ไม่ว่าสิ่งใดที่เป็นสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อาการของมันก็ราวกับว่าทนทรมานเพื่อความเป็นอย่างนั้น; แม้อยู่เฉย ๆ ก็ทนทรมาน เพื่อความเป็นอย่างนั้น. **ชีวิตนี้แม้ไม่มีเรื่องราวอะไร มันก็เป็นความทนทรมานเพื่อจะทรงตัวอยู่** ก็เรียกว่าความทุกข์; ฉะนั้นโลกแล้วไม่มีอะไรนอกจากความทุกข์ ในระดับสูงท่านจึงชี้ว่า **ความทุกข์นั่นแหละคือโลก.**

ในพระบาลีมีกล่าว อย่างนี้*ว่าโลก ว่าเหตุให้เกิดโลกว่าความดับสนิทของโลก ว่าทางให้ถึงความดับสนิทของโลกนั้น, ทั้ง ๔ อย่างมีอยู่ในร่างกาย ที่ยาวประมาณสักวาหนึ่งเท่านั้น มีสัญญาและใจด้วย คือยังเป็น ๆ ยังไม่ใช่ตาย, ไม่ใช่ตายแล้ว.* ถ้าตายแล้วไม่มีโลก หรือไม่มีทุกอย่างนี้ในร่างกายที่ตายแล้ว; แต่ **ในร่างกายที่เป็น ๆ** นี้ มัน**มีโลก มีเหตุให้เกิดโลก คือกิเลสตัณหา, มีความดับแห่งโลก คือความดับแห่งกิเลสตัณหา, มีทางให้ถึงความดับแห่งโลก คือการประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อดับกิเลสตัณหา.** ทั้งหมดนี้คนตายแล้วทำไม่ได้ *พระพุทธเจ้าท่าน จึงตรัสว่า มันมีอยู่แต่ในร่างกายที่ยังมีสัญญาและใจ คือยังเป็นๆ แล้วก็วัดกันว่า แม้ยาวสักวาเดียวเท่านั้นแหละ.* แต่มัน **บรรจุโลก** ทั้งหมดไว้ด้วย, **เหตุให้เกิดโลก** ทั้งหมดไว้ด้วย, **ความดับโลกทั้งหมด** ไว้ด้วย, **ทางปฏิบัติให้ถึงความดับโลกทั้งหมดไว้ด้วย.** นี่ความน่าอัศจรรย์ของร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งเท่านั้น ซึ่ง**คนโง่ไม่รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ;** แต่กลับไปใช้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ในทางที่เพิ่มโลก หรือเพิ่มความทุกข์ให้มันมากขึ้น คือใช้ร่างกายนี้เพื่อทำหน้าที่ของกิเลสไปเสีย.

นี่ถ้ามี **ฟ้าสางทางโลกุตตระ** ก็ **รู้หนทางที่จะอยู่เหนือโลก,** จะขจัดปัญหาทุกอย่างทุกประการที่เกี่ยวกับโลก. **การประพฤติที่ถูกต้อง** ที่เราเรียกกันว่า **ประพฤติธรรมนี้ จะเป็นหนทางให้ถึงความดับแห่งโลก,** ไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหา เพราะมันมีอยู่ในร่างกายนี้ **ก็หมายความว่าให้ใช้ร่างกายนี้ ให้เป็นประโยชน์เช่นนั้น คือการประพฤติพรหมจรรย์ ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.** ฟ้าสางทางโลกุตตระก็หมายความว่า รู้จักนำเอาความรู้เรื่องโลกุตตระมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อว่าจะได้อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของโลก โดยประการทั้งปวง.

นี่พุทธบริษัท **จะเป็นพุทธบริษัทสมชื่อ ก็ต่อเมื่ออยู่เหนือโลกตามสมควร.** พุทธบริษัทที่มุดหัวอยู่ใต้โลกนั้น ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท มีแต่ว่าตามทะเบียน ตามชื่อ ตามที่เกิดมาจากพ่อแม่ที่เป็นพุทธบริษัทต่อ ๆ กันมา, หามีความเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงไม่. ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดี ๆ เพื่อให้เกิดฟ้าสางในทางนี้.

ฟ้าสางในทางสิ้นกรรม.

ข้อต่อไป ฟ้าสางในทางสิ้นกรรม ความสิ้นกรรมนี้บางคนไม่รู้ บางคนรู้ **สิ้นกรรม** คือว่า **ไม่มีกรรม ไม่ต้องรับผลของกรรม หมดปัญหาอันเกี่ยวกับกรรม** ก็เรียกว่าความสิ้นกรรม. แต่ว่าคำว่า **กรรม ๆ นี้คืออะไร** ยังไม่ค่อยรู้จักกัน; เมื่อ **เข้าใจผิดในความว่ากรรม ก็เข้าใจผิดในคำว่า ความสิ้นกรรม เป็นแน่นอน.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ดูกันตามธรรมดาสามัญ ในที่ทั่วไปก่อน **ในภาษาไทยเรา คำว่ากรรมนี้** มันกำกวม ใช้กันอย่างกำกวม : ภาษาไทยธรรมดาพูดว่า กรรมมาถึงแล้วโว้ย, กรรมมาถึงแล้วโว้ย มันหมายความว่าโชคร้าย หรืออะไรอย่างใดอย่างหนึ่งมาถึงแล้ว. พูดว่ากรรมมาถึง กรรมมาถึง นั้น **ไม่ถูกตามความหมายของภาษาบาลี**, แต่ถูกตามความหมายของชาวบ้านคนไทย ที่ไปยืมเอาคำคำนี้มาใช้อย่างผิด ๆ ว่ากรรมมาถึงแล้ว คือความทุกข์ หรือความร้าย โรคร้ายอะไรมาถึงแล้ว ก็เรียกว่ากรรมมาถึง.

ทีนี้อีกคำหนึ่งก็ *ถึงแก่กรรม หมายถึงตาย*, คำว่า กรรม หมายถึงความตายไปเสีย. ความหมายว่า **กรรม ไม่ได้แปลว่าความตาย,** เอามาใช้อย่างว่าความตาย ถึงแก่กรรมแล้ว.

นี่เรียกว่าคำว่า **กรรม ในภาษาไทยนี้ ไม่ตรงตามคำเดิมในภาษาบาลี,** แล้วก็กำกวม หมายถึงโชคร้ายก็ได้ หมายถึงเรื่องร้าย ๆ อะไรก็ได้ หมายถึงความตายก็ได้.

ให้รู้ไว้เสียว่า คำคำนี้เป็นภาษาบาลี *กรรม* นี้แปลว่า *กระทำด้วยเจตนา เมื่อมีการกระทำใด ๆ ด้วยเจตนาแล้วก็เรียกว่ากรรม, แล้วก็จะมีผลของกรรม*. ถ้าว่า **ทำด้วยไม่เจตนา** คือไม่มีเจตนาในการกระทำ **กระทำนั้นเรียกว่า กิริยา** *กิริยา* แปล *การกระทำที่ไร้เจตนา มันมีผลเป็นเพียงปฏิกิริยา*, ไม่ใช่ผลกรรม, *กรรมคู่กับผลกรรม, กิริยาคู่กับปฏิกิริยา*.

กรรม เป็น**คำกลาง ไม่ดีไม่ชั่ว** ต้องเอาคำมาประกอบว่า กรรมดีกรรมชั่ว คำว่า กรรม แปลว่าการกระทำ ที่กระทำด้วยเจตนา, **ตัวเจตนาเป็นตัวกรรม** ตัวกิริยา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กระทำนั้นหาใช่กรรมไม่; **ตัวเจตนาในภายในที่เป็นเหตุให้กระทำนั่นแหละเป็นตัวกรรม**; ฉะนั้นมองดูให้ลึกหน่อย อย่าไปดูที่ตัวกิริยาท่าทางที่กระทำ.

เจตนาเป็นตัวกรรม, กิริยาท่าทางที่กระทำนั้นเป็นไปตามเจตนา, ดังนั้น **การกระทำอย่างเดียวกัน เป็นกรรมก็ได้ไม่เป็นกรรมก็ได้.** แต่ว่าที่สำคัญที่สุด **กรรมนั้นมันเป็นสิ่งที่ให้เกิดผลกรรม**, แล้ว**คนกระทำจะต้องได้รับผลของการกระทำกรรม**. ความละเอียดลึกซึ้งตรงนี้มันมีอยู่ในข้อที่ว่า **การกระทำที่เป็นเจตนานั้น มันต้องเป็นการกระทำของคนที่ยึดถือว่าตัวมีตน** มีตัวกูผู้กระทำ, ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าตัวตนตัวกูผู้กระทำแล้วมันไม่มีเจตนา, เจตนามีไม่ได้แก่จิตที่ไม่ยึดถือตัวตน. ฉะนั้นจิตที่ยึดถือตัวตนของคนธรรมดา หรือเรียกว่าคนโง่ดีกว่า มันมีเจตนาได้, มีเจตนาอย่างไรก็ทำอย่างนั้น แล้วก็มาบัญญัติกันทีหลังว่ากรรมดีกรรมชั่ว, บัญญัติกันทีหลังอีกทีหนึ่งว่าถ้ามัน **ไม่น่าพอใจ** น่ารังเกียจ แล้วก็เรียกว่า **กรรมชั่ว,** แล้วก็ถ้าเป็นที่**น่าพอใจ** ก็เรียกว่า **กรรมดี**.

แต่นี้มันก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของคน ที่มีกิเลส มีทิฏฐิ มีอวิชชาอีกเหมือนกัน แล้วมันยังไม่ตรงกันทุกคนไปด้วย; คนพวกนี้ว่าดี, แต่คนพวกอื่นว่าไม่ดีก็มี เพราะมันอยู่กันคนละระดับ. เช่นว่า **ดีของปุถุชน** นี้ **จะดีของพระอริยเจ้าไม่ได้**, แล้วถ้าถึงที่สุดจริง ๆ แล้ว มันไม่มีความหมายว่าชั่วว่าดี มันเป็นแต่เพียงกรรม หรือผลของกรรมเท่านั้น, ดีหรือชั่วนี้คนมันว่าเอาเองทีหลัง ตามความรู้สึกของคน มีความเห็นเหมือน ๆ กัน, แล้วก็บัญญัติเหมือน ๆ กัน เลยเป็นคำที่ใช้รวมกันได้ว่า กรรมดี กรรมชั่ว นั้นหมายความว่าอย่างไร.

กรรม มันร้ายกาจตรงที่ว่ามัน**เป็นส่วนหนึ่งของวัฏฏะ**; *วัฏฏะ* แปลว่า *วงกลม ส่วนแรกของวงกลมก็คือกิเลส ส่วนที่ ๒* ของวงกลมก็คือ*กรรม ส่วนที่ ๓* ของ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

วงกลมก็คือ *ผลของกรรม;* เอามาต่อกันเข้าเป็น ๓ ส่วน เป็นวงกลมแล้วก็หมุนไป มีอำนาจในตัวมันเอง อย่างที่อะไรจะต้านทานไว้ไม่ได้ มันหมุนไป มันหมุนไป นี้เรียกว่าวัฏฏะ. **มีกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม - ครั้นทำกรรมแล้ว มันก็ต้องเกิดผลกรรม -ครั้นเกิดผลกรรมแล้ว มันก็ส่งเสริมกิเลสต่อไปอีก.** เพราะว่าคนนั้นมันยังโง่อยู่มันยังไม่รู้เรื่องกรรมเรื่องกิเลส มันยังมี ตัวกู -ของกู อยู่ ผลกรรมก็ส่งเสริมกิเลสของเขาต่อไป มันจึงหมุนได้ กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมเป็นเหตุให้มีผลกรรม ผลกรรมทำให้มีกิเลสต่อไป. เขา *เขียนภาพเปรียบด้วยเรื่องนี้ว่า งูกัดหางไก่ -ไก่กัดหางหมู -หมูกัดหางงู* เป็นวงกลม นี้ก็วิ่งกันไป, นี้เป็นอุปมา.

นี้เรียกว่าวัฏฏ, *วัฏฏะ* แปลว่า *สิ่งที่หมุนได้ คือสิ่งที่กลมนั้นเอง, กรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฏฏะ ที่ทำให้วัฏฏะหมุนได้*, ถ้าขาดกรรม มันก็ไม่หมุน. เหมือนกับว่าล้อวงหนึ่งมันประกอบอยู่ด้วยส่วน ๓ ส่วน กุมกันเข้าเป็นวงล้อ มันหมุนได้ เอาออกเสียส่วนหนึ่งมันก็เหลือ ๒ ส่วน มันก็หมุนไม่ได้. นี่ **กรรมมันมีความสำคัญตรงที่ทำให้วัฏฏะหมุนได้** เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของวงกลม ว่าที่จริงแล้วมันสำคัญเท่ากันทั้ง ๓ ส่วน กิเลสก็สำคัญ กรรมก็สำคัญ ผลกรรมก็สำคัญ เพราะมันเป็นส่วนประกอบเท่า ๆ กัน แล้วมันทำให้หมุนได้.

ในนั้นมัน **มีอำนาจลึกลับ** อะไรอย่างหนึ่ง ซึ่ง**ทำให้ไม่หยุดนิ่ง** มันทำให้ดิ้น และ**ทำให้หมุน; วัฏฏะจึงหมุน** เพราะอำนาจของกิเลส เพราะอำนาจของกรรม เพราะอำนาจของผลกรรม, **ตลอดเวลาที่ยังไม่สิ้นกรรม ก็ต้องหมุนไปในวัฏฏสงสาร จนกว่าจะสิ้นกรรม**; จะสิ้นกรรมอย่างไร ก็ค่อยว่ากันต่อไป.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราจะพูดถึงคำว่า สิ้นกรรม กันเสียก่อน เพราะว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่ปรารถนา เขาพูดกันมาด้วยคำคำนี้ คำว่า สิ้นกรรม ๆ นี้ พูดกันมาก่อนพุทธกาล หรือ*ในสมัยพุทธกาล มีคนมาทูลถามพระพุทธเจ้าถึงเรื่องสิ้นกรรม* ก็เพราะว่าเขาได้ยินได้ฟังมาก่อนแล้ว และเขาได้รับคำอธิบายว่า สิ้นกรรมอย่างไรนั้นมาก่อนแล้ว เขาไม่เชื่อ. **เขามาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ความสิ้นกรรมตามแบบของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร** พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสตามแบบของท่าน ซึ่งมันก็ไม่เหมือนกับความสิ้นกรรมของคนอื่นของพวกอื่น.

การสิ้นกรรมของพวกอื่น คือพวกนอกพุทธศาสนานั้น ก็มี**หลายรูปแบบ** แม้ที่สุดแต่ว่าพิธีที่เรียกว่า *โถวนะ* เอาน้ำรดกระดูกของผู้ที่ตายแล้วก็ตามพิธีนั้นแล้ว ก็เรียกว่าคนนั้นสิ้นกรรม อย่างนี้ก็มี, *เรื่องราวอย่างนี้ก็มีกล่าวอยู่ในพระบาลี โถวนะ* ชนิดนั้น *พระพุทธเจ้าท่านว่าสิ้นกรรมไม่ได้ดอก,* **ต้องมารู้เรื่องของกิเลส** รู้เรื่องของ**อาสวะ** รู้เรื่อง**ความยึดมั่นด้วยอุปาทาน** ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกิเลส แล้วเป็นเหตุให้ทำกรรม, แล้วก็**หยุดอวิชชา หยุดตัณหา หยุดอุปาทานเสีย มันจึงจะสิ้นกรรม**.

เราจะเห็นได้ว่า เรื่องสิ้นกรรม ๆ นี้เป็นเรื่องโบราณที่สุด กระทำมากันหลายรูปแบบ, นอกพุทธศาสนาเป็นไสยศาสตร์ก็มี จนกระทั่งทุกวันนี้ ก็ยังมีคนบางคนที่รับอาสาล้างกรรมให้สิ้นกรรม อย่างนี้ก็มี. แต่ถ้าทำอย่างเป็นพิธี ทำอย่างไสยศาสตร์ มันก็เป็นเรื่องสิ้นกรรมนอกพุทธศาสนา **ในพุทธศาสนาต้องศึกษาว่า** *อะไรเป็นเหตุให้ทำกรรม* ? **กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม**. *กิเลสมาจากอะไร* ? **กิเลสมาจากความโง่เมื่อมีผัสสะ. เราก็เลิกโง่เมื่อมีผัสสะ,** มันก็ไม่มีผัสสะโง่, ไม่มีเวทนาโง่, ไม่มีตัณหาเกิดขึ้นได้ ไม่มีอุปาทาน, **มันก็ไม่มีการกระทำกรรม.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี้ขอให้สังเกตไว้ให้ดี ๆ ว่าสิ้นกรรม ๆ นี้มันมีหลายรูปแบบ และอยู่กันในทุก ๆ ศาสนาก็ว่าได้ ; ถ้ามีพระเจ้า ก็พูดได้ว่าไปอยู่กับพระเจ้า ก็หมดกรรม สิ้นกรรม. แต่พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า **การสิ้นกรรม** มันจึงไม่มีที่ว่า จะไปอยู่กับพระเจ้า มันก็มี **อยู่ที่การตัดตันเหตุแห่งกรรมนั้นเสีย.**

ดังนั้น *พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสสิ่งที่เรียกว่ากรรมไว้ ๔ ชนิด* : ๑. *กรรมดำ* คือการกระทำแล้วให้ผลเป็นทุกข์ เราเรียกกันว่า *กรรมชั่ว*. ๒. *กรรมขาว* ทำแล้วได้รับผลเป็นที่พอใจ เรียกว่า *กรรมดี*, ๓. แล้วก็*กรรมปนกัน* คือ *ทั้งดำทั้งขาว* ทำทั้ง ๒ อย่าง เป็นกรรมลายพร้อยไปเลย อย่างนี้ก็มี ก็ยังเป็นกรรม. ทีนี้กรรมที่ ๔ นี่ประหลาด ๆ **กรรมที่ ๔ เป็นที่สิ้นแห่งกรรมทั้งหลาย ได้แก่อริยมรรคปฏิปทา**, เมื่อมีการปฏิบัติตามอริยมรรคแล้ว มันเกิดกรรมที่ ๔ **เป็นที่สิ้นแห่งกรรมทั้งหลาย.**

กรรมดำ กรรมขาว กรรมลายพร้อย นั่นแหละ เป็นตัวปัญหา เป็นตัวเลวร้าย ที่ทำให้ต้องหมุนไปตามกรรม. ทีนี้กรรมที่ ๔ ไม่ใช่กรรมชนิดนั้น แต่เป็นการกระทำเหมือนกัน ต้องเจตนากระทำเหมือนกัน แต่ทำลงไปแล้วมันทำลายกรรม ๓ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้นหมดสิ้น เรียกว่า **เป็นที่สิ้นไปแห่งกรรมทั้งหลาย. นี้ได้แก่อริยมรรค** ที่เราประพฤติในพระพุทธศาสนานี้, บางทีก็เรียกว่า**พรหมจรรย์, พรหมจรรย์นี้ก็เป็นคำคำเดียวกับคำว่า อริยมรรค.** กรรมที่ ๔ นั่นแหละคือกรรมที่ทำให้สิ้นกรรม, **เมื่อใดได้รับผลของกรรมที่ ๔ เมื่อนั้นก็มีความสิ้นกรรม**; นี้ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.

เดี๋ยวนี้จะสางกันอย่างไร? ฟ้าจะสางกันอย่างไร ในเรื่องความสิ้นกรรม ก็คือรู้อย่างที่ว่า **อย่าไปหลงเอาเรื่องสิ้นกรรมภายนอกพุทธศาสนา** หรือเรื่องพิธีรีตองงมงายเป็นไสยศาสตร์เอามาเป็นเครื่องสิ้นกรรม. **ต้องสิ้นกรรมให้ถูกต้อง**, แล้วให้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เห็นชัดลงไปว่า ที่เรียกว่า **กรรม ๆ นั้น เป็น เพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, ที่แท้แล้วมันก็ไม่มีกรรม** คนมันยังโง่ ไม่รู้เรื่องอิทัปปัจจยตา มันก็ยังเห็นเป็นกรรม เป็นกรรมอย่างนั้นเป็นกรรมอย่างนี้ เป็นภาษาคนพูด. *เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะตรัสให้คนโง่ฟัง ท่านก็ตรัสเป็นกรรม; แต่ถ้าตรัสเป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา มันก็ไม่ต้องมีสิ่งที่เรียกว่ากรรม* มันก็เลิกกรรมได้, *หมดกรรมโดยสิ้นเชิงได้.*

นี่ฟ้าสางอย่างนี้แล้วก็วิเศษแหละ **ฟ้าสางจนเห็นว่า ไม่มีดอกสิ่งที่เรียกว่ากรรมนั้น,** มันเป็นเรื่องเข้าใจผิด เป็นความยึดถือของคนที่มีตัวตนรู้สึกเอาอย่างนั้น มันก็ต้องทำไปตามแบบนั้น. **ถ้าจะอยู่เหนือกรรมหรือสิ้นกรรม มันก็ต้องหมดตัวตนที่เป็นผู้ทำกรรม,** แล้วหมดตัวตนที่เรียกกันว่ากรรม, **ไม่ใช่ตัวตนแห่งกรรม เป็นแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา.** ทีนี้ก็หัวเราะเยาะทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว, ชี้หน้าหัวเราะเยาะได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว **ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์** กูไม่เอากะมึง; นี่มันต้องอย่างนี้ถึงจะเรียกว่า สิ้นกรรม.

กรรมดี ก็กัดเอาตามแบบกรรมดี, กรรมชั่ว ก็กัดเอาตามแบบกรรมชั่ว หาความสงบสุขไม่ได้. ต้องเหนือกรรม **เหนือกรรมที่ดีที่สุดก็คือเห็นว่ามันเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา** ซึ่งเราเรียกว่า **ตถตา เช่นนั้นเอง**, เช่นนั้นเอง. **กรรมดีก็เช่นนั้นเอง กรรมชั่วก็เช่นนั้นเอง** ตามธรรมชาติของมันเอง, ไม่ไปหลงกับมัน. นี่เรียกว่าสิ้นกรรม อยู่เหนือกรรม มีจิตใจอยู่เหนือกรรม หัวเราะเยาะทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว, หัวเราะเยาะทั้งบุญและทั้งบาป, หัวเราะเยาะทั้งสุขและทุกข์.

พอพูดมาถึงตอนนี้ก็ถูกห้าม ถูกห้ามว่า อย่าพูด, อย่าพูด มันเป็นอันตรายแก่คนโง่; ไม่พูดก็ได้เหมือนกัน, แต่อุบไว้กลัวว่าจะเป็นอันตรายแก่คนโง่ มันก็ไม่ได้พูด แล้วมันก็เป็นอันตรายแก่คนมีปัญญา. อาตมาก็มักจะดื้อพูด ผู้หลักผู้ใหญ่ท่านห้ามว่า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อย่าพูดเรื่องนี้ เรื่องเหนือกรรม นี้อย่าเพ่อพูด แต่ก็ยังพูด เพราะว่ามันเห็นแก่คนที่ไม่โง่ ที่พอจะเข้าใจได้ ฉะนั้นขอโอกาสแอบพูด เหมือนกับแอบกระซิบ ว่าพุทธบริษัทที่จะ **เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงนั้น ต้องรู้เรื่องเหนือกรรม.**

ทีนี้มันมีปัญหาของคนโง่ *ไม่รู้ว่ากรรมดีอะไร พูดกันไปผิด ๆ ถูก ๆ.* **ตัวกรรมก็ไม่ค่อยรู้** คล้ายกับเป็นตัวตนอะไรชนิดหนึ่ง; **ผลกรรมก็ไม่ค่อยรู้**, แล้ว**ผลพลอยได้เกี่ยวกับผลกรรมก็ไม่รู้.**

ตัวกรรม นั้นคือการกระทำด้วยเจตนา พอทำไปเสร็จ กิจที่เกิดขึ้นต่อจากนั้นก็เป็นผลกรรม คือดีหรือชั่ว. ทีนี้ **ผลพลอยได้** เช่นว่าจะรวยหรือจะไม่รวย, จะถูกลอตเตอรี่หรือไม่ถูกลอตเตอรี่ เหล่านี้มันเป็นผลพลอยได้, **ไม่แน่**. อย่าไปเอากะมันมันไม่แน่ นั่นเขาเรียกว่าผลพลอดได้เกี่ยวกับผลกรรม มีก็ได้ไม่มีก็ได้, ช้าก็ได้เร็วก็ได้. **นี้เป็นสิ่งที่ทำให้คนเดี๋ยวนี้เข้าใจผิด ว่าทำดีเกือบตาย แล้วก็ไม่เห็นได้ดีอะไร,** ไม่รวยสักที ไม่ถูกลอตเตอรี่สักที. นี้ไปเอาอะไรก็ไม่รู้มาเป็นผลของกรรม เลยไม่เชื่อว่า ทำดีดี ทำชั่วชั่ว เพราะไม่รู้เรื่องนี้.

มีปัญหาเกิดขึ้นเป็นอันมากเกี่ยวกับกรรม แล้วก็เข้าใจไม่ได้, ประพฤติไม่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม มันก็มีแต่จะทำกรรมชนิดที่จะให้เกิดปัญหาเรื่อยไป : ไม่สิ้นทุกข์, ไม่สิ้นทุกข์เพราะไม่สิ้นกรรม, ไม่สิ้นกรรมเพราะไม่รู้จักกรรมเพราะมันไม่รู้เรื่องกรรม.

ฟ้าสางทางสิ้นกรรมนั้นก็คือรู้กันเสียทีอย่างที่ว่ามานี้ ก็เรียกว่ามีแสงสว่างเกิดขึ้นในยุคนี้ ที่เราพยายามกันอย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดผลอันพึงปรารถนา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางการถอนอุปธิ.

หัวข้อต่อไป ฟ้าสางทางการถอนอุปธิ อุ - ปะ - ธิ, ธิ ธ. ธง ฟ้าสางทางการถอนอุปธิ. คำว่า *อุปธิ* นี้บางคนไม่เคยได้ยินก็ได้, แล้ว *ไม่รู้ว่าอุปธินี้คืออะไร* อย่างนี้แล้วมันไม่มีทางที่จะฟ้าสางได้, เพราะคำว่าอุปธิคืออะไร ก็ยังไม่รู้เสียแล้ว *อุ - ปะ - ธิ* แปลว่า *เข้าไปทรงเอาไว้* เหมือนเราเข้าไปอยู่ใต้อะไรแล้วดันขึ้นมา แบกดันขึ้นมา นั่นแหละคืออาการที่เรียกว่าอุปธิ เอาหัวดุนขึ้นมาจากข้างใต้ เอาบ่าดันขึ้นมาจากข้างใต้ เพื่อจะทรงสิ่งนั้นไว้, อาการอย่างนั้นเรียกว่าอุปธิ, คือแบกของหนัก. **อุปธิ** แปลว่า **ของหนัก หรือการแบกของหนัก,** เราแบกของหนักกันมาตลอดเวลา. ฟ้าไม่สางก็แบกไปอีก แบกไปเรื่อย แบกของหนักไปตลอดเวลา.

อะไรเป็นของหนัก ในที่นี้ มันหลายอย่างด้วยกัน แต่สรุปความแล้วมันก็คือ **เรื่องตัวกู**, ตัวกูเป็นของหนักกว่าสิ่งใด ๆ : **มีอุปาทาน**ในสิ่งใดว่าสิ่งนั้น**เป็นตัวกู มันก็หนัก, อุปาทานว่าของกูมันก็หนัก;** เช่นร่างกายนี้ ถ้าคิดว่าเป็นของกู แล้วมันก็หนักแก่จิตใจของคนที่ถือว่า **ร่างกาย**นี้ของกู, หรือว่า**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** แต่ละอย่าง ๆ ถ้ามันไปหลงว่า **เป็นตัวกู มันก็หนัก. กิเลสก็เป็นของหนัก**, พอเข้าไปถือเอาซึ่งกิเลสแล้ว จะหนักยิ่งกว่าอะไรเสียอีก. **กรรมของกู** ก็เป็นของหนัก, **ผลกรรมของกูก็เป็นของหนัก**; เมื่อยังมีกรรมเป็นเครื่องผูกพันอยู่ ก็เป็นของหนัก, หรือว่าการปรุงแต่งด้วยเหตุด้วยปัจจัย ที่เรียกว่าสังขาร**, สังขาร การปรุงแต่ง ผู้ปรุงแต่ง ผู้ถูกปรุงแต่ง** นี้เรียกว่าสังขารทั้งนั้น นี้ **ก็เป็นของหนัก**. เพราะว่ามันเป็นปรุงแต่ง ที่ต้องพยุงเอาไว้ ให้เป็นการปรุงแต่ง ก็เป็นของหนัก, หลงกายนี้ว่าเป็นของกู มันก็หนัก คือมีอุปาทานในกายนี้ ว่ากายนี้ของกู กายนี้ก็เป็นของหนัก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่ท่าน**พูดเป็นภาษาธรรมะ**หน่อย ท่านก็พูดว่า *รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ* แต่ละอย่าง ๆ นี้ *มีอุปาทานเข้าไปยึดถือว่าเป็นตน หรือเป็นของตน มันก็เป็นของหนัก.* แต่ **ถ้าไม่มีอุปาทานเข้าไปยึดถือมันก็ไม่หนัก** เพราะว่าเราไม่ได้เอามาแบก, อะไร ๆ มันไม่เป็นของหนัก ถ้าเราไม่ได้เอามาแบก. ดังนั้น **อุปธิ นี้คือของที่เราเอามาแบก** มาถือ มาทูน มาหิ้ว มาหาบ มาหอบ อะไรก็ตาม เรียกว่า**เป็นของหนัก.**

แม้ที่สุดแต่บุญ, ระวังให้ดี ๆ *ปุญฺโญปธิกำ - บุญคืออุปธิ*, อุปธิ แปลว่าของหนัก, *ปุญฺโญปธิกำ* คือ - *บุญเป็นของหนัก* คนบ้าบุญมันก็แบกบุญจนหลังแอ่น เพราะบุญมันเป็นของหนัก; หนักเพราะยึดถือว่าบุญของกู ยึดถือเป็นตัวกู ยึดถือเป็นของกู บุญก็เลยเป็นอุปธิและเป็นของหนัก. คนทั่วไปที่มีการศึกษาในระดับทั่วไป ก็จะถือว่า*บุญเป็นของประเสริฐ* เป็นของที่ต้องเอาให้ได้ *ภาวนาว่าจะให้ได้แต่บุญ* เพราะมันเป็นธรรมเนียม เป็นประเพณีเสียแล้ว ก็ปรารถนาของหนักด้วยกันทั้งนั้น. **นี่บุญก็กลายเป็นของหนักขึ้นมาได้.**

แม้แต่ **ความดี** ที่เรียกว่าดี อยากดี ได้ดี **ความดีก็เป็นของหนัก** เพราะเขายึดถือว่าความดีของกู, เป็นบ้าเพราะความดี ต้องตายเพราะความดี เมาดีจนเป็นบ้า นี่ความดีมันก็เป็นของหนัก.

ความหลงในสิ่งใด สิ่งนั้นก็กลายเป็นของหนัก, ยึดถือในสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็นของหนัก. ดังนั้น ของเอร็ดอร่อย ของสวย ของหอม ของงาม อะไรต่าง ๆ ก็กลายเป็นของหนักขึ้นมา เพราะคนโง่มันเข้าไปยึดถือเอาด้วยอุปาทาน.

พูดให้มันมากที่สุดเลยว่า **ชีวิตนั่นแหละเป็นของหนัก**, ชีวิตของคนโง่นั่นแหละเป็นของหนัก. คนโง่ คือคนที่ยึดถืออะไรโดยความเป็นของตน มันก็ยึดถือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ว่า**ชีวิตนี้ของกู ชีวิตก็เลยกลายเป็นของหนัก**. ชีวิตของผู้ไม่ยึดถือก็ไม่หนัก ชีวิตของพระอรหันต์ก็ไม่หนัก เพราะพระอรหันต์ไม่ยึดถือว่าชีวิตของกู แต่คนโง่มันยึดถือว่าชีวิตของกู. เพราะฉะนั้นชีวิตจึงเป็นของหนัก เพราะมีอุปาทาน มายึดถือว่าชีวิตนี้ของกู. อุปาทานนี้มาจากความโง่ มาจากอวิชชา, มีอุปาทานแล้ว ก็มายึดถือว่าชีวิตนี้ของกู ฉะนั้นชีวิตนี้ก็เป็นของหนัก. พูดภาษาธรรมดาหน่อยก็ว่า **ตัวกู** นั่นแหละ **เป็นของหนัก**, ตัวกูที่ชอบที่กันนัก ยกหูชูหาง เป็นมายาสร้างขึ้นมาด้วยความโง่ เป็นเพียงความรู้สึกของจิต กลายเป็นของหนักกว่าภูเขา **ความรู้สึกของจิตว่า ตัวกู** นั่นแหละ **หนักกว่าภูเขาหิมาลัยเสียอีก.**

นี้เรียกว่า**ของหนัก หนักเพราะยึดถือด้วยอุปาทาน** แม้แต่ขี้ฝุ่นสักเม็ดหนึ่ง ถ้าไปยึดถือด้วยอุปาทาน มันก็หนักเท่าภูเขา, ภูเขาถ้าไม่ได้ยึดถือมันก็ไม่หนักอะไร, เพชรเม็ดเล็ก ๆ หนักไม่กี่กรัมนี่ ลองไปยึดถือเข้าสิ มันก็หนักกว่าภูเขาหิมาลัย นี้ก็เรียกว่า **ความหนักมันมาจากความยึดถือ.**

ฉะนั้นขอให้ทุกคนสังเกตดูให้ดีว่า หนักอกหนักใจเมื่อไร, เรามีความหนักอกหนักใจเมื่อไร, นั่นแหละคือมีอุปธิในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าแล้ว**. มีนาก็ทุกข์เพราะนา, มีวัวก็ทุกข์เพราะวิว, มีข้าวเปลือกก็ทุกข์เพราะข้าวเปลือก.** *พระพุทธเจ้าท่านเคยตรัสไว้สำนวนอย่างนี้ มีสิ่งใดยึดถือแล้ว ก็จะต้องเป็นทุกข์ด้วยสิ่งนั่น เพราะมันมาหนักอยู่บนหัวใจ มาบีบคั้นอยู่บนจิตใจ*, ไม่รู้ว่าอะไรเป็นของหนักก็ทนไป ทนหนักอกหนักใจไป จนเป็นโรคประสาท.

เดี๋ยวนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น อยู่ที่นี่ก็รู้ เพราะคนมาถามปัญหาเรื่องนี้มากขึ้น, มาขอให้ช่วยพูดจาเรื่องความหนักอกหนักใจนี้มากขึ้น. เราก็รู้ได้ว่า **เดี๋ยวนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น เพราะมันทนแบกของหนักอยู่ตลอดเวลา**. ถ้าเป็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

โรคประสาทหนักเข้า มันก็เป็นบ้า มันไม่ยกเว้นใครดอก; ถ้ามันทนทรมานด้วยการแบกของหนักอกหนักใจอยู่ ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาท ไม่เท่าไรก็เป็นบ้า. ความทรุดโทรมแห่งร่างกายมีถึงที่สุดแล้วมันก็ตาย นั้นเรียกว่ามันแบกของหนักกันจนตาย นั้นเป็นที่สุด, หรือไม่ถึงกับตาย ก็เกือบตายกันอยู่โดยมาก

ฟ้าสางกันอย่างไรในทางถอนอุปธิ? ก็รู้อย่างที่ว่ามาแล้วว่า**อะไร ๆ ที่มันมีอยู่ตามธรรมชาตินั้นมันไม่หนัก ;** พอหยิบขึ้นมา **แบกไว้ด้วยอุปาทานว่าของกูมันหนัก** ทุกอย่างเลย. ท่านจึงมีคำสอนไม่ให้ยึดถือว่า พระนิพพานเป็นของกู; เพื่อจะไม่มีการแบกนิพพานของคนโง่ คนโง่อาจจะแบกพระนิพพานในความรู้สึก ในความคาดคะเนของตน หลงในพระนิพพานก็ได้. เดี๋ยวนี้ก็ **หลงอยู่ในความดี แบกความดี แบกบุญแบกกุศล** แบกอะไรอยู่อย่างเต็มที่, แล้วมันก็ง่ายนิดเดียวที่จะหลงแบกนิพพานในการคาดคะเนของตนว่า นิพพานนั้นเป็นอย่างไร. เขาเข้าใจว่านิพพานเป็นอย่างไร, ก็หมายมั่นในพระนิพพานนั้น ในลักษณะอย่างนั้น ก็เรียกว่าคนแบกนิพพาน มันก็เป็นทุกข์เพราะแบกของหนัก.

ทีจริงมันไม่ใช่ว่ายิ่งรวยแล้วจะยิ่งทุกข์นะ คนรวยที่ไม่แบกอะไรมันก็ไม่เป็นทุกข์ดอก คนรวยที่จิตใจเขาไม่ได้แบกความรวย ไม่เป็นทุกข์ดอก คนจนที่มันแบกความจนของมันกลับเป็นทุกข์เสียกว่า หรือว่าคนจนมันก็ไม่ต้องแบกความรวย **คนรวยก็เป็นทุกข์ไปตามลำพังคนรวย, ยิ่งรวยยิ่งยึดถือ ยิ่งยึดถือยิ่งทุกข์.** คนดีก็ระวังให้ดี ยึดถือความดี แล้วก็แบกความดี มันก็หนักเพราะความดี มันก็เป็นทุกข์เพราะความดี, ยิ่งดียิ่งมีปัญหาเพราะเหตุนี้แหละ. ยิ่งมีหน้ามีตา ยิ่งมีเกียรติยศชื่อเสียง ระวังให้ดี ถ้า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แบกเอาไว้มันก็มีความทุกข์. **มันเป็นทุกข์เพราะแบก** ต่างหาก; ความรวย ความจน ความได้ ความเสีย กำไร ขาดทุน **อะไร ๆ นี้มันก็ไม่ได้เป็นของหนัก เว้นไว้แต่คนนั้นมันเข้าไปแบกเอาไว้ว่าเป็นของกู.**

เดี๋ยวนี้มีฟ้าสาง รู้ว่า โอ, เพราะมันแบก นี้เราไม่แบกอีกต่อไปแล้ว. นี่ถอนอุปธิ ถอนการแบก เลิกการแบกของหนัก; มิฉะนั้นก็แบกของหนักต่อไป ถ้าว่า **การศึกษาธรรมะได้ผล มันก็จะถอนอุปธิ** คือถอนการแบก เลิกการแบก เลิกถอนการแบก ปล่อยเสียซึ่งอุปธิ ไม่เอามาแบกไว้.

เราจงรู้จักสิ่งที่เรียกว่า **อุ-ป-ธิ** ว่าเป็น **การแบกของหนัก** และรู้จักคำว่า **อุปาทาน** แปลว่า **ความยึดมั่นถือมั่น นั้นคือกิริยาที่แบก** : มันมีของหนักอยู่ แล้วมีอุปาทานในสิ่งนั้น ก็เป็นการแบก. **อุปธิ** หรือ **อุปาทานนี้เป็นเชื้อแห่งความทุกข์;** ท่านเรียกด้วยคำอีกคำหนึ่ง ว่า *อุปาทิ* ทิ นี้ ท. ทหาร สะกด *เชื้อแห่งความทุกข์ ก็คือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการแบก.*

เรา **จะต้องเห็นมันอย่างประจักษ์แก่จิตใจ** ไม่ใช่ฟังอาตมาพูดแล้วก็จะเห็น. ไปคิด ๆ เอาเองแล้วก็จะเห็น, **ต้องเห็นต่อเมื่อมันกำลังแบกอยู่ และเป็นทุกข์อยู่** ว่าของหนักเป็นอย่างไร, การแบกของหนักเป็นอย่างไร, การปล่อยของหนักโยนทิ้งลงไปเสีย มันเป็นอย่างไร. **ต้องรู้สึกด้วยจิตใจ อย่าให้เสียทีที่สวดบทมนต์บทนี้** อยู่ทุกเวลาที่มีการสวดมนต์ *ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล* ที่สวดกันอยู่ทุกวันนั่นระวังให้ดีเรื่องนี้.

เอ้า ข้อต่อไป **ฟ้าสางทางยาแก้สรรพโรค,** ฟ้าสางทางยาแก้สรรพโรค โรคทั้งปวง. พูดถึงคำว่า โรคกันเสียก่อน เดี๋ยวจะเข้าใจผิด. คำว่า *โรค* นี้มันแปลว่า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เสียบแทง, สิ่งใดเสียบแทงความปรกติสุขของร่างกาย สิ่งนั้นเรียกว่าโรค, บางทีก็เรียกว่า *อาพาธ*, อาพาธคือ *ความบีบคั้น* มันก็บีบคั้น นั้นก็เรียกว่าโรค, มัน*บีบคั้นให้ได้รับความทุกข์* ให้ทนทุกข์ *นี่เรียกว่า โรค* เพราะมันเสียบแทงความรู้สึก เป็นความเจ็บปวดลำบาก- อาพาธ ก็เหมือนกัน เมื่อถูกบีบเข้ามารอบตัว มันก็เจ็บปวด มันก็ลำบาก นี้เรียกว่า โรค ทางกายก็เป็นทุกข์แก่กาย, ทางจิตก็เป็นทุกข์แก่จิต, ทางวิญญาณก็เป็นที่มืดมนท์แก่วิญญาณแก่สติปัญญา.

โรคทางกาย นั้นรู้จักกันดีแล้ว กำลังยุ่งยากลำบากกันอยู่ทุกวัน**. โรคทางจิต** นี้รู้จักกันเหมือนกัน แต่ไม่มากนัก ว่าจิตผิดปรกติแล้ว จะเป็นคนบ้าแล้ว นี้เป็นโรคทางจิต, ทีนี้ **โรคทางวิญญาณ** นั่นคือ **สติปัญญามันเป็นโรค**, สติปัญญามันเห็นผิด เข้าใจผิด รู้ผิด ก็เกิดการกระทบกระทั่งเบียดเบียนขึ้นมา แต่สติปัญญานั้น มันก็เป็นความทุกข์เหมือนกัน. เช่นคนบางคนอยู่ด้วยความสงสัย สงสัยเรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องทุกอย่างที่มันสงสัย; นี่โรคทางวิญญาณ โรคทางสติปัญญา เกิดแก่สติปัญญา สติปัญญามันถูกแทง ถูกเสียบแทง ถูกบีบ ก็เรียกว่าโรคทางวิญญาณ. กิเลสทั้งหลายเป็นโรคทางวิญญาณ.

เราได้ **โรคทางกาย** อย่างหนึ่ง, **โรคทางจิต** อย่างหนึ่ง, **โรคทางวิญญาณ** อย่างหนึ่ง, เป็น ๓ ทางด้วยกัน ล้วนแต่มีการเสียบแทง หรือมีการบีบให้ลำบาก.

ก็ดูกันต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า *ต้นเหตุของโรคนั้นคืออะไร* พูดโดยส่วนใหญ่ตามหลักใหญ่แล้วก็ว่า **มาจากอวิชชา** มาจากอวิชชาซึ่งเป็นต้นตอ. อวิชชาทำให้**มีมิจฉา-**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทิฏฐิ เข้าใจผิด มันก็ทำให้เกิดความเลวร้าย ที่เรียกว่ากิเลสขึ้นมา ๓ ประการ : คือ **ราคะ โทสะ โมหะ**. นี่ **กิเลสเกิดแล้ว เสียบแทงจิตแล้ว** เป็นโรคทางจิต เป็นโรคทางจิต เป็นโรคทางสติปัญญา ทีนี้ **บาป ผลบาป ก็เป็นเหตุให้เกิดความเจ็บปวดเหมือนกับโรคชนิดหนึ่ง** เหมือนกัน.

ถ้าดูกันอย่างละเอียด **ต้นเหตุของโรคก็คือการทำผิดในกระแสแห่ง-อิทัปปัจจยตา,** ในกระแสแห่งอิทัปปัจจยตานั้นคนมันทำผิด โดยเฉพาะก็ที่พูดอยู่เสมอว่า มันโง่เมื่อมีผัสสะ **โง่ในขณะแห่งผัสสะ**; นี่เรียกว่ามันทำผิดในกระแสอิทัปปัจจยตา, มันทำผิดต่อกระแสอิทัปปัจจยตา. **เมื่อทำผิดโดยกระแสอิทัปปัจจยตา มันก็มีอาการเป็นเจ็บปวด เสียบแทง บีบคั้นขึ้นมา เรียกว่าโรค** ปรากฏ**ทางกาย** ก็ได้ **ทางจิต**ก็ได้ **ทางวิญญาณก็ได้;** แต่มันจะ**ปรากฏแก่ทางวิญญาณก่อน ก็ทำให้จิตผิดปรกติ, เมื่อจิตผิดปรกติกายมันก็ผิดปรกติ ก็เลยได้โรคกันทั้ง ๓ ทาง.**

ถ้าจะพูดให้ **สรุปสั้น ๆ** ก็ว่า **ความประมาทนั่นแหละเป็นเหตุของโรค:** ความประมาท ความโง่ ความสะเพร่า ความอวดดี ความไม่รู้ในหน้าที่ ความไม่ทำหน้าที่เรียกว่าความประมาท, ครั้นมีความประมาทแล้วก็เกิดอาการของโรค.

พูดอีกทีหนึ่งก็ **เป็นวิทยาศาสตร์**หน่อย ก็ว่า **ความผิดปรกติของจิตนั่นแหละเป็นที่มาของโรค** : จิตผิดปรกติร่างกายก็ผิดปรกติ เมื่อผิดปรกติมันก็เกิดปัญหา เกิดเจ็บปวด เกิดอะไรขึ้นมา. เดี๋ยวนี้เขาได้ค้นพบทางวิทยาศาสตร์ทางวัตถุทางเคมีมากขึ้น ๆ ว่า **ถ้าเรามีจิตผิดปรกติ** ด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงก็ตาม มากเข้า ๆ, **ร่างกายมันก็สร้างสารเคมีขึ้นมาในระบบโลหิต**. สารเคมีนั้นก็ **กระทำปฏิกิริยา** ต่อโลหิต ต่อผิวหนัง พื้นผิวของเส้นโลหิต ของกระเพาะ ของลำไส้ **เราก็เกิดโรคขึ้นมา**; เช่นโรคกระเพาะ หรือว่าโรคชนิดที่เนื่องกันกับระบบการใช้น้ำตาล หรือว่าการควบคุม

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หัวใจ นี่มันก็เกิดโรคเบาหวาน โรคความดังสูง โรคอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา เพราะสารเคมีที่ความวิปริตทางจิตมันสร้างขึ้นมา. หรือว่าถ้าเราทำถูก จิตใจสบาย ทำอยู่แต่ในความถูกต้อง จิตใจสบายไม่มีกิเลส ร่างกายมันก็สร้างสารเคมีอีกพวกหนึ่งขึ้นมา ดูจะเรียกกันว่า ดี เอ็น เอ สาร ดี เอ็น เอ. ไปดูในปทานุกรมเอาเองก็แล้วกัน ว่าจะรวมพลังของโปรตีนในทุก ๆ เซลล์ขึ้นมา, แล้วก็เกิดความสบาย เกิดความผาสุก เกิดความกระปรี้-กระเปร่า ให้มีความสุข รู้สึกเป็นสุขขึ้นมาทางกายและทางจิต.

นี่**อย่าเข้าใจว่า เรื่องทางจิตนั้นมันไม่เกี่ยวกับทางกาย** หรือมันแยกกันอยู่เป็นคนละส่วน, มันมีเนื่องกัน : วิปริตทางวิญญาณก็วิปริตทางจิต, วิปริตทางจิตก็วิปริตทางกาย. หรือจะดูขึ้นไปจากข้างล่างว่า วิปริตทางกายก็วิปริตทางจิต, วิปริตทางจิตก็วิปริตทางวิญญาณ มันเนื่องกันอยู่อย่างนี้.

ดูกันต่อไป เรื่อง **ความไม่มีโรค** ก็ไม่มีอาการอย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น ไม่มีความเสียบแทง ไม่มีความบีบคั้น มันตรงกันข้าม มีสภาพของพระนิพพาน. *นิพพาน* แปลว่า *เย็น ไม่มีอะไรมาทำให้ร้อน, สภาพของนิพพานนั่นแหละคือสภาพของความไม่มีโรค, ไม่มีโรคทางวิญญาณ, สภาพของนิพพานไม่มีโรคทางสติปัญญา* ไม่มีโรคทางจิต, แล้วก็ไม่มีโรคทางกายด้วย, แม้ทางกายจะเจ็บปวดอยู่ ก็ขจัดให้หายไปเสีย ไม่อยู่ในความรู้สึก เพราะสภาพของจิตที่ปรกติ. เมื่อจิตปรกติร่างกายก็ต้องปรกติ ถ้าปฏิบัติได้จริง **ความปรกติของจิตจะควบคุมความปรกติของร่างกายไว้ได้.**

ถ้าเขาทำความปรกติของจิตสูงสุดตามระบบโยคี ที่มีอยู่แก่เรื่องนี้ เรื่องจิตล้วน ๆ เขาก็ควบคุมกายไว้ได้ด้วยว่าไม่ผิดปรกติ. อันนี้เป็นเหตุให้โยคีเขากินยาพิษได้ เพราะว่าโยคะของเขาทำให้จิตปรกติ เฉียบขาด เด็ดขาด แม้จะกินยาพิษเข้าไป ความปรกติของจิตมันก็บังคับให้ความปรกติของกายยังคงอยู่ตามเดิม ยาพิษก็เลยเป็นหมัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คิดดูสิ ว่า **ความปรกติไม่มีโรคนั้น มันคือสิ่งที่พึงปรารถนา, ความปรกติของกาย ของจิต ของวิญญาณ นั้นแหละคือสภาพที่ไม่มีโรค.**

ทีนี้ก็ดูว่า **อะไรจะเป็นยารักษาโรค ? ก็คือธรรมะสูงสุด** *ที่พระพุทธเจ้าท่านก็ยังทรงยอมรับว่ามันสูงสุด เอตๆ สนฺตๆ เอตๆ ปณีตๆ - นั่นสงบรำงับ นั่นประณีต.* ในที่สุดก็คือ **อาการที่สงบสังขารเสียได้ สลัดอุปธิคืนเสียได้,** สิ้นตัณหา คลายกำหนัดดับไปแห่งอุปาทาน ชื่อมันมากแหละ ชื่อมันยืดยาว; แต่ว่ารวมความแล้ว มันก็คือหยุดกิเลสตัณหาเสียได้ ถึงกับทำให้สิ้นไปเสียได้. ถ้าเป็นนิพพาน ถ้าเรียกว่านิพพานก็นิพพานในลักษณะที่เป็นอาการดับ **อาการดับของกิเลส นี้ก็เป็นยาที่จะรักษาโรค, สภาพปรกติของนิพพานนั้นเป็นความไม่มีโรค;** แต่อาการที่นิพพานดับร้อนทั้งหลายเสียได้นี้ มันเป็นยารักษาโรค.

ทีนี้เราก็จะดูว่า เราจะเอายารักษาโรคชนิดของพระพุทธเจ้านี้ มาใช้กันอย่างไร ก็เคยพิมพ์แจกไปแล้ว, ไปดูเอาเองก็ได้ เป็นยาผีบอก. ยาผีบอก ; *ต้นไม่รู้ไม่-ชี้นี้เอาเปลือก ต้นซ่างหัวมันนั้นเลือกเอาแก่นแข็ง อย่างนั้นเองเอาแต่รากฤทธิ์มันแรง ไม่มีกูของกูแสวงเอาแต่ใบ ไม่น่าเอาไม่น่าเป็นเฟ้นเอาดอก ตายก่อนตายเลือกออกลูกใหญ่ ๆ หกอย่างนี้อย่างละซั่งตั้งเกณฑ์ไว้ ดับไม่เหลือสิ่งสุดท้ายใช้เมล็ดมัน.*

นี่ยาผีบอก แล้วคนก็ไปตีความเอาเองผิด ๆ ว่าไม่รู้ไม่ชี้นี้จะแก้ปัญหาได้อย่างไร ? ไม่ดูให้ดีว่า รู้ชี้มากเกินไปนั้นมันเป็นโรคประสาท. ฉะนั้น **สิ่งที่ควรจะไม่รู้ไม่ชี้อย่าไปรู้ไปชี้กะมัน,** อย่าไปรำพึงเกินขอบเขต ที่ไม่รู้ไม่ชี้ได้แล้วก็ขอให้ไม่รู้ไม่ชี้เถิด. นี่ไปสังเกตดูเอาเอง ว่าอะไรที่ไม่รู้ไม่ชี้เสียได้แล้วก็จะเป็นการดี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ช่างหัวมัน นั้นก็เหมือนกันแหละ สิ่งที่ควรจะชั่งหัวมัน เป็น**เรื่องไม่สำคัญ** เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดเสียโดยมาก ก็ไม่รู้จักช่างหัวมัน, **เอามาปรารภปรารมภ์อยู่ในใจจนได้เป็นบ้าหรือโรคประสาท.**

ส่วน**อย่างนั้นเอง** คำนี้มันสูงสุดอยู่ในตัวว่า **ตถตา ตถาตา, สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย** ตามกฎของธรรมชาติ มันเช่นนั้นเอง มันอย่างนั้นเอง. ถ้ารู้สึกอย่างนี้ได้แล้ว ก็จะไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นในอะไร.

นี้**ไม่มีกู - ของกู รู้ว่าไม่มีอะไรที่ควรจะเป็นกู - ของกู** เพราะเอามาเป็นกูเป็นของกูไม่ได้ อย่าให้ความคิดเขลา ๆ เกิดขึ้นมาว่า นี่ตัวกู นี่ของกู. ความรู้อย่างนี้เรียกว่า ไม่มีกู ไม่มีของกู.

ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ก็คือว่า ไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็น มันจะเป็นทุกข์; เพราะว่าเอาหรือเป็นนี้มันหมายความว่า เอาหรือเป็นด้วยอุปาทาน.

ทีนี้ **ตายก่อนตาย ก็อย่ามีความรู้สึกว่าตัวกู - ของกู** เสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้แหละ, อย่ามีความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกู เสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ เรียกว่า ตายก่อนตาย.

แล้ว **ดับไม่เหลือ** ดับไม่เหลือ ก็ว่า**สมัครใจดับไม่เหลือ คือไม่ให้ปรุงแต่งอีกต่อไป**. อย่าให้มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนไป สิ้นไป แปรปรวนไปนี้ หยุด ๆ ที เรียกว่าดับไม่เหลือ.

นี่คือ**เครื่องยาแต่ละอย่าง** ที่เอามาประกอบกันเข้า**ถอดออกมาจากความหมายของคำว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่น ทั้งนั้นเลย**, มาจากคำว่าไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานทั้งนั้นเลย. มันจึงออกมาเป็นคำว่า *ไม่รู้ไม่ชี้* บ้าง, *ช่างหัวมัน* บ้าง, *อย่างนั้นเอง* บ้าง,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไม่มีกู - ของกู บ้าง, *ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น* บ้าง, *ตายก่อนตาย* บ้าง, *ดับไม่เหลือ* บ้าง, นี้ไป ใคร่ครวญเอาเองดีกว่า.

นี้เรียกว่า **ยารักษาโรค คือธรรมะที่เข้าไปหยุดเสียซึ่งการปรุงแต่ง,** ไปหยุดเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งการปรุงแต่ง.

เอ้า พูดอีกนิดว่า *ใครเป็นหมอ ? เรื่องนี้มีในพระบาลีชัดอยู่ว่า พระพุทธ-เจ้าเป็นพระศาสดาในโลก* ท่านเป็น *สพฺพโลก ติกิจฺฉโก – เป็นผู้เยียวยาโรคของสัตว์โลก ทั้งปวง. บางแห่งพระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกพระองค์เองว่า สลฺลกตฺโต*, ในกรณีที่ท่าน เปรียบโรคเหมือนกับว่า การถูกเสียบด้วยลูกศร ต้องมีหมอคนหนึ่งมาผ่าเอาลูกศรออก. *การผ่า* เช่นนั้น เรียกว่าผู้ผ่าลูกศรออก เรียกว่า *สลฺลกตฺโต* ทำด้วยสัละ คือของมีคม ๒ ข้าง เกี่ยวกับลูกศร จะผ่าเอาลูกศรคือโรคออก.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นศาสดาของเทวดาแลมนุษย์, ท่านสอนให้ดับทุกข์อย่างนี้ เรียกว่าทรงเป็นหมอ *วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน เพราะท่านสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ* แล้วท่านเป็น *ภควา, ภควา* แปลว่า *ผู้แจก* แจกสิ่งที่ควรแจก คือความรู้หรือการปฏิบัติที่ดับทุกข์ได้. พระพุทธเจ้าเป็น *ภควา* คือผู้แจก. เราจึงถือว่า**พระพุทธเจ้าท่านเป็นหมอ สำหรับจะเยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง**; เอาพรหมจรรย์ เอาธรรมวินัย เอาศาสนานี้เป็นโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า แล้วเราก็จะกระทำกันไปเรื่อย ๆ ในลักษณะที่บำบัดโรคของสัตว์โลกทั้งปวง ตามแบบของพระองค์.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่มัน **ควรจะมีฟ้าสางในทางนี้กันเสียที** รู้ว่า *อะไรเป็นโรค ? อะไรเป็นเหตุของโรค ? อะไรเป็นความไม่มีโรค ? อะไรเป็นทางให้ถึงความดับ ? อะไรเป็นยารักษาโรค ?* แล้ว*อะไรเป็นหมอ ?* หลายสิบปีแล้ว มันควรจะสางกันเสียบ้าง ความรู้ทั้งหมดรักษาโรคนี้ เกี่ยวกับทำให้ไม่มีตัวมีตนเสีย แล้วโรคมันก็ไม่มีที่ตั้ง. เลิกมีตัวกู - ของกู เสีย, แล้วโรคมันจะเกิดกับอะไรเล่า จึงเรียกว่า ไม่มีอุปาทานยึดถือว่าตัวตน.

ในรูปภาพอุปมา *เขียนเป็นหนวดเต่าเขากระต่าย ไม่มีตัวตน เป็นความหมายแห่งสุญญตา*. **เอาสุญญตา** นั่นแหละ**เป็นยาแก้โรค**; เพราะว่าสุญญตาทำให้หมดตัวตน หมดสัตว์ หมดบุคคล หมดตัวหมดตน, แล้วโรคมันจะเกิดกับอะไร มันก็ไม่มีที่เกิด, โรคมันก็สลายไปเอง.

รูปภาพอีกรูปหนึ่งในนั้น ในตึกนั้น (โรงมหรสพทางวิญญาณ) ก็มี, ไม่มีโรค *รูปภาพนั้นเขาเขียนว่า ครอบครัว พ่อแม่ ลูกหลาน มานั่งอยู่ที่ใต้เพิงน้ำเต้า : มีเพิงเพิงหนึ่ง บนนั้นมีเครือน้ำเต้า แล้วก็มีลูกน้ำห้อยมาจากข้างบน ห้อยอยู่ทั่วไปหมด. ลูกน้ำเต้า ความหมายแห่งสุญญตา คือลูกน้ำเต้า มันกลวง มันแห้ง มันไม่มีอะไร, เครื่องหมายแห่งสุญญตาคือลูกน้ำเต้า*. **ลูกน้ำเต้ากลม ๆ เกลี้ยง ๆ เอาไปจับปลาดุกได้ คือกิเลส**; ถ้าความรู้ไม่ถึงสุญญตาแล้ว เอาไปจับปลาดุกคือกิเลสไม่ได้ดอก จะเอาแหเอาอวน เอาตะแกรง เอาอะไรไปจับปลาดุกไม่ได้ ต้องเอาลูกน้ำเต้ากลม ๆ เกลี้ยง ๆ ไปช้อนปลาดุก. **คนแต่ก่อนเขารู้กันถึงขนาดนี้ ว่าสุญญตานี้จะแก้ปัญหาทั้งปวงได้.**

ฟ้าสางทางนิพพาน.

ทีนี้ ข้อต่อไป ฟ้าสางทางนิพพาน, **ฟ้าสางทางนิพพาน** คือว่าจะลืมหูลืมตาในเรื่องของพระนิพพานกันเสียที. เดี๋ยวนี้มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับนิพพานนี่มาก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เกินไป **สอนกันอย่างไรก็ไม่รู้ จนเข้าใจว่านิพพานนั้นเป็นนคร** : นครแห่งความไม่ตาย นครแห่งความเยือกเย็น อมตมหานคร ศิวมหานคร ศิวโมกขสถาน เป็นสถานที่ที่มีแต่ความเยือกเย็น คนก็คิดว่าเป็นโลก หรือเป็นที่ หรือเป็นบ้าน หรือเป็นเมือง อยู่ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง อยากจะไปเกิดที่นั่น, มันผิดหมดแหละ. มันไม่ใช่เมือง ไม่ใช่แดน ไม่ใช่อะไรที่จะไปเกิดที่นั่น มันเป็นการดับเสียซึ่งโลกทั้งหมด นครทั้งหมดเสียมากกว่า. คนเข้าใจว่าเป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นแดน ที่มีความสุขอย่างยิ่ง, สุขของกิเลสที่เขาเข้าใจว่าสุขของกิเลสที่เขามีอยู่. ไปที่นิพพานแล้วจะได้มากกว่านี้อีกมาก เขาก็อยากไปนิพพาน **คนมีกิเลสอยากไปนิพพาน เพราะเข้าใจผิด** อย่างนี้ทั้งนั้น.

ทีนี้ ความเข้าใจผิดต่อมา ก็เข้าใจผิดกันว่า มีแต่ในพุทธศาสนา ที่จริงเขามีคำว่า **นิพพาน ๆ พูดกันอยู่แล้วก่อนพุทธศาสนา,** ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด; เพราะว่า**เขามีผู้รู้ที่อธิบายเรื่องความเย็น** ว่าเขาพบแล้ว โยคี มุนี ฤาษี บางคน **ทำปฐมฌานได้ ก็เรียกว่า นิพพาน,** มาสอนให้คนยอมรับนับถือ ว่านั้นนิพพานแล้ว เพียงแค่ปฐมฌานเคยถือเป็นนิพพานแล้ว. แล้วต่อมาบางฤาษีพบทุติยฌาน แล้วก็**พบตติยฌาน พบจตุตถฌาน** เรื่อยขึ้นมาจนถึง **อรูปฌาน มีเนวสัญญานาสัญญายตนะ** เป็นที่สุด **ก็เรียกว่านิพพาน**. เขาพูดกันอยู่อย่างนี้ จนกระทั่งว่า เมื่อพบสัญญาเวทยิตนิโรธชนิดที่ไม่สิ้นอาสวะ, **สัญญาเวทยิตนิโรธ** ของฤาษีมุนีธรรมดาทั่วไป ก็**เอาเป็นนิพพาน** อย่างนี้ก็มี เขาพบนิพพานกันอย่างนี้.

ต่อมา *มีคนมาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า นิพพานของพระองค์เป็นอย่างไร ? พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ไม่, ไม่ใช่อย่างนั้น. ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เป็นนิพพาน นิพพานแท้.* แต่ก็มีพระบาลียอมรับว่า นิพพานเก่าก่อนนั้น ตั้งแต่ รูปฌาน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อรูปฌาน ถึงสัญญาเวทยิตนิโรธที่ไม่สิ้นอาสวะนี้ ยอมให้เรียกว่าเป็นนิพพานโดยปริยาย, นิพพานโดยปริยาย คือไม่แท้จริง ไม่โดยตรง เป็นโดยอ้อม. เพราะว่าปฐมฌานก็ดับความร้อนได้ระดับหนึ่ง, ทุติยฌานก็ดับความร้อนได้ระดับหนึ่ง จนกระทั่งถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ, แม้ไม่สิ้นอาสวะมันก็ดับความร้อนได้ระดับหนึ่ง ยอมเรียกว่า นิพพานโดยปริยาย, อย่างนี้มีพระบาลี. แต่ไม่ใช่นิพพานจริง, นิพพานของผู้ที่ค้นพบก่อนพุทธกาลแล้วก็มีนักเรียนนักศึกษาผู้สนใจในยุคพุทธกาล ฤาษี มุนีพวกหนึ่งมาทูลถามพระพุทธเจ้าให้บอกนิพพานอย่างของพระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสบอกเรื่องความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ.

ฉะนั้น **เราอย่าไปเข้าใจเอาเองว่า นิพพานนั้นเป็นของพุทธศาสนาเท่านั้น,** พวกอื่นเขาก็มี พวกที่ดับทุกข์ได้ด้วยกามารมณ์ เขาก็เอากามารมณ์เป็นนิพพานมันก็เคยมี, เราอย่าไปเถียงกันด้วยเรื่องนี้ให้เสียเวลา.

ทีนี้ **ที่เข้าใจผิดกันอยู่** อย่างอื่นก็คือ **ว่าจะถึงกันต่อตายแล้ว,** นิพพานได้ต่อตายแล้ว จะมีประโยชน์อะไร. **พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสอย่างนั้น แต่ได้ตรัสในทำนองว่า สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะที่ไหน ก็มีนิพพานที่นั่น** ที่ตรงนั้นเวลานั้น, ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. นี่มาพูดกันว่า โอ๊ย ต้องรออีกแสนชาติ หมื่นชาติแสนชาติหรือหลายแสนชาติ จึงจะนิพพาน จะมีประโยชน์อะไร, แล้วนิพพานอย่างนี้จะสันทิฏฐิโกได้อย่างไร, จะเห็นได้ด้วยตนเองได้อย่างไร.

เมื่อไม่เห็นด้วยตนเองได้ ก็ไม่ใช่สิ่งในพุทธศาสนา, ไม่ใช่ธรรมะในพุทธศาสนา**. สิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ดีแล้วต้องเป็นสันทิฏฐิโก** คือเห็นด้วยจิตด้วยปัญญา รู้สึกด้วยใจว่าอย่างไร; นี้จึงจะเป็นสิ่งที่เรียกว่า กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนา *เป็นสฺวากขาตธรรม สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม –ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดี*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้ว, สนฺทิฏฐิโก - เป็นสิ่งที่ผู้นั้นรู้สึกเห็นได้ด้วยตนเอง,อกาลิโก - ไม่จำกัดเวลา, อย่างนี้เป็นต้น.

ทีนี้ **ความเห็นผิดเกี่ยวกับนิพพาน** ยังมีต่อไปว่า สมัยนี้ไม่แล้ว **การปฏิบัติเพื่อนิพพานสมัยนี้ไม่มีแล้ว พ้นสมัยแล้ว อย่าไปสนใจเลย.** นี่คนปิดประตูตัวเอง ไม่ได้รับประโยชน์จากประโยชน์ที่มีอยู่, แล้วมักจะพูดกันอย่างนี้มากขึ้น ว่าพ้นสมัยแล้ว อย่าเอานิพพานมาสอนกันเลย.

ทีนี้ **เขายังแบ่งว่า นิพพานนี้ทำได้แต่คนบางพวก, คนทุกคนไม่ต้องสนใจ; ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสอย่างนั้น,** ไม่ใช่สงวนไว้สำหรับคนบางพวก, แต่มันคล้าย ๆ กับว่าตรัสไว้อย่างนั้น คือมันต้องเป็นคนที่ไม่เลวเกินไป ไม่ต่ำเกินไป, *ไม่เป็นปทปรมะมากเกินไป ก็จะสามารถรู้จัก หรือเข้าถึงนิพพานได้ ในเวลานี้.* ถ้ามันเป็นปทปรมะอยู่ตลอดเวลาเท่าไร คือมันโง่เกินไป มืดมิดเกินไป ตลอดเวลาเท่าไร มันก็ยังไม่อาจจะถึงนิพพานได้ในเวลาเท่านั้น. ทีนี้เมื่อเปลี่ยนได้ คนมืดนั้นก็มีอาการที่ดีขึ้น สางขึ้นมาได้, บางทีจะได้แก่พวกเรานี่แหละ ที่มันโง่ มันมืดมันมิด มันปิดประตูของพระนิพพานมาเสียกี่สิบปีแล้วเล่า จนมันยังเหลือน้อยเต็มที่ แล้วไม่รู้จักสางทางนิพพานกันเสียบ้าง. ฉะนั้นอย่าถือว่ามันมีไว้เฉพาะคน, **ต้องถือว่าทุกคนที่มีความทุกข์ขอให้ศึกษาความทุกข์, แล้วก็จะมีความเหมาะสมที่จะดับทุกข์ ที่จะปฏิบัติเพื่อนิพพาน.**

คนบางคนเขาว่า อย่าเอานิพพานมาสอน มันไม่มีประโยชน์แก่ประเทศชาติ ไม่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางการเมือง; นี้โง่ไกลหลายอ้อม เขาไม่รู้ว่า การที่มีปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง นักเศรษฐกิจโกง นักการเมืองโกง ก็เพราะพลเมืองไม่รู้จักเรื่องของพระนิพพานเสียเลย; **ถ้าพลเมืองรู้จักดับกิเลสดับร้อน มีนิพพานสักนิดหนึ่ง** สักหน่อยสักนิดเท่านั้น **ก็จะไม่เกิดปัญหาเหล่านี้.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้คนเป็นทาสของกิเลส, **ประชาชนเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป เพราะไม่รู้จักเรื่องของพระนิพพานเสียเลย.** ถ้าเขารู้เรื่องพระนิพพานบ้าง เขาก็ป้องกันได้; เขาไม่มีกิเลสมากเกินไป เขาก็ไม่สร้างปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางการปกครอง ขึ้นมาในบ้านเมือง; ฉะนั้นอย่าหาว่า นิพพานไม่มีประโยชน์แก่ทางโลก หรือทางบ้านเมืองเอาเสียเลย. เขาถือว่าไม่มีประโยชน์ทางบ้านเมืองเลย พ้นสมัยที่จะเอามาพูด คนเหล่านี้ไม่รู้คุณของพระนิพพานเอาเสียเลย, ไม่กตัญญูต่อพระนิพพานเสียเลย ว่าเรามีพระนิพพานระยะน้อย ๆ วันหนึ่งหลาย ๆ หน.

เมื่อใดจิตไม่มีกิเลส จิตว่างจากกิเลส เมื่อนั้นเป็นนิพพานน้อย ๆ, นิพพานน้อย ๆ ทุกคราวที่ว่าจิตมันว่างจากกิเลส. **จิตนี้ไม่ได้มีกิเลสทั้ง ๒๔ ชั่วโมงดอก,** มันเป็นไปไม่ได้; ถ้ามันมีกิเลสอยู่ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง มันก็ตายแล้ว มันเป็นบ้าและตายแล้ว, มันทนความแผดเผาของกิเลสไม่ไหว.

ทีนี้มันมีว่างจากกิเลสอยู่บ้าง ครั้งละครึ่งชั่วโมงหรือกี่นาทีก็สุดแท้; เช่น เรานั่งอยู่ที่นี่เดี๋ยวนี้ มันก็ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น โดยตามธรรมดานี้**. เวลาที่ว่างจากกิเลสอย่างนี้ ก็เรียกว่านิพพานชั่วขณะ,** เป็นสมยะชั่วขณะ หรือเป็นตทังคะ คือบังเอิญเอง. เราไม่ได้ทำอะไร **จิตว่างจากกิเลสเอง** แล้ว**เป็นสันทิฏฐิกะ คือที่นี่และเดี๋ยวนี้.** เรารู้สึกได้ในใจของเราเอง ว่าจิตนี้ไม่มีกิเลส กำลังสบายเยือกเย็นดีอยู่ นี่เรียกว่านิพพานน้อย ๆ, นิพพานประจำในชีวิต. ถ้าชีวิตไม่มีความพักผ่อนด้วยนิพพานชนิดนี้เอาเสียเลย แล้วมันตายหมดแล้ว; ถ้าไม่ตายมันก็เป็นบ้ากันหมดแล้ว.

นี่ขอให้รู้ว่า**นิพพานนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้รอดอยู่ได้ทุกวัน ๆ** ทุกวันคงจะพอเข้าใจได้กันแล้ว, ไม่ต้องอธิบายอีกก็ได้ว่า ถ้ามีกิเลสตลอดเวลา ก็เป็นบ้าและตายแล้ว. เดี๋ยวนี้เวลาที่ **ว่างจากกิเลส** มีอยู่พอสมควร **นั่นคือนิพพานน้อย ๆ**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นิพพานชั่วขณะ, นิพพานที่ปรุงกันขึ้นเอง มีขึ้นมาได้เองโดยไม่ได้เจตนา; ควรจะรู้จักและขอบใจ ว่าเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา, นี้เป็นเรื่องที่ต้องรู้ เป็นฟ้าสางทางพระนิพพาน รู้ว่ามันเป็นอย่างที่ว่านั้น.

กิเลสนั้นเป็นของแทรก, เป็นแขก อาคันตุกะ เป็นผู้มาเยี่ยม. พื้นฐานของจิตใจเป็นนิพพาน บ้านทั้งบ้านมีความสงบสงัด, แล้วแขกบ้า ๆ เข้ามาชั่วขณะเป็นครั้งเป็นคราว นั่นแหละคือกิเลส. **พื้นฐานแห่งจิตเป็นประภัสสร**, จิตนี้เป็นประภัสสร แล้วก็**เศร้าหมองเพราะกิเลสเป็นแขกมาเยี่ยมเป็นคราว ๆ.**

เราสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ชีวิตนี้มันเป็นอย่างนี้ มีนิพพานเป็นพื้นฐานของชีวิต กิเลสเข้ามาเยี่ยมเป็นคราว ๆ. **เราอย่าเผลอ อย่าโง่ให้กิเลส** คืออย่าไปรับแขกกิเลสเข้ามา, แขกคือกิเลสที่มาเยี่ยม เราอย่ารับเข้ามา. **มีสติปัญญาทันในเวลาแห่งผัสสะ, อย่าสัมผัสสิ่งใด ๆ ด้วยความโง่;** ถ้ามีความทุกข์เกิดขึ้น รีบค้นให้พบตัวกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แล้วมันก็จะหายไปเอง เหมือนกับผี.

ข้อนี้อาตมาพูดหลายหนแล้ว ว่า **กิเลสนี้เหมือนกับผี พอเรารู้จักมัน** ว่า เอ้า, นี้มาอีกแล้ว **มันก็หายไปทันที.** มารก็เหมือนกัน สิ่งที่เรียกว่า มาร ในพระบาลี พอพระพุทธเจ้าท่านเกิดรู้จักว่า เอ้า, นี้มารนี่ มันก็หายไปทันที. นี่พวกมารพวกผีมันเป็นอย่างนี้ มันอยู่ได้ตลอดเวลาที่เราไม่รู้จักมัน; พอเรารู้จักมันโดยแท้จริงแล้วมันจะหายไปทันที มันกลัว มันไม่กล้าอยู่.

ฉะนั้นเวลาที่เป็นทุกข์ ดูให้ดีจะพบความดับทุกข์ คือฆ่ากิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ **.ในวัฏฏสงสารนั้นแหละจะหาพบพระนิพพาน,** ในการพลุ่ง ๆ พลุ่ง ๆ ขึ้นมาแห่งความทุกข์นั่นแหละดูให้ดี จะพบความดับทุกข์; ดับไฟต้องดับที่ไฟ. เราก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เห็นความดับไฟที่ไฟ ดับทุกข์ก็ดับที่ความทุกข์, เราก็เห็นความดับทุกข์ที่ความทุกข์นั้นเอง จึงว่า *มะพร้าวนาฟิเกร์อยู่กลางทะเลขี้ผึ้ง* คนโง่น้อยหน่อยก็เห็นได้เอง.

ทีนี้ฟ้าจะสางอย่างไร ? เดี๋ยวนี้ก็ฟังมามากแล้ว มันก็พอจะรู้ได้ว่า **ถ้าไม่มีนิพพานก็ไม่มีพุทธศาสนา,** ถ้าไม่มีเรื่องนิพพาน ก็คือไม่มีพุทธศาสนา; นิพพานอย่างนี้ นิพพานอย่างในพุทธศาสนานี้ ถ้าไม่มีนิพพานพุทธศาสนาก็ไม่มี, ไม่ต้องมี. ถ้าเอานิพพานออกไปเสีย พุทธศาสนาก็หมดไป; ฉะนั้นถ้า**จะเอาพุทธศาสนาไว้** ก็ **ต้องมีนิพพาน เพราะมีค่าสูงสุดดับทุกข์ได้.**

ทุกคนก็ศึกษากันเสียบ้างสิ, ผู้หญิงผู้ชายก็ตาม ศึกษาเรื่องนิพพานน้อย ๆ หล่อเลี้ยงชีวิตไว้ได้. นิพพานสมบูรณ์ก็ดับความทุกข์สิ้นเชิง, ไม่มีนิพพานก็ไม่มีพุทธศาสนา. **อย่าให้เขาหลอก** ว่านิพพานนี้ต่อตายแล้ว, นิพพานนี้พ้นสมัยแล้ว, นิพพานเป็นความดับทุกข์. ถ้าไม่มีนิพพานแล้วความทุกข์จะดับได้อย่างไร : เพราะ **นิพพานเป็นความดับทุกข์** ถ้า**ไม่มีนิพพานแล้วจะเอาอะไรมาดับทุกข์,** มันก็ไม่ต้องดับทุกข์ มันก็บ้าเลย, พุทธศาสนาก็ไม่มี ถ้าไม่มีความดับทุกข์.

เรานี้ก็ระวังให้ดี พอเข้าใจผิดเรื่องนี้ ก็ไม่มีนิพพาน ก็ไม่มีพุทธศาสนา, เรานี่แหละเป็นผู้ทำลายพุทธศาสนาให้หมดไป แล้วก็ทำพระพุทธเจ้าให้เป็นหมัน คือช่วยไม่ได้. **พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างดี ช่วยได้ มีประโยชน์ดับทุกข์ได้; แล้วเรามาทำให้ผิดเสียเอง,** แล้วก็เลยไม่มีพุทธศาสนา เลยไม่มีพระพุทธเจ้า หรือถ้ามีก็มีอย่างเป็นหมัน.

จึงขอพูดอย่างเดียวกันอีกว่า **ถ้าใครยังไม่ได้รับประโยชน์จากนิพพาน คนนั้นยังไม่ใช่พุทธบริษัท;** *แม้จะว่า พุทฺธ สรณ คจฺฉามิ อีกกี่ร้อยครั้งพันครั้ง*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก็ไม่ใช่พุทธบริษัท. ถ้าว่าไม่ได้รับประโยชน์จากพระนิพพานเสียเลย คือไม่รู้จักความสงบเย็นเป็นนิพพานเสียเลย แม้แต่อย่างน้อย อย่างชั่วขณะ, แปลว่า ไม่รู้จักนิพพานเสียเลยโดยประการทั้งปวง ทุกชนิดทุกขนาด นั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท มันก็ต้องตายเปล่า, เวลาเหลือน้อยแล้ว ก็รีบ ๆ เข้า.

นี้เราจึงอุตส่าห์พยายามยอมเหน็ดเหนื่อยลำบาก พูดกันแต่เรื่องนี้มากมายหลายสิบครั้ง ว่าจงมีฟ้าสางเป็นแสงสว่างขึ้นมาทางนั้นทางนี้ ให้ได้ด้วยกันทุกคน ซึ่งวันนี้ก็ได้พูดเรื่องฟ้าสางทางความสะอาด สว่าง สงบ, ฟ้าสางทางโลกุตตรสุข, ฟ้าสางทางสิ้นกรรม, ฟ้าสางทางถอนอุปธิ, ฟ้าสางทางยาแก้สรรพโรค, และฟ้าสางทางนิพพาน. จะพูดเรื่อยไปจนกว่าจะเห็นว่าเพียงพอ.

การบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ก็ยุติให้พระคุณเจ้าสวดบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจ ในการจะแสวงหาศึกษา และปฏิบัติพระนิพพานกันสืบต่อไป.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๔-

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสางทางมีชีวิตถูกต้อง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง*ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์* ต่อไปตามเดิม เพราะตั้งใจจะพูดให้ครบให้จบ จึงไม่อาจจะเปลี่ยนหัวข้อบรรยายเฉพาะในวันนี้ได้.

มีท่านทั้งหลายเป็นอันมากที่มาใหม่ ไม่เคยฟังมาแต่ต้น ในเรื่องฟ้าสางต่าง ๆ กัน ก็ได้โปรดทราบว่า *เราได้พูดกันถึงเรื่องทุกเรื่อง ที่แสดงให้เห็นว่า มันเป็นลักษณะแห่งฟ้าสาง คือแจ่มแจ้งสว่างไสว หรือถูกต้องขึ้นมา ในระยะเวลาห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์* ซึ่งมีกำเนิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นปีเดียวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย จากระบบประชาธิปไตย มาเป็นระบบประชาธิปไตย. ข้อนี้ไม่ใช่เป็นการพูดอวดดี มันไม่จำเป็นที่จะต้องอวดดี; แต่เป็นการพูดให้ระลึกนึกถึง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สิ่งที่ควรจะระลึกนึกถึง สำหรับจะได้ทำต่อไปให้ถึงที่สุด; เพราะคำว่าฟ้าสางนั้นมันยังไม่ใช่ถึงที่สุด มันก็มีรุ่งอรุณพอฟ้าสาง ๆ มันยังต้องสว่างมากขึ้น จนเป็นเวลาเที่ยงวันหรือทำอะไร ๆ เสร็จหมดนี่ จึงจะเรียกว่าถึงที่สุด.

นี้ขอ **ให้สังเกตดูว่า ได้มีอะไรมีลักษณะเหมือนกับฟ้าสางอย่างนี้ขึ้นมาบ้าง** จะโดยตัวท่านเอง เกี่ยวกับตัวท่านเอง, หรือแก่เพื่อนมนุษย์ของเรา หรือแก่โลกทั้งสิ้น, ล้วนแต่ต้องเอามาพิจารณา เพราะว่าเรามีความเนื่องกัน อย่างที่จะแยกกันไม่ได้. เราจึงมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันและกัน ในสิ่งที่ควรจะทำ, โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ **มีความถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป** นั่นเอง, โปรดเข้าใจตามนี้.

เรื่องฟ้าสางที่จะกล่าวในวันนี้ ก็มีเรื่อง **ฟ้าสางทางทิศตะวันตก ฟ้าสางทางการเมือง ฟ้าสางทางสังคม ฟ้าสางทางเศรษฐกิจ ทางสันติภาพ** เป็นต้น

บางคนอาจจะเบื่อล่วงหน้าว่า ไม่เห็นเป็นเรื่องธรรมะสักนิดหนึ่ง ข้อนี้ขออย่าได้เข้าใจผิด เพราะว่ามันไม่มีเรื่องอะไรดอก ที่จะไม่ใช่เรื่องของธรรมะ. **ธรรมะคือสิ่งที่จะช่วยให้รอด** หรือหน้าที่ที่จะทำให้รอด; เรามีหน้าที่ หรือมีการกระทำที่จะทำให้รอดอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างตลอดเวลา, เพื่อตนเองหรือเพื่อผู้อื่นก็ตาม ถ้าไม่สนใจเรื่องทำให้รอดแล้ว มันก็ไม่มีเรื่องอะไรดอกที่จะต้องสนใจ, ไม่มีเสียแล้ว. เดี๋ยวนี้มันเนื่องกันไปหมด **ความรอดของบุคคล ก็คือความรอดของทุกคน** หรือทั้งของโลก. สิ่งที่มาแบ่งแยกกันเป็นเขาเป็นเรานั้น มันเป็นความเขลาของกิเลส, ที่คนรับเอามาเป็นของตน, ความโง่ความหลงของกิเลส ซึ่งคนรับเอามาเป็นของตน และยืนยันอยู่ นี้มีมาก. นี่ขอให้สนใจให้ดี ๆ ว่าเรายังจะต้องนึกให้กว้าง ไกลออกไปกว่าที่จะนึกถึงแต่เรื่องของตนผู้เดียว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางทิศตะวันตก.

อาตมาให้หัวข้อว่า ฟ้าสางทางทิศตะวันตก บางคนคงจะคิดว่า บ้าแล้ว, ฟ้าอะไรจะสางทางทิศตะวันตก. ข้อนี้มันก็ไม่มีอะไรยืนยังแน่นอนได้ มันอาจจะเป็นได้ก็ได้; แต่เดี๋ยวนี้เรามีความหมายอีกอย่างหนึ่ง สำหรับคำว่าตะวันตก : พระอาทิตย์ขึ้นทางตะวันออกไปตกทางตะวันตก, เราอยู่ในส่วนที่พระอาทิตย์จะมาถึงก่อน แล้วไปถึงที่ผู้อยู่ทางทิศตะวันตกทีหลัง.

เดี๋ยวนี้เราหมายถึงฝ่ายตะวันตก ที่แบ่งโลกออกเป็นฝ่ายตะวันออกและฝ่ายตะวันตก; **ขอให้ฟ้าสางทางตะวันตก เพราะตะวันตกนั้นมันเป็นส่วนที่นำโลก.** ท่านทั้งหลายก็พอจะมองเห็นได้เองว่า ฝ่ายตะวันตกที่เราเรียกกันว่าพวกฝรั่งทั้งหลาย เขาเป็นพวกที่นำโลก อยู่ทางตะวันตกก็จริง แต่ก็เป็นผู้นำ นำโลก. โลกปัจจุบันคล้ายกับว่าขึ้นอยู่ในการนำของฝ่ายตะวันตก; แม้ประเทศไทยเราก็เป็นประเทศตามกันตะวันตกตามหลังตะวันตก, **ถ้าตะวันตกมันเดินถูกทาง ตะวันออกซึ่งตามอย่าง** ตามหลังตามก้นตะวันตกในทางวัตถุ **ก็คงจะเดินถูกทาง.**

เดี๋ยวนี้ดูทุก ๆ อย่างเถอะ อะไรบ้างที่ไม่ตามก้นตะวันตก ทางวัตถุแล้วไม่ต้องพูดดอก; เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องนุ่ง เรื่องห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย หยูกยาแก้โรค ที่เรียกว่าปัจจัย ๔ นี้ มันตามก้นตะวันตกไปหมดแล้ว. แม้เรื่องทางจิตใจก็เริ่มตามก้นตะวันตก **มีความนิยามอย่างตะวันตก**; แม้เรื่องทางศาสนา ก็นิยมเปลี่ยนศาสนาเป็นศาสนาอย่างตะวันตก อย่างนี้ก็มี. เพราะว่ามันมีอำนาจที่จะบันดาลประโยชน์ได้มากกว่า ก็เลยไปยอมรับ นี้เรียกว่าตามหลังด้วยเหมือนกัน, **จะสูญสิ้นความเป็นตัวเองของตะวันออก ทั้งที่ตะวันออกมีอะไรดี ๆ กว่ามาก; ที่พวกตะวันตกเขามามองเห็นแล้ว เขาพูดว่าชาวตะวันออกนี้มันโง่ มันมีอะไรดี ๆ ของมันแล้วมันไม่สนใจ,**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วไปสนใจตามหลังพวกเขา ซึ่งเห็นอยู่ว่าตะวันออกนี้มีอะไรดี ๆ ลึกซึ้งในด้านจิตในด้านวิญญาณ. นี่มันเปลี่ยนรูปเป็นเสียอย่างนี้ มันเป็นเรื่องของตะวันตกกับตะวันออก ตะวันตกนำตะวันออกอยู่ในชีวิตจริง ในการเป็นอยู่ต่าง ๆ.

ทีนี้มันก็ถูกหรือผิดก็ขอให้คิดดู ขอให้สังเกตดู ว่า **วิถีการดำเนินชีวิตตามแบบตะวันตกนั้น** มันดีอย่างไร ? **สร้างสันติภาพ หรือว่าสร้างความวุ่นวาย** ? คนที่มีจิตใจเป็นธรรมก็มองเห็นได้เองว่า มันไม่ได้ทำให้มีสันติภาพได้, มันทำให้มีความยุ่งยากลำบากนานาประการ. ที่เรียกกันว่าความเจริญ กลายเป็นความยุ่ง ยิ่งยุ่งยิ่งเจริญ ยิ่งเจริญนั้นยิ่งยุ่ง จึงไม่เรียกว่าความเจริญที่น่าพอใจ, มันเป็นความเจริญแห่งความยุ่งยาก. ปัญหาทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ อะไรก็ดี มันมีจุดศูนย์รวมอยู่ที่ตะวันตก ซึ่งจะนำโลก. นี้ **ถ้าให้ตะวันตกสางจากความมืด** เหมือนกับรุ่งอรุณ **เพื่อรู้อะไรเป็นอะไรแล้ว,** เข้าใจว่า **โลกนี้จะได้รับผลดี** คือเจริญชนิดที่พึงปรารถนา ไม่ใช่ยิ่งเจริญแล้วยิ่งยุ่ง.

ถ้าเราดูกันให้ทั่วถึง ก็จะพบ**ว่า เดี๋ยวนี้ทางตะวันตกก็เริ่มสนใจธรรมะชนิดที่เป็นแสงสว่างในพุทธศาสนากันบ้างแล้ว** แต่ยังไม่พอ. ชาวตะวันตกสนใจพุทธศาสนาเพียงเป็นของแปลกเสียเป็นส่วนมาก, เพียงเป็นความรู้รอบตัวเสียเป็นส่วนมาก ไม่ถึงกับจะยึดเอาเป็นหลักดำเนินชีวิต; เพราะเขายังไม่เข้าใจ และเพราะ**เราก็ไม่ได้ทำให้เขาเข้าใจ, นั่นแหละคือสิ่งที่ต้องคิด.**

ถ้าเราจะช่วยให้เขาเข้าใจพุทธศาสนา โดยถูกต้อง แท้จริงแล้ว **เขาก็จะทำได้ดีไม่แพ้เรา, หรือดีกว่าเรา;** เพราะว่าในการค้นคว้าศึกษาหรือปฏิบัติก็ตาม เขามันจริงกว่าเรา เขาจึงก้าวหน้าในทางวัตถุ. ถ้าเขาเอาความจริงจังในเรื่องก้าวหน้านั้นมาใช้กับธรรมะ เขาก็ต้องก้าวหน้าว่าเรา ซึ่งมีลักษณะจะต้องพูดกันว่า *ใกล้เกลือกินด่าง*, มีพุทธศาสนาชนิดที่ไม่ได้รับประโยชน์จากพุทธศาสนาพอสมควรกัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราจะต้องช่วยให้เขาได้รับพุทธศาสนา, รู้จักพุทธศาสนา แม้เป็นส่วนน้อย **แล้วเขาก็เอาไปเผยแผ่กันเอง ในหมู่พวกเขา** ซึ่งมันสะดวกหรือดีกว่าเรา ซึ่งพูดกันคนละภาษา มีวัฒนธรรมต่างกัน มีรสนิยมต่างกัน มีอะไรต่างกัน มันก็พูดกันไม่ค่อยจะเข้ารูป. ถ้าว่า**เขาพูดกันเอง มันจะสะดวกกว่า จึงเห็นว่า เราควรจะช่วยให้ชาวตะวันตกรู้ธรรมะหรือรู้พุทธศาสนาพอสมควรแล้ว** คือถึงกับดับทุกข์ได้แล้ว **เอาไปเผยแผ่แก่พวกเขา, นี่จะทำให้เกิดแสงสว่างทางธรรมะขึ้น ในทัศตะวันตก. เชื่อว่าจะต้องได้โดยสะดวก; เพราะว่าชาวตะวันตกเป็นนักศึกษา เป็นนักค้นคว้า เป็นนักปฏิบัติที่เฉลียวฉลาดพอตัวอยู่แล้ว.**

เดี๋ยวนี้เขากำลังนำโลกในทางวัตถุ จนยุ่งยากชนิดที่เรียกว่าถาวร เรียกว่าวิกฤตการณ์อันถาวร ตรงกันข้ามกับสันติภาพอันถาวร. เราไม่ได้มีสันติภาพแม้ชั่วขณะด้วยซ้ำไป อย่าพูดถึงสันติภาพอันถาวร; มันมีแต่วิกฤตการณ์คือความยุ่งยากลำบากอันถาวร คือติดต่อกันไม่รู้ขาดสาย เพราะว่า**เราก้าวหน้าในทางวัตถุอย่างเดียว** มีแสงสว่างแต่ในทางวัตถุ **ไม่มีแสงสว่างในทางจิตใจ.**

แต่เดี๋ยวนี้โลกมันมาถึงยุคที่จะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อกันแล้ว คือว่า**ความเจริญทางวัตถุนั้น** มันกำลังพิสูจน์อย่างยิ่งขึ้นมาทุกที ว่ามัน**เป็นที่พึ่งไม่ได้** จนมีคนประท้วงความเจริญทางวัตถุก็มี; แต่ยังกระทำไม่ถูกวิธี มันก็ประท้วงไม่สำเร็จ. คนก็ยังไม่ละจากวัตถุ หรือมาสนใจในทางด้านจิตใจ; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ความเจริญทางวัตถุนี้ ให้ผลตอบแทนอย่างเจ็บปวด คือวิกฤตการณ์อันถาวรอยู่ตลอดเวลา, ภัยสงครามโดยตรงโดยอ้อมนี่ก็กำลังทำให้ได้รับความเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา. **เขากำลังจะอิ่มตัวในทางวัตถุ** เพราะว่ามันเฟ้อหรือมันเกินไปมากแล้ว มันจะมองเห็นจุดพอกันได้ง่าย, จึงถือว่า**เขาอยู่ในฐานะที่จะเปลี่ยนศักราช** หรือเรียกว่าขึ้นระบบศักราชกันเสียใหม่, **ให้เป็นศักราช**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แห่งการพัฒนาทางจิต ที่มีอะไร ๆ สมบูรณ์. **ถ้าชาวพุทธช่วยกัน**ในเรื่องนี้ **ให้เกิดแสงสว่าง เป็นฟ้าสางขึ้นมาทางทิศตะวันตก ก็จะเป็นผลดีแก่โลกเป็นแน่นอน.**

การพัฒนาทางจิตขึ้นมา ให้ทันกับการพัฒนาทางวัตถุ แล้วให้มันประสานกลมกลืนกันไป นั่นแหละ**โลกเราจะมีสันติสุข** สมกับที่ว่า มันจะเป็นโลกของมนุษย์. เดี๋ยวนี้มันมีสันติสุขสันติภาพน้อยมาก อย่างน่าละอายโลกสัตว์เดรัจฉาน, สัตว์เดรัจฉาน มันยังมีสันติสุขสันติภาพมากกว่าคน เพราะไม่เป็นทาสของวัตถุนั่นเอง. ถ้าคนเจริญทางวัตถุถึงที่สุดแล้วเจริญทางจิตใจด้วย ไม่เป็นทาสของวัตถุ มันก็ดี; **เดี๋ยวนี้เขาสร้างความเจริญทางวัตถุขึ้นมาก จนกลายเป็นทาสของวัตถุ,** ไม่มีโอกาสที่จะไปสนใจความเจริญในด้านจิตใจ โลกก็เป็นอย่างนี้.

ขอให้มีฟ้าสางทางทิศตะวันตกยิ่ง ๆ ขึ้นไป กว่าที่กำลังเป็นอยู่, ให้ถือเอาสิ่งนี้เป็นเป้าหมาย ของกิจกรรมของพุทธบริษัทด้วยสักข้อหนึ่ง.

เอ้า ทีนี้ปัญหาสุดท้ายมีอยู่ว่า **ถ้าฟ้ามันไม่สางทางทิศตะวันตกกันจริง ๆ แล้วเราจะทำอย่างไร ? คำตอบสั้น ๆ ก็ว่า เลิกตามก้นตะวันตกเสียอย่างเด็ดขาดก็แล้วกัน.** แต่ยังไม่คิดอย่างนั้น, และ**ไม่ควรจะคิดอย่างนั้น ควรคิดไปในทางที่ว่าทั้งโลกนี้มันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ฉะนั้น สนใจไปในทางที่จะสร้างสรรค์สันติภาพ** ด้วยการเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นอย่างยิ่ง.

นี่แหละคือความคิดที่มันเกิดขึ้นมา ว่าจะต้องช่วยกันทำให้มีฟ้าสางทางทิศตะวันตก. ชั่ว ๕ ปีที่เป็นมานี้ เรียกว่ามันก็สางบ้าง แต่มันไม่พอ ขอให้ช่วยกันต่อไปทุกคน ตามที่จะช่วยได้ ตามที่ตนจะช่วยได้ นี้เป็นข้อหนึ่ง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางสังคม.

ทีนี้ ข้อต่อไป ก็อยากจะพูดเรื่อง **ฟ้าสางทางสังคม**. คำว่า *สังคม* นี้ เป็นคำที่ตามตัวภาษาบาลีแล้ว มันมีความหมายว่า *มาอยู่รวม ๆ กันมาก ๆ,* ก็ต้องมีอะไรที่เป็นเครื่องช่วยให้อยู่รวมกันได้มาก ๆ *สं* แปลว่า *ร่วมกัน คม* หรือ *ค - ม* นั้นแปลว่า *ไป, ไป ก็ไปรวมกัน* ไปอยู่รวมกัน, ไปสู่ที่จุดเดียวกัน รวมอยู่ด้วยกันมาก ๆ ก็เรียกว่าสังคม หรือจะเรียก มาก็ได้ มาอยู่ร่วมกันมาก ๆ เป็นสังคม.

เดี๋ยวนี้สังคมมันยังมืด เพราะว่ามันเป็นสังคมแห่งบุคคลผู้รู้จักแต่ประโยชน์ของตน แล้วมีตัวกู มีของกู เข้มแข็งเข้มข้น และแก่กล้า, **มีความรู้สึกรักผู้อื่นน้อยมาก** บางคนถึงกับว่า มันไม่ใช่หน้าที่ของเรา ที่จะต้องไปรักผู้อื่น ดังนั้น **สังคมมันจึงเหมือนกับว่า** คนที่มันไม่ควรจะมาอยู่ร่วมกัน **มาอยู่ร่วมกัน ก็เท่ากับว่ามาแย่งชิงอะไรกัน, มาแข่งดีอะไรกัน** มาอิจฉาริษยาอะไรกัน.

ขอให้ดูว่า สังคมกำลังเป็นอย่างไร ? ดูกันทั้งโลกสิ ว่าสังคมโลกทั้งหมดเป็นอย่างไร ? **มีแต่เต็มไปด้วยกลิ่นไอแห่งความเห็นแก่ตัว**; คำว่า ตัวฉัน คำว่า ของฉัน คำว่า ของแก หรือ ตัวแก นั้นมันมีตัวมากที่สุด, ไม่มีคำว่า พวกเราทั้งหมด, มันมีแต่คำว่า มึง กู เรา เขา, ไม่ถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายกันเลย, ต่างคนต่างมีประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ **แม้ปากไม่พูด แต่ใจมันก็คิดว่ายิ่งได้มากยิ่งดี,** ยิ่งมาเป็นของเรายิ่งมากยิ่งดี. แต่ปากจะพูดมาว่าอย่างนั้นมันยังละอายอยู่บ้าง, ยังไม่พูด; แต่ในใจนั้นมันไม่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้ใด นอกจากประโยชน์ของตน, รู้สึกว่ายิ่งได้มากยิ่งดี แล้วมันเลยไปถึงว่ายิ่งได้เปรียบก็ยิ่งดี.

คำว่า **ได้เปรียบนั้น** มัน **ไม่ใช่คำพูดที่ถูกต้องหรือมีธรรมะเลย**. คำว่า **ได้เปรียบนั้นมันคือทุจริต**, เอาเปรียบ **ไม่มีความเมตตากรุณา**, แล้วมีความคิด

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่รุนแรง **จะเรียกว่าคดโกงก็ได้** เพราะว่าจะเอาเปรียบ. คำว่า *เอาเปรียบ มันหมายถึงมันเอามากกว่าที่มันควรจะได้.* เขาถือว่า เรานี้เป็นสัตว์สังคมด้วยกัน. แท้ที่จริงพวกฝรั่ง *ทางทิศตะวันตกเขาก็เคยคิดนึก* เรื่องนี้ จนมีคำพูดพูดขึ้นมาว่า *เราอยู่กันเป็นมนุษย์นี้มันเป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์การเมือง, เป็นสัตว์เศรษฐกิจ* เป็นต้น. ร่วมกันในโลก. แต่เราจะเอาเฉพาะสังคมอย่างเดียว มาพิจารณากันในที่นี้**ว่า เราอยู่ด้วยกัน ก็ต้องมีอะไรเนื่องกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้** มันเลยต้องร่วมมือกัน ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง; เดี๋ยวนี้สังคมในโลกมันยังไม่ได้เป็นอย่างนั้น.

ถ้าจะดูกันถึง **สังคมชาวพุทธ** นี้ก็ดูยากเหมือนกัน **ไม่รู้ว่าจะไปดูกันที่ไหน;** เพราะว่าชาวพุทธเมืองไทย ก็ไปตามก้นพวกฝรั่งเสียเกือบจะหมดแล้ว. สังคมชาวพุทธที่แท้จริงนี้ ยังไม่รู้ว่าจะไปดูกันที่ไหน, พูดได้แต่ตามหลักเกณฑ์หรืออุดมคติที่มีอยู่ หรือที่เป็นที่ประสงค์มุ่งหมายของชาวพุทธ.

ก่อนนี้ เราจะได้ยินก้องไปหมด ทั่ว ๆ ไปหมด ว่าเราเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; **ใช้คำว่า ชีวิตทุกชนิดเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.** ชีวิตมนุษย์โดยตรง แล้วลดลงไปถึงชีวิตสัตว์เดรัจฉาน ก็ต้องถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, ลดลงไปถึงชีวิตต้นไม้พฤกษาชาติทั้งหลาย ก็ต้องยอมรับว่า มันก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, มันมีความรู้สึกไม่อยากตาย อยากอยู่ อยากเจริญรุ่งเรืองหรือเป็นสุข, แต่มันพูดไม่ได้.

แต่แล้วอย่าลืมว่า **โดยทางพฤตินัยนั้น ก็ได้อาศัยกันอย่างเป็นเพื่อน** ว่าเราไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากต้นไม้. ในโลกนี้เราไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากต้นไม้ทั้งหลาย, **เรายังต้องอาศัยต้นไม้ เรายังจะต้องอาศัยสัตว์เดรัจฉาน** ส่วนประกอบของสัตว์เดรัจฉาน มาเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เป็นอาหาร เป็นเครื่องใช้สอย นุ่งห่ม มันก็เรียกว่ามันอยู่กันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สังคมชาวพุทธจึงให้ความหมายกว้างไกลไปถึงว่า**ทุกชีวิตชนิดไหนก็ตามเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย;** บางทีจะถูกหัวเราะเยาะว่า ชีวิตของเชื้อโรคทั้งหลายก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยเหมือนกัน, เราก็ว่าได้เหมือนกัน; แต่เราจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในลักษณะที่ไม่เป็นทุกข์แก่เรา.

คำว่า *พุทธ* หรือ *พุทธะ* นี้ ได้แปลเป็นคำไทยให้ว่า *ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน* ล้วนแต่แสดงว่าเป็นผู้รู้อะไรจริง, ไม่โง่หรือไม่เหมือนกับคนหลับ. แต่เป็นคนที่ตื่นแล้ว ลืมตาแล้ว แล้วมีความสุขอยู่, มัน **ต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะเป็นสังคมชาวพุทธ** ; เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน, และ**มองเห็นความที่เราต้องรักกัน เหมือนกับว่าเป็นบุตรของบิดาเดียวกัน** ซึ่งในทางศาสนา **หลายศาสนาทีเดียว ต้องการให้ยึดถืออย่างนั้น.** เช่นให้ยึดถือว่าทุกคนเป็นลูกของพระเจ้า ก็ต้องเชื่อฟังพระเจ้าร่วมกัน, แล้วก็ปฏิบัติต่อกันและกัน ให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า. บางศาสนาให้ถือเข้มข้นไปถึงว่า มนุษย์ทุกคนในโลกนี้มีร่างกายเดียวกัน, เขาขอให้มองในความหมายอื่น, มองในความหมายอื่น จนเห็นว่า โอ้มันมีร่างกายเดียวกัน มีชีวิตทางร่างกายนี่เดียวกัน ฉะนั้นจึงฆ่าฟันกันไม่ได้.

แต่แล้วในที่สุด **ชาวโลกก็ไม่ยอมรับนับถือ**; แม้จะเคยยึดถือกันมาในบางยุคบางสมัย. **เดี๋ยวนี้ก็ถูกครอบงำด้วยอำนาจทางวัตถุ.** ความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางวัตถุลากตัวออกมาหมดแล้ว, ลากตัวออกมาเสียจากสาสนาของตน ๆ หมดแล้ว. มาบูชาความสุขทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง เป็นสังคมอะไรก็คิดดู, สังคมแห่งการแย่งชิงความเอร็ดอร่อยทางวัตถุเนื้อหนัง เหมือนกับสุนัขแย่งอาหารกันอย่างนั้น

สิ่งที่เป็นวัตถุแห่งการยื้อแย่งนี้ มันก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นไปเสียด้วย คือวัตถุแห่งความสวยงาม ความไพเราะ ความเอร็ดอร่อย ความสนุกสนานในทาง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กามารมณ์, กลายเป็นแย่งชิงปัจจัยแห่งกามารมณ์กันเสียเป็นส่วนใหญ่. นี่ดูสิ **สังคมชาวโลกแห่งยุคปัจจุบัน** ลืมตัว, ลืมตัวไปไกลจนขนาดนี้ จนไม่มีอะไรที่เป็นธรรมะหรือเป็นศาสนาเหลือเสียแล้ว.

อะไรจะช่วยได้, อะไรจะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ ? ก็ต้องดูว่ามันเป็นอย่างนั้นเพราะเหตุอะไร ? **ที่มันเป็นอย่างนั้น เพราะมันขาดหลักปฏิบัติ ที่เราเรียกกันว่า ศีลธรรม** ศี - ล - ธรรม คำนี้ก็น่าส่งสาร. คำว่า ศีลธรรม นี้น่าสงสาร เพราะคนรู้จักมันแต่ชื่อ, คนเขารู้จักกันแต่ชื่อ ไม่รู้ตัวจริง แล้วก็ไม่ได้ปฏิบัติให้มีจริง ทั้งที่พูดกันอยู่ด้วยปาก พูดมาก, แล้ว**บางทีก็ด่าคนอื่นว่าไม่มีศีลธรรม ทั้งที่ตัวเองก็หามีศีลธรรมไม่**. เรียกหาศีลธรรมสำหรับจะเอาจากผู้อื่น; แต่ตัวเองก็ไม่มีศีลธรรมที่จะให้แก่ส่วนรวม.

มัน **ขาดแคลนศีลธรรมในแง่ของความรู้** คือไม่รู้ว่าอันนี้มันจะช่วยได้, มัน **ขาดแคลนศีลธรรมในแง่ของการปฏิบัติ** คือมันไม่ได้ปฏิบัติเพื่อความมีศีลธรรม **มันก็ต้องขาดแคลนความมีศีลธรรมในแง่ของผลแห่งการปฏิบัติ** คือความสงบสุข; เราก็อยู่กันอย่างไม่มีความสงบสุข เพราะความไม่มีศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้มันก็แสดงความรุนแรงมากขึ้น โทษของความไม่มีศีลธรรม ในเมืองกรุงในเมืองหลวง, เมืองหลวงของประเทศไหนก็ได้ บ้านเราก็เอากรุงเทพฯ ก็แล้วกันว่าความมีศีลธรรมมันหายไปอย่างไร, เทียบกับ ๕๐ - ๖๐ ปีก่อน แล้วมันผิดกันลิบเลย. **เดี๋ยวนี้ความเลวร้ายอาชญากรรมมันเต็มระบาดไปหมด**, ไม่มีที่หลบ ไม่มีที่ซ่อน เพราะว่าอยู่ในห้องนอน ก็ไม่พ้นจากอันตรายจากบุคคลผู้ไม่มีศีลธรรม. นี่ขอให้มองดูกันบ้าง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราขาดศีลธรรม สิ่งที่จะทำให้สันติสุข สันติภาพ คำว่า สี-ล, สี-ล นี้มันก็แปลว่า ปรกติ **ความหมายเดียวกันกับสันติ**. สันติก็คือความสงบสุข เพราะว่ามันปรกติ ; ถ้ามันมีความปรกติ มันก็มีสันติ คือความสงบสุข**. เดี๋ยวนี้ไม่มีศีลธรรมก็สร้างสิ่งตรงกันข้าม** คือความวุ่นวายเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตน.

คนเห็นแก่ประโยชน์องตน ด้วยจิตใจที่แก่กล้า **ไม่สามารถจะบังคับตนให้อยู่ในร่องในรอยของศีลธรรม;** ฉะนั้นเขาก็ทำลงไปทั้งที่รู้อยู่ทั้งนั้นแหละ ว่ามันเป็นความผิดหรือไม่ควรทำ, หรือเขาจะบัญญัติกันเสียใหม่ว่า มันเป็นความดีความถูกต้องของพวกเขา เขาก็อยากจะทำ. ถ้าอย่างนี้มันก็แสดงว่า มันพูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว, มันถือกันเสียคนละศาสนาแล้ว; คนหนึ่งถือประโยชน์ส่วนตนของตนเป็นศาสนา, คนหนึ่งถือประโยชน์ของทุกคนเป็นศาสนา, มันก็แยกกันถึงอย่างนี้.

ฉะนั้นเราก็ไม่อาจจะสร้างสังคมที่ดีเลิศได้ ซึ่งเราจะต้องเล็งไปยังคำพูดที่เคยพูดกันอยู่ว่า โลกพระศรีอาริยเมตไตรยคือสังคมที่ประเสริฐเลิศที่สุด, *ศรีอารยเมตไตรย* แปลว่า *มิตรภาพอันประเสริฐหรือสูงสุด*; *ศรี* แปลว่า *ประเสริฐ อาริยะ* ก็แปลว่า *ประเสริฐ หรือสูงสุด, เมตไตรยะ* ก็แปลว่า *ประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพ, เมตตา* คือ *มิตรภาพ, เมตไตรยะ* แปลว่า *ประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพ* มันประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพอันประเสริฐ อันสูงสุด, ก็แปลว่า *มีแต่คนรักผู้อื่น ทุกคนรักผู้อื่น ทุกคนพร้อมที่จะช่วยผู้อื่น*. ดังนั้นมันจึงไม่มีใครขาดแคลน ทุกคนช่วยตัวเองได้, และพร้อมที่จะช่วยผู้อื่นอยู่เสมอ เพราะความมีศีลธรรม.

ศีลธรรมอันแรกสุด ก็เพราะว่าเขารู้ว่า **หน้าที่ที่จะต้องช่วยตัวเองนั้นเป็นธรรม** เป็นธรรมะ เป็นศีลธรรม, แล้วเมื่อเขาทำหน้าที่ช่วยตัวเอง เขาก็สนุกพอใจ เขาก็ทำได้มาก ช่วยตัวเองได้มาก; เพราะความสนุกและพอใจในการงาน, ยิ่งเหงื่อ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ออกมา ก็ยิ่งรู้สึกเย็นเหมือนกับอาบน้ำมนต์ เหมือนกันเลย ไม่ต้องทิ้งการงานไปขโมยดีกว่า. คนไม่มีศีลธรรม พอมันเหนื่อยขึ้นมามันก็ ป่วยการไปขโมยดีกว่า ก็ทิ้งการงานไปเป็นอาชญากร.

แต่ถ้า **มีศีลธรรม ก็รู้ว่านี้คือตัวธรรมะ, หน้าที่ของมนุษย์ คือตัวธรรมะ**; มันยิ่งเหนื่อยก็ยิ่งพอใจว่าตนทำได้มาก ทำได้มากก็ยิ่งพอใจ, แล้วก็เป็นสุขอยู่เมื่อทำการงานนั้นเอง ก็เลยทำได้มาก ก็ไม่ยากจน. **ทุกคนมีปัจจัยเพียงพอสำหรับตน แล้วเหลือที่จะช่วยผู้อื่น** ทุกคนจึงพร้อมที่จะช่วยผู้อื่น. ทุกคนในสังคมนั้นพร้อมที่สุดที่จะช่วยผู้อื่น มันก็เลยเป็นสังคมเลิศ เดินไปทางไหนก็มีแต่มือยื่นออกมาสลอนว่าจะให้ช่วยอะไร จะให้ช่วยอะไร, ฉันจะช่วย. นี่สังคมประเสริฐ มีมิตรภาพอันประเสริฐ มันก็เป็นอย่างนี้.

ถ้าเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับโลกพระศรีอารย์แล้วมันก็มากมายแหละ เดี๋ยวจะหาว่าโฆษณาชวนเชื่อมากไปก็ได้; เอาความแต่เพียงว่า **มันมีแต่คนที่พร้อมที่จะช่วยผู้อื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตาอันบริสุทธิ์** มันก็เลย **ไม่มีใครฆ่าใคร ไม่มีใครลักขโมยของใคร, ไม่มีใครประทุษร้ายกาเมขอรักของชอบใจของบุคคลอื่น, ไม่มีใครโกหกใคร, ไม่มีใครจำเป็นที่จะต้องกินเหล้าให้ผู้อื่นเขารำคาญ.** ทุกอย่างแหละ ที่มนุษย์ไม่ควรจะทำ มันก็ไม่ทำเพราะมันเห็นแก่ผู้อื่น; อย่างนี้เขาเรียกว่าโลกพระศรีอารยเมตไตรย.

แต่ท่าน *พูดกันเป็นอุปมามากเกินไปว่า มีต้นกัลปพฤกษ์อยู่ทั่วทุกมุมเมือง* ใครต้องการอะไรไปที่ต้นกัลปพฤกษ์ แล้วก็ได้สิ่งนั้นสมตามปรารถนา. อาตมาบอกว่านั้นมันเป็นอุปมา **ตีความกันเสียใหม่ว่า** เดี๋ยวนี้ทุกคนที่อยู่ในโลกนั้น ในเมืองนั้น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พร้อมที่จะยื่นมือออกไปช่วยผู้อื่น; เขาจะมีปัญหาอย่างไร มีความต้องการอย่างไร มีคนช่วยเหลือเฟือล้นเหลือ เขาก็ไม่ขาดแคลนอะไร. นี่**โลกแห่งเมตตา เรียกว่าโลกแห่งพระศรีอารยเมตไตรย,** เป็นสังคมสูงสุดที่มนุษย์จะมีได้ และก็มีกล่าวถึงในศาสนาพุทธของเรา ในทำนองว่าจะมีในอนาคต, **จะมีในอนาคตเมื่อได้ปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ถูกต้องดีแล้ว.**

เรา **ต้องมีศีลธรรม** เท่านั้นแหละ **จึงจะเกิดสังคมพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมา;** เมื่อ**ขาดศีลธรรมแล้ว** จะมีสังคมธรรมดา ๆ ปรกติตามธรรมดาก็ไม่ได้, จะมีโลกบุถุชนชั้นธรรมดาชั้นดีหน่อยก็ไม่ได้, มัน **มีแต่สังคมคนพาลกับอันธพาล** เป็นอาชญากรไปหมด. **เราควรจะถือเป็นหลักว่า เพียงแต่ไม่มีศีลธรรมนี้ก็ควรจัดเป็นอาชญากรแล้ว,** ยังไม่ได้ทำอะไรมากไปกว่านั้น ยังไม่ได้ฆ่าใคร หรือยังไม่ได้ทำอะไร. แต่ความที่มันไม่มีศีลธรรม ดูถูกศีลธรรม ไม่ยกย่องนับถือศีลธรรม ก็ควรจะจัดว่ามันเป็นอาชญากรแล้ว ควรจะถูกจัดการ.

เอาละ, เป็นอันว่า **ศีลธรรมต้องกลับมา.** ศีลธรรมต้องกลับมา ความไม่เห็นแก่ตนนั้นเป็นศีลธรรมรากฐาน**. เมื่อไม่เห็นแก่ตนแล้ว ความรักผู้อื่นก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ,** เดี๋ยวนี้รักผู้อื่นไม่ได้ ก็เพราะว่าความเห็นแก่ตนมันปิดบังเสีย มันป้องกันเสีย ไม่ให้คนรักผู้อื่น. **สังคมแห่งสันติสุขสันติภาพ มีรากฐานอยู่ที่ศีลธรรม;** ถ้าพูดให้ตรงกว่านั้นก็ว่า **มีรากฐานอยู่ที่ความรักซึ่งกันและกัน นั่นแหละคือศีลธรรม, ศีลธรรมจำเป็นที่สุดก็คือความรักผู้อื่น;** ถือศีลข้อเดียว ก็มีศีลครบทุกข้อ ที่มนุษย์จะต้องถือ. เขาพูดกันว่า ให้ถือศีลสัก ๕ ข้อเถิด. อาตมาว่าถือศีลข้อเดียวก็พอ คือถือศีลรักผู้อื่น, แล้วทุกข้อมันจะตามมา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทุก ๆ ศาสนาล้วนแต่เน้นเรื่องรักผู้อื่น ศาสนาที่ไม่เน้นเรื่องความรักผู้อื่นนั้นสูญหายไปหมดแล้ว, มันเหลืออยู่ในโลกแต่ศาสนาที่เน้นเรื่องความรักผู้อื่น. ถ้าเขามีพระเป็นเจ้าเป็นหลักเป็นประธาน เขาก็จะบอกว่า *ความรักผู้อื่นนั้นคือความต้องการของพระเป็นเจ้า* หรือของตัวผู้แทนพระเป็นเจ้า ก็แล้วแต่, **พระเป็นเจ้าที่แท้จริงนั้น จะต้องสั่งบังคับให้ทุกคนรักผู้อื่น.**

เราไม่มีพระเป็นเจ้าอย่างบุคคล ที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล; แต่**เราก็มีพระเป็นเจ้า** คือสิ่งสูงสุด **คือกฎของธรรมชาติ** ที่จะเรียกว่า **กฎของอิทัปปัจจยตา** หรืออะไรก็ได้ แต่แล้ว **กฎของธรรมชาติมันก็มีอยู่ว่า ต้องประพฤติให้ถูกต้อง ชนิดที่จะอยู่กันได้เป็นผาสุกร่วมกัน**, มิฉะนั้นพวกแกจะต้องวินาศ. นี่กฎของธรรมชาติมันก็ยังมีหลักเกณฑ์อย่างนี้ ก็เหมือนกับพระเจ้าแหละ; เพราะมันเฉียบขาด เพราะมันสูงสุด เพราะมันเฉียบขาด แต่เป็นพระเจ้าชนิดที่ไม่ใช่เป็นบุคคล, ไม่ใช่บุคคล หรือที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, แต่ว่าเป็นกฎของธรรมชาติ มันจะต่างกันแต่คำสำหรับพูดจา. ใจความมันตรงกันว่า สิ่งที่สูงสุดนั้น ที่จะช่วยให้รอดอยู่ได้ หรือจะให้วินาศก็ได้นั้น มันต้องการอย่างนี้; **ถ้าต้องการอยู่รอด ก็จงรักผู้อื่น, ถ้าต้องการจะวินาศก็จงเห็นแก่ตัว.**

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สางในทางนี้ ยังมืดมิดอยู่ ยังไม่รุ่งอรุณ เพราะเหตุว่าความเห็นแก่ตัวมันเพิ่มขึ้น ๆ. การศึกษาบ้าบออะไรที่เหมือนกับสุนัขหางด้วนนี้ มันล้วนแต่สร้างให้เกิดความเห็นแก่ตัว, เรียนหนังสือมาก ๆ ก็ฉลาดสำหรับจะเห็นแก่ตัว, เรียกอาชีพมาก ๆ มันก็ฉลาดสำหรับที่ว่าจะกอบโกยเอาเปรียบผู้อื่น. ส่วนการศึกษาเรื่องศีลธรรมมันไม่มี; นี่เราเรียกว่า **การศึกษาซึ่งเหมือนกับสุนัขหางด้วน มันไม่มีส่วนที่ให้รู้ศีลธรรมสำหรับจะรักผู้อื่น** หรือเห็นแก่ผู้อื่น, เหลือแต่เรียนหนังสือกับเรียนวิชาชีพ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว. ดังนั้นการศึกษาที่เรามีอยู่ในโลกปัจจุบัน ก็คือการศึกษาชนิดที่เพิ่มความเห็นแก่ตัว, โลกก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่รักผู้อื่น.

ความเจริญแผนใหม่นั่นดูให้ดีเถอะ ความเจริญแผนใหม่ไม่มีพูดถึงรักผู้อื่น **ความเจริญแผนใหม่มีแต่ว่ายิ่งทำให้มาก เพื่อเราอยู่ดีกินดีไม่มีที่สิ้นสุด, ส่งเสริมความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น.** ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายมองดูให้ดี ๆ ว่า**ฟ้ามันไม่สางในทางศีลธรรม, แล้วฟ้ามันก็ไม่สางในทางสังคม.**

พุทธบริษัทที่เคารพความเป็นพุทธบริษัท หรือว่าจะยืนยันในเกียรติของความเป็นพุทธบริษัท ก็จะนึกถึงข้อนี้ หรือว่านึกถึงหน้าที่ในส่วนนี้ หรือว่าจะนึกไปถึงว่าเราจะพยายาม เราจะต่อสู้ **เราจะดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้สังคมนี้เกิดความรู้สึกที่เป็นศีลธรรม คือความรักผู้อื่น** จึงจะชื่อว่าเป็นสังคมชาวพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

เอาละ, เป็นอันว่า **ทางสังคม** นี้มันยังมีปัญหาเหลืออยู่มาก **ที่จะต้องช่วยกันให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้อง** จนเรียกได้ว่าเป็นฟ้าสางในทางสังคม. ทุกคนจะเปลี่ยนเหมือนกับว่าเรามาขึ้นศักราชใหม่กันเสียที : มีความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนาเลย, และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพุทธศาสนา. ดังนั้นอาตมาจึง**เน้นมากพูดมากเรื่องศีลธรรม;** ในบรรดาหนังสือที่ทำขึ้น เข้าใจว่า ๒๐ - ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของทั้งหมดนั้น พูดเรื่องศีลธรรมทั้งนั้น ลองไปสำรวจดูหนังสือที่ได้ทำขึ้น.

นี้คือเรื่อง **ฟ้าสางทางสังคม ซึ่งจะต้องมีมาเสียก่อนแต่ที่โลกนี้มันจะวินาศ.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางการเมือง.

เรื่องต่อไปมีหัวข้อว่า **ฟ้าสางในทางการเมือง** บางคนจะว่าพูดเป็นเรื่องการเมืองไปแล้ว ไม่ใช่พูดเรื่องธรรมะ. แต่ที่แท้จริงนั้น **การเมืองมันก็คือเรื่องธรรมะ เพราะว่าการเมืองมันก็คือเรื่องสำหรับจะมาจัดโลก จัดมนุษย์ให้อยู่กันเป็นผาสุก,** โดยไม่ต้องใช้ศาสตราอาวุธ. อย่าใช้ศาสตราอาวุธ แล้วก็จัดโลกให้อยู่กันเป็นผาสุก, ให้ทุกคนอยู่เป็นผาสุก นั้นแหละคือการเมือง มันก็คือธรรมะนั่นเอง. แต่เรามาเรียกว่าการเมือง. ความหมายของคำว่าการเมือง **เราเคยใช้กันมาในลักษณะที่น่ากลัว น่ารังเกียจ** คือวิธีตลบแตลงหลอกลวง สำหรับจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัว. เช่นว่าเขาใช้นโยบายทางทางเมือง กลืนประเทศนั้นกลืนประเทศนี้ หรือว่ามายึดครองโดยอุบายทางการเมือง; **การเมืองเลยกลายเป็นเรื่องสกปรก.** ถ้าว่า **การเมืองตามอุดมคติ ก็ต้องเป็นเรื่องที่ช่วยโลก, เป็นเรื่องที่ช่วยให้อยู่อย่างเป็นสุข โดยไม่ต้องใช้อาวุธ** อย่างที่กล่าวแล้ว, ธรรมะก็มองในแง่นี้ก็เป็นการเมือง; เพราะว่า**ธรรมะนั่นแหละเป็นเรื่องจะช่วยให้โลกอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อาวุธ.**

การเมืองมืดเพราะว่าไม่สนใจศีลธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการเมือง, ไม่ใช้ธรรมะเป็นอาวุธ ชนิดที่ไม่ทำให้ใครบาดเจ็บล้มตาย ไปมัวใช้กันแต่อาวุธที่ทำให้สูญเสียชีวิต เพื่อประโยชน์ของตน โดยไม่นึกถึงประโยชน์ของผู้อื่น. นี้ก็เรียกว่าฟ้ายังมืดอยู่ ในทางการเมือง คือวิธีที่จะสร้างสันติสุขขึ้นมา โดยไม่ต้องใช้อาชญา และไม่ต้องหลอกลวง ไม่ต้องใช้การหลอกลวงโกหกพกลมอะไรที่ไหน. เดี๋ยวนี้มันมีการเมืองโกหกพกลม ก็ต้องใช้อาวุธเป็นเครื่องสนับสนุนการเมือง ก็หมายความว่า มีการฆ่า มีการทำลายชีวิต ตอบแทนกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด, ปัจจุบันนี้การเมืองก็คือเรื่องตอบแทนกัน ล้างแค้น แก้แค้นกัน อย่างไม่มีที่สิ้นสุด, ก็เลยไม่สำเร็จประโยชน์อะไร.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อีกทางหนึ่งก็จะมองดูก็ได้ว่า **เรายังเข้าใจไม่ตรงกัน ในเรื่องคำพูดซึ่งใช้อยู่ในเรื่องของการเมือง.** เช่นเรารู้จักกันแต่ว่ามีประชาธิปไตยกับมีเผด็จการ นี้มันไม่ถูกดอก. **ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับเผด็จการ, เผด็จการไม่ใช่ลัทธิการเมือง มันเป็นเครื่องมือ** ที่จะเอาไปใช้ในทางการเมือง **ใช้ผิดก็ได้ ใช้ถูกก็ได้.**

ประชาธิปไตยนั้นพอจะเรียกว่า เป็นอุดมคติของการเมือง; แต่ฟังดูแล้วมันเป็นสิ่งที่หลับตาพูด จะให้ประชาชนเป็นใหญ่นี้ มันไม่มีใครจัดได้ ที่จัดกันอยู่ทุกวันนี้มันก็ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่. มันมีอำนาจมีอะไรที่กอบโกยเอามาเป็นของบุคคลบางคนหรือเป็นของพรรคบางพรรค, แล้วก็ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของพรรค มากกว่าที่จะเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ. ฉะนั้นเราเลิกคำว่า ประชาชนเป็นใหญ่เสียดีกว่า; แต่มีคำเข้ามาแทนว่า **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ จัดระบบการเมืองแบบไหนรูปไหนก็ตามใจคุณเถอะ, ขอแต่ให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่.**

ถ้าประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่แล้ว นั่นแหละคือประชาธิปไตย. ความหมายในหมู่สงฆ์ในคณะสงฆ์ ที่เรียกว่ามีประชาธิปไตยนี้ ก็มุ่งหมายถึงประโยชน์ของสงฆ์เป็นใหญ่, ไม่ใช่ว่าเอาบุคคลทุกคนมารวมกันเป็นใหญ่ ซึ่งมันทำไม่ได้ แม้จะมีผู้แทนมันก็ยังทำไม่ได้. เพราะว่าผู้แทนก็ โกงได้, ผู้เลือกผู้แทนมันก็โกงได้, ฉะนั้นเราจึงไม่ได้ผู้ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ ที่ทำหน้าที่นี้. แต่ทีนี้มา **ตั้งความมุ่งหมายกันเสียใหม่ว่า** ใครก็ได้ ใครจัดก็ได้ คนเดียวก็ได้ หลายคนก็ได้ **จัดไปในทางที่ให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่** ดังนั้น เราจึงพบประชาธิปไตยแปลก ๆ แต่โบราณกาล โบราณกาลโน้น ว่าเขามีการจัดชนิดประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่; โดยเฉพาะพระราชา ที่เรียกว่าผู้ทรงทศพิธราชธรรม ไปอ่านดู ยิ่งอ่านดูจะยิ่งมองเห็นว่า พระราชา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ผู้ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรมนั้น เขาจะจัดทุกอย่างให้เป็นไปในทางที่เรียกว่า ประโยชน์ของทุกคนเป็นใหญ่.

ถ้าอย่างนี้แล้ว **ประชาธิปไตยมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล** ในยุคพุทธกาลเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว ไม่ใช่เพิ่งมีเมื่อฝรั่งพูดขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้ ๒- ๓ ร้อยปีมานี้ ประชาธิปไตยเด็กอมมือ, แล้วก็พูดอย่างที่ปฏิบัติไม่ได้, จะให้ประชาชนเป็นใหญ่นั้นมันทำไม่ได้**.** **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่**ก็ได้; แม้จะมีเค้าเงื่อนว่าประชาชนเคยเป็นใหญ่ บังคับพระราชาได้ ก็จัดเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคนเป็นใหญ่, ไม่ใช้เพื่อตนเพื่อบุคคลเป็นใหญ่. แต่ว่าเพื่อประโยชน์ของทุกคนเป็นใหญ่. ฉะนั้นเรามีพระราชาจัดก็ได้ มีคณะบุคคลจัดก็ได้ ซึ่งเคยเป็นผลดีมาแล้ว ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่แล้ว หรือว่า **ชาติไทยเรามันก็รอดมาได้โดยระบบนี้ คือมีผู้นำที่จัดการปรกครองการเมือง ในรูปว่าประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่.**

ทีนี้ก็มาถึง **คำที่กำกวม** ที่สุด **เข้าใจผิด ๆ** ที่สุด **คือคำว่า เผด็จการ-** พอพูดว่า เผด็จการ ๆ มันก็หมายถึงเผด็จการทุรราชไปเสียหมด; นั่นมันคนโง่. คำว่า **เผด็จการไม่จำเป็นจะต้องเป็นของทุรราช** เป็นของพระราชาที่ดี ที่จัดประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่, แต่ใช้วิธีเผด็จการ คือให้มันรวดเร็ว ให้มันเฉียบขาด ให้มันถูกต้อง. ถึงแม้ระบบประชาธิปไตยก็เถิด ถ้าว่าเมื่อมันตกลงกันอย่างไร จะเอากันอย่างไรแล้ว ก็ต้องใช้วิธีเผด็จการ คือทำให้เป็นอย่าง ๆ นั้นได้โดยเฉียบขาดและโดยเร็ว; ฉะนั้นลัทธิประชาธิปไตยก็เอาวิธีเผด็จการไปใช้ได้ ให้มันรวดเร็ว ให้มันทันใจ ตามหลักของประชาธิปไตย. แต่ถ้าเราจะเอา **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่แล้ว ไม่ต้องใช้คำว่าประชาธิปไตยก็ยังได้** คือให้มันเป็นถูกต้องตามธรรม ตามกฎของธรรมชาติ ของความจริงของธรรมชาติ, ให้จัดไปในลักษณะที่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ โดยพระราชาคนใดคนหนึ่งก็ได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้เผด็จการแล้วก็หมายถึงทุรราช **เป็นอัตตาธิปไตย**ของคนบางคนไปเสียหมด; นั่นไม่ให้ความยุติธรรมแก่คำว่าเผด็จการ ซึ่งเป็นของกลาง ๆ จะเอาไปใช้อะไรก็ได้. เหมือนมีดที่คมนี่ จะเอาไปฆ่าใครก็ได้, จะเอาไปใช้ทำเครื่องไม้เครื่องมือทำมาหากินอะไรก็ได้. ฉะนั้นเผด็จการอย่าถูกมองว่าเป็นสิ่งเลวร้าย, ถ้ามันเป็นเผด็จการของผู้มีปัญญากรุณาแล้ว มันยิ่งประเสริฐ**. เผด็จการนั่นแหละมันคุ้มกะลาหัวของคนเป็นอันมากอยู่ คือเผด็จการของพ่อแม่, เผด็จการของครูบาอาจารย์, กระทั่งว่าเผด็จการของพระราชาผู้ทรงทศพิธราชธรรม.**

ถ้าไม่ได้รับการกระทำอย่างเผด็จการของพ่อแม่ เด็ก ๆ ก็ไม่เป็นผู้เป็นคนดอก, หรือของครูบาอาจารย์ก็เหมือนกัน หมายถึงที่ดีที่ถูกนะ ไม่ใช่ว่าพ่อแม่เป็นบ้าหรือครูเป็นบ้า, ไม่ใช่. บิดามารดาที่ถูกต้อง, ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้อง, แล้วก็เผด็จการแก่ลูกหรือแก่เด็กให้มันถูกต้อง แล้วมันก็ดี มันก็รอดกันมาได้จนทุกวันนี้. เราเรียกว่า **เผด็จการของความถูกต้อง, เผด็จการของพระธรรม;** นั่นเป็นของที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี มิฉะนั้นแล้วจะวินาศกันหมดแหละ เพราะว่าเด็ก ๆ มันจะรู้อะไรด้วยตนเองไม่ได้, มันต้องชักนำ เมื่อชักนำไม่ได้ มันก็ต้องใช้วิธีที่ทำให้ชักนำได้ มันก็มีลักษณะเป็นเผด็จการ.

นี่เรารอดตัวกันมาได้ โดยคุณค่าของเผด็จการ ในยุคสมัยที่ยังเด็กยังเล็กโดยบิดามารดาครูบาอาจารย์ กระทั่งว่าถ้ามีพระราชา ที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม, แล้วขอ **ให้ใช้เผด็จการเถิด จะเป็นฟ้าสางทางการเมือง. เผด็จการไม่ใช่ลัทธิ ไม่ใช่ตัวลัทธิ เผด็จการไม่ใช่ตัวอุดมคติ**; แต่เป็นเครื่องมือ ที่จะเอาไปใช้กับลัทธิอะไรก็ได้ ไปใช้กับอุดมคติอะไรก็ได้ มันจะได้เร็วดี, เป็นเครื่องมือวิเศษ ที่จะใช้ให้อุดมคติสำเร็จไปโดยเร็ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พูดสรุปความว่า **ถ้าจะต้องจัดการกับกิเลสแล้ว ก็ขอให้ใช้เผด็จการเต็มที่** ยิ่งกว่าเผด็จการใด ๆ. ถ้าเราจะต้องเข้าไปปราบปรามกิเลส ควบคุมกิเลส ต้องใช้เผด็จการเต็มที่ สุดเหวี่ยงเลย; นี่เรียกว่าการเมืองภายใน ในใจของบุคคล ที่มันจะออกมาเป็นการเมืองภายนอก ของสังคมหรือของโลก. ขอให้มีความเฉียบขาดต่อสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา.

ขอให้ฟ้าสางทางการเมือง ก็คือว่า ให้รู้จักว่า **ประชาธิปไตย**นั้น คือ **อุดมคติที่ทำให้ประโยชน์ของทุกคนเป็นใหญ่**, และคำว่า **เผด็จการนั้นเป็นเพียงวิธี**, วิธีการที่จะใช้ให้ลัทธิหรืออุดมคติใด ๆ สำเร็จได้ตามประสงค์, ไม่ใช่สิ่งที่พึงรังเกียจ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกิเลสแล้ว ไม่ต้องไว้หน้ากับมันเลย, ต้องใช้เผด็จการให้ถึงที่สุด. อย่างนี้เรียกว่าฟ้าสางทางการเมือง มันจะสางหรือไม่ก็ดูเอาเอง. แต่เราเอามาพูดนี้ ก็หมายความว่ามันควรจะมี สิ่งที่เรียกว่าฟ้าสางทางการเมืองขึ้นมาในลักษณะนี้; เพราะว่าได้ทนทุกข์ทรมานกันมา เกี่ยวกับความผิดเรื่องนี้ เป็นเวลาตั้งสิบ ๆ ปีหรือร้อย ๆ ปีมาแล้ว.

ฟ้าสางทางเศรษฐกิจ.

หัวข้อต่อไปก็จะเรียกว่า ฟ้าสางทางเศรษฐกิจ เอ้า, บางคนก็นึกว่า มันเรื่องบ้าบออีกแล้ว ไม่ใช่เรื่องธรรมะเลย อาตมาจะบอกว่า **เรื่องเศรษฐกิจมันก็เป็นธรรมะ** เช่นเดียวกับเรื่องการเมือง ซึ่งมันก็เป็นธรรมะ; แต่ว่าจะต้องรู้จักความหมายของคำว่าเศรษฐกิจ กันเสียให้ถูกต้องก่อน.

คำว่า *เศรษฐกิจ* นี้เป็นคำที่เราใช้มัน อย่างไม่ถูกต้องตามความหมายอันแท้จริงของคำคำนี้ ภาษาบาลีเป็นหลัก : *เศรษฐกิจ* ก็แปลว่า *กิจที่ประเสริฐที่สุด;*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าเป็นนักเศรษฐกิจ ก็เป็นบุคคลที่ทำกิจที่ประเสริฐที่สุด เพราะว่าคำว่า *เศรษฐ เศรษฐะ* มันแปลว่า *ประเสริฐที่สุด.*

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้ใช้ในฐานะเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ที่จะแก้ปัญหาของสังคม, มันเลย**กลายเป็นตัวการ ที่จะทำความยุ่งยากลำบาก ให้เกิดขึ้นในสังคม,** เป็นชื่อของกิจกรรม ที่สามารถสร้างอำนาจสร้างประโยชน์ ให้แก่คนบางคนหรือบางพวก สำหรับจะครอบงำผู้อื่นนั่น, ประเสริฐในทางที่จะครอบงำผู้อื่น มันก็คดโกง. ใครมีกำลังข่มผู้อื่นในทางใช้กำลังทรัพย์ ก็เรียกว่ามีเศรษฐกิจ เอาเปรียบผู้อื่น ผูกขาดเสียเพียงคนเดียว; ถ้ามีความหมายอย่างนี้ มันไม่ถูกต้องกับคำว่าเศรษฐกิจ *ในภาษาบาลี* หรือในภาษา *สันสกฤต* ซึ่ง*แปลว่า ประเสริฐที่สุด;* มัน**อาจจะเป็นว่า** คนสมัยหนึ่ง ยุคหนึ่ง ถิ่นแห่งหนึ่ง **นิยมคนร่ำรวยว่าเป็นคนดีที่สุด, เลยยืมเอาคำว่า เศรษฐะประเสริฐที่สุดไปให้แก่คนร่ำรวย; นั่นแหละมันเริ่มผิดแล้ว.**

คำว่า **เศรษฐกิจ กิจที่ประเสริฐ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นของคนร่ำรวย**; เป็นคนขอทานก็ได้ คนขอทานเป็นคนประเสริฐก็ได้ ไม่เฉพาะต้องคนร่ำรวย ถ้าเขามีคุณธรรม ที่จะสร้างความถูกต้องหรือความประเสริฐขึ้นมาในโลก. คนขอทานมีจิตใจสงบเยือกเย็น ขอทานเป็นสุขสนุกสนาน ได้เงินมาก็กินใช้แต่ดี เหลือก็ไปช่วยผู้อื่น ช่วยสังคม ตามที่เขาจะมีได้; อย่างนี้เราต้องยอมรับว่า ขอทานคนนั้นเป็นเศรษฐี คือ **ร่ำรวยด้วยความประเสริฐ** ยิ่งกว่าคนบางคนซึ่งมีทรัพย์สมบัติมาก แล้วก็ไม่เคยคิดจะช่วยใคร.

นี่คำว่า *เศรษฐะ* แปลว่า *ประเสริฐที่สุด. เศรษฐี* แปลว่า *ผู้มีความประเสริฐที่สุด, เศรษฐกิจ* แปลว่า *กิจที่จะทำให้เกิดความประเสริฐที่สุด.* ประเสริฐในที่นี้ก็หมายความว่ามันดี หรือดีอย่างดีเลิศ ซึ่งน้อยคนจะเป็นได้ มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แก่ทุกคน นั่นแหละประเสริฐที่สุด, มีชีวิตอยู่เพื่อดีแต่ตัวกู รวยแต่ตัวกู เป็นสุขแต่ตัวกู นี้มันไม่ประเสริฐแน่.

จะพูดโดยความหมายของภาษา และในลักษณะที่เป็นธรรมชาติธรรมดาสักหน่อย **เศรษฐกิจจะต้องแปลว่า การทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้เป็นประโยชน์, การทำสิ่งที่มีประโยชน์น้อยให้มีประโยชน์มาก** จะเรียกว่าเศรษฐกิจที่ถูกต้อง, ไม่ใช่รวบรวมกำลังซื้อกำลังขาย กำลังทรัพย์กำลังเงิน เพื่อจะควบคุมโลก; นั้นมันเป็นเรื่องเลวร้ายที่สุด. เอากันแต่เพียงว่า สิ่งที่มันมีประโยชน์น้อยทำให้มันมีประโยชน์มาก ก็เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์, แต่**ไม่ใช่เพื่อกูคนเดียว ต้องเพื่อทุกคน.** หรือว่าสิ่งใดที่มันไม่มีประโยชน์ ตามธรรมดาไม่มีประโยชน์ เช่นก้อนหินก้อนนี้ **ถ้าใครทำให้มันมีประโยชน์มากเท่าไร นั่นแหละคือกิจที่ประเสริฐที่สุด** คือทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้มีประโยชน์ที่สุด. ถ้าพูดอย่างนี้เดี๋ยว *พระพุทธเจ้าจะกลายเป็นนักเศรษฐกิจชั้นเลิศ ชั้นยอดไปเสียอีก เพราะท่านมีระบบคำสอน ที่ทำให้คนปฏิบัติตาม แล้วทำให้ร่างกายหรือชีวิตที่มันไม่มีประโยชน์นี่ ให้มันมีประโยชน์สูงสุด;* เช่นว่าร่างกายเน่าเหม็นนี้ **ทำให้เป็นร่างกายที่มีประโยชน์ มีนิพพาน มีสิ่งสูงสุดขึ้นมา.** นี่ก็เรียกว่าทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้มีประโยชน์, เรียกว่าเป็นกิจที่ประเสริฐที่สุด ซึ่งพุทธบริษัทก็จะต้องเป็นนักเศรษฐกิจกันอยู่ด้วยกันทุกคน.

ฉะนั้น คำ**ว่า เศรษฐกิจ ก็คือกิจที่ทำให้เกิดสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ไม่เฉพาะในทางทรัพย์สมบัติอย่างเดียว.** ในทางอะไรก็ได้ แม้ในทางโลก ๆ ทรัพย์สมบัติเงินทอง ก็สร้างขึ้นมาได้โดยวิธีที่ถูกต้อง, แม้ทรัพย์อริยทรัพย์ในทางจิตใจ ก็สร้างขึ้นมาได้ ให้ร่ำรวยด้วยอริยทรัพย์ในทางจิตใจ มันก็ได้, วิธีการเหล่านี้เราจะเรียกว่าเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เป็นอันว่า คำว่าเศรษฐกิจยิ่งมีความหมายมืดมัว จมลงไปในความมืด จมลงไปในเหวแห่งความทุกข์, **จะต้องทำกันเสียใหม่ ให้คำว่าเศรษฐกิจนี้ไม่เป็นสิ่งที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์อีกต่อไป**. เดี๋ยวนี้มันมีอยู่อย่างที่ เป็นอันตรายแก่มนุษย์ เพราะมันผิดหลักของคำว่าเศรษฐกิจนั่นเอง; กิจที่ประเสริฐที่สุด เศรษฐกิจได้กลายเป็นสิ่งที่ทำลายโลกมากที่สุด ไม่ให้มีความสงบสุขเลย ด้วยอำนาจของเรื่องเศรษฐกิจ. แล้ว **มีคนเป็นอันมากลัทธินั้นลัทธินี้ อ้างระบบเศรษฐกิจของตัวว่า จะทำให้โลกมีความสงบสุข;** นั่นคนโง่พูด **คนมีกิเลสตัณหาจะมาจัดเศรษฐกิจ,** หรือวางระบบเศรษฐกิจ **ให้โลกมีความสงบสุข.** มันจะต้องเป็นเรื่องของคนที่มีสติปัญญาพอจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วจะจัดอย่างไร สิ่งต่าง ๆ นี้มันจะเป็นไปแต่ในทางดี.

ธรรมะนั่นแหละเป็นตัวระบบเศรษฐกิจที่ประเสริฐที่สุด เพราะมีหลักเกณฑ์อยู่ในตัวมันเอง **ให้ใช้แรงงานที่มีอยู่ในร่างกายอย่างสนุกสนาน ในหน้าที่ที่ถูกต้อง มันก็ได้ผลมาก,** มันก็กินน้อยใช้น้อย เก็บแต่พอดี เหลือไปช่วยผู้อื่น, นี่คือธรรมะ. **ธรรมะจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่จะช่วยโลกได้** *ทำงานสนุก แล้วก็เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน* นั้นเอง. แล้วใครมันจะต้องการเงินทองอะไรที่ไหนมาทำอะไรกันอีก ถ้ามันมีความสุขเสียแล้วในตัวการทำงานนั้นเอง.

อาตมาถือหลักอย่างนี้มาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที เรียกว่าแรกมีสวนโมกข์ก็ได้ **ทำงานสนุก แล้วก็เป็นสุขในการทำงาน เพราะรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ;** พอได้ทำหน้าที่ก็พอใจว่า ได้ปฏิบัติธรรมะ มันก็เลยสนุก, เมื่อพอใจมันก็เป็นสุข; ความสุขเกิดมาจากความพอใจเสมอ, ความพอใจบริสุทธิ์ความสุขก็บริสุทธิ์. เดี๋ยวนี้เรามีความพอใจบริสุทธิ์ในธรรมะโดยธรรมะ ความสุขก็บริสุทธิ์ มันไม่ต้องการเงินมาซื้อหาความสุขที่ไหนอีก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี้ **คนทั่วไปเขาไม่ได้พอใจในการงาน ไม่รู้ว่าการงานคือธรรมะ,** เขาฝืนใจทำ. เมื่อทำการงานมันจึงเหมือนกับตกนรก เพราะทนเท้า, ไม่รู้สึกเป็นสุขสบายใจ เพราะรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ทำการงานคือการปฏิบัติธรรม, มันก็ไม่พอใจ. มันก็ **ทนทำด้วยความเหนื่อยยาก เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น แล้วมันก็ต้องออกไปหาความสุข** ที่ซื้อหามาทางเนื้อทางหนังทางกามารมณ์ ซึ่งแพงมากแหละ; เพราะว่ามันไม่ใช่ความสุข มันเป็นเพียงความหลอกลวงของความเพลิดเพลิน หรือความเพลิดเพลินที่มันหลอกลวง, ทำงานเหนื่อยแทบตาย แล้วก็ต้องไปหาสถานเริงรมย์ ซื้อหากันมาอย่างแพง ๆ แล้วก็ว่าความสุข ที่จริงมันเป็นเพียงความเพลิดเพลิน.

ความสุขต้องบริสุทธิ์, เกิดขึ้นจากความพอใจอันบริสุทธิ์. เมื่อกำลังทำการงานอยู่ด้วยความรู้สึกว่า นี้คือหน้าที่ของมนุษย์ ถูกต้องแล้ว **ยกมือไหว้ตัวเองได้นั่นแหละคือความสุข, ขยะแขยงตัวเอง นั่นแหละคือความทุกข์.** เดี๋ยวนี้มันเป็นอยู่ด้วยความขยะแขยงตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองไม่ลง นั่นแหละคือนรก, นั่นแหละคือความทุกข์; ถ้าทำถูกต้องจนยกมือไหว้ตัวเองได้ มันก็คือสวรรค์ก็คือความสุข.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนมันเห็นให้ชัดลงไปว่า หน้าที่ที่เราจะต้องทำนั่นแหละคือธรรมะ; พอทำแล้วก็พอใจ มันก็เป็นสุข สนุกและเป็นสุข ก็ทำได้มาก ไม่ค่อยรู้จักเหน็ดจักเหนื่อย, นี้จะทำงานได้มาก ต้องรู้จักว่างานนั้นคือธรรมะ แล้วก็พอใจ.

อาตมาถือหลักอย่างนี้มาตลอดเวลา ยืนยันว่าผลงานที่มีอยู่ทั้งหลายนี้ มันมาจากความรู้สึกอย่างนี้ หลักปฏิบัติอย่างนี้ เป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว. ฉะนั้นขอให้เรารู้จักคำว่าเศรษฐกิจนั้นให้ดี ๆ มันจะได้ประเสริฐ สมตามความหมายของคำคำนี้. **เดี๋ยวนี้เศรษฐกิจคือเป็นสิ่งที่กวนโลกให้ระส่ำระสาย** มากลายเป็นสิ่งที่ยกย่องบูชากันไปเสีย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางในทางสันติภาพ.

นี้ข้อต่อไปก็คือเรื่อง **ฟ้าสางในทางสันติภาพ**. คำว่า สันติภาพ, *สันติ-ภาพในโลกนี้เดี๋ยวนี้ มีแต่ชื่อ,* **มีแต่ชื่อสำหรับเรียกร้อง** เรียกหา หรือว่าโฆษณา มีแต่ชื่อไม่มีตัวจริง มีแต่การเรียกร้องคำคำนี้ ไม่มีตัวจริงของคำคำนี้. นี่สภาพยุคปัจจุบันในโลกนี้ ที่เกี่ยวกับสันติภาพ, ยิ่งเรียกดูเหมือนจะยิ่งไกล ยิ่งเรียกดูเหมือนจะยิ่งไกล เรียกหาสันติภาพด้วยจิตที่คดโกง เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวกู –ของกู แล้วก็เรียกหาสันติภาพมันก็ยิ่งไกล ยิ่งไกล.

เดี๋ยวนี้พวกเรา **มีวิวัฒนาการไปในทางตรงกันข้ามจากสันติภาพ, เราวิ่งไปในทางที่จะเป็นทางของกิเลส,** แล้วก็บูชากิเลสเป็นพระเจ้า ความสุขสนุกสนานสวยงามเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางอะไรเหล่านี้, เราไปบูชาสิ่งเหล่านั้น แล้วจะเรียกหาสันติภาพทำไมกันเล่า. เพราะว่าไปบูชาสิ่งเหล่านั้นสมัครเป็นข้าทาสของสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันไม่มีสันติภาพที่จะเรียกหาดอก **ปากเรียกหาสันติภาพ แต่การประพฤติและการกระทำ มันเดินสวนทางกันเสีย.**

จะต้องขอโอกาสพูดว่า คนไม่รู้จักสันติภาพอันแท้จริง ซึ่งมันตั้งต้นมาจากภายใน **สันติภาพอันแท้จริง** มันไม่ได้ตั้งต้นที่โลกภายนอก **มันตั้งต้นออกมาจากความรู้สึกในใจอันแท้จริง** ที่เป็นภายใน, ครั้นทำสันติภาพในจิตใจที่เป็นภายในได้ สันติภาพข้างนอกที่โลกนี้ มันก็เป็นของง่าย.

ดูให้ดีเถอะว่า **วิกฤตการณ์เลวร้ายทั้งหลาย มันไม่ได้ตั้งต้นที่ข้างนอก,** มันตั้งต้นมาจากจิตใจในภายใจของคน แล้วจึงออกมาเป็นวิกฤตการณ์ภายนอก นี่ขอท้าทายว่า **ความเลวร้าย ใด ๆ ที่มันประพฤติกระทำกันอยู่กลางถนน มันตั้งต้นมาจาก**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จิตใจ หรือภายในใจของคนผู้กระทำ, คือจิตใจที่มันโง่ จนไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร, อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ, มันโง่ขนาดนั้น, แล้วมันก็ตั้งต้นที่นั่น เป็นวิกฤตการณ์เลวร้ายในจิตใจของคนคนนั้น แล้วมันจึงแสดงออกมาทางกาย ทางวาจา มาเป็นวิกฤตการณ์ภายนอก ให้ลำบากเดือดร้อนกันทั้งบ้านทั้งเมือง, วิกฤตการณ์ของโลกมันก็เป็นอย่างนั้น.

ดังนั้นสันติภาพของโลก หรือของภายนอกนี้มันตั้งต้นมาจากภายในจิตใจของคน. **คนต้องรู้จักสันติภาพของจิตใจเสียก่อน ว่าเมื่อจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกกิเลสบีบคั้นแล้ว นั่นแหละคือสันติภาพในจิตใจ**, จิตใจชนิดนี้ก็เคลื่อนไหว คือสั่งการสั่งงานให้ทำอะไรออกมาทางภายนอก ทางกายทางวาจา เกี่ยวข้องกับสังคม, มันก็เป็นเรื่องสันติภาพที่เป็นไปได้ ที่สำเร็จประโยชน์; จะขวนขวายกันสักเท่าไร เพื่อสันติภาพนี้ไม่สำเร็จ ถ้าไม่ตั้งต้นมาจากภายใน.

เดี๋ยวนี้เราจะ*ขอโอกาสพูดถึงองค์การสันติภาพของโลก* กันบ้าง *เพื่อการศึกษา*, ไม่ใช่ว่าจะดูถูกดูหมิ่นใคร. *องค์การสันติภาพของโลกนั้น จัดโดยคนที่ไม่รู้จักสันติภาพ*. องค์การสันติภาพของคนหรือของสังคมไหนก็ตาม มันจัดโดยบุคคลที่ไม่รู้จักสันติภาพ ว่าสันติภาพมันต้องตั้งต้นมาจากภายใน. ฉะนั้นสมาคมสันติภาพเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ก็เหมือนกัน จัดโดยคนที่ไม่รู้จักสันติภาพ. องค์การใหญ่ของโลก องค์การโลกก็ตาม มันก็จัดไปโดยบุคคลที่ไม่รู้จักว่า สันติภาพอันแท้จริงนั้น มันจะต้องตั้งต้นที่ตรงไหน, **ก็ได้แต่ระงับเหตุการณ์ยุ่ง ๆ ยาก ๆ ภายนอก** ผิวนอกภายนอก มันไม่รู้จักจบจักสิ้น แล้วมันก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจอะไรบางอย่าง มันก็ยังรวมพวกเป็นฝักเป็นฝ่าย.

เจ้าหน้าที่จัดสันติภาพ ก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจของคนบางพรรคบางฝ่าย มันก็เลยไม่มีความยุติธรรม, มันกลายเป็นการแย่งสันติภาพ ตามความคิดของตน ๆ ไปเสีย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พวกนี้ไม่รู้ว่าศีลธรรมเป็นต้นตอแห่งสันติภาพ และไม่รู้จักแม้กระทั่งว่าความมีศีลธรรมเป็นอย่างไร, ความไม่มีศีลธรรมเป็นอย่างไร ก็ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นความมีหรือเป็นความไม่มีของศีลธรรม เลยหลับตาจัดสันติภาพ.

เขาจะต้องรู้จักค่าของศีลธรรม ว่าเป็นรากฐาน เป็นต้นตอของสันติภาพ ซึ่งก็หลีกศาสนาไม่พ้น; เพราะว่าศีลธรรมมันถ่ายทอดออกมาจากสิ่งที่เรียกว่าศาสนา. พอไปเห็นว่าศาสนาเป็นของครึ เป็นยาเสพติด เป็นอะไรไปเสียแล้ว มันก็ไม่มีทางที่จะถอดเอาของดีประเสริฐสุดออกมาจากศาสนา มาเป็นเครื่องจัดโลก**. ฟ้าจะสางทางสันติภาพ ก็ต่อเมื่อทุกคนรู้ว่า มันขึ้นอยู่กับศีลธรรมโดยตรง**, ใช้คำว่าโดยตรง ไม่โดยอ้อมเลย สันติภาพมันขึ้นอยู่กับศีลธรรมโดยตรง.

ขอให้เราสนใจรู้จักสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม *ศี - ละ* แปลว่า *ปรกติ คือไม่วุ่นวาย, ศีลธรรมคือสิ่งที่จะทำให้เกิดความปรกติ* หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความปรกติ, หรือว่าผลที่เกิดขึ้นมาแล้วเป็นความปรกติ, ทั้งหมดนี้เรียกว่าศีลธรรมได้ทั้งนั้น. เพราะว่าคำว่า ธรรม, **ธรรม** ในภาษาบาลีคำเดียวนี้ **มีความหมายเล็งไปได้หลายอย่าง**. ให้เป็นเหตุก็ได้ ให้เป็นผลก็ได้, ให้เป็นภาวะปรากฏการณ์ของธรรมชาติ มีอยู่เองก็ได้. ฉะนั้น **ความสงบนี้เราต้องจัดมันที่เหตุของมัน** แล้ว**เกิดเป็นผลขึ้นมา แล้วปรากฏอยู่ในโลกว่ามีสันติภาพ.**

นี้ขอให้เรามีฟ้าสางทางสันติภาพกัน ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่ใช่ของมนุษย์. ผู้มีแต่ความเห็นแก่ตัวหรือพวกของตัว แล้วจะมาจัดสันติภาพ ให้ผีมันหัวเราะ, เอาคนอย่างนี้มาจัด ก็จัดให้ผีมันหัวเราะเท่านั้นเอง. นี่ขอให้นึกกันดูให้ดี ๆ เถิดว่า สันติภาพนี้จะไปกันทางไหน แล้วก็ไชให้มันมีความหวังที่ว่าจะทำให้มันมีขึ้นมาได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางศาสนาจักร.

หัวข้อต่อไปจะพูดถึง **ฟ้าสางทางศาสนจักร** ศาสนาจักรหรือศาสนาจักร เมื่อตะกี้ก็พูดไปแล้วถึงข้อที่ว่า **ศีลธรรมถอดรูปออกมาจากศาสนา,** ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดของศีลธรรม หรือของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีที่ช่วยมนุษย์ได้, ศาสนาเป็นบ่อเกิดของสิ่งเหล่านั้น, ดังนั้นเรา **ควรจะเหลือบตาดูไปทางสิ่งที่เรียกว่าศาสนา**กันบ้าง.

ถ้าจะเรียกว่าศาสนจักร ซึ่งพูดกันอยู่ในภาษาไทยธรรมดา เรียกว่า *ศาสน-จักร* อันนี้เขาหมายถึง *อำนาจ ที่ศาสนาสามารถจะครองโลก.* คำว่า *จักร* เขาแปลว่า *อาวุธกลม ๆ* ชนิดหนึ่ง *ซึ่งผู้จะครองโลกถือเป็นเครื่องหมาย เป็นสัญญลักษณ์ คือยอดของอาวุธ, จักรคือยอดของอาวุธ, อาณาจักร* ก็คือ *ขอบเขตที่เขาจะใช้อาวุธนั้นได้* อาณาจักรนั้นมันมีขอบเขต เท่าที่อาวุธนั้นมันจะมีอำนาจอยู่ได้ ใช้ได้. ทีนี้ถ้าว่า **ศาสนจักรก็ที่ศาสนามันจะมีอำนาจควบคุมอยู่ได้** เราจึงเรียกว่าศาสนจักร, หรือศาสนอาณาจักร หรือธรรมาณาจักร**, นี่คือศาสนา.**

ถ้าศาสนาครองโลก ทุกอย่างก็เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของศาสนา, ศาสนามันก็เป็นที่คลอดออกมาของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือระเบียบบังคับอะไรที่ดีที่งามที่ถูกต้อง; อย่าคิดว่ามันไม่ออกมาจากศาสนา; เพราะคำว่าศาสนาเขามีความหมายไว้กว้าง มีขอบเขตความหมายกว้างมันครอบคลุมสิ่งเหล่านี้หมด**. สิ่งใดที่ทำไปเพื่อประโยชน์แก่การดับทุกข์แล้วเป็นศาสนาหมด;** ฉะนั้น **ขนบธรรมเนียมประเพณีระเบียบบังคับ** อะไรก็ตาม **เป็นไปเพื่อความสงบสุข**, มันก็อยู่ภายใต้ความหมายอันกว้าง ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้ามีศาสนาจักร ก็คือมีศาสนาเป็นอำนาจที่ครอบครอง, **ถ้าโลกนี้มีศาสนาจักร โลกนี้ก็มีศาสนาครองครอบ;** แต่ถ้าว่าโลกนี้มันมีกิเลสครอง มันก็เป็นกิเลสอาณาจักร. **เดี๋ยวนี้โลกของเราทั้งโลกกำลังเป็นกิเลสอาณาจักร**; เพราะว่าโลกของเรามีกิเลสยึดครอง, กิเลสของคนในโลกมันยึดครอง. โลกกำลังเป็นกิเลสอาณาจักร อาณาจักรแห่งกิเลส เพราะว่ากิเลสมันครองโลก.

โลกสมัยหนึ่ง สมัยโบราณโดยเฉพาะนี่ **เป็นโลกที่มีศาสนายึดครอง** ควบคุมมาตลอดเวลา **จนมากระทั่งถึงยุคที่ว่า เกิดความก้าวหน้าในทางวัตถุ**. ทีนี้ **วัตถุ** นั้นมันไม่มีอะไรดอก **มันเพื่อบำรุงส่งเสริมในด้านร่างกายหรือด้านวัตถุ**, มันก็กลายเป็นอุปกรณ์ของกิเลสไป วัตถุไม่เป็นอุปกรณ์ทางจิตใจ, แต่เป็นอุปกรณ์ทางฝ่ายร่างกาย ตามที่ธรรมชาติของคนธรรมดามันจะรู้สึก มันก็ **ประสงค์แต่วัตถุที่ให้ความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อย ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ซึ่งล้วนแต่รวมเรียกว่าเป็นวัตถุไปหมด. นี่วัตถุมันจะผลิตขึ้นมาเท่าไร เจริญเท่าไร อะไรเท่าไร มันก็เพื่อประโยชน์แก่กิเลส สำหรับจะเสวย, จะเป็นผู้บริโภค หรือเป็นผู้เสวย.

ขอให้สังเกตกันตรงนี้สักหน่อย ว่า**ที่เราบริโภควัตถุ อาหารก็ดี เครื่องนุ่งห่ม** ก็ดี อะไรก็ดี ที่เราบริโภควัตถุนั้น อย่างหนึ่งมันเป็นไป **เพื่อความจำเป็นแห่งชีวิตรอดอยู่ได้** นี้ถูกต้อง, **แต่อย่างหนึ่งมันเป็นไปเพื่อเหยื่อของกิเลส**; อย่างนี้ก็เรียกว่าบริโภคเหยื่อที่เอร็ดอร่อย ไม่ใช่ความต้องการอันแท้จริงของชีวิตหรือร่างกาย.

อย่างเรากินข้าวกินอาหารอยู่ทุนวันนี้ กินอย่างหนึ่งมันเป็นความถูกต้องของธรรมะ เพื่อประโยชน์แก่ชีวิต, กินอีกอย่างหนึ่งมันเป็นเพื่อเหยื่อของกิเลส. เดี๋ยวนี้ในกรุงเทพฯ นั่นแหละ **ร้านอาหาร** ต่าง ๆ เหล่านั้น **สร้างอาหารเพื่อเหยื่อของกิเลสเสียเป็นส่วนมาก**, ไม่ได้สร้างเพื่อสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิตหรือร่างกาย. ร้านอาหารร้านสำเริง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สำราญเหล่านี้ มันเป็นเครื่องส่งเสริมกิเลส; ฉะนั้นกิเลสมันก็ต้องมากขึ้น ปัญหามันก็ต้องมากขึ้น.

นี่มนุษย์เคยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดหน่วงมา จนถึงยุคที่วัตถุเจริญ รู้เรื่องวัตถุ นิยมวัตถุ จนกระทั่งติดในผลของวัตถุ คือทางฝ่ายเนื้อหนังทางฝ่ายร่างกาย; **พอมนุษย์เริ่มก้าวหน้าทางวัตถุ กิเลสก็เกิดขึ้นมาครองโลก** กิเลสก็แทรกแซงเข้ามาทำหน้าที่ครองโลก โดยที่มนุษย์สมัครใจโดยไม่รู้ตัว, สมัครใจเข้าไปโดยไม่รู้ว่านี้เป็นอันตราย, เห็นกงจักรเป็นดอกบัว มันก็บูชาความก้าวหน้าทางวัตถุ. คนที่ผลิตขึ้นขายมันก็ขายได้มาก คนโง่เขลาไปซื้อหามา ก็มาบำรุงกิเลส ทำตนให้เป็นทาสของกิเลสมากขึ้น, ปัญหามันก็ใหญ่โตมโหฬารขึ้นมาทันที : สร้างโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหยื่อของกิเลส เขาก็รวยไปในทางวัตถุ , แล้วโลกก็เต็มไปด้วยเหยื่อของกิเลส, เราไปซื้อหามากินมาใช้มาบริโภค ก็เพื่อส่งเสริมกิเลส. เราก็ **กินอยู่ใช้สอยในส่วนที่ไม่จำเป็นมากขึ้น คือเพื่อกิเลสมากขึ้น, ไม่ใช่เพื่อความอยู่เยือกเย็นของชีวิตเลย.**

ดูให้ดี สมัยนี้เป็นสมัยอะไร ? **โลกนี้กำลังเป็นกิเลสอาณาจักร**, เป็นอาณาจักรของกิเลส คือคนอยู่ใต้อำนาจของกิเลส, มนุษย์อยู่ใต้อำนาจของกิเลส นี่**สมัยนี้**เรียกว่า กิเลสจักร **กิเลสอาณาจักร, ไม่มีศาสนจักร.** ขออภัยที่จะพูดว่า **แม้ในวัด** ในวัดในวา **กิเลสก็เข้าไปยึดครอง** เป็นกิเลสจักรกันเสียมากแล้ว ; ไม่มีศาสนจักรเข้าครองเหมือนแต่ก่อน.

อาตมากลัวในเรื่องนี้มาก ระวังไม่ให้สิ่งที่เป็นเหยื่อของกิเลสเข้ามาครอง แต่ว่าก็ไม่ใช่ว่าจะเก่งจนว่าปิดอุดได้ครบหมด, มันก็ยังเผลออยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน. แต่ถ้ามันรู้สึกตัวอยู่แล้วมันก็ไม่ยอมดอก ที่วัดนี้ไม่มีทีวี ไม่มีเครื่องรับทีวี มีคนเอามาให้ เอามายัดเยียดจะให้ ตั้งหลายปีมาแล้ว หลายหนมาแล้ว หลายครั้งมาแล้ว ก็ไม่ยอมรับไว้ โดย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่กลัวว่าพระเณรจะเป็นทาสของกิเลสไปเสียหมด มันควบคุมไม่ได้. อาตมาควบคุมการใช้มันไม่ได้ พระเณรเขาก็จะใช้กันอย่างเป็นทาสของกิเลสไปเสียหมด ไม่กล้าเอาเข้ามา ทั้งที่ตัวเองก็อยากจะดูเหมือนกันแหละ ก็บอกตรง ๆ, แต่มันก็ไม่กล้าเอาเข้ามา เพราะว่าจะเอาเข้ามาทำให้สมาชิกนี้มันกลายเป็นทาสของกิเลสไปเสียหมด.

ทีนี้ต้องดูว่า **อะไรจะต้องกลับมา** ? มันก็ต้องอำนาจศาสนาจักร, **ศาสนาจักรจะต้องเข้ามา ขับไล่กิเลสอาณาจักรให้ออกไป**. ให้ศาสนาครองโลก, ให้พระเจ้าครองโลก เรียกสั้น ๆ ว่า **ให้ธรรมะครองโลก.**

คำว่า *ครอง ๆ นี้ไม่ใช่ปกครอง* แต่ว่า*เป็นคุ้มครองป้องกันพิทักษ์รักษา*. คำว่าครองโลก อย่างใช้อำนาจ นี้เราก็ยังไม่พอใจ, ครองในที่นี้หมายความว่ามาคุ้มครองให้ปลอดภัย. **ให้ธรรมะเข้ามาครองโลก** หมายความว่า **ให้ธรรมะเข้ามาคุ้มครองโลก ให้ปลอดภัยเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติศาสนาถูกต้อง ตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ.**

ถือศาสนาไหนก็ได้ ที่เป็นหัวใจของศาสนาแล้ว มันจะทำลายความเห็นแก่ตนทั้งนั้น มันจะเน้นความรักผู้อื่นทั้งนั้น; ฉะนั้น**จะศาสนาไหนก็ได้** คนมีศาสนาแล้ว **ประพฤติศาสนาให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ, ไม่ใช่มีไว้ทำพิธี** ไม่ใช่ว่ามีศาสนาไว้สำหรับทำพิธี ไว้ไหว้, หรือ **บางทีก็ใช้เป็นเครื่องหาประโยชน์ทางวัตถุไปเสียอีก ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือบังหน้าการเมือง** หาประโยชน์ไปเสียอีก; อย่างนี้มันก็**ไม่ใช่การใช้ศาสนาอย่างถูกต้อง,** ขอให้คิดดูเสียใหม่.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อยากจะพูดว่า **ศาสนาทุกศาสนาที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ อาจจะร่วมมือกันได้,** ศาสนาที่ไม่ส่งเสริมความรักผู้อื่นนั้น หมดไปจากโลกแล้วแหละ มันเหลืออยู่ได้ก็แต่ศาสนาที่ถูกต้อง ที่ทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วก็ **ให้เห็นแก่ผู้อื่นให้รักผู้อื่นทุกศาสนา** เพียงแต่ว่ามันมีวิธีที่ต่างกัน แต่หวังผลอย่างเดียวกัน; อย่าว่าแต่ศาสนาเลย แม้แต่พวกคอมมิวนิสต์เขาก็พูดว่า เขาทำนี้ก็เพื่อให้โลกมีสันติภาพ พวกคอมมิวนิสต์ก็ว่าอย่างนั้น. **ศาสนาทุกศาสนา ก็เพื่อให้โลกมีสันติภาพ;** แม้ว่าจะมีวิธีที่ต่างกัน ทุกศาสนาร่วมมือกันได้ เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า **ศาสนานั้น ถูกธรรมชาติบังคับบีบคั้นให้เกิดขึ้นมาในโลก เพื่อแก้ปัญหาของการที่มนุษย์มันไม่รักกัน.**

ถ้าเราจะศึกษาให้ไปถึงต้นตอของศาสนาทุกศาสนาแล้ว มันจะไปถึงจุดหนึ่งหรือยุคหนึ่ง **ที่มนุษย์ที่นั่นมันไม่รู้จักรักกัน** มันเบียดเบียนกัน มันจึง **เกิดศาสนา** นั้นขึ้นที่นั่น แล้วก็ยังคงอยู่เรื่อย ๆ มา. **วิธีที่จะจัดให้คนรักกันนั้นมันต่างกัน แต่ว่าหวังผลอย่างเดียวกัน.** เช่นศาสนาหนึ่งจะบอกว่า แกต้องรักกันเพราะพระเจ้าต้องการแกต้องรักกัน มิฉะนั้นพระเจ้าจะลงโทษแก; นี้คนก็รักผู้อื่นได้. แต่ถ้า**พุทธศาสนาจะบอกว่า เราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; เพราะฉะนั้นเราจะต้องรักกัน,** ไม่ต้องมีพระเจ้าที่ไหนมาบังคับเรา หรือว่าถ้ามัน **จะเป็นวิทยาศาสตร์**มากหน่อยก็บอกว่า ไปดูสิ *ถ้าว่าแกไม่รักกัน แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้น เพราะฉะนั้นแกจะต้องรักกัน.* ฉะนั้นการที่จะชวนให้มนุษย์รักกัน ก็มีหลาย ๆ วิธี; เพราะฉะนั้นทุกวิธีมันจึงใช้ได้ เพราะว่ามันได้ผลคือมนุษย์รักกันก็แล้วกัน. **เนื้อแท้ของศาสนามันมีเพื่อสิ่งนี้ทุก ๆ ศาสนา.**

ทีนี้ **เมื่อศาสนาจะทำหน้าที่** ของมัน **ก็ต้องทำหน้าที่ที่บุคคลก่อน** เมื่อสำเร็จแก่บุคคลแล้ว หลาย ๆ คนมันก็รวมกันเป็นสังคม ที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของศาสนา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าทำได้กันทั้งโลกก็ยิ่งดี; เพื่อจะให้ได้ทั้งโลก เราจึงผ่อนผันว่าใช้ได้ด้วยกันทุกศาสนา. ใครมีศาสนาอะไร ก็ขอให้ถูกเจตนารมณ์แห่งศาสนานั้น ๆ แล้วมันจะออกผลมาเป็นว่าทุกคนรักกัน แล้วมันก็ใช้ได้ ในโลกนี้มันก็มีความรักกัน. **ศาสนาต้องการจะดับทุกข์ของบุคคลเป็นขั้นแรก, ครั้นดับทุกข์ของบุคคลได้แล้ว มันก็ดับทุกข์ของสังคม** หรือของโลกได้ไปในตัว.

ศาสนาพวกหนึ่งเขาเป็นสัทธาธิกะ เขาเรียกว่าใช้ศรัทธาความเชื่อนั้นเป็นประโยชน์, *ศาสนาพวกหนึ่ง* เขาเรียกว่า*วิริยาธิกะ* ใช้กำลังจิตอันอบรมดีแล้วเป็นประโยชน์, ศาสนา *อย่างพุทธศาสนา* นี้เรียกว่า *ปัญญาธิกะ* ใช้กำลังแห่งปัญญาเป็นเครื่องบันดาลประโยชน์. **แม้ว่าจะใช้ต่างกัน** คืออันหนึ่งใช้ **ศรัทธา** อันหนึ่งใช้ **วิริยะ** อันหนึ่งใช้ **ปัญญา แต่ผลมันก็คือความดับทุกข์** หรือความดับกิเลสดับทุกข์ ด้วยอำนาจสิ่งเหล่านั้น, มันก็ต้องรวมกันได้ **ต้องมาทำงานรวมกันได้ทุก ๆ ศาสนา, ไม่ต้องขัดแย้งกันเหมือนที่กำลังมีกระจุกกระจิก ระหองระแหงกันในบัดนี้** ระหว่างพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา. ถ้ามันถึงกับขัดแย้ง **แย้งขัดกันแล้ว มันก็ไม่ใช่ศาสนา เพราะว่าศาสนาไม่ได้มีไว้เพื่อการขัดแย้งกัน.**

ฉะนั้นเราจงจัดให้ดี กระทำให้ดี **อย่าให้เกิดการขัดแย้งขึ้นมาในระหว่างศาสนา** เพราะมี *หลักในพระบาลีชัดเจนว่า ความแย้งขัดคืออุปัททวะ, อุปัททวะ* แปลว่า *อุบาทว์, อุปัททวะ มาจากความขัดแย้ง*, อุปัททวะทุกชนิดมาจากความขัดแย้ง. **ถ้าเกิดความขัดแย้ง**ในครอบครัวใด ครอบครัวนั้น**ก็มีอุปัททวะ** คืออุบาทว์, มีความขัดแย้งในสมาคมใดสังคมใด สังคมนั้นก็มีอุปัททวะ คืออุบาทว์, มีความยัดแย้งในประเทศใด ประเทศนั้นก็มีปัททวะ คืออุบาทว์, *มีความขัดแย้งในโลกไหน โลกนั้นก็มีอุปัททวะ; ภาษาบาลีว่า อุปฺทฺทว, ภาษาไทยว่า อุบาทว์ อุบาทวะ.*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้น **เราต้องไม่มีความขัดแย้ง** ในส่วนบุคคลก็อย่ามีการขัดแย้ง, ในร่างกายคนเดียว ถ้ามีความขัดแย้งเมื่อไร มันก็คือมีโรคภัยไข้เจ็บที่จะต้องตายเมื่อนั้นแหละ, ในร่างกายของคนคนเดียว มันก็มีความขัดแย้งไม่ได้. นี่ใน **ครอบครัว ในสังคม** ใน**โลกก็ต้องไม่มีความขัดแย้ง.**

นี่ผลของศาสนาจักร **เมื่อศาสนาครองโลก จะไม่มีความขัดแย้ง**. ให้เป็นฟ้าสางทางศาสนาจักร คือให้อำนาจของศาสนา ได้มีโอกาสเข้ามาคุ้มครองโลก จัดสรรค์โลก เป็นไปอย่างดี. นี้เรียกว่าฟ้าสางทางศาสนจักร พูดตรง ๆ ก็ว่า **มนุษย์ต้องเอาศาสนามาใช้เป็นประโยชน์มากขึ้น ถ้ามิฉะนั้นแล้ว โลกนี้มันก็ไม่มีสันติสุขหรือสันติภาพ,** โลกนี้ก็จะต้องเป็นโลกที่น่าละอายสัตว์เดรัจฉานเป็นแน่นอน.

เขาว่าอาตมาพูดหยาบคาย อะไร ๆ ก็อ้างสัตว์เดรัจฉาน เพราะมันเป็นความจริง ว่าเดี๋ยวนี้ในโลกสัตว์เดรัจฉาน มันมีปกติสุขสงบสุขมากว่าในโลกมนุษย์ ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง, แล้วก็สร้างกันขึ้นมาให้มาก ๆ เพื่อจะเอาประโยชน์ของตัว ฉะนั้นโลกมนุษย์ยังน่าละอายแก่โลกสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมีความสงบสุขอยู่ตามเดิม; **โลกมนุษย์มีแต่ความขัดแย้งมากขึ้น.**

ฟ้าสางทางค่านิยมหรืออุดมคติ.

ข้อต่อไปที่จะพูดก็คือ ฟ้าสางทางค่านิยมหรืออุดมคติ เดี๋ยวนี้พูดกันมากนักว่าค่านิยม เดี๋ยวค่านิยม เดี๋ยวรสนิยม เดี๋ยวค่านิยม พูดกันมากนัก, มันเป็นค่านิยมมืด

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทั้งนั้นแหละ. **ค่านิยมของอวิชชา** หรือความมืด **ไม่ใช่แสงสว่างของวิชชา,** เราจึงเรียกว่าฟ้าสางทางค่านิยมหรืออุดมคติ, อุดมคติก็อยู่ในความหมายเดียวกันกับค่านิยม.

ปรากฏการณ์ปัจจุบันนี้ มันก็มีอยู่ว่า *อุดมคติกันไม่ได้ เงินซื้อหาอะไรกินได้, อุดมคติกินไม่ได้ คนก็บูชาเงิน;* ไม่ยึดถืออุดมคติ แม้ว่ามันจะประเสริฐสูงสุดสักเท่าไร เขาก็สวนออกมาว่า อุดมคติกินไม่ได้ เพราะฉะนั้นฉันไม่สนใจ. แต่ขอให้ดูให้ดี ๆ นะ **อุดมคตินี้มันยิ่งกว่าสิ่งที่กินได้** อุดมคติมัน **จะช่วยให้ได้มาซึ่งสิ่งที่กินได้;** ไม่ใช่ว่าตัวเองมันกินไม่ได้ แล้วมันจะหมดหน้าที่, มันมีหน้าที่ที่จะให้นำมา หามาได้ซึ่งสิ่งที่จะกินได้ แล้วกินอย่างดี อย่างไม่มีความผิดพลาด. ถ้าไม่มีอุดมคติแล้ว มันก็หาอย่างเลว มีไว้อย่างเลว กินอย่างเลว ใช้อย่างเลว, อะไรมันก็เป็นเรื่องผิดไปหมด. ฉะนั้น**ขอให้มีค่านิยมหรืออุดมคติให้ถูกต้อง เราก็จะได้สิ่งที่ควรจะได้ มากินมาใช้** มาอะไรอย่างถูกต้อง **ไม่เกิดเป็นผลร้ายขึ้นมา.** ฉะนั้นขอให้รู้จักหา รู้จักได้ รู้จักกิน รู้จักใช้ให้ถูกต้องตามอุดมคติหรือค่านิยม ในระดับที่บัญญัติไว้ว่าสำหรับมนุษย์เรา.

เมื่อคนไม่รู้จักอุดมคติของคน แล้วมันจะเป็นคนได้อย่างไร; มันจึงไปยึดถือเอาอุดมคติของสัตว์มา คนไม่รู้จักอุดมคติของคนหรือของมนุษย์ ก็ไปคว้าอุดมคติของสัตว์มา; เช่นเห็นแต่จะเอร็ดอร่อยเป็นต้น. มันไปคว้าอุดมคติของผีสางคือกิเลสเข้ามา เป็นอุดมคติของคน มันก็มีลักษณะเหมือนกับผี **ที่น่าอันตรายอย่างยิ่ง เพราะไปคว้าเอาอุดมคติของกิเลสเข้ามา เป็นอุดมคติของคน.**

ถ้าฟ้าสางทางอุดมคติ ก็ต้องรู้จักอุดมคติของคน : รู้ว่าเกิดมาเป็นคนนี้มันคืออะไร, มันเพื่อประโยชน์อะไร, เกิดมานี้เพื่อประโยชน์อะไร, ควรจะมีอุดมคติอย่างไร, มีค่านิยมอย่างไร.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เอาละ, จะยอมรับในข้าที่ว่า ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครตั้งใจที่จะเกิดมา มันก็เกิดมาโดยที่เราไม่รู้ เราไม่ได้ตั้งใจ และเราเลือกไม่ได้; แต่เราก็ได้เกิดมาแล้ว. ดังนั้นเราก็จะต้องทำให้ถูกในข้อที่ว่า เดี๋ยวนี้มันเกิดมาแล้ว, มันเกิดมาแล้วถึงขนาดนี้แล้ว จะต้องทำอย่างไรต่อไป จึงจะไม่เป็นปัญหาเลวร้าย มีความทุกข์ขึ้นมา. **ทำอย่างไรจึงจะเป็นคนที่ถูกต้องตามอุดมคติของคนหรือของมนุษย์,** ไม่เป็นคนบ้า ถ้าคนมันบ้านี้ต้องถือว่าเลวกว่าสัตว์ ทั้งที่เป็นคน ถ้าเป็นบ้าเสียแล้วมันต้องเลวกว่าสัตว์ ซึ่งมันยังไม่บ้า มันไม่หลงอะไรมากเหมือนคน. อาตมาเลี้ยงไก่ เลี้ยงสุนัข เลี้ยงแมว เลี้ยงอะไรอยู่ทุกวัน ก็เห็นว่า โอ้, นี้มันไม่โลภเหมือนเราแล้วกระมัง มันไม่ได้คิดหวังมากในเรื่องที่จะเป็นกิเลส มันกินแต่เท่าที่จำเป็น.

มนุษย์มีอุดมคติอย่างไร ? ก็มีอุดมคติของมนุษย์ ตอบกำปั้นทุบดินก็ต้องตอบว่า **มีอุดมคติของมนุษย์** ขยายไปอีกหน่อยก็ว่า **ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้,** แล้วก็ยังไม่รู้ว่าอะไรอยู่นั่นเอง. บางคนอาจจะคิดว่า มันควรจะได้สิ่งที่มนุษย์ควรจะได้, แต่แล้วก็ไม่รู้ว่าอะไร ระวังให้ดี ระวังให้ดีในข้อนี้. **อยากจะได้แต่บุญกุศลแต่ก็ไม่รู้จะเอามาทำอะไร** มันก็เลยผิด, มันก็เลยผิดแหละ มันผิดฝาผิดตัว.

มีชีวิตเย็น ไม่มีทุกข์ไม่มีร้อน ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เท่านี้เพียงพอไหม ? ขอให้พวกเราคิดดูว่า **ที่เราเกิดมานี้ ที่ดีที่สุดที่เราควรจะได้นั้น คือได้มีชีวิตอย่างเยือกเย็น ไม่มีใครเป็นทุกข์เป็นร้อน** อยู่สบายกันทุกคน เท่านี้พอไหม ? อาตมาคิดว่าจะพอแล้ว ถ้าเราอยู่สบายเยือกเย็น เยือกเย็นไม่มีไฟกันทุกคน ควรจะพอแล้ว. เดี๋ยวนี้มันเต็มไปด้วยไฟกิเลสเผาผลาญ แล้วไฟทุกข์ที่ไม่รู้จักดับ ไม่รู้จักดับให้เย็น คือปัญหาเกี่ยวกับความคิดเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี่ เราไม่รู้จักดับ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

บางคนจะคิดว่า โอ๊ยเหลือวิสัยโว้ย ที่จะไม่มีความทุกข์เลย, นั้นมันว่าเอาเองหลับตาว่า. **ถ้าเหลือวิสัยแล้ว มันก็ต้องเป็นทุกข์กันไม่มีทางแก้**. เดี๋ยวนี้ธรรมะนั้นมีสำหรับดับทุกข์ได้. **ธรรมธาตุสำหรับความดับทุกข์ได้มันมี**. ดังนั้น **มนุษย์จึงดับทุกข์ได้ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกในข้อนี้แล้วมนุษย์ก็ดับทุกข์ได้,** จึงเรียกว่ามันมี ไม่ใช่เหลือวิสัย มีธรรมะสำหรับจะดับทุกข์ได้ทุกระดับทุกขั้นตอน. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ นับตั้งแต่ความยากจน ก็แก้ไขได้, โรคภัยไข้เจ็บก็แก้ไขได้, ก็มาถึง**จิตใจมันร้อนเพราะโลภะ โทสะ โมหะ มันก็ต้องแก้ไขได้** เป็นลำดับไป, **ให้เย็นอยู่โดยที่ไม่มีไฟเหล่านี้มาเผานั้นคือนิพพาน.**

นิพพาน แปลว่า *เย็น* ตัวหนังสือแปลว่าเย็น *เย็นเพราะไม่มีไฟซึ่งเป็นของร้อน*; **กิเลสเป็นไฟ** หรือว่า **ความโง่** เขลา อะไรก็ตามมัน**เป็นไฟ.** อย่ามีสิ่งนั้นแล้วชีวิตนี้ก็เย็น แล้วก็เย็นอยู่ตามสมควร เราจึงไม่เป็นบ้า; ถ้าชีวิตนี้ทั้งวันทั้งคืนไม่เย็นเสียเลยก็เป็นบ้าและตายกันหมดแล้ว.

อย่าเนรคุณพระนิพพาน, พระนิพพานมาเยี่ยมเราวันละหลาย ๆ ครั้ง **เวลาไหนเราไม่ได้มีกิเลส ไม่ร้อนเป็นไฟในใจ เวลานั้นพระนิพพานมาเยี่ยมเรา**. เดี๋ยวเราก็โง่บ้าขึ้นมาอีก ร้อนด้วยกิเลส ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง, พระนิพพานไปเสียแล้ว แล้วเดี๋ยวก็มาเยี่ยมเราอีก เพราะเวลาที่เย็นอยู่ได้ด้วยพระนิพพานชั่วคราวนี้มันมีมาก. ดังนั้นเราจึงไม่เป็นบ้า, เราจึงไม่เป็นโรคประสาท, เราจึงไม่ตายเพราะว่าเวลาที่มันไม่ถูกเบียดเบียนด้วยกิเลสนั้น มันมีมากพอ, นี้เรียกว่า**ชีวิตธรรมดา** สามัญของคนบุญชนนี้ มัน**รอดอยู่ได้ ที่พระนิพพานมาเยี่ยมเป็นคราว ๆ โดยไม่รู้สึกตัว**, โดยไม่รู้สึกตัว จึงไม่บ้าและไม่ตาย. นี้ถ้าว่าพระนิพพานนี้จะยืดออกไป จนไม่กลับไปกลับมา มีถาวร, นั้นก็ดีที่สุดสำหรับมนุษย์แล้ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้น ขอให้เราได้รับความเยือกเย็นแห่งจิตใจ มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คือ **สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ แล้วเราจะต้องอยู่ด้วย ความเย็นนี้ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนสังคม**; ดูจะไม่ยากนักข้อนี้ ถ้าว่าทุกคน ๆ มันเย็น รวมกันเป็นสังคมมันก็เย็นแหละ. แต่ถ้าว่าบางคนมันยังโง่อยู่ ไม่รู้จักทำให้เย็นเรา ก็ช่วยเขาบ้าง **เราที่เย็นแล้ว อุตส่าห์ช่วยเพื่อนมนุษย์ที่มันไม่รู้จักเย็น ให้ได้เย็นกันเสียบ้าง** คือหน้าที่โดยเฉพาะ.

ศาสนาก็ช่วยให้เกิดการปฏิบัติ ชนิดที่ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ, เมื่อได้ตามอุดมคติอันนั้นแล้ว ปัญหามันก็หมด ไม่มีปัญหาอะไรในโลก. เดี๋ยวนี้มนุษย์มันไม่เป็นมนุษย์ มันเป็นแต่คนที่มีกิเลส แล้วก็ใช้กิเลสเป็นเครื่องเบียดเบียนประหัตประหารกัน โลกก็มีปัญหาไม่รู้จักสิ้นสุด. แม้ว่าบางคนมันจะเกิดแหวกแนวมันพูดฟังไม่รู้เรื่อง, **เราก็มีธรรมะเป็นเครื่องดับปัญหาในฝ่ายเรา, อย่าไปวุ่นวายกับคนบ้า**, ให้คนบ้าเป็นไปตามเรื่องของมันเอง เราอย่าไปรับเอามาเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรา. แต่ว่ามันลำบากสักหน่อย หรือมากก็ได้ ลำบากที่ว่าจะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า, **มันลำบากที่ว่า จะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า.** ทีนี้ถ้าว่า **คุณไม่อาจจะหนีไปได้** คุณจะทำอย่างไร ? คุณ**ต้องมีธรรมะอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งทำให้คุณสามารถอยู่ร่วมโลกกับคนบ้านั้นได้** ปัญหาหมด, ไม่มีอะไรที่จะทำให้เราเดือดร้อนกระวนกระวายระส่ำระสาย.

นี่**อุดมคติความเป็นมนุษย์มีค่านิยมอยู่ที่จะต้องได้รับความเย็นแห่งจิตใจ หรือพระนิพพาน**, แม้แต่ชั่วคราวก็ยังดี เป็นขณะ ๆ ขณะ ๆ มาหล่อเลี้ยงกันไว้ แล้วเราก็จะรักใคร่กันง่าย สามัคคีกันง่าย, ช่วยกันสร้างโลกที่สงบเย็นได้. วิธีอื่นไม่มี การเมืองอันหลอกลวงใช้ไม่ได้, เศรษฐกิจอันหลอกลวงใช้ไม่ได้, สังคมวิทยาที่ขึ้นอยู่กิเลสมันก็ใช้ไม่ได้, ต้อง**ธรรมะบริสุทธิ์ จึงจะเอามาเป็นที่พึ่งได้.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางการดำเนินชีวิต.

หัวข้อต่อไปเรียกว่า **ฟ้าสางทางการดำเนินชีวิต** เมื่อตะกี้พูดว่า ต้องฟ้าสางในทางศาสนจักร และก็ค่านิยมของมนุษย์. ทีนี้ **ค่านิยมของมนุษย์นี้ต้องได้มาด้วยการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง**; ดังนั้น เราควรจะพูดถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์.

ทางดำเนินชีวิตหรือจิตนี้ ต้องถูกต้อง, ต้องมีแสงสว่างแห่งธรรมะมาส่อง ให้ชีวิตมันเดินทางไปถูกต้อง. จะมีดวงอาทิตย์สักพันดวง ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ดอก เพราะดวงอาทิตย์มันส่องเข้าไปในจิตไม่ได้ , มันต้องมีธรรมะที่สามารถจะส่องเข้าไปในจิตได้. **มีธรรมะแล้วก็จะมีจิตใจอันสว่าง** รู้เห็นว่าอะไรเป็นอะไร, อะไรคือสิ่งที่เรียกว่าชีวิต, *ชีวิตคืออะไร ?* **คือระบบการเป็นอยู่ของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มันประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต** จะเป็นร่างกาย จะเป็นวาจา จะเป็นจิตใจ จะเป็นสติปัญญาอะไรก็ตามแต่ละส่วน ๆ ที่จำเป็นแก่การที่จะมาประกอบกันเป็นชีวิต, รวมกันแล้วก็เรียกว่าชีวิต. ชีวิตก็คือสิ่งนั้นเอง, ชีวิตคือสิ่งนั้นเอง. ดังนั้นมันจึงต้องมีหนทางแห่งความถูกต้อง เพราะว่ามันต้องมีการดำเนิน; เมื่อมีการดำเนิน มันก็ต้องมีหนทางแห่งความถูกต้อง **เราต้องศึกษาความถูกต้องของทุก ๆ ส่วน ที่จะประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต,**

คำว่า *หนทาง ๆ* นี้เป็น *ภาษาธรรมดา หมายถึงถนนหนทาง* : ทางรถไฟ ทางรถยนต์ ก็เป็นทาง แต่นั้นมันเป็นทางที่ร่างกายเดิน ทางวัตถุ ไม่ต้องพูด. **ธรรมะนี้มันเป็นเรื่องหนทางของจิตใจเดิน** จึงต้องพูด ต้องมีความถูกต้องทางกายทางวาจาเรียกว่ามันเดินไปถูกต้อง, ต้องมีความถูกต้องในทางจิต เรียกว่าจิตมันเดินไปถูกต้อง, ต้องมีความถูกต้องในทางสติปัญญา ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ก็ได้ แล้วมันก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรียกว่าเป็นการเดินไปถูกต้อง. รวมกันแล้ว **เป็นความถูกต้องของทุกส่วน ที่ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต.**

ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะไว้นั้น ขอให้สนใจกันให้มากเป็นพิเศษ อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย, อย่าเพียงแต่ท่อง ๆ สวด ๆ ไว้เป็นประจำวัน. ขอให้มองเห็นชัด ให้รู้สึกแก่จิตใจโดยประจักษ์ชัด ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร เป็นอะไร รู้สึกอยู่ด้วยจิตใจโดยประจักษ์ชัด, ไม่ใช่ท่องได้ ไม่ใช่คิดได้ ไม่ใช่วิพากย์วิจารณ์ได้, นั้นมันไม่พอ. **ขอร้องให้ไปสนใจกับทางมีองค์แปดประการ** *อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา* แล้วแต่จะเรียก *ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ว่าเป็นสิ่งที่ตถาคตไม่ได้เคยได้ยินได้ฟัง มาแต่กาลก่อน; เดี๋ยวนี้ได้ยินได้ฟังแล้ว รู้แล้ว เอามาสอนแก่พวกเธอ.*

มรรคมีองค์แปดประการ ก็หมายความว่า **หนทางอันถูกต้อง ประกอบอยู่ด้วยองค์ประกอบ ๘ อย่าง** : *มีความคิดเห็นถูกต้อง* แล้วก็ *มีความปรารถนาถูกต้อง มีการพูดจาถูกต้อง มีการทำการงานถูกต้อง มีการดำรงชีวิตถูกต้อง มีความพากเพียรถูกต้อง มีการตั้งสติไว้อย่างถูกต้อง มีการตั้งสมาธิ คือความมั่นคงแห่งจิตใจ ไว้อย่างถูกต้อง*, รวมเป็น ๘ ถูกต้อง เข้าเป็นสิ่งเดียวกัน เรียกว่าทางดำเนินแห่งชีวิต เดินจากความทุกข์ไปหาความดับทุกข์; แต่ไม่ใช่ร่างกายเดิน **เป็นเรื่องจิตใจเดิน; นี่ก็คือทางดำเนินแห่งชีวิต ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.**

ดูเหมือนจะสวดกันได้ทุกคนแหละ : สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา ฯลฯ แล้วก็แปลได้. เพียงแต่สวดได้มันไม่พอ, มันต้องไปสอบสวนดูว่าเรามีหรือเปล่า? เรามีสิ่งเหล่านี้หรือเปล่า? ถ้ายังมีเห็นผิด เชื่อผิด เข้าใจผิดอะไรอยู่ ก็รีบชำระเสียให้มันถูก, ปรารถนายังไม่ถูก ก็ปรารถนาเสียให้ถูก; ไปปรารถนาเหยื่อของกิเลส ไปหามาบำรุงบำเรอกิเลส มันก็เป็นทุกข์แหละ; มันต้องรู้อะไรเป็นอย่างไร แล้วก็ปรารถนา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ให้ถูกต้อง. **ถ้ามีสัมมาทิฏฐิ คือความคิดเห็นถูกต้องแล้ว ก็จะปรารถนาได้ถูกต้อง,** ครั้นปรารถนาถูกต้องแล้ว **ก็จะมีการกระทำ** หรือ **การพูดจา** ถูกต้อง **เลี้ยงชีวิต** ถูกต้อง, แล้วก็**พยายาม** อย่างยิ่งไปตามนั้น ก็**มีความเพียร** ที่ถูกต้อง. **มีสติคุม** ไว้เสมอให้มันถูกต้อง ก็เรียกว่ามันมีสติ **กำลังใจเข้มแข็งตลอดเวลา ก็เรียกว่ามีสมาธิ,** เรื่อยไป ๆ เรื่อยไป มันก็**ถึงที่สุด** จุดหมายปลายทาง **คือพระนิพพาน.**

ทางนี้เป็นทางไปสู่พระนิพพาน; ฟังดูแล้วมันลึกซึ้งหรือมันไม่รู้อยู่ที่ไหน; ขอให้เข้าใจว่า เมื่อประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามนี้แล้ว **ก็จะเกิดความเย็นแก่ชีวิต ไม่มีความร้อนเลย** นั่นแหละอยู่ที่นั่น. **พระนิพพานอยู่ที่ความเย็นแห่งชีวิต ไม่มีความร้อนเลย.** นี้เรียกว่ามีทางดำเนินอันถูกต้อง, ทางดำเนินแห่งชีวิตนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งเขาเรียกว่าพรหมจรรย์. *พรหมจรรย์* แปลว่า *การดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ระบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ* เรียกว่าพรหมจรรย์ **เรามีพรหมจรรย์ ก็มีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ** มัน**ก็ไปสู่ปลายทาง คือความดับทุกข์สิ้นเชิง** โดยประการทั้งปวง.

เดี๋ยวนี้ฟ้ายังไม่สาง หรือ**ฟ้ายังไม่ค่อยสาง ในทางดำเนินชีวิต** จะพูดได้เลยว่า ไม่สางตั้งแต่ที่ไม่รู้ว่า ชีวิตเป็นการเดินทาง. ที่นั่งอยู่ที่ใครมองเห็นว่าชีวิตเป็นการเดินทางบ้าน ดูจะไม่มองอย่างนั้น.

ชีวิตมันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ : จากต่ำไปหาสูง, พูดอย่างนี้ โดยสมมติก็เรียกว่า จากชั่วไปหาดี, จากต่ำไปหาสูง ความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเดินทางดีขึ้น นั่งอยู่ก็ได้ นอนอยู่ก็ได้ ไม่ต้องเดินด้วยขาก็ได้ ไม่ต้องเดินด้วยเท้าก็ได้, นั่งอยู่ก็ได้ นอนอยู่ก็ได้ ทำอะไรอยู่ก็ได้. แต่**ชีวิตต้องเป็นการเดินทางอยู่ตลอดเวลา** คือมันเปลี่ยนจากที่ไม่ค่อยดีหรือไม่ดี เป็นดีขึ้น ๆ ดีขึ้น ๆ, เป็นการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ, **การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจคือการดำเนินชีวิต** ต้องควบคุมให้เป็นไปถูกต้อง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางกินอยู่แต่พอดี

ทีนี้ ข้อสุดท้ายที่จะพูดวันนี้คือ **ฟ้าสางทางกินอยู่แต่พอดี** อาตมาพูดแล้วมันจะถูกมอง ว่าดูหมิ่นผู้ฟังมากเกินไปก็ได้ เพราะพูดว่าผู้ฟังนี่ไม่รู้แม้แต่เรื่องฟ้าสางทางกินดีอยู่ดี, ก็กินอยู่เกินพอดี. **เดี๋ยวเขาเน้นกันแต่เรื่องกินดีอยู่ดี ๆ**, เด็ก ๆ มันฟังไม่ถูก ไม่รู้ว่าเท่าไร มันก็ต้องเรียกว่ามากขึ้น ดีขึ้น อร่อยขึ้น สนุกสนานมากขึ้น. คือกินดีอยู่ดี แล้วก็ไม่มีจุดที่หยุดหรือเพียงพอ นี่กินดีอยู่ดี.

เราจะต้องมานึกถึงคำว่าพอดี *กินอยู่พอดี* คำว่าพอดีคืออะไร ? พอดีคืออะไร ? คำว่า *พอดี มีประมาณที่พอดี*. คำนี้สำคัญมาก ; ถ้าไม่มีความพอดีแล้วตายหมดแล้ว ไม่มีความพอดีของต้นไม้ต้นนี้มันตายแล้ว, ไม่มีความพอดีในสุนัขตัวนี้ สุนัขตัวนี้ตายแล้ว, ไม่มีความพอดีในมนุษย์คนไหนมันก็ตายแล้ว มันไม่ได้มานั่งมาอยู่กันที่นี่.

ฉะนั้น ความ**พอดี ถูกต้องโดยประมาณพอดี คือรากฐานของความที่มันจะอยู่ได้** เรียกว่าพอดี, **กินอยู่กันแต่พอดี อย่าให้ขาดอย่าให้เกิน**. นี้ถ้ามันเกินมันก็เป็นปัญหา มันไปกินสิ่งที่ไม่ควรกินมันก็เกิน มันก็ต้องหามากใช้มาก กินมาก โดยไม่จำเป็น มันก็เพิ่มความทุกข์, แล้วเมื่อมันไม่รู้จักประมาณ มันก็เกินพอดีมากขึ้น ในที่สุดมันก็ตายเพราะหามากินนั่นเอง, ไม่ได้รับประโยชน์จากการที่มีชีวิตอยู่ยืนยาวต่อไป.

คำว่า **พอดี คือความถูกต้องแล้ว**, ตัวความถูกต้อง ภาวะของความถูกต้องภาวะของความสมดุลย์ ภาวะของความเหมาะสม หลายคำ พูดได้ เอามารวมกันเป็นความหมายของคำว่าพอดี. **ถูกต้อง ไม่เกิดเป็นพิษเป็นอันตราย, สมดุลย์** คือ **สม่ำเสมอ** มันจึงเข้ากันได้, ถ้ามันไม่สมบูรณ์มันเข้ากันไม่ได้ แล้วมีความเหมาะสมในส่วนที่เป็นหน้าที่ของมัน ๆ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เท่าไรเรียกว่าพอดี? **ต้องพิสูจน์ด้วยผลที่เกิดขึ้น** ไม่ใช่คำนวณทางปรัชญา, ไม่ใช่คำนวณทางตรรกวิทยา หรือคำนวณทางศาสตร์อะไรที่ไหน เสียเวลา. **ถูกต้องและพอดี ก็คือมันไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น, มันไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น**, นั่นแหละคือความถูกต้องและพอดี ขอให้เราวัดความถูกต้องกันด้วยสิ่งสิ่งนี้ คือ **ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น มีแต่ความสงบสุข นี่พิสูจน์ว่าถูกต้องหรือดีแล้ว ;** ถ้ามัวแต่คำนวณด้วยวิชาเฟ้อซึ่งต้องไปเรียนมามากมายนั้น เสียเวลา มันจะไม่ตรงกับเรื่องจริง, มันเป็นเรื่องของการคำนวณ ตามความคิดของบุคคลที่มีความคิดฟุ้งซ่าน ไม่มีจุดจบ.

ทีนี้มาถึงคำว่า **กินอยู่พอดี,** ขอให้ระวังให้ดี **มันผิดกันไกลจากคำพูดที่ว่า กินดีอยู่ดี.** กินดีอยู่ดีนั้นต่างกันไกลจากความกินอยู่แต่พอดี เพราะว่ากินดีอยู่ดีมันไม่ได้มีความหมายว่าพอดี. มันมีแต่จะยิ่งๆ ขึ้นไป กินดียิ่งขึ้นไป, อย่างดียิ่งขึ้นไป. เดี๋ยวนี้มันกินอะไรก็ลองดู มันกินสิ่งที่เกิดความจำเป็นมากนักแล้ว ; แม้ว่าจะต้องซื้อมาอย่างแพง ๆ มันก็เอา, *ไปกินอาหารที่แพงอย่างไม่มีเหตุผล* ก็มี, *สร้างที่อยู่ที่อาศัยเป็นวิมานแข่งกับเทวดาแล้ว ก็ยังไม่มีความสงบสุข*, นั้นพิสูจน์ว่ามันไม่พอดี.

ถ้าถูกต้องและพอดี สิ่งที่เราทำขึ้น ๆ นี้ ต้องให้ความสงบสุขแก่เรา ; ฉะนั้น ถ้ามันมีความสงบสุขแก่เราแล้วก็ใช้ได้แหละ เรียกว่าพอดี **อยู่กระท่อมใบไม้ก็ได้ ไม่ต้องอยู่ตึก ถ้ามันไม่มีปัญหาไม่มีความทุกข์อะไรเกิดขึ้น ก็ต้องเรียกว่าพอดีแล้ว และถูกต้องแล้ว** ; เพราะว่าอยู่ในวิมานเหมือนพวกเทวดา มันก็ยังมีความทุกข์. ช่วยรู้กันเสียดีกว่า พวกเทวดาก็ยังมีความทุกข์ ด้วยราคะ โทสะ โมหะ เดือดร้อนอยู่เหมือนกัน, เทวดาก็ทะเลาะวิวาทกัน ใช้คำว่าอย่างนี้ก็ได้. เทวดาในชั้นกามาพจร ก็ทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องแย่งเทวดาผู้หญิงกันอะไรกัน เหมือนกับในโลกนี้. ฉะนั้นอย่าคิดว่าเป็นเทวดาแล้วมันจะหมดปัญหา ก็ต้องว่า **เป็นอยู่อย่างสงบสุข โดยไม่มีปัญหา ;** นั้นแหละคือความถูกต้องแล้ว มีผลแห่งความพอดีแล้ว กินอยู่พอดีแล้ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้กินอะไร อยู่อะไร ด้วยอะไรนี้ มันก็คือ **ปัจจัยที่ตั้งแห่งชีวิตทางฝ่ายวัตถุ** คือ **อาหาร**อย่างหนึ่ง **เครื่องนุ่งห่ม**อย่างหนึ่ง **ที่อยู่อาศัยใช้สอย**อย่างหนึ่ง และ **หยูกยาสำหรับบำบัดโรค**อย่างหนึ่ง ; ทุกอย่างนี้ต้องถูกต้องและพอดี, มากไปก็ไม่ดี น้อยไปก็ไม่ดี, **ต้องถูกต้องและพอดี ก็จะสำเร็จประโยชน์ในการเป็นอยู่** เรียกว่า ปัจจัยสี่.

ที่นี้อยากจะให้มี**ปัจจัยที่ห้า** ซึ่งเขาไม่ค่อยพูดกันดอก เพราะเขาพูดกันแต่ทางฝ่ายวัตถุ ; ถ้าทางฝ่ายจิตใจ **ต้องมีปัจจัยที่ห้า คือ มีธรรมะพอดี** อย่าให้มากจนเป็นบ้าเพราะธรรมะ. ธรรมะบ้าก็มีเหมือนกัน เพราะว่ามันไม่ถูกเรื่องของธรรมะ **ธรรมะนี้มันพอดีอยู่ในตัว** ; แต่คนมันมีเกิน ว่าเอาเอง ก็เลยเป็นธรรมะชนิดที่ให้โทษไปเสียก็มี, หรือว่า **ยึดมั่นในธรรมะมากเกินไป มันก็ยกตนข่มท่านไปเสีย** อย่างนี้ก็มี.

ฉะนั้น **ขอให้ทุกคนมีปัจจัยที่ห้า** สำหรับกินอยู่ใช้สอยด้วย คือความรู้ที่ถูกต้องในสิ่งทั้งปวง ว่ามันเป็นอะไร มันเป็นอะไร, ระบุได้เลยว่า **มีความรู้เรื่องอิทัป-ปัจจยตา ว่าเพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น,** เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น **ก็รู้ให้ชัดลงไปสิ**ว่า เพราะมีอะไรเป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

ถ้าเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้เรื่องนี้จริง เขานั่งอยู่ตรงนี้ **เหลียวไปทางไหน ก็จะเห็นอิทัปปัจจยตา,** *อิทัปปัจจยดาเต็มไปหมดเหลือที่จะนับ ; ในทราย* เม็ดหนึ่งมันก็มีอิทัปปัจจยดา, *ในหิน* ก้อนนี้ก็มีอิทัปปัจจยตา, *ต้นไม้* นี้ก็มีอิทัปปัจจยตา, อะไร ๆ ทุกอย่างที่เราเห็นอยู่นี้ *แสงแดด* นี้ก็มีอิทัปปัจจยตา *กุฏิวิหาร* ก็มีอิทัปปัจจยตา ที่แสดงอยู่ว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี. นี้เรียกว่ามีความรู้ถูกต้องว่ามันเป็นเพียงเท่านี้ เพราะฉะนั้น **ไม่หลงรักอะไร ไม่หลงเกลียดอะไร ไม่หลงกลัว**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อะไร ไม่หลงโกรธอะไร ไม่อิจฉาใคร ไม่ริษยาใคร ไม่อะไรหมด, เพราะมีความรู้ที่ถูกต้อง ว่าอะไรเป็นอะไร. ธรรมะนี้จำเป็นมาก ที่ต้องรู้ แล้ว**ธรรมะจำเป็นอีกอย่างหนึ่งคือ สติ,** สติ **ถ้าไม่มีสติแล้ว ทุกอย่างเป็นหมันหมด ;** ถ้าไม่มีสติแล้ว ความรู้หรือปัญญาก็จะเป็นหมันหมด คือมันไม่ได้เอามาใช้แก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น.

อาตมาพูดว่า **มีสติอย่างเดียวพอ,** มีสติอย่างเดียวพอ. ฝรั่งบางคนเขาเอาไปล้อ ว่าไม่เชื่อ ไม่พอ ต้องมีศีล สมาธิ ปัญหาซิ อะไรต่ออะไรอีกเยอะแยะ ตั้งหลายสิบประการ. อาตมาบอกว่า **มีสติอย่างเดียวพอ** ฝรั่งนั้นโง่ เขาไม่รู้ว่า **ถ้ามีสติ** มีสติแล้วมัน**จะมีศีล,** มีสติแล้วมันจะ**มีสมาธิ** มีสติแล้**วจะมีปัญญา** หรือ**จะมีอะไรทุกอย่าง ๆ ด้วยอำนาจของสติ.**

นี่ขอให้จำไว้ด้วยว่า ถ้าเรา**มีสติที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนาแล้วมันจะมีสิ่งทุกสิ่งที่ควรจะมี,** แล้วมันจะป้องกันได้ทุกสิ่ง ที่เป็นอันตราย มันจะนำมาซึ่งสิ่งทุกสิ่ง ที่ควรจะมี, แล้วมันจะกันออกไปเสียวได้ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรจะมี **นี้เรียกว่ามีสติอย่างเดียวพอ.**

นี้เขา**จะไปจำแนก**เป็น โอ ต้องมีสรณาคมน์ ต้องมีศีล **ต้องมีข้อนั้นข้อนี้** มีธุดงค์ มีสมาธิ มีปัญญา มีอะไรอีกมากมาย ตามชื่อของธรรมะหลายสิบชื่อ. อาตมาว่า มีไม่ได้ดอกถ้าไม่มีสติ **ถ้าไม่มีสติอย่างเดียวแล้วสิ่งเหล่านั้นมีไม่ได้.** ฉะนั้นเราจะต้องมีสติระลึกได้ทันท่วงที ที่มีผัสสะเกิดขึ้น แล้ว**อย่าทำผิด** เมื่อมีผัสสะแล้ว. **ธรรมะทั้งหลายจะมี :** มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หิริ โอตตัปปะ ขันติ จาคะ นับไม่หวาดไหว **จะเกิดขึ้นได้เพราะมีสติในขณะแห่งผัสสะ.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรื่อง **ผัสสะ** นี้ช่วยเข้าใจกันไว้ให้ดี ๆ มันเป็นคำธรรมดาสามัญมาก, มีอะไรมากระทบจิต ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่าผัสสะ. **ในขณะแห่งผัสสะจงมีสติแล้วจะไม่มีอะไรเกิดขึ้นที่เป็นอันตราย,** แล้วก็จะรักษาไว้ได้ซึ่งความถูกต้อง. นี่เรียกสั้น ๆ ว่า **มีสติ** อย่างเดียว **จะสามารถดึงเอาอะไรมาทั้งหมดทั้งสิ้น,** มีแต่ปัญญาไม่มีสติมันก็นอนเป็นหมันอยู่ไม่มีประโยชน์อะไร, เพราะไม่ได้เอาปัญญามาใช้ให้ทันแก่เวลาที่ปัญหามันเกิดขึ้น, นี่เรียกว่า **ธรรมะที่จำเป็นแก่ชีวิต ต้องมีไว้**ในฐานะเป็นปัจจัยที่ ๕ ด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้**เรามีความหวังกันแต่จะอยู่ดีกินดี, เราไม่หวังที่จะกินอยู่แต่พอดี**; รู้สึกคล้าย ๆ กันว่ามันถูกกัน มันถูกจำกัดอาหาร ให้กินอยู่แต่พอดี เราก็ไม่ค่อยชอบ. เราอยากให้เปิดกว้างไม่มีขอบเขต ว่ากินดีอยู่, กินดีอยู่ดี อย่างนี้เรียกว่ามืดเป็นความมืด แล้วจะทำให้เกิดปัญหาอันไม่มีที่สิ้นสุด. ทั่วโลกนิยมการกินดีอยู่ดี โดยเฉพาะในบ้านเมืองที่มันเจริญ เจริญแผนใหม่ เขานิยมการกินดีอยู่ดี แล้วขยายออกไปขยายออกไป, สร้างเครื่องมืออันวิเศษประเสริฐต่าง ๆ ก็เพื่อกินดีอยู่ดี เพื่อสุขสำราญส่วนที่เกินความจำเป็น. พอเราบอกว่า กินอยู่แต่พอดีวีย เขาก็ฟังไม่ถูก, แล้วมักจะเห็นว่ามันเป็นอย่างเดียวกันแหละ กินดีอยู่ดี กับกินอยู่แต่พอดี เป็นอย่างเดียวกันแล้วไม่ต้องแยกกัน.

นี่เรียกว่ามันไม่ไหวแล้ว ที่มันมีแต่ความมืด ไม่มีฟ้าสาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ฟ้าไม่สางทางทิศตะวันตก** ซึ่งเราสมัครใจตามก้นเขาอยู่เสมอ ; **ฟ้าไม่สางทางตะวันตก** ฟ้าไม่สาง**ทางสังคม** ฟ้าไม่สาง**ทางการเมือง** ฟ้าไม่สาง**ทางเศรษฐกิจ** ฟ้าไม่สาง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทางสันติภาพ ฟ้าไม่สาง**ทางศาสนาจักร** ฟ้าไม่สาง**ทางค่านิยมของมนุษย์** ฟ้าไม่สาง**ทางดำเนินชีวิต** ฟ้าไม่สาง**ทางกินอยู่แต่พอดี**. ขอให้มันกลายเป็นฟ้าสางในทุก ๆ ทางอย่างที่กล่าวมาแล้ว.

นี่ก็บรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมพิเศษ, เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้ทุกคนมีความกล้าหาญ มีกำลังวังชา มีความเข้มแข็ง ในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมะ ตามหลักแห่งพระศาสนา สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๕-

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสางในเรื่องทางจิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้. อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ฟ้าสางต่าง ๆ ต่อไปตามเดิม ; ถ้าสังเกตดูให้ดี **จะเป็นการบรรยายที่ช่วยเรียกความจำแต่หนหลังกลับมา** เฉพาะเรื่อง ๆ เพื่อความมั่นคงแห่งเรื่องนั้น ๆ ก็ได้เหมือนกัน, ในวันนี้จะกล่าวด้วยเรื่อง **ฟ้าทางทางจิต ทางการปรกติของจิต** เป็นต้น, ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่เคยพูดกันมาแล้ว เราจะต้องยังคงรู้จัก จำได้หรือเข้าใจหรือเห็นแจ้ง ในเรื่องนั้น ๆ สืบต่อไป ทำให้สามารถปฏิบัติธรรมะได้.

ในหัวข้อแรก ก็จะพูดถึงเรื่อง **ความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่าจิต.** *จิตมีความสำคัญอย่างไร* ? จิตมีความสำคัญตรงที่ว่า **อะไร ๆ จะมีขึ้นมาได้ ก็เพราะความ**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

รู้สึกของจิต ; ถ้าไม่มีจิตสำหรับจะรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ แล้ว สิ่งทั้งปวงก็ไม่มี หรือว่าโลกทั้งโลกก็ไม่มี อะไร ๆ ก็ไม่มี ; แต่**เพราะจิตมี รู้สึกหรือสัมผัสต่อสิ่งนั้น ๆ ได้ สิ่งทั้งปวงจึงมี,** เพราะจิตเป็นสิ่งที่อาจจะรู้สึก เป็นอย่างนี้ทั้งฝ่ายรูปธรรมและฝ่ายนามธรรม คือทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจเอง.

มีบาลีกล่าวาอยู่เป็นหลักฐานว่า ชีวิตก็ดี อัตตภาพก็ดี ความสุขความทุกข์ก็ดี ทั้งหมดนั้นประกอบอยู่ที่จิตดวงเดียว หรือขึ้นอยู่กับจิตดวงเดียว, ไม่มีจิตก็ไม่มีชีวิต ไม่มีอัตตภาพ ไม่รู้สึกสุขมีรู้สึกทุกข์. นี้หมายความว่าร่ายกายก็ไม่มี จิตใจก็ไม่มี; *ใน คัมภีร์อภิธรรมก็ยังมีกล่าววา เอกจิตฺตขณิกา สพฺเพ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลายทั้งปวงขึ้นอยู่กับขณะจิตหนึ่ง ๆ* ; หมายความว่าจิตนี้ทำงานเป็นขณะ ๆ มันรู้สึกอะไรได้ครั้งหนึ่งก็เรียกว่าขณะหนึ่ง. **สิ่งทั้งปวงมันเป็นผลของการที่จิตรู้สึกได้ขณะหนึ่ง ๆ** ในสิ่งเหล่านั้น; ถ้าไม่มีจิต ก็ไม่มีอะไรจะรู้สึกต่อสิ่งทั้งปวง, สิ่งทั้งปวงก็เท่ากันไม่มี. นี่แหละท่านคิดดูเอง สังเกตดูเอง เห็นแจ้งด้วยตนเอง**ว่า เพราะมีจิตมันรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ ได้สิ่งนั้น ๆ จึงได้มี.**

ทีนี้ก็ต้องดูต่อไปถึงข้อว่า *จิตมันมีของมันได้เองหรืออย่างไร ?* ตอบว่า **จิตมันเป็นสักว่าธาตุชนิดหนึ่งตามธรรมชาติ, เหมือนกับธาตุทั้งปวง** เช่นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และอากาศธาตุ **จิตเป็นธาตุ** ชนิดหนึ่งเรียกว่า **วิญญาณธาตุ ;** รวมกันทั้งหมดเป็น ๖ ธาตุ, **ใน ๖ ธาตุนั้นมีจิตอยู่ธาตุหนึ่ง** เรียกว่า **วิญญาณธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ ;** เพราะเป็นธาตุตามธรรมชาติ จึงไม่ถือว่าเป็นตัวตน, จะถือว่าเป็นตัวตนหรือไม่ถือว่าเป็นตัวตน จิตมันก็**เป็นธาตุที่รู้สึกต่ออะไรได้** มันคิดนึกได้ จิตมันก็คิดเอาว่ามันเป็นตัวตนได้, หรือจะเอาอะไรเป็นของตนก็ได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟังดูให้ดีตรงนี้ว่า จิตนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่มัน**เป็นธาตุที่รู้สึกคิดนึกได้ ;** ดังนั้นมันจะโง่ไปคิดว่าอะไรเป็นตัวตน มันก็ได้อยู่ดี. **เราจึงมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน-ของตน,** เป็นตัวกู-เป็นของกู. ถ้าจิตอย่าโง่ไปคิดผิด ๆ เช่นนั้น มันก็ไม่มีตัวกู-หรือของกู; นี่เรียกว่าจิตนั้นมันโง่ได้ แม้ว่ามันจะเป็นสิ่งที่คิดได้ รู้สึกได้ อะไรได้, แต่มันก็เป็นสิ่งที่โง่ได้ คือมัน **คิดผิด เพราะว่ามันมีธาตุอย่างอื่นซึ่งไม่รวมอยู่ใน ๖ ธาตุนี้** เช่นอวิชชาธาตุ เป็นต้น อวิชชาธาตุ ธาตุแห่งความโง่ หรือธาตุของอวิชชาเข้ามาแทรกแซงปรุงแต่งในขณะนั้น, **จิตมันโง่ จิตก็คิดไปตามความโง่** จนเกิดความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นตัวตนของมันเอง.

เช่นทารกเกิดขึ้นมาในโลกแล้ว ได้บริโภคของอร่อย รู้สึกอร่อย ก็รู้สึกว่าฉันอร่อย มีตัวฉันเป็นผู้อร่อย, ทั้งที่มันไม่ได้มีตัวฉัน มันมีแต่ร่างกายกับจิตที่คิดนึกได้แล้วมันก็คิดนึกไปตามความไม่รู้. นี่คือปัญหาสำคัญอย่างยิ่ง ที่เกิดอยู่กับเราทุกคน, **เราทุกคนมีความรู้นึกคิดนึกว่ามีตัวฉัน** หรือมีตัวตน หรือมีตัวกู เพราะจิตมันคิดเอาเองด้วยความโง่.

ความโง่มาแต่ไหน ? มัน**ก็มาแต่ไม่มีความรู้** ไม่มีความฉลาด มันปล่อยที่ว่างไว้ให้โง่ มันไม่บรรจุอยู่ด้วยความรู้หรือความฉลาด. ชีวิตของคนธรรมดา ไม่มีสติไม่มีปัญญา หรือญาณทัสสนะใด ๆ มันก็ว่างจากความรู้ คือไม่มีความรู้ ; **เมื่อไม่มีความรู้ จิตมันก็คิดไปตามความไม่รู้** มันจึงเกิดความรู้สึกเป็นตัวตน ทั้งนี้มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ มีเหตุปัจจัยเฉพาะของมันเอง ปรุงแต่งไปตามเรื่องราวของมันเอง, แต่มันมาปรุงแต่งในลักษณะที่ให้เกิดความรู้สึกว่าตัวตน.

เราก็**มีความรู้สึกอันโง่เขลานี่แหละเป็นปัญหา** มันทำให้เกิดกิเลสอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา, ทำให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ ได้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มากอย่างมากประการตามความคิดที่ผิด. **ถ้าอย่ามีมีความคิดผิด ๆ ของจิต** สิ่งเหล่านี้ก็ไม่มีมา ไม่เกิดขึ้น **ก็ไม่มีปัญหา.**

ทีนี้ดูต่อไป ก็จะเห็นว่า **จิตนี้ต้องอาศัยร่างกาย** หรือที่จะเรียกว่าธาตุฝ่ายรูป เป็นเครื่องช่วย **เป็นเรื่องรอบรับ** เช่นว่ามีร่างกาย แล้วก็มีระบบประสาท มีมันสมอง ซึ่งเป็นส่วนของร่างกาย ให้เป็นเสมือนหนึ่งที่ทำงานของจิต, มีอะไรมากระทบส่วนนั้น ระบบประสาทนั้นก็ทำให้เกิดโอกาสแก่จิตที่จะรู้สึกนิ่งนั้น ๆ จิตนั้นจึงสามารถจะรู้สึกอะไรได้ คือสามารถแสดงตัวออกมาได้ แล้วทำหน้าที่ของจิต.

เปรียบกับเรื่องทางวัตถุ ก็เห็นได้ง่าย ๆ อย่างในปัจจุบันนี้ เรามีสิ่งที่เรียกว่าไฟฟ้าใช้กันอยู่ทั่วไป; ตัวไฟฟ้านั้นก็ถือกันว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ คล้าย ๆ กับเป็นธาตุชนิดหนึ่ง แต่ถ้าไม่มีอุปกรณ์ที่ให้เกิด เช่นเครื่องไดนาโมก็ดีหรือหม้อแบตเตอรี่ก็ได้ สิ่งที่เรียกว่าไฟฟ้าก็ไม่อาจจะแสดงตัวออกมา ให้เป็นกำลังหรือให้เป็นอะไรก็ตาม. ดูให้ดีว่า **ถ้าไม่มีอะไรเป็นเครื่องช่วยประกอบ ช่วยรองรับ ช่วยให้ได้อาศัยทำหน้าที่แล้วมันก็ทำไม่ได้** ทั้งที่มันมีอยู่จริง.

นี่เราเปรียบว่า **จิตนี้เหมือนกับสิ่งที่เรียกกันว่าไฟฟ้า** มันต้องมีร่างกายที่เป็นระบบดีที่สุด คือระบบสมอง ระบบประสาท แล้วจิตนั้นก็ทำหน้าที่ของมันได้, มันจะทำหน้าที่ของมันได้ ต่อเมื่อมันรวมอยู่ด้วยกัน ประกอบอยู่ด้วยกัน ดังนั้นท่านจึงเรียกรวมเป็นสิ่งเดียวกันเสีย,ไม่เรียกเป็นสองสิ่งว่ากายและจิต, เรียกว่า กายจิต เสียเลย หรือ จิตกาย เสียเลย, คือคำว่า นามรูป ๆ นั้น **เมื่อมันรวมเป็นอันเดียวกันแล้วจึงเรียกกว่านามรูป;** ถ้าแยกกันอยู่เป็น ๒ อย่างทำอะไรไม่ได้ ต่อเมื่อเข้าร่วมกันทำหน้าที่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรียกว่านามรูป มันจึงทำอะไรได้. นี่แหละเราควรจะรู้ว่า ธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าจิตเป็นอย่างนี้.

ถ้าร่างกายมันทำลายลง ที่เรียกว่า ตาย **จิตมันก็ไม่มีที่ทำงาน** ; เหมือนกับว่าไม่มีเครื่องอุปกรณ์ให้เกิดกระแสไฟฟ้าอีกต่อไป กระแสไฟฟ้าก็ไม่อาจจะเกิดได้อีกต่อไป, แล้วก็ไม่มีใครบอกได้ว่ามันไปอยู่ที่ไหน. พวกที่ยึดถือตัวตนก็ว่า มันไปเป็นตัวตนอยู่ที่ไหนแห่งใดแห่งหนึ่ง จนกว่ามันจะหาร่างใหม่ได้, อย่างนั้นก็ตามใจ.

เรื่องสำคัญมันอยู่ที่ว่า จะไม่มีความทุกข์กันอย่างไร ; *ส่วนที่ว่าจะมีอะไรเกิด เกิดอย่างไรนั้น ท่านไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน ; เพราะเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะกล่าวได้* ก็ได้ หรือเป็นเรื่องที่ไม่ต้องรู้ก็ได้. เรารู้แต่ว่าเดี๋ยวนี้ทำอย่างไร กายและจิตมันจึงประกอบกันอย่างถูกต้อง, เกิดแต่ความรู้สึกคิดนึกที่ถูกต้อง, ไม่เกิดอวิชชา ไม่มีอวิชชา, แล้วจิตนั้นก็เป็นสุขสงบอยู่ตลอดเวลา จนกว่าเปลือกของมัน คือกายนี้จะแตกทำลายไป ก็หมดปัญหากัน นี้เรียกกว่าธรรมชาติของจิต.

ถ้าใครจะคิดเสียง่าย ๆ ว่าที่มันตาย ๆ กันนั้น ร่างกายมันตาย ส่วนจิตนั้นถือว่าไม่ตายก็ได้ ให้มันตายไปแต่ร่างกาย สิ่งที่สมมติว่าตัวเราของเรา ที่จิตมันคิดเอาเองนั้นมันไม่ตาย. ถ้ามันฉลาด แม้จะสูญเสียร่างกายนี้ไป มันก็ไม่เอาร่างกายใหม่ที่ธรรมะมีธรรมกาย มีธรรมกายของสากลจักรวาลนี้เป็นหลัก ว่าเราไปมีกายเป็นธรรมกาย, ก็จะพลอยไม่ตายเป็นธรรมกายไปด้วย. แม้อย่างนั้นก็อย่าเพ่อไปคิดว่า นั้นเป็นตัวตน ; มีคนบางพวกคิดว่านั่นเป็นตัวตน, แต่พุทธศาสนาไม่ถือว่ามีอะไรที่เป็นตัวตน. **แม้ธรรมกายก็ไม่ถือว่าเป็นตัวตน, ร่างกายก็มิใช่ตัวตน, จิตก็มิใช่ตัวตน ทั้งที่มิใช่**ตัวตนก็รู้สึกคิดนึกได้. **เมื่อมันยังอยู่กันอย่างครบถ้วน** อย่างถูกต้อง **คิดผิดก็เกิดปัญหาคือความทุกข์, คิดถูกก็ไม่เกิดความทุกข์**. มันจึงอยู่ตรงที่ว่ามันได้รับการศึกษา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เพียงพอหรือไม่ ถ้าได้รับการศึกษาเพียงพอ ก็มีแต่คิดถูก, ดำรงจิตไว้ถูก แล้วก็ไม่มีความทุกข์.

พูดอย่างชาวบ้านพูดพาโลก็ยังได้ ว่าร่างกายจะตายก็ตายไปซิ ฉันไม่ตายก็แล้วกัน. คนที่จ่อหน้ากับความตายน่าจะคิดกันในแง่นี้ จะได้ไม่กลัวตาย; ร่างกายเท่านั้นจะตายก็ตายไป ฉันไม่ตายก็แล้วกัน **คือจิตเป็นสิ่งที่ไม่ต้องตายก็ได้ เพียงแต่ไม่มีที่ทำงาน ไม่มีที่อาศัย** สำหรับจะคิดนึกได้ แล้วก็ไม่ปรากฏ อยู่ที่ไหนไม่มีใครรู้.

เอ้า, ทีนี้ก็ดูต่อไป คือข้อที่ว่า *ธรรมชาติเดิมของจิตเป็นอย่างไร ? มีพระบาลีว่า ปภสฺสรมิทำ ภิกฺขเว จิตฺตำ - ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้มีปรกติเป็นประภัสสร ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกิลิฏฺฐำ - แต่ว่าจิตนั้นแลเศร้าหมองแล้ว เพราะอุปกิเลสจรเข้ามา เป็นอาคันตุกะเข้ามา* หรือว่า *ตญฺจ โข อุปกเลเสหิ วิปฺปมุตตำ* คือมันเป็นจิต*ที่พ้นจากกิเลส เพราะไม่มีอุปกิเลสเกิดขึ้นหรือจรเข้ามา*; หมายความว่ามันเป็นจิตที่พ้นจากอุปกิเลสนั้น ๆ ได้ ไม่ใช่ตายตัวว่ามันจะต้องมีอุปกิเลสเสมอไป. **ตามธรรมชาติเดิมก็เรียกว่าเป็นประภัสสร** คือไม่มีกิเลส แต่แล้ว **เศร้าหมองเพราะมีอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา, แล้วก็เป็นวิปปมุตตจิต คือจิตที่พ้นจากความเศร้าหมองได้เพราะไม่มีอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา** ใจความสำคัญมีอยู่ว่า ถ้ามีอุปกิเลสเกิดขึ้นมันก็สูญเสียความเป็นประภัสสร เป็นจิตเศร้าหมอง; ถ้าไม่มีอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา ก็เป็นวิปปมุตตจิต คือคงประภัสสรอยู่ตามเดิม.

และ *ตรัสต่อไปว่า ผู้ใดรู้อย่างนี้ จิตตภาวนามีได้แก่ผู้นั้น, ผู้ใดไม่มีความรู้ในข้อนี้ ผู้นั้นไม่อาจจะมีจิตตภาวนา* **จิตตภาวนา** แปลว่า**ทำจิตให้เจริญ**คือให้เจริญถึง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่สุด, **จิตเจริญถึงที่สุด คือไม่อาจจะเกิดกิเลสได้**. จิตได้รับการอบรมถึงที่สุด จนจิตไม่อาจจะเกิดกิเลสได้ นั่นเรียกว่าจิตตภาวนา คือการทำจิตให้เจริญ.

คนที่มีความรู้ว่า จิตนี้เศร้าหมองเพราะมีอุปกิเลสเกิดขึ้น, ไม่เศร้าหมองเพราะไม่มีอุปกิเลสเกิดขึ้น, รู้อย่างนี้เท่านั้น จึงจะสามารถทำจิตให้เจริญ. เพราะว่า **ถ้าเขาไม่รู้อย่างนี้ เขาก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จิตจึงจะไม่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมอง**, หรือว่าเมื่อเขาไม่รู้อย่างนี้ เขาก็ไม่ต้องการจะทำจิตอะไรกัน เพราะไม่รู้ว่าจิตนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เจริญได้. เขาไม่รู้เรื่องจิตเลย เขาก็ไม่ต้องทำอะไรเกี่ยวกับจิตนั้น ดังนั้น *พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ผู้มีความรู้เรื่องนี้อย่างถูกต้องเท่านั้น สามารถที่จะมีจิตตภาวนาคือการทำจิตให้เจริญ*. ดังนั้นเราทุกคนจึงต้องรู้เรื่องนี้. แล้วก็ทำจิตตภาวนา คือทำจิตให้เจริญ เพราะว่าเราจะได้มีจิตที่เจริญ คือจิตที่ไม่ต้องมีความทุกข์, จะได้รับผลดีในการที่เกิดมาแล้วมีจิตอยู่ ไม่ตาย.

ทีนี้ก็ยังมีอีกความหมายหนึ่ง คือว่า *ความปรกติของจิต ในข้อนี้มีกล่าวไว้ ในปฏิสัมภิทามรรค, แม้ไม่ใช่เป็นพระพุทธภาษิต* แต่ก็ได้รับความนับถืออย่างเดียวกัน. ข้อความนั้นมีว่า *ปรกติปริสุทฺธมิทำ จิตฺตำ นิกฺกิเลสฏฺเฐนาติ วิญฺญาณจริยา – จิตนี้มีปรกติบริสุทธิ์ เพราะว่าไม่มีกิเลส, จิตนี้เมื่อไม่มีกิเลส ชื่อว่าเป็นจิตบริสุทธิ์อยู่เป็นปรกติ*, ธรรมดาหรือธรรมชาติเดิมของจิตไม่มีกิเลส จึงถือว่ามันเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์อยู่เป็นปกติ.

คำว่า *วิญญาณจริยา* หมายถึง*การประพฤติกระทำของวิญญาณหรือจิตนั้นเอง*, จึงถือเอาใจความได้ว่า ตามธรรมดานั้น จิตหรือวิญญาณย่อมดำรงตนอยู่อย่างปรกติ หรือดิ้นรนเพื่อความปรกติ, ประพฤติกระทำเพื่อความปรกติ**. ธรรมชาติของจิตมีจริยาคือความประพฤติอย่างนี้ คือมีความปรกติอยู่ เพราะเหตุว่าไม่มีกิเลส.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พูดให้สั้นที่สุดก็ว่า มันไม่มีกิเลส ถ้ามันเกิดกิเลสขึ้นมา มันก็ดิ้นรนเพื่อความหมดไปแห่งกิเลส. จิตนี้ตามธรรมชาติเดิมไม่มีกิเลส ถ้ามีกิเลสเกิดขึ้น มันก็จะดิ้นรนหรือประพฤติกระทำ เพื่อความไม่มีกิเลส, เรียกว่ามันมีความรู้อะไรอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน มันคล้าย ๆ กับว่า เรานี้ตามปรกติไม่เจ็บ แต่ถ้ามีอะไรมาทำให้เจ็บ ก็ดิ้นรนเพื่อจะระงับความเจ็บนั้นเสีย. ถ้ามีอะไรมาขีด มาตำ มาเผา มาลนเจ็บ, นี้มันก็ดิ้นรนเพื่อจะระงับความเจ็บนั้นเสีย. นี้เป็นธรรมดา หรือเป็นปรกติกิริยาของสิ่งที่เรียกว่ากายอันมีระบบประสาท นี้ก็ได้.

เราพอจะจับใจความได้ว่า จิตตามธรรมชาติเดิมเป็นประภัสสร มีปรกติบริสุทธิ์; แต่จะเกิดไม่บริสุทธิ์ขึ้นมา ก็เพราะมีอุปกิเลสเข้ามา. หน้าที่มันจึงมีแต่เพียงว่า *ทำอย่างไรกิเลสจึงจะไม่เกิดขึ้น ? เราก็อบรมจิต* ที่เรียกว่าจิตตภาวนา เรื่อย ๆ ไป **จนกระทั่งจิตนั้นเปลี่ยนสภาพ** เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะให้โอกาสแก่กิเลสอีกต่อไป ก็เรียกว่า **บรรลุมรรคผลนิพพาน.** จิตของคนธรรมดาให้โอกาสแก่กิเลส นี้เราอบรมฝึกฝนจิตตามธรรมดานั้น ให้กลายสภาพเป็นจิตที่ไม่อาจจะเกิดกิเลส,ในที่สุดมันก็ไม่มีกิเลส, หลุดพ้นไปจากอำนาจของกิเลส เรื่องมันก็จบเท่านั้น.

ฉะนั้น**การศึกษาให้สามารถรู้ระวังอย่าให้เกิดกิเลสนั้น เป็นสิ่งสำคัญ** เป็นสิ่งจำเป็น หรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่วางไว้, สำหรับให้ประพฤติปฏิบัติ จึงควรจะมองไปในทางว่า **การเจริญจิตหรือทำจิตให้เจริญนี้ เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่เหลือวิสัย,** ยิ่งเรารู้อย่างนี้แล้ว มันก็ยิ่งเป็นการง่าย ที่จะทำจิตให้ปรกติ. ถ้าไปคิดว่าเหลือวิสัย มันก็เป็นคนโง่ของเราเอง จะไปโทษใคร, ถ้าไม่สนใจที่จะรู้ว่า ทำอย่างไรจึงจะฝึกจิตเป็นอย่างนี้ได้ มันก็เป็นความเหลวไหลของเราเอง แล้วจะไปโทษใคร. เดี๋ยวนี้มันไม่เหลือวิสัย เพราะว่า **จิตเดิมแท้นั้นมันไม่มีกิเลส** มันเผลอปล่อยให้กิเลสเกิดขึ้น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

และว่า **จิตนั้นมีปรกติบริสุทธิ์ มีความบริสุทธิ์อยู่เป็นปรกติ** ดิ้นรนเพื่อจะปรกติ; ดังนั้นมันเป็นการง่าย มันช่วยให้ง่าย ในการที่จะทำจิตให้ปรกติ. นี่เรื่องจิตเป็นอย่างนี้.

มีคำเรียก *ชื่อจิต* หลายคำ ที่ใช้กันอยู่มากก็คือ คำว่า จิต คำว่า*มโน* คำว่า วิญญาณ; **ตัวหนังสือต่างกัน, ความมุ่งหมายก็ต่างกัน แต่ก็เล็งถึงจิตสิ่งเดียวกัน. เมื่อทำหน้าที่คิด** หรือนึก หรือปรุงแต่งสร้างสรรค์ก่อสร้างอะไรขึ้นมา **นี้เรียกว่าจิต ;** เมื่อ **ทำหน้าที่รู้สึก** เช่นรู้สึกเวทนาสุขทุกข์เป็นต้น **มักจะเรียกว่ามโน**, และเมื่อมันมา **ทำความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา** ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย **นี่เรียกว่าวิญญาณ;** เรียกว่า**จิต เมื่อมันคิด,** เรียกว่า**มโน เมื่อมันรู้สึก,** เรียกว่า **วิญญาณ; เมื่อมันรู้แจ้งทางอายตนะ.**

เพราะมันทำหน้าที่ได้ประหลาด ๆ อย่างนี้ คนพวกหนึ่งเขาถือว่าเป็นตัวตน ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตน สอนให้ยึดถือว่าเป็นตัวตน; แต่ในทางพุทธศาสนาไม่เป็นเช่นนั้น บอกให้รู้ว่าธาตุนี้ ธาตุวิญญาณธาตุนี้ มันทำได้เช่นนี้เอง ตามธรรมชาติของมันเอง. แม้**จะคิดได้ จะรู้สึกได้ จะรู้แจ้งอารมณ์ได้ มันก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ**; ไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตน. เมื่อได้รับการฝึกฝนถึงที่สุดแล้ว มันก็จะถึงขั้นที่ว่า เป็นจิตที่หลุดพ้น ไม่มีอะไรมาทำให้เศร้าหมองได้เหมือนแต่ก่อน หลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งที่จะมาทำให้เศร้าหมอง. นี้เรียกว่า **ความหลุดพ้นแห่งจิต** เรียกว่า **วิมุตตจิต**จิตนี้หลุดพ้นแล้ว จากอำนาจของการที่จะมีอะไรมาปรุงแต่งให้เศร้าหมอง, เรื่องมันมีอย่างนี้โดยใจความ.

เราควรจะมีฟ้าสางในทางจิต, ก่อนนี้ไม่รู้ก็ไม่เป็นไร แต่เดี๋ยวนี้มันควรจะรู้. เราก็ได้ขวนขวายกันมาตลอดเวลา ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ที่จะบอกกันในเรื่องนี้ แต่บางคนก็ไม่สนใจ บางคนก็ไม่อาจจะเข้าใจ อย่างนี้มันช่วยไม่ได้. ฉะนั้นขอให้ไป

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทบทวนเสียใหม่ว่า เรื่องมันมีอยู่อย่างนี้ ควรจะมีความรู้ชัดเจนแจ่มแจ้งประจักษ์ว่า **จิตนี้เป็นสิ่งที่ฝึกได้ และมีวิธีฝึกด้วย** *คือพระพุทธเจ้าท่านได้แนะถึงวิธีฝึกด้วย,* แล้วมันก็มีธรรมชาติเดิม ที่เว้นว่างจากกิเลสอยู่แล้ว; แต่ไม่มีอะไรคุ้มครองไว้ได้, มันมีอะไรแทรกแซงเข้ามาทำให้เศร้าหมองได้ ฉะนั้นจึงไม่เหลือวิสัยที่จะฝึก.

กิเลสนี้เพิ่งเกิดขึ้นมาเป็นคราว ๆ ถ้าเราศึกษาจนฉลาด รู้จักการที่จะเกิดกิเลสเป็นครั้งคราว ว่าเกิดได้อย่างไร แล้วก็ควบคุมกันที่ตรงนั้น. สรุปได้สั้น ๆ **ว่าอย่าเผลอ อย่าโง่ อย่าหลง เมื่อมีผัสสะมากระทบ**, ไม่หลงไม่โง่เมื่อมีผัสสะมากระทบ มันก็ไม่เปิดโอกาสให้อะไรมาปรุงแต่งให้จิตเศร้าหมองได้. นี้เราทำไม่เป็น, ตามธรรมดาเราทำไม่เป็น.

เดี๋ยวนี้เราได้รับแสงสว่างจากพระพุทธเจ้า แล้วเราก็เป็นพุทธบริษัท ได้รับความรู้เรื่องนี้จากพระพุทธเจ้าว่า เราจะต้องทำอย่างไร เราจึงจะไม่ทำผิดเมื่อผัสสะ, **ไม่โง่เมื่อผัสสะ** แล้วเราก็ทำให้ได้, **ควบคุมจิตไว้ได้, ไม่ให้มีการปรุงแต่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง; จิตนี้ก็เป็นจิตที่ชนะสิ่งทั้งปวง** เรียกว่าเราอยู่เหนือโลก, เรา**ควบคุมจิตไว้ได้** ในลักษณะที่สิ่งใด ๆ ในโลก จะมาทำให้จิตนี้เป็นทุกข์ไม่ได้ จิตนี้ก็เรียกกว่า **เป็นโลกุตตรจิต คือจิตที่อยู่เหนือโลก.**

นี้เป็นเรื่อง **ฟ้าสางทางจิต** ใครไม่สาง ใครไม่อยากจะสาง ก็ไม่เป็นไร ก็ปล่อยไปตามเดิมได้. แต่ถ้าเห็นว่า เป็นเรื่องที่รู้จักสางกันเสียบ้างจะดีกว่า, แล้วก็ควรจะทำให้ถูกต้องตามคำแนะนำสั่งสอนในเรื่องการฝึกจิต.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางการมีจิตปรกติ.

ทีนี้ ข้อต่อไปมีหัวข้อว่า **ฟ้าสางทางการมีจิตปรกติ** ก็คือพูดถึงเรื่องการที่จะฝึกจิตให้ปรกติมีจิตปรกติ เป็นการขยายความเรื่องจิตออกไปในทางหนึ่ง. เรื่องจิตพูดมาแล้วในข้อที่แล้วมา, ทีนี้**การมีจิตปรกติ เป็นอานิสงส์ของจิตที่ฝึกดีแล้ว** คือว่าถ้าเราฝึกจิตดีแล้ว เราก็ได้รับผล คือมีจิตปรกติ; คล้าย ๆ กับกลับไปสู่สภาพเดิม แต่มันมากกว่านั้น สภาพเดิมมันปรกติ แต่มีอะไรมาเปลี่ยนเสียเมื่อไรก็ได้. เดี๋ยวนี้ฝึกแล้วฝึกเสร็จแล้ว **มีจิตปรกติแล้ว** แต่อยู่ในสภาพที่จะไม่มีอะไรมาเปลี่ยนให้ **กลับผิดปรกติได้** เพราะมันหลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งเหล่านั้นเสียแล้ว.

การฝึกจิตนี้ เชื่อได้ว่ามันมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ *เป็นเรื่องสนันตนธรรม* ด้วยเหมือนกัน คือไม่มีใครอาจจะบอกได้ว่า มนุษย์รู้จักฝึกจิตกันมาแต่เมื่อไร ยุคไหน โดยใคร, นี้บอกไม่ได้ เพราะมันนานเกินไป แต่พอจะพูดได้ว่า มันมีมาตั้งแต่เมื่อมนุษย์มันเริ่มรู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิต. เมื่อมนุษย์ยังเป็นคนป่าอยู่ยากเกินไป ไม่รู้ว่ามีจิต ก็ไม่เคยคิดนึก ที่จะฝึกจิต แต่ต่อมามันค่อย ๆ สังเกต, ค่อย ๆ สังเกต คือความรู้สึกในตัวเอง ว่ามันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้ ควบคุมได้ ก็ลองคิดดู ไปหาวิธีควบคุมดู มันเป็นเรื่องเริ่มต้นของฤาษีมุนีคนใดคนหนึ่ง ผู้ออกไปจากบ้านจากเรือน, แล้วไปสนใจเรื่องฝึกจิต มันก็ต้องพบตามสมควร, ไม่ใช่พบทั้งหมด ไปใช่พบจนเป็นพระพุทธเจ้าได้; แต่มันก็ได้พบขึ้นมาทีละนิด ๆ ทีละนิด ๆ.

ถ้าถือตามหลักใหญ่ ๆ ทั่ว ๆ ไป ก็จะกล่าวได้ว่า พวกที่พบทีแรกนั้น ก็ได้พบการฝึกในระดับที่เรียกกันว่าสมาธิมีความเป็นสมาธิ. และ**อันดับแรก**ก็คือที่เรียกว่า **ปฐมฌาน,** แล้วต่อมาจึงพบสูงขึ้นไป คือมันละเอียดยิ่งขึ้น ๆ ก็เป็น**ทุติยฌาน**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตติยฌาน จตุตถฌาน, แล้วต่อมาก็พบขึ้นไปกว่านั้น คือเป็นฌานประเภทที่ไม่ต้องอาศัยรูป คือไม่เพ่งรูป เพ่งสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์ ที่เรียกว่า **อรูปฌาน,** แล้วก็ทุกครั้งหรือทุกขั้นที่พบ ก็ถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่สุดกันเสียคราวหนึ่ง.

เช่นว่าฤาษีหรือมุนีที่ **พบปฐมฌานครั้งแรก ก็จะคิดว่า นี้ดีที่สุด** หรือสูงสุดของเรื่องนี้ **จัดให้เป็นนิพพานไปเลย,** ยังไม่มีใครคิดได้ดีกว่านั้นก็ว่ามันสุดอยู่ที่นี่. นิพพานแปลว่าเย็นไม่มีความทุกข์เลย, ใครฝึกจิตได้อย่างนี้ครั้งแรกนี้ คนนั้นจะมีจิตที่เย็นและไม่เป็นทุกข์เลย. ต่อมาก็พบที่มันเย็นกว่านั้น ก็เลยขอเปลี่ยนเป็นทุกติยฌาน ตติยฌาณ จตุตถฌาน ตามลำดับ กระทั่งอรูปฌานทั้งหลาย. นี่เรียกว่าการค้นพบในทางจิตได้ดำเนินมาอย่างนี้.

แล้วก็เรา**จะมองกันว่า มันมีความหมายสำคัญอยู่ที่ว่า ทำจิตให้ปรกติไม่หวั่นไหวไปตามสิ่งที่เข้ามาปรุงแต่ง** เพียงแต่ชั้นปฐมฌาน มันก็ไม่หวั่นไหวได้มากอยู่เหมือนกัน, ไม่หวั่นไหวเพราะกาม, ไม่หวั่นไหวเพราะอกุศลธรรม, *ดังบาลีของปฐมฌานว่า วิวิจฺเจว กาเมหิ* หรือ *วิวิจฺจ อกุสเลหิ - สงัดแล้วจากกาม สงัดแล้วจากอกุศลธรรม, ความที่มันสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมนั่นแหละ คือภาวะที่มันปรกติ.* ถ้ากามหรืออกุศลธรรมเข้ามาปรุงแต่ง มันก็เปลี่ยนแปลงไป, มันก็ผิดปรกติ. เดี๋ยวนี้เขาบังคับจิตได้ถึงกับว่า กามเพียงเท่านั้น อกุศลธรรมเพียงเท่านั้น ไม่ทำจิตให้ผิดปรกติได้ ยังคงเป็นสมาธิอยู่.

นี้ก็ดูเห็นได้ว่า ในนั้นมันมีความปรกติของจิตอยู่ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ถึงที่สุด; ต่อเมื่อค้นพบสูงเข้า ๆ จนกว่าจะถึงสุดท้ายของพวกฌานทั้งหลาย มันก็ยังไม่ใช่ปรกติถึงที่สุด จนกว่าจะพบเรื่องปัญญาเรื่องวิปัสสนา, คือว่าตัดกิเลสอนุสัยอาสวะเสียให้ได้ จึงจะเป็นนิพพานจริง. **ตามหลักของพระพุทธศาสนา นั่นแหละคือปรกติถึง**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่สุด, มันปรกติถึงที่สุดต่อเมื่อหมดกิเลส ที่เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพานในพระพุทธศาสนา; ก่อนหน้านั้นมันก่อนพุทธศาสนา หรือมันยังไม่ถึง ไม่ถึงที่สุด ก็กว่ากันไปก่อน จนมาถึงพระพุทธเจ้าท่านพบสูงสุดจนไม่มีสูงกว่านั้น; นี้ก็เรียกว่าจิตมีความเป็นปรกติถึงที่สุด.

ทีนี้เราอยากจะเข้าใจเรื่องนี้ **เรื่องจิตปรกตินี้** เราก็ดูเอาเองสิ ว่า **บางเวลาเรามีจิตไม่ปรกติ** เป็นอย่างไร; เพราะว่าในวันหนึ่งหรือเดือนหนึ่ง เรามีเวลาที่จิตมันกระสับกระส่ายไม่ปรกติตั้งหลายรูปแบบ อย่างนั้นอย่างนี้, เป็นจิตไม่ปรกติ แล้วมันมีความยุ่งยากลำบาก มีความทุกข์ทรมานอย่างไรบ้าง ? เราก็ควรจะตั้งต้นศึกษากันไปตั้งแต่ตรงนี้แหละ ว่าถ้าทำจิตให้ปรกติ ควบคุมไว้ได้ มันก็สบายดี มันไม่มีปัญหา, มันไม่มีความรักรบกวนจิตใจ, ไม่มีความโกรธรบกวนจิตใจ, ไม่มีความกลัวรบกวนจิตใจ, ไม่มีความเกลียดใคร อะไรรบกวนจิตใจ ไม่มีความวิตกกังวลรบกวนจิตใจ, ไม่มีความอาลัยอาวรณ์รบกวนจิตใจ, ไม่มีทุก ๆ อย่าง ที่มันเป็นเครื่องรบกวนจิตใจ.

เราต้องเรียนจากสิ่งเหล่านี้จริง ๆ จึงจะรู้จักมันจริง ๆ ไม่อาจจะเรียนได้จากหนังสือ, ไม่อาจจะเรียนได้จากการอ่านหนังสือ. ไม่อาจจะเรียนได้จากการฟังผู้อื่นบอก; เพราะว่ามันต้องเอาเรื่องในจิตใจแท้ ๆ ขึ้นมาดู มาสังเกต มาศึกษา ให้รู้ว่าอย่างไรเรียกว่าปรกตินั่นเอง, อย่างไรเรียกว่าไม่ปรกตินั่นเอง; ความรู้นั้นจึงจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องและถึงที่สุด สิ่งที่รู้นั้นจึงจะเป็นธรรมะจริง ที่เรียกว่า *สฺวากฺขาตธรรม สฺวากฺขาโต ภควาตา ธมฺโม, สวากขาตธรรม ตรงตามคำที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างดีแล้วจริง.*

เดี๋ยวนี้ถ้าเราจะไม่คิดว่าเรานับถือศาสนา เรามีศาสนา เรามีระบบนั้นระบบนี้มาถือก็ได้, เรามานึกเอาว่า เราต้องการจิตปรกติ. ถ้าทำให้จิตปรกติได้เราก็พอใจ มัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก็ดับทุกข์ได้; ดังนั้นเขาจะนับถือศาสนาอะไรก็ตามใจเขา หรือว่าเขากำลังนับถือศาสนาอะไรอยู่, เราก็เสนอแก่เขาได้ว่า ทำอย่างนี้ซิ แล้วมันก็ปรกติ ก็ไม่มีความทุกข์เลย. เรียกว่ามันเป็นของกลางของธรรมชาติ เป็นของสากลของธรรมชาติ.

ถ้าจิตปรกติ ก็ดูเอาเอง เวลาที่เรามีจิตปรกตินั้นเป็นอย่างไร, พอเราไม่มีความปรกติ หรือจิตผิดปรกตินั้นมันเป็นอย่างไร, ก็เรียกว่ามันบ้าขึ้นมาแล้วชนิดหนึ่ง แล้วมันก็บ้ามากไปจนบ้าเลย, หรือว่าเราไปเอาน้ำเมามากิน มาสูด มาทา มาอะไรก็ตาม แล้วมันเมา ก็คือผิดปรกติ, เพราะน้ำเมามาช่วยทำให้ผิดปรกติ หรือของเมามาช่วยทำให้ผิดปรกติ. เช่นกินเหล้านี้เห็นได้ชัด ๆ ว่ามันกลายเป็นคนบ้าขึ้นมา มันก็ผิดปรกติ, แต่ของเมาอย่างนี้มันยังอยู่ผิวเผินมาก. **ของเมาที่ลึกซึ้ง**กว่านั้นก็คือ**อวิชชา**, *อวิชชา - ความโง่ ความไม่รู้ ความหลง* นั้น *เมาลึก และเมาทางจิตทางวิญญาณ* มันเมาลึก, นั่นแหละจิตไม่ปรกติ ยิ่งกว่าที่จะกินเหล้าหรือกินอะไรเข้าไปเสียอีก.

ฉะนั้นจึง**ต้องมีวิธีทำให้จิตปรกติ** ทั้งชั้นธรรมดาสามัญและชั้นที่ลึกซึ้ง : ไม่กินเหล้าเมายาอะไรแล้ว นี่ก็ปรกติในระบบนี้แล้ว ซึ่งเกี่ยวกับร่างกายนี้เป็นส่วนมาก, แล้วก็**ไม่มีมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีอวิชชา ไม่มีโมหะ** ไม่มีความหลงใด ๆ ก็ไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะ, **แล้วจิตก็ไม่ผิดปรกติ** คือจิตปรกติถึงที่สุด แล้วจะสบายสักเท่าไร.

ทุกคนไปคำนวณดูเองว่า ถ้าจิตปรกติถึงขนาดนั้นแล้ว เราจะสบายสักเท่าไร, มันไม่ยากเกินไปที่จะลองคำนวณดู. แล้วบางเวลามันก็เป็นของมันเองได้ **จิตปรกตินั้นบางเวลามันก็เป็นของมันเองได้ ตามธรรมชาติ**, เวลาที่เราไม่เกิดกิเลสใด ๆ นั่นแหละเรียกว่ามีจิตปรกติ แล้วสบายเท่าไร, ไปเทียบกันดูกับเวลาที่เรามีกิเลส มันวุ่นวายเท่าไร.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่เรียกว่า **เรียนธรรมะจากธรรมะ, เรียนธรรมะจากธรรมชาติ, เรียนธรรมะจากของจริง** รู้สึกได้ในลักษณะที่เป็นสันทิฏฐิโก. คำนี้จำไว้ให้มั่นคงว่า สันทิฏฐิโก, *สันทิฏฐิโก* แปลว่า *รู้สึกได้ด้วยตนเอง* ที่ว่า *เห็นได้ด้วยตนเอง คือจิตรู้สึกได้ด้วยตนเอง* เป็นความรู้ที่ถูกต้องแน่นอน จะต้องเป็นนักเลง ใช้คำว่านักเลง นักเลงจิต คือทำมากนั่นเอง ทำกันมาก ๆ จึงเรียกว่านัก; เช่นนักเรียนมันเรียนมาก มันเรียนมาก จึงเรียกว่านักเรียน, เดี๋ยวนี้เราสนใจเรื่องจิตมาก ก็เรียกว่านักจิต นักฝึกฝนจิต บำเพ็ญทางจิต.

เราต้องเป็นนักจิต สนใจเรื่องจิต; วันหนึ่ง ๆ จิตมันเปลี่ยนสภาพอย่างไร แล้วมันมีผลอะไรเกิดขึ้น แล้วนานเท่าไรจึงจะดับหรือเปลี่ยนไปเป็นเรื่องอื่น. นี่คือตัวธรรมะแท้ ธรรมะจริงเราอาจจะศึกษาได้, ประพฤติได้ ฝึกได้ด้วยตนเอง. เมื่อเรายังไม่มีความรู้เรื่องฝึกเสียเลย เราก็มาเรียนมาศึกษาคำของพระพุทธเจ้า, แล้วเราก็เอาไปใช้สำหรับฝึกของเราเอง ทีนี้เราก็รู้เรื่องจิตนั้นมากขึ้น ๆ จนถึงกับว่าจะควบคุมมันได้.

ขอให้ตั้งต้น**ศึกษา จากจิตใจของตนเองมาจากภายใน ว่าเป็นอย่างไร** เป็นอย่างไร, เป็นอย่างไร ตลอดวันตลอดคืน ตลอดเดือนตลอดปี. **ถ้าสังเกตกันอยู่ตลอดเวลา** อย่างนี้ **ย่อมจะพบได้มาก พบได้เพียงพอ**, รู้จักด้วยตนเองได้ขึ้นทีละนิด ๆ ว่าจะควบคุมความรักอย่างไร, ควบคุมความโกรธอย่างไร, ควบคุมความหลงอย่างไร. มันเป็นความเจ็บปวดแล้วเข็ดหลาบ ถ้าคิดอย่างนี้แล้วมันเจ็บปวด มันก็เข็ดหลาบ มันก็ไม่กล้าคิดอย่างนี้, มันก็พบวิธีที่จะหลบเลี่ยงเสีย ไม่คิดอย่างนี้, แล้วก็ไม่เจ็บปวดเพราะความโลภ เพราะความโกรธ เพราะความหลง, คนพวกนี้จะเจริญก้าวหน้าไปในทางวิชาของจิต โดยรวดเร็ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ลองสังเกตดูเถอะว่า **เราไม่เอาใจใส่มันเสียเลย,** เราไม่รู้เรื่องนี้เลย, เราปล่อยไปตามบุญตามกรรม. ฉะนั้นเรื่องที่จิตทำผิด **จิตมันทำผิด** มัน**คิดผิด** มัน**ปรุงแต่งผิด** มันจึงมีมาก; แต่มันก็ยังดีที่ว่า มันไม่มากจนเป็นบ้า เพราะมันมีส่วนที่ถูกอยู่โดยธรรมชาติ. จิตมันสงบอยู่ตามธรรมชาตินั้น มันมีมากพอ มันจุนเจือกันได้; ฉะนั้นเราส่วนมากจึงไม่เป็นบ้า แต่ก็มีจิตที่วิปริตจรบกวนอยู่บ่อย ๆ ไม่น้อยเหมือนกัน. ถ้าเรารู้ทัน รู้เท่ารู้ทันจิตเหล่านี้ ควบคุมให้มากกว่านี้, เราก็จะต้องสบายว่านี้. ในชั้นนี้เอาแต่เพียงว่า ธรรมชาติมันช่วย กิเลสเกิดขึ้นแล้ว เดี๋ยวมันหมดเหตุหมดปัจจัยมันก็ดับไป จิตก็สู่สภาพปรกติอีก, มันเป็นอย่างนี้อยู่มากพอสมควร ที่คนนั้นจะไม่เป็นบ้า.

ถ้าใครไม่รู้อะไรเอาเสียเลย หรือมันมีเหตุปัจจัยอย่างอื่นมากนัก มันปรุงแต่งให้จิตเป็นกิเลสเหมือนกับเป็นบ้านั้นมากเกินไป ไม่เท่าไรมันก็จะบ้าจริงๆ, บ้าออกมาทางภายนอก, เป็นคนบ้า แสดงอาการแห่งคนบ้า. ถ้ามันยังอยู่แต่ภายในก็ค่อยยังชั่ว, แต่ถ้าทำผิดมากขึ้นไปอีก มันก็จะออกมาภายนอก และเป็นคนบ้าชนิดที่น่ารังเกียจ. **นี้คือความไม่ปรกติแห่งจิต ออกมาเป็นคนบ้า** ถ้ามันมีความปรกติของจิตมันก็ไม่บ้า คือคนปรกติ, แต่ก็ไม่ถึงที่สุด มันปรกติชนิดที่พออยู่ได้ พอทนอยู่ได้ มันไม่ถึงที่สุด.

เราควรจะนึกถึงความมีจิตปรกติถึงที่สุด ว่ามันจะดีอย่างไร; เช่นจะตั้งปัญหาขึ้นมาง่าย ๆ ว่า ถ้าเราไม่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง รบกวนเลยทั้งวันทั้งคืน เราจะมีความสุขสักเท่าไร; อย่างนี้ไปคำนวณดูเถอะ เดี๋ยวก็จะชอบขึ้นมา จะชอบความมีจิตปรกติขึ้นมา. **ถ้าเราไม่มีอะไรมารบกวนจิตใจ ให้ร้อนกระวนกระ-วาย** ด้วยราคะบ้าง ด้วยโทสะบ้าง ด้วยโมหะบ้าง ทั้งวันทั้งคืนนี่ ทั้งเดือนทั้งปีด้วยก็ยิ่งดี **มันจะมีความสุขสักเท่าไร.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ผู้ที่เรียกว่า*พระอรหันต์ก็คือกำจัดต้นเหตุของกิเลสได้หมด*, ปรับปรุงระบบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งมีความรู้สึกที่นั้นได้ดี ไม่ให้เรื่องต่าง ๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เข้าไปทำจิตให้ผิดปรกติแล้ว ความเคยชินที่ผิดปรกติแต่ก่อน ๆ นั้นก็ลดลง ๆ ๆ เพราะเราไม่ยอมให้ผิดปรกติเพิ่มขึ้น. ความเคยชินที่จะผิดปรกติแต่ก่อนมันก็ลดลง ๆ พร้อม ๆ กันความผิดใหม่ก็จะไม่เพิ่มเติมให้ ความผิดเก่า ความโง่เขลาเก่า ๆมันก็จางไป ๆ, ในที่สุดก็มีอาการเหมือนกับเกิดใหม่ ไปเกิดในกลุ่มพระอริยเจ้า ผู้มีกิเลสอันเบาบาง, เรียกว่าไปเกิดใหม่สูงขึ้นไปตามลำดับ ๆ จนเป็นพระอรหันต์.

ในที่นี้ไม่ต้องการจะพูดเรื่องระดับนั้น เพราะว่าพูดกันไว้ที่อื่นแล้ว, แต่จะพูดถึงเรื่องที่ใกล้ตัวกว่านั้น จำเป็นกว่านั้น. ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตให้ดี ๆ เรื่องที่ใกล้ตัวกว่านั้น คือ **ที่มีอยู่ในชีวิตธรรมดา** สามัญของคนในโลกปัจจุบันนี้เอง คือจะชี้ให้เห็นเป็นหลักขึ้นมาก่อนว่า **ถ้าจิตมันปรกติได้เท่าไร มันก็จะควบคุมกายให้ปรกติได้มากขึ้นเท่านั้น,** ในที่สุดจนกลายเป็นเรื่องที่เห็นได้ง่าย ๆ ชัด ๆ ในทางวัตถุ.

เอาตั้งแต่ว่า **เรื่องที่เห็นง่ายที่สุด ของความที่จิตผิดปรกติ**, แล้วร่างกายก็พลอยผิดปรกติ มีอยู่ทั่ว ๆ ไป. พอเราดีใจ ดีใจเกินไป ก็กินข้าวไม่ลง; แม้ว่าดี ๆ อย่างที่เขาเรียกกันว่าดี หรือว่าโชคดี ถูกลอตเตอรี่มหาศาล หรือว่าดีใจเพราะอะไรก็ตาม ได้สิ่งที่รักที่พอใจ มันก็กินข้าวไม่ลง, หรือว่าถ้าเราเสียใจมากเกินไป เราก็กินข้าวไม่ลง, นี้เป็นเรื่องทางวัตถุ หรือเนื่องด้วยวัตถุอยู่มาก ถ้าใครเคยเป็นอย่างนั้นมาแล้ว ก็ดีแล้ว ก็จะได้เข้าใจได้ง่าย.

เมื่อดีใจเกินไปก็กินข้าวไม่ลง, เสียใจเกินไปก็กินข้าวไม่ลง; เพราะว่า**ดีใจนั้นก็จิตผิดปรกติ, เสียใจก็คือจิตผิดปรกติ,** แล้วก็มีผลอย่างเดียวกัน คือกินข้าวไม่ลง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันเกิดอะไรขึ้นภายใน ที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหารนั่นแหละ มันเกิดสารอะไรชนิดหนึ่ง ซึ่งพวกนักวิทยาศาสตร์เขารู้ดี ซึ่งทำให้กระเพาะไม่ต้องการ ขืนกินเข้าไปอาจจะตายก็ได้ เมื่อจิตมันผิดปรกติจนไม่ยอมกินอาหาร ขืนกินเข้าไปมันก็ตายก็ได้ นี้มันออกผลทางวัตถุทางเนื้อทางหนัง ที่กระเพาะอาหารนั้นเอง เมื่อจิตมันผิดปรกติรุนแรง เขาเรียกว่าสร้างสารทางวัตถุสารทางเคมี คือทางวัตถุนี่ ขึ้นมาในนั้น มันก็ทำให้เกิดผลแก่ร่างกาย ถ้าเราทำจิตได้ปรกติ ไม่ดีใจเกินไป ไม่เสียใจเกินไป คือจิตปรกติก็กินข้าวอร่อย ดูเท่านี้กันก็แล้วกัน ถ้าจิตปรกติก็กินข้าวอร่อย ถ้าจิตปรกติในทางดีก็ตาม ในทางร้ายก็ตาม มันกินข้าวไม่ลง เมื่อกินข้าวไม่ลง ก็หมายความว่ากระเพาะผิดปรกติแล้ว.

ฉะนั้นคนที่มีจิตผิดปรกติยืดยาว มีจิตผิดปรกติ เศร้าโศก หรือเสียใจ หรืออะไรอยู่ยืดยาว กระเพาะมันก็ผิดปรกติยืดยาว จนเป็นโรคกระเพาะเรื้อรังไม่รู้จักหาย มันเป็นโรคกระเพาะเรื้อรังไม่รู้จักหาย เพราะว่าจิตมันผิดปรกติอยู่เรื่อย เคยเห็นบางคนเป็นโรคกระเพาะเรื้อรัง ต้องกินยากระเพาะวันละมาก ๆ จนตายไปเลย มันไม่รู้จักหาย เพราะไม่รู้จักแก้ไขจิตให้ปรกติ ร่างกายมันก็สร้างสิ่งที่เป็นอันตรายแก่กระเพาะ กระเพาะก็พังกระเพาะก็ทะลุตายไปเลย.

ฉะนั้นใครก็ตามเถอะ ถ้าว่ามันเจ็บไข้ได้ป่วยแล้ว อย่าไปมีจิตผิดปรกติกับมัน เห็นว่าอย่างนั้นเอง เช่นนั้นเอง อย่างนั้นเอง เอาจิตปรกติไว้ มันก็จะไม่ป่วยมาก มันก็จะไม่ป่วยยืดเยื้อเรื้อรัง มันจะเปลี่ยนแปลงไปในทางหาย นี่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญอยู่แก่คนทุก ๆ คน ในยุคปัจจุบัน ที่มีเรื่องมากมายมาทำจิตให้ผิดปกติ

ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุแห่งยุคปัจจุบันนี้ มัน**ทำให้มีสิ่งที่ทำให้จิตผิดปรกติมาก** มากมาย : เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องนุ่ง เรื่องห่ม เรื่องกามารมณ์ เรื่อง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อะไรก็ตาม เขาทำขึ้นมาใหม่ ๆ แปลก ๆ แล้วรุนแรง, ทำให้มนุษย์ในโลกมีจิตผิดปรกติมากขึ้น ๆ. ดังนั้นโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่เคยมี มันก็ได้เกิดมีขึ้นในโลกมนุษย์สมัยนี้ จนเรียกว่ามันนำหน้า หมอไล่ตามหลังไม่ทัน; โรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ เกิดขึ้นเป็นวิ่งเลย ความรู้ทางหมอเท่าที่มีอยู่มันไล่ตามไม่ทัน; ฉะนั้น คนก็ต้องเป็นโรคนานาชนิดและมากขึ้น, แม้โรคที่มันไม่เคยรุนแรงมันก็รุนแรงขึ้น.

อยากจะพูดชนิดที่ผู้ฟังไม่เชื่อ ว่า**ถ้าว่าจิตไม่ผิดปรกแล้ว มันก็จะเป็นโรคอะไรไม่ได้** โรควัณโรค โรคเรื้อรัง โรคความดันสูง โรคเบาหวาน โรคอะไรก็ตามเถอะ มันมาแต่จิตมันผิดปรกติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ร่างกายที่มันเกี่ยวกับส่วนนั้น มันก็ไม่ทำงาน, มันไม่ทำงาน มันก็เกิดเชื้อโรคขึ้นมาก็ได้ แล้วเป็นโรค เช่นเป็นวัณโรค เป็นโรคมะเร็งอะไรก็ได้ หรือว่ามันใช้น้ำตาลไม่หมด ไม่ถูกต้อง มันก็เป็นโรคเบาหวาน, หรือทำให้เกิดความดันสูง เพราะมีอะไรไปทำให้หัวใจมันผิดปรกติ. **ความปรกติไม่มีแล้ว,** มันมีแต่ความผิดปรกติแล้ว **จิตผิดปรกติแล้ว ร่างกายก็ผิดปรกติไปตาม**. ถ้าเรามีความปรกติถูกต้องตามธรรมชาติแท้ ๆ แล้ว **โรคอะไรจะเกิดขึ้นไม่ได้จากภายใน,** เกือบจะไม่มีโรคอะไรเกิดขึ้นได้. เดี๋ยวนี้เต็มไปหมดจนนับไม่หวาดไม่ไหว; เพราะว่าความผิดปรกติของจิตในโลกปัจจุบันนี้มันมากเหลือเกิน.

ถ้าเราจะเอาธรรมะเป็นที่พึ่ง ก็ศึกษาเรื่องทำจิตให้ปรกติ **จิตปรกติอยู่ตลอดเวลา** โดยเฉพาะ **ไม่มีความรู้สึกรุนแรงเกี่ยวกับราคะ** บ้าง **โทสะ**บ้าง **โมหะ** บ้าง หรือชื่ออื่น ๆ อีกหลายชื่อที่มันเนื่องกัน แต่รวมสรุปย่อแล้วมันเหลือแต่ราคะ โทสะ โมหะ, ไม่มีราคะ โทสะ โมหะมาทำให้จิตผิดปรกติ. มันก็ปรกติไปหมด **กินอยู่หลับนอนอาบถ่ายอะไรปรกติไปหมด มันเกิดโรคไม่ได้.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้แม้แต่นอนหลับมันก็**นอนหลับยาก**, มันก็เป็นโอกาสของโรคบางพวกแล้ว. เดี๋ยวนี้เรา**กินของที่ไม่ควรจะกิน** มันก็ให้เกิดโรคบางอย่างขึ้นมาแล้ว. เราไปนิยมแต่สักว่าอร่อย ไม่คำนึงถึงว่ามันเป็นอันตรายแก่สุขภาพ; นี้อาหารการกินเป็นอย่างนี้. ทีนี้ก็มีเครื่องสนุกสนาน ที่ทำให้ไม่ต้องหลับต้องนอนกันทั้งวันทั้งคืนก็มี มันบ้ามากจนถึงกับว่า ทำได้ในสิ่งที่ตามธรรมดาทำไม่ได้; เหล่านี้มันก็เป็นเรื่องที่ทำให้จิตผิดปรกติด้วยกันทั้งนั้น, แล้วก็ทรมานใจอยู่เสมอว่า เมื่อไรจะได้อะไร ๆ ที่มันดีกว่านี้ ได้อาหารที่ดีกว่านี้, ได้เครื่องนุ่งห่มที่ดีกว่านี้, ได้บ้านที่ดีกว่านี้ ได้รถยนต์ที่ดีกว่านี้ กระทั่งว่ามันจะได้ตู้เย็นที่ดีกว่านี้ ที่ใหญ่กว่านี้, ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร นอกจากจะเอาไปสุมให้มันบ้ามากขึ้น, ไปให้มันบ้ามากขึ้นกว่าเดิม มันไม่มีอะไร. เพราะว่า**ที่มันมีอยู่มันก็เหลือกินเหลือใช้เหลือพอดีอยู่แล้ว**; ฉะนั้น**คนเราจึงมีจิตปรกติมากขึ้น ๆ, แล้วก็ได้เกิดโรคทางกายตามหลังโรคทางจิต.**

นี่ขอให้ช่วยคิดนึกให้มากเถอะว่า อะไร ๆ ก็ขอให้จิตปรกติไว้ก่อน, ถ้าอะไรมันเกิดขึ้น เรื่องความวิบัติพลัดพราก : ใครตาย ลูกตาย ผัวตาย เมียตาย หรือสูญหาย หรือเงินหาย หรืออะไรหายก็ตาม, **ดูความที่จิตมันผิดปรกติ แล้วก็ดึงกลับมาเสียโดยเร็ว** ว่าช่างหัวมัน ช่างหัวมัน ไม่รู้ไม่ชี้ ช่างหัวมัน, **ฉันจะเอาจิตปรกติไว้ก่อน**, เอาความปลอดภัยแก่ชีวิตจิตใจไว้ก่อน, สิ่งนั้นหายไปก็หายไป นั่นแหละ**จะช่วยให้ปรกติอยู่ได้.**

ถ้าไปอาลัยอาวรณ์ร้องห่มร้องไห้ **ทำลายความปรกติของร่างกาย มันก็ได้เป็นโรคทางร่างกาย** : นับตั้งแต่ว่านอนไม่หลับยิ่ง ๆ ขึ้น, เป็นโรคความดันสูง เป็นโรคหัวใจ, ที่เป็น ๆ กันอยู่ ซึ่งมันพูดได้อย่างกำปั้นทุบดิน คือไม่มีผิดว่า ถ้ามันปรกติอยู่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วมันเป็นโรคไม่ได้. เนื้อหนังของเราทั้งหมดทั้งสิ้น **ถ้ามันไม่ยอมผิดปรกติแล้วมันเป็นโรคอะไรไม่ได้** : ข้างนอกก็ดี ข้างในก็ดี ที่มันเป็นโรคอะไรขึ้น คือมันผิดปรกติแล้ว, ที่มันไม่ย่อยอาหาร มันก็คือผิดปรกติมากแล้ว, ที่มันนอนไม่หลับ มันคือผิดปรกติมากแล้ว. ถ้าไม่ผิดปรกติมันก็เป็นโรคอะไรไม่ได้ ทั้งร่างกายและจิตใจนี้.

พวกโยคีแขนงหนึ่งเขาทำโยคะ ฝึกฝนการบังคับจิต **บังคับจิต** อย่างสูงสุด อย่างเกินจำเป็น เกินธรรมดา เขาจะบังคับจิตให้เป็นอย่างนี้เป็นอย่างอื่นไม่ได้, แล้วจิตนั้นจะบังคับกายอีกทีหนึ่งว่า ต้องอยู่ในสภาพอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้. เมื่อเขาประสบความสำเร็จในข้อนั้น เขาก็เป็นโยคีที่มีฤทธิ์มีเดช **กินยาพิษได้**, โยคีพวกนี้กินยาพิษเข้าไป แต่เขาบังคับจิตไว้ได้ ไม่มีอะไรผิดปรกติเพราะยาพิษนั้น. เมื่อจิตไม่ผิดปรกติ จิตปรกติ ร่างกายก็ปรกติ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามฤทธิ์ของยาพิษนั้น, ยาพิษนั้นก็เป็นหมันไปเลย ไม่ทำให้โยคีนั้นตายได้, เพราะว่าเขาสามารถบังคับความคงอยู่อย่างนี้ ไม่ให้เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น. นั่นดู**เรื่องของจิต** ซึ่งผู้รู้ทั่ว ๆ ไปตั้งแต่กาลก่อนและปัจจุบัน เขาเชื่อว่ามัน **ยังมีอะไรอีกมาก ที่เป็นความลับของจิตที่เรายังไม่รู้**, เรายังจะบังคับจิตอบรมจิตอะไรให้เป็นไปได้แปลกประหลาดน่าอัศจรรย์ยิ่งกว่านี้อีกมาก, แต่เรายังไม่รู้. เพียงแต่ว่าพวกโยคีกินยาพิษได้ นี้มันก็น่าอัศจรรย์อย่างยิ่งอยู่แล้ว, แต่มันก็ยังมีอะไรที่น่าอัศจรรย์กว่านั้นไปอีก แต่เรายังไม่รู้หรือเราไม่รู้.

ขอให้เพ่งให้ได้ประโยชน์จากการที่มีจิตปรกติ ศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ อบรมจิตใจอะไรก็ตาม เพื่อความมีจิตปรกติ จนไม่มีอะไรมาทำให้มันผิดปรกติได้ในทางจิต, แล้วทางกายมันก็ไม่ผิดปรกติ **จะไม่เป็นโรคร้าย ๆ** อย่างที่เขาเป็นกันอยู่: เป็นโรคมะเร็งบ้าง เป็นโรควัณโรคบ้าง, เป็นโรคหัวใจบ้าง, เป็นโรคอะไรก็ตาม.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จริงแหละมันก็ไม่ใช่ง่าย เรื่องนี้มัน**ไม่ใช่ง่าย แต่ว่ามันเป็นสิ่งที่มีได้ เป็นได้ตามธรรมชาติ** ของมันเอง.

ทีนี้เราจะดูความปรกติ ต่อไปนี้เราก็จะดูความปรกติ มันมีอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างไร เอาไปตั้งแต่ข้างบน ที่สูงข้างบน ว่ามันจะ**ต้องมีความปรกติทางทิฏฐิสติปัญญา,** สติปัญญาหรือทิฏฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความอะไรก็ตามจะต้องถูกต้องไม่ผิดปรกติ, เรียกว่าไม่ผิดปรกติทางทิฏฐิ สติปัญญาถูกต้องเป็นปรกติ, นี่**เป็นต้นเหตุที่สำคัญ** และก็จะมีปรกติทางจิต. คำว่าจิตนี้มันไม่ได้เกี่ยวกับสติปัญญาดอก คือเป็นระบบจิตที่ปรกติ ไม่เป็นบ้า อย่างนี้เป็นต้น. คนที่เป็นบ้านั้นมันไม่ได้เกี่ยวกับสติปัญญาหรือทิฏฐิอะไร มันเป็นการผิดปรกติของระบบจิต. เดี๋ยวนี้**ระบบจิตปรกติ**. ทีนี้ **ทางกาย** ทางร่างกาย **ก็ปรกติ,** ทางวัตถุสิ่งของ เครื่องใช้ไม่สอยในบ้านในเรือนก็ปรกติ, กระทั่งทางสังคมซึ่งกันและกันมันก็ปรกติ.

เดี๋ยวนี้เรามีแต่ความไม่ปรกติ เรียกว่าเป็นโรค, **ความไม่ปรกตินี้คือโรค**: เป็นโรคทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา เป็นความเข้าใจผิด, **เป็นมิจฉาทิฏฐินี้เป็นโรคทางวิญญาณ** แล้วเป็นโรคทางจิต วิปริตทางจิต. **ที่ไปอยู่โรงพยาบาลโรคจิตนั้น ก็เรียกว่าโรคทางจิต,** แล้ว**เป็นโรคทางกาย ไปให้หมอเยียวยารักษา** ไปตามแบบของ **โรคทางกาย.**

ทีนี้ เราก็มีความผิดพลาดผิวนอก นอกออกมาอีก ถึงว่ามันผิดปรกติในทางวัตถุสิ่งของอุปกรณ์ เครื่องใช้ไม้สอยในเรือนที่เป็นอุปกรณ์แก่ชีวิต. **ถ้าจิตผิดปรกติแล้ว ทุกอย่างในบ้านเรือนจะกลายเป็นศัตรูขึ้นมา**; แม้ที่สุดแต่ว่า มัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะต้องทำนั้นแต่ทำนี้หัก เดินตกล่อง หน้าแข้งถลอก หลาย ๆ อย่างหลาย ๆ ประการที่มันเกี่ยวกับวัตถุ. ถ้ามันออกไปอย่างนั้นอีก นอกออกไปจากนั้นอีก มันก็จะต้องมีอุบัติเหตุ **มีอุบัติเหตุ** มันจะ **ขับรถลงคลอง** มันจะ**ขับรถชนกัน** อย่างมากมายเหมือนที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้, มีการขับรถชนกันแล้วเป็นตายกันมาก ๆ มันผิดปรกติออกมาถึงขนาดนี้ ขนาดอุบัติเหตุ.

ความเลวร้ายหรืออันตรายของมนุษย์ มันมีอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างนี้ ทุก ๆ ชั้น **มีมูลมาจากความที่จิตผิดปรกติ**: ทิฏฐิความคิดความเห็นผิดปรกติ, แล้วจิตผิดปรกติ, แล้วร่างกายผิดปรกติ วัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยก็จะผิดปรกติ, แล้วการสังคมซึ่งกันและกันก็จะผิดปรกติ. ถ้าคน**เราเป็นสุภาพบุรุษหรือมีจิตปรกติ จะไม่ขับรถชนกัน**, จะไม่ขับรถลงคลองเหมือนที่เป็นมากอยู่เดี๋ยวนี้. **โกรธ**ใครมา หรือ**เสียใจ** อะไรมา หรือ**เมาเหล้ามา ล้วนแต่จิตผิดปรกติ** มันก็เลยขับรถชนกัน ขับรถลงคลอง, หรือกระทั่งฆ่ากันง่าย ๆ ฆ่ากันเหมือนว่าเล่นนี้ เพราะจิตมันผิดปรกติ เรียกว่า **ความเลวร้ายทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ ทุกชนิดทุกระดับ มีมูลมาจากการที่จิตมันผิดปรกติ** อะไร ๆ มันก็จะเป็นไปในทางร้าย ทางร้ายหมดเลย.

โบราณเขามีคำพูดอยู่คำหนึ่ง เข้าใจว่าคนบ้านนี้เมืองนี้ คงจะได้ยินได้ฟังกันมาแล้วทั้งนั้นว่า *ก้อนเส้ามันกลายเป็นเสือ* ก้อนหินก้อนเส้าหุงข้าว อยู่ด้วยกันทุกวัน ๆ มันกลายเป็นเสือขึ้นมา. นี้จะทำอย่างไร, มันก็ฉิบหายเท่านั้นแหละ นี่มันไม่ได้หมายความว่าอะไรดอก **หมายความว่าเราทำผิดไปหมด,** มันทำอะไรผิดไปหมด ทุกเรื่องทุกราวในชีวิตในบ้านเรือน จนกระทั่งแม้แต่ว่าก้อนเส้าก้อนหินมันก็กลายเป็นเสือขึ้นมาทำอันตรายกันแหลกลาญไปเลย, โทษของการที่จิตมันผิดปรกติ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้น จะนึกถึง**ความมีจิตปรกติ** ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งที่เข้ามายั่วยวนหรือปรุงแต่ง **สามารถที่จะอยู่กับตถตา** นี่พูดมากี่สิบครั้งแล้วเรื่อง *ตถตา – เช่นนั้นเอง ตถตา - มันเป็นเช่นนั้นเอง, ตถตา ธรรมะสูงสุด*. **ถ้าจิตอยู่กับธรรมะตถตา – มันจะเช่นนั้นเอง** แล้ว **จะไม่ผิดปรกติได้** : ที่น่ารักมามันก็ไม่รัก, ที่น่าโกรธมามันก็ไม่โกรธ, ที่น่าเกลียดมามันก็ไม่เกลียด, ที่น่ากลัวมามันก็ไม่น่ากลัว, อะไร ๆ มันก็ไม่, ไม่เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาปรุงแต่ง. นี้เรียกว่า **ตถตา – มีความเป็นเช่นนั้น** หรือเช่นนั้นเอง **นั้นแหละคือลักษณะปรกติ,** หรือว่าเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความปรกติ.

ธรรมะตถตา นี้เอาไว้ด้วยกันทุกคน **เป็นเครื่องราง**; ถ้าแขวนพระ-เครื่องที่คอ แล้วก็จารึกว่า ตถาตา ดีกว่า, ดีกว่าหลวงปู่นั้น อาจารย์นี้ ที่มาแขวนไว้ที่คอนั่นจารึก ตถตา, มันจะได้ **กันลืมว่า** โอ**มันเช่นนั้นเอง มันเท่านั้นเอง** อะไรเกิดขึ้นก็เช่นนั้นเองได้หมด. จิตไม่ผิดปรกติ, แล้วก็ไม่เกิดโทษอย่างที่ว่ามาแล้ว.

พระอรหันต์ก็คือผู้มีปรกติถึงที่สุดด้วยตถตา, *ชื่อของพระอรหันต์อีกชื่อหนึ่งเขาเรียกว่า ตถาคต - ผู้ถึงแล้วซึ่งตถา* ถึงความเป็นเช่นนั้นเองสมบูรณ์ถึงที่สุด คือพระอรหันต์. ทีนี้ **เราเป็นผู้เดินตามรอยพระอรหันต์ ก็ถือตถตาไว้ให้มาก**, อะไร ๆ ก็ตถาตาไว้ให้ทันแก่เวลา. อย่าไปเผลอไปหลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว ถึงที่สุดอยู่แล้ว มานั่งร้องไห้อยู่ก็ยังไม่รู้สึก, ขนาดมานั่งร้องไห้อยู่แล้ว ก็ยังไม่รู้สึกว่าทำผิดไปแล้ว, นี่มันมากเกินไป. อย่าให้ต้องถึงขนาดนั้นเลย **พออะไรมันผิดปรกตินิดหน่อยก็เอา ตถตา ใส่เข้าไว้ก่อน** เถอะ.

สมมติว่านอนฝันร้าย, ฝันร้าย ตกใจตัวสั่น ในความฝันนั้นก็ตถตาไว้ก่อนเถอะ, อย่ายอมรับว่ามันเป็นอย่างนั้นเลย, **มันเป็นตถาตา เช่นนั้นเอง** ตามการ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ปรุงแต่ง ตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง; เพราะธาตุพิการหรือว่าเพราะสิ่งแวดล้อมอะไรมันแวดล้อม หรือเพราะได้เห็นอะไรมา ได้ฟังอะไรมา. อย่าเห็นว่าความฝันร้ายนั้นมีความหมายผิดปรกติอะไร มันเช่นนั้นเอง สิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัวปรากฏ ก็ไม่มันไปด้วยตถตา คือเช่นนั้นเอง, ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันจะครอบงำจิตใจจนสูญเสียความปรกติ แล้วจะเป็นบ้าได้ เพราะเพียงแต่ว่าเห็นภาพที่น่าเกลียดน่ากลัว.

นี่เรามี**เครื่องรางป้องกันจิตไม่ให้ผิดปรกติ ก็คือหลักธรรมะที่เรียกว่าตถตา,** ตถตา, มันจะเย็นอยู่ตลอดเวลา **จะไม่ร้อนเพราะราคะ โทสะ โมหะเลย.** นี่เรียกว่าปรกติ ๆ ปรกติ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่วิปริต ไม่ผิดไปจากนั้น, เพราะว่ามันไม่มีอะไรปรุงแต่ง จิตนี้เป็นจิตปรกติ ไม่มีอะไรปรุงแต่งได้, ไม่ให้สิ่งปรุงแต่งเข้ามาปรุงแต่งได้.

เอาละ, ในที่สุดนี้ก็จะสรุปว่า ฟ้ามันควรจะสางกันเสียสักที ความมืด ความโง่ในเรื่องนี้ ควรจะผ่านไปเสียสักที. **ให้แสงสว่างเป็นฟ้าสางเกิดขึ้นมาว่า จิตนี้ปรกติได้ ทำให้ปรกติได้;** ถ้าจิตปรกติแล้วไม่มีอะไรมาทำให้เกิดปัญหาได้, ระเบิดปรมาณูมันจะลงมาคราวเดียวกี่ร้อยลูก กี่พันลูก ก็ช่างหัวมัน. จิตปรกติได้ ร่างกายดับไปแล้วมันก็เลิกกัน มันก็**เท่านั้นเอง** มันก็**เช่นนั้นเอง ไม่กลัวอะไร.**

จิตปรกติได้เท่าไร ก็ยิ่งมีความเหมาะสม ที่จะอยู่ในโลกที่บ้าบอยิ่งขึ้น, พูดกอย่างนี้ฟังถูกไหม ? ในโลกที่กำลังบ้าบอยิ่งขึ้น เราจะอยู่กับมันได้อย่างไรในโลกชนิดนี้ ? ก็อยู่ด้วยการเตรียมให้พร้อม, **เตรียมให้มีจิตปรกติ ที่จะอยู่ในโลกอันบ้าบอยิ่งขึ้น.** เดี๋ยวนี้มันก็บ้าบอพอใช้แล้ว ในอนาคตมันยังจะบ้าบอว่านี้อีก; ฉะนั้น **เตรียมไว้เถิดที่จะอยู่ในโลกอันบ้าบอยิ่งขึ้น** คือ**มีจิตปรกติ.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าควรจะสางในเรื่องนี้ : **ในแง่ของปริยัติ**ก็สาง คือมีความรู้ รู้ว่ามันเป็นสิ่งที่มีได้**. ในแง่ของการปฏิบัติ**ก็สาง คือเราปฏิบัติได้จริง ให้มีความปรกติเพิ่มขึ้น, **ในแง่ของปฏิเวธ** ก็ได้รับผลของความมีจิตปรกตินี้มากขึ้น, เรียกว่า**บรรลุพระนิพพานในปัจจุบัน จะมีความสงบเย็นที่รู้สึก**ได้ด้วยตนเองในปัจจุบันนี้ **ที่นี่เดี๋ยวนี้แหละ.** เมื่อมีอะไรเข้ามามันปรกติอยู่ได้ มันเย็นอยู่ได้ นั่นแหละคือนิพพานในปัจจุบัน, และใกล้ที่สุดด้วย. ฉะนั้น หัดไว้เถอะอะไรมาทำให้จิตผิดปรกติเดือดร้อนวุ่นวาย แล้วก็หยุดเสียได้; นั่นคือนิพพานในปัจจุบัน เป็นเครื่องรับรองว่าไม่ต้องเป็นบ้า. คนนี้ไม่ต้องเป็นบ้า, คนนี้ไม่ต้องเผลอสติ เหมือนกับคนบ้า ไม่ต้องเที่ยวโอ้อวดประมาทฟุ้งซ่าน.

ความลับของธรรมชาติมีอยู่อย่างนี้ ไม่ใช่ไม่มี ; แต่มันมีอยู่อย่างเป็นความลับของธรรมชาติ ซึ่งคนโดยมากไม่สนใจ แล้วก็ไม่พบ, ค้นไม่พบ. คนส่วนน้อยก็พบ พระพุทธเจ้าเป็นผู้พบ เป็นผู้แนะ เป็นผู้ชี้; แต่แล้วคนก็ไม่ค่อยจะสนใจ เพราะเขาเห็นแก่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. **ความมีกิเลส**เต็มที่นั้นสนุกกว่าอร่อยกว่า **มีเสน่ห์กว่า เลยไม่มีใครชอบความปรกติ**, เรื่องมันก็อยู่กันอย่างนี้. **คนในโลกก็จะเป็นบ้ากันมากขึ้น**, ความทุกข์ในโลกก็จะทวีมากขึ้น, ความเลวร้ายในโลกก็จะทวีมากขึ้น.

ขอให้เรารู้จักสิ่งเร้นลับของธรรมชาติ ว่ามันมีให้ **สำหรับจะแก้ปัญหา**เหล่านี้ได้หมดทุกอย่างทุกประการ เรียกว่า **ฟ้าสางทางเรื่องความมีจิตปรกติ.**

ฟ้าสางทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา.

เรื่องต่อไปก็มีหัวข้อว่า **ฟ้าสางทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา** ใจความของวิปัสสนานั้นยังมืด, ยังมืด ยังไม่รุ่งสาง. ฉะนั้นขอให้ทุกคน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องวิปัสสนากันให้มากขึ้นให้เสมือนกับว่า **ฟ้าสางในทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา.**

คำว่าวิปัสสนา นี้ได้ยินกันทุกคน, เคยได้ยินคำว่า วิปัสสนา, *วิปัสสนา* แล้ว*ก็ได้ยิน* เปล่าแหละ *ไม่รู้ว่าอะไร*. บางทีอยากจะทำด้วยซ้ำไป อยากจะทำวิปัสสนา แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร, บางทีก็ทำท่าทำทางเหมือนเป็นนักวิปัสสนา แต่เป็นตลกอวดคน มันไม่มีวิปัสสนาจริง. **เอาคำว่าวิปัสสนามาหลอกลวงคน ว่าฉันเป็นนักวิปัสสนาอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วมันก็ไม่ได้เข้าถึงใจความของวิปัสสนา**. นี้เราก็จะพูดถึงเรื่องนี้.

ข้อแรกที่จะต้องสังเกตดูก็คือว่า *ใจความของวิปัสสนานั้นมันคืออะไร ? อะไรคือใจความของวิปัสสนา* ? คำว่า**วิปัสสนา** นั้นมันแปลว่า **เห็นอย่างแจ่มแจ้ง,** วิ แปลว่า *แจ่มแจ้ง* หรือ *วิเศษ ปัสสนา* แปลว่า *เห็น, วิปัสสนา* แปลว่า *การเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เห็นอย่างวิเศษที่สุดเลย. เห็นอะไร ?* **เห็นความจริงของธรรมชาติ อย่างแจ่มแจ้งที่สุด นี้เรียกว่าวิปัสสนา. ครั้นเห็นอย่างแจ่มแจ้ง** คือไม่ผิดนะ, แล้วมันก็ไม่ทำผิดต่อธรรมชาติ, ไม่ทำผิดต่อธรรมชาติตามที่ควรจะทำ **แล้วมันก็ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น;** วิปัสสนามันหมายความว่าอย่างนั้น. **เราเห็นแจ่มแจ้งในความจริงของธรรมชาติ** ทุกอย่างทุกประการแล้ว **ไม่ปฏิบัติผิดต่อธรรมชาติ** เหล่านั้น แล้วก็**ไม่มีความทุกข์อะไรเกิดขึ้น**; นี่วิปัสสนาหมายความว่าอย่างนี้.

ใครไม่มีความเห็นแจ้งอย่างนี้ **คนนั้นยังไม่มีวิปัสสนาดอก**; จะนั่งทำวิปัสสนา เดินทำวิปัสสนา นอนทำวิปัสสนา ยืนทำวิปัสสนา เท่าไร ๆ มันก็ไม่มีวิปัสสนา; เพราะมันยังไม่มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งต่อธรรมชาติ, แล้วปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ จนไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อะไรจะเห็น จะเป็นผู้เห็น ? **มันก็จิตที่อบรมดีแล้วนี่แหละ.** ไป ๆ มา ๆ มันก็ไม่พ้นจากเรื่องจิต **จิตที่อบรมดีแล้ว** ตามลักษณะที่กล่าวแล้วข้างต้นนั่นแหละ จิตที่อบรมดีแล้วอย่างนั้นแหละ**จะเป็นผู้เห็น.** ก่อนนี้จิตมันมีแต่ อวิชชา โมหะ เหมือนกับสวมแว่นตาดำ สวมแว่นตาสกปรก, มันไม่เห็น เห็นไม่ชัด ไม่สำเร็จประโยชน์ เดี๋ยวนี้มันเห็นชัดแจ้ง เหมือนกับว่าเราเช็ดแว่นตาด้วยน้ำยาเช็ดแว่นตาอย่างดี ใสที่สุด เห็นอย่างแจ่มแจ้ง. **จิตที่มีอุปกิเลสครอบงำเป็นจิตมืด**; เหมือนกับแว่นตาที่เปื้อนโคลน มันมองเห็นอะไรไม่ได้ นี้ก็เช็ดให้มันสะอาด ใสถึงที่สุด มันก็เห็นได้โดยง่าย **จึงมีการอบรมจิตให้เหมาะสมที่จะดู.**

ฉะนั้น**การทำวิปัสสนาในตอนต้น ๆ ก็เพื่อทำจิตให้ใสกระจ่าง ให้เหมาะที่จะดู;** นี่เป็นการเตรียมวิปัสสนา. ครั้นทำจิตให้แจ่มแจ้ง ให้เหมาะที่จะดูอย่างนี้แล้ว, **ก็ดู ๆ ดู ๆ ก็เห็น ๆ ไม่ต้องคิดดอก, วิปัสสนาไม่ได้เกี่ยวกับการคิด**; ถ้าจะมีการคิดบ้าง มันก็เป็นเรื่องเบื้องต้นเต็มที ไม่ใช่ตัววิปัสสนา. ถ้าจะมีการคิด หรือเลือก หรืออะไร มันก็มีก่อน ก่อนนั้น; พอถึงขั้นที่มันจะเป็นวิปัสสนาจริง ๆ มันก็คือมองดูลงไปตรง ๆ ว่ามันอะไร มันเป็นอย่างไร, มันเปลี่ยนแปลงอย่างไร, มันเกิดขึ้นอย่างไร, มันตั้งอยู่อย่างไร, มันดับไปอย่างไร, มันหลอกลวงอย่างไร, ไม่มีความเหมาะสม ที่จะยึดถือว่าตัวตนของตนอย่างไร, มัน**เห็นชัดอย่างนี้ แล้วมันก็สั่นหัวหมด, ไม่ไปถืออะไรว่าเป็นตัวตนของตน** เรียกว่า **เป็นวิปัสสนากันตอนนี้ตอนที่เห็น.**

ตอนที่เตรียมจะให้เห็นนั้น เขาเรียกว่าสมถะมากกว่า, ทำจิตให้เป็นสมาธิ เรียกว่าสมถะ, **ให้จิตละไปเสียจากนิวรณ์ที่รบกวน**, ให้จิตใสสะอาด, ให้จิต

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ว่องไวในการที่จะเห็น ในการที่จะดู, แล้วก็เข้มแข็งด้วย, นี้ก็เป็นสมถะแล้ว. จิตที่ดีขนาดนี้แล้วก็ใช้ไปส่องดูสิ่งที่ควรจะดู หรือต้องดูสิ่งที่ควรจะดูหรือที่ต้องดู.

อะไรเป็นสิ่งที่ควรจะดู หรือต้องดู ? **ก็คือสิ่งที่มันหลอกให้เราโง่ ไปยึดมั่นถือมั่นกับมัน.** สิ่งที่เรากำลังไปหลงยึดมั่นถือมั่นกับมัน เพราะเราโง่; เราก็ต้องดูสิ่งนั้นแหละ, ดูสิ่งที่มันทำให้เรามีความทุกข์ คือเราไปหลงยึดมั่นถือมั่นด้วยความสำคัญว่าตัวตน ว่าดีที่สุด ว่าน่ารัก ว่าน่าอะไรต่าง ๆ นี้. นี้มาดู ๆ ว่า เอ้า, ผิดหมดแล้ว ผิดหมดแล้ว มันตรงกันข้าม มันไม่ควรจะไปหลงรัก หลงยินดี หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว, มันไม่ควรจะไปยึดมั่นถือมั่นในความหมายใด, เรียกว่ามันก็ปล่อยของมันเอง. **พอรู้ว่านี้เป็นศัตรู มันก็ปล่อยของมันเอง;** เมื่อก่อนนี้เห็นว่าเป็นของน่ารักน่าพอใจดีประเสริฐวิเศษ ก็ยึดถือเอา, **พอมาเห็นว่า เอ้า, นี้มันล้วนแล้วแต่ต้นเหตุแห่งความทุกข์นี่**, มันก็ปล่อยของมันเอง.

ท่านเปรียบข้อนี้ไว้ว่า บุรุษสุ่มปลาล้วงขึ้นมา คิดว่าปลา, จับเอาขึ้นมาคิดว่าปลา. พอเอามาพ้นปากสุ่มก็ เอ้า งู ๆ, มันก็ต้องทิ้งแหละ. นี่เดี๋ยวนี้เราก็มีอาการคล้าย ๆ อย่างนั้น เราเห็นว่าอารมณ์ทั้งหลายในโลกนี้เป็นปลา ไม่รู้ว่าเป็นงู, แล้วก็ไม่มีโอกาสที่จะจับมาดูให้เห็นว่ามันเป็นงู, มันก็เห็นว่าเป็นปลาอยู่เรื่อย, ก็หลงรัก หลงพอใจอยู่เรื่อย ไม่คิดที่จะสลัด มันก็ต้องทนทรมารเพราะสิ่งที่เรายึดมั่นถือมั่นนั้น. จิตยึดมั่นถือมั่นแล้วก็มาหนักอยู่บนจิตใจ, แบกของหนักอยู่เรื่อยไป, ไม่ว่าอะไรก็เอามาแบกไว้เป็นของหนักอยู่เรื่อยไป เพราะมันมองไม่เห็น.

เดี๋ยวนี้ **พอจิตอบรมดีแล้ว เหมาะที่จะเห็นแล้ว ก็ดูเข้าไปที่สิ่งที่เราไปหลงรักหลงยึดถือ เพื่อจะเห็นว่า** เอ้า, มันเป็นอย่างนั้น ความเห็นจริงมันเป็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อย่างนั้น, เป็นศัตรู เป็นยาพิษเป็นอะไรก็ตาม **ก็เลยปล่อยวางได้เองโดยอัตโนมัติ** ถ้าเราเห็นจริง เห็นลึกซึ้งพอ เห็นจริงพอ เอ้า, มันอันตรายทั้งนั้นแหละ. มันก็ปล่อยเองแหละ, ธรรมชาติจิตมันปล่อยเอง. **เดี๋ยวนี้มันไม่เห็น** มันมีอวิชชาทำให้เป็นอย่างอื่น, เห็นเป็นน่ารักน่าพอใจ เรียกว่าเท่ากับไม่เห็น, เท่ากับโง่ เท่ากับไม่เห็น, เห็นผิดเท่ากับไม่เห็น. นี้ทำให้มันเห็นอย่างแจ่มแจ้ง, มันก็ปล่อยของมันเอง.

นี่จะสังเกตได้แล้วว่า มันไม่ใช่การสวดร้องท่องบ่น ไม่ใช่การอ่านหนังสือ, การอ่านหนังสือนั้นเพื่อให้รู้เค้าเงื่อนที่จะไปปฏิบัติดู , การสวดร้องท่องบ่นนี้เพื่อกันลืม, เพื่อกันลืม เพื่อให้นึกได้เร็ว ๆ. **พอถึงการปฏิบัติก็ลงมือปฏิบัติ, วิปัสสนาไม่ใช่การอ่าน การสวดร้องท่องบ่น** แต่เราอาจจะทำ อาจจะอาศัยสิ่งเหล่านั้น การอ่าน การสวดร้องท่องบ่นให้เป็นบันไดขั้นต้น, เป็นอุปกรณ์ของวิปัสสนา. ถ้าเราสวดร้องท่องบ่นดี มันอาจจะเกิดความเข้าใจถูกต้องขึ้นมาได้จากการสวดร้องท่องบ่น, อย่างนี้ก็ยังมีเหมือนกัน. แต่เนื้อแท้ของมันนั้น **มันต้องมีการเห็นด้วยจิตที่อบรมดีแล้ว เหมาะแล้วสำหรับจะเห็น** เขาเรียกว่าจิตนี้เหมาะแล้วสำหรับจะเห็น นิ่มนวล อ่อนโยน ควรแก่การงาน คือการเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ก่อนนี้มันเป็นจิตที่กระด้าง แข็งทื่อ มืดมนท์ ไม่พร้อม ไม่ไวต่อการเห็น; เดี๋ยวนี้มันตรงกันข้าม เพราะเราอบรมดีแล้ว **จิตนี้มันก็พร้อมที่จะเห็น ส่วนนี้เป็นสมถะ, แล้วไปดูให้เห็น ส่วนนั้นเป็นวิปัสสนา.** แต่เขาจะเอาทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันเรียกเสียว่า วิปัสสนา ก็ได้เหมือนกัน เพราะมันเนื่องกันอยู่.

ฉะนั้นเรา**จะต้องอาศัยวิธีอบรมจิต ให้กลายเป็นจิตที่เหมาะสมที่จะเห็น**. *ท่านจึงกล่าวไว้เป็นหลักว่า ดำรงตนอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ* : มัชฌิมาปฏิทาหรือมรรคมีองค์ ๘, **ดำรงตนอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ เถอะ** มันจะเหมือนกับเป็นการปรับปรุงทุกอย่าง **ให้มีความถูกต้อง ตั้งแต่ทางร่างกายขึ้นไป : ร่างกายถูก**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ต้องแล้ว คือมีศีล ทางร่างกายเรียกว่ามีศีลแล้ว มันก็ทำจิตให้สงบเป็นสมถะได้, **จิตสงบเป็นสมถะได้แล้ว มันก็ง่ายที่จะมีวิปัสสนา.** ฉะนั้นอยู่อย่างมีศีล สมาธิ ปัญญา ที่แจกลูกออกไปเป็นอัฏฐังคิกมรรค คือมรรคมีองค์ ๘ ประการ ที่เรียกว่า กรรมฐาน หรือวิปัสสนานี้ มันต้องครบถ้วน, **อยู่ด้วยความถูกต้องทางกาย ทางจิต และทางสติปัญญา,** ขอให้ศึกษาจนเข้าใจ,

ตัวอย่าง เช่นเมื่อเราถือ **ระบบอานาปานสติ ๑๖ ขั้น**ที่สวดกันอยู่; ใน**หมวดแรก**ก็เห็น **เห็นชัดธรรมชาติแท้จริงของร่างกาย** ซึ่งรวมทั้งเนื้อหนังและลมหายใจ, รู้จักปัจจัยของร่างกาย. แล้วก็รู้จักระงับอำนาจของเหตุปัจจัยนั้นเสีย ไม่ปรุงแต่งร่างกายให้เครียด, ร่างกายก็สงบรำงับลง ก็เหมาะแล้วที่จะเป็นสมถะ. นี่รู้เรื่องลมหายใจเข้า -ออก สั้น-ยาว มีอยู่อย่างไร, ปรุงแต่งกันอย่างไร, ลมหายใจปรุงแต่งร่างกายอย่างไร, บังคับลมหายใจได้ สงบรำงับลงไปแล้ว ร่างกายเนื้อหนังก็จะสงบรำงับลงไปตาม **นี่หมวดกาย.**

ที่นี้ **หมวดเวทนา สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือมาก็คือเวทนา** แล้วความเอร็ดอร่อยสนุกสนานสุดเหวี่ยงมันก็อยู่ที่เวทนา เป็นตัวเวทนา, ที่รอง ๆ ลงไปก็เป็นเวทนา. แล้ว**เวทนานี้ทำให้มันเกิดเรื่อง คือยินดียินร้าย** : สุขเวทนาก็ยินดี, **ทุกขเวทนาก็ยินร้าย.** ถ้าไม่สุขไม่ทุกข์ ก็เก็บไว้โง่ไว้สงสัยต่อไป; นี่เวทนามันร้ายกาจอย่างนี้. ดูให้รู้จักเวทนาที่เราเสวยอยู่แต่หนหลัง หรือเสวยอยู่ในปัจจุบันนี้ ว่ามันเป็นอย่างไร ความพอใจก็เป็นเวทนาชนิดหนึ่ง, ความไม่พอใจก็เป็นเวทนาชนิดหนึ่ง. เราเคยว่างจาก ๒ ชนิดนี้ไหม ? มันก็เปล่าเลย. เดี๋ยวมันก็พอใจ, เดี๋ยวก็ไม่พอใจ, เดี๋ยวก็ครึ่ง ๆ กลาง ๆ แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร ยังสงสัยกันอยู่ต่อไป, เวทนาจึงรบกวนความสงบสุข.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่มารู้ว่าเวทนาอะไรเกิดขึ้น, มีเหตุปัจจัยอย่างไร. ที่เรา**ปฏิบัติสำเร็จมาแล้วในหมวดกาย กายสงบรำงับแล้ว มีสุขเวทนาอย่างยิ่งในทางจิต** คือความสงบนั้นแหละเกิดมาแต่ความวิเวก ความสงบรำงับเป็นเวทนาที่เป็นสุขอย่างยิ่ง; แม้จะเป็นสุวิเศษอย่างยิ่ง ก็มาดู เอ้า, มันก็เรื่องปรุงแต่ง เป็นเรื่องยึดถือไม่ได้. นี้ก็เรียกว่า **ควบคุมเวทนาได้ ไม่ปล่อยให้เวทนาเป็นนายเรา,** ไสหัวเราไปทำอะไร ให้ยินดียินร้าย, นี่เรียกว่าควบคุมเวทนาได้.

แล้วมา**ขั้นที่ ๓ เป็นจิตตานุปัสสนา ก็ฝึกฝนจิตจนอยู่ในอำนาจของเรา** สามารถบังคับจิตให้เป็นอะไรได้ทุกชนิด : บังคับจิตให้รู้สึกเป็นสุขก็ได้, บังคับจิตให้ตั้งมั่นก็ได้, บังคับจิตให้เข้มแข็งก็ได้, ให้ปล่อยอารมณ์เสียก็ได้, เรียกว่าบังคับจิตได้. นี้มันก็ง่ายเข้ามาตั้งค่อนแล้ว ที่จะทำให้ปรกติ, เดี๋ยวนี้บังคับจิตได้.

ทีนี้ **จิตนี้บังคับได้แล้ว มันก็อยู่ในอำนาจตามความประสงค์.** เราก็ใช้จิตที่ดีชนิดนี้ เหมือนกับแว่นตาที่เช็ดแล้วส่องดู, **ก็ส่องดูความไม่เที่ยง**ของสิ่งทั้งปวงที่เราหลงรักหลงยึดถืออยู่, จะเป็นเรื่องกามารมณ์ก็ดี เป็นเรื่องทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียงอะไรก็ดี ที่เรากำลังหลงรักอยู่, ก็ส่องมันดูด้วยจิตชนิดนี้ ก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องหลอกลวง คือ**เห็นความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ความไม่มีตัวตนของสิ่งเหล่านั้น** ทุกสิ่งเลย ก็เลย**เลิกยึดถือ.** จิตมันก็หลุดออกมาจากสิ่งเหล่านั้น, เรียกว่า **เป็นจิตที่หลุดพ้น.**

นี่คือ **วิปัสสนาสมบูรณ์แบบ** จะทำให้ลัดสั้นกว่านี้ก็ได้; **แต่ถ้าที่สมบูรณ์แบบ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้** มันมีอย่างนี้ **คือเรื่องอานาปานสติภาวนา** ที่เราเคยพูดกันมามากหลายหนแล้ว, และพิมพ์แจกเป็นเล่มหนังสือก็หลายครั้งหลายหนแล้ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ในที่สุดมันก็เห็นความโง่ความหลงของตัวเอง ที่เคยหลงยึดถือในสิ่งใด ๆ โดยความเป็นตัวตนบ้าง, โดยความเป็นของของตนบ้าง, มันมี ๒ คำเท่านั้น ยึดถือว่าเป็นตัวกูหรือเป็นของกู มันมีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น. นี้ได้เห็นว่า โอ้ มันไม่มีตัวกู, มันไม่อาจจะเป็นของกู ก็เลิกยึดถือ คือว่าจะไม่เกิดความยึดถือในสิ่งนั้น ๆ.

คำว่า **ยึดถือ ๆ ในทางจิตนั้น** ไม่ใช่ว่าเอาไปโยนเอาไปทิ้ง, เหมือนว่าเราเอาขยะไปทิ้ง. **เพียงแต่ว่าเราจะไม่เกิดความยินดี ด้วยความเพลิดเพลินในสิ่งนั้น,** ยึดถือในของรักของชอบใจ ก็ด้วยนันทิราคะ. *นันทิราคะ* แปลว่า *ความกำหนัดยินดีเพลิดเพลินในสิ่งนั้น,* ก็เลิกนันทิราคะเสีย มันก็ไม่เป็นการยึดถือ ท่านจึงกล่าวไว้เป็นหลักสั้น ๆ ว่า เลิกนันทิราคะ, **เลิกมีนันทิราคะ** หรือทำลายนันทิราคะเสียในสิ่งใด, **ก็เป็นอันว่าสลัดสิ่งนั้น.**

เช่นว่าเงินนี้ ทำลายความพอใจ ยินดีเพลิดเพลินในเงินนั้นเสีย ก็เท่ากับสลัดเงินนั้นไปแล้ว; แต่ถ้าไม่ละนันทิราคะในเงิน แม้จะเอาเงินไปไว้ที่ไหนไกลที่ไหน มันก็ยังมี ยังมีการยึดถือในเงินนั้น. นี่บุคคลที่เป็นที่รักที่พอใจก็เหมือนกัน มันไม่ได้อยู่ที่ว่าอยู่ใกล้อยู่ไกล อยู่กะเนื้อกะตัวหรือว่าอยู่ที่ไหน ก็ไม่ใช่, มันมีอยู่แต่**ที่ว่าละนันทิราคะในสิ่งนั้นเสีย มันก็เหมือนกับละไปแล้ว,** แม้มันจะวางอยู่ข้าง ๆ หรือมากกว่านั้นมันก็แขวนอยู่ที่คอ ว่าอย่างนี้ **แต่ถ้าไม่มีนันทิราคะในสิ่งนั้น มันก็เท่ากับละแล้ว** แต่ถ้ามีนันทิราคะในสิ่งนั้น แม้จะไปฝากไว้ที่ธนาคาร หรือไปเก็บไว้ที่ไหนเมืองนอกเมืองนาอะไรมันก็ไม่เป็นการละ เพราะมันยังมีนันทิราคะในสิ่งนั้น.

ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า มันไม่ยากเหลือวิสัยดอก เพียงละความกำหนัดยินดีเพลิดเพลินในสิ่งนั้นเสีย มันก็เหมือนกับละสิ่งนั้นแล้ว, จะอยู่กับคนรักใคร่พอใจอะไรก็ได้แต่ **อย่าไปมีนันทิราคะในคนนั้น มันก็เท่ากับละคนนั้นไปแล้ว.** นี้เรียกว่ามัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หลุดพ้นจากอำนาจผูกพันของสิ่งนั้น; ถ้าเรามีนันทิราคะในสิ่งใดสิ่งนั้นมันผูกพัน. ถ้าว่าสลัดนันทิราคะในสิ่งนั้นเสีย ก็เท่ากับความหลุดพ้นจากความผูกพัน.

นี่ฟ้ามันควรจะสางในข้อนี้ คือรู้จักสิ่งที่เรียกว่าวิปัสสนากันให้ถูกต้องสิ. อย่าเป็นเรื่องละเมอเพ้อฝันไว้อวดเขา ไว้ทำท่าทำทางว่าฉันเป็นนักวิปัสสนาอวดคนอย่างนี้ มันก็ไม่มีวิปัสสนาได้, มันต้องมีความเห็นแจ้งในสิ่งนั้น ๆ ที่เราเคยโง่เคยหลงเคยยึดถือกับมัน จนมันสลัดความยึดถือเสียได้ จึงจะเรียกว่าเป็นวิปัสสนา. เป็นฆราวาสอยู่ที่บ้านที่เรือนก็ทำได้ ไม่ต้องมาอยู่ในป่าก็ได้, ทำวิปัสสนา ที่ไหนมีความยึดมั่นถือมั่นจนเป็นทุกข์ แล้วที่นั่นแหละรีบทำวิปัสสนาเถอะ. อยู่ที่บ้านก็ได้ ผู้หญิงก็ได้ ผู้ชายก็ได้ เด็กก็ได้ ผู้ใหญ่ก็ได้. เด็ก ๆ มันคงจะยากสักหน่อย เพราะมันไม่ค่อยรู้อะไร มันไม่รู้จักโลก; แต่มันก็มีเด็ก ๆ ที่ฉลาด ที่พอจะทำได้อยู่เหมือนกัน เคยปรากฏอยู่ในประวัติหรือในพระคัมภีร์; เช่นว่าเด็ก ๆ ก็เป็นพระอรหันต์ แต่ไม่ใช่เด็กเกินไป. ไม่ใช่สิ่งลึกลับ วิเศษลึกลับ เป็นสิ่งธรรมดา **ที่มนุษย์พร้อมที่จะมีวิปัสสนาคือเห็นแจ้งแล้วหายโง่** ในสิ่งทั้งปวง ที่มันเคยหลงมาแล้ว.

ที่จริงเราควรจะถือว่า **สิ่งทั้งหลายมันเปิดเผยอยู่ตลอดเวลา แต่เราโง่เอง** เรามันโง่เอง. เช่นก้อนหินก้อนนี้ มันแสดงลักษณะของมันอย่างถูกต้องอยู่ตลอดเวลา แต่เราไม่มองเห็นลักษณะนั้น. เราไปมองเห็นแต่ลักษณะที่มันน่าเกลียดบ้าง น่ารักบ้าง น่าพอใจบ้าง มีประโยชน์บ้าง. มันเห็นไปเสียทางนั้น ไม่เห็นว่าเช่นนั้นเอง, หรือให้มันเป็นเช่นนั้นเอง; แม้ว่าเราจะใช้ประโยชน์กับมันอย่างไร ก็อย่าไปหลงยึดถือว่าเป็นตัวเราเป็นของเรา นี่อย่าว่าแต่เงินทองข้าวของ แม้แต่ก้อนหินก้อนนี้ มันก็แสดงลักษณะความจริงเปิดเผยอยู่ แต่เราก็ไม่เห็น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ **ของสวยงามสนุกสนานเอร็ดอร่อย** เป็นที่พอใจทั้งหลาย **ที่เราไปหลงมันอยู่ มันก็แสดงโดยเปิดเผยแล้วว่า มันมีลักษณะอย่างไร; แต่เรามองไม่เห็น**ลักษณะอย่างนั้น. เราเห็นไปในทางตรงกันข้าม ตามแบบของคนมีกิเลส เพราะว่ากิเลสต่างหากมันเป็นผู้เห็น มันไม่ใช่สติปัญญา เป็นผู้เห็น. เมื่อกิเลสเป็นผู้เห็น มันก็เลือกเห็นเลือกดูเอาตรงที่กิเลสมันต้องการ เอามาเป็นเหยื่อของกิเลส. ฉะนั้นเราจึงไปหลงในสิ่งต่าง ๆ ที่มันเป็นเหยื่อของกิเลส ไม่รู้จักจบจักสิ้น จมอยู่ที่นั่น; แต่ถ้า **กิเลสออกไปเสีย สติปัญญา โพธิปัญญา เข้ามาแทน จิตมันก็จะไม่เห็นอย่างนั้น** จะไม่เห็นอารมณ์เหล่านั้น ในฐานะเป็นสิ่งที่น่ารักน่าพอใจน่ายึดถือ มันก็ไม่ยึดถือ.

นี้ขอให้ให้ความยุติธรรมกันบ้าง ว่า**สิ่งทั้งปวงมันเป็นเผยแล้ว** ทุกอย่างทุกประการ แสดงโดยตรงโดยเปิดเผยอยู่ทุกประการ; แต่คนมันโง่เอง คนมันโง่เอง. ไปมองในส่วนที่มันจะหลอกให้หลง หรือว่าไปมองในด้านที่ว่าจะเป็นเหยื่อของกิเลส; เพราะกิเลสเป็นผู้มอง. **บุถุชนก็คือคนอยู่ใต้อำนาจของกิเลส**, อะไร ๆ ก็ทำไปด้วยกิเลส. ถ้าเป็นพระอริยเจ้า กิเลสก็ออกไป มีปัญญา มีโพธิ มีญาณทัศนะ อะไรเข้ามาแทน; ปัญญาเหล่านี้เป็นผู้มอง ก็มองสิ่งเดียวกันนั่นแหละ เห็นว่า โอ้ อย่าไปเอากับมัน, คืออย่าไปหลงรักหลงยึดถือกับมัน. นั่นคือตัวแท้ของวิปัสสนา ซึ่งคำนี้แปลว่าการเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่มันแสดงความจริงอยู่แล้วตามธรรมชาติ ครบถ้วนทุกประการ. แต่คนโง่ไปมองเฉพาะในด้านที่ทำให้หลงรักหลงพอใจ, เมื่อมันให้ความรู้สึกประเภทที่เป็นที่พอใจแก่กิเลส มันมีความหลอกลวง จนถึงกับว่าเป็นเสน่ห์ทำให้หลงให้มันหลอกลวงได้, แล้วเราก็ติดอยู่ในสิ่งเหล่านั้น นี่วิปัสสนาเห็นตามที่เป็นจริง.

ถ้ามีวิปัสสนามันก็มีสมถะด้วย คือสมาธิ, ถ้ามีสมถะหรือสมาธิแล้วมันก็มีศีลด้วยเป็นธรรมดา; ในคำว่าสงบเป็นสมาธิสมถะนั้นมันมีศีลรวมอยู่ด้วย. แล้วในคำว่า วิปัสสนา นั้น มันก็มีสมถะรวมอยู่ด้วย; ดังนั้น **เมื่อใดมีวิปัสสนา**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เมื่อนั้นก็มีศีลและสมาธิรวมอยู่ด้วยโดยแท้จริง. นี่ขอให้เราลืมหูลืมตา มีลักษณะเป็นฟ้าสางในทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงความสำคัญของวิปัสสนา นี่เป็นเรื่องหนึ่ง.

ฟ้าสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ.

ทีนี้เรื่องต่อไป **ฟ้าสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ**. บางคนคงนึกด่าแล้วว่า นี่ทำไมชอบพูดภาษาต่างประเทศ, เทคโนโลยีเป็นภาษาต่างประเทศ. เรื่องนี้มันลำบากเหมือนกัน ที่บางทีเราใช้คำภาษาต่างประเทศ ที่ทุก ๆ คนเขาเข้าใจกันอยู่ดีแล้วว่ามันหมายถึงอะไร. ในสมัยนี้คนไทยรู้ดีแล้วว่าคำว่า *เทคโนโลยีหมายความว่าอะไร ?* แต่ความหมายนั้นเรายังไม่มีคำภาษาไทยใช้เฉพาะสั้น ๆ มันต้องพูดกันยาว ๆ นี้ก็อยากจะให้ทุกคนรู้จักใช้คำพูดที่มันสรุปสั้น ๆ ได้ มีความหมายกว้าง.

ที่จริงมันก็ **เป็นวิชาหรืออุบายที่จะใช้เคล็ด**. *คำว่าเทคโนโลยีคือวิชาที่จะใช้เทคนิคของกิจกรรมนั้น ๆ ให้ถึงที่สุด;* พูดกันเป็นไทยหน่อยก็ว่า **ทุกเรื่องที่เราจะทำ มันมีเคล็ดลับของมันทุกเรื่อง.** ถ้าทำถูกเคล็ดลับของมัน มันจะง่ายเหลือประมาณ, **วิชาที่เราจะใช้เคล็ดลับของทุกเรื่องให้สำเร็จประโยชน์จะเรียกว่าอะไร ซึ่งเดี๋ยวนี้เขาเรียกกันว่าเทคโนโลยีคือวิชาใช้เทคนิคของทุกสิ่งให้สำเร็จประโยชน์** เพราะว่าสิ่งที่จะต้องทำทุกสิ่ง มันมีเทคนิคของมันโดยเฉพาะ, มันลึกลับถึงเป็นของธรรมชาติที่มนุษย์ไม่รู้ก็มี หรือที่มนุษย์รู้ได้ก็มี เทคนิคของมัน. ถ้าเราสามารถใช้เทคนิคเหล่านั้น ให้ครบถ้วนให้ถูกต้องตามเรื่องนั้น ๆ แล้ว เราเรียกว่าวิชาเทคโนโลยี, ที่เป็นธรรมชาติแท้ ๆ ก็ว่า **ทุกอย่างมันมีเคล็ดลับของมัน** เราต้องรอบรู้ในเรื่องเคล็ดลับของมัน, แล้วเอามาใช้ให้ครบถ้วน แล้วก็สำเร็จประโยชน์.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้เรามาพูดกันถึงเรื่องของธรรมะหรือศาสนา, **ข้อปฏิบัติทางศาสนาทุกข้อทุกขั้นทุกตอน มีเทคนิคเฉพาะของมัน. ถ้าเรารู้เรื่องเทคนิคของข้อปฏิบัติทุกตอน** แล้วเราก็สามารถปฏิบัติตามเทคนิคนั้นๆ **เราก็จะประสบความสำเร็จในการมีธรรมะทุกขั้นตอน** : เราจะมีศีลถึงที่สุด, จะมีสมาธิถึงที่สุด, จะมีปัญญาถึงที่สุด, หรือว่าจะยกเอาธรรมะข้อไหนมาพูด มันก็ทั้งนั้นเลย. มันมีความลับของมันโดยเฉพาะ ที่เราจะต้องรู้ แล้วเอามาใช้ให้ถูกต้องที่สุด นี่พูดว่ามันมีเคล็ดลับของมันต้องรู้แล้วเอามาใช้ให้ถูกต้องถึงที่สุด.

แต่*ในบาลีมันไม่มีคำที่จะใช้พูดอย่างนี้ได้ มีใช้อยู่คำหนึ่งก็กลับเรียกว่าอุบาย*, มันมี *อุบายเครื่องให้เข้าถึง*. อุบายนี้แปลว่าเครื่องให้เข้าถึงจุดที่ต้องการ เขาเรียกว่าอุบาย มีวิธีแห่งอุบาย หรือมีอุบายที่จะปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ให้สำเร็จประโยชน์. นี่ถ้า*ภาษาบาลีใช้คำว่าอุบายได้*; แต่ถ้าเอามาใช้ *ในภาษาไทยมันก็ไม่ได้, เพราะอุบายมันกลายเป็นเรื่องหลอกลวงไปเสีย*, เป็นเรื่องเล่นไม่ซื่อ เรื่องว่าอุบาย. แต่**ในภาษาธรรมะแท้ ๆ** คำว่า**อุบาย**นั้นแปลว่า **ถูกต้องตามเรื่องของธรรมชาตินั้น ๆ** ; ถ้าเา **รู้จักอุบาย** ของเรื่องใด เราจะปฏิบัติเรื่องนั้นได้โดยสะดวก โดยง่าย **ได้ผลดี.**

การใช้อุบายแห่งเรื่องนั้น ๆ ให้ครบถ้วน **ให้ถูกต้อง**นั่นแหละ **ตรงกับความหมายของคำว่า เทคโนโลยีในสมัยปัจจุบัน**, ไม่ใช่อยากจะพูดเป็นคำต่างประเทศ หรืออะไรให้มันพิเศษวิปริต. แต่โดยที่เห็นว่า เดี๋ยวนี้คำว่าเทคโนโลยีนี้ มันจะกลายมาเป็นภาษาไทยแล้ว; เช่นเดียวกับคำว่าเทคนิค เดี๋ยวนี้มันก็กลายมาเป็นภาษาไทยไปแล้ว. **การใช้เทคนิคให้เป็นผลดีที่สุด ครบถ้วนทุกประการ นั้นเรียกว่าเทคโนโลยี** มันไม่มีอะไรดอกที่ไม่ต้องมีเทคโนโลยี แม้แต่ตำน้ำพริกสักครกหนึ่ง ไม่มีเทคโนโลยีเดี๋ยวมันก็เข้าตาแสบตายแหละ, มันจะต้องมีระบบงานของมันที่ถูกต้อง ทำแล้วได้ผลดี ได้ผลรวดเร็ว ได้ผลเต็มที่. ฉะนั้นการปฏิบัติธรรมะทุกข้อทุกขั้นตอน มันก็มี

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ลักษณะอย่างนี้ ซึ่ง **ภาษาบาลีต้องเรียกว่ามีอุบาย;** แต่กลัวว่าจะฟังไม่ถูก ก็เลย **ใช้คำเทคโนโลยี**ขึ้นมาแทน.

ฟ้าสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติธรรม หรือของศาสนาเป็นส่วนรวมก็ได้, *พูดให้เด็กฟังก็ต้องว่า วิธีใช้เคล็ดลับของทุกเรื่อง* ให้ได้ผลตามความมุ่งหมายของเรื่องนั้น ๆ ทุกเรื่องไป คืออุบายหรือคือเทคโนโลยี.

เดี๋ยวนี้เรามี *ปัญหาอะไรที่จะต้องใช้เทคโนโลยี?* **ก็มีปัญหาคือความทุกข์** ความทุกข์ที่ไม่น่าปรารถนา ที่ครอบคลุมโลกอยู่ในโลกทั่วไปหมด, เป็นปัญหาที่บีบคั้นเราที่เราต้องการจะขจัดสิ่งเหล่านี้ออกไป. เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องของกิเลส อันมหาศาลอันลึกลับ ไม่มีทางจะทำเล่นได้ง่าย ๆ, มันต้องมีแผนการ ขนาดที่เรียกว่าเป็นเทคนิคเป็นเทคโนโลยี ให้ทันกันทีเดียว. ปัญหาอันใหญ่หลวงเดี๋ยวนี้ **เราก็มีแต่ความทุกข์มาจากความยึดถือว่าตัวกูว่าของกู.**

ข้อนี้ไม่ค่อยสังเกตกัน แล้วก็ไม่ค่อยมองเห็น**ว่า ปัญหาทุกอย่างมันมาจากความโง่ว่าตัวกูว่าของกู** ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกิเลสทุกชนิด; ถ้าไม่มีความเห็นแก่ตัวว่าตัวกู - ของกูแล้ว มันไม่เกิดความโลภ ไม่เกิดความโกรธ ไม่เกิดความหลง เพราะมันเห็นแก่ตัว เป็นตัวกูเป็นของกู. พอมัน **อยากได้มันเป็นความโลภ,** พอมัน**ไม่ชอบใจ** เพราะไม่ได้ตามที่ต้องการ มันก็**เป็นความโกรธ, เมื่อทำอะไรไม่ถูกมันก็เป็นความหลง** . ฉะนั้นเราจะต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ มันก็ **ต้องมีอุบายลึกซึ้ง ถึงขนาดที่จะเรียกกันว่า เทคโนโลยี** อยู่นั่นเอง.

ทุก ๆ เวลา ทุก ๆ เรื่อง *ทุกกรณี ที่เกิดความหม่นหมองใจ* ชนิดใด ขนาดใดก็ตาม มันมาจากโง่ไปยึดอะไรว่าเป็นตัวกู - ของกูเข้าแล้ว, มัน*อาจจะไปยึดถือของที่มี*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ราคาเท่ากับเข็มเย็บผ้ากันหัก. นี่อาตมาชอบใช้ *คำของคนโบราณ* พูดแล้วคนกรุงเทพ ฯ จะฟังไม่ถูก. เจ้าคุณไชยาท่านเคยพูดว่า เข็มลุกขี้วิ่น, *เข็มลุกขี้วิ่น – เข็มเย็บผ้าที่มันหักตอนรู* มันไม่มีรูแล้วมันใช้อะไรไม่ได้ นอกจากจะใช้เป็นเข็มหมุด ก็ไม่ค่อยดี; แม้เข็มกันบิ่นอย่างนี้ **ถ้าไปยึดถือเข้า มันก็เป็นเรื่องใหญ่โตได้** มันเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดเรื่องร้ายแรง เป็นทุกข์หรือฆ่าคนตายก็ได้.

สิ่งที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือนั้น มันอยู่ที่ความยึดถือ; ถ้าไปยึดถือเข้ามา มันก็เป็นของมีค่ามีความหมายมากขึ้นมา. แล้วท่านชี้ให้เห็นว่า แม้แต่เข็มชนิดที่จะใช้อะไรไม่ได้แล้ว ก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ; บางทีไม่ขีดก้านเดียว มันจะมีค่าเท่าไร แต่ก็เป็นที่ตั้งให้เกิดความรัก ความโกรธ ความวิวาท ความร้ายแรงอะไรก็ได้. ฉะนั้นอย่าไปทำเล่นกับความยึดถือ; ถ้ามันไป**ยึดถือในสิ่งใดเข้าแล้ว สิ่งนั้นมันก็ใหญ่โต** เป็นเรื่องมีค่ามีความหมาย, ให้เกิดกิเลสอันแรงร้ายได้ทั้งนั้น.

ทำไมเราจะหยุดการเกิดขึ้นแห่งความคิดว่าตัวกูว่าของกู ที่เป็นประจำวันนี้เสียได้? จิตหวั่นไหวไปนิดหนึ่ง ไม่พอใจก็ดี กลัวก็ดี นิดหนึ่งเท่านั้นแหละ มันก็มาจากปัญหาเรื่องตัวกู-ของกู เช่นว่าเราไปถ่ายอุจจาระถ่ายปัสสาวะไม่เป็นที่พอใจ ไม่สะดวกเป็นที่พอใจ, ความคิดมันก็เลยไปถึงว่ามันจะต้องตาย มันเป็นโรคแล้ว มันมีเหตุที่จะให้ต้องตายแล้ว, เพียงเท่านั้นแหละมันก็มีความทุกข์ได้. ทีนี้มันน่าหัวตรงที่ว่า บางทีมันไม่ได้มีความหมายที่จะเป็นทุกข์ หรือจะต้องตาย; แต่คนมันก็ไปเปลี่ยนความหมายเป็นว่า จะต้องเป็นทุกข์หรือจะต้องตาย, แล้วมัน**ยังคิดเอาเอง คิดได้เอง** ที่มันไม่มีเรื่องอะไร มันก็**คิดได้เองให้ไปในทางร้าย** ในทางแง่ร้าย ให้เกิดความวิตกกังวลความหวาดกลัว. **นี้มันมาแต่ความเห็นแก่ตัว เรื่องตัวกู - ของกู.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กิเลสที่ยึดถือว่าตัวตนนั่นแหละ มันยึดถือชนิดที่ว่าตัวตนตัวกูนี้ไม่ต้องตาย ต้องไม่ตาย; พออะไรมีวี่แววมา ว่ามันเป็นอันตรายแก่ตัวกู มันก็กลัวเท่านั้นแหละ, มันกลัวตาย, อะไรก็ได้ที่ทำให้กลัวตาย. ครั้นอะไรตกมาดังแก๊กบนหลังคาหรือข้างฝา มันก็สะดุ้งแล้ว, คนมันก็สะดุ้งแล้ว, แล้วมันก็สะดุ้งถึงขนาดว่า *จิ้งจกมันเคาะหางตามสบายของมัน คนบางคนก็กลัวตายแล้ว*, ว่าจะต้องตายแล้ว *เป็นลางร้ายแล้ว เป็นอะไรบ้าง;* เพราะความยึดถือว่าตัวตนว่าของตนนั้นมันมากเกินไป. ถ้าเราจะแจกแจงเรื่องนี้กันแล้ว มันร้อยเรื่องพันเรื่องหมื่นเรื่องแสนเรื่อง ที่มันมีอยู่ในแต่ละวัน ๆ ของคนเรา, **มีมูลมาจากความยึดถือว่าตัวกู - ของกู ทำให้เป็นทุกข์.**

แล้วคนก็ไม่มองดูกันในเรื่องนี้ ไม่แก้ปัญหาที่ต้นตอ, มันโง่ ๆ โง่ ๆ ต่อไปว่าจะหาเงิน หาของ หาอำนาจวาสนา หาผู้คุ้มครอง หาอะไรต่าง ๆ นานา มาเพื่อคุ้มครองป้องกันความทุกข์เหล่านี้, มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์; เพราะว่า **ความทุกข์นั้นมันเกิดมาจากความโง่ในใจของคนคนนั้น**. คนนั้นต้องขจัดความโง่ในใจออกไปเสียให้หมด แล้วก็ไม่ต้องมีอะไรมาทำให้มันเป็นทุกข์ได้. ถ้าไม่ขจัดความโง่อันนี้แล้ว มันก็ไม่มีทาง, จะมีเงินเท่าไร, จะจ้างแขกยามมาเฝ้ากันให้เต็มบ้าน มันก็ต้องเป็นทุกข์อยู่นั่นแหละ ด้วยความหวาดกลัวว่าตัวมันจะต้องตาย, มันจะไม่ได้สิ่งที่มันควรจะได้หรือสิ่งที่มันได้อยู่แล้วมันจะสูญหายไป.

นี่คือ**ความรู้สึกที่ทำให้เกิดความทุกข์ อยู่ในชีวิตประจำวัน คือตัวกู-ของกู** เรียกว่าอุปาทาน, เป็นการปรุงแต่งของจิต มาจากการสัมผัสอารมณ์ต่าง ๆ ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือว่าความจำที่มันสะสมไว้ในภายใน สำหรับจะรื้อฟื้นเอาเรื่องที่เคยมีแต่หนหลัง มาคิดนึกซ้ำให้มันเป็นทุกข์ขึ้นมาอีก. ฉะนั้นเราจะต้องแก้ไขมัน, อย่าให้สิ่งเลวร้ายหลายร้อยหลายพันประการนี้ มันเกิดขึ้นมาในชีวิตประจำวันได้. นี่เรียกว่า **เทคนิคของการปฏิบัติธรรมะ มันต้องมากพอ ที่จะขจัดสิ่งเลวร้ายในจิต**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ใจเป็นประจำวันนี้เสียได้ จนทั้งวันทั้งคืน ทั้งวันทั้งคืน มีจิตใจเกลี้ยงเกลา สะอาดสงบ รำงับ สว่างไสวแจ่มแจ้งสงบเย็น. **ทำอย่างไรจะมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบเย็น อยู่ทั้งวันทั้งคืน**, ทั้งวันทั้งคืน **มันต้องทำถูกต้องตามเรื่องราวของมัน.**

ที่นี้อาตมาจะพูดถึงระบบปฏิบัติ ที่เขาใช้กันอยู่โดยมากเวลานี้ ในสำนักวิปัสสนา สำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ คือระบบที่เรียกว่าหนอ ๆ หนอ ๆ ยกหนออย่างหนอ เหยียบหนอ กินหนอ กลืนหนอ, อะไรที่เรียกว่าระบบ หนอ ๆ แพร่หลายมากที่สุด.เข้าใจว่าหลายคนคงเคยลองปฏิบัติมาแล้ว เพราะมันแพร่หลายนัก; แต่รู้สึกว่ามันยังไม่ถูกต้องตามความลับหรือความจริงของธรรมชาติ, คือมันไม่ถูกเทคนิคของธรรมชาตินั่นเอง. เรา**ต้องมีการใช้เทคนิคการปฏิบัติระบบหนอ ๆ** หนอ ๆ นี้กันเสียใหม่ให้ถูกต้อง; ถ้าไม่ถูกต้องมันกลายเป็นตรงกันข้าม แทนที่จะให้ผลดีมันให้ผลร้าย.

คำว่า *หนอ ตีความหายไว้ทั้ง ๒ ผ่านแหละ* เช่นปฏิบัติกรรมฐานวันแรกก็ให้เดินจงกลม ว่า เดินหนอ ๆ เดินหนอ หรือจะซอยเป็นหลายจังหวะว่า ยกเท้าหนอ ยื่นเท้าหนอ เหยียบเท้าหนอ ยกเท้าหนอ ยื่นเท้าหนอ เหยียบเท้าหนอ มันก็คือเดินหนออยู่นั่นแหละ, เราใช้คำว่า เดินหนอ ดีกว่า.

ทีนี้ เดินหนอ ๆ **เดินหนอ**; ถ้าว่าคนมันโง่ไปแล้ว มันก็ว่า กูเดินหนอ, กูเดินหนอ **ถ้าอย่างนี้แล้วมันผิดหมด** มันเป็นมีกูเดินหนอ. ที่ถูก **หนอ ๆ** นี้มันมีความหมายว่า **มันสักแต่ว่าเป็นอิริยาบถที่เรียกกันว่าเดินตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ. สักว่ากิริยาอาการเกินตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้เดิน.** ที่เขาบอกว่าเดินหนอ เดินหนอ ให้มันปรกกฏแจ่มแจ้งอยู่ในใจว่า **มันสักว่ามีกิริยา**ที่สมมติเรียกกันว่าเดิน, เป็นอาการตามธรรมชาติ แล้วเรียกว่าเดิน, มันมีแต่สักว่าอาการเดินเท่านั้นหนอไม่มีตัวกูผู้เดิน. ฉะนั้น ถ้าบริกรรมว่า เดินหนอ ๆ เกินหนอ นั้น ให้รู้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เถอะว่า มันมีแต่อาการที่เรียกว่าเดินเท่านั้นหนอ, เท่านั้นหนอ **ไม่มีตัวฉันผู้เดิน.** ถ้าอย่างนี้เรียกว่าถูกเทคนิค ของการที่มันจะขจัดตัวกู - ของกูออกไป; **ถ้าไปย้ำว่า กูเดินหนอ** กูเดินหนอ กูเดินหนอ มันก็เพิ่มตายแหละ มันก็เพิ่มตัวกู – ของกูมากกว่าเดิม มันก็ผิดแหละ.

กินหนอ กินหนอ มันสักแต่กิริยาอาการที่เขาเรียกว่ากินเท่านั้นแหละ **ไม่มีตัวกูผู้กิน,** ตามธรรมชาติร่างกายนี้ ระบบประสาทนี้ มันก็ทำกิริยากินได้. พวกสัตว์ทั้งหลายมันก็กินได้, ต้นไม้นี้มันก็กินได้, มันเป็นอาการตามธรรมชาติ แล้วก็สักว่ามีอาหารเข้าไป ที่เรียกว่าการกิน เท่านั้นหนอ, สักว่ากิริยากินเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้กิน. ถ้าทำอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่มีตัวกูผู้กิน ไม่มีตัวกูผู้กินในเวลาที่กิน ถ้าไม่ทำอย่างนี้ จิตมันจะมีตัวกูผู้กิน, แล้วจะเอาอร่อย แล้วจะเอามาก แล้วจะเอาตามพอใจ. ฉะนั้น จึง**มาบอกให้ป้องกันเสีย มันสักว่าเป็นกิริยา** กินตามธรรมชาติ ตามสมมติเท่านั้นหนอ, ไม่มีตัวใครที่เป็นผู้กิน.

นี้ถ้าว่ามันอร่อยขึ้นมา เมื่อเคี้ยวอยู่ กินหนอ เคี้ยวหนอนี้ ก็เหมือนกัน; ถ้าเคี้ยวอยู่ ๆ **มันก็เป็นอาการ** เคี้ยวตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ, ไม่มีบุคคลผู้เคี้ยว. ทีนี้ถ้ามัน**อร่อยขึ้นมา** คำนั้นมันเกิดอร่อยขึ้นมา โอ **นี่ความรู้สึกแก่ระบบประสาทในปากตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ,** ไม่มีกูผู้อร่อย, ไม่มีความอร่อยของกู มีแต่ความรู้สึกชนิดนี้ เกิดขึ้นตามธรรมชาติปรากฏแก่ระบบประสาทที่ลิ้น, แล้วเราเรียกมันว่าความอร่อย. ฉะนั้นจึงกำหนดว่า มันเป็นสักว่าความรู้สึก ที่เรียกกันว่าความอร่อยเท่านั้นหนอ, ไม่มีตัวกูผู้อร่อย, หรือไม่มีความอร่อยเป็นของกู.

ทีนี้เมื่อจะทำอะไรก็สุดแท้ จะเดิน จะยืน จะนั่ง จะนอน, จะไปทำอย่างอื่น จะไปอาบน้ำ หรือว่าจะไปถ่ายอุจจาระ จะไปถ่ายปัสสาวะ, **ให้มีสติสัมปชัญญะว่า มัน**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มีแต่สักว่ากิริยาอาการเช่นนั้นเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้อาบน้ำ ผู้ถ่ายอุจจาระ ผู้ถ่ายปัสสาวะ ผู้ไปผู้มา ผู้พูดผู้นิ่ง **ไม่มีผู้อะไร**, ไม่มีตัวกูซึ่งเป็นผู้ทำอะไร มีแต่กิริยาอาการอย่างนั้นเท่านั้นหนอ.

จะเห็นได้ว่ามันเป็นเทคนิคอันลึก; เพราะว่าธรรมดาคนธรรมดาเขาจะต้องรู้สึกว่า ฉันกิน ฉันอร่อย อร่อยของฉัน ทีนี้อันนี้มาบอกให้รู้ว่า โอ, ทำอย่างนั้นไม่ได้ มัน**ไม่มีตัวฉันหรือตัวตนอะไร** ที่เป็นผู้กิน **มันมีแต่การถึงกันเข้าระหว่างอายตนะ** คืออาหารข้างนอก เข้าไปในปาก, ถึงกันเข้ากับลิ้น เคี้ยวแล้วบางอย่างมันมีรสอย่างนั้น แล้วเราก็เรียกมันว่าอร่อย. ความอร่อยคือความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในกรณีเช่นนั้นเท่านั้นหนอ เท่านั้นหนอ อย่าว่ากินหนอ อร่อยหนอ กูอร่อยหนอ; นี่มันจะเพิ่ม มันจะเพิ่ม ๆ เพิ่มตัวกูให้หนาขึ้นกว่าเดิม, แล้วไม่มีทางที่จะปลดปลงความทุกข์ออกไปได้.

นี่รู้สึกอย่างนี้จึงเอามาพูด ว่าระบบหนอดีที่สุด เขาทำให้ง่ายที่สุด แล้วมีประโยชน์ที่สุด เร็วที่สุด; แต่กลัวว่าจะใช้ผิด จะเพิ่มตัวกู, จะไม่ลดตัวกู.

มันมีความลับที่สุด แต่ไม่ลับดอก **ว่าตัวกูมันเกิด, ความรู้สึกว่าตัวกูมันเกิด** ทุกคราวที่เราฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส อะไรก็ตาม อยู่ทุกคราวที่มันมาสัมผัส. เพราะฉะนั้นในวันหนึ่ง ๆ อยู่ที่บ้านก็ตาม อยู่ที่วัดก็ตาม **มันมีอะไรมากกระทบ แล้วมันเกิดความรู้สึกว่าตัวกู**, ตัวกูได้รับ ตัวกูอร่อย, ปรุงแต่งตามแบบธรรมชาติ มีสังขารปรุงแต่งตามแบบของธรรมชาติ เกิดความมั่นหมายเป็นตัวกูผู้ทำ หรือผู้ถูกกระทำ, ผู้ได้ ผู้เสีย ผู้แพ้ผู้ชนะอะไร เป็นตัวกู ๆ ไม่รู้เท่าไร.

ทีนี้เราจะปิดมันเสีย, **จะปิดความรู้สึกเหล่านี้เสีย ไม่ให้โผล่มาเลย** เราก็มาทำวิปัสสนากรรมฐานอย่างที่ว่า. ไปกำหนดเสียในสิ่งที่จะไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกู;

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เช่นกำหนดว่า เดินหนอ นั่งหนอ ยืนหนอ กินหนอ เคี้ยวหนอ อะไรก็ตาม ให้มันหนอสักว่าหนอ, ไม่มีตัวกู, นี้ก็เท่ากับว่าวันหนึ่งคืนหนึ่ง เราปิดไม่ให้เกิดอุปาทานว่าตัวกู, ปิดการปรุงแต่งว่าตัวกู. ไม่ให้เกิดขึ้นแม้แต่ครั้งเดียวในวันหนึ่ง ๆ. นี่เรียกว่าให้ตัวกูมันเน่าตายไปข้างใน; เพราะว่า **เราปิดไว้ด้วยอิริยาบถกรรมฐานเหล่านี้;** เหมือนกับว่าหญ้านี้ ถ้าเราเอาหินไปทับมันนาน ๆ มันก็เน่าตายหมดแหละ.

ทีนี้ **เราเอาหนอ ๆ** หนอ ๆ **ชนิดที่ไม่มีตัวกูมาปิดไว้** จิตจะปรุงแต่งเป็นตัวกู – ของกูไม่ได้ มันก็สูญเสียนิสัยที่จะเป็นตัวกู **-** ของกู, **อนุสัยที่จะเป็นตัวกู – ของกู มันลดลงไปเอง.** เขาเรียกชื่อยาวมาก *อหังการมมังการมานานานุสัย – ความเคยชินที่จะทำความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกูว่าของกู นั่นตัวร้ายที่สุด ที่ทำให้เกิดความทุกข์เป็นประจำวัน.* ถ้าหมดอันนี้เสียแล้วเป็นพระอรหันต์.

ความเคยชินที่จะทำให้เกิดมานะ สำคัญมั่นหมายว่าตัวกูว่าของกู มันก็เกิดมากแต่ละวัน ๆ; พอเรามาอยู่ด้วยเรื่องหนอ ๆ หนอที่ถูกต้อง ไม่ใช่ที่ผิดพลาด มันไม่มีทางเกิดดอก ทั้งวันทั้งคืนทั้งเดือนทั้งปีมันไม่มีทางเกิด. ฉะนั้นอนุสัยที่จะเกิดความเคยชินที่จะเกิด มันก็ค่อย ๆ หมดไป คือผลของการปฏิบัติธรรม, เชื้ออนุสัยที่จะทำให้ปรุงแต่งเป็นตัวกู **-** ของกูมันร่อยหรอไป ร่อยหรอไป ร่อยหรอไปจนหมดสิ้น. นั่นแหละคือการบรรลุธรรม, การบรรลุมรรคผล.

หนอที่ใช้ไม่ได้ดี มันกลายเป็นมีตัวกูขึ้นมา แล้วทำหนอ กินหนออะไรหนอ. **ถ้าหนอที่ใช้ถูกต้อง** มันให้ความรู้สึกว่า โอ้ **มันสักว่าตามธรรมชาติเช่นนั้นเท่านั้นหนอ,** มันก็ **เข้าไปอยู่ในรูปอิทัปปัจจยตา หรือตถาตา** ว่ามันปรุงแต่งกันอย่างนั้นเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ, นี่เรียกว่ามันมีความถูกต้อง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราจะมีสติกำหนดว่า มันสักว่าเช่นนั้นหนอ เท่านั้นหนอ อยู่ทุกเรื่อง ทุกอิริยาบถ : เดิน ยืน นั่ง นอน กิน อาบ ถ่าย นิ่ง พูด อะไรก็ตาม ทุกอิริยาบถก็หนอให้เป็น, แล้วเมื่อมันปรุงแต่งเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขึ้นมาในกรณีใด ๆ ก็หนอให้เป็น, มันสักว่ารูปขันธ์เท่านั้นหมอ, สักว่าเวทนาขันธ์เท่านั้นหนอ, สักว่าสัญญาขันธ์, สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์เท่านั้นหนอ, ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน.

โดยเฉพาะที่มันแสดงอยู่ในตัวมันเองว่า มันไม่เที่ยง มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, แล้วก็เอานั้นแหละมาหนอให้มาก ๆ เข้าเถอะ. **ไม่เที่ยงหนอ เปลี่ยนแปลงหนอ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปหนอ;** ถ้าหนอดันนี้ให้พอแก่เรื่องของมัน ถ้ากิเลสหนาก็ให้มันหนาตาม ให้มันเข้มข้นตาม, มันก็จะระงับการปรุงแต่งเป็นตัวกู - ของกู **การปรุงแต่งแห่งจิตใจเป็นตัวกู - ของกู มันจะลดลง ๆ ๆ,** นี่เรียกว่ามันถูกต้อง.

ทำอยู่ตลอดเวลา หนอ ๆ หนอนี้ถ้าทำอยู่ตลอดเวลา อย่างถูกต้อง อย่างไม่เพิ่มตัวกู; แต่อย่างลดตัวกู. **ทำหนอ ๆ** หนอ อยู่มัน**คือเพิ่มสติให้มากขึ้น**, เพิ่มสติให้มากขึ้น **จะเป็นผู้มีสติมากขึ้น** รู้เท่าทันทีว่า มันสักว่าเช่นนั้นเองหนอแล้วมันก็จะเพิ่มปัญญา รู้ว่า โอ้, มันเท่านี้ มันอย่างนี้ มันไม่ใช่อย่างอื่น, มันอย่างนี้เท่านั้นหนอ แล้วทำอยู่นั้นแหละมันจะเป็นการเผากิเลสอยู่ด้วยตลอดเวลา. **เผากิเลสหมายความว่า** ทำลายเชื้อที่จะเกิดกิเลส, ป้องกันอาการเกิดแห่งกิเลส **มันจะลดอนุสัย** มัน **จะหยุดอาสวะ** บรรเทาอาสวะอยู่ในตัวหนอ ๆ หนอ ๆ ตลอดเวลา ขอให้ทำเถอะ.

ทบทวนอีกทีว่า **ถ้าหนอ ๆ** หนอ **อยู่อย่างถูกต้อง มันจะเพิ่มสติอยู่ตลอดเวลา, จะเพิ่มปัญญาอยู่ตลอดเวลา จะลดอนุสัยหรืออาสาวะอยู่ตลอดเวลา.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้นจึงมีประโยชน์ มันหนอ ๆ หนอ ๆ; นี่คือมันเห็นชนิดที่ไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน เมื่อก่อนเห็นว่าเป็นตัวตน จะเอา ๆ จะเอา นั่นคือคนธรรมดาสามัญ เดี๋ยวนี้มันจะเห็นตรงกันข้ามเลย ที่น่ารักน่าเอามันก็เป็นธรรมดาเช่นนั้นเองเท่านั้นเหรอ น่ารักน่าพอใจไม่มี มันเช่นนั้นเองอย่างนั้นหนอ. ที่เราเคยกลัวมันก็ไม่ต้องกลัว มันเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ, มันสักว่าเท่านั้นหนอ. เคยวิตกกังวลก็ไม่วิตกกังวล เคยอาลัยอาวรณ์ก็ไม่อาลัยอาวรณ์, เคยรัก เคยหึง เคยหวงอะไรต่าง ๆ มันก็ไม่รู้สึกอย่างนั้น.

นี้เขาเรียกว่า เห็นโดยประการอื่นจากที่ปุถุชนเห็น. เมื่อปุถุชนเห็น ก็จะเห็นว่านี้น่ารัก นี้ไม่น่ารัก. เดี๋ยวนี้คนนี้ที่หนอตลอดเวลานี้ จะเห็นว่า ไม่น่ารักและไม่ไม่น่ารัก คือไม่น่ารัก และไม่น่าเกลียด **มันปรกติอยู่ได้**; เพราะเห็นถูกต้องตามเป็นจริง ว่ามันเป็นเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ, มันเป็นเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ.

นี่ข้อหนึ่งด้วยเหมือนกัน ที่อาตมาเห็นแล้ว ว่าเหตุการณ์ที่เป็นอยู่นั้นยังไม่ปลอดภัย กลัวว่าจะหนอผิด จะหนอ ๆ ผิด, หนอเพิ่มตัวกู - ของกู มีตัวกู - ของกู เป็นของกู. มันต้องหนอ ๆ หนอ ชนิดที่สักว่าธรรมชาตินี้เท่านั้นหนอ, ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, อย่างนี้มีประโยชน์ที่สุด. กำลังคิดว่าจะทำบทเรียนนี้ให้สมบูรณ์ แล้วลองฝึกกันดูให้เป็นจริงเป็นจัง ฝึกหนอ ๆ นี้ แต่ให้ถูกต้องตามแบบของพระบาลี นี่จะช่วยให้มันง่ายเข้า หรือให้มันเร็วเข้า ในการที่จะได้รับผลของพระศาสนาสมกับที่เป็นพุทธบริษัท; เดี๋ยวนี้ได้รับน้อย ไม่สมกับที่เป็นพุทธบริษัท.

เดี๋ยวนี้ขอให้ฟ้าสาง **ฟ้าสางทางหนอ คือหนอให้ถูกอย่าให้ผิด**,เรียกว่าฟ้าสางทางหนอ. ระบบการปฏิบัติมันผิดได้ ถ้าเราตีความหมายผิด; แม้จะใช้คำอย่างนั้น จะใช้หลักอย่างนั้น แต่มันผิดได้ เช่นคำว่า หนอ แล้วเพิ่มตัวกู แล้ว หนอ ๆ แล้วไม่มีตัวกู มันตรงกันข้าม.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ขอให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนี้, แล้วเราก็จะได้เรียกว่า **มีฟ้าสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติธรรม** มันเป็นธรรมชาติ มันมีอยู่ตามธรรมชาติอย่างนี้ แต่มันเหมือนกับเส้นผมบังภูเขา, เส้นผมเล็ก ๆ มันบังภูเขาก็ได้ ถ้าเราทำผิดวิธี. นี่เป็นอันว่าขอให้ทำเสียใหม่ให้ถูกต้อง อย่าให้มันมีลักษณะเหมือนกับว่าเส้นผมเส้นเดียวมันซ่อนภูเขาทั้งลูกไว้ได้.

เอาละ, เป็นหัวข้อสุดท้าย เพราะมันเหนื่อยแล้ว มันพูดไม่ได้อีกแล้ว เอามาหลายหัวข้อ พูดได้เท่านี้. เห็นว่ามันเป็นการสมควรแก่เวลา ที่วันนี้เราได้พูดเรื่องฟ้าสางกันอีกชุดหนึ่ง, มันยังมีอีกหลายชุด จะพูดกันจนไม่มีใครมาฟัง บ่อนร้างเลย. มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องว่า มันต้องสางกันแล้วโว้ย, ต้องสางกันแล้วโว้ย, ต้องเป็นฟ้าสางกันแล้วโว้ย, ให้สางขึ้นมาทุกที.

เอ้า, เป็นอันว่า การบรรยายนี้สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย ให้โอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรม สำหรับส่งเสริมกำลังใจ แก่บุคคลผู้จะประพฤติปฏิบัติให้สูงให้ยิ่งขึ้นไป ในกาลบัดนี้.

---

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๖-

๑๓ สิงหาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสางทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวคำบรรยายในชุดฟ้าสาง ต่อไปตามเดิม. เราได้พูดกันถึงเรื่อง ฟ้าสาง ระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ เป็นลำดับ ๆ มา. วันนี้ก็มาถึงเรื่อง **ฟ้าสางทางปรมัตถ์, ฟ้าสางทางอภิธรรม, ฟ้าสางทางอุบาสก** ขอให้ท่านทั้งหลาย พยายามกำหนดจดจำพิจารณาดูเอาเอง ให้ได้รับข้อความที่เป็นประโยชน์ ตรงตามความประสงค์ของท่าน อาตมามีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวไปตามลำดับ เพื่อให้ครบชุดกันเสียที; ในแต่ละเรื่อง ๆ ล้วนแต่มีข้อความเกี่ยวกับคนทั่วไป ซึ่งท่านทั้งหลาย ก็อาจจะถือเอาความหมายนั้น ๆ ได้เป็นประโยชน์ ในวันนี้ ข้อแรกก็คือ:-

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางปรมัตถ์.

คำว่า "ปรมัตถ์" นี้ก็เป็นคำคุ้นหูของท่านทั้งหลาย แล้วก็มักจะมาพร้อม ๆ กัน หรือคู่กัน กับคำว่า "อภิธรรม"; ในชนบางพวกเขาใช้แทนกันเลย ; ปรมัตถ์ก็คืออภิธรรม, อภิธรรมก็คือปรมัตถ์, อย่างนี้ก็มี. แต่ถ้าเราดูให้ลึกซึ้งจริง ๆ จะพบว่าคนละคำ มีความมุ่งหมายต่างกัน *ปรมัตถ์* แปลว่า *มีเนื้อความอันยิ่งหรืออันลึก, อภิธรรม* มีความหมายว่า *ธรรมะอันยิ่งหรืออันเกิน*. ถ้าจะแยกให้เด็ดขาดกันเสียตั้งแต่ต้น ประกันความฟั่นเฝือ ก็จะพูดว่า **ปรมัตถ์นั้นมันขุดลึกลงไป, อภิธรรมนั้นมันขยายกว้างออกไป**. อันหนึ่งมันเจาะลึกลงไป, อันหนึ่งมันขยายออกกว้างไปทางข้าง ๆ หรือโดยรอบ, ถ้าถือเอาใจความอย่างนี้แล้วก็จะเข้าใจได้ง่าย. เรามีเรื่องปรมัตถ์ คือว่า มันมีเรื่องลึกที่ต้องขุดหรือเจาะลงไปให้ถึง, แล้วเราก็มีเรื่องอภิธรรม ที่จะขยายขอบเขตออกไปรอบตัว ให้มันกว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้. นี้จะได้วินิจฉัยกันโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า.

ขอให้สนใจว่า **ปรมัตถ์** นี้มัน **คล้าย ๆ กับคำว่า ปรัชญา ในความหมายที่ถูกต้องของภาษาบาลีหรือสันสกฤต** แล้วก็จะได้เป็นรากฐานของศีลธรรม. **ความรู้ในชั้นปรมัตถ์ อาจจะใช้เป็นรากฐานของศีลธรรม,** ให้สำเร็จประโยชน์ถึงที่สุด. อาตมาเห็นว่าควรจะสนใจอย่างยิ่ง เดี๋ยวนี้ท่านทั้งหลายก็มาสนใจธรรมะ อาตมาก็เกณฑ์ให้สนใจสิ่งที่เรียกว่า ปรมัตถ์.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ หรือเท่าที่ท่านทั้งหลายมีอยู่อย่างไม่สมบูรณ์ **มันจะดึงไปสู่ความเห็นแก่ตัว;** นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีในข้อนี้กันก่อน ว่าการศึกษาที่นิยมยกย่องกันนักโลกนี้ มันได้กลายเป็นเครื่องมือให้เห็นแก่ตัว ดึงไปสู่ความเห็นแก่ตัว. ท่านดูการศึกษาในโลก ตั้งแต่ต่ำที่สุดถึงสูงสุด มันเพื่อตัว, เพื่อความเห็นแก่ตัว นี้มันยัง**ไม่ใช่ปรมัตถ์** เพราะการเห็นแก่ตัวนั้นมันทำลาย. เดี๋ยวนี้เรายิ่งฉลาด ยิ่งรู้มาก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ยิ่งฉลาด มันก็มองเห็นโอกาสที่จะเห็นแก่ตัว, ที่จะเอาเปรียบผู้อื่น, มันก็เดินไปในทางเอาเปรียบผู้อื่น. ขอให้ดูในโลกเวลานี้ทั้งโลกนี่ เขามุ่งทำสิ่งเพื่อประโยชน์ของตัว; แต่ละประเทศล้วนแต่เห็นแก่ตัว ทั้งที่ประเทศนั้นเจริญด้วยการศึกษา เรียกว่าในระดับสูงสุดของโลก เขาก็ยังเห็นแก่ตัว, บางทีจะพูดได้เลยว่า ยิ่งรู้มากยิ่งเห็นแก่ตัวเก่ง, ยิ่งรู้มากยิ่งเห็นแก่ตัวเก่ง. แล้วมันจะเกิดผลอะไรขึ้น ?

ขึ้นชื่อว่า ความเห็นแก่ตัว, ความเห็นแก่ตัว, ช่วยดูให้ดี ๆ แม้จะ**เห็นแก่ตัวอยู่คนเดียว มันก็กัดหัวใจคนนั้นอย่างยิ่งอยู่แล้ว.** คนเห็นแก่ตัวจะคิดนึกไปในทางที่จะให้เกิดความทุกข์แก่ตัวทั้งนั้นแหละ มันอยากได้เกินขอบเขต หรืออิจฉาริษยา, หรือมันคิดไป ในทำนองที่ จิตใจของเจ้าของนั้นมันจะมีความทุกข์ เห็นแก่ตัวอยู่คนเดียวมันก็แย่แล้ว. ทีนี้ถ้าความเห็นแก่ตัวนี้มันขยายไปยังผู้อื่น ออกไปกระทบกระทั่งกับผู้อื่นมันก็เกิดเรื่อง ได้ทะเลาะวิวาทกัน โดยบุคคลโดยหมู่โดยคณะ โดยประเทศ หรือว่าโดยครึ่งโลกเลย; ถ้าเขาแบ่งกันเป็นครึ่งโลก ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัวแล้วมันก็จะเป็นอย่างไร. นี้เราไม่ได้มีส่วนสงครามอะไรกับใคร ก็พลอยเดือดร้อนจากสงคราม ที่เนื่องมาจากความเห็นแก่ตัวของแต่ละฝ่าย.

อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาไม่พอ, การศึกษานั้นไม่เป็นปรมัตถ์พอ ไม่ลึกซึ้งพอ, ไม่เห็นตามที่เป็นจริง ว่าอะไรเป็นอะไร จึงทำไปได้ในลักษณะที่เห็นแก่ตัว ก็ครอบงำผู้อื่น แล้วก็ตอบโต้กันไปมาจน วินาศกันทั้ง ๒ ฝ่าย. นี่จึงมีเหตุผลที่ว่า เราจะ**ศึกษาให้ถูกต้อง** ให้แท้จริง ให้ลึกซึ้ง **ถึงขั้นที่เรียกว่า ปรมัตถ์**; อาตมาจึงเอามาพูด และถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะต้องมีลักษณะที่เรียกว่า “ฟ้าสาง” คือมันสางขึ้นมา ให้เป็นแสงสว่าง อย่าให้มันมืดมนท์เหมือนแต่ก่อน.

ปรมัตถ์ - ขุดลึกลงไป ก็พบความจริงมากขึ้น; อภิธรรม - ขยายออกไปกว้าง ๆ รอบๆ ตัว **ขยายออกไปเท่าไรมันก็ไม่ลึก** ดังนั้นจุดจบของมันจึงต่าง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กัน. จุดจบของปรมัตถ์ อรรถอันลึก, อรรถะอันลึก มันไปจบที่ว่าง ที่เป็นสุญญตา ที่ว่างจากตัวตน ไม่มีตัวตน; แต่*จุดจบของอภิธรรมนั้น* ตามที่เขาพูดกันศึกษากันนั้น *ไปจบที่มหากุศล*. นี่ความแตกต่างที่เห็นได้ชัด ว่าพวกอภิธรรมต้องการจะไปจบที่มหากุศล คือกุศลอันยิ่งใหญ่. เขาไปหลงใหลในมหากุศล ในเมื่อพวกปรมัตถ์ไปหลงใหลในสุญญตา ว่างไปหมด, ว่างจากกุศล ว่างจากอกุศล ว่างจากอัพยากฤตด้วยก็ได้ คือมันไม่มีตัวตน; ส่วนอภิธรรมไปมีตัวตนที่ดีที่สุด, โดยเฉพาะอภิธรรมที่มีอยู่ในเมืองไทย ร้องหาแต่มหากุศลคือตัวตนที่ยิ่งใหญ่. ถ้ากำหนดข้อความนี้ไว้ให้ชัดเจนแล้ว จะประกันความฟั่นเฝือได้เป็นอย่างยิ่ง.

ทีนี้จะอธิบายให้มันชัดยิ่งขึ้นไป ว่า **ปรมัตถ์ -** อรรถอันลึก **ทำให้เห็นว่าดี ชั่ว ก็เหมือนกัน**, กุศล อกุศล ก็เหมือนกัน, อะไร ๆ ที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ อย่างที่เรียกกันอยู่ในโลกนั้น มันเหมือนกัน; ดังนั้นจึงไม่แยกเป็นดีเป็นชั่วได้. แต่**อภิธรรมแยกดีไปเป็นดี, ดี ๆ ดีที่สุด, แยกชั่วเป็นชั่ว ๆ ชั่วอย่างยิ่ง ชั่วที่สุด,** คือมันขยายน้ำหนักความหมายไปตามเดิม แต่ให้มันมากหรือให้มันที่สุด. ส่วนปรมัตถ์นี้มันจะดูให้ลึก ๆ ลึก ๆ ลึกไปจนพ้นความหมายเช่นนั้น ที่แยกกันเป็นคู่ ๆ เช่น ดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ กุศลอกุศล เป็นต้น. นี้บางคนอาจจะงง แต่มันก็ไม่ลึกซึ้งจนถึงกับจะต้องงงดอก ฉะนั้นคอยฟังให้ดี ๆ ก็แล้วกัน.

เช่นว่า ดีกับชั่ว คนธรรมดาเขาเห็นว่าคนละอย่างตรงกันข้าม. นี่คนธรรมดามองตื้น ๆ ไม่เป็นปรมัตถ์, คนธรรมดาสามัญมองตื้น ๆ ไม่เป็นปรมัตถ์, แล้วก็เห็นว่าดีว่าชั่ว แล้วก็ยึดมั่นความดีและความชั่ว. **ถ้ามองอย่างปรมัตถ์**แล้วก็จะเห็นว่า **ทั้งดีและทั้งชั่วมันเป็นสังขารเท่ากัน**; ถ้ามันเป็นกรรม เป็นชั้นกรรม มันก็เป็นของปรุงแต่งให้เวียนว่ายตายเกิดเท่ากันเลย, ทั้งดีและทั้งชั่วนั้นแหละ มันปรุงแต่งให้เวียนว่าย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตายเกิดเท่ากัน, ไม่ใช่มันให้หยุดเสียซึ่งการเกิด. ความหมายว่าดีก็ให้เกิดดี ชั่วให้เกิดชั่ว หวังเกิดดีหวังเกิดชั่ว, คำว่าบุญหรือคำว่าบาป มันก็เป็นเครื่องให้เกิด, ให้ปรุงแต่งให้เกิด เป็นไปเพื่ออาสวะ ยังเป็นไปเพื่ออาสวะ, สุขหรือทุกข์มันก็เป็นสังขารเท่ากัน มีผลมาจากการปรุงแต่ง, ไปยึดถือเอาแล้วมันก็กัดเอาทั้งนั้น, ถ้าไปยึดถือแล้วมันมีความทุกข์ทั้งนั้น. อาตมาใช้คำว่า **ไปยึดถือว่าตัวตนว่าของตนแล้วมันกัดเอาทั้งนั้น. นี่มองอย่างปรมัตถ์** มันกลายเป็นอย่างนี้.

ดีกับชั่วมันก็เป็นเรื่องสังขารไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. แต่คนเขาสมมติส่วนที่ถูกใจว่าดี ที่ไม่ถูกใจว่าชั่ว: อะไรพอใจก็ว่าบุญ อะไรไม่พอใจก็ว่าบาป; แต่อย่าลืมว่า **ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งบุญทั้งบาปเป็นเรื่องปรุงแต่ง ยึดถือแล้วมีความทุกข์, และมีลักษณะแห่งความทุกข์. ผู้เห็นปรมัตถ์**จึงเห็นว่า มัน**ไม่น่ารักเท่ากัน** แหละดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ แพ้ชนะ กำไรขาดทุน เป็นคู่ ๆ ไม่รู้กี่สิบคู่ ล้วนแต่ยึดถือไม่ได้, ล้วนแต่ยึดถือเข้าแล้วเป็นความทุกข์, เป็นไปเพื่อกิเลส, เป็นไปเพื่ออาสวะ, นี่นักปรมัตถ์เขามองอย่างนี้; ถ้าเป็น**นักอภิธรรม** มันขยายเขื่อง, **ขยายเขื่องออกไปรอบด้าน:** ดี ๆ ดี ดีจนดีที่สุด ชั่วชั่วชั่ว ๆ จนชั่วที่สุด มันก็ยังเกลียดชั่วรักดี รักดีเกลียดชั่วอยู่นั่นแหละ, มันยังอยู่ใต้ความหมายของคำคำนี้; ดังนั้นจึง**ไม่ใช่ความหลุดพ้น** ต้องอยู่เหนือนั้น.

เราจะ**ไม่เป็นคนดีคนชั่ว เป็นคนอยู่เหนือความหมาย**ของคำว่า ดี ว่าชั่ว, เราจะไม่ต้องเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ เราจะไม่เอาทั้งบุญและทั้งบาป; เพราะว่ามันปรุงแต่งทั้งนั้น. เราจะไม่แพ้และไม่ชนะ, เราเป็นผู้ที่ไม่มีการแพ้ไม่มีการชนะ แต่อยู่ตรงกลาง, เราจะไม่ขาดทุกและไม่กำไร, จะไม่ไปยึดถือกำไรจะไม่ไปยึดถือขาดทุน, มีจิตใจเกลี้ยงว่างไม่ยึดถือความหมายว่าขาดทุน, ไม่ยึดถือความหมายว่ากำไร, ไปเทียบดูเองว่ามันสบายกว่า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กันสักเท่าไร. **สิ่งที่เขาบัญญัติกันไว้เป็นคู่ ๆ** คู่ ๆ นั้น เพราะว่าเขาไป**ยึดถือความหมายด้านเดียว**. กระทั่งถึงว่า เราจะไม่เป็นผู้หญิงไม่เป็นผู้ชาย; แต่ก็ไม่ใช่เป็นกะเทย, ไม่มีความหมายยึดมั่นในความเป็นผู้หญิง ไม่มีความหมายมั่นยึดถือในความเป็นผู้ชาย, มีจิตเกลี้ยง มีจิตว่าง; อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นนักปรมัตถ์. ถ้าเป็นผู้หญิงให้มากเข้า, เป็นผู้ชายให้มากเข้า, นั้นมันจะเป็นนักอภิธรรม แล้วปัญหามันไม่จบ.

นี่เรากำลังจะพูดกันถึงเรื่องปรมัตถ์ มองให้เห็นว่าปัญหาทั้งหลาย, **ปัญหาคือความยุ่งยากลำบาก** กระทั่งเกิดทุกข์ทั้งหลายนั้น มัน**มาจากความยึดถือเรื่องดีเรื่องชั่ว**. ถ้ามันไม่มีเรื่องดีเรื่องชั่ว, ไม่มีเรื่องได้เรื่องเสีย, ไม่มีเรื่องแพ้เรื่องชนะ, ไม่มีเรื่องกำไรเรื่องขาดทุนแล้ว, มันไม่มีปัญหาเลยในโลกนี้. นี้เพราะมีสิ่งที่เป็นคู่ สำหรับจะยึดถือให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แล้วแต่ชอบฝ่ายไหน; นั้นแหละทำให้เกิดปัญหา.

นักปรมัตถ์เห็นว่า บุญก็เป็นอุปธิ; จะเรียกว่า อาสวะก็ได้, ความหลงใหลในบุญก็เป็นอาสวะชนิดหนึ่ง, หรือบุญนี้เป็นของหนักเป็นอุปธิ คือดี ที่ว่าดี ๆ ดี ๆ เป็นของหนัก ไปยึดถือเข้าแล้วเป็นของหนักเป็นอุปธิ, เป็นผู้แบกของหนักเดิมไม่รอด. หรือจะใช้คำว่า รวย, รวยก็เป็นอุปธิ ยึดถือในความรวย ความสวย ความมีเกียรติมีอะไรก็ตาม ที่คนเขายึดถือกันนักนี่ ในชั้นปรมัตถ์ก็เห็นว่ามันเป็นอุปธิ. **ฟ้าสางทางอุปธิ** แล้วก็คนเขาก็จะไม่หลงยึดถือในสิ่งเหล่านั้น.

ในชั้นสูงสุด ผู้เป็นนักปรมัตถ์ - เห็นอรรถอันลึก ก็จะเห็นว่า **สังขตะก็ไม่ไหว, อสังขตะก็ไม่ไหว**, ไม่ไหวสำหรับจะยึดถือ. สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งก็ไม่ไหว **ยึดถือแล้วก็กัด,** สิ่งที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง คือเป็นอสังขตะ รวมทั้งพระนิพพานด้วย **ก็ยึดถือไม่ได้;** ถ้ายึดถือก็บ้าเลย เพราะมันไม่มีอะไรให้ยึดถือ, หรือถ้ายึดถือแล้วมันก็ไม่เกิดเป็นสิ่งนั้นขึ้นมาได้ เช่นยึดถือนิพพานอย่างนี้ มันไม่เป็นนิพพานขึ้นมาได้;

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้น**จึงไม่ยึดถือสังขารหรือวิสังขาร, ไม่ยึดถือสังขตะหรืออสังขตะหรืออสังขตะ,** นี่เป็นปรมัตถ์.

คนทั่วไปเขาก็นึกเอาตามความรู้สึกธรรมดา ๆ ว่า ยิ่งดีก็ยิ่งอยากได้ ยิ่งยึดถือ; เช่นพระนิพพานนี้เราจะต้องยึดถือ; **ไปยึดถือเข้ามันก็ไม่เป็นพระนิพพาน** เพราะคำว่า พระนิพพานนั้นมันเกิดมาจากความปราศจากการยึดถือ, ปราศจากการยึดถือ, แล้วก็ว่าง ว่างแล้วก็เบา ไม่มีความทุกข์ ไม่เกิดกิเลส ไม่เกิดความร้อน มันจึงเย็นเพราะไม่มีกิเลสซึ่งเป็นของร้อน.

คนธรรมดารู้จักแต่เรื่องสังขตะหรือสังขาร ไม่รู้เรื่องฝ่ายอสังขตะ หรือฝ่ายวิสังขาร เขาก็ยึดดียึดชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ แพ้ชนะ; นี้เป็นเรื่องสังขาร, เป็นเรื่องสังขตะอยู่ที่นี่. ถ้ามันเป็นวิสังขาร เป็นอสังขตะ มันไม่มีความหมายว่าดีว่าชั่ว ว่าแพ้ว่าชนะ, ว่าได้ว่าเสีย ว่ารวยว่าจน, ที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ ไปคิดเอาเองเถอะ. อะไรที่ในโลกนี้เขาพูดไว้เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ มีกี่สิบคู่ก็ตาม ไปดูเถอะ. มันเรื่องพูดอย่างเด็กอมมือทั้งนั้นแหละ **พูดอย่างคนที่ไม่รู้ ว่าสองอย่างนั้นมันอย่างเดียวกัน.**

ตัวอย่างเช่นที่พูดมาแล้ว เช่นกำไรนี้ มันก็คือเมื่อได้ตามชอบใจ, ขาดทุนเมื่อมันไม่ได้ตามชอบใจ; แต่โดยธรรมชาติแล้ว มันก็กระทำให้จิตใจปั่นป่วนเหมือนกัน. เอาให้ใกล้ ๆ เข้ามาก็ว่า ความดีใจกับความเสียใจ คนเขาก็มองกันว่ามันต่างกันตรงกันข้าม, จริงสิ เอาความรู้สึกของคนธรรมดาลูกเด็ก ๆ แล้วมันต่างกันตรงกันข้าม ความเสียใจกับความดีใจ; แต่ถ้านักปรมัตถ์รู้จักสิ่งนี้ดีแล้ว เขาเห็นว่ามันบ้าเหมือนกัน: ดีใจก็บ้าไปชนิดหนึ่ง, เสียใจก็บ้าไปชนิดหนึ่ง อย่าไปเสียใจอย่าไปดีใจ อยู่ด้วยสุญญตาหรือความว่าง ดีใจมากเข้าก็กินข้าวไม่ลง, เสียใจมากเข้าก็กินข้าวไม่ลง. นี่ลองสังเกตที่ตรงนี้สิ ดีใจนักก็กินข้าวไม่ลง ไม่รู้มันบ้าอะไรของมัน, เสียใจนักก็กินข้าวไม่ลง มันก็เป็นความบ้า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อีกชนิดหนึ่ง. ฉะนั้น**ผู้ที่มีปัญญา** ถึงขนาดนี้ เขาจึงมุ่ง**ไม่ดีใจไม่เสียใจ,** ไม่ยินดีไม่ยินร้าย, ไม่หวั่นไหว. ความดีใจก็ปรุงแต่งเขาไม่ได้, ความเสียใจก็ปรุงแต่งเขาไม่ได้, **จิตใจของเขาจึงเป็นปรกติเยือกเย็นเป็นนิพพาน.**

เรื่องที่จะไป**ถึงนิพพาน**ได้นี้ มันก็**เป็นเรื่องลึก** เป็นเรื่องชั้นลึก เป็นเรื่อง**ชั้นปรมัตถ์,** ข้ามพ้นของที่เป็น คู่ ๆ คู่ ๆ อยู่ในโลกนี้ไปทั้งหมด. เดี๋ยวนี้คนในโลกนี้ทั้งหมด ก็หลงใหลอยู่ในของคู่ เช่น “ฉันจะชนะ ฉันจะครองโลก” นี้เป็นต้น. เขาก็ขวนขวายกันแต่อย่างนั้น. ที่จริงเรื่องครองโลก หรือไม่ครองโลก, จะเป็นผู้ครอบครองหรือเป็นผู้ถูกครอบครอง มันเป็นเรื่องยุ่งเท่ากัน, เป็นเรื่องปัญหาเท่ากัน. ไม่ต้องมีการครอบครอง, ไม่ต้องมีการถูกครอบครองดีกว่า **ทำจิตใจให้อยู่เหนือการครอบครองและการถูกครอบครอง นี้คือเรื่องปรมัตถ์.**

นี้อยากจะขอแทรกสักหน่อยว่า การศึกษาไหนในโลก มันสอนในเรื่องนี้บ้าง ไปเรียนเมืองนอกมา มหาวิทยาลัยเมืองนอกมา จบมาหลาย ๆ อย่าง ปริญญายาวเป็นหางมาจากเมืองนอก แล้วเคยได้ฟังหรือได้รับคำสั่งสอนอย่างนี้บ้างหรือเปล่า ? มหาวิทยาลัยไหนสอนเรื่องให้มีจิตใจอยู่เหนือของเป็นคู่ ๆ คู่ ๆ, ล้วนแต่สอนให้ได้ให้เอาในสิ่งที่เขานิยมกันทั้งนั้น. วิชาทั้งหลายที่เป็นความก้าวหน้าเป็นความเจริญ มันก็เป็นไปเพื่อได้ เพื่อเอา เพื่อชนะ เพื่อครองโลกทั้งนั้น; ฉะนั้น **โลกเรานี้มันจึงมีแต่การเห็นแก่ตัว.** ยิ่งรู้มากยิ่งเก่งมากเท่าไร มันก็สามารถที่จะเอาเปรียบผู้อื่นได้มากเท่านั้น, มันก็เห็นแก่ตัวมันเป็นโอกาส; ฉะนั้นต่อให้, ขอใช้คำหยาบคายหน่อยนะ ต่อให้จัดการศึกษาอย่างนี้ไปอีกกี่ร้อยชาติ โลกนี้ก็ไม่มีสันติภาพ. อาตมาบอกว่าอย่างนี้ โลกนี้ที่นักการศึกษาในโลกเขาจัดกันในรูปนี้ มัน**ไม่มีวันที่จะถึงสันติภาพ;** เพราะสิ่งที่ให้เรียนนั้นก็ล้วนแต่พอกพูนความเห็นแก่ตัว. แต่พุทธศาสนาเราสอนอย่างนี้: สอนเพื่อหยุด ให้เลิก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ความเห็นแก่ตัว. แล้วเราก็ไม่ได้ใช้, ในเมืองไทยก็ไม่ได้สอน, แล้วก็ไปเรียนที่เมืองฝรั่งมา ก็เพื่อเห็นแก่ตัวอย่างสูงสุด.

นี้โง่หรือฉลาดคิดดูเถอะ ของวิเศษที่เรามีกันอยู่แล้ว เราไม่สนใจ ไม่ศึกษา ไม่ใช้ให้เป็นประโยชน์ คือ **การศึกษาที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วทำโลกให้มีสันติภาพ** เราไม่สนใจ; เราไปเรียนกับพวกฝรั่ง ตามก้นพวกฝรั่ง ที่ส่งเสริมความมีตัว ความเห็นแก่ตัว เพื่อจะครองโลก. ระวังให้ดีนะ ต่อไปบางทีพวกฝรั่งเขาเกิดนึกได้ขึ้นมา เขาอยากจะศึกษาเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เขาจะมาศึกษาที่บ้านเรา, เขาจะมาศึกษาที่บ้านเรา, แล้วเขาก็จะพูดว่า เรามันเหมือนกับลิงได้แก้วไม่รู้จักใช้ประโยชน์ มันชอบแตงโมลูกเดียว ลิงนี้มันไม่ได้ชอบแก้ว ที่ประเสริฐที่สุด เป็นวิชชาที่ประเสริฐที่จะทำมนุษย์ให้ดับทุกข์ ทำโลกให้สันติภาพ มีอยู่แล้วในพุทธศาสนา. แต่พุทธบริษัทก็ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์เลย, แล้วเห็นว่าเป็นเรื่องพ้นสมัยล้าสมัย, ไปเอาเรื่องเทคโนโลยี สร้างอำนาจ สร้างกำลัง สร้างฤทธิ์สร้างเดช ที่จะชนะผู้อื่นกันดีกว่า; นี่ความเป็นปรมัตถ์มันจะอยู่ที่ตรงนี้.

จะบอกให้ล่วงหน้า ให้ลืมตา, ให้เริ่มลืมตา ให้เห็น**ว่า สิ่งวิเศษนี้มันมีอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา,** ในหมู่คนที่นับถือพุทธศาสนา; แต่เดี๋ยวนี้มันมาถึงยุคที่ลุ่มหลงวัตถุ เครื่องสนองกิเลสตัณหา มีความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางวัตถุ มาหลงเรื่องนี้กันหมด. เรื่องที่ดีจริง ประเสริฐจริง สูงสุดจริง ก็ถูกละทิ้ง ให้กลายเป็นหมันอยู่; เมื่อไรจะถูกขุดค้นขึ้นมาใช้กันอีกสักที เมื่อนั้นโลกจะมีสันติภาพ, มนุษย์แต่ละคนจะดับทุกข์ได้จริงถึงที่สุด ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ.

อาตมาคิดว่า ทุกคนที่มาจากกรุงเทพฯ หรือมาจากไหนก็ตาม ก็เพื่อจะศึกษาธรรมะทั้งนั้นแหละ; แต่ดูให้ดีว่าศึกษาธรรมะอะไร, ศึกษาเพื่ออะไร, อยู่ที่ไหน. ถ้าจะ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ศึกษาธรรมะไปช่วยให้มีความก้าวหน้าทางโลก แล้วคงจะผิดหวัง; เพราะว่า**ความมุ่งหมายของธรรมะแท้ ๆ นั้น จะดับทุกข์ ดับกิเลส ของบุคคลและของโลก, ไม่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว.** ถ้าเอาธรรมะไปใช้เพื่อส่งเสริมความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่ถูกเรื่องของธรรมะ; เพียงแต่จะมาศึกษาพุทธศาสนาไปเป็นครูสอนพุทธศาสนา เอาค่าจ้างสอนอะไรนี้ **นี้ไม่ใช่ความมุ่งหมายของธรรมะ** แต่ก็ทำได้, ผลเพียงเท่านั้นมันก็พอจะทำได้ **ผลที่แท้จริงมันจะต้องดับทุกข์ได้** ให้ทุกคนรู้จักกิเลสตัณหา หรือว่ากระแสการปรุงแต่งในจิตใจที่ทำให้เกิดทุกข์; นั่นแหละตัวธรรมะ ซึ่งคนธรรมดาไม่ได้ต้องการ; ต่อเมื่อคนธรรมดาเป็นผู้มีสติปัญญาลึกซึ้งถึงขนาดที่จะเรียกว่า เป็น**นักปรมัตถ์ที่แท้จริง** เขา**จะมองเห็น** และเขา**จะต้องการ.**

อาตมาต้องใช้คำว่า นักปรมัตถ์ที่แท้จริง; เพราะมันมีนักปรมัตถ์ที่ไม่แท้จริงที่ปลอมอยู่เยอะแยะเลย. ถ้าเขาไม่มุ่งไปยังส่วนลึก พ้นจากความมีตัวตนแล้วก็ไม่ใช่นักปรมัตถ์ที่แท้จริงดอก; มันเป็นนักปรมัตถ์แต่ปาก, นักปรมัตถ์ท่องจำ, แล้วก็พูดไปว่าไม่มีตัวตน; แต่ก็มีตัวตนเต็มที่ อย่างนี้ไม่ใช่นักปรมัตถ์ที่แท้จริง.

ให้เห็นชัดลงไปอีก เหมือนกับว่า ขุดลึก ๆ ขุดลึกไปอีก ก็จะยิ่งเห็นชัดลงไปอีก **เรื่องที่เรากำลังหลงกันอยู่เป็นประจำ ก็คือคำว่า ความสุข**; คนธรรมดาที่ไม่รู้จริง เอาไปปนกันเสียกับความเพลิดเพลินเอร็ดอร่อยสนุกสนาน. คำว่า **ความสุขนั้นมันต้องสุขจริง** แล้วก็**ไม่กัดเจ้าของ.** ถ้าความเพลิดเพลินสนุกสนานที่ชอบเรียกกันว่า ความสุข ชนิดที่มันกัดเจ้าของ นั้นไม่ใช่ความสุข; เอาไปใช้กันผิด ๆ หรือเรียกผิด ๆ. ความสุขที่แท้จริงจะไม่กัดเจ้าของ เพราะมันมาจากความหมดกิเลสซึ่งเป็นตัวกัด. แต่ความเพลิดเพลินอย่างที่ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้; ใครเงินเดือนไม่พอใช้บ้างก็ลองสังเกตดูเถอะ. เขาไปหลงใหลในความเพลิดเพลิน สนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทางหนัง ทางอายตนะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เรียกสั้น ๆ ในภาษาธรรมว่า **เขาเป็นทาสของอารมณ์** เขา**เป็นทาสของอายตนะ** เป็นบ่าวเป็นทาส. เป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มุ่งแต่จะแสวงหาความเอร็ดอร่อยให้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เขาเป็นทาสของอารมณ์ คือเป็นทาสของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ สิ่งที่จะมาให้ความอร่อยแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อีกเหมือนกัน; เขาเป็นทาสของอารมณ์ก็ได้, จะเรียกว่าเขาเป็นทาสของอายตนะก็ได้ แล้วเขาก็คิดว่านี่เป็นความสุข ไปหลงเอาสิ่งที่ไม่ใช่ความสุข ว่าเป็นความสุข.

อาตมาพูดหยาบคาย ความสุขแท้จริงไม่กัดเจ้าของ, ความสุขหลอกลวง ความสุขปลอม จะกัดเจ้าของ แล้วแพงมาก. **ความสุขที่แท้จริง ยิ่งจริงเท่าไรยิ่งไม่ต้องใช้เงิน**; อย่างที่*พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นิพพานให้เปล่า;* ถ้ายิ่งต้องจ่ายเงินแล้วยังไม่ใช่นิพพาน. **นิพพานเป็นของให้เปล่า คือจำกัดกิเลสให้หมดไป.**

ข้อนี้จะพูดอย่างธรรมดา ๆ ว่า **ความสุขที่แท้จริงเกิดขึ้นมาจากความพอใจ ว่าเราได้ทำสิ่งที่ถูกต้อง คือได้ปฏิบัติธรรมะ.** ธรรมะคือหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต; เราได้ปฏิบัติธรรมะอย่างถูกต้อง แล้วก็พอใจ แล้วก็เป็นสุข. นี่สุขที่แท้จริง ไม่ต้องเสียสักสตางค์หนึ่ง, แล้วจะประหยัดสตางค์ไว้ได้หมด เอาไปใช้อย่างอื่นก็ได้, ไม่ต้องซื้อความสุข เพราะความสุขที่แท้จริงนั้นต้องไม่ซื้อ, **ซื้อไม่ได้**, ถ้าซื้อแล้วไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง.

อย่างเป็นครู ทำหน้าที่ครูอยู่แท้ ๆ นี่ **ก็พอใจในการทำหน้าที่**ครู ว่าได้ทำหน้าที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะทำ, แล้ว **ผลของเรายังช่วยเหลือไปถึงผู้อื่น**, ให้ผู้อื่นได้พลอยรับความสุขด้วย; เราก็พอใจ แล้วก็เป็นสุข เยือกเย็น พอใจนับถือตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ ไม่ต้องเสียสักสตางค์, ถ้าความสุขชนิดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้. ทีนี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เป็นครูรีบเลิกออฟฟิศไปอาบอบนวด ไปสถานเริงรมณ์ เงินเดือนไม่พอใช้ แล้วก็ตะโกนว่าความสุข ๆ. นั่นไปดูเถอะ **ความสุขที่มันกัดเจ้าของ,** แล้วมันจะต้องใช้เงินมาก จนเงินเดือนไม่พอใช้แหละ. เดี๋ยวนี้มีปัญหาอย่างนี้ เรื่องคอรัปชั่นทั้งหลาย มาจากหลงใหลในความสุขชนิดหลอกลวงทั้งนั้น นี่ความไม่เป็นนักปรมัตถ์ ไม่มีความรู้อย่างปรมัตถ์ไม่สามารถจะแยกออกจากันเสียได้ ระหว่างความสุขที่แท้จริงกับความสุขที่หลอกลวง.

ความสุขที่หลอกลวง นั้นอย่าไปเรียกมันว่าความสุขดีกว่า, **เรียกว่าความเพลิดเพลิน**กันพอแล้ว. คนเป็นทาสของกิเลสตัณหา มันต้องหาเหยื่อมาสนองให้แก่กิเลสตัณหา; แล้วกิเลสตัณหามันเป็นผู้สุข, มันเป็นความสุขของกิเลสตัณหา. เจ้าของนั้นเงินเดือนไม่พอใช้ ต้องคดโกง ต้องคอรัปชั่น ต้องจี้ต้องปล้น ต้องเป็นอันธพาลเหมือนที่อันธพาลในกรุงเทพฯ เต็มไปหมด เพราะ**หลงความหลอกลวงของความสุขว่าเป็นความสุข**; เพราะเขา**ไม่มีความรู้ในชั้นปรมัตถ์** ที่จะแยกความสุขออกมาเสียได้จากความเพลิดเพลิน, มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน.

อาตมาคิดว่า ถ้าครูบาอาจารย์เหล่านี้ จะช่วยสอนเด็ก ๆ ให้รู้จักแยกกันเสียแต่ป่านนี้ จะได้บุญที่สุดเลย. เด็ก ๆ เขาจะไม่ต้องไปเป็นเหยื่อของกิเลสตัณหา, จะไม่ทำอะไรเพื่อสนองกิเลสตัณหา; แต่เป็นการประพฤติธรรมะอย่างยิ่ง. ขอให้สนใจด้วย จะได้บุญเหลือประมาณ คือ**ความดีที่ควรจะได้ ในการงานในหน้าที่** นั้นเอง : **ประกอบอาชีพที่ได้บุญ** แต่ต้องให้ความหมายมันดีหน่อยว่า, บุญชนิดนี้ไม่กัดเจ้าของ ไม่ใช่บุญชนิดที่เป็นการปรุงแต่งให้มันหลงใหล, มันเป็นการทำประโยชน์ผู้อื่นอย่างแท้จริงอย่างกว้างขวาง.

อาชีพที่ประกอบแล้วได้บุญ ด้วยนั้น มีไม่กี่อาชีพดอก ที่มองเห็นอยู่ก็เช่น **อาชีพครู อาชีพผู้พิพากษา** ตุลาการอะไรที่คล้าย ๆ กัน, ทำงานนี้ก็ได้สิ่งมาเลี้ยงชีพ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ด้วย แล้วอีกส่วนหนึ่งก็ได้บุญ ได้บุญพร้อมกันไปด้วย. ฉะนั้น**ผู้ที่จะมีอาชีพชนิดที่ได้บุญ** พร้อมกันไปด้วยนี้**จะต้องรู้ธรรมะในระดับนี้**, แล้วก็ไปสอนให้ประชาชนมหาชนรู้เรื่องชนิดนี้, แล้วบ้านเมืองก็จะดีขึ้น โลกนี้ก็จะดีขึ้น.

นี้ตัวอย่างที่จะต้องสังเกต ว่าเรารู้จักแยกความสุขปลอม ออกจากความสุขที่แท้จริง โดยสติปัญญาชั้นที่เรียกว่า ปรมัตถ์, ปรมัตถ์.

ทีนี้ ปลีกย่อยออกไปอีก ฝอยออกไปอีกก็ได้ ว่าเราจะ**เป็นความไม่มีมาร** ไม่มีอุปสรรคไม่มีมาร. เราจะใช้มาร สิ่งที่เรียกว่ามารให้เป็นประโยชน์. คนธรรมดามีปัญหาเรื่อง**มาร คือสิ่งที่ขัดคอ;** อะไรก็มีคนขัดคอ, อะไรก็ขัดคอ, ไม่ได้ตามต้องการเรียกว่ามาร, เต็มไปด้วยมาร เขาก็กลุ้มใจจนเป็นโรคประสาท ซึ่งมีอยู่มาก. ถ้าเรา**มีความรู้ในชั้นปรมัตถ์**, ในชั้นปรมัตถ์แล้วก็ โอ้, **มารนี้มันก็คือสิ่งที่มาทำให้เรารู้อะไรมากขึ้น**, ทำให้เราฉลาดขึ้น แล้วก็**มาสอบไล่เราด้วย,** ไม่ใช่เขามาทำลายเรา. เขามาทำให้เราเก่งขึ้น, แล้วเขาสอบไล่ดูว่า เรานี้เก่งพอที่จะสอบไล่ได้หรือยัง. ถ้าเราไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนไปตามอุปสรรคหรือมารอะไรแล้ว เราก็สอบไล่ได้ มันมาสอนด้วยมันมาสอบไล่ด้วย. ฉะนั้นเรารู้จักมาร แล้วก็สามารถใช้สิ่งที่เรียกว่ามารนั้น ให้เป็นประโยชน์ไปเสีย; เราก็เป็นคนไม่มีมาร ไม่มีอุปสรรคกีดขวางใด ๆ ในชีวิต. สิ่งเหล่านั้นมาสอนให้เราฉลาดขึ้น, แล้วมาลองสอบไล่ดูว่าเรานี้เก่งพอหรือยัง. เรื่องของปรมัตถ์มันก็ต้องขึ้นมาถึงขนาดนี้.

ทีนี้ดูแม้แต่ความเจ็บไข้ **ความเจ็บไข้ ความตาย** หรือ **อันตราย** ทั้งหลายมันมา**เพื่อสอน มาสอบไล่**ทั้งนั้นแหละ. เราอย่าไปเป็นทุกข์; เราเป็นทุกข์เราก็เสียเปล่าแหละ, คือเราก็เป็นทุกข์เปล่า ๆ แหละ, แล้วเราก็จะได้ละอายแมวด้วย เพราะว่าแมวมันไม่เป็นทุกข์ในเรื่องที่คนเป็นทุกข์ คนมันคิดเก่ง แต่มันเดินทางผิด ก็รับเอามา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สำหรับเป็นความทุกข์ เพราะไม่มีความรู้สมกับที่ว่าเป็นคน มีมันสมองลึกซึ้ง มีสติปัญญามากกว่าสัตว์ แต่ใช้ผิดทาง. คนเอามาใช้สำหรับให้เป็นทุกข์ ได้เก่ง ได้ง่าย ได้เร็วกว่าสัตว์ เลยสัตว์มันก็หัวเราะเยาะ ว่าคนนี้ช่างเป็นทุกข์เก่งเสียจริง ๆ, เต็มไปด้วยโรคประสาทในหมู่คน, แต่หาแมวที่เป็นโรคประสาทสักตัวหนึ่งก็หายาก. อาตมาคอยหาอยู่เสมอยังไม่พบ, แต่คนที่เป็นโรคประสาทมาถามหามาปรึกษานี้มากเหลือเกิน คนทั้งนั้นเลย, คนเป็นโรคประสาทงอมแงม. อาตมาบอกว่าช่วยไม่ไหวแล้ว, ถ้าคุณเป็นขนาดนี้แล้วคุณฟังธรรมะไม่ถูกแล้ว อาตมาช่วยไม่ได้ดอก กลับเถอะ. นั่นแหละมันมีเรื่องอย่างนี้, นี่เรียกว่าคนไม่มีความรู้ ให้สมกับที่เป็นคน ปัญหามันก็เกิดแก่คน มากยิ่งกว่าที่มันจะเกิดแก่สัตว์.

เราจะรู้เรื่องชั้นลึกนี้ จนเห็นว่า **การงานนั่นแหละเป็นบทเรียน เป็นการปฏิบัติธรรม**; มีการงานอะไรก็ขอให้ทำให้สนุก ให้ช่วยจำประโยคสั้น ๆ ว่า **ทำงานให้สนุก**. คนชอบจดช่วยจดหน่อย; **ทำงานให้สนุก และเป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน**, "ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน" **นั่นแหละจะช่วยได้, นั่นแหละคือพุทธ-ศาสนาเต็มตัว,** นั่นแหละคือธรรมะเต็มตัว.

งานคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่. ขออ้อนวอนให้ช่วยเอาไปสอนกันด้วย **ว่า** "ธรรมะนั้นมันคือหน้าที่" ; **สิ่งที่มีชีวิตแล้วต้องมีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** : คนต้องมีหน้าที่ของคน, สัตว์ต้องมีหน้าที่ของสัตว์, ต้นไม้ต้นไล่ก็ต้องมีหน้าที่ของต้นไม้ต้นไล่, มันต้องทำหน้าที่ของมันทั้งนั้นแหละ ไม่อย่างนั้นมันตาย; ฉะนั้นหน้าที่ที่ต้องทำนั่นแหละคือธรรมะ. มนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์โน้น ยุคดึกดำบรรพ์ที่เพิ่งพ้นมาจากคนป่าหยก ๆ เขามีความรู้ถึงขนาดที่ว่า เอ้า, มันมีหน้าที่นี่, คนเรามีหน้าที่, มีหน้าที่ คำว่าหน้าที่ **หน้าที่ คือคำว่า ธรรมะ,** เราต้องมีธรรมะ. เรา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ต้องมีธรรมะ คือหน้าที่; ฉะนั้น หน้าที่นั้นคือธรรมะ. ถ้าว่าพระพุทธเจ้าสอนธรรมะ ธรรมะคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอน ก็คือท่านสอนเรื่องหน้าที่, **พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องหน้าที่.**

หน้าที่นี้แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน : ตอนหนึ่งก็คือให้รอดชีวิตอยู่ได้; ต้องทำหน้าที่ให้รอดชีวิตอยู่ได้, ต้องมีอาหารกิน, ต้องมีสุขภาพอนามัย, ต้องมีปัจจัยเครื่องบำรุงชีวิต, ให้ชีวิตรอดอยู่ได้ ไม่ต้องตาย เป็นผาสุกตามธรรมดาสามัญ นี่หน้าที่อันหนึ่ง. ครั้นสำเร็จในหน้าที่อันนี้แล้ว มันก็ถึง **หน้าที่อันดับ ๒** คือทำให้ดียิ่งขึ้นไป, **ดียิ่งขึ้นไปจนถึงกับบรรลุมรรคผลนิพพาน**; นั่นแหละหน้าที่สุดท้าย; ฉะนั้นธรรมะคือหน้าที่. พอเราทำหน้าที่ เราก็ควรจะพอใจเมื่อทำหน้าที่ เพราะมันเป็นสิ่งที่ดีที่สุดเหนือสิ่งใด. **หน้าที่คือความประเสริฐของทั้งหมด ของสิ่งที่มีชีวิต** เรียกว่า ธรรมะ แต่เนื้อความใจความของมันคือหน้าที่. ฉะนั้น**เมื่อกำลังทำหน้าที่ ก็จงทำให้สนุก**; พอใจว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุดที่ต้องทำ ก็ทำให้สนุก หน้าที่.

ถ้าเป็นคนขอทาน ก็ขอทานให้สนุกสิ มันเป็นหน้าที่นี่ เพราะว่าฉันจะเป็นคนขอทาน แล้วเดี๋ยวเงินมันก็เหลือแหละ เงินก็จะเหลือแหละ ก็จะพ้นจากสภาพขอทาน. ถ้าถีบสามล้อหรือแจวเรือจ้างก็เหมือนกัน ทำให้สนุกอย่าให้เป็นทุกข์; เพราะรู้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรง เป็นธรรมะโดยตรง. ถ้าทำได้สนุกมันก็ทำได้มาก มันก็มีผลเหลือ, ไม่เท่าไรมันก็พ้นจากการแจวเรือจ้าง พ้นจากการถีบสามล้อ, มันเลื่อนขึ้นไป เลื่อนขึ้นไป มีรถยนต์ มีร้านมีบ้าน มีอะไร พ้นจากการถีบสามล้อ. **ขอให้ทำงานให้สนุก คือทำหน้าที่ของตนให้สนุก,** ประพฤติธรรมะให้สนุก. **การทำหน้าที่ก็คือการประพฤติธรรมะประพฤติธรรมะให้สนุก;** อย่างเป็นครูนี้ ให้สนุกอยู่ทุกกระเบียดนิ้ว เมื่อทำหน้าที่ครู.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คำว่า "**สนุก**" มีความหมาย ๒ อย่าง : **สนุกของกิเลสนั้นไม่เอา; ต้องสนุกของสติปัญญาที่ถูกต้อง**แล้วก็พอใจ, รู้สึกพอใจตัวเอง ว่าเต็มไปด้วยความถูกต้อง เต็มไปด้วยความดีงาม สุดที่เราจะทำได้แล้ว. ตอนนี้จะยกมือไหว้ตัวเองได้ ถ้าใครยังยกมือไหว้ตัวเองไม่ได้ ขอให้ไปลองดู ขอให้ทำหน้าที่ให้สนุก ให้ถึงที่สุดของหน้าที่ มันจะรู้สึกเหมือนกับยกมือไหว้ตัวเองได้; ถ้ายังยักยอกเวลาการงานในหน้าที่ ไหว้ตัวเอง ไม่ลงดอก มันยังไกลกันนัก.

ถ้าถึงขนาด **ไหว้ตัวเองได้แล้วมันก็มีความสุข, เป็นความสุขที่แท้จริง** ไม่ต้องใช้เงินซื้อหา, แล้วยังเป็นความสุขที่สุขกว่าความสุขชนิดที่ต้องใช้เงินซื้อหา; เพราะที่ใช้เงินซื้อหานั้นมันไม่ใช่ความสุข; มันเป็นความเพลิดเพลิน, เป็นเพียงความเพลิดเพลิน; ฉะนั้นจึงเป็นความสุขที่หลอกลวง. พอไปได้สนองกิเลสตัณหาแล้วมันก็ยิ่งหลงยิ่งลืมตัว; ยิ่งลืมตัวมันก็ยิ่งใช้เงินซื้อสิ่งที่สนองกิเลสตัณหานี้ จนเงินไม่พอใช้. ฉะนั้นใครที่เงินเดือนไม่พอใช้อยู่ในเวลานี้ไปคิดดูให้ดี, ไปแยกแยะดูให้ดี จะพบสิ่งนี้ : เพราะว่าเรามัน **ใช้เงินเพื่อซื้อความหลอกลวงของความสุข คือสนองกิเลสตัณหามากเกินไป**; ต้องควบคุมให้ได้, ต้องไม่มี จะต้องไม่มีสิ่งเฟ้อ สิ่งเกิน สิ่งโง่ ต้องไม่มี ในการใช้จ่ายของเรา ในการดำรงชีวิตของเรา.

เดี๋ยวนี้จะพูดได้ว่า สมัยปัจจุบันนี้มันเฟ้อและมันเกินทั้งนั้น : เรื่องอาหารก็ดี, เรื่องเครื่องนุ่งห่มก็ดี, ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอย ยานพาหนะก็ดี, แม้แต่การบำบัดโรคสุขภาพอนามัยก็ดี, มันทำไปอย่างเกิน อย่างประมาท อย่างหวัด ๆ อย่างซุ่ย ๆ. ไปคิดดูให้ดีเถอะ มันจะลดลงได้อีกมาก; ถ้าจะเอากันแต่พอดี ให้อยู่ได้โดยสะดวกสบาย แล้วก็จะลดลงได้อีกมาก ค่าใช้จ่ายที่บ้านที่เรือนอะไรจะลดลงได้อีกมาก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่ถ้าความสุขที่แท้จริงมันก็เป็นอย่างนี้ มันไม่ต้องใช้เงินก็ยังได้; ทำงานให้สนุกไปเลย : เป็นคนทำงานสนุกอย่างคน เป็นมนุษย์ทำงานสนุกอย่างมนุษย์, เป็นเทวดา ก็ต้องทำงานให้สนุกอย่างเทวดา, **อย่าขบถในหน้าที่** ไม่ทำงานแล้วก็จะเอาอะไรมาก เรียกร้องอะไรมาก; นี่ถ้าอย่างนี้มันก็เป็นไปไม่ได้ มันต้องเกิดลัทธิการเมืองที่ฆ่าฟันกันแหลกลาญหมด. **ถ้าทุกคนสนุกในการทำหน้าที่ จะไม่เกิดการกระทบ-กระทั่ง**; เพราะเขาไปสนุก ๆ สนุก ๆ อยู่แต่กับทำหน้าที่ : คนรวยก็ทำหน้าที่คนรวย, คนจนก็ทำหน้าที่คนจน, ไม่ต้องมาทะเลาะวิวาทแย่งชิงฆ่าฟันกัน ในระหว่างนายทุนหรือกรรมกร.

นี้ก็เป็นตัวอย่างของนักปรามัตถ์ที่มองเป็นจน**ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำการงาน**; เงินเลยไม่ต้องใช้ เพราะมันเป็นสุขเสียแล้ว ในขณะที่กำลังทำการงาน, เงินนั้นเก็บไว้ใช้อย่างอื่นก็ได้ ไม่ต้องไปซื้อหาความสุขที่ไหน, เอาไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่อื่นก็ยังได้.

ปรมัตถธรรมข้อนี้สำคัญมาก คือทำให้เราทำงานไม่เหน็ดเหนื่อย, ทำให้เราทำงานได้มากกว่าธรรมดา คนอื่นเขาทำงานวันละ ๘ ชั่วโมง, เราจะทำงานวันละ ๑๘ ชั่วโมง เพราะมันสนุกในการทำงาน.

อาตมาพูดนี้ไม่ใช่พูดหลอกนะ ไม่ใช่พูดในสิ่งที่ทำไม่ได้ เคยทำมาแล้วตลอดเวลา ๔๐ ปี, ๓๐ ปี ๔๐ ปี ทำงานวันละ ๑๘ ชั่วโมงเคยมาแล้ว, แล้วผลงานแสดงอยู่ที่ในตึกแดงหลังนั้น (ศาลาธรรมโฆษณ์อนุสรณ์) นั้นมันเป็นผลของการทำงานสนุก มันจึงทำได้มากขนาดนั้น มากจนคนเขาไปดูแล้วไม่เชื่อ ไม่เชื่อว่านี้คนเดียวทำ. อาตมาว่าไม่เชื่อก็ไม่เชื่อสิ มันคนเดียวทำจริง ๆ นี่ เพราะมันทำงานสนุก จนทำงานวันละ ๑๘

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ชั่วโมง. นี่ขอให้สนใจเถอะว่า ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดีแต่พูด, ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีสำหรับพูด; แต่มัน**เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้.**

เป็นอันว่า เราได้ทำให้ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่สมค่าของมัน ให้เป็นชีวิตที่มีประโยชน์ มีประโยชน์แก่เจ้าของ ไม่กัดเจ้าของ. **ถ้าเราทำกับมันไม่ถูก** เพราะไม่มีความรู้ถึงระดับนี้ **ชีวิตนั่นแหละมันจะกัดเจ้าของ,** สิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั่นแหละมันกลายเป็นยักษ์เป็นมารอะไรขึ้นมา แล้วกัดเจ้าของ เดือดร้อนมาก.

ความรู้เรื่องจริงแท้ของทุกอย่างอย่างนี้ ถึงขั้นลึกอย่างนี้ ก็เรียกว่า ปรมัตถ์. *ปรมัตถะ* แปลว่า *อรรถะอันลึก* ความหมายอันลึก เนื้อความอันลึก คุณค่าอันลึก เรียกว่า ปรมัตถ์. ขอให้ทุกคนมีความรู้ในระดับที่เรียกว่า ปรมัตถ์; มันจะเป็นประโยชน์ในตัวมันเองด้วย, แล้วมันจะส่งเสริมสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างอื่นด้วย, จะเป็นอย่างนี้เสมอ มันก็แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา. ถ้ามี**ความรู้เรื่องปรมัตถ์แล้ว จะแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา** ไม่มีปัญหาอะไรเหลือ, มีความรู้ถูกต้องในทุก ๆ กรณี, แล้วปัญหาไม่อาจจะเกิดจากกรณีใด ๆ.

เดี๋ยวนี้ที่**เราทำผิดกันอยู่เพราะไม่รู้ปรมัตถ์** คือปัญหาที่ว่าอะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องการเมือง, อะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องเศรษฐกิจไปเสียหมด; ว่าเรื่องการเมืองเรื่องเศรษฐกิจจะแก้ปัญหาได้ ที่จริงเปล่าทั้งนั้นเลย. **เรื่องการเมือง เรื่องเศรษฐกิจนั้น มันมีแต่จะเพิ่มปัญหาให้ยุ่งยาก**ให้ลำบาก ให้มีความทุกข์เกิดขึ้น. เรื่องศีลธรรม เรื่องธรรมะ มันจะแก้ปัญหา; ลองเอาธรรมะเข้ามา เอาศีลธรรมเข้ามามันจะแก้ปัญหา. ปัญหาที่มันมากจากเศรษฐกิจนั่นแหละ, เศรษฐกิจที่คดโกงที่ไม่มีศีลธรรมมันสร้างปัญหา; เราต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม เศรษฐกิจจึงจะหมดปัญหา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี้เศรษฐกิจมันไม่มีศีลธรรม มันสร้างปัญหาขึ้นมา, แล้วเอาเศรษฐกิจมาแก้ปัญหาเศรษฐกิจ นี้มันไม่ได้ดอก. เหมือนกับเอาน้ำโคลนมาล้างเท้าที่เปื้อนโคลนนั้น มันไม่มีทางจะสะอาดดอก. เรื่องการเมืองที่ไม่มีศีลธรรม ตั้งแต่การเลือกผู้แทนขึ้นไป มันไม่มีศีลธรรม มันก็เกิดปัญหาทางการเมือง, แล้วจะไม่เอาศีลธรรมไปแก้นั้นมันไม่ได้; การเมืองแก้การเมือง มันก็เป็นเรื่อง**น้ำโคลนล้างโคลน** อีกแหละ **มันก็แก้ไม่ได้.** ถ้ามองเห็นโดยแท้จริงแล้ว **ศีลธรรมจะแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา**, ไม่ว่าปัญหาอะไร จะมาแจกลูกกันทุกปัญหาเวลามันไม่พอ. เรามองเห็นชัดว่า อันนี้มันต้องเป็นไปตามกฎแท้จริงเฉียบขาดของธรรมชาติ คือกฎของของอิทัปปัจจยตา.

คำแปลก ๆ ว่า **อิทัปปัจจยตา** นั้น **ขอให้ช่วยสนใจ** กันหน่อย เพราะไม่ค่อยเอามาพูดกัน **เป็นกฎของธรรมชาติว่า** มันต้องเป็นอย่างนี้ ๆ อย่างนี้; **เพราะเหตุปัจจัยอย่างนี้ ๆ สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้น, สิ่งนี้มีเพราะเหตุปัจจัยนี้มี, สิ่งนี้มีเพราะสิ่งนี้มี, สิ่งนี้มีเพราะสิ่งนี้มี**. นี่มันเป็นกฎตลอดจักรวาล ตลอดอนันตกาล เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวอะไรทั้งหลาย ทั้งสากลจักรวาล มันเกิดขึ้นมาตามกฎของอิทัปปัจจยตา : เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะต้องเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้อย่างนี้ ต้องเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้อย่างนี้มันก็เป็นความทุกข์เกิดขึ้น. ทำอย่างนี้อย่างนี้เป็นความดับทุกข์เกิดขึ้น, นี้เป็นปรมัตถ์สูงสุด ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล, ไม่มีพระเจ้าที่เป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคล, มีแต่พระเจ้าที่เป็นกฎอันเฉียบขาดของธรรมชาติ, เข้าถึงกฎอิทัปปจตาแล้วก็เข้าถึงปรมัตถธรรมอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็คือตรัสรู้เรื่องนี้, ท่านตรัสรู้ **เรื่องอิทัปปัจจยตา;** แต่เรา**มักจะเรียกกันเสียว่า ปฏิจจสมุปบาท** เป็นความหมายแคบเฉพาะเรื่องความทุกข์ของสิ่งที่มีชีวิต. แต่ถ้าเราพูดว่า อิทัปปัจจยตา ความหมายมันกว้างหมดเลย จะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตอะไรก็ตาม มันตกอยู่ใต้อำนาจของกฎที่ว่า **เพราะสิ่งนี้จึงมี, เพราะ**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี. ปรมัตถธรรมจะนำไปที่นั่น ไม่มีทางที่จะผิด คือว่ามันจะไม่เป็นฝ่ายบวกหรือฝ่ายลบ ไม่เป็น **positive** ไม่เป็น **negative** มันเป็นสายกลางของมันไปอย่างนั้น, นี่เรียกว่ากฎของธรรมชาติแท้ ๆ.

ถ้าว่า บวก มันก็มีคน หรือตายแล้วเกิดเป็นต้น; ถ้า ลบ มันก็ไม่มีคนตายแล้วไม่เกิดเป็นต้น. แต่ว่ากฎอิทัปปัจจยตามันมีแต่สิ่งนี้ซึ่งเป็นไปอย่างนี้ เป็นไปอย่างนี้ เป็นไปอย่างนี้, แล้วคนเขาก็ไปบัญญัติเอาเองว่า นี้เป็นสุข นี้เป็นทุกข์ นี้เป็นได้ นี้เป็นเสีย, นี้เป็นแพ้ นี้เป็นชนะ, นี้เป็นกำไร นี้เป็นขาดทุน. นั้นมันความโง่ของคนต่างหากล่ะ. กฎของอิทัปปัจจยตาเขามีตายตัวเฉียบขาดตามธรรมชาติ.

ความรู้ปรมัตถ์ต้องไปถึงนั่น รู้จนไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล, ไม่ใช่สัตว์บุคคล, แล้วก็ไม่ใช่ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล; คือไม่ได้ปฏิเสธจนไม่มีอะไรเลย, แล้วก็ไม่ได้ยืนยันว่ามีอะไรอยู่อย่างตายตัว, **มีแต่กระแสของความเปลี่ยนแปลงปรุงแต่ง**. ถ้ามาถึงนี่แล้วก็เรียกว่า รู้อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านรู้ แล้วก็ดับทุกข์ได้ เป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องเคารพ **คือกฎของอิทัปปัจจยตา**; เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้วก็ควรจะพอใจ มีความสุขชอบใจตัวเอง.

คนรู้เรื่องนี้ก็พูดอย่างหนึ่ง คนไม่รู้ก็พูดอย่างหนึ่ง; ฉะนั้นวิธีพูดหรือโวหารพูดที่ใช้กันอยู่ในโลก มันเกิดเป็น ๒ อย่าง : **คำพูดโวหารพูดของคนโง่** ก็พูดว่า **มีตัวมีตน** มีสัตว์มีบุคคล มีเรามีเขา มีสุขมีทุกข์ มีแพ้มีชนะ มีได้มีเสีย มีกำไรมีขาดทุน มันก็พูดไปอย่างนั้น คนที่ไม่รู้ถึงปรมัตถ์. ถ้าคนที่ **รู้ถึงปรมัตถ์** ไม่มี **ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล** ไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีดีไม่มีชั่ว ไม่มีแพ้ไม่มีชนะ ไม่มีได้ไม่มีเสีย ไม่มีกำไรไม่มีขาดทุน **มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งตามกฎของอิทัปปัจจยตา** หรือว่า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มีแต่อิทัปปัจจยตา มันก็เลยไม่รักอะไร ไม่เกลียดอะไร ไม่โกรธอะไร ไม่กลัวอะไร ไม่อิจฉาริษยาใคร ไม่อะไรหมดเลย. มันดีที่ตรงนั้น, มันเห็นเป็นกระแสอิทัปปัจจยตาไปหมด มันก็ไม่รู้สึกว่าจะต้องรัก ไม่รู้สึกว่าจะต้องเกลียด ไม่รู้สึกว่าจะต้องโกรธ ไม่รู้สึกว่าจะต้องกลัว.

ปัญหา ๔ อย่างนี้ที่รบกวนเราอยู่ ไปสังเกตดู อะไร **น่ารัก** มาก็รัก เอ้า, มันก็บ้าไปพักหนึ่งตามแบบน่ารัก, อะไร**น่าโกรธ** มามันก็โกรธ มันก็บ้าไปพักหนึ่ง, อะไร**น่าเกลียด**มามันก็เกลียด, อะไร**น่ากลัว** มามันก็กลัว กระทั่งอย่างไม่มีเหตุผล มันก็ออกมาเป็นความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวงอะไรกันไปตามเรื่อง, แล้วก็ฆ่ากันตายเพราะความโง่เหล่านี้ เพราะว่าไม่มองเห็นความจริงอันสูงสุด ที่เรียกว่าปรมัตถ์, ปรมัตถ์.

อาตมาคิดว่า ควรจะฟ้าสางกันสักทีสำหรับความรู้เรื่องปรมัตถ์ ในหมู่พุทธ-บริษัทเรา; เห็นอะไรเป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาไปหมดละก็ มันก็ถึงที่สุดแหละ ไม่มีทางที่จะไปรักอะไร, ไม่มีทางที่จะไปเกลียดอะไร, ไม่มีทางที่จะไปกลัวอะไร, ไม่มีทางที่จะไปโกรธอะไร. หรือขยายออกไปเป็นวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ในอะไร.

แม้แต่ในทางวัตถุนี้ ทอดสายตาไปทางไหน ก็เห็นแต่การไหลเรื่อยของสิ่งเหล่านั้น, เช่นตึกหลังนี้ ผู้เห็นปรมัตถ์ทอดตาไป เห็นเป็นความไหลเรื่อย ของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นตึกหลังนี้ คือทุก ๆ ปรมาณูของตึกหลังนี้ไหลเรื่อย มันเห็นอย่างนั้น, แล้วใครเห็นบ้าง ? ก็เห็นเป็นตึกแข็งอยู่อย่างนี้ แน่นอนตายตัวอยู่อย่างนี้ คือมันไม่เห็นถึงขั้นปรมัตถ์. เขาเห็นว่ามีตึก มีตึกหลังนี้ สวยดี ไม่สวยดี : ไม่มีใครเห็นว่าเป็นเพียงอิฐ เพียงทราบ เพียงปูน เพียงเหล็ก, แล้วก็ไม่เห็นว่า ในนั้นเป็นเพียงสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, แล้วไม่เห็นว่า **ในธาตุตามธรรมชาตินั้น เป็นสักแต่ว่าปรมาณูหนึ่ง ๆ**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่หมุนไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้าเห็นอย่างนี้ก็เห็นว่า โอ้, มันไหลเรื่อย ไม่มีอะไรที่ไม่ไหลเรื่อย; แม้แต่ตึกอันนี้มันก็ไหลเรื่อย, มีความไหลเรื่อยอยู่ข้างในของมัน, แล้วนับประสาอะไรกับเนื้อหนังของคนเรานี้, ตัวบุคคลอย่างนี้ มันก็มีแต่สิ่งที่ไหลเรื่อย, ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันก็ไหลเรื่อย, ในทางร่างกายก็ไหลเรื่อย, ในทางจิตก็ไหลเรื่อย มีแต่ความไหลเรื่อย จะเอาเป็นตัวตนไม่ได้; แล้วใครจะรักใคร, ใครจะโกรธใคร, ใครจะเกลียดใคร, ใครจะทำอะไรแก่ใคร, มันก็ไม่มีความหมาย. ทำไปมันก็เป็นความทุกข์, ความทุกข์ เพราะไปยึดถือ จะให้ได้อย่างนั้นจะให้ได้อย่างนี้, แล้วมันก็ไม่ได้. ฉะนั้น มันจึง**เป็นทุกข์ เพราะเราจะให้ตรงตามความต้องการของเรา.**

คำว่า “เรา” ในที่นี้ **คือความโง่ของเรา**; ไม่มีตัวเรา, มีแต่ความโง่ของกิเลส ของธรรมชาติที่เป็นกิเลส มันปรุงแต่งไปตามแบบของกิเลส ธรรมชาติชนิดนั้นมันก็รู้สึกแก่จิต. จิตโง่ไปอีกทีหนึ่งว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา, เราเป็นเจ้าของทุกสิ่ง, เราเป็นเจ้าของชีวิต, เราเป็นเจ้าของความสุข, เป็นเจ้าของความทุกข์. นั้นคือความโง่ของจิต ที่ไม่มีความรู้ในชั้นปรมัตถ์; **ถ้าจิตมีความรู้ถึงขั้นปรมัตถ์มันก็ไม่มีอย่างนี้, เรียกว่า ฟ้าสางทางปรมัตถ์.**

ที่นี้อยากจะพูดสำหรับครูบาอาจารย์ทั้งหลายอีกนิดหนึ่งว่า นี้แหละคือสิ่งที่เราเรียกกันว่า วิทยาศาสตร์, เรียกว่า วิทยาศาสตร์, และการศึกษาอย่างวิถีทางวิทยาศาสตร์. สิ่งทั้งปวงเป็นอย่างนี้ แล้ว**มองให้เห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นอย่างนี้**, ความทุกข์เกิดขึ้นมาเพราะโง่อย่างนี้, ทำผิดอย่างนี้, ความดับทุกข์เกิดมีเพราะไม่โง่อย่างนี้ เพราะไม่ทำผิดอย่างนี้. **เป็นวิทยาศาสตร์ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ**; ไม่ต้องไปเอาผีสางเทวดาโชคชะตาอะไรมาช่วย, ไม่ต้องเอามาเกี่ยวข้อง. ถ้ายังไปต้องขอความช่วยเหลือจากผีสางเทวดา โชคชะตาดวงดาวอะไรอยู่แล้ว ก็ไม่มีปรมัตถ์เลย, ไม่มีการลืมหูลืมตาใน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทางของปรมัตถ์เลย. มันเป็นเรื่องในตัวมันเอง โดยกฎของธรรมชาติที่ครอบงำทุกสิ่งทุกอย่างอยู่; สิ่งนั้นเราเรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา, เป็นกฎของธรรมชาติอันเด็ดขาดอันสูงสุด เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้ามองเห็นว่าทุกสิ่งเป็นอิทัปปัจจยตา ก็เรียกว่าเห็นปรมัตถ์ เข้าถึงปรมัตถ์โดยสมบูรณ์.

วิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ก็มีหลักเกณฑ์อย่างนี้ แต่เขาเอาไปใช้ในทางแสวงหาวัตถุ ความสุขจากวัตถุ มันจึงได้มามาหาศาลเห็นไหม ? **ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทางฝ่ายวัตถุแห่งโลกปัจจุบันนั้น เขารู้จักใช้กฎอิทัปปัจจยตาสร้างสิ่งที่เขาต้องการ;** ฉะนั้นเขาจึงไปโลกพระจันทร์ได้เหมือนว่าเล่น หรือว่าเขาจะทำอะไร ๆ ได้อีกมากมายเหมือนกับว่าเล่น เพราะเขารู้จักใช้กฎอิทัปปัจจยตาถูกตรงตามเรื่องของมัน ก็ประสบความสำเร็จ. แต่เดี๋ยวนี้เขา**ไม่ได้ใช้วิทยาศาสตร์นั้น ๆ มาดับทุกข์ในจิตใจ**; เขาหันไปส่งเสริมปัจจัยของกิเลส ในโลกจึงเกิดปัจจัยของกิเลสมากมาย ๆ จนว่าไม่มีใครรู้จักเบื่อ. โลกสมัยนี้มันมีสิ่งที่เป็นปัจจัยหลอกให้หลงใหลไม่มีสิ้นสุด ไม่รู้จักเบื่อ, ทั้งโลกกำลังไม่รู้จักเบื่อ ในสิ่งที่ยั่วให้เกิดกิเลสหรือสนองกิเลส; เราก็จะต้องทนทุกข์ข้อนี้กันไปอีกนาน. **นี่วิทยาศาสตร์ที่เอาไปใช้ทางฝ่ายวัตถุฝ่ายโลก,** แสวงหาปัจจัยแห่งกิเลส.

ทีนี้ **วิทยาศาสตร์ของพระพุทธเจ้า** มันตรงกันข้าม **จะเอาไปใช้ในทางที่จะไม่หลงในเหยื่อของกิเลส**; ต้องการจะชนะกิเลส, มีจิตใจอยู่เหนือสิ่งยั่วยวนเหล่านี้ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์, นี่คือเรียกว่าฟ้าสางทางปรมัตถ์. ท่านผู้ใดเกิดแสงสว่างอย่างนี้ขึ้นในจิตใจ เรียกว่าฟ้าสางในทางปรมัตถ์ มันก็ควรจะสาง.

ฟ้าสางทางอภิธรรม.

ทีนี้ หัวข้อต่อไป อาตมาเรียกว่า **ฟ้าสางทางอภิธรรม**. อย่าลืมว่าเมื่อตะกี้บอกแล้วว่า ปรมัตถ์มันขุดลึกลงไป; ส่วนอภิธรรมนั้นมันขยายกว้างออกไปไม่ลึก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันจึงมาก. *อภิ* แปลว่า *ยิ่ง* ก็ได้, แปลว่า *อย่างยิ่ง* ก็ได้, แปลว่า *เกิน* ก็ได้. ฟังดูให้ดี เกินนั้นมันใช้ไม่ได้ คือไม่จำเป็น; ถ้าอันไหนเกินอันนั้นไม่จำเป็น.

พูดถึงคำว่า อภิ, อภินี่ ก็มีพูดมาแต่ครั้งพุทธกาล. *อภิวินัย* คือ*วินัยส่วนเกิน* เกินสำหรับคนธรรมดา *อภิธรรม-ธรรมะส่วนเกิน* เกินสำหรับคนธรรมดา, คือคนธรรมดาไม่ต้องไปสนใจถึงขนาดนั้น. ถึงเดี๋ยวนี้ในโลกนี้ในโลกนี้มันก็ยังมี ปัจจุบันนี้มันก็ยังมีความรู้สึกส่วนเกินสำหรับคนทั่วไป; แต่มันอาจจะไม่เกินหรือไม่เกินสำหรับคนบางคน ที่เขามีหน้าที่ที่จะต้องทำอย่างนั้น; ฉะนั้นการศึกษาค้นคว้านี้มันจึงทำไปได้เรื่อย. ส่วนมากมันก็เกินแหละ; การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เรื่องโลก เรื่องวัตถุอะไรก็ตาม มันค้นคว้าได้มากแหละ, แล้วก็มีส่วนที่เกินที่ไม่ต้องใช้ มันมีอยู่มาก.

ท่านที่เป็นนักวิจัย วิจัยทางอะไรก็ตาม จะพบว่ามีพบเรื่องที่มันไม่ต้องใช้อยู่มาก เรียกว่าเป็นส่วนเกิน; แต่ส่วนที่จำเป็นที่แท้จริง ที่ต้องมีต้องใช้นั้นมันก็มีอยู่. ฉะนั้นต้องเอาอันนั้นมา, อันนั้นแหละควรจะเรียกว่า **อภิธรรมอันบริสุทธิ์คือไม่เกิน.** ถ้าผิดจากนี้แล้วมันก็แก่เกิน, แล้วเราก็สนุกกับเรื่องเกินนี้กันเสียไม่น้อย เพราะว่าเรื่องอะไรที่มันสนุกแก่ความรู้สึกคิดนึก เราก็สนใจทั้งนั้นแหละ, แม้ว่ามันจะไม่มีประโยชน์ ฉะนั้นเราจึงจดจำเรื่องที่ไม่จำเป็นไว้ได้มาก นี้เรียกว่ามันเป็นส่วนเกิน; ถ้าทำไม่ดีมันก็เป็นส่วนเฟ้อ. เราก็คงจะเข้าใจกันได้แล้วว่า ส่วนเฟ้อนั้นมันให้โทษ : เป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือย เป็นอยู่อย่างเฟ้อนั้นมันให้โทษ. ฉะนั้นขอให้ลด ให้ควบคุมไว้ให้พอดี ถ้าว่าดีเต็มที่แล้วก็ไม่เกิน; นั่นแหละจะเรียกว่าถูกแหละ. อธิธรรมแท้ต้องพอดี เต็มที่เต็มเปี่ยม แต่ไม่เกิน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมมันยังมีลักษณะเกิน **ในพระคัมภีร์อภิธรรมก็มีเรื่องเกินมาก,** คือเกินชนิดที่ไม่ต้องพูดถึง ไม่ต้องเล่าเรียน ไม่ต้องขยายความออกไปถึงขนาดนั้น. นี้อาจารย์อภิธรรมชั้นหลัง ซึ่งไม่ใช่พระพุทธเจ้า ทำให้เกินมากออกไปอีก จนเลยยุ่ง จนได้ทะเลาะกัน จนเดี๋ยวนี้มันก็เกิน; แม้กระทั่งว่าอภิธรรม *อภิธรรมนี้ ไม่มุ่งไปยังความสิ้นตัวตน มันมุ่งไปที่มหากุศล กุศลอย่างยิ่ง* เลยกลายเป็นพิธีรีตอง; เพราะมันมุ่งอย่างงมงาย ก็เลยกลายเป็นพิธีรีตอง. เดี๋ยวนี้*อภิธรรมมีไว้ทำไม ? มีไว้สวดศพเท่านั้น,* อภิธรรมมีไว้สวดศพเท่านั้นแหละ, มีไว้บังสุกุลป่าช้า; แม้อย่างนั้นนักอภิธรรมก็ยังมีตัวตนนะ, นักอภิธรรมยังมีตัวตน ที่จะเอามหากุศลอยู่นั่นแหละ นี่เพราะมันกลายเป็นพิธีรีตองไปเสีย.

ถ้า **อภิธรรมแท้มันต้องมุ่งไปยังความว่าง** ไม่มีตัวตน คือสุญญตา นั่นแหละจึงจะถูก; แต่นักอภิธรรมไม่พูดถึงสุญญตา บางทีหาว่าสุญญตาเป็นเรื่องผิดเสียอีก. พวกนักอภิธรรมตามศาลาวัด *เขาว่าท่านพุทธทาสเอาเรื่องสุญญตาของมหายานมาพูด ไม่ใช่พุทธศาสนา*; อย่างนี้มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะเขามุ่งแต่มหากุศล เขาจะเอาแต่มหากุศล เขาไม่ยอมให้เป็นสุญญตา. เราจะบอกว่า **ยิ่งมหากุศลนั่นแหละยิ่งสุญญตา**แหละ. อย่าไปเอากับมันเลย; เพราะมัน**เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นมากเกินไป,** ยึดมั่นถือมั่นมากเท่าไรมันก็ยิ่งเป็นสุญญตามากเท่านั้น.

ฉะนั้น ถ้าจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อภิธรรม ต่างจากปรมัตถ์อย่างไร ก็ดูส่วนนี้. **ขอให้พยายามเปรียบเทียบว่าสุญญตาว่างจากตัวตน** หรือความหมายใด ๆ **กับมหากุศล** ที่เป็นที่ชอบใจอย่างยิ่ง **มันต่างกันอย่างไร.**

เรื่องปรมัตถ์มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ ที่พูดไปหยก ๆ นั่นแหละ ว่าต้องมีตัวจริง มีของจริง มาดูอยู่เห็นอยู่ ทดสอบอยู่ อย่างนี้เป็นเรื่องปรมัตถ์. **ถ้า**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เป็นเรื่องคำนวณ, เป็นเรื่องคำนวณหรือใช้การคำนวณ บางทีก็ต้องใช้ก้อนหินช่วย ใช้เม็ดมะขามช่วย ในการเรียนอภิธรรม อย่างนี้มันก็ไม่ใช่ปรมัตถ์ดอก; เพราะมันเป็นการคำนวณ เป็นผลของการคำนวณ, ใช้ผลของการคำนวณนั้นมันเป็นเรื่องลัทธิหนึ่ง ลัทธิอื่น, **ไม่ใช่เป็นสันทิฏฐิโก**; มันต้องเป็น**สันทิฏฐิโก** รู้สึกประจักษ์ชัดแก่จิต **จึงจะเป็นธรรมะแท้ในพระพุทธศาสนา**. ฉะนั้นเราระวัง อย่าขยายออกให้มันเกิน ; แต่ขุดลึกลงไปให้พบความจริง.

ถ้าว่ามันเป็น **ปรมัตถ์** มัน **นำไปสู่สุญญตา** มันไม่มุ่งหมายจะให้มันน่าอัศจรรย์ หรือไพเราะงดงามอะไร, มุ่งเฉพาะต่อสุญญตา คือความไม่มีตัวตน, ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล, **เป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. ถ้าไม่มีตัวมีตน** มีสัตว์มีบุคคล มีดีมีได้ มีอะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว มันเป็นส่วนเฟ้อ, แล้วก็**เป็นอภิธรรมเฟ้อ** อภิธรรมเกิน.

คำว่า ปรมัตถ์ มันก็ ขยายอรรถะหรือเนื้อความ; อภิธรรม ก็ขยายพยัญชนะ, ขยายโวหารการพูดจา, ขยายไปในทางพยัญชนะ, บางทีก็ขยายไปในทางตรรกวิทยา. ใช้หลักตรรกวิทยา ขยายความออกไปให้มาก, แล้วเป็นจิตวิทยาก็ได้ขยายความออกไปให้มาก; ฉะนั้นจึง**เรียกว่ามันเกิน คือไม่จำเป็น**. ฉะนั้นเราจะต้องช่วยกันหน่อย, ทำความเข้าใจกันให้ดี ๆ อย่าให้ต้องเสียประโยชน์ไปในเรื่องนี้.

ถ้าชอบ คำว่า **อภิธรรม** ไม่อยากใช้คำว่าปรมัตถ์ **ก็ทำให้อภิธรรม**นี่แหละมัน**มุ่งไปยังสุญญตา** ไม่มีตัวตน **มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา** ก็ได้เหมือนกัน. เรื่องคำพูดไม่สำคัญ เรื่องชื่อ. ชื่อที่ตั้งไว้ไม่สำคัญ; มันสำคัญที่ตัวจริง เพราะชื่อนี้มันตั้งเอาได้นี่. ถ้าต้องการจะโฆษณาด้วยแล้ว ก็ยิ่งตั้งชื่อกันให้ไพเราะ เพื่อการโฆษณา; ฉะนั้นเราไม่เอาชื่อเพื่อการโฆษณาเป็นหลัก, เอาตัวจริงเป็นหลัก, ดับ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทุกข์ได้มากเท่าไร นั้นคือความจริงเท่านั้น, จริงเท่าไรก็ดับทุกข์ได้เท่านั้น; มุ่งหมายให้มันมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ. **สุญญตา** แปลว่า **ว่าง, ว่าง คืออิสระ** ไม่ไปจับนั่นจับนี่ไม่ไปจับแม้แต่มหากุศล ที่ว่าดีที่สุดนั่นแหละยิ่งบ้าที่สุด.

คำพูดของคนที่เป็นนักปรมัตถ์แท้จริง เอามาพูดเดี๋ยวคุณจะตกใจ เดี๋ยวท่านทั้งหลายจะตกใจ. นักปรมัตถ์ที่แท้จริงเขาจะพูดว่า **ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์.** บางคนเคยได้ยิน แต่อาตมาเชื่อว่าหลายคนยังไม่เคยได้ยิน ประโยคว่า **ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์;** เพราะว่าสอนกันมาแต่ให้เอาดี เอาดีทั้งนั้นแหละ, ไม่มีใครบอกว่า ดีนั้นมันอัปรีย์; แต่**นักปรมัตถ์** ที่เขาเห็นแล้ว เขา**มองเห็นว่า อันอัปรีย์เท่ากัน.**

คำว่า *อัปรีย์* นั้นแปลว่า *ไม่น่ารัก;* เรียนภาษากันเสียหน่อย, ถ้าเรียนมาแต่ก่อนไม่ถูก ก็เรียนกันเสียใหม่ อัปรีย์, **อัปรีย์** นั้นแปลว่า **ไม่น่ารัก**, ปรี *ปรียะ* แปลว่า *น่ารัก, อ* แปลว่า *ไม่, อัปรีย์* แปลว่า *ไม่น่ารัก,* **ทั้งชั่วและทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์** หมายความว่า **ทั้งชั่วและทั้งดีล้วนแต่ไม่น่ารัก** : ไปรักเข้าสิมันกัดเอาทั้งนั้นแหละ, ที่ว่าดี ๆ ดี ๆ ไปรักเข้าเถอะ มันกัดเอาทันที, ชั่วนั้นมันไม่ต้องสงสัยแหละ ไปรักเข้ามันก็กัด. **ทั้งชั่วทั้งดี** ล้วนแต่มันกัด ผู้ที่เข้าไปรักกับมัน เพราะมันเป็นเรื่องปรุงแต่ง, มัน**เป็นเรื่องกระตุ้นจิตใจ ให้เกิดความขยายตัวของกิเลสตัณหา** ความต้องการ.

คนเป็นบ้าเพราะอยากดีกันกี่คนแล้วรู้ไหม ? แล้ว**คนเป็นโรคประสาทเกือบทั้งหมด** แหละ**เพราะอยากดี** ทั้งนั้นแหละ, แล้วมันไม่ได้ตามที่อยาก แล้วมันก็เป็นโรคประสาท; ไปทำเล่นกับดีสิ มันกัดเอาอย่างนี้. คนเขาฆ่าตัวตายเพราะไม่ได้ดีตามที่เขาต้องการ หรือเขากลัวจะเสียชื่อเสียง เสียความดี เขาชิงฆ่าตัวตายเสียก่อนก็มี; นั่นแหละความที่ยึดมั่นถือมั่นในส่วนที่เรียกว่าดี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้น ไม่เอากับมัน ทั้งชั่วทั้งดี; เราเอาจิตใจที่เป็นอิสระ, **จิตใจที่เป็นอิสระนั้น ไม่อยู่ใต้อำนาจของความดีหรือของความชั่ว**, สิ่งที่เรียกว่า ค่า คุณค่า หรือค่า ที่เป็นดีเป็นชั่วนั้น ต้องระวัง, อย่าไปเป็นทาสของมัน อย่าไปหลงใหลในมัน. เรามีจิตเป็นอิสระ **ความชั่วบีบคั้นจิตใจเราไม่ได้**, แต่ **ความดีก็อย่ามาบีบคั้น** จิตใจของเราเลย. แต่ว่าคนเป็นอันมากนี้เขาหลงความดีทั้งนั้นแหละ, พระเจ้าพระสงฆ์ก็เหมือนกันแหละ; อาตมาพูดได้เลย หลงความดีกันทั้งนั้นแหละ แล้วก็ลำบากเดือดร้อนเพราะความดีนั้น, แล้วก็ไม่ค่อยมองเห็นว่า ไปเอากับมันไม่ได้, ทั้งชั่ว ทั้งดีไปหลงรักมันแล้ว มันก็จะกัดเอา; นี่นักปรมัตถ์เห็นอย่างนี้. นักอภิธรรมอาจจะเห็นเอาดีที่สุด, เอาดีที่สุด โดยที่ไม่รู้ว่ายิ่งดีที่สุดมันยิ่งกัดลึก. กัดลึกที่สุดเลย.

นี่ฟ้ามันควรจะสาง อย่าเพียงแต่เอาอภิธรรมไว้สวดศพที่บ้าน หรือที่ป่าช้า ให้มันมากลายเป็นคนที่รู้แท้จริง ที่เต็มตามความหมาย, **ให้อภิธรรมนี้สางไปในทางปรมัตถ์ถธรรม** เถอะ คือให้**ไปสู่สุญญตาที่ไม่มีตัวตน.**

นี่ **ฟ้าสางในทางปรมัตถ์**ก็ดี **ฟ้าสางในทางอภิธรรมนี้ ก็ดี ควรจะสางกลางดึกนี้**. ฟ้าสางกลางดึก บางคนฟังออกแล้ว, อาตมาคิดว่าบางคนฟังออกแล้วว่าฟ้าสางกลางดึกมันมีได้อย่างไร; แต่บางคนยังงงอยู่ ว่าฟ้าสางกลางดึก มันจะบ้าแล้วกระมัง, คือว่าเดี๋ยวนี้อายุมันเข้ามาเท่านั้นแล้ว อายุมันเข้ามา ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี แล้วก็มี ที่นั่งอยู่ที่นี่ นี่มันดึกแล้ว. ทำไมไม่รีบสางกันเสียทีเล่า ? มันขึ้นมาถึงระยะที่ดึงอย่างนี้ รีบสางกันเสียที เดี๋ยวมันจะไม่ทันเวลานะ.

ฉะนั้น ขอให้รีบสนใจธรรมะอย่างถูกต้อง ให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งถูกต้อง เป็นฟ้าสางเมื่อกลางดึก เพราะอายุเข้ามาตั้งครึ่งหนึ่งแล้วก็มี ตั้งค่อนแล้วก็มี เดี๋ยวจะตายเปล่า ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากพระพุทธศาสนา นี่เรียกว่า ฟ้าสางทางอภิธรรม.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าพวกเรา **มีฟ้าสางทางปรมัตถ์ ทางอภิธรรม**กันจริง ๆ แล้ว **ก็จะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ,** มีประโยชน์**แก่ตัวเรา**เองก่อน **ไม่มีความทุกข์**; จะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ คือจะไม่ทำผิดพลาดให้เกิดปัญหาอะไรขึ้นมา ในสังคมในประเทศกระทั่งว่าในบ้านในเมืองในโลกเลย. ถ้าคนทั้งโลกมีลักษณะฟ้าสางทางปรมัตถ์แล้วก็ โลกนี้หมดปัญหา, เขาจะแก้ปัญหากันอย่างถูกต้อง ให้โลกมีสันติภาพได้โดยแท้จริง. เดี๋ยวนี้ไม่มีหวัง องค์การโลกนั่งจับปูใส่กระด้ง คือไม่สิ้นสุด แก้ปัญหาไม่สิ้นสุด เพราะมันไม่แก้ถูกปัญหา, มันมีลักษณะเหมือนกับนั่งจับปูใส่กระด้ง, ให้นั่งจับจนตาย ปูมันก็ไม่อยู่ในกระด้ง ต้องเรียกว่า นั่งจับปูใส่กระด้ง.

ถ้ารู้เรื่องนี้อย่างถูกต้องของธรรมชาติ ขอให้เข้าใจกันไว้ทุกคนนะ, อย่าตู่อย่าขี้ตู่ มันของธรรมชาติ; เดี๋ยวพุทธบริษัทจะพูดว่า ของพุทธบริษัทบ้าง, ว่าของพระพุทธเจ้าบ้าง, พระพุทธเจ้าท่านก็ปฏิเสธว่าไม่ใช่ของท่าน มันของธรรมชาติ.

กฎอันนี้มันของธรรมชาติ : *ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ตาม ตถาคตจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม จิตาว สาธาตุ - ธรรมธาตุ อันเป็นกฎของธรรมชาติคืออิทัปปัจจยตานี้ มีอยู่แล้ว* มีอยู่แล้ว; *มีอยู่แล้ว, จิตาว สา ธาตุ - มีอยู่แล้ว,* "**ตถาคตเพียงแต่ค้นพบแล้วมาบอก,** เอามาบอก ว่าความจริงมันเป็นอย่างนี้ **เธอทั้งหลายจงประพฤติกระทำให้มันถูกกฎเกณฑ์อันนี้ แล้วก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์เฉพาะตน ๆ ได้**". ฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจะต้องเข้าถึงความจริงอันนี้ ขจัดปัญหาได้.

ฉะนั้น ถ้า**เรียนพุทธศาสนา**กันแล้ว ก็ต้องเรียนให้ถึงนี้ **ให้ได้รับประโยชน์จริง ๆ** มิฉะนั้นแล้วจะไม่คุ้มค่ารถไฟจากกรุงเทพฯ มาไชยา. นี้ใครจะรับประกันบ้าง ว่าได้รับประโยชน์คุ้มค่ารถไฟจากกรุงเทพ ฯ มาไชยา. อาตมาก็ไม่รับประกันดอก เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องระวังเอาเอง; ถ้ามันทำผิดเสีย ทำประมาทเสีย เฉไฉไปข้างทางเสีย แล้วมันไม่พบดอก มันไม่ถึงจุดหมายปลายทาง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางอุบาสก.

เอ้า, หัวข้อต่อไป เรียกว่า **ฟ้าสางทางอุบาสก** ฟ้าสางทางอุบาสก ไม่ใช่พูดเฉพาะอุบาสกดอก, พูดเฉพาะ**อุบาสิกาด้วย**. ถ้าว่าเป็นผู้ชาย ก็เรียกว่าอุบาสก, ถ้าเป็นผู้หญิง ก็เรียกว่าอุบาสิกา, คือพระสาวกฝ่ายที่อยู่เรือน **พระสาวกฝ่ายที่ครองบ้านครองเรือน** แล้วก็ **คู่กันกับสาวกที่อยู่ในป่า** คือ *ไม่อยู่บ้านไม่อยู่เรือน* เรียกว่า *บรรพชิต* : เป็นผู้ชายเรียกว่า *ภิกษุ* เป็นผู้หญิงเรียกว่า *ภิกษุณี*; *พวกอยู่บ้าน* นี้ถ้าเป็นผู้ชายเรียกว่า *อุบาสก* เป็นผู้หญิงเรียกว่า *อุบาสิกา*.

ใครรังเกียจต่อคำคำนี้บ้าง ? ผู้มีการศึกษาแบบหนึ่งอาจจะรังเกียจก็ได้, ฟังคำว่า อุบาสกอุบาสิกา เป็นคำครึคระบ้า ๆ บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้. แต่อย่าลืมว่าถ้าไม่ถึงขั้นเป็นอุบาสกอุบาสิกาแล้ว ไม่รู้พุทธศาสนาดอก, **ถ้าไม่ถึงขั้นที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาแล้วยังไม่ใช่รู้พุทธศาสนาดอก**. ฉะนั้นครูบาอาจารย์ที่มีการศึกษาอย่างใหม่ อาจจะรังเกียจคำคำนี้ก็ได้ ว่าเป็นคำครึคระแล้วพ้นสมัยแล้ว ไม่อยากจะแตะต้อง; แต่ที่จริงมันไม่ใช่อย่างนั้น ถ้ายังไม่มีลักษณะเป็นอุบาสกอุบาสิกาอยู่ ก็ยังไม่มีความหมายอะไรเลย. ฉะนั้นอาตมาจึงเอามาพูด ในฐานะสิ่งที่ต้องการที่เรียกว่าฟ้าสาง **ขอให้เกิดอาการฟ้าสางทางความเป็นอุบาสก ความเป็นอุบาสิกา** กันเถิด จึงได้พูดเรื่องนี้. สาวกอยู่บ้าน คืออุบาสกอุบาสิกา, สาวกอยู่วัด คือภิกษุ ภิกษุณี, รวมเรียกกันว่าบรรพชิต เลยมาพูดเสียคราวเดียวกัน เป็นคู่กันพร้อมกัน เรียกว่าฟ้าสางทางอุบาสก และฟ้าสางทางบรรพชิต ก็จะได้พูดเรื่องฟ้าสางทางอุบาสกก่อน.

ที่จริงเป็นเพียงอุบาสกอุบาสิกานั้นพอแล้ว พอแล้ว มันรับประกันที่สุดแล้ว แต่เขาไม่รู้นี้, แล้วเขาจะมองเห็นภาพของอุบาสกอุบาสิกาเป็นตาแก่ยายแก่หงำเงอะ ไปคลายอยู่ตามที่โรงธรรม; นี่มันก็เข้าใจไม่ได้แหละ; ฉะนั้นจะ**ต้องเข้าใจคำว่า**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อุบาสกอุบาสิกาให้ดี ๆ. ที่จริงท่านก็ต้องการจะเป็นอยู่แล้ว โดยแท้จริง, คือต้องการจะรู้ธรรมะ จะมีธรรมะ จะถึงธรรมะอยู่แล้ว; แต่ก็เกลียด เกลียดคำว่า อุบาสก อุบาสิกา โดยที่ไม่รู้ว่า นั่นแหละคือ **ความเป็นอุบาสกอุบาสิกา มีธรรมะ รู้ธรรมะ ถึงธรรมะ**; ฉะนั้นมาทำความเข้าใจคำว่า อุบาสกอุบาสิกากันเสียที. พอพูดว่า อุบาสก แล้วก็ขอให้หมายความว่ารวมอุบาสิกาไว้ด้วยนะตามเพศ เพราะจะพูดว่า อุบาสกอุบาสิกา มันรุงรัง, พูดว่า อุบาสก คำเดียวก็พอ ซึ่งหมายถึงอุบาสิกา ซึ่งเป็นเพศหญิงด้วย.

อุบาสก ตัวหนังสือแปลว่า *เข้าไปนั่งใกล้ ๆ*, อาสกะ นั้นแปลว่า *ผู้นั่ง, อุปะ* แปลว่า *เข้าไปใกล้ ๆ*, นั่นแหละผู้ที่เข้าไปนั่งใกล้ ๆ นั่นแหละคืออุบาสก.

ทีนี้ก็จะถามว่า ไปนั่งใกล้อะไร ? ไปนั่งใกล้ใครจึงจะเป็นอุบาสก ? ก็**ไปนั่งใกล้สิ่งที่จะเป็นที่พึ่งได้, ที่พึ่งคือสรณะ.** ถ้าไปนั่งใกล้สิ่งที่จะเป็นสรณะที่พึ่งได้ นั่นแหละคืออุบาสกหรืออุบาสิกา, หรือว่า**เข้าไปนั่งใกล้ สิ่งที่ควรจะยินดีเป็นอย่างยิ่ง** คือ รตนะ, รตนะ **ไปนั่งใกล้ รตนะ คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ที่เรียกว่า รตนะ ไปนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรมะ พระสงฆ์ ที่เป็นสรณะที่พึ่งได้ หรือที่เป็นที่น่ายินอย่างยิ่ง; ไม่มีอะไรที่น่ายินดีมากเท่ากับสิ่งนี้ เรียกว่านั่งใกล้สิ่งที่น่ายินดีอย่างยิ่ง ก็คือพระรัตนตรัย เราพูดกันเป็นธรรมดาไปแล้วว่า พระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ ไปนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับภาษา ภาษาธรรมภาษาจิตใจ เราจะ**ไปนั่งใกล้ได้อย่างไร ? ไปนั่งใกล้ได้ที่ไหน ?** นี่มันก็ต้องอธิบายกันต่อไป.

พูดให้เป็นอุปมาเปรียบ ก็เหมือนกับว่าไปนั่งใกล้หมอ, ไปนั่งใกล้ยารักษาโรค, ไปนั่งใกล้ผู้ปฏิบัติงานในการใช้ยารักษาโรค, นี่ความหมายของพระรัตนตรัย พระ-พุทธเจ้าเป็นเหมือนหมอ.*ในพระบาลีก็เรียกพระพุทธเจ้าว่าหมอ เป็นสพฺพโลก ติกิจฺฉโก*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

-พระศาสดาเป็นผู้เยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง สพฺพโลก ติกิจฺฉโก. **พระพุทธเจ้าทรงเป็นเหมือนหมอ** รักษาโรคทางจิตทางวิญญาณ โรคทางจิตใจ. แล้ว**พระธรรมนั้นก็คือตัวยา** หรือเครื่องอุปกรณ์ในการบำบัดโรค คือพระธรรม, แล้ว**พระสงฆ์ทั้งหลาย ก็คือผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเยียวยารักษาโรค** สืบต่อมาจากพระพุทธเจ้า แล้วก็ยังปฏิบัติหน้าที่อันนี้อยู่. ขอให้มองอย่างนี้ ว่ามันน่าจะเข้าไปนั่งใกล้ หรือว่าการเข้าไปนั่งใกล้ได้มันเป็นความปลอดภัย, เป็นการได้ที่ดีที่สุด ที่ได้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ซึ่งเปรียบเสมือนหมอหรือยาแก้โรค, และผู้ปฏิบัติหน้าที่การงานเกี่ยวกับการรักษาโรค.

นี้พูดให้เป็นบุคคลเป็นวัตถุขึ้นมา : **อุบาสก** หรือ **อุบาสิกาเหมือนกับผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย** ที่เป็นเหมือนหมอ เหมือนยา, **เหมือนผู้ปฏิบัติงาน ในการบำบัดโรค** ที่นี่และเดี๋ยวนี้นะ; หมายความว่ามันมีอยู่แล้วในจิตใจ ที่นี่และเดี๋ยวนี้, ถ้าไม่อยากนั้นมันยังไม่เป็น ยังไม่เป็นอุบาสกอุบาสิกา, มันต้องได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้ว หรือไม่ใช่อีกหลายวันหลายปีข้างหน้า. เดี๋ยวนี้ **หัวใจของเราถึงกัน เข้า** กับสิ่งนี้แล้ว **ที่นี่และเดี๋ยวนี้**; จะเป็นอุบาสกอุบาสิกา จะต้องใช้คำว่า ทุกเวลา ทุกเวลา. ถ้ามันเข้าถึงสิ่งนี้แล้ว มันจะเข้าถึงทุกเวลา, แล้วก็ทุกหนทุกแห่ง แล้วก็ในทุกกรณี คือไม่เปลี่ยนแปลง; แม้จะมีกรณีอันเลวร้ายเกิดขึ้น มันก็ไม่มีการกระทบกระเทือน **ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในการที่เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย;** ต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะเรียกว่าเราเป็นอุบาสกหรือเป็นอุบาสิกาที่แท้จริง.

ถ้าว่ามันไม่เป็นอย่างนี้แล้วก็ยังไม่ใช่; เพียงแต่รู้เรื่องของธรรมะอ่านหนังสือมาก ๆ จดจำไว้ได้มาก ๆ นี้ยังไม่เป็น, อย่างดีก็เพียงเตรียม เตรียมจะเป็น เช่นมาฟังเทศน์มาศึกษาอย่างเต็มที่ อย่างนี้ก็ยังไม่เป็นดอก, เพียงเตรียมจะเป็น ก็มีหวังอยู่เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น **ขอให้สนใจศึกษา** รวบรวมค้นคว้า **เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง** แล้วก็จะเป็นกันจริง ๆ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันควรจะมีคำถามอีกคำถามหนึ่ง ว่าทำไมต้องไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย ? ก็เพราะว่าเดี๋ยวนี้มันมีสิ่งที่คุกคามเราอยู่ คือความทุกข์ ถ้าพูดให้ชัดหน่อยก็ว่า การศึกษาหรือ**ความรู้ที่เรามีอยู่นั้น มันไม่พอที่จะดับทุกข์ได้** ที่จะทำความอุ่นใจหรือความมั่นใจให้แก่เรา ว่าเราจะเอาชนะความทุกข์ได้.

นี่ครูบาอาจารย์เรียนอะไรมาเยอะแยะแล้ว อาตมายังว่าไม่พอ; อย่าเพ่อโกรธ มันไม่พอที่จะดับทุกข์ได้; เพราะนั้นมันเป็นเรื่องทำมาหากิน เป็นเรื่องโลก. **เรื่องที่จะดับทุกข์ได้นี้ จะต้องเป็นเรื่องธรรมะ ใช้กับจิตใจโดยตรง :** เรา**ยังขาดอยู่**มันยังไม่พอ; ฉะนั้นเรา**จึงต้องมาหาสิ่งที่จะช่วยได้ คือมาหาพระรัตนตรัย.** ที่ไหนเป็นโอกาส เป็นอุปกรณ์ ที่จะให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ เราก็ทำ: จะไปคบหาสมาคมกับบุคคล กับสถานที่ หรือกับหนังสือหนังหา ตำหรับตำราวิชาความรู้อะไรก็ตาม ที่จะช่วยให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ เราก็พยายาม.

เรายังมีปัญหานี้รบกวนเราอยู่ มีปัญหาที่ขบกัดจิตใจเราอยู่; และเพราะว่าการศึกษาในโลกมันไม่พอ ให้รวมกันหมดทั้งโลก ๆ กี่เท่าในโลกนี้, **การศึกษาอย่างโลกปัจจุบันนี้มันไม่พอที่จะดับทุกข์.** แม้จะไปโลกพระจันทร์ได้ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรสักนิดหนึ่ง ที่จะดับทุกข์ได้, มันจะเป็นทางให้เกิดขยายความทุกข์ เรื่องปรมาณู เรื่องคอมพิวเตอร์ เรื่องอิเลคโทรนิค อะไรก็ตามเถอะ มันไม่ช่วยดับทุกข์เลย แต่มัน**เป็นอุปกรณ์ที่จะให้ขยายปัจจัยแห่งความทุกข์** คือขยายความต้องการสิ่งที่จะให้เกิดทุกข์นั้นมากออกไป, ให้เราหลงใหลในปัจจัยเหล่านั้นมากขึ้น. นี้เราเรียกว่า **การศึกษาในโลก** รวมกันทั้งหมดแล้ว มันก็**ไม่พอที่จะช่วยขจัดปัญหาในทางจิต** ในทางวิญญาณของเรา.

การศึกษาในโลกไม่พอ; อาตมาเคยใช้คำรุนแรง ว่ายังเป็นการศึกษา**เหมือนกับสุนัขหางด้วน.** การศึกษาในโลกนี้ มันไม่พอที่จะใช้ดับทุกข์, เรียนกัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่หนังสือ เรียนแต่วิชาชีพ เราก็เก่งในการที่จะประกอบอาชีพ; แต่แล้วเราก็**ยิ่งเห็นแต่ตัว**. การศึกษานี้สร้างความเจริญทางวัตถุ. **ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเห็นแก่ตัว**. โลกนี้มันเจริญแต่ทางวัตถุ ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเพิ่มปัญหา เห็นแก่ตัว, แล้วก็จะรบราฆ่าฟันจะแย่งชิงกัน, อย่างดีที่สุด ก็ทำให้ยุ่งเท่านั้นแหละ. พอมองเห็นไหม ? พูดว่ายิ่งเจริญมันยิ่งยุ่ง, **ยิ่งเจริญมันยิ่งยุ่ง** ไม่เจริญเสียดีกว่า ทางวัตถุ

เมื่อบ้านเมืองของเรายังไม่เจริญมากเหมือนเดี๋ยวนี้ ความยุ่งมันมีน้อย สันติภาพมีมากที่กรุงเทพฯ นั่นแหละ เมื่อ ๖๐ กว่าปีมาแล้ว อาตมาเคยไป มันมีสันติภาพมากกว่ากรุงเทพฯ เดี๋ยวนี้, กระเทพฯ เดี๋ยวนี้มันมีสิ่งเลวร้ายมากมายหลายเท่า. ความไม่ปลอดภัยเต็มไปหมด; สมัยก่อนโน้นดูจะมีความปลอดภัยเต็มไปหมด ความเจริญยิ่งเจริญยิ่งยุ่ง ยิ่งเจริญยิ่งอันตราย, ยิ่งเจริญยิ่งไม่มีความปลอดภัย, เพราะว่า**ความเจริญมันหมายถึง เจริญด้วยความรู้ ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว**, มันยิ่งเจริญด้วยการกระทำที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว, เจริญด้วยความคิดนึก ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว. นี่ลองสังเกตไว้เรื่อย ๆ เถอะ คงจะมองเห็นด้วยตนเอง ว่ามันเป็นอย่างนี้; นี่อีก ๒๐ ปีมันก็จะมากกว่านี้ ยิ่งยุ่งกว่านี้, ยิ่งอันตรายกว่านี้, ยิ่งไม่มีความปลอดภัยมากไปกว่านี้ นั่นแหละ **ยิ่งเจริญมันยิ่งยุ่ง.**

ความเจริญที่มันมีกันอยู่ในเวลานี้ จนวุ่นไปหมดนี้ มันไม่ได้ทำให้โลกมีสันติภาพ เมื่อเราไม่มีเรือบินใช้ โลกมีสันติภาพมากกว่านี้ มีความสงบเงียบมากกว่านี้, ถ้าถอยหลังไปถึงสมัยคนป่า เมื่อหมื่น ๆ ปีมาแล้วโน้น มันมีความสงบเงียบมากกว่านี้ ไม่มีความยุ่ง. นี้**พอเจริญขึ้นมา** เจริญขึ้นมาความยุ่งมันก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว, **ความเห็นแก่ตัวก็เพิ่มขึ้น ความเบียดเบียนกันก็เพิ่มขึ้น**, ปัญหามันก็เพิ่มขึ้นตามความเจริญ, นี่เรียกว่า **ยิ่งเจริญยิ่งยุ่ง.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไม่ใช่จะตำหนิหรือว่าด่าว่าอะไร แต่ขอให้สังเกตไว้บ้างเท่านั้นแหละ อย่าเข้าใจไปว่า ยิ่งเจริญแล้วมันจะยิ่งสงบสุขเยือกเย็น; แล้วตัดสินดูให้ดี อย่าให้ลำเอียงว่าเมื่อยังไม่มีโทรทัศน์ใช้ เมื่อยังไม่มีตู้เย็นใช้นั้น ตอนไหนมันสงบเงียบกว่ากัน. ตอนไหนมันเยือกเย็นกว่ากัน ? ถ้าเอาโทรทัศน์ไปทิ้งเสีย เอาตู้เย็นไปทิ้งเสีย มันจะเกิดอะไรขึ้น ? อาตมาคิดว่ามันจะเยือกเย็น เยือกเย็นขึ้น. ฉะนั้น อย่ามองด้านเดียว; เพราะว่าความเจริญนั้นมันหมายถึงความยุ่ง. *ในภาษาบาลีความเจริญเขาหมายถึงความยุ่ง ความรกความรุงรัง* ความยุ่ง. บางคนเขาว่า ภาษาฝรั่งคำว่า **progress** นั้นหมายถึงความบ้า, **progress** ที่มาใช้เป็น **progressive** นั้น *รากศัพท์ของมันหมายถึงความบ้า* คือ มัน*เดือดคลั่งวุ่นไปหมด*. ฉะนั้น อย่าชอบความเจริญอย่างหลับหูหลับตากันนัก, ให้มันเป็นความเจริญที่ถูกต้อง แล้วมันจึงจะสงบเย็นลงไป. คำว่า **เจริญ ๆ** นั้นมัน **ไม่ได้มีความหมายว่าสงบเย็น; มันมีความหมายแต่ว่ามากขึ้น ๆ ตามกิเลสของคน,** มากขึ้นตามกิเลสของคน, เพราะว่าคนเป็นผู้สร้างนี่ มันก็มากขึ้นตามกิเลสของคน ความเจริญก็คือความมากขึ้น ๆ จนรกรุงรังไปหมด ตามกิเลสของคน.

นี่เราจะต้องรู้กันไว้ สำหรับไม่เข้าใจผิดในเรื่องนี้ ว่า**การศึกษาในโลกมนุษย์ปัจจุบันนี้มันไม่พอ** มันสร้างความยุ่ง ; มันไม่ได้สร้างความสงบ แล้วการศึกษาอย่างในโลกมันให้สติปัญญาเท่านี้, ให้สติปัญญาเพียงเท่านี้ คือ **ให้ความเฉลียวฉลาด**เท่านั้นแหละ **intellect** แค่ **intellect** นี้ มันมีความเฉลียวฉลาด แต่มัน **ไม่สูงขึ้นไปจนถึงที่ว่าเห็นแจ้ง,** เห็นแจ้งแทงตลอดเป็น **wisdom** เป็น **insight** มันไม่มีนี่; จากการศึกษาที่มีกันอยู่ในโลก มันให้ได้เพียงความฉลาดเฉลียว **มันไม่ได้หมายความว่าประกอบอยู่ธรรมะ,** แต่ว่ามันฉลาดเฉลียว. **พอใช้ความฉลาดเฉลียวผิด** มันก็ไปกันใหญ่ **เดินไปในทางที่ให้เพิ่มความมืด,** เรียกว่า **ความมืดในความสว่าง** นั้นเอง; *เหมือนกับดวงอาทิตย์มันส่องลูกตาเรา เรามองไม่เห็นใช่ไหม ?* ทั้งที่ดวงอาทิตย์มันก็เป็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แสงสว่าง แต่มันส่องลูกตาเราโดยตรง เราก็มองไม่เห็น. อย่าทำเล่นกับเรื่องวิชาความรู้ชนิดที่มันให้แต่ความเฉลียดฉลาด; แสงสว่างจะบังลูกตาไม่ทันรู้. **จงมาศึกษาแสงสว่างอย่างธรรมะ อย่างของพระพุทธเจ้า** กันเสียบ้าง คือมัน **ไม่บังลูกตา; แสงสว่างชนิดนี้ มันทำให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง.**

เอาละ นี่พูดกันมาแล้วว่า นั่งใกล้ใคร ? นั่งใกล้พระรัตนตรัย. ทำไมต้องนั่งใกล้พระรัตนตรัย ? ก็เพื่อจะดับทุกข์ โดยอาศัยแสงสว่างของพระรัตนตรัย. ก็ตั้งปัญหาต่อไปว่า **นั่งใกล้ได้อย่างไร** ? ตอบ **โดยมีท่านอยู่ในหัวใจของเรา** มากไปไหม ? นั่งใกล้พระรัตนตรัย คือมีท่านอยู่ในหัวใจของเรา, เท่านี้ มันเท่านี้ มันไม่มากไม่น้อยกว่านี้. **ถ้าไม่มีท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา จะไม่มีการนั่งใกล้พระรัตนตรัย,** หรือว่าเรามีหัวใจเหมือนท่านก็ได้ ต่อรองสักหน่อย. **เรามีหัวใจเหมือนท่านก็ได้** ถ้าว่าไม่อาจจะเอาท่านมาไว้ในหัวใจของเรา ขอให้เรามีหัวใจเหมือนท่าน.

ก็ดูว่า ท่านมีหัวใจอย่างไร; ถ้าท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา หรือ**เรามีหัวใจของท่าน**นั้น มันมีความหมายมาก มากกว่าที่จะเดินตามท่าน หรือมากกว่าที่จะไปนั่งใกล้ ๆ ท่าน. เดี๋ยวนี้**ท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา, เราก็มีสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธแท้ พระธรรมแท้ พระสงฆ์แท้** ซึ่งเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในหัวใจของเรา.

พระพุทธเจ้าแท้ ก็คือพระธรรม, พระธรรมที่มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์. *พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเป็นเราผู้นั้นเห็นธรรม,* ท่านไม่เอาตัวเนื้อของท่านเป็นพระพุทธ, ไปเอาที่ธรรม. **ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม. พระพุทธเจ้าแท้ คือองค์พระธรรม องค์พระธรรม คือความรู้เรื่องดับทุกข์**. ความรู้เรื่องทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร ? ความรู้เรื่องทุกข์ดับลงไปอย่างไร ? **ก็คือกฎอิทัปปัจจยตา** อีกนั่นแหละ. ดังนั้นพระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ของท่าน *ย่อมถือเป็นหลักว่า ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท คืออิทัปปจยตา*; ฉะนั้น**ผู้ใดเห็นอิทัปปัจจยตาผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเป็นพระพุทธเจ้า**. ทีนี้สิ่งเหล่านี้ ก็มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์; **พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าตามพระธรรม** คำสอนของพระพุทธเจ้า **จนมีธรรมะอยู่ในหัวใจของท่าน** ถึงขนาด, ถึงขนาดที่จะเรียกว่าพระสงฆ์.

คำว่า พระสงฆ์ นี้ก็เรียกว่าเป็นหมู่ รวมหมู่คือมีอะไรเหมือนกัน ๆ จนถึงกับรวมหมู่กันได้; ดังนั้น **พระสงฆ์จึงมีหัวใจอะไรเหมือน ๆ กับพระพุทธเจ้า** ที่จะรวมหมู่กันได้. ทีนี้ระวังให้ดี บางทีจะรวมเราด้วยนะ, จะรวมพวกเราด้วย คำว่าพระสงฆ์ ๆ นั้น จะรวมพวกเราด้วยก็ได้; ถ้าเรามีหัวใจที่เต็มไปด้วยความรู้ในพระธรรม รู้สึกในพระธรรมถึงขนาด, เราก็เป็นพระสงฆ์ไปด้วย. คำว่า พระสงฆ์ไม่ได้หมายความแต่บรรพชิตที่อยู่ที่วัดดอก, ฆราวาสที่อยู่ที่บ้านก็ได้ ถ้ามีหัวใจถึงขนาดนั้นแล้ว ก็เรียกว่ามีความเป็นพระสงฆ์. ฉะนั้น คำว่า **สงฆ์สาวก** เขาแจก**เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา** ด้วย คือผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า; รวมหมดแล้วก็ต้องลงมาถึงฆราวาสด้วย. แต่ถ้าจำกัดอยู่เพียงบรรพชิตเขาก็ยังเอากันแต่ที่เป็นบรรพชิต; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังแยกเป็นภิกษุสงฆ์บ้าง, เป็นภิกษุณีสงฆ์บ้าง, เรียกว่ามันเป็นหมู่ เพราะเข้ากันได้ เพราะมีอะไรเหมือน ๆ กันจึงเข้ากันได้ ; วัวเข้าฝูงวัว โคเข้าฝูงโค สุกรเข้าฝูงสุกร; เพราะมันเหมือน ๆ กันมันจึงไปเข้าฝูงกันได้. เดี๋ยวนี้ **อริยสาวกของพระพุทธเจ้ามีอะไรเหมือน ๆ กัน** จึงเข้าหมู่กันได้ เรียกว่า สาวกสงฆ์, สาวกของพระพุทธิเจ้า เป็นหมู่แห่งสาวกของพระพุทธเจ้า.

พระพุทธแท้ คือ พระธรรมที่มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์ ซึ่งรวมเราด้วยก็ได้; ฉะนั้นขอให้ทำให้ดี ๆ ขอให้จัดให้ดี ๆ เราจะได้รวมอยู่ในคำว่าพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าจะเอากันแต่ใจความจริง ๆ แล้ว **มันสำคัญอยู่ที่พระธรรม,** สำคัญอยู่ที่พระธรรม, มีพระธรรมคำเดียวมันจะแก้ปัญหาได้ เพราะพระธรรมพระพุทธเจ้าจึงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา เพราะรู้ธรรม ตรัสรู้ธรรม และมีธรรม. **ธรรมะทำให้เกิดพระ-พุทธเจ้า, พระสงฆ์มีธรรม รู้ธรรม จึงเกิดเป็นพระสงฆ์ขึ้นมา;** พระธรรมจึงเป็นตัวยืนโรง เฉียบขาดเหนือสิ่งใด **จนพระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพพระธรรม.**

ถ้าใครยังไม่ทราบ ที่นั่งอยู่นี้ใครยังไม่ทราบ ก็ได้ทราบเสียด้วยว่า **พระ-พุทธเจ้าก็ทรงมีที่เคารพ,** ท่านเคารพพระธรรม, อย่าไปเข้าใจผิดว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่เคารพใคร อยู่เหนือใครหมด. *ท่านตรัสว่า การที่อยู่โดยไม่มีที่เคารพนั้นไม่ถูกต้อง ไม่ปลอดภัย*; อย่างน้อยต้องมีหลักเกณฑ์, หลักเกณฑ์ซึ่งเป็นที่เคารพหรือยึดถือ, **หลักเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าท่านเคารพ ก็คือกฎอิทัปปัจจยตา;** ท่านเคารพตั้งแต่วันแรกตรัสรู้, แล้วก็เคารพตลอดมา ยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพพระธรรม ทั้งที่พระธรรมนั้นก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้านั้นเองท่านได้ตรัสรู้. **นี่ท่านไม่ประมาท** ท่านไม่ยกตัว, ท่านไม่ทำอะไรชนิดเหมือนพวกเรา **ที่คอยแต่ว่าจะไม่เคารพใคร.** อย่าเข้าใจผิดว่า การอยู่อย่างที่ไม่มีที่เคารพนั้นมันจะปลอดภัย, ยิ่งยังเป็นปุถุชนมาก ๆ อยู่แล้ว ก็ต้องยิ่งมีที่เคารพ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กฎเกณฑ์อะไรต่าง ๆ ต้องเป็นที่เคารพ, ดังที่พระองค์ทรงเคารพพระธรรม.

พอเรามีพระธรรม มันก็คล้ายกับว่าเรามีหมดแหละ มีพระพุทธ มีพระสงฆ์รวมอยู่ในนั้น, มาอยู่ในจิตใจของเรา. ขอให้เรามีธรรมะถึงขนาด ใช้คำว่าถึงขนาด, คือขนาดที่จะดับทุกข์ได้ คือแตกฉานแจ่มแจ้งในธรรมะเรื่องดับทุกข์. **อิทัปปัจจยตาเป็นกฎตายตัวว่า ความทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร, ความทุกข์จะไม่เกิดหรือดับไปอย่างไร, อันนั้นต้องแจ่มแจ้ง.** พอรู้เห็นอย่างนี้แล้ว มันก็ดำรงตนอยู่ในลักษณะนั้น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คือถูกต้อง, ความทุกข์ก็ไม่เกิด, นี้เรียกว่าเรามีธรรมะโดยสมบูรณ์ ก็เลยมีพระพุทธ พระสงฆ์ อยู่ในนั้น. เรามีท่านอยู่ในหัวใจของเราได้ด้วยเหตุนี้ หรือจะพูดว่า เราทำหัวใจของเราให้เหมือนกับหัวใจของท่านได้ ก็เพราะเหตุนี้เหมือนกัน, แล้วแต่จะใช้คำไหน. **เรามีท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา ก็คือมีธรรมะอย่างเดียวกันกับท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา**, หรือเรามีหัวใจเช่นเดียวกับท่าน ก็คือมีธรรมะอย่างที่ท่านมี อยู่ในหัวใจของเรา.

นี่คืออุบาสกอุบาสิกา ใครเห็นว่าครึคระ, ใครจะเห็นว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกาเป็นเรื่องครึคระงุ่มง่าม ความจริงมันมีอยู่อย่างนี้. ถ้าว่า**แจ่มแจ้งในเรื่องนี้ได้ โดยเห็นความเป็นอุบาสกอุบาสิกาของตน แล้วก็ปลอดภัยแหละ;** เพราะมันเข้าเขตของความปลอดภัย, เพราะว่านั่งใกล้พระรัตนตรัยแล้ว, มันเข้าเขตที่รับประกันได้ว่าจะปลอดภัย, ต่อนี้จะปลอดภัย. ฉะนั้นขอให้เป็นอุบาสกหรือเป็นอุบาสิกาให้ได้กันเท่านั้นแหละ จะเป็นที่นอนใจว่ามันปลอดภัย; เพราะต่อแต่นี้ไปมันจะไปตามลำดับ, ไปตามลำดับ, จะไหลไปตามลำดับ จนไปถึงจุดสูงสุด คือนิพพาน, เหมือนพระพุทธเจ้าหรือเหมือนพระอรหันต์ทั้งหลาย. **นี่เรียกว่า ฟ้าสางทางอุบาสก**นี่ มันต้องเป็นอย่างนี้ อย่างอื่นไม่มี.

พระธรรมคือสิ่งนี้ : **เรามีทั้งความรู้ มีทั้งความรู้สึก มีทั้งความเห็นแจ้งโดยประจักษ์**. ความรู้เราเรียนเอาก็ได้ จดใส่สมุดเอาก็ได้; แต่**ความรู้สึก**นั้นไม่ใช่สมุด **ต้องรู้สึกอยู่กับใจจริง ๆ** ว่าทุกข์เป็นอย่างไร, เวลาที่เราไม่มีทุกข์นั้นเป็นอย่างไร, เมื่อมาสวนโมกข์ กับอยู่ที่กรุงเทพฯ นั้น จิตใจต่างกันอย่างไร. ถ้าเราสังเกตได้นั่นแหละคือความรู้สึก หรือว่าเราไปอยู่ที่ใด มันเย็นอกเย็นใจ ว่างสบายบอกไม่ถูก ก็รีบศึกษาความรู้สึก มันจะได้เป็นเครื่องเปรียบเทียบ เปรียบเทียบขึ้นไปหาพระนิพพาน ซึ่งเป็นยอดสุดความรู้สึก ที่ไม่มีความทุกข์เลย. ทีนี้บางเวลาโกรธใครขึ้นมา ขว้างแก้ว

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

-แตกกระจาย รู้สึกสิ รู้สึกไว้เสียบ้างสิ ว่านั่นคือนรก นั่นแหละคือนรกแหละ; ฉะนั้นจะรู้สึกนรกได้ เมื่อมันเกิดโกรธขึ้นมา หรือเกิดทำผิดทางจิตใจขึ้นมา เมื่อนั้นแหละเป็นนรก.

เล่านิทานเล็ก ๆ สักเรื่องดีไหม, *นิทานของพวกเซ็น* ว่าแม่ทัพใหญ่พวกซามูไรนักรบสูงสุดในญี่ปุ่น สมัยหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น พวกซามูไรนี้เป็นใหญ่เป็นโต จนพระเจ้าแผ่นดินก็ต้องเกรงขาม. แม่ทัพซามูไรเขาไปหาอาจารย์เซ็นคนหนึ่ง ว่าช่วยบอกนรกบอกสวรรค์ที แม่ทัพคนนั้นเขาไปหาพระองค์นั้น ให้ช่วยบอกให้เห็นนรกเห็นสวรรค์ที. พระองค์นั้นแกตามแบบเซ็นนี้ แกก็ชี้หน้าว่าไอ้ พวกซามูไรมันจะรู้อะไร มันโง่ดักดาน. ซามูไรมันก็ชักดาบ. ชักดาบออกมาจากฝักจะฟันพระองค์นั้น. พระองค์นั้นบอกว่านั่นแหละนรก, นรกเปิดแล้ว. คนนั้นก็สลดใจ นึกได้ มันก็เอาดาบใส่ฝัก. เอ้า, นั่นแหละสวรรค์. สวรรค์เปิดแล้ว, ประตูสวรรค์เปิดแล้ว. คนนี้ก็เลยรู้, รู้จักนรกและรู้จักสวรรค์. เราก็เหมือนกันแหละ **เวลาที่นรกมันเกิดขึ้นในใจ รีบศึกษามัน**เสียสิ ให้รู้ว่านรกมันร้อนอย่างไร, มันร้อนขนาดไหน, มันยิ่งกว่าสุมไฟหรือเผาไฟ. **สวรรค์นั้นมันเย็นอย่างไร**, เย็นธรรมดานี้ยังไม่ถึงนั้นดอก แต่ว่าเราต้องการเย็นกว่าสวรรค์ คือนิพพาน มันเย็นกว่านั้นอีกมาก เย็นกว่าสวรรค์. เย็นกว่าอะไรอีกมาก.

นี้เรียกว่า **ต้องเรียนรู้จากภายใน**, เป็นความรู้สึก; รู้จากภายนอก อ่านหนังสือก็ได้ ฟังวิทยุก็ได้ ฟังเทศน์ก็ได้, ไม่พอ, **ต้องรู้สึก ต้องสัมผัสด้วยจิต**. ทีนี้รู้สึก ๆ **รู้สึกมากเข้า ๆ, ความรู้สึกนั้นจะกลายเป็นความเห็นแจ้ง**, เห็นแจ้งโดยประจักษ์, รู้รสของสิ่งนั้นโดยประจักษ์, นี้เรียกว่าเห็นแจ้ง.

เปรียบเทียบสักนิดหนึ่งก็ว่า เหมือนกับเรารู้เรื่องเกลือ, ได้ฟังเรื่องเกลือว่าเกลือเค็ม ก็มีความรู้ว่าเกลือเค็ม. ต่อมาได้เห็นเกลือจริง ๆ นี้ก็รู้จักเกลือ; แต่ก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไม่รู้ว่าเค็มอย่างไร; ต่อมาเอาเกลือใส่ปากเคี้ยวเข้าไป, โอ้, มันอย่างนี้เอง. มันเป็นขั้นตอนว่า มันมีความรู้ แล้วมันมีความรู้สึก, แล้วมันมีความเห็นแจ้งโดยประจักษ์. ภาษาไทยเราก็ต้องพูดอย่างนี้; ภาษาบาลีเขามีคำพูดรัดกุมมาก, แต่ภาษาไทยก็ต้องพูดอย่างนี้.

ฉะนั้น**ขอให้เลื่อนชั้น** ให้ทุกคนเลื่อนชั้นการเข้าถึงพระรัตนตรัย ให้เลื่อนชั้น **จากรู้** แล้ว**รู้สึก** แล้วก็**เห็นแจ้ง** นั่นแหละใช้ได้. **เมื่อถึงขนาดเห็นแจ้ง** แล้วก็จะเรียกว่า**มีสิ่งนั้นอยู่ในใจ.** ถ้าพูดถึงพระพุทธ ก็มีพระพุทธอยู่ในใจ. พระธรรมอยู่ ในใจ, พระสงฆ์อยู่ในใจ, เป็นความสะอาดแห่งใจ สว่างแห่งใจ สงบแห่งใจ. เก็บหอมรอมริบ ความรู้เรื่องความสะอาด สว่าง สงบ ไว้เรื่อย; เมื่อไร ที่ไหน มันมีความสะอาด สว่าง สงบ เกิดขึ้นบ้าง ก็สนใจให้มาก, จดจำให้แม่นยำ, กำหนดไว้ให้แม่นยำ เพื่อจะได้รักษาลู่ทางของมัน ให้มันเดินไปยิ่งขึ้น ๆ. นี้เรียกว่าเรามีท่านอยู่ในหัวใจของเรา. **มีพระพุทธเจ้าอยู่ในหัวใจของเรา**, หรือว่าเรามีหัวใจอย่างเดียวกับท่าน, ก็แล้วแต่จะชอบคำพูดคำไหน.

พูดต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า **นั่งใกล้ท่านแล้วมีผลอย่างไร** ? คือเมื่อเอาท่านเข้ามาใส่ไว้ในหัวใจของเราแล้ว เราจะได้รับผลอย่างไร ? นี่จะเกี่ยวกับความรู้สึก; ฉะนั้นขอให้ไปกำหนดเอาเองอีกทีหนึ่งให้ดี ๆ รู้สึกอย่างไร ? เช่นรู้สึกปรอดภัย **รู้สึกปลอดภัย;** ก่อนนี้มันว้าเหว่ มันหวาดผวา ตื่นนอนขึ้นมาก็ไม่รู้ว่าอะไร ไม่แน่ใจไปเสียหมด, มีความผวา มีความหวาดระแวง ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันจะไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, เราจะสูญเสียอะไรบ้าง, หรือบางทีเราจะตายเองบ้าง, นี่มันไม่รู้สึกว่าปลอดภัย, ถ้าว่าทำจิตใจชนิดที่มีท่านอยู่ในหัวใจของเราแล้ว ความรู้สึกอย่างนี้ก็ไม่มี, **เราจะมีความรู้สึกพอใจในชีวิตนี้** ว่ามันได้เป็นไปถูกต้องแล้ว, เป็นชีวิตที่ควรจะเรียกว่า ชีวิต คือความเป็นอยู่ที่แท้จริง, หรือว่าเราจะมีความรู้สึกอิ่มใจ เหมือนกับเราอิ่มด้วยอะไร, อิ่มด้วยอาหาร,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อิ่มด้วยความพอใจ, อิ่ม มีความอิ่มใจ ไม่หิวไม่กระหาย ทั้งทางวัตถุ หรือทั้งทางจิตใจเอง, แล้ว**จะรู้สึกความหมายอันหนึ่งคือความเย็น.**

คำว่า "*นิพพาน*" นั้นแปลว่า *เย็น;* แต่ไม่ใช่เย็นแช่น้ำแข็ง เพราะเย็นแช่น้ำแข็งนั้นบางทีเราก็ทนไม่ได้. คำว่า "นิพพาน" นี้แปลว่า เย็น, คำนี้แปลว่า เย็น; เย็น เพราะว่าไม่มีไฟเพราะไม่มีความร้อน แล้วมันก็คือเย็น. คำบาลีชัด ๆ มีอยู่เช่น คำว่า เอาน้ำราดลงไปที่โลหะร้อน ๆ ที่หลอมจนร้อน จนรู้สึกเป็นแสง ราดลงไป แล้วโลหะที่หลอมร้อนแดงนั้นมันจะนิพพาน. คำว่า **นิพพาน คือ มันเย็นลงแห่งความร้อน;** ก่อนนี้ชีวิตของเรามันร้อน มันอุ่น มันครุ่นอยู่ด้วยการปรุงแต่งของกิเลส ; พอธรรมะนี้เข้ามา มันก็เหมือนกับเอาน้ำเย็นรด มันก็เย็นลง. คำว่า "เย็น" ในความหมายนี้ **ไม่ใช่เย็นที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับร้อน** มันมีความหมายมากกว่านั้นมาก **เป็นความเย็นที่หมดเหตุหมดปัจจัย.** อย่าเอาเย็นของพระนิพพานไปคู่กับร้อน; ให้มันเป็นเย็นอีกชนิดหนึ่ง. ถ้าเย็นที่คู่กับร้อนนั้นมันมีเหตุมีปัจจัยด้วยกัน แต่ถ้ามันเย็นสูงสุดเย็นจนไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยนั้น มันมีอีกระดับหนึ่ง; แต่เราไม่มีคำพูดจะเรียก เราก็ต้องพูดว่า เย็น ไปตามเดิม.

ให้รู้ไว้เถอะว่า ธรรมะนี้ลำบาก การศึกษาธรรมะลำบาก เพราะคำพูดมันไม่พอ. ขอให้ทราบกันไว้ทุกคนที่ว่า ที่เรียนธรรมะลำบากเหลือเกินนี้ เพราะคำพูดมันไม่พอ ที่จะใช้เรียกชื่อธรรมะเหล่านั้น; แม้ผู้ที่เขารู้ธรรมะเขาพยายามจะพูดให้เราเข้าใจ แต่คำที่พูดกันอยู่ในภาษาชาวบ้านนั้นมันไม่มี, มันไม่มีจะเอามาใช้พูดคำนั้น มันก็เลยยากลำบาก ต้องพูดกันอ้อมค้อม ต้องพูดกันอย่างอธิบาย. นี้จะทำอย่างไรได้ มันเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นก็ช่วยกันบ้าง ช่วยพยายามทำความเข้าใจ, **รวบรวมความเข้าใจแวดล้อมเข้ามา ให้รู้ว่าที่เขามุ่งหมายจะพูดนั้นมันคืออะไร** จะช่วยได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อุปมาเป็นความสบายใจ เป็นความพอใจ เป็นความดีใจ; เหมือนว่าลูกหายหรือแม่หาย พอลูกกับแม่พบกัน เขาสบายใจเท่าไร มันต้องมากขนาดนั้น, หรือว่าคนกระหายน้ำเหลือกำลัง พอพบน้ำมันพอใจดีใจเท่าไร. แต่เราก็ไม่เคยประสบกับปัญหาเหล่านี้ เราไม่เคยหลงทางในกลางทะเลทราย ไม่มีน้ำกิน แล้วมันกระหายอย่างยิ่ง, เราไม่เคยพบกับความรู้สึกอันนี้ เพราะว่าในตู้เย็นบ้านเรามีน้ำเต็มอยู่เสมอ, เราก็โง่ จนถึงขนาดไม่รู้ว่า ความกระหายน้ำโดยแท้จริงมันเป็นอย่างไร, หรือว่าคนมันหิดเหลือประมาณได้พบอาหาร เดี๋ยวมันเผลอกินจนตาย.

ฉะนั้นความพอใจความดีใจ ความได้สมประสงค์ของความเป็นมนุษย์นี้ ก็คือ **ผลของการที่นั่งใกล้พระรัตนตรัย**. ถ้าเรามีห้องเย็นชนิดหนึ่งซึ่งเย็นพอสบาย, แสงสว่างก็ดี ความสะอาดก็ดี นั่งอยู่ในห้องชนิดนั้น เราก็มีความสบายมากกว่าที่จะนั่งอยู่ในที่ที่มันร้อนรน มันมีฝุ่นละออง หรืออะไรเป็นต้น. ฉะนั้นเราจะรู้สึกว่า เดี๋ยวนี้ไม่มีสิ่งบีบคั้นจิตใจ ไม่มีศัตรู อยู่เหนือความมีศัตรู มีแต่ความพอใจ. ทุกอย่างมันให้เกิดความไม่ต้องการอะไร; ความพอใจเพราะได้ตามที่อยากนั้น ไม่ค่อยดีนักดอก มันเป็นความพอใจที่ยังขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย. แต่ถ้ามันเป็นความพอใจที่เราไม่อยากอะไร, เราไม่อยากได้อะไร, นั่นแหละเป็นความพอใจที่แท้จริง.

เราต้องมีความรู้จนรู้สึกทุกสิ่งไม่น่าอยาก ไม่มีอะไรที่น่าเป็นน่าเอา ไม่อยากเป็นไม่อยากเอา จิตใจเป็นอิสระ นี้จึงจะพบความพอใจชนิดสูงสุดอย่างนี้, รู้สึกว่าปลอดภัย เพราะว่าไม่มีตัวเราสำหรับจะตาย. นี่อันนี้มันจะสูงมากไป; เพราะถ้าเข้าถึงสุญญตา อนัตตาแล้วมันไม่มีตัวเรา, ไม่มีใครที่จะตาย, ไม่มีใครจะเจ็บจะไข้, ไม่มีใครที่จะเผชิญกับปัญหา. นั้นมันเป็นความปลอดภัยสูงสุด คือ**ปลอดภัยเพราะไม่มีตัวเราที่จะรับภัย**; ถ้ายังมีตัวเราที่จะรับภัยอยู่ แม้จะมีความปลอดภัยมันก็ไม่พอ มันยังมีส่วนที่ยังระแวงสงสัยอยู่เสมอ. ฉะนั้นเราจะสบาย เราจะระงับอารมณ์ สงบอารมณ์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เยือกเย็น โดยไม่ต้องกินยากล่อมอารมณ์. คนธรรมดาเขากินยาหอมบ้าง กินยากล่อมอารมณ์บ้าง; เดี๋ยวนี้เราตัดต้นเหตุแห่งการที่จะเกิดอารมณ์ร้าย ตัดต้นเหตุเสียได้ ฉะนั้นเราไม่ต้องกินยาหอม, ไม่ต้องกินยากล่อมอารมณ์, เพราะเราตัดต้นเหตุแห่งการสูญเสียความสงบสุขของอารมณ์เสียได้ คือกิเลสนั่นแหละ. **เราดับไฟเสียได้ เราก็ไม่ต้องหาอุปกรณ์อะไรมาดับไฟ;** เพราะเราดับต้นเหตุของไฟเสียได้.

ธรรมะมีอย่างนี้ ดับต้นเหตุของความทุกข์เสียได้ ไม่ต้องมานั่งเฝ้าดับความทุกข์อยู่เดี๋ยวนี้; นี้ภาษาบาลีเขาเรียกเกษม ว่า*เขมะ, เกษมจากโยคะ. โยคะ* คือ *สิ่งที่กลุ้มรุมทำร้ายจิตใจของเรา, เกษมจากโยคะ ก็คือไม่มีอะไรมากกลุ้มรุมทำร้ายจิตใจของเราอีกต่อไป*. นี่ผลสุดท้ายมันเป็นอย่างนี้ เป็นความสุขในทางวิญญาณ เป็นความสุขในทางนามกาย คือหมู่แห่งจิตใจ, มีความสงบเย็น ร่างกายไม่ต้องพูดถึง. เมื่อ**จิตใจมันสงบเย็น** เพราะมันไม่มีเหตุที่จะทำให้เร่าร้อน; **นี้เรียกว่าเราอยู่กับความเย็นคือพระนิพพาน** มากกว่าสวรรค์หลายร้อยเท่าหลายพันเท่า. ในสวรรค์ยังยุ่งอยู่กับอารมณ์ของกิเลส ยังมีเรื่องเพศ ในสวรรค์ชั้นต่ำ ๆ สวรรค์ชั้นสูง ๆ ชั้นพรหมก็ยังมีเรื่อง ตัวกู -ของกู มีเกิดมีตาย มีได้มีเสีย. ฉะนั้น สวรรค์นั้นเป็นขี้ผง ถ้าไปเทียบกับพระนิพพาน; เป็นเรื่องที่สูงสุดของความดับทุกข์โดยแท้จริง.

ถ้าพวกที่ถือศาสนาพระเจ้า พระเป็นเจ้า เขาก็จะบอกว่า อยู่กับพระเป็นเจ้าเดี๋ยวนี้เข้าถึงพระเป็นเจ้า; แต่ในศาสนาพุทธไม่มี ไม่มีคำว่าเข้าไปอยู่กับพระเป็นเจ้า แต่**เรามีคำว่า เข้าไปอยู่กับพระนิพพาน,** เข้าถึงพระนิพพาน. พอหมดเปลือกหุ้มห่อ ความโง่ที่หุ้มห่อว่ามีตัวกู มีของกู ที่เป็นเปลือกหุ้มห่อ ออกไปเสีย, ไม่มีความรู้สึกเป็นตัว - ของกู ก็เข้าอยู่กับพระนิพพาน. พวกอื่นเขาจะเรียกว่า เข้าอยู่กับพระเป็นเจ้า ก็ตามเรื่องของเขา เราไม่ต้องทะเลาะกัน, เขามีความหมายเป็นที่พอใจของเขา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่คือผลสุดท้ายของการนั่งใกล้พระรัตนตรัย เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย แล้วก็ได้**พระนิพพานเป็นรางวัล ไม่ต้องซื้อ** ไม่ต้องลงทุนซื้อ. ถ้าต้องลงทุกซื้อไม่ใช่นิพพาน เป็นเพียงสถานเริงรมย์ของหมู่มาร ของพญามาร; ถ้าเป็นพระนิพพานของพระอริยเจ้าแล้ว ไม่ต้องซื้อ.

เอาละ, ขอให้มีอาการที่เรียกว่า ฟ้าสางทางอุบาสก ฟ้าสางทางความเป็นอุบาสก. **ขอให้เราทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม จะเรียกว่าฟ้าสางทางอุบาสก,** แล้วขอย้ำอีกทีว่า ให้ฟ้าสางกลางดึก เดี๋ยวนี้อายุเข้ามา ๓๐ - ๔๐ แล้ว มันจะดึก. ให้ฟ้าสางกลางดึกให้ทันในครึ่งหนึ่งของอายุ ให้ความเป็นอุบาสกความเป็นอุบาสิกาของท่านทั้งหลาย มีการสางขึ้นมา เหมือนกับอาทิตย์ขึ้นมา ทันแก่เวลา, ก็จะไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

เอาละ อาตมาจะต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้เพราะสมควรแก่เวลา แล้วบางคนก็ดูจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่องเพราะมันนานนักแล้ว. ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจ ให้ท่านทั้งหลายมีความกล้าหาญมีความพากเพียรในการปฏิบัติ โดยลักษณะที่กล่าวมาแล้วนี้ สืบต่อไป

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางฝ่ายบรรพชิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายเป็นครั้งที่ ๗ ประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องฟ้าสางในทิศทางต่าง ๆ ต่อไปตามเดิม. ต้องขออภัยที่ว่า จะต้องมีการบรรยายชุดนี้เรื่อย ๆ ไปจนจบ, ยังไม่อาจจะเปลี่ยนเรื่อง แม้ว่าจะมีผู้มาใหม่ หรือผู้ที่ไม่เคยได้ฟังเรื่องนี้.

เรื่องฟ้าสาง นี้ เป็นความมุ่งหมายทั้งหมด คือ**ต้องการให้สิ่งต่าง ๆ มันสางขึ้น ไปในทางที่ดี,** เรามีความมืดมนท์หรือมีความหยุดชะงัก ไม่สำเร็จประโยชน์อยู่หลาย ๆ อย่าง หรือเกือบจะทุกอย่าง เพราะว่าทุกอย่างนั้นสามารถจะทำให้ดีกว่านี้ได้ นั่นแหละจึงต้องนึกถึงเรื่องฟ้าสางของทุก ๆ อย่าง. อาตมาก็เลยถือโอกาสว่าบรรยายกันเสียให้หมด ในโอกาสที่เรียกว่า *"สวนโมกข์ครบรอบ ๕๐"*. ครั้งที่แล้วมา พูดเรื่องฟ้าสางทางอุบาสกอุบาคือฆราวาส ในวันนี้จะพูดถึง**ฟ้าสางทางฝ่ายบรรพชิต.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ข้อแรกนั้นจะ**ต้องนึกถึง ความหมาย** ของสองคำนี้เป็นส่วนสำคัญ. อย่าเอาลักษณะภายนอกเป็นหลัก; เช่นคำว่า**เพศ**มีคำว่า**เพศบรรพชิต**หรือ**เพศคฤหัสถ์;** อย่างนี้ **อาจจะถือเอาความหมายชนิดที่ตรงกันข้ามเกินไป**ก็ได้; เพศบรรพชิตอยู่ในป่า, เพศคฤหัสถ์อยู่ที่บ้าน, ที่จริงมันก็มีความสำคัญอยู่ที่นั่นแหละ แต่ว่า**ต้องถือเอาความหมายให้พอดี.**

สาวกของพระพุทธเจ้า นี้แบ่งออกเป็น*สองพวก* คือพวกที่อยู่บ้านเรือนเรียกว่า*อาคาริกสาวก*, แล้วพวกที่ไม่มีบ้านเรือน ก็เรียกว่า*อนาคาริกสาวก*. แต่แล้วดูให้ดีว่า *ทั้งสองพวกนี้จะไปไหน? ต้องการอะไร* ? ถ้ามันถูกต้อง **ตามความหมายของสาวก** ก็เรียกว่า **มุ่งหมายจะไปนิพพาน** เป็นที่สุด, จะบรรลุนิพพานเป็นที่สุดด้วยกันทั้งนั้น. อย่าเข้าใจไปว่า มันเดินคนละทาง อย่างที่ว่าหันหลังให้กัน; พวกหนึ่งเดินไปทางนี้, แล้วพวกหนึ่งก็หันหลังให้ เดินไปอีกทางหนึ่ง, อย่างนั้นมันผิดหมด. จะต้องมองให้เห็นภาพว่า **ทั้งบรรพชิตและทั้งคฤหัสถ์เดินไปทางเดียวกัน** พวกที่ยังละจากบ้านเรือนไม่ได้ ยังต้องอยู่กับบ้านเรือน นี้ก็มีความจำเป็น ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ที่บ้านเรือน เพื่อความมุ่งหมายอย่างเดียวกันกับบรรพชิต ที่ว่าเพื่อการบรรลุถึงนิพพาน.

พวก*บรรพชิตที่ยังไม่ต้องการจะบรรลุนิพพานก็มี* เพื่ออยู่อย่างมีความทุกข์น้อย ตามที่จะเป็นไปได้. *ฆราวาสยังไม่ต้องการจะบรรลุถึงนิพพานก็มี*; แต่จะอยู่อย่างความเป็นผู้มีความทุกข์น้อย, มีความทุกข์น้อย, อย่างนี้ก็มี. ใจความสำคัญมันจึงไปอยู่ตรงที่ว่า ไม่มีความทุกข์ หรือมีความทุกข์แต่น้อยที่สุด. เท่าที่จะทำได้ บางคนเข้าใจผิดเอามาก ๆ ถึงกับว่าตรงกันข้าม. แล้วพวกที่ยังต้องอยู่ที่บ้านที่เรือนนั้น ก็ทอดอาลัยเหมือนกับว่าตายอยาก คิดไม่ไหว ไปไม่ได้ ทำไม่ได้ มันก็เลยทำไม่ได้เอาจริง ๆ, เมื่อคิดว่าทำไม่ได้, **เมื่อจิตมันคิดว่าทำไม่ได้ มันก็ทำไม่ได้จริง ๆ** เหมือนกัน; ฉะนั้น อย่าได้ปล่อยให้ความคิดชนิดนี้เข้ามา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สำหรับคำว่า *"บรรพชิต"* นี้ *มีความหมายที่สำคัญ* อยู่เพียงว่า *เว้นหมดที่มันควรจะเว้น แล้วก็ถึงให้หมด เท่าที่มันควรจะถึงได้;* ฉะนั้นอะไร ๆ ที่พวกที่ **อยู่ที่บ้านหรือที่วัด** ก็ตามเถอะ จะเว้นได้ก็ **เว้นให้หมด** และส่วนที่มันจะทำให้ถึงได้ก็**ถึงให้หมด** นี้จะ**เรียกว่าบรรพชิต**, ไม่ได้เอาเรื่องบ้านหรือเรื่องวัดเป็นหลัก. ไปคิดดูเอาเองว่า อะไรเราจะเว้นได้กี่อย่าง ? เกี่ยวกับ **ศีล** ก็ดี เกี่ยวกับ**มารยาท** ก็ดี เกี่ยวกับ**โคจร** ที่เที่ยวไปเที่ยวมา ก็ดี นี่**อะไรที่จะเว้นได้** ก็**เว้นเสียให้หมด, ที่จะถึงให้ได้กี่อย่าง** ก็**ถึงเสียให้หมด** ว่าจะปฏิบัติอะไรได้บ้าง **ก็ปฏิบัติเสียให้หมด** ไม่เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย. เรื่องที่**ควรละก็ละ** ไม่เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย, เรื่องที่จะต้องถึงให้ได้ก็ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย, มันจะเล็กน้อยเท่าไร ก็ถือว่ามีความสำคัญมาก ที่ละก็ต้องละ**ที่จะถึงก็ต้องถึง.** คำว่า *"บรรพชิต"* มีความหมายได้เป็นสองฝ่าย เพราะคำคำนี้เราจะ*แปลว่า "เว้น" ก็ได้, แปลว่า "ถึง" ก็ได้.*

เมื่ออยู่ที่บ้าน **ถ้าเว้นทุกอย่างที่ควรเว้น** และพยายามให้ **ถึงทุกอย่างที่ควรถึง** มันก็**เป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน**. นี่ฟังแล้วแปลกหู ว่า เป็นบรรชิตอยู่ที่บ้าน; บางคนก็จะไม่เชื่อ, แล้วก็หาว่าว่าเอาเอง. จะว่าเอาเองหรือไม่ว่าเอาเอง ก็ดูที่คำคำนั้นเป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน มันแปลกหู แต่ถ้าเนื้อแท้ของเรื่อง ใจความของเรื่อง มันอยู่อย่างนี้. ลอง**เว้นที่ควรเว้นให้หมด** และ**ลุถึงที่ควรลุถึง**ให้หมด มัน **ก็เป็นบรรพชิต**; แล้วมันก็อยู่ที่บ้านก็ได้ ตามความสะดวก. เพราะเป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่า *พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี สามพวกนี้อยู่ที่บ้านก็ได้;* แล้วจะไม่จัดให้เป็นบรรพชิตได้อย่างไร เพราะว่า**เป็นสมณะโดยสมบูรณ์**แล้วด้วยซ้ำไป.

อย่าแยกออกจากกัน ให้มากเกินความจริง, อย่าแยกวัดออกจากบ้าน ให้มันมากเกินความจริง, อย่าแยกฆราวาสออกจากพระ ให้มันมากเกินความจริง. ถ้าเรา**ทำอย่างพระอยู่ที่บ้าน**มัน**ก็เป็นพระที่บ้าน.** ถ้าเป็นฆราวาสปฏิบัติดีที่สุดโดยความหมายนี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็เป็นพระอยู่ที่บ้าน. อย่างนี้จะเรียกว่าฟ้าสางได้หรือไม่ ? ถ้าแต่ก่อนไม่เคยคิดอย่างนี้ เดี๋ยวนี้มีความคิดอย่างนี้ มันก็น่าจะถือว่าเป็นฟ้าสาง ลืมหูลืมตามากกว่าเดิม.

บรรพชิตโดยภาษาคนก็อย่างหนึ่ง, บรรพชิตโดยภาษาธรรม ก็อย่างหนึ่ง. บรรพชิตโดยภาษาคน ก็สำหรับเด็ก ๆ เห็นพระแดง ๆ มา ก็สาธุ ยกมือไหว้; นั้นมันเอาข้างนอกเป็นหลัก ตามประสาเด็ก ๆ, ประสาคนที่ไม่รู้ว่าบรรพชิตนั้นมีหัวใจอยู่ที่ไหน. นี่บรรพชิตอย่างนี้เป็นบรรพชิตในภาษาคน. ถ้ามาศึกษารู้ว่า **บรรพชิต** นั้น เว้นสิ่งที่ควรเว้นแล้วก็ถึงสิ่งที่ควรถึง มัน**อยู่ที่หัวใจ ไม่ได้อยู่ที่ร่างกายข้างนอก**; มุ่งหมายความเป็นบรรพชิตที่ตรงนั้น; อย่างนี้ก็เรียกว่า **บรรพชิตในภาษาธรรม.**

เรื่องภาษาคนภาษาธรรมนี้มีประโยชน์มาก ขอให้ช่วยกำหนดจดจำไว้ให้ดี เอาไว้ใช้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด ในทุก ๆ เรื่อง ซึ่งจะมีมาข้างหน้า. *ภาษาคนภาษาธรรม อันหนึ่งมองข้างนอก, อันหนึ่งมองข้างใน, อันหนึ่งมองที่ชื่อ หรือคำ, อันหนึ่งมองที่ความหมายอันลึกซึ้ง.*

ทีนี้ก็จะพิจารณาให้ละเอียดต่อไปถึงว่า **ความมุ่งหมายหรือความหมายของบรรพชิต** มันอยู่ที่ไหน ? บรรพชิตเว้นที่ควรเว้น แล้วก็ทำที่ควรทำ, แล้วก็ไปที่ควรไป**นี้เพื่อไปสู่สิ่งสูงสุด ที่มนุษย์ควรจะได้** ควรจะถึง, เขาเรียกกันว่า จุดหมายปลายทางหรืออะไรทำนองนี้. ปลายทางอยู่ที่ไหน ก็ไปที่นั่น. สำหรับ **พุทธบริษัท ปลายทางมันก็อยู่ที่พระนิพพาน** คือความหลุดพ้น; จะเป็นฆราวาสที่บ้านเรือน หรือเป็นบรรพชิตอยู่ที่วัดที่ป่า ล้วนแต่มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน. **ทุกคน** ต้องพยายามที่ให้เป็นการเดินทาง, **ให้ชีวิตนี้เป็นการเดินทาง** คือ ดีขึ้น ๆ ดีขึ้น, แล้วก็**ไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่บ้านเรือนหรือว่าผู้ที่ไม่มีบ้านเรือน.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทีนี้ จะต้องพูดกันตรง ๆ นิดหน่อย อย่าหาว่ากระทบกระเทือน : เพราะบรรพชิตสมัยนี้ จะกลายเป็นอยู่บ้านเรือนไปเสียแล้วก็มี, เพราะว่าวัดวาอารามกุฏิวิหารบางแห่ง มันคล้ายกับบ้านเรือนของเศรษฐีคฤหบดีไปเสียก็มี, ไม่เป็นอย่างสมัยพุทธกาล. ครั้งพุทธกาลจะไม่มีภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ที่อาจจะมีกุฏิวิหารอยู่อย่างกับบ้านของคฤหบดี; อยู่กระท่อมดินเล็ก ๆ นั้นน่ะวิเศษที่สุดแล้ว เป็นเรื่องส่วนตัว, โดยมากก็จะอยู่ที่รวม ๆ กันเรียกว่าวิหาร คือโรงใหญ่ ๆ หลังคาเตี้ย ๆ มุดเข้าไป, ตั้งเตียง เตียงทำด้วยไม้เป็นแถวไป ก็อยู่ในนั้น ชั้นธรรมดาเหมือนกับว่าไปอยู่โรงพยาบาลชั้นอนาถา ก็นอนเตียงเป็นตับไป, ถ้าชั้นพิเศษก็ไปอยู่ห้องคนเดียวพิเศษ. ครั้งพุทธกาลชั้นพิเศษก็กุฏิดินเล็ก ๆ เพราะทำใหญ่เกินกว่านั้นไม่ได้ มันผิดวินัย, แล้วจะมีอะไรอย่างที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ มันผิดวินัย. นั่นแหละคำว่า**บ้านเรือน** หรือคำว่า **ไม่มีบ้านเรือน** นี้มันผิด มันเปลี่ยนแปลงไปจนผิดกับสภาพเดิม. ขอให้นึกถึงสภาพเดิม แล้วก็จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ดี.

ที่ว่า บรรพชิตไม่มีบ้านเรือน มันใช้ได้สำหรับบรรพชิตสมัยหนึ่งยุคหนึ่งในสถานการณ์อย่างหนึ่ง. เดี๋ยวนี้เรียกชื่อว่าบรรพชิต แต่ไม่อยู่ในฐานะที่ไม่มีบ้านเรือน, กลับจะมีบ้านเรือนยิ่งกว่าบ้านเรือน. ถ้าไปเทียบกับคนยากจนบางคน, ชาวไร่ชาวนาอยู่กระท่อมอยู่บ้านอย่างที่เรียกว่าของคนจน มันก็จะรู้สึกขัดแย้งกันมากทีเดียว สำหรับจะพูดว่า อยู่บ้านเรือนหรือไม่อยู่บ้านเรือน.

ทีนี้ ถ้าว่าอยู่ที่วัด เอาละ*อยู่ที่วัดหรืออยู่ในป่า* ก็ตาม ถ้าไม่เว้นที่ควรจะเว้นแล้วไม่ลุถึงที่ควรจะลุถึง จะเป็นอย่างไร ? จะ*แต่งตัว* อย่างบรรพชิต *กินอยู่อย่างบรรพชิต* อะไร ๆ อย่างบรรพชิตอยู่ในป่าด้วย แล้วก็*ไม่เว้นสิ่งที่ควรเว้น* แล้วก็*ไม่ลุถึงสิ่งที่ควรลุถึง* จะเป็นอย่างไร ? *จะเป็นบรรพชิตได้ที่ตรงไหน ?*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ จะบอกความหมายสำคัญ ว่าความหมายที่แท้จริงของ**บรรพชิต** กับ**ฆราวาส**นั้น มัน**ต่างกันอยู่ที่ตรงว่า** ออกไป **เป็นบรรพชิต** เพื่อ**ได้รับความสะดวกในการที่จะบรรลุนิพพาน,** ในการที่จะเดิน, เดินไปทางไกลไปสู่นิพพาน อยู่อย่างบรรพชิตสะดวกกว่า. เปรียบเทียบให้เห็นง่าย ก็เหมือนว่า คนจะเดินทางไกลสองคน, *คนหนึ่งแบกหาม* หิ้วของนุงนัง ๆ ไปหมด, แล้ว*อีกคนหนึ่งตัวเปล่า* ไม่ได้ถือแบกอะไร, แล้วสองคนนี้คนไหนมันจะเดินสะดวก ? นั่นแหละคือความต่างกัน. ฉะนั้น การที่จะออกมา**เป็นบรรพชิต ก็เพื่อออกมาสู่ความสะดวก ที่จะเดินทางไกลไปนิพพาน.**

อ่านดูทุกสูตรหรือทุกเรื่อง*ในพระบาลี ที่เกี่ยวกับคนออกบวชนั้น* จะพบว่าเขาได้ฟังธรรมะที่พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว, เข้าใจชัดเจนว่าอย่างนั้น ๆ แล้วดับทุกข์ได้จริงนี่เขาเข้าใจชัดเจน แล้วเขาก็ *เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า การที่จะปฏิบัติ อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ฟังนั้น ในเพศฆราวาสทำยาก*, ใช้คำว่า *"จะประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยดี เหมือนสังข์ที่ขัดดีแล้ว ในเพศฆราวาสนั้นทำไม่ได้. ฆราวาสับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี ก็ทำไม่ได้หรือทำได้ยาก.* เมื่อเราต้องการ เราก็ละเสีย *จึงออกมาบวชออกจากเรือน, บวชเป็นผู้ไม่มีเรือน เพื่อว่าจะประพฤติพรหมจรรย์นั้น ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ด้วยดี, เหมือนหอยสังข์ที่เขาขัดแล้วดี ได้โดยง่าย นี้จึงบวช"* อย่างนี้ทั้งนั้น. ทุกสูตรและทุกเรื่องของการที่ออกบวชจะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น. มันก็เหลืออยู่นิดเดียว ที่ว่า เพื่อความสะดวกในการที่จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยดี เหมือนสังข์ที่เขาขัดแล้ว. ดังนั้นมันอยู่ที่นั่น **อยู่ที่สะดวกกว่า** พูดได้ว่าสะดวกกว่า. ฉะนั้น อย่าเอามาเป็นคู่ปรปักษ์ขนาดตรงกันข้าม ถ้าว่า**ออกบวชไม่ได้** มัน**ก็ไปอย่างคนเดินช้า ๆ** แบกของหนักพะรุงพะรัง; เหมือนกับแบกบ้านแบกเรือนไปด้วย อย่างนี้มันก็ไปช้า. ฉะนั้น ถ้าเราไม่มีภาระอย่างนั้น เราก็ไปเร็ว **อย่าถือว่า จะไปไม่ได้เสียเลย.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ ถ้าว่าเดี๋ยวนี้ คนที่บ้านที่เรือนบางคน เป็นพ่อบ้านแม่เรือนก็ได้ ที่อิสระ, เป็นผู้อิสระแก่บ้านแก่เรือน; เขาอาจจะจัดบ้านเรือนของเขา ให้มีความเป็นอยู่ที่สะดวกแก่เขา ในการที่จะประพฤติพรหมจรรย์ ให้คล้ายกับพวกที่อยู่ที่วัดก็ได้ ถ้าเราเป็นคนมีทรัพย์มีกำลัง เป็นผู้เป็นอิสระ จัดบ้านจัดเรือนในบ้านในเรือนนั้นให้สะดวกแก่การประพฤติพรหมจรรย์ ให้ดีกว่าที่วัดบางวัดก็อาจจะได้. นี่พูดอย่างนี้มันจะรุนแรงไป แต่ว่ามันเป็นความจริง จึงขอให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้มันเกิดฟ้าสาง คือเปลี่ยนไปในทางที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบรรพชิต.

มันมีปัจจัยของความสำเร็จและความไม่สำเร็จ **ไม่ว่าจะศึกษาอะไร จะปฏิบัติอะไร ทำงานอะไร** มองดูให้ดี **มันมีปัจจัยแห่งความสำเร็จและปัจจัยแห่งความไม่สำเร็จ อยู่ด้วยกัน** ทั้งนั้น, แล้วก็ขอให้มุ่งหาปัจจัย แห่งความสำเร็จเถอะ. เมื่อมันมีอะไรกี่อย่าง ๆ ก็ **ทำไปเท่าที่จะทำได้ มันก็จะได้รับความสำเร็จ.**

บางทีการบวชนี้ เป็นเพียงการกระทำชั่วคราว เหมือนสมัยนี้ที่นิยมกันสมัยนี้ ออกมาบวชเพื่อศึกษาทดลองจนถึงที่สุด แล้วก็กลับไปเป็นฆราวาส อย่างนี้ก็มี; แม้ว่าจะไม่ตรงตามความประสงค์เดิม. แต่โบราณนั้นไม่มีที่จะบวชแล้วกลับไปเป็นฆราวาส, เอาความรู้ไปใช้ นั้นไม่มี ไม่มีระเบียบ ไม่มีประเพณี. แต่เดี๋ยวนี้มี ก็ยังนับว่ามีส่วนดีแหละ, ดีกว่าไม่ได้บวช. แม้จะเป็นการบวชชั่วคราว ก็ยังดีกว่าไม่ได้บวช, เพราะจะได้รู้เรื่อง ว่าบวชนั้นมีอะไรบ้าง, ทำอย่างไรบ้าง, แล้วไปครองเรือนอยู่ที่บ้านที่เรือน ให้มันมีความหมายของคำว่า “บวช” ได้มากขึ้น ก็ได้รับประโยชน์อยู่เหมือนกัน.

จึงมองดูกันว่าเป็นบรรพชิตกันที่ไหน ? เป็นบรรพชิตอยู่ที่ไหน ? *เป็นบรรพชิตที่บ้านก็ได้* อย่างที่พูดมาแล้ว, *เป็นบรรพชิตในป่า ซึ่งมิใช่บ้านก็ได้*. แต่ถ้า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ดีที่สุดถูกต้องที่สุด ต้องพูดว่า **เป็นบรรพชิตอยู่ในหัวใจ**. ความเป็นบรรพชิตนั้น อย่าเอาไว้ที่บ้าน, อย่าเอาไว้ที่ป่าเลย, เอาไว้ในหัวใจซิ. หัวใจมันอยู่ที่ไหนก็รู้กันอยู่แล้ว **ให้มีความเป็นบรรพชิตอยู่ในหัวใจ**. ถ้าอย่างนี้แล้วก็**ทำบ้านให้เป็นวัดได้**, มีวัดอยู่ที่บ้านได้ โดยความหมายในภายใน.

เดี๋ยวนี้เรามันประสบความลำบากตรงที่ว่า โลกมันเปลี่ยนมากเกินไป, อะไร ๆ มันเปลี่ยนมากเกินไป จนสับสนกันไปหมด. **ความเจริญแผนใหม่** นั้นมันกลายเป็นว่ายุ่ง, ยิ่งยุ่งยิ่งดี ยิ่งมีเรื่องมากยิ่งดี ยิ่งมีภาระมากยิ่งดี, มันก็เลย**ขัดขวางกันบ้าง**เป็นธรรมดา กับการที่จะถือหลักว่าจะบรรลุความสงบ, จะพ้นจากความรบกวนแห่งกิเลส; **เพราะเราบูชาวัตถุ**. บูชาวัตถุนั้น **คือบูชาความสุขสนุกสนาน**, เอร็ดอร่อยทางวัตถุจนเป็นทาสของวัตถุไปหมดแล้ว. **ที่บวชไม่ได้** หรือ**บวชไม่จริง** บวชแล้วก็ไม่จริงนี้ **เพราะว่าเป็นทาสของวัตถุ**. ระวังว่า **ความเป็นทาสของวัตถุนี้เป็นข้าศึกของพรหมจรรย์**; ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้าน หรืออยู่ที่วัด อยู่ที่ไหนก็ตาม เป็นทาสของวัตถุได้ทั้งนั้นแหละ. ถ้าที่ไหนมันมีปัจจัยแห่งความสุขทางวัตถุมาก แล้วที่นั่นก็เป็นทาสของวัตถุมาก ไม่ว่าที่บ้าน ไม่ว่าที่วัด.

เดี๋ยวนี้คนเคยชินกับความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางวัตถุ จึงสั่นหัว ที่จะมาประพฤติพรหมจรรย์เอาชนะกิเลส มันก็เลยหาคนที่จะบวชจริงยาก คือคนที่จะสมัครบวชประพฤติพรหมจรรย์นั้นก็หายาก. บวชแล้วก็ยังไม่ประพฤติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์อันนั้น ก็หาคนบวชจริง ๆ มันก็ยาก. นี่แหละความเป็นบรรพชิตมันก็มืดมันลง มืดมัวลง มันควรจะรู้จักสางกันเสียที.

ถ้าเรายังนิยมความรู้สึกสงบ ไม่วุ่นวาย พอใจความเรียบง่าย อยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีความวุ่นวาย นั้นแหละจะง่ายในการที่จะเป็นบรรพชิต. ถ้ามีการดำรงชีวิตไป

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ในทางที่ได้เปรียบแก่กิเลส, ฟังยากหน่อยนะ : **มีการดำรงชีวิตชนิดที่ได้เปรียบฝ่ายกิเลส,** ทั้งคนอยู่บ้านทั้งคนอยู่วัด มีการดำรงชีวิตชนิดที่ได้เปรียบแก่ฝ่ายกิเลส. *ฝ่ายพญามารได้เปรียบ* ฝ่ายที่จะเป็นพระเป็นอะไรนี้ กลับยากลำบากหรือเสียเปรียบ; เพราะว่า*จิตของเขานั้นมันไปบูชาวัตถุเสียแล้ว*. จิตของประชาชนไปบูชาวัตถุเสียแล้ว มันก็ได้เปรียบแก่ฝ่ายกิเลสหรือฝ่ายพญามารไปตั้งแต่ต้น. **นี่จะเป็นให้เปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง จนที่วัดมันก็กลายเป็นที่รวบรวมสมบัติพัสถาน** ภาระอะไรต่าง ๆ ยิ่งกว่าที่บ้าน. ถ้าให้พูดตรง ๆ ก็พูดว่า บางคนที่อยู่ที่บ้านกลับมีความสงบมากกว่าบางคนที่อยู่วัดที่เป็นบรรพชิต. บรรพชิตบางคนมีภาระอย่างชาวบ้านมากเกินไป ทั้งที่ชาวบ้านบางคนอยู่ที่บ้าน เขาก็มีภาระอย่างชาวบ้านน้อยกว่า.

นี่แหละ**ความมืดของบรรพชิต ซึ่งมันควรจะสาง** ควรจะสาง ฉะนั้นจึงของพูดถึงอาการที่จะสางกันได้อย่างไร.

ขอให้ทุกคน**เตรียมพร้อมที่จะเดินทาง.** *บรรพชิตอยู่ที่บ้านหรือบรรพชิตอยู่วัด* นี้กลายเป็นพูดคำที่ตลก ว่าบรรพชิตอยู่บ้านหรือบรรพชิตอยู่วัดก็ตาม เตรียมตัวเดินทาง. ทั้งพวกที่อยู่ที่บ้านและทั้งพวกที่อยู่ที่วัด; ใช้คำว่าพุทธบริษัทดีกว่า ทั้งพวกที่อยู่ที่บ้านและทั้งพวกที่อยู่ทีวัดล้วนแต่เป็นบรรพชิต ขอให้เตรียมพร้อมเพื่อการเดินทาง, ไม่สร้างอุปสรรคที่จะขวางทาง, **มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา** สุดฝีมือด้วยกันทั้งนั้น. มา**ถือหลัก**อย่างนี้ว่า อยู่ที่บ้านก็ตาม, อยู่ที่วัดก็ตาม มันจะทำได้มากเท่าไร ก็**ทำให้สุดความสามารถเท่านั้น ในการที่จะมีศีล**เต็มที่ของฆราวาส, **มีสมาธิ** อย่างเต็มที่ของฆราวาส, **มีปัญญา**อย่างเต็มที่ของฆราวาส, **ไม่หลงในอารมณ์ที่เป็นที่ตั้งของกิเลส** ที่เป็นการหน่วงเหนี่ยวให้เนิ่นช้า **คือสิ่งที่ให้เกิดสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฆราวาสแม้จะมีศีลไม่เท่าพระ แต่ถ้าฆราวาสถือศีลฆราวาสเต็มที่ **ก็มีผลเท่ากัน.** มันจะมีผลเท่ากันสำหรับความเป็นฆราวาส ที่จะ**เดินไปอย่างช้า ๆ. บรรพชิตมีศีลมากกว่า** ก็มีผลเท่ากัน ที่จะ**เดินไปอย่างเร็ว ๆ;** เพราะว่ามันแยกกันแล้วว่า จะเดินช้าหรือจะเดินเร็ว.

สมาธินั้น ก็มีกำลังใจเท่ากันได้ มุ่งมั่นต่อปลายทาง. มีคำบัญญัติดีที่สุดอยู่คำหนึ่ง คือคำบัญญัติที่ว่า สมาธิคืออะไร ? **สมาธิคือเอกัคคตาจิต ที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์.** ที่จริงคำนี้ก็เคยเอามาพูดให้ฟังหลายหนแล้ว กลัวว่าจะไม่ค่อยสนใจ. โดยส่วนใหญ่ให้ถือว่า *เอกัคคตาจิตคือจิตที่มีอารมณ์เดียว มีนิพพานเป็นอารมณ์* คือนิพพานเป็นเพียงอารมณ์เดียวของเอกัคคตาจิตนั้น; นั้นแหละคือสมาธิ. ฉะนั้น**อยู่บ้านก็ได้ อยู่วัดก็ได้ ขอให้มีจิตชนิดที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ สมาธินั้นสมบูรณ์;** เมื่อข้างภายในคือจิตเป็นอย่างไรแล้ว ข้างนอกมันจะหมุนตามไปเอง. ให้ทุกคนเลย อยู่ที่บ้านหรืออยู่ที่วัดก็ตาม **มีปณิธานที่ว่า มีพระนิพพานเป็นอารมณ์** มุ่งพระนิพพานกันทั้งนั้น; ยังอยู่ไกลก็มุ่งแต่ที่ไกล ใกล้แล้วก็มุ่งใกล้ ๆ นั้นแหละ; ไม่ว่าอยู่ใกล้หรืออยู่ไกล, ไม่ว่าเป็นผู้ครองเรือนหรืออยู่อย่างไม่มีเรือน ก็จงมุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์ด้วยกัน. นั่นแหละคือสมาธิที่มีความหมายเต็มที่.

ทีนี้เรื่อง**ปัญญา**นั้น *มาสุดอยู่ง่าย ๆ ตรงที่ว่า* **ทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา**. อย่าไปมัวทะเลาะกับมัน, ทะเลาะกับมันก็คือว่า จะเอาให้ได้อย่างที่กูต้องการ **จะเอาให้ได้อย่างที่กูต้องการ** แล้วคนนั้นมัน**จะเจ็บปวด** มันจะลงนั่งน้ำตานองหน้าอยู่เรื่อย ๆ ไปแหละ. **เพราะไม่รู้ว่าทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.** แม้จะเป็นฆราวาสก็อย่าต้องร้องไห้แหละเป็นการดี ในเมื่อสิ่งต่าง ๆ มันไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการ; เพราะสิ่งต่าง ๆ มันจะต้องเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. เราจะเป็นอะไร ก็**ไม่ต้องเป็นทุกข์.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะพูดให้ลืมยากสักหน่อยหนึ่ง ว่า**เกิดเป็นคนทั้งทีอย่าเป็นทุกข์ให้ละอายแมว;** เพราะว่าแมวมันไม่เป็นทุกข์นี่ แล้วคนเป็นทุกข์จะดีกว่าแมวได้อย่างไร, ถ้าอนุญาตให้พูดแรงกว่านั้น ก็ต้องพูดว่าอย่าให้ละอายหมาซิ; เพราะว่าหมามันก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน. เราเลี้ยงไว้หลายตัวไว้ศึกษา ไว้เป็นครู ดูอยู่ทุกวัน ทุกอิริยาบถ มันไม่ได้เป็นทุกข์เหมือนชนิดที่ท่านสมภารเป็นทุกข์นี่ ก็เลยว่า เกิดเป็นคนทั้งที อย่าต้องเป็นทุกข์ให้ละอายแมว. นั้นแหละคือ**ปัญญา ที่มันพอแก่ความหมายทุกอย่าง, มีความเป็นเช่นนั้นเอง** เรียกว่า **ตถตา,** ตถตา **เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของอิทัปปัจจยตา** ไปยินดี ไปรักให้โง่, ไปเกลียดให้โง่, ไปกลัวให้โง่ ไปอะไรให้มันโง่ทำไมเล่า. ไม่ต้องไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว ไปวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์กับมันซิ, แล้วมันก็ไม่มีความทุกข์ดอก. นี่เรียกว่า **ปัญญา**, ปัญญา**ถึงที่สุดเลย. ปัญญาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่ว่าต้องไปทำวิปัสสนาทุกรูปแบบ**, ทำอะไรทุกรูปแบบ ถ้า**เพียงแต่เห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเช่นนั้นเอง** จนไม่ไปยินดียินร้ายกับมัน แล้วก็นั่นแหละปัญญา มันถึงที่สุดได้เพียงเท่านั้น จะทำวิปัสสนาไปถึงไหน มันก็ไปจบอยู่ที่ตรงนั้นแหละ, ตรงที่**เฉยได้ต่อสิ่งทั้งปวง ว่าเป็นเช่นนั้นเอง,** มัน**เป็นตถาตา.**

ฉะนั้นอยู่ที่บ้านหรืออยู่ที่วัดมันก็มีปัญญาเดียวกันนี้แหละ, ไม่ใช่คนละปัญญาเลย. มันจะเพียงแต่ว่ามากหรือน้อยกว่ากัน. ถ้าอยู่ที่วัดสะดวก ฝึกฝนอยู่มาก มันก็อาจจะมีมาก มีง่าย มีเร็ว, อยู่ที่บ้านมันงุ่มง่ามหน่อย แต่ก็ต้องมีอย่างนี้แหละ ฉะนั้น**อะไรเกิดขึ้น ก็เอาตถตา** นี่แหละ**มารับหน้าไว้ก่อน** โดยไม่ต้องยินดียินร้าย. ไม่ว่าอะไรที่มันจะเกิดขึ้นในลักษณะไหน จะดีจะชั่ว จะกำไรจะขาดทุน จะแพ้ จะชนะ จะกี่อย่าง ๆ มันก็ต้องตถาตาไว้ก่อน, คือตั้งตัวให้ได้ด้วยคำว่า “ตถตา” ตั้งตัวให้คงที่อยู่ได้อย่าให้เอียง อย่าให้เซ **ตั้งตัวไว้ให้มั่นคงได้ ด้วยคำว่า ตถตา- มันเช่นนั้นเอง.** ครั้น**ตั้งตัวได้** อย่างนี้แล้ว ก็ดูต่อไปว่า จะทำอย่างไรต่อไป ให้มันสมหรือให้มันเข้ากับตถตา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ในเรื่องนี้. **แล้วก็แก้ไขไปซิ**, ทำไปซิ, มันก็ต้องประสบความสำเร็จ. นี่เรียกว่าไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องยินดี ไม่ต้องยินร้าย, เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ของพระพุทธศาสนา หรือของพระธรรม.

เดี๋ยวนี้เราพูดถึงบรรพชิต เรื่องของบรรพชิต, เรื่องฟ้าสางของบรรพชิต. บรรพชิตยังจะต้องมีความรับผิดชอบแปลกออกไปจากฆราวาส. *เมื่ออยู่ในเพศบรรพชิตบริโภคอาหารของชาวเมืองนี่*; ถ้าเป็นฆราวาสธรรมดา บริโภคอาหารของตนเอง ความรับผิดชอบ ในการที่จะต้องปฏิบัติให้สมกับการที่จะบริโภคอาหารของชาวเมือง มันยังมีอีกส่วนหนึ่ง. ฉะนั้น*พวกบรรพชิตที่ออกจากบ้านจากเรือน* มาอยู่อย่างนี้แล้ว *บริโภคอาหารของชาวบ้านชาวเมือง* **ต้องนึกถึงข้อที่เขาถวายด้วยศรัทธรา และด้วยความเคารพ.** เอาอาหารมาถวายพระนี้ ถวายด้วยศรัทธา หวังว่าจะได้มีผลมีอะไรใหญ่โตกว้างขวาง, แล้วถวายด้วยความเคารพ.

เมื่อคนคนหนึ่งเขาอาละวาด เขาชื่อนายนรินทร์กลึง เขาด่าพระอย่างนี้ว่า “เอามาให้ฉันแล้วยังต้องไหว้อีก, เอามาให้ฉันทั้งที่แล้วยังต้องไหว้อีก” เขาว่าอย่างนี้; แล้วพระเหล่านี้ปฏิบัติไม่สมกับการที่เขาเอามาให้ฉันทั้งที แล้วยังต้องไหว้อีก. เขาก็โฆษณาเป็นเรื่องครึกโครมมากที่สุดอยู่หลายปี. *นี่เขาให้สำนึกในข้อที่ว่า บรรพชิตบริโภคอาหารของชาวเมือง* ที่ถวายด้วยศรัทธรา แล้วยังไหว้อีก. พูดภาษาหยาบคายก็ว่า เอามาให้กินแล้วยังต้องไหว้อีก, แล้วทำไมไม่ทำให้สมกับอาการอย่างนั้นล่ะ ?

นี่แหละ**จะต้องร่วมมือกัน, ผู้ให้และผู้รับร่วมมือกัน** ทำให้เกิดประโยชน์สำเร็จตามความมุ่งหมายของการมีพรหมจรรย์ แห่งพระพุทธศาสนา, ซึ่ง*พระองค์ตรัสว่า ธรรมวินัยนี้เพื่อประโยชน์สุขเกื้อกูลแก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์ เธอจงช่วยกันรักษา*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สืบอายุธรรมวินัยนี้ไว้ เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์, แล้วช่วยกันอบรมสั่งสอนจนกระทั่งว่า มหาชนเหล่านั้นจะบอกกล่าวสั่งสอนกันได้สืบต่อ ๆ ไป ในลำพังมหาชนเหล่านั้น; หมายความว่า **ให้ชาวบ้านรู้ธรรมะ จนสามารถบอกสอนต่อ ๆ สืบกันไป โดยไม่ต้องมีบรรพชิตก็ยังได้.** ท่านหวังมากถึงขนาดนี้ มันก็เป็นหน้าที่ของบรรพชิต. บรรพชิตไม่มีบ้านเรือน ไม่ได้ทำนาเอง ไม่ได้ปรุงอาหารเอง แต่บริโภคอาหารของชาวบ้าน **ในฐานะผู้มีชีวิตอยู่ด้วยของที่ผู้อื่นให้ บรรพชิตก็ต้องรับผิดชอบมากกว่า ในการที่จะทำให้ศาสนาหรือพรหมจรรย์ยังคงมีอยู่ในโลกนี้.**

วันนี้เราก็พูดกันถึงเรื่องฟ้าสางทางบรรพชิตโดยตรง. ครั้งที่แล้วมา พูดถึงเรื่องฟ้าสางทางฝ่ายฆราวาส อุบาสกอุบาสิกา เอาไปเปรียบเทียบจับคู่กันดู.

ฟ้าสางทางสมณสารูป.

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดถึงเรื่องโดยหัวข้อว่า : *ฟ้าสางทางสมณสารูป* คือเมื่อพูดถึงเรื่องบรรพชิตแล้ว ก็จะพูดถึงเรื่องบรรพชิตกันไปให้มันหมด ฟ้าสางทางสมณสารูป.

บางคนอาจจะไม่เข้าใจคำว่า *"สมณสารูป"* คำนี้แปลว่า *มีรูปสมควรแก่สมณะ*, มีรูปสมควรแก่ความเป็นสมณะ คือ**มีกิริยาอาการท่าทางความปรากฏ สมควรแก่ความเป็นสมณะ** ก็เหมือนที่เราหวังหรือเรารู้จักกันอยู่นี้ ถ้าว่าเป็นพระ จะต้องมีกิริยาท่าทางอาการแสดงออกมาอย่างไร, กิริยาอาการที่แสดงออกมาสมควรแก่สมณะ นั่นแหละเรียกว่าสมณสารูป. **เป็นพระต้องมีสมณสารูป** คือมีกิริยาอาการสมควรแก่ความเป็นสมณะผู้สงบกิเลสได้. *สมณะ* แปลว่า *ผู้สงบ* สงบอะไร ? *สงบสิ่งที่วุ่นว่าย* คือ กิเลส สงบกิเลสเสียได้ จึงเรียกว่า สมณะ; เป็นสมณะก็ต้องมีปรากฏการณ์ภายนอก แสดงว่าเป็นสมณะ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่มันเป็นทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและเป็นทั้งเรื่องจริง ที่มันจะต้องทำให้จริง. เราจึงถือเป็นหลักกันมาว่า **พอเห็นรูปร่างหน้าตากิริยาท่าทาง** ก็พอจะบอกได้ว่า คนนี้เป็นพระ, **คนนี้เป็นสมณะ** *ใช้จีวรสีเหลือง* และ*ก็ถือบาตรถือกลด* อะไรเข้าด้วยแล้วก็ดูง่ายเข้าอีก. แต่นั่นไม่ใช่เรื่องที่สำคัญ มันอยู่ที่**ลักษณะ**ที่แสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ. **การกระทำทางกาย** ก็ดี **การพูดจา**ก็ดี **ความคิดนึก**ก็ดี **มีลักษณะสมกับความเป็นสมณะ**. ในทุก ๆ อิริยาบถ : เดิน ยืน นั่ง นอน ก็มีอาการแห่งความเป็นสมณะ, แล้วก็ทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้ง คือทั้งภายนอกและทั้งภายในมีลักษณาการแห่งความเป็นสมณะ.

เมื่อกล่าวโดยผล ก็ว่าสงบชนิดที่ไม่ทำอันตรายแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น. ถ้าเขา**เป็นสมณะจริง** มีความสงบรำงับจริง **จะไม่มีการทำตนให้เดือดร้อน**หรือเป็นทุกข์ แล้วก็ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ นี่ขยายออกไปถึงสังคม. ส่วนตัวบุคคลผู้นั้น ก็สงบรำงับ ไม่ทำตนเองให้เดือดร้อนด้วยกิเลส; ถ้ากิเลสของตนเองทำตนเองให้เดือดร้อนวุ่นวายอยู่ ก็ไม่เป็นสมณะ ก็ไม่มีความเป็นสมณะ. นี่เรียกว่าสมณะในภายใน. นี้ถ้าว่าเป็นออกไปถึงภายนอก ก็ทำผู้อื่นให้พลอยสงบสุขด้วย, ทำสังคมให้เป็นสุขด้วย, *ตามความมุ่งหมายมาแต่ดึกดำบรรพ์ว่า สมณะนี้เป็นสัญลักษณ์ของความสงบ, จูงจิตใจให้คนรู้สึกสงบ;* จึงพูดไว้อย่างกว้าง ๆ ที่สุด**ว่า การได้เห็นสมณะนั้นเป็นของดี**, เพียงแต่ได้เห็นสมณะเท่านั้นแหละเป็นของดี; หมายความว่าถ้าได้เห็นสมณะจริง ๆ มันเกิดความรู้สึกลึกถึงในส่วนลึกของจิตใจ ให้เกิดความสงบ. เพียงแต่เขาเดินมาให้เห็นนี้ ก็รู้ได้ว่าคนนี้เป็นคนสงบ ; ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ เบียดเบียนตนให้เร่าร้อน, ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ เบียดเบียนผู้อื่นให้เร่าร้อน. นี่เรียกว่าทำความสงบโดยส่วนสอง ทั้งข้างนอกทั้งข้างใน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พูดถึงคำว่าสมณะ, *สมณะ* ให้ละเอียดออกไป ก็ขอให้รู้ว่า คำว่า สมณะ, สมณะนี้เป็นที่พอใจ *เป็นที่พึงประสงค์ และต้องการและเคารพกันมาแล้ว ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ก่อนพุทธกาล*. ก่อนพระพุทธเจ้า เขาก็มีคำว่า "สมณะ" ใช้อยู่แล้ว เพราะรู้สึกได้โดยสัญชาตญาณว่า ความสงบ ความสงบนี่มันวิเศษอย่างไร ก็มุ่งหาความสงบ, และบุคคลผู้สงบ, ฉะนั้น ถ้าเขาได้เห็นใคร ฤษี มุนี คนใดคนหนึ่ง, ซึ่งยังไม่ใช่พระพุทธเจ้าหรือสาวกของพระพุทธเจ้า, เขาก็เรียกว่าสมณะ, สมณะ, คำว่า "**สมณะ**" **จึงเป็นคำเก่าแก่ที่สุด อย่างเดียวกับคำว่าพระอรหันต์** เหมือนกัน. ฉะนั้นจึงมีมาแล้วในลัทธิอื่น ๆ กี่ลัทธิก็ตาม โดยจะมุ่งเอาคำว่า "สมณะ" นี้แหละเป็นประธาน เป็นหลักสำคัญ. ดังนั้นใน**ลัทธิใด ๆ** ก็ตาม เขาก็**ต้องมีสมณะ** ตาม**ลัทธิของเขา**. สมณะอื่นไม่มีในลัทธิอื่น ; หมายความว่าต่างคนต่างมีสมณะตามความหมายของตน ๆ แล้วแต่เจ้าลัทธิเจ้าศาสดาแห่งลัทธิเขาจะบัญญัติกันอย่างไร.

ในพระพุทธศาสนา เราก็ *มีสมณะ*. *สมณะที่หนึ่ง* คือโสดาบัน, *สมณะที่สอง* คือ *สกิทาคามี* สมณะ *ที่สาม คือ อนาคามี*, สมณะ*ที่สี่* คือ*อรหันต์*, แล้วก็มีในศาสนานี้. สมณะพวกอื่นไม่มีในศาสนาอื่น คือ**ว่าไม่ได้มีสมณะเหมือนกันหรือร่วมกัน**. ในพุทธศาสนาเราก็มีสมณะอย่างนี้; เพราะว่ามีระเบียบปฏิบัติ คือ อัฏฐังคิกมรรค, อริยมรรคมีองค์แปดประการ เมื่อได้ปฏิบัติแล้วดำเนินแล้ว ก็ให้เกิดสมณะสี่จำพวกนี้.

ความหมายของคำว่า*สมณะ* สมณะ แปลว่า *ผู้สงบ, ไม่เป็นอันตราย* ไม่เป็นข้าศึกแก่ผู้ใด.ถ้าเกิดเป็นข้าศึก, *มีความเป็นข้าศึกแก่ผู้ใด ก็หมดความเป็นสมณะ;* เพราะว่าถ้ามันเลวร้าย จนถึงกับไปเป็นข้าศึกกับบุคคลภายนอกแล้ว มันก็มีความเป็นข้าศึกแก่ตัวเองในภายในจิตของตัวเองเต็มที่แล้ว มันก็หมดความเป็นสมณะ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มีคำบาลีว่า*สมณีธ อรณา โลเก - สมณะไม่เป็นข้าศึกในโลก สมณีธ อรณา โลเก* -สมณะไม่เป็นข้าศึก ในโลกนี้ **สมณะไม่เป็นข้าศึก ไม่กระทบกระทั่งใคร** ในลักษณะที่เป็นอันตรายหรือเป็นข้าศึก ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา. เพราะท่านมีจิตใจไม่เป็นข้าศึกแก่ผู้ใดเสียแล้ว ปล่อยไปตามเรื่อง มันก็ไม่กระทบกระทั่งใคร. ฉะนั้นจึงไม่มีโอกาสที่ว่าจะแกล้งทำใครให้เดือดร้อน กระทบกระทั่งเขาโดยเจตนา; อย่างนี้ก็นับว่าเลวมาก. ตามปกติก็ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้กระทบกระทั่งผู้ใดนั่นแหละ จึงจะเรียกว่าเป็นสมณะ เพราะมีความสงบทางกาย สงบทางวาจา สงบทางจิต.

แล้วก็ที่ลึกกว่าจิตนั้น ก็ควรจะมีอีกคำหนึ่งเรียกว่า **สงบทาง** "**อุปธิ**" สงบทางอุปธิ สติปัญญาทิฏฐิ ความคิดความเห็น ร่างกายไม่ทำอะไรทางร่างกายที่กระทบผู้อื่น, ทางวาจาก็ไม่พูดกระทบผู้อื่น, ทางจิตความคิดความนึกก็ไม่กระทบใคร. ทีนี้**สงบทางอุปธิ ก็ไม่แบกของหนักอะไรไว้ในใจให้ตนเองเดือดร้อน**. *อุปธิ* นี้คือ *ของหนัก ที่ยึดถือไว้โดยอุปาทาน* มันก็เบียดเบียนบุคคลนั้นแหละ บุคคลนั้นเองแหละ. มันก็ควรจะสงบระงับไปเสียด้วย. คือว่า ไม่เพียงแต่จิตสงบเพราะมโนกรรมชั้นต้น ๆ มัน**สงบเพราะหมดกิเลสในชั้นลึก ที่เป็นเหตุให้ยึดถือโดยความเป็นตัวตน;** จะเรียกว่าสงบแห่งทิฏฐิความคิดเห็น สงบแต่สติปัญญาที่มันถูกต้อง.

ความหมายนี้หรือคำอธิบายอย่างนี้มันลึกหน่อย, แต่ช่วยจำเอาไว้ก็แล้วกันว่า เพียงแต่พูดถึงกาย วาจา ใจนั้นยังไม่หมด มันยังมีอะไรที่ลึกกว่านั้น คืออุปธิที่จิตมันยึดถือไว้ตลอดเวลา. คน**ที่ไม่ทำทุจริงทางมโนกรรม** คือเว้นจากอภิชฌา พยาบาท วิหิงสา มิจฉาทิฏฐิแล้ว, **แต่ยังมีส่วนลึกที่ยึดถือตัวตนอยู่**, ยึดถือความดีความถูกต้องยึดถือในฝ่ายดีอยู่, **อันนั้นเป็นอุปธิ** : ยึดถือบุญยึดถือกุศลอยู่. นั้นยังเป็นของหนัก, มันก็เบียดเบียนเพราะมันหนัก, **ต้องหมดชั้นอุปธินั้นอีกทีมันลึกไปกว่า** ชั้นมโนกรรม;

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

บางทีใช้คำว่าทิฏฐิก็ได้, บริสุทธิ์ทางกาย บริสุทธิ์ทางวาจา, บริสุทธิ์ทางใจ. แล้วบริสุทธิ์ทางทิฏฐิอีกทีหนึ่ง. นั่นแหละมันถึงขั้นที่ปล่อยวางของหนักที่มีอยู่ใจจิต.

นี่พูดให้สิ้นเชิง ต้องพูดถึงสี่อย่าง โดยมากพูดเพียงสามอย่าง คือที่มันปรากฏง่าย ๆ หรือว่าปรากฏอยู่ทั่วไป. ถ้า**เป็นสมณะโดยแท้จริง ต้องสงบกาย สงบวาจา สงบทางจิต** แล้ว**สงบทางอุปธิ**ด้วย. ไม่มีอะไรที่ถือไว้เป็นของหนักโดยความเป็นตัวตน, ไม่ยึดถือแม้แต่พระนิพพานว่า นิพพานของเราเป็นต้น นี่คือความเป็นสมณะ.

ทีนี้คิดดูเอาเองซิว่า ถ้าคนมันสงบถึงขนาดนี้ สงบกาย วาจา จิต อุปธิ แล้ว มันจะมีลักษณะกิริยาท่าทางอย่างไร. นั่นแหละคือ**สมณสารูป** – *รูปลักษณะที่สมควรแก่ความเป็นสมณะถึงที่สุด*. แต่ถึงอย่างนั้น มันก็ไม่พ้นจากการที่ดูยาก เข้าใจยาก สำหรับบุถุชนคนธรรมดาจะรู้ว่า คนนี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่ ? อย่างนี้ *พระพุทธเจ้า*ก็ตรัสว่า *ยากมากที่คนธรรมดาจะดูออกว่า คนนี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่.* เดี๋ยวนี้ก็พูดไว้ให้มันหมด.

ทีนี้ก็จะพูดถึง**การรักษาความเป็นสมณะ. ความเป็นสมณะ** นั้นเรียกว่า **สามัญญะ** , สามัญญะ. รูปร่างข้างนอกนั้นเรียกว่าสมณสารูป ภาวะข้างนอกเรียกว่าสมณสารูป รูปร่างแห่งความเป็นสมณะ. ทีนี้ “สามัญญะ” ภาวะแห่งความเป็นสมณะนี้หมายถึงข้างในซึ่งมันลึก, ภาวะแห่งความเป็นสมณะ.

รักษาสมณสารูปนี้ ขอให้รักษาลึกลงไปถึง**รักษาความเป็นสมณะ** คือ**ตั้งตนให้อยู่อย่างถูกต้อง**ในความเป็นสมณะ; นั่นแหละคือรักษาสมณสารูป. ถ้าไม่รู้จักความเป็นสมณะ แล้วจะรักษาความเป็นสมณะได้อย่างไร ? ฉะนั้น **บรรพชิต** ทั้งหลาย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ต้องรู้จักความเป็นสมณะ ว่ามันเป็นอย่างไร, อยู่ที่ไหน, **จึงจะสามารถรักษาความเป็นสมณะนั้นไว้ได้.** ถ้าไม่ใช่รักษาเพื่ออวดคน มันก็รักษาภายในตนซิ รักษาจิตไม่ให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นมาครอบงำ. นี่คือรักษาความถูกต้องภายในใจไว้อย่างเต็มที่; เรียกว่ารักษาความเป็นสมณะ, ให้มีความเป็นสมณะไว้อย่างเต็มที่.

มีคำกล่าวว่า *รักษาความเป็นสมณะไว้เหมือนกับเกลือรักษาความเค็ม*. ถ้าเป็นเกลือก็ต้องเค็ม; เรียกว่าเกลือมันรักษาความเค็มไว้เสมอไป. นี้ถ้าเกลือเกิดไม่เค็ม มันก็หมดความเป็นเกลือ, เขาก็เอาไปเททิ้ง. คำสอนอย่างนี้พระเยซูก็พูด : รักษาความเป็นสาวกของพระเยซู เหมือนกับเกลือรักษาความเค็ม; มิฉะนั้นก็จะถูกเขาเอาไปสาดทิ้งเททิ้ง เกลือที่ไม่เค็มใครจะเก็บไว้ทำไม. ฉะนั้น **สมณะก็รักษาความเป็นสมณะไว้ เหมือนกับเกลือรักษาความเค็ม;** ไม่รักษาความเป็นสมณะ ก็เหมือนเกลือไม่รักษาความเค็ม มันก็ตกไปจากพรหมจรรย์นี้จากศาสนานี้.

รักษาความเป็นสมณะ ด้วยธรรมะอีกประเภทหนึ่ง แต่มันก็ยังเนื่องอยู่ในความเป็นสมณะ. **ธรรมะประเภทนี้เอาเป็นเครื่องช่วย**เป็นอุปกรณ์ โดยเฉพาะก็คือธรรมะที่มักจะถือว่าหญ้าปากคอก หญ้าปากคอกไม่ค่อยสนใจ คือ**ธรรมะที่ชื่อว่าหิริและโอตตัปปะ.** จำไว้ให้แม่น ๆ *หิริความละอายต่อการที่ตนเป็นเกลือจืด คือมันไม่มีความเป็นสมณะแล้วก็ละอาย, แล้วโอตตัปปะ คือ กลัว, กลัวความที่ไม่มีความเป็นสมณะ.*

หิริ และ **โอตตัปปะ นี้เป็นปัจจัยส่งถึงการบรรลุมรรคผล.** นี่พบในพระบาลี ไม่ใช่ธรรมะสำหรับสังคมชั้นต่ำ , ธรรมะเพื่อสังคมอย่างที่สอน ๆ กันอยู่ ซึ่งสอนกันต่ำเกินไป. **หิริ** และ **โอตตัปปะ**นี้จะช่วยสนับสนุน **ช่วยส่งเสริมถึงวาระสุดท้ายเพื่อจะบรรลุพระอรหันต์**กันเลย. ถ้าเขายังมีความละอายต่อบาป ยังละอาย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ต่อความทุกข์ ยังกลัวต่อความทุกข์ มันก็มีแต่ส่งขึ้นไปส่งขึ้นไป ส่งขึ้นไปให้พ้นจากความทุกข์. ฉะนั้น**สมณะผู้จะรักษาความเป็นสมณะ ก็ต้องมีหิริและโอตตัปปะ**ให้มากพอ ตลอดเวลา เรื่อยไป เรื่อยไป **จนกว่าความเป็นสมณะมันจะสมบูรณ์.**

คำว่า "**สมบูรณ์**" นี้ คือ**ไม่ต้องรักษาแล้ว** มันกลายเป็นพ้นเจตนา คือจนหมดกิเลสแล้ว. พอหมดกิเลสแล้ว มันก็ไม่ต้องเจตนารักษา มันก็มีของมันเอง. นี่เขาเรียกว่าพ้นเจตนา, เป็นโลกุตตระ. รักษาความเป็นสมณะไว้ได้เรื่อย ๆ ไปจนกิเลสหมด ทีนี้ไม่ต้องรักษามัน ก็มีผลเท่ากับรักษา; เพราะว่าอันตรายหรือศัตรูมันไม่มีแล้วนี้. ฉะนั้น จึง**ต้องมีหิริและโอตตัปปะยิ่งขึ้นไป,** ยิ่งขึ้นไป **จนถึงกับบรรลุพระอรหันต์.**

นี่ธรรมะคู่แรกของการศึกษาเล่าเรียน ไม่ใช่ธรรมะต่ำ ๆ เตี้ย ๆ จะอยู่กันที่ตรงนี้ จะต้องใช้ในการรักษาความเป็นสมณะเรื่อยไป, เรื่อยไปจนถึงการบรรลุพระอรหันต์. แล้วธรรมะอื่น ๆ ยังมีอีก ไปสังเกตดูเองก็ได้ เช่น *สัปปุริสธรรมบางข้อ* ที่เรียกว่า *อัตตัญญุตา, อัตตัญญุตา - รู้จักตนเอง*. **ถ้ารู้จักตนเองจริง ๆ แล้ว** มันจะไม่หยุด **จะไม่หยุด จะไม่ละเลย** จะไม่พอใจหยุด. มันจะต้องการขึ้นไปเรื่อย ให้ไปสูงขึ้นไปเรื่อย.

บทปัจจเวกขณ์ที่ว่า เดี๋ยวนี้เราเป็นสมณะแล้ว **กิริยาอาการใด ๆ ของความเป็นสมณะ เราจะประพฤติอากับกิริยานั้น ๆ** นั่นแหละ**คือรู้จักตัวเอง**. ฉะนั้นอุบาสกทั้งหลายก็พิจารณาว่า เราเป็นอุบาสกแล้ว ธรรมะใดสำหรับอุบาสก เราจะประพฤติธรรมะนั้น : อยู่ที่บ้านก็พิจารณาอย่างนั้น, อยู่ที่วัดก็พิจารณาอย่างนั้น ก็จะเป็นเครื่องรักษาความเป็นสมณะ ความเป็นพุทธบริษัทไว้ได้เป็นอย่างดี.

ทีนี้ก็พิจารณากันในแง่ว่า อยู่ที่ไหนคือสถานที่ สมณะอยู่ที่ไหน ? คำตอบที่มันไม่มีทางจะผิด แต่มันมีลักษณะเป็นกำปั้นทุบดิน เมื่อถูกถามว่า **สมณะอยู่ที่ไหน ?**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็ตอบว่า **ความสงบมีที่ไหน สมณะอยู่ที่นั่น**. ถ้าไม่ตอบว่าอยู่ที่วัด บ้า โดยไม่รู้สึกตัวนะ; ถ้าตอบว่าอยู่ที่บ้านก็จะโง่โดยไม่รู้สึกตัว. ต้องตอบว่า **ความสงบอยู่ที่ไหนสมณะอยู่ที่นั่น** : บ้านก็ได้, วัดก็ได้.

แต่ถ้าว่า **ถูกที่สุด** ก็ว่า **อยู่ในจิต** อยู่ในใจ อยู่ในสันดาน. สมณะไม่อยู่ที่บ้าน ไม่อยู่ที่วัด ไม่อยู่ที่ป่า ไม่อยู่ในเมือง; **อยู่ในจิตของผู้มีความสงบ** จนกลายเป็นนิสัยสันดาน. เช่นพระอรหันต์นี้ ก็มีความเป็นสมณะ หรือมีสมณภาวะอยู่ในจิตในสันดานของท่าน, จนกระทั่งพูดได้ว่า ท่านไปนั่งลงตรงไหน ตรงนั้นมีสมณะ มีความสงบ มีความเป็นสมณะ.

ทีนี้ความปรารถนาของเรา มัน*ควรจะปรารถนาว่า ขอให้สมณะมีทั่วไปทั้งโลก*. ให้สมณะมีทั่วไปทั้งโลกดีกว่า มันก็จะ*เป็นโลกที่มีสันติภาพ มีสันติสุข ชนิดที่เที่ยงแท้และถาวรทั้งโลก*. ให้สมณะนี่แหละเป็นผู้นำโลก, ให้สมณะเป็นผู้นำโลก. ถ้าพูดให้ถูกกว่านั้น ก็ว่า **ให้สมณะเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน.**

เมื่ออาตมาไปเที่ยวที่อินเดีย เกิดความรู้สึกข้อนี้ขึ้นมา ว่าสมณะหรือบรรพชิตที่เขาเรียกกันว่าพระหรือสาธุ, ที่อินเดียเขาเรียกพระว่าสาธุ, สาธุ, คำว่าสาธุนั้นเป็นคำเรียกพระ, พระมาพักอยู่ที่ตรงไหน โดยมากพักอยู่ที่ศาลาประจำบ้าน คนจะไปนั่งล้อมทั้งหญิงทั้งชายไปนั่งล้อม ล้อมพระหรือล้อมสาธุ แล้วก็พูดกันเรื่อย. สาธุบางองค์ไม่ได้นุ่งผ้าเลย แต่ก็มีคนเข้าไปนั่งล้อมถามเรื่องที่ต้องการ เพราะว่าบรรพชิตในประเทศอินเดียนั้นมีมากอย่าง มากนิกาย ไม่รู้ว่าเท่าไรแหละ จนกระทั่งว่านุ่งผ้าก็มี นุ่งนิดเดียวก็มี ไม่นุ่งเลยก็มี นุ่งเต็มที่ก็มี นุ่งจนเกินนุ่งก็มี มันมีทุกอย่าง แต่ได้รับความเคารพนับถือเป็นสาธุด้วยกันทั้งนั้น; ถ้าพอมานั่งลงตรงไหนแล้ว ชาวบ้านจะมามุงล้อม. มันคล้าย ๆ กับบ้านเรา พอพระธุดงค์มาปักกลดลงที่ตรงไหน ชาวบ้านก็ไปนั่งล้อม แต่ที่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อินเดียยังมากกว่านั้น รู้สึกว่ามันมากกว่านั้น. แล้วมันก็จะแปลกกันอยู่ที่ว่า ไม่ใช่มาขอเครื่องรางจากพระธุดงค์; ไม่เคยเห็นเลย ไปถาม ไปพูด ไปคุย ท่าเดียวแหละ, ไม่ได้มาขอเครื่องรางจากพระธุดงค์ เหมือนบ้านเรา ขอสามตัวบ้าง ขอเครื่องรางบ้าง, อย่างนี้มันก็ไม่นำ, มันไม่นำโลก.

ถ้าบรรพชิตมานั่งตรงไหน แล้วคนก็เข้าไปถามเรื่องปัญหาในทางจิตใจ นี่สมณะจะนำโลกได้ก็เพราะเหตุนี้ มันควรจะจัดให้เป็นอย่างนั้น คือเป็นผู้นำวิญญาณของประชาชนเลย. ให้สมณะเป็นผู้นำวิญญาณของประชาชน.

ถ้าว่าสรุปผลแล้ว มันเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น ๆ เป็นประโยชน์แก่สังคม, เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งโลก. **ถ้าโลกนี้สนใจเรื่องสมณะ** สนใจความสงบอย่างความเป็นสมณะแล้ว **โลกนี้ก็จะเป็นโลกที่ดีกว่าโลกพระศรีอารยเมตไตรย** ก็ได้ ดีกว่าโลกพระศรีอารย์ก็ได้, เพราะโลกพระศรีอารย์นั้น จะมุ่งหมายความไม่เบียดเบียนกันอย่างเดียวเสียมากกว่า แต่ไม่ถึงกับหมดกิเลส; ไม่ได้เน้นที่ความหมดกิเลส เขาเน้นที่ความไม่เบียดเบียน; แต่ถ้าเราเอาความสงบ สมณะนี้เป็นหลัก แล้วมันจะมากกว่านั้น คือมันไม่เบียดเบียนแน่; เพราะ**ถ้าสงบในภายในแล้วก็ไม่เบียดเบียน** เพราะจิตใจสูงขึ้นไปถึงหมดกิเลส เป็นพระอรหันต์. **นี่การกระทำของสมณะ** ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น หรือต่อโลก ช่วยทำโลกให้สงบ **รักษาความสงบในโลกให้คงยังมีอยู่.**

เอาละพูดถึงเรื่องฟ้าสางกันเสียที ถ้าไม่มีสมณะในขึ้นที่เป็นที่พอใจ ก็ต้อง**ช่วยกันให้มีสมณะ** ที่แสดงออก**เป็นสมณสารูป.** เราอาจจะต้องยอมรับว่า แม้จะไม่มีสมณะแท้จริง ก็ขอให้มีสมณสารูปเพียงภายนอกเอาไว้ก่อนเถอะ ยังปลอดภัยตั้งครึ่ง; เพราะมีสมณะสารูป ท่าทางเป็นสมณะ มันจะเบียดเบียนใครไม่ได้ จะเบียดเบียนชาวบ้าน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ผู้ให้อาหารด้วยศรัทธาไม่ได้ดอก ถ้ายังมีท่าทางเป็นสมณะอยู่ ถ้าว่าภายในเป็นสมณะจริงด้วย สมกับมีท่าทางอย่างนั้น มันก็เรียกว่าวิเศษ ๑๐๐ %. ถ้ามีท่าทางเป็นสมณะแม้แต่ภายนอก นั้นก็ยังมีผลไม่น้อยกว่า ๕๐ % เพราะมันเบียดเบียนใครไม่ได้; พอไปเบียดเบียนใครเข้า มันก็ไม่มีสมณเสารูป. นี้เรียกว่า ฟ้าสางทางสมณสารูป.

ขอให้บรรพชิตทั้งหลายมีสมณสารูป พอคนเขาเห็นแล้ว เขาก็ร้องว่า สาธุ, สาธุ สาธุ ยกมือไหว้ เดี๋ยวนี้เราจะทำได้แต่เฉพาะเด็ก ๆ ใช้ให้เด็ก ๆ ไหว้ พระมาสาธุ, สาธุ, มันทำได้แต่เด็ก ๆ คนใหญ่ไม่เอา ผู้ใหญ่ไม่เอา.

ฟ้าสางทางสมณสาชีพ.

อีกข้อหนึ่ง ฟ้าสางทางสาชีพ เมื่อตะกี้สารูป สมณสารูป เดี๋ยวนี้ก็สมณ-สาชีพ. สารูปแปลว่า มีรูปสมควรแก่ความเป็นสมณะ ทีนี้ **สาชีพ มีอาชีพสมควรแก่สมณะ** คือ**หากิน** *สมควรแก่ความเป็นสมณะ* เรียกว่าสมณสาชีพ. *ในบาลีวินัย* เรียกว่า *ภิกขุสาชีพ*, ภิกขุสาชีพ.

ปาฏิโมกข์ข้อแรก : ภิกขุนำ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺนา – มีสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ก็มีการศึกษาและมีอาชีพ ควร หรือตรง หรือถูกต้อง กับความเป็นภิกษุ.

สาชีพ ก็แปลว่า *มีอาชีพร่วมกัน*, มีอาชีพ *ตรงกัน* มีอาชีพ *ด้วยกัน*. คนที่อยู่ร่วมกันได้ดีนั้น ต้องมีอาชีพตรงกัน. คำว่า "**อาชีพ**" ในที่นี้เอาความหมายว่า **ดำรงไว้**, ดำรงไว้ อาชีพคือการดำรงไว้ซึ่งชีวิต. *อา* **-** แล้วก็ *ชีวะ* – ดำรงไว้ซึ่งชีวิต แล้ว *สา สา*, ก็แปลว่า ร่วมกัน, *สาชีพ* แปลว่า *ดำรงชีวิตร่วมกัน*.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คงจะเล็งถึง **ธรรมชาติ** แล้วก็มองเห็นชัดว่า ถ้ามันเป็นชนิดเดียวกัน **หมู่เดียวกัน** อะไรกัน มัน**จะต้องมีอาชีพเหมือนกัน,** เช่นว่า ควายมันต้องกินหญ้าอย่างนี้, แล้วหมาก็ต้องกินขี้อย่างท่านพยอมว่า; มันก็มีอาชีพ ดำรงชีพเหมือนกันในหมู่คณะเดียวกัน นั่นแหละคือสาชีพ. ดังนั้น **ภิกษุจึงมีอาชีพเหมือนกันหมดเลย, อาชีพแห่งปูชนียบุคคล**. ฉะนั้นการที่จะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ก็จะต้อง**มีการดำรงชีพเหมือนกัน ร่วมกัน มันจึงจะอยู่ด้วยกันสนิทสนม** รักใคร่กลมเกลียวกัน. ถ้าว่ามีอาชีพฝืนกัน ขัดขวางกัน มันก็อยู่ไม่ได้แหละ เดี๋ยวมันก็จะทะเลาะกัน จะเกิดการขัดแย้งขึ้นมาในตัว.

เช่นว่า *ภิกษุมีอาชีพด้วยการให้, ของผู้อื่นที่มีศรัทธา , เรียกว่า ปรทัตตูปชีวี - มีชีวิตอยู่ด้วยสิ่งของที่ผู้อื่นให้*. ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายก็มีชีวิต มีอาชีพอยู่ด้วยสิ่งของที่ผู้อื่นให้ นี่เรียกว่าถูกต้อง, ถ้าว่าภิกษุบางองค์ จะไปค้าขาย จะไปทำนา จะไปจับปลา นี้มันก็อยู่กันไม่ได้ เพราะมันไม่มีอาชีพ หรือไม่มีสาชีพที่เข้ากันได้. ภิกษุทั้งหลายก็มีอาชีพอยู่ด้วยวัตถุที่มีผู้ให้ด้วยศรัทธา.

ทำไมจึงมีผู้ให้ ? เมื่อให้แล้วยังต้องไหว้ด้วย ไม่ใช่ให้เฉย ๆ ก็เพราะว่ามีอะไรเหมาะพอที่จะเป็นอย่างนั้น. เขาจึงเรียกว่า **อาชีพปูชนียบุคคล เพราะภิกษุเหล่านั้นเป็นสมณะอย่างถูกต้อง**แก่ความเป็นสมณะ เหมือนที่ว่ามาแล้วในข้อต้นนั้นแหละ; ก็หมายความว่าท่าน**มีชีวิตอยู่อย่างเป็นประโยชน์มหาศาลแก่โลก** เป็นผู้นำโลก ให้โลกนี้มีสันติภาพ. ท่านก็มีความดีมากมาย ที่ท่านทำให้แก่โลก. ฉะนั้นท่าน**จึงมีสิทธิที่จะบริโภคอาหารของผู้อื่น.** ผู้อื่นเอาอาหารมาให้ มาเลี้ยงชีวิตไว้ก็ได้บุญ, เป็นเนื้อนาบุญของโลก เพราะมีชีวิตอยู่เพื่อให้โลกได้บุญ. ถ้าใครมีชีวิตอยู่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เพื่อให้โลกได้รับประโยชน์เกินค่าแล้ว คนนั้นก็เป็นนาบุญ. พระสงฆ์เป็นนาบุญ ก็เพราะว่าพระสงฆ์ทำอย่างนั้น; ถ้าใครไปทำอย่างนั้นเข้า คนนั้นก็กลายเป็นพระสงฆ์ไปได้เหมือนกัน. แล้วลองดูซิ **เราเสียสละให้ผู้อื่นปลอดภัย** มันก็**เป็นนาบุญ** ของผู้นั้น **เป็นปูชนียบุคคล**ของผู้นั้น; แต่ว่ามันจะไม่มาก, ไม่สูงสุดเท่ากับหมู่บรรพชิต ภิกษุที่เป็นภิกษุที่แท้จริง.

อาตมาเคยพูดว่า **พวกครูทั้งหลายก็เป็นอาชีพปูชนียบุคคล**. ถ้าเขาเป็นครูจริง ๆ นะ คือเขายกวิญญาณของนักเรียนลูกศิษย์ให้สูงได้จริง ๆ มันมีค่าเกินกว่าเงินเดือนที่ได้รับ; แล้วครูก็เป็นปูชนียบุคคล เงินเดือนที่ครูได้รับก็กลายเป็นปูชนียวัตถุ คือเป็นเครื่องบูชาคุณ ไม่ใช่ค่าจ้างไม่ใช่เงินเดือน. เดี๋ยวนี้ครูเขาไม่ได้ทำอย่างนั้น เงินเดือนที่ได้รับมันก็ยังคงเป็นเงินเดือนอยู่นั่นแหละ, เป็นเงินเดือนอยู่นั่นแหละ. แต่ถ้าครูเขาได้ทำประโยชน์แก่โลกมากกว่านั้น เกินค่าของเงินเดือน เงินเดือนก็กลายเป็นเครื่องบูชาคุณของครูไป ครูก็เป็นปูชนียบุคคลได้.

หรือถ้าสมมุติว่า **พวกผู้พิพากษาตุลาการทำหน้าที่ของตนถูกต้องบริสุทธิ์ผุดผ่อง** ได้ผลเป็นความสงบสุขแก่สังคมโดยแท้จริง มันก็มีค่ามากกว่าเงินเดือนที่เขาได้รับ. ฉะนั้น เงินเดือนนั้น ก็กลายเป็นวัตถุบูชาคุณไปได้เหมือนกัน. พวกผู้พิพากษาตุลาการที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง **ก็กลายเป็นปูชนียบุคคล** ได้เหมือนกัน; แม้จะไม่เต็มความหมายร้อยเปอร์เซ็นต์เหมือนกับพระสงฆ์.

อยากจะมองให้กว้าง ๆ ออกไปว่า **อาชีพปูชนียบุคคลนี้มันก็มีได้ เป็นสิ่งที่ได้**. เหมือนบิดามารดาเกิดลูกมา เลี้ยงลูกมา ทนลำบากทุกอย่างทุกประการโดยไม่ได้รับค่าจ้างอะไรจากลูก ก็เป็นปูชนียบุคคลของลูกได้. ฉะนั้น บิดามารดาก็อยู่ใน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฐานะปูชนียบุคคลแก่ลูก. ถ้าลูกจะตอบแทนบิดามารดา เมื่อลูกโตขึ้นมามีเงินมีของมาตอบแทนบิดามารดา มันก็กลายเป็นเครื่องบูชาคุณไปด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นเราจะต้องนึกถึงความเป็นปูชนียบุคคลนี้กันให้มาก ๆ.

นี้อาชีพปูชนียบุคคล, อาชีพของภิกษุ **ภิกษุมีสาชีพปูชานียบุคคล**ด้วยกัน**ทุก ๆ องค์**แหละ เรียกว่าทุก ๆ องค์ จึงเรียกว่าเป็นสาชีพของหมู่สงฆ์, คือเป็นอาชีพ เป็นสาชีพของภิกษุทั้งหลาย เป็นสมณสาชีพ หรือเป็นอาชีพของสมณะ. ฉะนั้น สมณะจึงเป็นสถาบันสูงสุด ไม่ต้องเป็นห่วงว่าจะไม่มีอะไรกิน ไปที่อินเดียมันรู้สึกอย่างนี้มากกว่าที่เมืองไทย; เพราะไม่เห็นคนเขาให้ความเคารพ เอาใจใส่ในพวกสาธุคือภิกษุนั้นมากกว่า. นี่ก็เป็นหน้าที่ของภิกษุนี้ ที่จะต้องมีสาชีพ คือ มีอาชีพนี้ให้ถูกต้อง เสมอกันหมดในหมู่สงฆ์ หมู่ภิกษุทั้งหลาย.

แล้วอยากให้มองลงไปถึงชาวบ้าน ประชาชนทั้งหลายที่อยู่กันเป็นหมู่ เป็นหมู่นี้ ขอให้**ดำรงชีวิตด้วยสาชีพเหมือนกัน, แล้วก็อยู่กันสบาย**. ในหมู่ชาวนามีอาชีพชาวนา, ในหมู่ชาวสวนมีอาชีพชาวสวนสม่ำเสมอกันดี, มันก็มีความสะดวกสบายง่ายกว่าที่จะมีอาชีพขัดแย้งกัน.

เอ้า, ทีนี้ก็มาดูถึงหมู่ภิกษุ คือหมู่คนหมู่สัตว์ที่ **จะเดินทางไปนิพพาน** ที่พูดว่าเดินทางไปนิพพานนี้พูดภาษาคน ภาษาสมมุติ; ที่จริงนิพพานนั้นมันถึงไม่ได้ด้วยการเดิน มันถึงได้ด้วยการทำให้จิตใจพัฒนาขึ้นมา, ไม่ใช่การเดินด้วยเท้า. แต่เราเปรียบเสมือนว่า เป็นการเดิน; เพราะมันไม่มีคำอื่นใช้. คำว่า **ปฏิบัติก็แปลว่า เดิน**; รู้ไว้เถอะ เรามีการปฏิบัติ; แต่แล้วคำว่าปฏิบัติ มันก็แปลว่า เกินอยู่นั่นแหละ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ในหมู่คนเหล่านี้ ซึ่งมี**การเดินไปนิพพานนี้ จะต้องมีอาชีพเหมือนกับอาชีพเดียวกัน** คือภิกษุทั้งหลายก็มี สาชีพของภิกษุทั้งหลาย ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสิกขาบทนั้น ๆ, รอดตายอยู่ได้ด้วยปัจจัย ที่ทายกทายิกาถวายให้ โดยไม่ต้องไปทำนาเอง เป็นต้น. นี่เรียกว่าสาชีพ. **เมื่อมีสาชีพตรงกัน ก็มีความเหมาะสมที่จะอยู่ด้วยกัน** นั่นแหละ, หรือจะพูดว่ามีสิทธิ สิทธิอันชอบธรรมที่จะอยู่ด้วยกัน.

ในภาษาวินัยเรียกว่า สมานสังวาส, มีสังวาสเสมอกัน คือ **เป็นภิกษุเสมอกัน จึงมีสิทธิที่จะอยู่ร่วมกัน**. ถ้าไม่เสมอกัน ก็ไม่อยู่ด้วยกัน ซึ่งเขาถือว่าต่างนิกาย. ภิกษุต่างนิกายไม่อยู่ร่วมกัน เพราะไม่มีสิกขาและสาชีพอันเดียวกัน ภิกษุต้องชำระสิกขาและสาชีพของตนให้ถูกต้อง ในการที่จะอยู่ร่วมกัน. เช่นสงฆ์หมู่นี้ ของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ มีสิกขาและสาชีพตรงกันหมด.

นี่คำว่าสาชีพ แปลว่าอาชีพร่วมกัน, สารูปแปลว่ามีรูปร่วมกัน, มีรูปเหมือนกัน คือควร มีอาชีพควรแก่ความเป็นภิกษุ มีรูปภาวะควรแก่ความเป็นภิกษุ, มีอาชีพดำรงชีพสมควรแก่ความเป็นภิกษุ.

ทีนี้เรื่องมันก็เลยออกไปถึงว่า การหาเลี้ยงชีพ. การหาเลี้ยงชีพ **การที่จะได้มาเลี้ยงชีพ** ต้องถูก, **ต้องถูกต้องตรงกับความเป็นภิกษุ** อย่าให้มันนอกรีตของความเป็นภิกษุ. แต่ถ้ายึดเอาแต่เพียงว่า แล้วแต่เขาจะให้ มีอาชีพเพียงว่า แล้วแต่ผู้อื่นจะให้อย่างไร มันก็ตรงกันไปทั้งหมด เป็นอาชีพเดียวกันทั้งหมู่สงฆ์ จะมีกี่พัน กี่หมื่น กี่แสนองค์ก็มีสาชีพเดียวกัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่เดี๋ยวนี้ มันเกิดปัญหาขึ้นมา เพราะมีบางองค์แหวกแนว, แหวกแนวไม่ยอมรับอาชีพตามที่ถูกต้องของภิกษุ. เขาก็ไม่แสวงหาอาชีพตามความต้องการของเขาหรือกิเลสของเขา. อาชีพแหวกแนวอย่างนี้ ก็เรียกว่า*อเนสนา, อเนสนา แสวงหานอกแนวของสมณะหรือของภิกษุ* ซึ่งก็ได้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล. ถ้าไม่มีมาแล้วในครั้งพุทธกาล ทำไมมันจึงมีคำนี้อยู่ในพระวินัยในบาลี. นั่นแหละเขาไม่มีสาชีพของภิกษุ; แต่เขาไป**แสวงหานอกแนวของภิกษุ เรียกว่า อเนสนา.**

เมื่อเขารู้ว่า ประชาชนจะเลื่อมใสเป็นพิเศษได้อย่างไร เขาก็ทำอย่างนั้นเพื่อให้ประชาชนเลื่อมใส แล้วก็ได้ถวายปัจจัยมากเป็นพิเศษออกไป; เช่นทำเคร่ง, ทำเคร่งให้คนโง่ชอบ. นี่จะเป็นคำที่รัดกุมดีไหม ? *ทำเคร่งให้คนโง่ชอบ* แต่คนฉลาดไม่ชอบนะ, ก็ไปทำเคร่งให้คนโง่ทั้งหลายชอบ, แล้วคนโง่ทั้งหลายก็รุมกันถวายปัจจัย แต่คนฉลาดไม่เอาด้วยดอก. เพราะฉะนั้นเรื่องอเนสนาทั้งหลายนี้ คนฉลาดเขาไม่เอาด้วย จะเอาด้วยแต่คนที่ไม่ฉลาด มันต้องมีมาแล้วแต่ในครั้งพุทธกาล เพราะว่ามีกล่าวไว้ในพระวินัย. พอมาในชั้นอรรถกถา. อรรถกถาก็คงจะมีหนักขึ้นไปอีกแหละ. มันมีข้อความเขียนไว้ในอรรถกถา เล่าเรื่องอเนสนานี้ร้ายกาจยิ่งไปกว่าครั้งพุทธกาลเรียกว่าเรื่อง *สุกรยักษ์* :- เรื่องนี้ เราเคยเอามาแปลลงในหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา แล้วมีคนเอาไปแจก แล้วถูกด่า. พระนั้นแหละเป็นผู้ด่า, เอาหนังสือเรื่องสุกรยักษ์ไปแจกที่ไหนพระจะเป็นผู้ด่า.

สุกรยักษ์นั้น ข้างหนึ่งมันเป็นหมู, รูปร่างดูข้างหนึ่งมันเป็นหมู่, ข้างหนึ่งมันจะเป็นวัว, มันร้องเหมือนกับแพะ. แล้วบนหัวก็มีเขา, มันมีครบอย่างนี้, แล้วมันก็หากิน มันเป็นยักษ์ มันจะจับสัตว์กิน. ถ้ามันเห็นฝูงแพะมา มันก็หลบซ่อนเสีย มันร้องแพะ ๆ แพะ ๆ. แพะเข้ามาใกล้ในระยะที่มันจับกินได้ แพะหนีไม่ทัน. ถ้ามันเห็นหมูมา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็หันข้างที่เหมือนหมูเข้าไปหาฝูงหมู. หมูคิดว่าเป็นหมูด้วยกันก็เข้ามาใกล้ สุกรยักษ์ก็จับกิน. ทีนี้ถ้าวัวมา มันชูเขาโผล่พ้นหญ้า ให้เห็นว่าเป็นวัว. วัวไม่รู้เข้ามาใกล้ สุกรยักษ์ก็จับกิน.

เรื่องอย่างนี้มีในอรรถกถา แล้วมากด้วย, รุนแรงด้วย. เรื่อง*กาจำศีล* เรื่อง*สุกรยักษ์* เป็นเรื่องอเนสนาไม่*ใช่สาชีพของภิกษุ* แล้วมีคำอธิบายไกลออกไป เรียกว่าทำการค้า, รูปิยสංโวหාරං, *รูปิยสංโวหාරං - ภิกษุสำเร็จรูปิยสังโวหารัง เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์* มันก็ทำการค้าด้วยรูปิยะ คือเงินตราหรือด้วยสิ่งของ; ทำการแลกเปลี่ยนที่ได้กำไร นี้เขาเรียกว่า อเนสนา, หาทรัพย์อย่างฆราวาส การหลอกลวงนานาชนิด ด้วยวาทศิลป ด้วยอะไรต่าง ๆ.

ฉะนั้น การที่พูดชนิดที่ให้เขาพอใจ แล้วเกิดลาภเกิดลักการะ นี้มันก็เป็นพวกไม่ถูกต้องทั้งนั้น จนกระทั่งว่าแม้ด้วยคำขับ. พระพุทธเจ้าไม่ยอมฉันอาหาร ที่ได้มาด้วยคำขับแก่ชาวนาพราหมณ์คนนั้น ซึ่งทรงกล่าวคำขับว่า สทฺธา พีชं ตโป วุฏฐิ ปญฺญา เม ยุคนงฺคลं ฯลฯ เป็นคำคาถา คำขับ. พอตาพราหมณ์คนนี้เขาเลื่อมใส แล้วเขาถวายให้ฉัน ท่านไม่ฉัน. นี้เป็นสิ่งที่ได้มาด้วยคำขับ เป็นอเนสนาเป็นวัตถุไม่ควร ท่านก็ไม่ฉัน อย่างนี้เป็นต้น; ต้องเอาไปทิ้ง.

เดี๋ยวนี้เรามันทำอะไรนอกแนวเกินความจำเป็น เพราะเราต้องการเกินความจำเป็น มันจึงต้องทำอเนสนา. แต่ถ้าเขาถวายด้วยศรัทธาไม่ได้หลอกลวง มันก็ไม่เป็น, มันก็ดูอยู่ที่ว่าเป็นการนอกแนวหรือหลอกลวงหรือไม่ ? **จะฟ้าสางทางสาชีพ ก็ขอให้ภิกษุดำรงชีวิต ชนิดที่ถูกต้องตามความเป็นภิกษุ.** เขาจะถวายมากน้อย หรือถวายเกินถวายเหลือเฟือ มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เราไม่ทำอเนสนาก็แล้วกัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ภิกษุในครั้งพุทธกาลนี้ยากที่จะทำอเนสนา เพราะว่าท่านเป็นภิกษุที่ถูกต้องเป็นส่วนมาก. ภิกษุที่ทำอเนสนา เกิดเรื่องขึ้นมาตามวินัยนั้นเป็นส่วนน้อย เรียกว่าเป็นส่วนน้อยและหายาก เพราะว่าออกบวชด้วยเจตนาดีทั้งนั้น. ฉะนั้นสิกขาและสาชีพของภิกษุเหล่านั้นจึงถูกต้อง. แล้วยิ่งเมื่อเป็นอยู่ด้วยสันโดษ ตามอริยวงศ์ เรื่องอาหารก็ดี เรื่องเครื่องนุ่งห่มก็ดี ที่อยู่อาศัยก็ดี หยูกยาก็ดี สันโดษอย่างยิ่งแล้ว, มันก็ไม่มีทางที่จะต้องไปทำอเนสนา มันเหลือกินเหลือใช้. แล้วท่านฉันอาหาร ชนิดที่เรียกว่า *ยาปนาย -ยังอัตตภาพให้เป็นไป* เท่านั้นแหละ, ฉันพอกันตายให้มีชีวิตอยู่พอทำงานได้ มันก็เลยไม่ต้องทำอเนสนา มีสำนวนเรียกว่า กินอาหารเหมือนกับการกินเนื้อลูก กลางทะเลทราย. แต่ไม่ได้หมายความว่าให้อดอยาก หรือกินอาหารไม่พอ แล้วเป็นโรคขาดอาหาร, ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น, คือเป็นอยู่อย่างพอดีพอสบาย.

คำบรรยายนี้สำหรับภิกษุ ฟ้าสางทางภิกษุสาชีพ *ให้อาชีพของภิกษุมีอาการสางออกมาจากความมืด* ที่มันเคยมืด; เพราะว่าเมื่อการเป็นอยู่เป็นปึกแผ่น, เป็นปึกแผ่นมากเข้า ๆ ก็จะเกิดแข่งขันกันสร้างวัดสร้างโบสถ์. ถ้าโบสถ์ของฉันไม่ได้ปูด้วยหินอ่อนเหมือนโบสถ์ของผู้อื่น ฉันก็ทนอยู่ไม่ได้ นี้มันก็ต้องขวนขวายจนเกิดอเนสนา. อย่าต้องออกชื่อดีกว่า ว่ามันมีอะไรบ้าง สำหรับสมัยปัจจุบันนี้. ขอแต่เพียงว่าให้กลับไป, ให้กลับไปสู่ภาวะถูกต้องแต่ดั้งเดิม ที่มันเคยถูกต้อง ให้มันถอยกลับค่อย ๆ ถอยกลับค่อย ๆ ถอยกลับ อย่างมั่นคง; เหมือนกับที่ว่ามันได้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปค่อย ๆ เปลี่ยน ๆ ไป คือค่อย ๆ ลืมตัวค่อยลืมตัวโดยไม่ทันรู้สึกตัว ค่อย ๆ ลืมตัวจนผิดหมด. เดี๋ยวนี้มันจะถูกกันทั้งทีแล้ว ขอให้ถอยกลับ ๆ ถอยกลับ, เช่นเดียวกับที่มันค่อย ๆ ลืมตัว, ค่อย ๆ ลืมตัวไปอยู่ในความผิดพลาด.

นี้ภิกษุทั้งหลายก็มองดูความที่มันได้ผิดพลาดออกไปไกลถึงไหน แล้วก็ขอให้มันถอยกลับ ๆ มันก็จะมาสู่สภาพเดิม, อย่างนี้เรียกว่าฟ้าสางทางภิกษุสาชีพ ไม่พ้นจาก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

การที่จะต้องใช้หิริและโอตตัปปะ และธัมมัญญุตาอีกตามเคย. ถ้าเรามีความละอาย มีความกลัว ในความผิดพลาดเหล่านี้แล้ว มันก็ถอยกลับได้ **เป็นฟ้าสางทางภิกษุสาชีพ ภิกษุสารูป ภิกษุสาชีพ สมณสารูป สมณสาชีพ กลับมาแล้ว.**

นี่การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว พูดกันได้อีกสองสามเรื่อง วันนี้ขอยุติการบรรยาย เพื่อเป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมเป็นคณะ ฟังแล้วส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ๆ สืบต่อไป.

---

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางภาษาพูด, สวดมนต์, มังสวิรัติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาก็จะได้บรรยายเรื่อง ฟ้าสางในลักษณะต่าง ๆ ต่อจากครั้งที่แล้ว ๆ มาไปตามเดิม.

เรื่องฟ้าสางเป็นเรื่องที่เราจะต้องสนใจ คือทำให้มันสาง และเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ซึ่งมีความหมายว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. คำว่า พุทธะ นั้น ความหมายที่โดยตรงก็คือ *ตื่นจากหลับ ; การตื่นจากหลับก็มีความหมายเท่ากับฟ้าสาง คือตื่นจากความมืด ก็มีอาการสว่าง. การที่จะเปลี่ยนจากความมืดมาสู่ความสว่างนี้ ต้องมีการสาง* สางกันเสียก่อน; ถ้ามันสางได้จริง มันก็สว่างได้จริง, บางทีจะเป็นคำคำเดียวกันก็ได้ คำว่า *สาง* กับคำว่า *สว่าง* โดยกระจายคำออกไปจากสางเป็นสว่าง. พุทธบริษัทจะมีความหมายแห่งความเป็นพุทธบริษัท สมตามความหมายของคำคำนี้ มันก็หลีกคำว่าสว่างหรือคำว่าสางไปไม่พ้น; ดังนั้นจึงขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มีความสนใจในการที่จะทำให้สาง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางภาษาพูด.

ข้อแรกที่จะพูดกันในวันนี้คือ **ฟ้าสางทางภาษาพูดและการพูดจา,** การพูดจามันต้องพูดด้วยภาษา จึงมีการสางทั้ง ๒ อย่าง คือคำพูดก็มีลักษณะที่ดีขึ้น วิธีพูดก็ดีขึ้น คือ **สางทั้งคำพูด** และทั้ง**วิธีพูด** นั่นเอง.

วิธีพูดดีขึ้น ก็หมายความว่า **ให้ถูกต้องให้สำเร็จประโยชน์** นั่นแหละเป็นส่วนใหญ่ ที่ให้น่าฟังหรือชวนฟัง นี้เป็นเรื่องที่รอง ๆ ลงมา เราจะต้องนึกถึงความสำเร็จประโยชน์เป็นส่วนใหญ่.

ทีนี้**ถ้อยคำที่จะต้องเอามาพูด** ก็ต้องมีลักษณะสางหรือดีขึ้น ในทางที่ว่าคำเหล่านั้น **เป็นคำพูดที่มีความหมาย,** เป็นคำพูด**ที่แสดงธรรมะอยู่ในตัว,** เป็นคำพูดของผู้รู้ใช้พูดจากัน ไม่ใช่คำพูดของคนโง่คนพาล อย่างนี้เป็นต้น. เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่ใช่เล็กน้อย; ถ้าเราจะได้**อบรมเด็ก ๆ ของเรา ให้รู้จักมีการพูดจาด้วยคำพูดที่เหมาะสม ก็จะเป็นประโยชน์**เป็นอันมากแก่เด็กของเรา.

ภาษาที่เป็นสิ่งที่เป็นองค์ประกอบอันสำคัญ สำหรับการวิวัฒนาการของมนุษย์. ถ้าถามว่า*ภาษาคืออะไร* ? **ภาษาคือ สิ่งที่เป็นเครื่องถ่ายทอดอะไร ๆ ให้ระบาดกว้างออกไป** จนทั่วโลกก็ได้, พูดกันอยู่ในวงแคบ มันก็ถ่ายทอดในวงแคบ; แต่ถ้ามันเป็นเรื่องที่ดี มันก็ถ่ายทอดออกไปเป็นวงกว้าง จนกระทั่งทั่วบ้านทั่งเมืองทั่วประเทศ แล้วก็เป็นทั่วโลกในที่สุด. เหมือนอย่าง **พระศาสนานี้ ก็ถ่ายทอดด้วยภาษา;** ในครั้งแรกก็ไม่มีการเขียน ก็ถ่ายทอดกันด้วยภาษาล้วน ๆ, แม้แต่จะจำไว้ก็ยังจะจำไว้ด้วยการท่องจำมีภาษาเป็นเครื่องบันทึก, แล้วก็มีภาษาเป็นเครื่องถ่ายทอด กระทำให้กว้างขวางออกไป ๆ, นี่คือประโยชน์ของภาษา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้ามองให้ลึกลงไปกว่านั้นอีก เราจะพบว่า **ภาษา** นั่นแหละ **คือสิ่งที่สร้างความเจริญหรือวิวัฒนาการ ทั้งทางกายและทางจิต**. ข้อนี้ดูได้ที่สัตว์ คือ**สัตว์เดรัจฉาน** ทั่วไปมัน **ไม่มีภาษาพูด** มีภาษานิดหน่อย ที่ส่งเสียงให้มีความหมาย หรือกิริยาท่าทางที่มีความหมาย, แต่มันน้อยเกินไป มันไม่อาจจะถ่ายทอดสิ่งที่มันลึกซึ้งได้ สัตว์จึงไม่อาจจะถ่ายทอดความรู้กันได้.

ส่วน **คนนั้นมีภาษาพูด จึงถ่ายทอดความรู้ทุกระดับ**, ถ่ายทอดความรู้สึกได้ทุกระดับ. พอเด็กเกิดมาเราก็ให้เรียนพูดจา นี่เรียนพูดจาก่อน ก็ถ่ายทอดด้วยการพูดจานี้มาก; อย่างในลูกเด็ก ๆ นี่ได้รับการสั่งสอนทางวาจา ให้ทำอย่างนั้นให้ทำอย่างนี้, มันจึงรู้ในการที่จะทำอะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ที่จริงตอนแรกมันก็เหมือนกันแหละ ลูกคนกับลูกสัตว์ แต่ลูกคนมันพูดได้ มันพูดกันได้ มันก็ถ่ายทอดกันได้เรื่อย ๆ มา จนกว่าจะได้เรียนหนังสือ ซึ่งจะเป็นการถ่ายทอดที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านั้น.

การถ่ายทอดโดยมีภาษาเป็นสื่อ เป็นเหตุให้รู้ ทำความก้าวหน้าทำความเจริญได้ทันที. เด็กที่เกิดมาเป็นใบ้หูหนวก ก็เรียนอะไรได้ยาก เพราะว่ามันมีการถ่ายทอดได้น้อยกว่า; การถ่ายทอดด้วยท่าทาง ด้วยนิ้วมือ ด้วยรูปภาพ นี้มันถ่ายทอดได้น้อย, เด็กที่เป็นใบ้หูหนวกมาแต่กำเนิด จึงทำอะไรได้น้อยกว่า เพราะว่ามันไม่มีภาษาที่จะถ่ายทอด. สัตว์หยุดอยู่กับที่ เพราะมันเพิ่มเติมอะไรไม่ได้ด้วยการถ่ายทอด เพราะไม่มีภาษาจะถ่ายทอด; คนนี้ มันก็ก้าวหน้าเหมือนกับวิ่งไป เพราะมันมีการถ่ายทอดด้วยภาษาที่ใช้เพิ่มขึ้น ๆ นับตั้งแต่ภาษาพูดจนถึงภาษาเขียน. ที่จริง **ภาษาเขียนก็คือภาษาพูดอย่างหนึ่ง** นั่นเอง เพียงแต่มันไม่ใช้ปาก มันใช้ลายลักษณ์อักกรทางตา มันก็บันทึกอะไรได้ดีกว่า แน่นอนกว่า. นี้แหละประโยชน์ของสิ่งที่เรียกว่าภาษา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรื่องทางจิตใจที่ละเอียด ก็ต้องพูดกันมาก ดูตรงที่เราเรียนธรรมะเราต้องพูดกันมาก พูดกันทุกแง่ทุกมุม จนเราเข้าใจเรื่องในทางนามธรรม ไม่มีรูปร่างได้; อย่างนี้มันไม่มีทางดอกที่ว่าสัตว์เดรัจฉานหรือคนใบ้ มันจะถ่ายทอดกันได้.

รวมความว่า **เราจะต้องใช้ภาษาให้ดีที่สุด ทั้งภาษาพูดและภาษากิริยาท่าทาง;** สำหรับภาษากิริยาท่าทางนั้น ก็ยังมีอยู่ ๒ ประเภท ภาษาของคนใบ้นั้นก็เป็นภาษากิริยาท่าทางชนิดหนึ่ง แต่ว่าง่ายมากต่ำมากหรือธรรมดามากเกินไป. **ภาษากิริยาท่าทาง**อีกชนิดหนึ่ง ก็คือของคนเรานี่แหละ ที่พูดได้นี่แหละ มีภาษาทางกิริยาท่าทางซึ่งเราแสดงได้ดี คนนี้มีท่าทางอันแสดงให้เห็นได้ว่า จิตใจของเขาเป็นอย่างไร. นี่เรา**ดูกิริยาท่าทางของเขา แล้วเรารู้ได้ว่าจิตใจของเขาเป็นอย่างไร ภาษาด้วยทางกิริยาท่าทางที่ลึกซึ้ง ไกลกว่าภาษาของคนใบ้** เป็นอันมาก.

ภาษากิริยาท่าทางนี้ ได้ปรากฏว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างสำคัญ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาแล้วด้วยซ้ำไป, คือเรื่องราวในพระบาลีมีอยู่ว่า *เมื่อพระพุทธเจ้าท่านได้ทรงส่งสาวก ออกไปประกาศพระศาสนาในที่ต่าง ๆ แล้ว พระสาวกเหล่านั้น* เป็นผู้บรรลุคุณธรรมในพระพุทธศาสนาสูงสุด *เป็นพระอรหันต์เป็นส่วนมาก. ทีนี้ท่านเดินไปที่ไหน คนที่มีปัญญาเป็นปัญญาชน เขาสังเกตเห็นท่าทาง* ว่าคนนี้มีอะไร ที่เขาเรียกกันในภาษาธรรมะว่า อินทรีย์ *มีอินทรีย์ผ่องใส, มีอินทรีย์ผ่องใส* คือ*หน้าตาท่าทางอะไรมันแสดงว่าฉลาด แล้วก็มีความสุข แล้วก็น่าไว้ใจ ไม่คดโกง* อะไรอย่างนี้ อินทรีย์ผ่องใส. เขาไม่รู้จักดอกว่าคนนี้มาแต่ไหน รู้อะไร ยังไม่รู้เลย แต่เห็นว่าอินทรีย์ผ่องใส จึงเข้าไปติดต่อด้วย จนได้รู้อะไรเป็นอะไรเพราะสนทนากัน, **ความที่มีอินทรีย์ผ่องใสนั่นเรียกว่าภาษาโดยกิริยาท่าทาง แสดงออกมา.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถึงแม้เดี๋ยวนี้ก็ยังใช้กันอยู่ ถ้าคนคนไหน **หรือพระเณรองค์ไหน มีกิริยาท่าทางสมควรแก่ความเป็นสมณะ ก็ดึงดูดความสนใจ** หรือความเคารพนับถือของประชาชน **ได้มากกว่า ที่จะพูดเก่งเสียด้วยซ้ำไป. ภาษาโดยกิริยาท่าทางนี้มีอิทธิพลมาก** ซึ่งควรจะรู้ไว้ด้วย ในฐานะเป็นภาษาชนิดหนึ่ง คือพูดกันด้วยกิริยาท่าทาง.

ทีนี้**ฟ้าควรจะสางในทางภาษา** คือทั้ง**ภาษาของบรรพชิต** และ**ภาษาของฆราวาส**. พุทธบริษัทมีทั้งบรรพชิตและฆราวาส แล้วก็มีการพูดจาด้วยถ้อยคำตามระเบียบที่กำหนดไว้เป็นภาษาของตน ๆ ซึ่งควรจะได้เอามาพิจารณากันต่อไป.

ภาษามี ๒ ชั้น ภาษาที่ใช้พูดจานี่มี ๒ ชั้น : คือ**ชั้นตื้น** ชั้นผิวเผิน กับ **ชั้นลึก** ที่รู้ความหมายได้แต่คนที่มีปัญญา, เราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า**ภาษาคน** กับ **ภาษาธรรม**. ภาษาคน ก็คือพูดจาอย่างที่คนธรรมดาพูด; ส่วนภาษาธรรมนั้นเขามีคำพูดเฉพาะ มีความหมายลึก คือลึกกว่าที่คนธรรมดาใช้พูดจากัน.

ภาษาคนเป็นภาษาสมมุติ คือตามที่คนเขาสมมติพูดกันอย่างไร; ส่วน **ภาษาธรรม** นั้นมันไม่ใช่สมมติของคนทั่วไป มัน**เป็นความรู้ของบุคคลเฉพาะคน** เอามาพูดจากันกับคนธรรมดา บางทีก็ฟังไม่ถูก, ต้องอธิบายกันอีกมากจึงจะฟังถูก.

ภาษาคนพูดไปเท่าที่คนรู้ ภาษาธรรมพูดไปตามที่บัณฑิตนักปราชญ์เขารู้ เมื่อเป็นอย่างนี้จะเรียกได้ว่า ภาษาของคนธรรมดาก็ได้, ภาษาของบัณฑิตนักปราชญ์ก็ได้, นั่นแหละคือภาษาคนภาษาธรรม.

การถ่ายทอดกันโดย**ภาษาคน** มันก็ **ถ่ายทอด**ได้แต่เรื่องต่ำ ๆ ตื้น ๆ **ในระดับคนธรรมดา. ภาษาธรรมถ่ายทอดเรื่องลึกซึ้ง** เกินกว่าที่คนธรรมดาเขาพูดจากัน, มีความหมายบางทีลึกจนคนธรรมดาเข้าใจไม่ได้, หรือบางทีกลับกันอยู่ก็มี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ภาษาคนพูดไปตามความรู้สึกของคนที่มีตัวตน, ภาษาธรรมะพูดไปตามความรู้สึกของคนที่ไม่มีตัวตน หรือละตัวตนเสียได้. นี่ฟังให้ดีเถอะ ภาษาของคนที่ยังมีตัวตน มันก็พูดอย่างมีตัวตน, ภาษาธรรมของผู้รู้ มันก็พูดอย่างที่ไม่ต้องมีตัวตน แต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ อันมิใช่ตัวตน; นี่ความแตกต่างกันโดยแท้จริงมันอยู่ที่ตรงนี้.

ภาษาที่มีตัวตน พูดสำหรับคนธรรมดา **ก็สอนกันได้แต่เพียงขั้นศีลธรรม,** ส่วน**ภาษาที่ไม่มีตัวตน** ของคนที่รู้สึกว่าธรรมดา มันก็**สอนกันได้ถึงขั้นที่เรียกว่าปรมัตถธรรม. ภาษาศีลธรรม** ก็เป็นเรื่องอยู่ในโลก อยู่ในโลก **เวียนว่ายอยู่ในโลก** นี้ภาษาคน หรือภาษาคนธรรมดา, เป็นไปตามเรื่องศีลธรรมของคนที่อยู่ในโลก. นี่**ภาษาธรรม**เป็นเรื่องเหนือธรรมดา ก็เป็นเรื่องพูดจากัน **สำหรับคนที่จะอยู่เหนือโลก.**

อยู่ในโลก ก็คือว่าเออออวยกันไปตามเรื่องของโลก หัวหกก้นขวิดกันไปตามเรื่องของโลก; แต่ถ้า**ภาษาปรมัตถธรรม** มันจะออกไปจากโลก คือ**จะอยู่เหนือโลก** เหนืออิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ในโลก, จึงต่างกันอยู่อย่างที่เรียกว่า คนละทิศทางก็ได้ หรือตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวงเลยก็ได้. อย่างที่ว่า **มีตัวตน** กับ**ไม่มีตัวตน** มัน**ต้องพูดกันคนละอย่าง.** คนที่ตัวตน ตัวอย่างเช่นว่าคนมีตัวตนก็พูดว่าตาย คนตาย; นี่มันรู้แค่เปลือกนอก แค่วัตถุ. ถ้า**ภาษาธรรมะ** ชั้นสูงมันก็คนดับ นี่เป็นภาษาที่ว่ามัน**ไม่ต้องมีคน มีแต่นามรูปมันดับ**, ภาษาหนึ่งว่า **มีคน** แล้วก็**พูดว่าตาย** อย่างนี้เป็นต้น. นี้เป็นตัวอย่างที่จะต้องสังวรไว้ ศึกษากันให้ละเอียดต่อไป,

ภาษาแสดงให้รู้ถึงภาวะแห่งจิตใจ, ภาวะแห่งจิตใจของใครมีอยู่อย่างไร พอเราพูดกับเขาสักพักหนึ่ง เราจะรู้ได้โดยภาษาที่เขาพูดนั่นแหละ ว่าเขามีภาวะแห่งจิตใจสูงต่ำอย่างไร, โง่ฉลาดอย่างไร, จะรู้ได้ด้วยภาษาที่เขาพูด. คนที่มีความรู้สึกเหนือกว่า

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หรือสูงกว่าจะยิ่งเห็นชัดว่าคนที่มีความรู้สึกทางจิตใจต่ำกว่านั้น มันมีอะไร มันต่ำกว่าอย่างไร.

นี่คนเขาจึงอ่านกันออกด้วยการพูดจา กระทั่งรู้ว่าคนนี้เป็นพระอรหันต์, หรือไม่เป็นพระอรหันต์ เมื่ออยู่กันนาน ๆ ก็รู้ได้ด้วยการพูดจา อย่างนี้เป็นต้น. แม้ที่สุดแต่การพลั้งปาก หรือคำอุทาน, **อุทานคือคำพลั้งปากออกมา คนธรรมดาสามัญ** ก็มักจะพลั้งปากออกมาด้วยเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในเหตุการณ์ในชีวิตของตน บางทีเป็นเรื่องต่ำ ๆ เป็นเรื่องหยาบคายก็เอามาพลั้งปากได้, **แสดงว่ายังต่ำ** ยังมีความรู้สึกต่ำ. **ถ้ามีการศึกษาสูงก็พลั้งปากออกมา ด้วยคำพลั้งที่แสดงว่า มีความรู้สูง มีจิตใจสูง,** มี
ประสบการณ์สูง. ดูเถอะว่าแม้แต่คำพูดที่พลั้งปาก ปราศจากเจตนา ปราศจากการควบคุมบังคับ นี้มันก็ยังเป็นภาษาที่ต่างกัน จนบอกให้รู้ได้ว่า แต่ละคน ๆ นั้นมันมีสถานะแห่งจิตใจสูงต่ำอย่างไร.

เอาละ, เป็นอันว่าเราสังเกตเห็นได้ว่ามันมีภาษาอยู่ ๒ ภาษา : ภาษาคนธรรมดามีตัวตน, ภาษาของผู้รู้ ไม่มีตัวตน. เมื่อคนหนึ่งพูดว่า สุข คนหนึ่งพูดว่าไม่สุข ไม่ใช่ความสุข แล้วคนหนึ่งพูดว่า ได้ หรือรวย. อีกคนหนึ่งจะพูดในเรื่องเดียวกันว่าไม่ใช่ได้ ไม่ใช่รวย ธรรมดา ๆ, เป็นอย่างนี้เอง **มันเป็นอย่างนี้เองไปเสียหมดสำหรับคนที่รู้**. คนที่ไม่รู้มันก็อย่างนั้นอย่างนี้ ถูกใจบ้างไม่ถูกใจบ้าง เรื่องดีเรื่องได้เรื่องเสียเรื่องยุ่ง ไปหมดเลย.

เราจะ**ต้องรู้จักใช้ภาษาให้ลึก**หรือสูงขึ้นไป ตลอดถึง**รู้จักฟังภาษาที่หยั่งให้ทราบถึงภาวะจิตใจของบุคคลผู้พูด**; ถ้าทำได้อย่างนี้ เรียกว่าฟ้าสางทางภาษาพูด.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้จะดูว่า *ภาษามีอิทธิพลมากน้อยเท่าไร* ? มันมีอิทธิพลมากเท่าที่มันสามารถจะดังก้องไปทั้งโลกได้. **ภาษาพูด**ที่มันสูงสุดมันมีค่ามาก **ดังก้องไปทั้งโลกได้**; เช่นเรื่องของพระศาสนา หรือเรื่องของความเจริญก้าวหน้าอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วทั้งโลก มันก็เป็นเรื่องก้องโลกได้, ทำให้ถ่ายทอดกันทั้งโลก, *ทำให้โลกทั้งโลกมีความนิยมหันเหไปทางเดียวกันได้* มันเป็นได้ถึงอย่างนี้. แต่มันจะเป็นได้หรือไม่ มันก็แล้วแต่เหตุการณ์, แล้วแต่สถานการณ์ในโลกกำลังเป็นอย่างไร, ภาษามันอาจจะเป็นได้ถึงอย่างนั้น แต่ผู้ใช้ภาษาทำไม่ได้ ถ้าอย่างนี้มันก็ไม่ได้เหมือนกัน. **เราจะต้องทำให้มันดีขึ้น ๆ, เรียกว่าฟ้าสางทางการใช้ภาษา.**

มันเป็นการอบรมสั่งสอนชนิดพิเศษ คือโดยไม่รู้สึกตัว เพียงแต่ได้ยินได้ฟังเขาก็เอาอย่างเอง; เขาพอใจเขาชอบใจ แล้วเขาก็เอาอย่างเอง; นั่นแหละเรียกว่าภาษาพิเศษ จะพูดจาเป็นคำพูดก็ได้ จะไม่ต้องพูดจาเป็นคำพูดก็ได้, แต่เมื่อแสดงออกไปให้เห็นเป็นที่พอใจแล้ว เขาก็เอาอย่างเอง เขาก็ทำตามอย่างเอง. นี่สามารถที่จะดึงกันไปทั้งโลก ในความนิยมเหมือน ๆ กัน เป็นอย่างเดียวกัน. นี้เรียกว่า **อิทธิพลของภาษา ซึ่งเป็นเสียงของคนพูด**, เสียงของคนพูด นี้อย่างหนึ่ง.

ทีนี้ **เสียงของธรรมะพูด** อย่าเพ่อเข้าใจว่าบ้าแล้วโว้ย, เสียงของธรรมะพูดมันยิ่งมี. ธรรมะพูด ฟังแปลกนะ เสียงคนพูดรู้จักกันดีแล้ว แต่ว่า **เสียงธรรมะพูด** มันแปลก คือน้อยคนจะได้ยิน หมายถึงเสียงที่ธรรมชาติพูด, ก็คือ**ลักษณะอาการที่ธรรมชาติมันแสดง**, อะไร ๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ นี้ย่อมแสดงความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอ เราเรียกว่าเสียงของธรรมะ.

เช่นมันจะพูดโดยไม่ต้องมีปาก แต่ว่ามันก็แสดงให้เกิดความรู้สึก เหมือนกับว่าได้ยินเหมือนกัน, ก่อนหน้านี้เราเคยพูดว่า *ต้นไม้พูด ที่สวนโมกข์ต้นไม่พูดได้*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก้อนหินพูดได้ ดินทรายพูดได้; นี้เรา**หมายถึงว่า ต้นไม้นี่มันแสดงลักษณะให้เราเห็นว่า มันไม่เที่ยง,** แล้ว**มันทนทรมาน**, แล้วมันก็**เป็นตัวตนไปไม่ได้. ต้นไม้แสดงอยู่อย่างนี้** ในลักษณะที่เด่นชัดที่สุด เหมือนกับตะโกน เหมือนกับตะโกน; **แต่มนุษย์โง่** หูมันหนวก **ไม่เห็น** และ**ไม่ได้ยินว่า ต้นไม้พูดอยู่ตลอดเวลา**ว่ามัน**ไม่เที่ยง** มันมีอาการ**ทนทุกข์ทรมาร** แล้วมันก็**เป็นอนัตตา.**

จะพูดว่า **สังขารทั้งปวงมันพูด**ก็ได้, สังขารทั้งปวง ไม่ว่าสังขารชนิดไหน; แม้แต่ขี้นฝุ่นเม็ดหนึ่ง สังขารที่ต่ำต้อยที่สุดมันก็พูด, สังขารที่เป็นดิน เป็นทราย เป็นก้อนหิน เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์ เป็นคน อะไรก็ตาม. **เนื้อหนังของคนก็เป็นสังขาร** แล้วก็**อยู่ในคน มันก็พูด, คนก็ไม่ได้ยิน** ที่ว่าธรรมชาติมันพูดอย่างนี้ คนมันไม่ได้ยิน. สังขาร คือสิ่งปรุงแต่งทั้งหลายมันพูด แล้วคนมันก็ไม่ได้ยิน, แล้วมันก็ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่สังขาร นอกจากพระนิพพานอย่างเดียว. แต่**คนก็ไม่ได้ยิน** หรือได้ยินน้อยมาก, ได้ยินน้อยมากจนไม่มีประโยชน์.

แต่ว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ยิน, คนอย่างพระพุทธเจ้าก็ได้ยิน. คนที่รองลงมาไม่ถึงขนาดนั้นก็ได้ยินรองลงมา, คนที่รองลงมาอีกมันก็ได้ยินรองลงมา ได้ยินไม่เท่ากัน. นี้ก็แสดงว่าถ้าความเป็นพระพุทธเจ้ามีมาก มันก็ได้ยินหมอแหละ; ถ้าความเป็น-พระพุทธเจ้ามีน้อยในบางคนมันก็ได้ยินน้อย มีน้อยมันก็ได้ยินน้อย น้อยที่สุด กระทั่งว่าไม่มี มันก็ไม่ได้ยินเลย, **คนโง่คนพาลจึงไม่ได้ยินข้อที่ธรรมชาติ แสดงอยู่ พูดอยู่ก้องไปทั้งโลกเลย.** ว่า**ไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตา**; นี่เรียกว่าเสียงของธรรมะ.

เสียงของคนพูดมันได้ยินง่าย, แต่ว่าเสียงคนพูดจะพูดเรื่อง**ที่มันลึกกว่าธรรมดา มันก็ฟังไม่ออก**อีกนั่นแหละ. ดังนั้น เราจึงฟังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้นไม่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ออก ไม่หมดตามที่เป็นจริง จึงไม่ได้รับประโยชน์อะไร จากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็มี. ขอให้ดูให้ดีว่า คนในครั้งพุทธกาลนั้นไม่ได้รับประโยชน์จากการที่มีพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลกก็มี, ไม่ใช่ว่าทุกคนจะบรรลุมรรคผลกันหมด, แล้วกล่าวได้ว่า ส่วนมากไม่ได้รับประโยชน์ คือไม่ได้รู้ตามพระพุทธเจ้า. ที่รู้ตามพระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ไปนี้ไม่เท่าไรดอก; นั่นแหละคือ**คนที่ไม่ได้ยิน ไม่ได้ยินเสียงของธรรมะตามธรรมชาติ**ด้วยตนเองแล้ว. **แม้จะมีพระพุทธเจ้านำมาตรัส**มาพูดให้ได้ยิน ก็**ยังไม่ได้ยิน**อยู่นั่นแหละ ก็เลยไม่ต้องรู้กัน ไม่ต้องรู้ธรรมะ เพราะไม่ได้ยินเสียงของธรรมะ.

เราจะพูดว่า **เสียงของธรรมะ หรือเสียงของธรรมชาตินี้ มันดัง ดังก้องไปทั่งโลก** แล้วคนก็ไม่ได้ยิน นี่เรียกว่าอย่างไรดี เรียกว่าคนพูดมันพูดไม่จริงหรือว่าคนไม่ได้ยินนั้นมันเป็นคนบ้า เป็นคนไม่ได้ยิน, คือใครมันบ้ากันแน่. คนพูดบ้าหรือคนฟังบ้า ว่าเสียงของธรรมะดังก้องโลกอยู่ตลอดเวลา, แล้ว**คนก็ไม่ได้ยินเสียงแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** สุญญตา **อิทัปปัจจยตา** อะไรก็ตาม มันดังก้องอยู่ทั่วโลกทั่วจักรวาลตลอดเวลา ไม่เว้นสักวินาทีเดียว; แต่คนก็ไม่ได้ยิน, แล้วมันก็ดังก้องทั้งโลกทำไมมันจึงไม่ได้ยิน มันกลายเป็นเสียงเงียบสำหรับบุคคลโง่. เราเลยเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า **เสียงแห่งความเงียบ**, เสียงที่เงียบที่สุด ที่ไม่ต้องดังเป็นเสียงออกมาใส่หูคนโง่แต่มันก็มีอยู่ นั้นเสียงแห่งความเงียบ **คือเสียงที่บอกว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อิทัป-ปัจจยตา** อยู่ตลาดเวลา.

ที่นี้คนต้องปรับปรุงจิตใจให้เงียบ, **ปรับปรุงจิตใจให้เงียบ** ให้สงบที่สุดเลย **แล้วจะได้ยินเสียงแห่งความเงียบ**. ถ้าอยากจะฟังเสียงธรรม จะได้ยินเสียงธรรม หรือภาษาธรรมนั้น ปรับปรุงจิตใจให้สงบจากการรบกวนของความรู้สึกต่าง ๆ. **เมื่อไม่มีอะไรในโลกรบกวน จิตนั้นมันก็สงบ**, จิตนั้นก็จะได้ยินเสียงเงียบ, **เงียบที่สุด คือ**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เสียงของธรรมชาติ เสียงของ**ธรรมะ** เสียงของ**สัจจะ ที่ร้องบอกอยู่ตลอดเวลาว่า ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.**

นี่เรื่องมันก็อย่างที่เราก็นิยมกระทำกันอยู่ ว่า**ทำสมาธิ แล้วก็จะเห็นแจ้ง อนิจจัง ทุกขังอนัตตา;** เหมือนกับว่าได้ยิน, ได้ยินธรรมชาติมันร้องบอก. ถ้าจิตไม่สงบถึงขนาดนี้ก็ไม่ได้ยิน หรือจะเรียกว่าไม่ได้เห็นก็ตามใจ, แล้วแต่จะใช้คำพูดคำไหน. **ทำจิตให้สงบจะได้ยินเสียงแห่งความเงียบหรือเสียงธรรม** ก็ไม่เสียที, ได้ยินเสียงของธรรมะ ได้ยินเสียงของพระเจ้า ได้ยินเสียงของธรรมชาติอันสูงสุด มันบอกอยู่ตลอดเวลา แล้วก็ไม่ได้ยินก็ไม่รู้, ไม่รู้ก็ไม่เอามาปฏิบัติ. **เมื่อไม่ปฏิบัติก็ต้องได้รับโทษของการไม่ปฏิบัติ คือจะต้องทนทุกข์,** จะต้องมีความทุกข์ เพราะความไม่ได้ยิน เพราะความโง่ของตน. ขอให้ทุกคนปรับปรุงการได้ยินภาษาของเสียงธรรม ธรรมชาติ สิ่งสูงสุดที่มีอยู่ในโลก แล้วร้องบอกอยู่ตลอดเวลา.

เอาละ, เป็นอันว่า พูดมันเลยความจำเป็นไปบ้างแล้ว หรือไม่มากแล้วก็ได้ แต่เพราะมันเป็นเรื่องของภาษานี่จะทำอย่างไร มันเป็น**เรื่องของภาษา ซึ่งมีความจริง**อยู่อย่างนี้, **มีความลับของมันอยู่อย่างนี้**; เราก็จะต้องเอามาพูดกัน. ถ้าฟังถูกก็จะมีประโยชน์, ถ้าฟังไม่ถูก ก็เรียกว่าพูดเพ้อเจ้อเกินจำเป็น ไม่ได้รับประโยชน์ ไม่มีประโยชน์อะไร ก็ตามใจสิ. แต่เดี๋ยวนี้กำลังบอกให้รู้ว่าเรื่องมันมีอยู่อย่างนี้, **เราควรจะทำให้มันมีฟ้าสางขึ้นมา**, คือรู้สึก ลึกลงไป หรือกว้างออกไป เป็นฟ้าสาง, แล้วขอ**ให้มีฟ้าสางทางภาษาพูด** หรือฟ้าสางทางการพูดจา ทั้ง**ภาษาที่บ้าน** หรือ**ภาษาฆราวาส** และ**ภาษาที่วัด.**

เดี๋ยวนี้เรามันทำความสับสนกันอยู่ มีความสับสนกันอยู่ในเรื่องนี้; จะยกตัวอย่างให้ฟังว่า **เพราะภาษามันสับสน** นั่นแหละ, ไม่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็นนั่นแหละ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันจึงยุ่ง. อย่างภาษาพระพูดว่า *อาตมาภาพ* ภาษาพูดของพระนั้นใช้คำว่า *อาตมาภาพ* คือ *ภาวะแห่งอัตตา,* ภาวะแห่งอัตตา เรียกคำพูดแทนตัวเองว่าอาตมาภาพ **อย่างนี้มันผิดนะ,** หรือว่าสอนศาสนาผิดนะ. **พระเรียกตัวเองว่าอาตมาภาพ** คือภาพของอาตมา ภาพของอัตตา **มันผิด เพราะไม่มีอัตตา,** เพราะ**พุทธศาสนาก็สอนว่าไม่มีอัตตาอยู่แล้ว, แล้วทำไมพระจึงมาพูดยืนยันเรียกร่างกายนี้ว่าอาตมาภาพ.**

ทีนี้ก็มีบางยุค ไม่เรียกว่าอาตมาภาพ, **คำว่าอาตมาภาพนี้เพิ่งจะมี,** เพิ่งจะมี หรือว่าจะเคยมีแล้วเลิกไป แล้วมามีอีกก็ได้, คือมีบางคราวบางยุค**บางสมัย** พระไม่พูดว่าอาตมาภาพ, **พระจะพูดกับชาวบ้านว่า รูป,** รูป; **แทนที่จะพูดว่าอาตมาภาพ,** อาตมาภาพมีความประสงค์อย่างนั้นอย่างนี้ **ก็พูดว่า รูปมีความประสงค์อย่างนั้นอย่างนี้.** เมื่ออาตมาเด็ก ๆ ก็ยังจำได้ว่า มีการใช้คำพูดอย่างนี้อยู่, แล้วเราก็งง ๆ เหมือนกันที่ว่า รูป ๆ พระที่ซื่อตรงต่อคำสั่งสอนของอุปัชฌาย์อาจารย์สมัยนั้น ใช้คำพูดเรียกตัวเองว่า รูป ก็มีเหมือนกัน. นั่นแหละ **ภาษาที่ถูกต้องของพระ** ที่เรียกตัวเองว่า รูป, รูปมานี้ต้องการอะไรอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ว่าไป.

เดี๋ยวนี้มันเปลี่ยน เปลี่ยนมาเป็นว่า อาตมาภาพ, อาตมาภาพมานี้ต้องการอย่างนั้นอย่างนี้ มันกลับตรงกันข้าม : **อันหนึ่ง**บอกว่า**รูป**ธรรมตามธรรมชาติเท่านั้นแหละ **นั้นแหละคือถูก**แหละ, แต่**อันหนึ่ง**บอกว่า **อาตมาภาพ**ทีเดียว, มีอาตมามีตัวมีตนมาทีเดียว **อย่างนี้มันผิด.** ถ้าว่าพระพูด อาตมาภาพก็คล้าย ๆ กับยืนยันว่ามีอาตมา มีอัตตา มีตัวตน; ถ้าพระพูดว่า รูป รูปเท่านั้นแหละ ก็เท่ากับยืนยันว่าไม่มีอัตตา ไม่มีอาตมา ไม่มีตัวตน, มีแต่รูปธรรม รูปธรรมกลุ่มหนึ่งนี้เท่านั้นแหละ. นี่ฟังดูที่ว่ามันต่างกันอยู่; ใครจะฉลาดหรือโง่กว่ากันก็ตามใจ, แต่ว่าผลมันเกิดขึ้นต่างกันแน่. **คำพูดชนิดหนึ่ง**มันชวนไป**ให้มีตัวตน** ยึดถือตัวตน, คำพูด **อีกประเภทหนึ่ง**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันชวนไป **ให้ละเสียซึ่งตัวตน** เลิกละเสียซึ่งตัวตน มันเป็นอย่างนี้. คำพูดที่ยืนยันไป**ในทางมีตัวตน** แล้วก็เรียกว่า **ผิดหลักพุทธศาสนา.**

แม้ที่สุดแต่พูดว่า **จำวัด** อย่างนี้, *พระนอนเขาว่าจำวัด นี้ก็ไม่ถูกหลักของธรรมะในพระพุทธศาสนาดอก* เพราะไม่มีตัวตนแล้วมันจะจำ ประจำอยู่ที่ไหนได้อย่างไร, มันไม่มีตัวตน แล้วมันจะประจำอยู่ที่ไหนได้อย่างไร. *มีพระบาลีว่า คนโง่เท่านั้นที่พูดว่า ข้าพเจ้าจะอยู่ที่นี่ จำพรรษาที่นี่ตลอด ๓ เดือน นั้นเป็นคนโง่พูด.* มีพระบาลีกล่าวอย่างนี้เลย เพราะมันไม่มีตัวตนนี่ มันจะจำพรรษาอยู่ที่นี่ตลอด๓ เดือนได้อย่างไร; ส่วนวินัยบังคับ ให้ทำนั้นมันอีกอย่างหนึ่ง แต่ภาษาธรรมะชั้นสูงมันเป็นอย่างนั้นไม่ได้ : *อิธ วสฺสํ วสฺสิสฺสามิ อิติ พาโล วิหญฺญติ - คนโง่คร่ำครวญอยู่ว่า กูจะอยู่ที่นี่จนตลอดฤดูฝน;* อย่างนี้ฟังดูสิ คำว่า *จำวัด ๆ นี้ มันเป็นการสอนหลักที่ผิดต่อธรรมะ* คือมันมีตัวตนที่อยู่ประจำอยู่ไหนแห่งใดแห่งหนึ่ง มันผิดอย่างนั้น ถ้ามันเป็นธรรมะไม่มีตัวตนมันก็ไม่อยู่ประจำที่ไหนดอก.

เรื่องนี้อธิบายยาก *ที่มีวินัยบัญญัติให้จำพรรษา ๓ เดือน; แต่ก็มีพระบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า คนโง่มันคร่ำครวญอยู่ว่า กูจะอยู่ที่นี่ตลอดพรรษา.* คำสอนนั้นมันอยู่ในระดับสูง ในทางที่ไม่มีตัวตน อย่าให้ยึดถือว่ามีตัวตน; มันก็คล้าย ๆ กับจะบอกว่า พระที่จำพรรษาอย่าโง่จนคิดว่า กูจำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน ทั้ง ๆ ที่ตั้งใจว่าจะอยู่จำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน. แต่ในใจอย่าคิดว่า กูอยู่จำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน ถ้าอย่างนั้นมันถูก มันก็ไปกันได้ ส่วน**วินัยมันมีว่าต้องจำพรรษา;** ฉะนั้น **ผู้ที่จำพรรษาก็ต้องรู้เอาเองสิว่า ไม่ได้มีตัวกู, อย่าทำจิตใจว่า มีตัวกูอยู่จำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน**, อย่างนี้เป็นต้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ภาษาที่พระโบราณใช้ เขาใช้คำว่า *อุบาสิกา* หรือ *อุบาสก* เขาจะเลิกพูดว่าแม่นั้นแม่นี้ พ่อนั้นพ่อนี้ พี่นั้นพี่นี้ น้องนั้นน้องนี้ เขาจะเลิกพูดทันทีเมื่อบวชแล้ว; *กับแม่จะเรียกว่าอุบาสิกาโยม*, เรียกสั้น ๆ ว่ากาโยม *คืออุบาสิกาที่เป็นผู้อุปัฏฐาก* หมดความเป็นแม่แล้ว, แล้วก็*สกโยม* - *อุบาสกที่เป็นโยม* หมดความเป็นพ่อแล้ว. พระที่พูดถูกต้องตามหลักธรรมะในชั้นลึกของพุทธศาสนา ก็เรียกคนทั่วไป ถ้าเป็นผู้หญิงก็เรียกว่า กา, เป็นผู้ชายก็เรียกว่า สก คืออุบาสิกาหรืออุบาสก, ไม่เรียกว่า พี่นั่นพี่นี่ น้องนั่นน้องนี่. แต่**พระสมัยนี้** เลวลง เลวลง พระเณรสมัยนี้เลวลง พูดกันอยู่ในวัดแท้ ๆ **เรียกว่า พี่นั่นพี่นี่,** บางทีเราฟังไม่ถูกว่าเขาเรียกใคร. พระเณรเรียกกันเองว่า พี่นั่นพี่นี่ เรียกตามชื่อเลย อย่างนี้พระเณรที่อุตริแหวกแนว ทำไม่ถูกแล้ว ทำให้เรื่องมันเสียหายไปจากที่ควรจะเป็นจริง. เมื่ออาตมาไปที่กรุงเทพ ฯ ใหม่ ๆ ก็ถึงกับงง ฟังไม่ถูกเขาเรียกว่าพี่นั่นพี่นี่ หาไม่เห็นมีที่ไหน. เอ้า, เขาก็เรียกพระเรียกเณรที่อยู่ใกล้ ๆ นั่นเองว่าพี่นั่นพี่นี่ นี่ภาษามันเปลี่ยนถึงขนาดนี้.

ฉะนั้น **ควรจะระวังกันให้ดี พระเณรอย่าใช้ภาษา ชนิดที่ไม่ใช่ภาษาที่เหมาะสมแก่พระแก่เณร**. อุบาสกอุบาสิกาชาวบ้านก็เหมือนกันแหละ, จะพูดกับพระกับเณร ก็ต้องใช้คำพูดที่มันแสดงว่าถูกต้องตามความหมายของธรรมะ หรือของความเป็นพุทธบริษัท. เช่นว่า**ตาย** แทนที่จะพูดกันว่า ตาย นี้, **พูดกันว่า ดับ** นั่นแหละ**เป็นภาษาธรรมะ** คนนั้นดับแล้ว, กับพูดว่าคนนั้นมันตายแล้วนี้ มันต่างกันมาก. ที่พูดว่า**ตายแล้ว** นั้นมัน**เป็นภาษาสมมติ** เป็นตัวตนเป็นบุคคลตายแล้ว; แต่ถ้าพูดว่า **ดับ** มันมีความหมายว่า **นามรูปอันนั้นมันดับแล้ว,** เป็นคำพูดที่ลึกกว่า สูงกว่าอย่างนี้เป็นต้น, นี้คือตัวอย่างทางภาษาพูด ที่ต้องรื้อขึ้นมาชำระสะสางดูให้ดี, แล้ว**พูดจากันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ตามหลักของพุทธบริษัทเรา.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าเรา**พูดจาถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา**นี้อย่างที่ว่านี้แล้ว **ก็เท่ากับสอนธรรมะอยู่ตลอดเวลา** ทุกหนทุกแห่ง ที่บ้านที่วัดที่ไหนก็ตาม. ถ้าเรามีการพูดจาด้วยคำพูดที่ถูกต้องอย่างที่ว่านี้แล้ว มันเท่ากับเปิดโรงเรียนสอนนักธรรมขึ้นทั่วบ้านทั่วเมือง และตลอดเวลาด้วย. มีการพูดจาที่ได้ยินทางหู มันสอนให้อย่างถูกต้อง, รู้ธรรมะอย่างถูกต้องตลอดเวลา ไม่ดีกว่าหรือ ? เหมือนกับว่าสอนธรรมะอยู่ตลอดเวลาในที่ทุกหนทุกแห่ง; ประชาชนจะได้ยินได้ฟัง จะได้ศึกษาความจริงของธรรมชาติของธรรมะอยู่ตลอดเวลาเป็นประจำ.

เช่นพูดว่า คนนั้นคนนี้ **ดับแล้ว** มันก็สอนธรรมะนามรูปดับ, คนนั้นคนนี้ **ทำกาละแล้ว,** ทำกาละนั้นหมายถึงตายเหมือนกัน คนนั้นคนนี้ทำกาละแล้ว **นี้ก็สอนธรรมะว่า สิ่งต่าง ๆ มันไม่เที่ยงมันเปลี่ยนแปลง; แล้วเดี๋ยวนี้มันมาถึงกาละของคนคนนั้นแล้ว ที่มันจะต้องดับ.** คำพูดอย่างนี้สอนธรรมะชั้นลึกอยู่ตลอดเวลา. นี้เรียกว่า เราอาจจะทำให้มีการสอนธรรมะ อยู่ทั่วทุกหนทุกแห่งตลอดเวลา โดยการที่เราพูดจาให้มันถูกต้อง ตามหลักเกณฑ์ของธรรมะนั้นเอง นี้อาตมาเรียกว่า ฟ้าสางทางคำพูด.

ฟ้าสางทางไหว้พระสวดมนต์.

เอ้า, ทีนี้ข้อต่อไปเรียกว่า **ฟ้าสางทางไหว้พระสวดมนต์,** ฟ้าสางทางการไหว้พระสวดมนต์ ไหว้พระสวดมนต์นี้ก็รู้กันอยู่แล้ว, **บางพวก**บางสำนัก**ไม่ไหว้พระไม่สวดมนต์, หาว่าเป็นเรื่องครึคร**ะอะไรก็ไม่รู้ ไม่มีการไหว้พระสวดมนต์, **เขาว่าเขาเคร่ง เคร่งจนไม่ไหว้พระสวดมนต์;** แต่ที่จริงการไหว้พระสวดมนต์นี้เป็นของจำเป็น จำเป็นคือสำคัญหรือมีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ภิกษุ แก่ภิกษุผู้จะไหว้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พระสวดมนต์. หรือแก่อุบาสกอุบาสิกาก็ได้ที่จะไหว้พระสวดมนต์ มันจำเป็นที่จะต้องมี. มันพิสูจน์ความมีประโยชน์มาแล้วอย่างมากมายแต่หนหลัง จึงจัดให้มีเป็นพิธีกรรม; พิธีกรรม *คือกระทำให้ถูกวิธี* เป็นประจำตลอดมา, เรียกว่า **ไหว้พระสวดมนต์ จัดเป็นกิจวัตรอันหนึ่ง ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้** ; อย่างนี่เราเรียกกันอีกชื่อหนึ่งก็ว่าทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น. ไหว้พระสวดมนต์คือทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น ถ้ายังไม่เข้าใจว่าคืออะไร ขอให้ทุกคนเข้าใจกันเสียเดี๋ยวนี้ก็ได้, แล้วมันจะได้ดีขึ้น คือมันจะสางขึ้น ๆ,ฉะนั้นขอให้ช่วยฟังให้ดี ว่าไหว้พระสวดมนต์นั้นมันคืออะไร :-? มีอนิสงส์ ๖ คือ :-

๑. เอากัน**ชั้นสูงสุด**ก็ว่า **ไหว้พระสวดมนต์เช้าเย็น, ทำวัตรเช้าเย็นคือการไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็น.** ถ้าคนไหว้พระสวดมนต์จริง ทำถูกต้องจริงด้วยจิตใจ จะมีจิตใจเข้าถึงพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่เป็นธรรมกาย ได้ทุกครั้งที่ทำวัตรเช้าเย็นอยู่นั่นแหละ.

พระพุทธเจ้ายังอยู่โดยธรรมกาย ไม่สูญหายไปไหน, **เราทำในใจให้เห็นธรรมะนั้น** โดยเฉพาะ**ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา** : ความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร, ความทุกข์ดับลงไปอย่างไร. นี้เรียกว่าอิทัปปัจจยตา **ทำความแจ่มแจ้งในข้อนี้เมื่อไหว้พระสวดมนต์** ซึ่งมันก็เป็นบทเหล่านี้ บทที่แสดงเรื่องเหล่านี้ทั้งนั้นแหละ มันก็มาปรากฏแจ่มแจ้งแก่จิตใจของเรา, มันเท่ากับมีพระพุทธเจ้า มาแจ่มแจ้งปรากฏอยู่ในจิตใจของเรา. **เราทำวัตรเช้าเราทำวัตรเย็น ก็เหมือนกับว่าเราไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกเช้าทุกเย็น**; เมื่อเราไปเฝ้าทั้งวันไม่ได้ เราก็อาจจะไปเฝ้าได้ตอนเช้าครั้งหนึ่ง ตอนเย็นครั้งหนึ่ง, ก็ด้วยการทำวัตร; จะมานั่งทำวัตรรวมกันในที่ประชุมนี้ก็ได้, หรือว่าจะนั่งทำวัตรในห้องส่วนตัวของตนคนเดียวก็ได้ เหมือนกันแหละ. **เมื่อมีการทำวัตรโดยถูกต้องแท้จริงแล้ว จะมีจิตใจที่เข้าถึงพระพุทธเจ้าในเวลานั้น;** ดังนั้นมันก็เท่ากับปลีกตัวไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็นไม่ดีหรือ ? ทำไมจะมาหาว่าเสียเวลาครึ่งครึ่งมงายเล่า,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

๒. ทีนี้**มองอีกทางหนึ่ง** ก็มองเห็นได้ว่า การทำวัตรเช้าเย็นนั้นเป็นการทำสมาธิ สมาธิหมู่ก็ได้, ถ้าเรา**มานั่งรวมกันมาก ๆ ทำวัตรเช้าเย็น มันก็เป็นการทำสมาธิหมู่;** ถ้านั่งทำวัตร **อยู่คนเดียว** ในห้องส่วนตัว ก็เป็นการ **ทำสมาธิเดี่ยว**

สมาธิอย่างไร ? ถ้าคนมันจริงทำวัตรจริง ไม่ใช่คนโง่สักว่าทำ, ทำวัตรจริงจิตใจของเขาแน่วแน่อยู่ในเสียงที่สวดทำวัตร เลย**ได้เสียงเป็นอารมณ์แห่งสมาธิ** หรือมันต้องมีการกำหนด กำหนดที่เสียง. **การกำหนดที่เสียงนั่นแหละมันเป็นสมาธิ,** หรือแม้แต่จะว่าการกำหนดเรื่อง กำหนดความหมาย มันก็เป็นสมาธิ; เหมือนจะนั่งฟังปาฏิโมกข์ก็ดี นั่งฟังเทศน์ก็ดี นั่งทำวัตรนี้ดี ถ้าว่ามันทำจริงแล้วใจไม่ลอย มันก็ไม่นั่งหลับดอก ไม่ไปนั่งหลับดอก หรือไม่นั่งว่าเพ้อ ๆ ไปตามที่ปากมันว่าด้วยความเคยชิน มันจะกำหนดทุกอักขระทุกพยัญชนะก็ว่าได้. **เราสวดทำวัตรนี้ จิตกำหนดทุก ๆ คำ** ทุกคำที่เปล่งเสียงออกมา, ทุกพยางค์ที่เปล่งเสียงออกมา แล้วมันก็จะถูกต้องที่สุดแหละ เสียงที่เปล่งออกมาจะถูกต้องทุก ๆ พยางค์เลย.

เดี๋ยวนี้ไม่ทำอย่างนั้น มันว่าผิด ๆ ทั้งที่ตัวหนังสือมันถูก ก็ว่าให้ผิด ๆ ไปเสีย. การทำวัตรนั่นแหละ มีอยู่หลาย ๆ คำ ขอให้คอยฟังดูเถอะ แม้พระวัดนี้ก็เหมือนกันแหละ **ยังมีออกเสียงไม่ถูกอยู่บางคำ; เพราะว่าไม่ได้ทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ**นี่, นี้ถ้ามันเป็นสมาธิแท้แล้ว มันจะไม่ว่าผิดแม้แต่สักว่าพยัญชนะหรือสระสักตัวหนึ่ง; นั่นแหละคือความเป็นสมาธิเมื่อทำวัตรเช้าเย็น.

๓. ทีนี้ มองดูอีกทีหนึ่ง มัน**เป็นการศึกษาธรรมะ โดยความหมายของธรรมะ**; นี้หมายถึงสวดมนต์รู้เรื่อง คือทำวัตรแปล หรือว่าแม้ไม่สวดแปลแต่เขาเรียนรู้เรื่อง. อาตมาพยายามจะรู้เรื่องมาตั้งแต่ก่อนมีทำวัตรแปล, อาตมาจะเรียนสวดมนต์นี้ จะเรียนคำแปลก่อนแล้วจึงเรียนคำบาลีทีหลัง; เพราะฉะนั้นจึงรู้คำแปล

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ของคำบาลีที่สวด ก็เป็นอันว่ารู้ความหมายแหละ. ถ้าทำวัตรหรือสวดมนต์ก็ตามรู้ความหมาย เราก็ศึกษาธรรมะจากความหมายของคำที่สวด, มันกลายเป็นว่า **เมื่อมาทำวัตรสวดมนต์** นั่นแหละ **เป็นการศึกษาธรรมะ** ธรรมะโดยความ**หมาย โดยอรรถะ ทำสมาธิโดยพยัญชนะ** รู้ความหมายหรือปัญญาโดยอรรถะ. ฉะนั้นนั่งศึกษาคำนึงความหมายของธรรมะที่กำลังสวดอยู่ตลอดเวลา; นี้ก็เป็นการเรียนธรรมะโดยความหมายอยู่ตลอดเวลา ในการทำวัตรเช้าเย็น.

อ้อ, นี้จะบอกเสียก่อนว่า **ไม่ใช่ทำคราวเดียว** ทุกอย่างได้นะ, ที่เล่าให้ฟังมาหลาย ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่ทำคราวเดียวหมดทุกอย่างได้. มันทำได้เพียงอย่างสองอย่างเท่านั้น แต่เรา **อาจจะได้ว่า วันนี้เราทำวิธีนี้ พรุ่งนี้เราทำวิธีอื่น**; แต่ทีว่าจะให้เป็นเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็น ทำได้ทุกวันเลย.

๔. ทีนี้ดูความหมายต่อไปอีกว่า **ทำวัตรเช้าเย็นนั้น เป็นการเตือนตนเองโดยทางธรรม.** *หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณร ว่าให้เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา; เดี๋ยวนี้เราเป็นอะไรแล้ว เราต้องทำอย่างไร เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา ว่าศีลดีหรือไม่, ทิฏฐิถูกต้องหรือไม่* เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา. **ในขณะที่ทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นอยู่นั่นแหละ เป็นเวลาที่ตักเตือนตนเองอยู่** หรือจะเรียกว่า**สอบไล่ตนเองอยู่**ก็ได้ **สอบสวนตนเองอยู่**ก็ได้ ตักเตือนตนเองอยู่; นี้ก็เป็นประโยชน์ในการที่ทำวัตรเช้าเย็น ว่าเป็นการเตือนตนเองอยู่ ในทางธรรม.

๕. เอ้า ทีนี้ดูต่อไปอีก ว่ามันจะเป็นอะไรได้อีก คือมัน**เป็นการท่องจำรักษาสิ่งที่ควรท่องจำ**. บทธรรมะหลักธรรมะซึ่งควรท่องจำ ควรจะจำแม่นยำ เราเอามาสวดในทำวัตรสวดมนต์อยู่ทุกวัน ๆ มันก็คือท่องจำ ๆ ท่องจำ ไม่ให้ลืมได้. บทที่ต้องท่องจำไว้สอนตัวเองก็ได้ ไว้สอนคนอื่นก็ได้, เอาไปเทศน์ก็ได้ เอาไปทำอะไรก็ได้;

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อะไรที่จะต้องท่องจำแล้วกำหนดให้แม่นยำ, อย่ามานั่งใจลอยว่าเพ้อ ๆ ไป. เห็นได้ว่าสวดท่องไม่ถูกอักขระพยัญชนะของบทบาลีนั้น ๆ อย่างนั้นเรียกว่าใจลอย มันก็ท่องจำอย่างแม่นยำ แล้วก็แม่นยำ ๆ ยิ่งแม่นยำยิ่งไม่มีทางจะลืมจนตาย; นี้มีประโยชน์มาก **จะจำแม่นในสิ่งที่ควรจำ** มันก็**มีประโยชน์เหลือหลาย.**

แล้ว**เป็นการฝึกสติแห่งความจำ** สติเพื่อความจำ อยู่ทุกวัน ๆ นี้จะมีผลถึงกับว่า เมื่ออายุมากเข้า อายุตั้ง ๙๐ ตั้ง ๑๐๐ มันจะตายอยู่แล้ว มันจะไม่ฟั่นเฟือนของความจำ, จะไม่เกิดความจำที่เลอะเลือนเมื่ออายุแก่เฒ่าชรา เพราะมันซ้อมความจำอยู่เสมอนี่ มันซ้อมความจำอยู่เสมอ. ถ้าใค**รท่องสวดมนต์** หรือ**ท่องปาฏิโมกข์** อยู่ตลอดเวลานี้ **ความจำมันจะเป็นระเบียบเรียบร้อยหนักแน่น**, แล้วมัน**จะไม่เลือน จะไม่มีสติเลือนเฟือนเมื่ออายุมากเข้า** ก็ทำได้; ฉะนั้นการทำวัตรสวดมนต์นี้มันเป็นการรักษาความจำ สิ่งที่ต้องจำ แล้วฝึกเกี่ยวกับความจำ ซึ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะต้องมี จนกระทั่งตาย. นี่มาฝึกกันเสียได้เมื่อเวลาทำวัตรเช้าเย็นนั่นแหละ.

๖. ทีนี้ขอพูดอีกอย่างหนึ่ง อันสุดท้าย เอาเปรียบหน่อยก็ได้ คือจะพูดว่ามัน**เป็นการบริหารสุขภาพ**, ทำวัตรเช้าเย็นนี้บริหารสุขภาพ **โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพของมันสมอง.** การบริหารหรือที่เรียกว่า exercise มันจำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต มันจะต้องบริหาร ให้มันยังอยู่อย่างเข้มแข็งและถูกต้อง. ถ้าเราสวดมนต์ด้วยสติสัมปชัญญะ, **ทำวัตรสวดมนต์ด้วยสติสัมปชัญญะ มันจะบริหารสุขภาพของสมอง,** สมองของคนนั้นจะได้รับการบริหารหรือฝึกซ้อมอย่างดีที่สุดทุกวัน ๆ. ฉะนั้นจึงมีประโยชน์ จะเป็นผู้ที่มีมันสมองที่เข้มแข็งและว่องไว คือมีสมรรถภาพสมบูรณ์นั่นแหละ.

เห็นจะพอแล้วกระมัง ว่าประโยชน์ของการทำวัตรเช้าเย็นนั้น มันจะเหมือนกับว่า **ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า** ทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการ**ทำสมาธิ**อยู่ ทั้งเช้าทั้งเย็น,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะเป็นการศึกษาธรรมะนั้น ๆ อยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, **จะเป็นการเตือนตน** อยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, **จะเป็นการท่องจำ** สิ่งที่ควรท่องจำอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, **จะเป็นการบริหารสุขภาพของมันสมอง** ให้ดีที่สุดอยู่เสมอ นี่เรียกว่าประโยชน์หรืออานิสงส์ของการทำวัตรเช้าเย็น.

ทีนี้*ทำไมฟ้าสางเล่า* ? ฟ้าสางก็หมายความว่า **ที่แล้วมายังไม่ทำอย่างนี้นี่, ทำอย่างงมงาย** ทำอย่างเคลิ้ม ๆ ไม่ได้ทำด้วยจิตใจทั้งหมด และไม่ได้อานิสงส์ครบถ้วนอย่างนี้นี่ เรียกว่ามันยังต่ำ ยังไม่ถึงขนาด. ฉะนั้นขอให้ปรับปรุงเรื่องการทำวัตรสวดมนต์ ให้ถึงขนาด ให้ดีที่สุด ให้ได้รับประโยชน์ที่สุด. อย่างน้อยก็ให้ได้รับอานิสงส์ ๖ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. นี่เรียกว่าฟ้าสางทางการทำวัตรสวดมนต์.

ทีนี้จะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่งถึงเรื่องสวดมนต์แปล ก่อนนี้ไม่มีสวดมนต์แปล; เดี๋ยวนี้เราอยากให้มีสวดมนต์แปล แล้วเป็นอย่างเป็นกิจลักษณะด้วย. พอเสนอขึ้นมาก็ถูกคัดค้านแหละ, บางแห่งเขาห้าม บางวัดเขาห้าม ไม่ยอมให้สวดมนต์แปล, เจ้าอาวาสเองไม่ยอมให้สวดมนต์แปล. นี้ก็มีมาก แต่ค่อย ๆ หายไป ค่อย ๆ หายไป, คือค่อย ๆ ยอมให้สวดมนต์แปลกันมากขึ้น ๆ. เขาเข้าใจผิด ตามธรรม**เนียมเขาพูดกันว่า** ถ้า**เอามาแปลเสียแล้วมันหมดความศักดิ์สิทธิ์**, ถ้าแปลเสียแล้วมันหมดความศักดิ์สิทธิ์. แต่**เราบอกว่า ถ้ายิ่งรู้คำแปลนั่นแหละยิ่งศักดิ์สิทธิ์,** แล้วคนสวดจะได้ไม่โง่ เพราะว่าไม่รู้ว่าอะไร มันช่วยให้เราได้รับประโยชน์จากความรู้ที่เรารู้ว่ามันว่าอะไร เอามาประพฤติปฏิบัติได้. ครั้งพุทธกาลไม่มีสวดมนต์แปล หรือแม้แต่สวดมนต์ไม่แปลก็ไม่มี จริงละเพราะว่ามันสอนกันอยู่โดยตรง; แต่เดี๋ยวนี้ยุคนี้มาถึงสมัยนี้ การทำวัตรสวดมนต์นี้มันจำเป็นแล้ว เพราะไม่ได้มีพระพุทธเจ้าเป็นหลักอยู่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล. ฉะนั้นเราต้องสร้างขึ้นมา, สร้างองค์พระพุทธเจ้าขึ้นมา ในขณะที่มีการทำวัตรสวดมนต์นั้นเอง.

ทีนี้มองดูอย่างเรื่องหยุมหยิมหน่อยก็ว่า **คล้ายกับเรียนบาลี** คล้ายกับเปิดโรงเรียนบาลีอยู่ทุกวัน ๆ; ถ้าใครสวดมนต์แปลมันเท่ากับเข้าโรงเรียนบาลีอยู่วันละนิด ๆ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

วันละนิดทุกวัน, จะจำเพิ่มขึ้นวันละคำสองคำ วันละประโยคสองประโยค. รู้ภาษาบาลีเพิ่มขึ้น มันก็เหมือนกับเปิดโรงเรียนบาลีสำหรับชาวบ้านขึ้น ทุกหนทุกแห่งที่สวดมนต์แปลนั้น จึงดีกว่าไม่แปล. แล้วมันจะรู้สึกชวนสวด มันไพเราะหรือมันชวนสวด. ฉะนั้นขอให้ถือว่า การสวดมนต์นี้มันเป็นการร้องเพลงของพุทธบริษัทก็ได้ เพราะเรื่องการร้องเพลงนี้ มันเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง ซึ่งมันจะมีของมันเอง ; แม้แต่สัตว์มันก็ร้องเพลง เพราะว่าเมื่อมันร้องเพลงแล้วมันสบาย คนก็ร้องเพลงมันสบาย. แต่ว่าเราจะร้องเพลงอย่างชาวบ้านนั้นไม่ได้ อุบาสกอุบาสิกาก็ร้องเพลงอย่างชาววัด คือสวดมนต์แปล ถ้าจะให้มันเป็นเพลงก็ต้องสวดให้ถูก สวดให้ถูกจังหวะ แล้วมันจะไพเราะ เพราะเขาแต่งเป็นบทเพลงทั้งนั้นแหละ. *คำสวดที่เอามาสวดมนต์นี้ ส่วนหนึ่งหรือ ส่วนมากเป็นบทคำฉันท์* ถ้าว่าให้ถูกคำฉันท์แล้วจะ*มีความไพเราะเหมือนกับเพลง แต่มันไม่ได้ยั่วกิเลสอะไร : พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหาณฺณโว* นั้นแหละ นี้ตัวอย่างว่า *เป็นคำฉันท์* คือมันเป็นเหมือนกับบทเพลง. ถือว่าให้ดี ว่าให้ถูกจังหวะพร้อม ๆ กันแล้ว มันเหมือนกับฟังเพลง.

เพื่อให้พุทธบริษัทเราก็มีเพียง ที่เป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจ. **อาตมาจึงจัดธรรมเนียมขึ้นมาว่า ในระหว่างที่พระฉัน ขอให้ชาวบ้านช่วยสวดมนต์แปล**เถอะ, สวดให้ดีที่สุดที่จะดีได้ ก็เหมือนกับร้องเพลงให้ฟัง, ร้องเพลงของชาวพุทธที่แท้จริงให้พระฟังเมื่อกำลังฉัน อย่างนี้เป็นต้น. มัน**เป็นการขับกล่อมที่ไม่มีโทษ**, ขับกล่อมที่มีประโยชน์ไม่มีโทษ.

การขับกล่อมนี้มันเป็นปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน; แต่ไม่ใช่ปัจจัยใหญ่โตเหมือนปัจจัยสี่ แต่เป็นปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน ที่ ๕ ที่ ๖ ไปตามเรื่องแหละ เพราะมันช่วยส่งเสริมให้เกิดกำลัง หรือเกิดประโยชน์อะไรบางอย่าง. **เมื่อได้รับการขับกล่อมที่ถูกทาง เป็นการขับกล่อมที่ไม่ส่งเสริมกิเลส;** ชาวบ้านเขาขับกล่อมชนิดที่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ส่งเสริมกิเลส เอามาใช้ไม่ได้ดอก; ฉะนั้นเพลงอย่างชาวบ้านนั้นเอามาใช้ไม่ได้. แต่เพลงที่เป็นอย่างของชาววัด เป็นของภาษาบาลีนี้มันใช้ได้นี่ ฉะนั้นสวดมนต์แปลให้ถูกจังหวะเถอะ มันก็จะรู้สึกเหมือนกับว่าฟังเพลง.

เอาละ, *ฟ้าจะสางอย่างไร* ? ก็ทำให้มันดีขึ้นสิ **สวดมนต์ทำวัตรให้ดีขึ้น ให้ได้รับประโยชน์ ๖ ประการนั้น,** แล้วก็**แปลให้รู้เรื่อง** เต็มที่ แล้วก็**สวดให้ไพเราะ** สวดให้ไพเราะอย่างสักว่าสวด ๆ. บางคนสักว่าสวด ๆ ไม่ได้ระวังให้ถูกต้อง ไม่ได้ระวังว่ามันจะไพเราะอย่างไร เพราะไม่รู้จักความไพเราะ บางคนโง่ ต้องขออภัยนะ พูดหยาบ ๆ ตรง ๆ ว่าบางคนโง่ ไม่รู้จักความไพเราะของพระบาลีที่สวด.

ผู้สวดของเราหลาย ๆ คนนี้ บางคนยังโง่ ไม่รู้ความไพเราะของบทบาลีที่สวด เขาเลยสวดไม่พร้อมเพื่อน ไม่สวดให้ลงจังหวะให้มันไพเราะ. บางคนกิเลสหนา อยากจะสวดอวดคนว่าจำได้ ไม่สวดพร้อมเพื่อน จะสวดก่อนเพื่อน เพื่อจะแสดงว่ากูเก่งกว่า กูจำได้กว่า อย่างนี้ก็มี. คนกิเลสหนาจะทำอย่างนั้น ไม่ระวังสวดให้พร้อมเพื่อน, กลัวว่าจะไม่เด่น จะไม่เก่ง จะต้องสวดออกมาก่อน. นี้แสดงว่าเขาอยากจะอวด นี้กิเลสมันหนา นั้นจะไม่ได้รับประโยชน์อย่างที่ว่า, มันกลุ้มอยู่ด้วยกิเลสที่จะอวดคนนี่ แล้วมันจะได้ธรรมะอย่างไรเล่า. ฉะนั้นการที่ระมัดระวังให้พร้อมพรึบเหมือนกับสวดเป็นเสียงเดียวกันหมด ให้ถูกจังหวะ ให้ถูกอะไร แล้วมันจะไพเราะ มันจะได้ประโยชน์อย่างที่ว่า.

นี่เรียกว่า **ฟ้าสางทางการไหว้พระสวดมนต์ ขอให้ช่วยทำกันให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าที่แล้วมา** ให้เรียกว่าฟ้าสางให้จนได้.

ฟ้าสางทางมังสวิรัติ.

เอ้า, ทีนี้ฟ้าสางข้อต่อไป คือ **ฟ้าสางทางมังสวิรัติ** มังสวิรัติ เรื่องมังสวิรัตินี้กำลังเป็นปัญหา, แล้วก็เป็นปัญหาอยู่ตลอดกาลก็ว่าได้, ปัญหาระหว่างนิกาย ปัญหา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ระหว่างสังคม. ที่เอาเรื่องนี้มาพูด ไม่ใช่ว่าจะกระแนะกระแหนกระทบกระทั่งพวกไหนนิกายไหนดอก แต่จะพูดตามความจริง เพราะมันเป็นเรื่องหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับตัวธรรมะวินัยในพระพุทธศาสนานี้, แล้วกำลังเป็นปัญหาอยู่ทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม. ฉะนั้นเอามาพูดให้เข้าใจเสียว่า เรานี้ **เราจะมีหลักเกณฑ์ในข้อนี้อย่างไรจึงจะถูกตรงตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา.**

เรื่องมังสวิรัตินี้ มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลก็ได้ พวกหนึ่งก็ถือ, พวกหนึ่งก็ไม่ถือ, พวกหนึ่งก็ถือ, แล้ว*พระพุทธเจ้าท่านทำอย่างไร เมื่อมันเกิดเป็นปัญหาขึ้น* **ท่านก็มีระเบียบวิธีหรือเหตุผล** ของท่านแหละ เกี่ยวกับเนื้อสัตว์ จะฉันหรือจะไม่ฉัน เมื่อพวกอื่นเขาถือ เขาไม่ฉัน เขาก็ดูถูก, โดยมากก็ดูถูก, ตำหนิติเตียนพวกที่ฉัน ก็เลยเกิดมีปัญหาขึ้นมาที่จะต้องแถลง แถลงเหตุผล. พระพุทธเจ้าท่านก็มีหลักที่ให้สาวกทั้งหลายประพฤติปฏิบัติกันอยู่ ตามเหตุผลที่ท่านมี.

เดี๋ยวนี้เราสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าหรือคณะสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านั้น ฉัน, เรียกว่า *ฉันเนื้อฉันปลา, ฉันเนื้อฉันมังสะ* ถ้าว่าพระพุทธเจ้าไม่ฉัน ก็ไม่มีเรื่องที่พระเทวทัตจะต้องมาทูลขอ ว่าขอคณะสงฆ์อย่าฉันเนื้อเลย. เดี๋ยวนี้มัน *มีหลักฐานปรากฏชัดแจ้งอยู่แล้วว่า พระเทวทัตมาขอร้องพระพุทธเจ้าให้ออกกฎ ว่าภิกษุสงฆ์อย่าฉันเนื้อเลย*; นั่นแหละมันเป็นตัวพิสูจน์ชัดเจนอยู่แล้วว่า **ภิกษุสงฆ์ในครั้งพุทธกาลนั้นก็ฉันเนื้อ และไม่ทรงอำนาจตามคำขอของพระเทวทัต.** พระภิกษุสงฆ์ก็ฉันเนื้อที่เรียกด้วยภาษาธรรมดาสามัญของชาวบ้าน ก็ว่าฉันเนื้อ; แต่ถ้าพูดโดยภาษาแท้จริงภาษาธรรมะถูกต้องแล้ว **พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ฉันทั้งเนื้อและไม่ได้ฉันทั้งผักดอก พระพุทธเจ้ามีวินัย มีระเบียบ มีธรรมะ ที่จะไม่ฉันทั้งเนื้อและไม่ฉันทั้งผัก, ฉันแต่อาหารที่บริสุทธิ์.** นี่เราจะต้องพิจารณากันต่อไป.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าเราจะพิจารณาเราก็ต้องเปิดใจกว้าง เปิดใจยุติธรรม ไม่ลำเอียง พูดกันไปอย่างเหตุผลที่ไม่ต้องลำเอียง. นี้เราจะพิจารณาการไม่ฉันเนื้อสัตว์ ว่ามันมีประโยชน์อย่างไร, หรือฉันเนื้อสัตว์มันถูกต้องอย่างไร.

การที่ไม่ฉันเนื้อสัตว์ ถ้าเป็นของชาวบ้านทั่วไปนี้มันก็ดี คือมันไม่เสียสตางค์มาก, ก็เรียกว่ามันดีในแง่ของเศรษฐกิจ นี้มันก็ดีแหละ แล้วถ้าว่าในทางอนามัยมันก็ดี. **การที่ไม่ฉันเนื้อสัตว์นี้มันก็ดี** มัน**เว้นโรคภัยบางอย่างเสียได้** โดยเฉพาะโรคริดสีดวง มันเหมือนกับจะตัดออกไปเลยได้ หรือว่าโรคเกี่ยวกับลำไส้บางชนิด มันตัดออกไปได้ โดยการที่ไม่ฉันเนื้อสัตว์. ในเนื้อสัตว์มันมีสิ่งที่กระตุ้นความรู้สึก ระบบประสาทมากกว่า เพราะฉะนั้นการที่ไม่ฉันเนื้อสัตว์ มันได้รับการกระตุ้นน้อย. **ฉะนั้น ความรู้สึกทางความกำหนัด** ทางอะไร มันก็ **ลดลงไปได้**; นี่ประโยชน์ของการที่ไม่ฉันเนื้อสัตว์.

แต่ทีนี้การฉันเนื้อสัตว์ มันก็ไม่ได้หมายความว่า มันจะมีโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้เต็มไปหมด. ทีนี้**ภิกษุสงฆ์นั้น มีการดำรงชีวิตชนิดที่เนื่องด้วยผู้อื่น**, เขาเรียกว่า *ปรทัตตูปชีวี - ผู้ที่ต้องอาศัยของที่คนอื่นให้เลี้ยงชีวิต.* บรรพชิตทั้งหลายไม่ทำไร่ไม่ทำนา ไม่ประกอบอาชีพ ไม่หาเลี้ยงชีวิตด้วยตนเอง, เลี้ยงชีวิตตามแต่ที่ผู้อื่นเขาจะให้อย่างไร, มันเหมือนกับคนขอทานแหละ แต่มันไม่เหมือนกันทีเดียว ที่ว่าบรรพชิตเหล่านั้นมีคุณธรรมสูง มีประโยชน์สูง ช่วยเหลือประชาชนในทางจิตใจ, มัวทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนในทางจิตใจ โดยไม่ต้องไปทำนาทำไร่ จึงมีสิทธิที่จะบริโภคอาหารที่ประชาชนเขาให้ ถือว่าพระอรหันต์เหล่านั้น มีสิทธิที่จะบริโภควัตถุปัจจัยที่ประชาชนถวายไม่เกิดเป็นหนี้สินขึ้นมา, จึงต้องว่า **แล้วแต่ประชาชนจะถวาย.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าประชาชนจะถวายมาในรูปเนื้อสัตว์ หรือรูปผัก หรือรูปผลไม้ หรือรูปอะไรก็ตาม; **พระอรหันต์ทั้งหลาย จะไม่ทำในใจว่ามันเป็นเนื้อสัตว์, ไม่ทำในใจว่ามันเป็นผักหรือเป็นผลไม้, ทำในใจแต่ว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ** สิ่งที่ถูกกินนั้น ที่เอามากิน ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, แล้ว**ผู้ที่กิน ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวไม่มีตน** ถึงที่สุดจนว่าไม่มีผู้กินนั้นแหละ มันไม่มีตัวตนที่เป็นผู้กิน ก็เลยไม่มีปัญหา ไม่มีปัญหาที่จะพูดว่าสัตว์หรือผัก เนื้อสัตว์หรือผัก; เพราะมันไม่มีตัวตนที่เป็นบุคคลที่จะเป็นผู้กิน ก็เลยแล้วแต่ประชาชนจะให้, **ประชาชนเขากินอย่างไรเขาก็ให้อย่างนั้น.**

เราก็พิจารณาในการที่ว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ บริโภคโดยวิธีที่สมควรแก่ภาวะของตน อย่างที่เรียกว่าเหมือนกับกินเนื้อลูกกลางทะเลทราย มันจะกินอร่อยได้อย่างไร, มันเห็นภัยในวัฏฏสงสารอย่างยิ่งอยู่เสมอ จนไม่มีตัวตนทั้ง ๒ ฝ่าย. ฉะนั้น**การกลืนเข้าไป มันเพียงแต่ว่าประทังชีวิต**; ไม่มีจิตใจที่จะว่าอร่อยเนื้อสัตว์หรือว่าจะอร่อยผลไม้ หรือจะอร่อยอะไรก็ตาม, มันไม่มี. ฉะนั้นจึงเรียกว่าไม่กินเนื้อสัตว์ ไม่กินผัก ไม่กินผลไม้ ไม่กินขนม ไม่กินข้าว **ไม่กินอาหารชื่อนั้นชื่อนี้**ที่เขาเรียกกันเป็นชื่อ ๆ ไม่กินทั้งนั้น, เป็นผู้ที่ไม่มีตัวตน, แล้วก็ให้ร่างกายนี้นามรูปนี้**มันกลืนเข้าไป ในสิ่งที่เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ เพื่อจะหล่อเลี้ยงชีวิตนี้ไว้.** นี่พระอรหันต์หรือผู้ที่ทำตามรอยพระอรหันต์นั้น จะกินอาหารอย่างนี้จึงเรียกว่าไม่กินเนื้อไม่กินผัก.

ทีนี้ **จะมาบัญญัติให้มันเด็ดขาดลงไป** ตั้งข้อรังเกียจ เป็นฝ่ายตรงกันข้ามเป็นปรปักษ์ต่อกันนั้น มันก็ยุ่ง มันก็ยุ่ง มันก็นอกขอบเขตของธรรมะ เป็นเรื่องของกิเลสไป. เช่นตัวเองไม่กินเนื้อกินแต่ผัก; แล้วก็เที่ยวดูถูกผู้อื่นที่ยังกินเนื้ออยู่ มันก็เลยถูกล้อว่า ไม่กินเนื้อสัตว์แต่เที่ยวกัดผู้อื่น, ไม่กินเนื้อสัตว์แต่เที่ยวกัดผู้อื่น คือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เที่ยวดูถูกข่มเหงผู้อื่นที่กินเนื้อสัตว์. เขาเลยล้อว่าอย่างนั้น แล้วสอนว่าเลิกกินเนื้อสัตว์ ก็ต้องเลิกเที่ยวกัดผู้อื่นเสียด้วยสิ. อย่าเที่ยวเหยียดหยามดูถูกผู้ที่ยังกินเนื้อสัตว์สิ. หรือว่า **เกลียดเนื้อสัตว์แต่ยังกำหนดในเนื้อสด** มันยังเกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศ มันก็ใช้ไม่ได้อยู่ดีแหละ, เลิกเนื้อสัตว์แต่กำหนดเนื้อสด. นี้คือด่าสวนกลับไปเลย เพราะว่า**เที่ยวดูถูกผู้อื่นนี่** นั่นแหละ**ระวังให้ดี ถ้าไม่กินก็ดี** แหละ **ใครจะว่าอะไร** มันก็ดี ก็ได้ประโยชน์มากออกไป อย่างที่ว่ามาแล้ว **แต่อย่าไปดูหมิ่นดูถูกผู้อื่น.**

พุทธศาสนาแท้ ๆ ไม่กินสัตว์ไม่กินผัก, ไม่กินทั้งเนื้อสัตว์ไม่กินทั้งพืชผัก ไม่ทำในใจว่ามันเป็นเนื้อสัตว์ และไม่ทำในใจว่ามันเป็นพืชผัก, **ทำในใจว่ามันเป็นธาตุตามธรรมชาติ.** ทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ. เขาก็รู้ว่าสัตว์บางชนิดมันเกิดมาจากผัก เช่นวัวควาย นี้มันกินแต่หญ้า ผักหญ้ามาเป็นตัวเนื้อวัวเนื้อควาย มันก็สับสนกันอยู่อย่างนี้ เอาความจริงอะไรไม่ได้ ก็เลยว่าเราไม่กินแหละ : เนื้อสัตว์ก็ไม่กิน ผักก็ไม่กิน, แล้วไม่มีเราที่จะกินเสียด้วย ก็ให้ร่างกายนี้ นามรูปนี้ มันคว้ามากินด้วยสติปัญญา เป็นนามรูปที่มีสติปัญญา คว้าเอามาแต่สิ่งที่ไม่มีโทษ ไม่มีโทษก็แล้วกัน, แล้วก็เรียกว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติเหมือน ๆ กัน **ในภายใน คือตัวคนนี้ ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ แล้วของที่เอามากินเข้าไป ก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ.** พูดแล้วมันก็ถูกล้อว่า ธาตุกินธาตุ ให้ธาตุกินธาตุก็แล้วกัน ไม่ใช่คำที่ควรล้อ แต่ก็มีคนล้อ เพราะคนไม่รู้นั่นเอง.

อย่าได้ยึดถือว่ามีตัวตนผู้กิน และ**อย่าได้ยึดถือสิ่งที่กินนั้น** ว่าเป็นตัวเป็นตนของอะไร, อย่าสร้างความยึดถือขึ้นในสิ่งที่ไม่เคยยึดถือ. แต่ก่อนนี้เราก็ไม่เคยยึดถือ; **เดี๋ยวนี้จะสร้างความยึดถือขึ้นมา สำหรับทะเลาะวิวาทกันทำไมป่วยการ,** แล้วก็ไม่ถือให้มัน**ผิดหลักมัชฌิมาปฏิปทา** คือรู้สึกมันสุดโต่งไป สุดโต่งซ้ายสุดโต่งขวา. สมมติว่าถือว่า **เป็นผักมันก็สุดโต่งขวา, เป็นเนื้อมันก็สุดโต่งซ้าย** อย่าให้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันสุดโต่งทั้งขวาและทั้งซ้ายนั่นแหละดี. นี่เราจึงไม่มีความรู้สึกว่าผักหรือเนื้อ มันก็เลยไม่สุดโต่ง เป็นหลักมัชฌิมาปฏิปทา **ฉันแต่อาหารสักว่าเป็นธาตุ**, แล้วจะไม่มีความรู้สึกว่าอร่อยหรือไม่อร่อย. **ถ้ายังรู้สึกว่าอร่อยมันก็โง่, รู้สึกว่าไม่อร่อยมันก็คือโง่;** ถ้ารู้สึกว่ามันเช่นนั้นเองตามธรรมชาติ นั่นแหละคือไม่โง่.

ฉะนั้นจะกินผักหรือกินเนื้อกินอะไรก็ตาม มันต้องไม่โง่จนถึงกับไปเกิดความรู้สึกว่าอร่อย หรือไม่อร่อย, มันมีวิธีกินเหมือนกันแหละ ตรงที่ว่าไม่มีความรู้สึกยึดถือว่าอร่อยหรือไม่อร่อย ไม่มีชื่อให้ยึดถือว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้, **ทำในใจไม่ให้มียึดถือว่า มีชื่ออย่างนั้นอย่างนี้, ให้รู้สึกแต่ว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ**เท่านั้นเอง.

ทีนี้จะฟ้าสางอย่างไร, *ฟ้าสางอย่างไร* ? **ก็กินอาหารอย่างที่เป็นธาตุตามธรรมชาติ,** อย่างมีความหมายว่าผักหรือเนื้อ. **ถ้ายึดถือว่าผัก ก็ยึดถือด้วยอุปาทาน, ถ้ายึดถือว่าเนื้อ ก็ยึดถือด้วยอุปาทาน**, ซึ่งต้องการจะยกตนดีกว่าผู้อื่นอยู่เสมอไป. หมายมั่นยึดถือผักกินแต่ผัก ก็ได้เป็นค่าง, หมายมั่นเนื้อยึดถือเนื้อ ก็ได้เป็นยักษ์; กินแต่เนื้อก็เป็นยักษ์ กินแต่ผักก็เป็นค่าง นี้มันเป็นผลแห่งความยึดถือ มันเป็นผลแห่งความยึดถือ. อย่าได้ไปยึดถือเข้าสิ ยึดถือหมายมั่นด้วยความหลงหรืออวิชชา ด้วยอุปาทาน นั้นมันผิดทั้งนั้นแหละ, มันเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์, ถอนความหมายที่เคยยึดถือเสียแล้วคำพูดก็ถอนเสียด้วย, คำพูดว่าเนื้อว่าผักก็ถอนความยึดถือเสียด้วย, ถอนความหมายว่าอร่อยหรือไม่อร่อย หรือว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อร่อย ดี มีเกียรติ ก็ถอนเสียด้วย, นี่ก็ถอนทั้งความหมาย และถอนเสียทั้งคำพูด ที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ. **อย่าแบ่งฝ่ายให้เป็นตรงกันข้าม แล้วได้ทะเลาะวิวาทกัน**; จะใช้คำว่าอาหารนั่นแหละถูกต้องที่สุด **กินอาหารที่เป็นผลดีมีประโยชน์ก็แล้วกัน**; ถ้ามีประโยชน์กว้างออกไปได้ก็ดี ทั้งทางอนามัย ทั้งทางเศรษฐกิจ แต่ให้ทุกอย่างมัน**ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน** ความหมายมั่น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

และโดยเฉพาะ**ภิกษุ ที่ยังต้องฉันอาหารที่ผู้อื่นให้** แล้วก็ต้องไม่เสียหลักที่ว่า เราฉันอาหารที่ประชาชนเขาให้ **เป็นปรทัตตูปชีวี.** คำนี้มันมีความหมายกว้างว่าคือพวกที่มีชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่เขาให้ก็แล้วกัน แม้แต่หมูหมาที่คนเลี้ยง มันก็เป็นปรทัตตูปชีวิ, มันอยู่ด้วยอาหารที่เขาให้. **ภิกษุนี้ก็เป็นปรทัตตูปชีวี** แต่มันไม่ใช่ระดับนั้น มันระดับที่ไม่ไปทำนาทำไร่, **ระดับที่ไม่ไปคิดประกอบกรรมเลี้ยงชีวิตด้วยตนเอง อยู่ด้วยอาหารตามแต่ที่เขาจะให้** เหมือนคนขอทานอย่างนั้น. แต่เป็นขอทานพิเศษที่มีประโยชน์ตอบแทนเหนือค่าของอาหารที่เขาให้ ก็เลยกลายเป็นเจ้าหนี้.

ภิกษุนี้เป็นผู้บริโภคอย่างเจ้าหนี้ เพราะว่าทำประโยชน์ให้แก่เขามากกว่าที่รับเอาของเขามาฉันมากิน. เลยบริโภคอย่างเจ้าหนี้. ถ้าว่าอย่างเป็นคนขอทานนี้ มันอาจจะเป็นบริโภคอย่างลูกหนี้ก็ได้ หรือว่าสัตว์เดรัจฉาน มันกินแล้วมันก็กลายเป็นบริโภคอย่างลูกหนี้; เพราะมันจะต้องทดแทน ด้วยการที่เขาจะต้องเอาไปขาย ต้องเอาไปฆ่า นี้มันเป็นบริโภคอย่างลูกหนี้. แต่ภิกษุ โดยเฉพาะพระอริยบุคคลนั้น ท่านเป็นเจ้าหนี้ ท่านมีสิทธิที่จะกินอาหาร มีค่ามากเท่ากับประโยชน์ที่ท่านทำให้แก่โลก, แล้วท่านก็ไม่อาจจะกินหมดนั้นดอก รับมาฉันแต่เพียงที่จะเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ นอกนั้นมันก็เหลือ เหลือนั้นมันก็เป็นบุญคุณที่อยู่เหนือศีรษะเหนือเศียรของคนทุกคนที่อยู่ในโลก.

นี้เรียกว่า **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั่นมีบุญคุณอยู่เหนือเศียร-เกล้าของคนในโลก** ก็เพราะว่า ตอบแทนให้แก่โลกมากมายเหลือเกิน, แล้วก็**รับมาฉันพอเลี้ยงชีวิตได้ ซึ่งมีมูลค่านิดเดียว. ทำไมจะต้องมีปัญหาเรื่องเนื้อหรือเรื่องผักเล่า ? คำสอนนั้นก็สอนให้เลิกอุปาทานเสีย ไม่มีความหมายมั่นยึดถือว่าเนื้อว่าผักอยู่แล้ว.**

เป็นอันว่า **ฟ้าสางทางมังสวิรัติ : อย่าได้ติเตียนกันระหว่างเถรวาทกับมหายาน** พวกมหายานเขาเคร่งครัดเคร่งที่สุดแหละ จะไม่แตะต้องเนื้อ เขาก็มีเหตุผล

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตามแบบของเขา; ส่วน**เถรวาทนี้ไม่มีเนื้อไม่มีผัก,** เถรวาทที่ถูกต้องตามแบบของเถรวาท จะไม่มีความหมายว่าเนื้อหรือไม่มีความหมายว่าผัก มีความหมายแต่เพียงว่าอาหารที่ควรแก่การบริโภค, ถูกต้องแก่ความเป็นสมณะของตน ๆ ที่เลี้ยงชีวิตอยู่ได้ด้วยการให้ของผู้อื่น; เรื่องมันก็หมด **ไม่ต้องทุ่มเถียงกันว่า กินเจดี หรือกินเนื้อดี** ถืออย่างมหายานดี หรืออย่างเถรวาทดี แล้วทะเลาะกันด้วยเรื่องว่า พระพุทธเจ้าฉันเนื้อหรือไม่ฉันเนื้อ.

ขอพูดเตือนกันลืมอีกครั้งหนึ่งว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่ฉันทั้งเนื้อและไม่ฉันทั้งผัก**. ช่วยจำไว้อย่างนั้นด้วย เพราะฉะนั้นไม่มีทางที่จะไปตั้งปัญหาว่าพระพุทธเจ้าท่านฉันเนื้อหรือฉันผัก เหมือนที่เขาชอบไปอ้างให้ได้ประโยชน์ฝ่ายข้างเขา; ให้รู้ว่าถ้าพระพุทธเจ้าแท้จริง ท่านจะไม่มีความหมายว่าเนื้อไม่มีความหมายว่าผัก, **มีแต่สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ที่สมควรแก่สมณบริโภคแล้ว ก็ยอมบริโภค; ถ้าไม่สมควร** แม้จะเป็นธาตุตามธรรมชาติ **ก็ไม่บริโภค**เหมือนกัน เลยหมดปัญหา.

หวังว่าเราจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ แล้วก็หมดการถกเถียงวิวาทโต้แย้งกันในเรื่องนี้ สมกับที่ว่าเป็นพุทธบริษัท ผู้ตั้งอยู่ด้วยความสงบ สืบต่อไป. นี้คำบรรยายข้อสุดท้าย ที่เรียกว่า ฟ้าสางทางมังสวิรัติ.

วันนี้พูดกันได้ ๓ หัวข้อ *ฟ้าสางทางภาษาพูด* จงพูดกันด้วยภาษาพูดที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เป็นการเผยแผ่ธรรมะอยู่ตลอดเวลาที่เราพูดกัน. *นี้ฟ้าสางทางไหว้พระสวดมนต์* โดยกระทำให้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มหาศาล หมายอย่างหลายประการ ที่ทำวัตรเข้าวัตรเย็น แล้วก็*มีฟ้าสางทางมังสวิรัติ*คือรู้ดีว่าอะไรเป็นอะไร, ควรคิดอย่างไร, จิตใจจึงจะอยู่เหนือความทุกข์. อย่าโง่ว่ากูกินเนื้อ อย่าโง่ว่ากูกินผัก, ไม่ต้องกินทั้งเนื้อ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

และทั้งผัก กันแต่อาหารที่ไม่มีโทษ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานว่ามันเป็นอะไร.

นี่การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้ฟังเอาไปกำหนดจดจำเอาไป แล้ว**ช่วยกันทำให้มันเกิดการสาง** คือมันดียิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับทุก ๆ ประการ ก็ได้ว่าเรามีความก้าวหน้าในพระพุทธศาสนา และได้ช่วยให้เพื่อนเกิดแก่ เจ็บ ตายของเราก็มีความก้าวหน้า ในทางพระพุทธศาสนา.

ขอยุติการบรรยายนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมแบบครัดเคร่งสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติของตน ๆ สืบต่อไปในบัดนี้.

---

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๙-

๓ กันยายน ๒๕๒๖

ฟ้าสางในทางมัชชวิรัติและอบายมุข.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ ก็ยังเป็นการบรรยายในชุด ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี ต่อไปตามเดิม แต่จะต้องบรรยายโดยทำนองนี้เรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะหมดเรื่องฟ้าสาง. วันนี้มีหัวข้อว่า *ฟ้าสางทางมัชชวิรัติ* ทาง*อบายมุข* ทาง*กามารมณ์* ทาง*การพนัน* และ*การทัศนาจร*. วันนี้มีเด็กนักเรียนมาก ก็จะพูดเรื่องฟ้าสางทางมัชชวิรัติมากเป็นพิเศษ แต่ก็เป็นเรื่องทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะสำหรับนักเรียน.

ฟ้าสางทางมัชชวิรัติ.

คำว่า มัชชวิรัติ เป็นคำที่เราไม่ค่อยพูดกัน โดยเฉพาะสมัยนี้ฟังคล้ายกับ มังสวิรัติ แต่เป็นคนละเรื่อง. มังสวิรัติ เว้นจากการกินเนื้อสัตว์ *มัชชวิรัติ - เว้นจาการ*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เสพของมึนเมา. ก่อนนี้ได้ยินบ่อย ๆ ว่าสมาคมมัชชวิรัติ ดูจะยังรังเกียจของเมา เช่นบุหรี่เป็นต้น, มีสมาคมการไม่สูบบุหรี่ เป็นที่ออกหน้าออกตา. เดี๋ยวนี้คนพ่ายแพ้แก่บุหรี่หมดประตู, สมาคมมัชชวิรัติมันก็เลิกไปเอง. ฟ้าสางก็น่าหัวที่ว่า *มัชชวิรัติ จะเว้นแต่เพียงบุหรี่ ไม่เว้นสุรายาเมาอย่างอื่น*, ไม่ได้หมายความถึงเว้นสุรายาเมาอย่างอื่น *มันฟังดูเป็นของไม่จริงใจ*.

คำว่า **มัชชวิรัติ จะต้องเว้นจากสิ่งเสพติดและมึนเมาทุกอย่าง**. อะไรเป็นที่ตั้งแห่งความเมา ก็ต้องเว้นกันหมด, โดยเฉพาะพุทธบริษัท ถ้าไม่เว้นจากสิ่งมึนเมาก็ไม่เป็นพุทธบริษัท; เพราะว่าพุทธบริษัทนั้นแปลว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; ถ้าดื่มกินของเมา ก็คือเป็นผู้หลับ ยังไม่ตื่น ยังเป็นคนโง่ ยังไม่รู้. **พุทธบริษัทเราจึงต้องเว้นจากของมึนเมา โดยประการทั้งปวง** จึงจะสมชื่อ.

เรามาพิจารณากันถึงคำพูดคำนี้ ที่ว่า *มัชชะ* มัชชะ แปลว่า *ของเมา ปมาทัฏฐานะ -เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท*. จึงเอาใจความสำคัญในข้อที่ว่า เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท. **อะไรเป็นเหตุให้เกิดความประมาท แล้วเรียกว่าของเมาทั้งนั้น** : เป็นวัตถุก็ได้, เป็นการกระทำอย่างอื่นก็ได้ เป็นความรู้สึกทางจิตใจก็ได้ ถ้ามันทำให้เกิดความประมาท แล้วก็เรียนว่าของเมาทั้งนั้น. คำว่า**ประมาท ก็คือ สูญเสียสติสัมปชัญญะ** สูญเสียสติสัมปฤดี ที่มีอยู่ตามปรกติ. คนเราตามปรกติมีสติสมปฤดี พอเมาเข้าก็สูญเสียสมปฤดีนั้น อย่างที่เราเห็นกันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า คนเมาเต็มที่แล้วเป็นอย่างไร, คลานอย่างสัตว์ก็ได้ เขาหลอกให้กินอุจจาระก็ยังได้.

ในภาษาบาลีนั้นน่าสนใจมาก, คำว่า **เมา** *เป็นภาษาบาลีว่า มฺต มฺต*. คำว่า *บ้า* นั้นคือ *อุมฺมตฺต* คือ *เมาขึ้น*, *คำว่าประมาทนั้น ปมตฺต มตฺต* แปลว่า *เมา*, *อุมฺมตฺต* แปลว่า *บ้า*, *ปมตฺต* แปลว่า *ประมาท* มันล้วนแต่เป็นเรื่องเมาด้วยกันทั้งนั้น,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรียกว่ามันเครือเดียวกันได้ ทั้งเมา ทั้งบ้า และทั้งประมาท. เรื่องเมามันเป็นเรื่องทางร่างกายมากไปหน่อย, เรื่องประมาทก็เป็นเรื่องทางจิตใจมากกว่า; แต่รวมกันแล้วก็คือความหมายเดียวกัน คือสูญเสียปรกติภาวะแห่งร่างกายและจิตใจและสติปัญญา.

นี่ขอให้นักเรียนทั้งหลาย จำความหมายนี้ไว้ให้ดี ๆ คือ **สูญเสียปรกติภาวะทางร่างกาย เหมือนคนบ้า,** สูญเสียปรกติภาวะทางจิตใจ คุมไว้ไม่ได้ แล้วก็สูญเสียปรกติภาวะทางสติปัญญา คือคิดผิดไปหมด, นี้คือสิ่งที่เป็นผลเกิดมาจากการเสพของเมา.

เมาทางภายนอกหรือ**เมาทางกาย** ก็ดูให้ดี ๆ, **เมาทางจิต, เมาทางสติปัญญา. การเสพทางกาย** โดยตรงมีผลทางกาย มัน**ก็มีอัสสาทะทางกาย** คือมีเสน่ห์หรือมีรสอร่อย ทำคนให้โง่ในทางฝ่ายร่างกาย. ที่เป็นทางจิตก็มีผลทางจิต **เสพติดทางจิต มีรสอร่อยทางจิต**, ยิ่ง**ทางวิญญาณ มีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ,** ยิ่งเป็นเสน่ห์ เป็นความอร่อย ที่ละได้ยากกว่าทางกายหรือทางจิตไปเสียอีก.

เราจะลองสำรวจดูของ **เมาทางกาย** พูดอย่างพุทธบริษัทก็ไม่ต้องเกรงใจใครแล้วก็พูดได้อย่างครบถ้วน จะ**ขอให้สังเกต**ตั้งต้นตั้งแต่สิ่งที่มีความเสพติดน้อย หรือ**น้อยที่สุด** จนกว่าจะ**ไปถึง**สิ่งที่มีความเสพติด**มากที่สุด**; ต้องตั้งต้นตั้งแต่น้ำชา *กาแฟ หมาก พลู บุหรี่ ยานัตถุ์ กัญชา ยาฝิ่น เฮโรอีน กระท่อม สุรา ยาโป๊ ยาโด๊ป* นี่ไม่รู้อะไรนะ ได้ยินเขาว่า น้ำเมาดิบ เป็นที่สุด. นี่เรียกว่ามันผ่านมาทางกาย เข้าไปทาง**กาย มีอัสสาทะคือเสน่ห์ ทางด้านประสาททางกาย กิน** ก็ได้ **ดื่ม** ก็ได้ **สูบ** ก็ได้ **ทา**ก็ได้ **ฉีด**ก็ได้ **อบ**ก็ได้ **อาบ**ก็ได้ **อม**ก็ได้, สารพัดอย่างที่จะเป็นการเสพสิ่งเหล่านี้.

ทีนี้ถ้าเป็นเรื่อง**ทางจิต** มันก็มีของเมา : **เมาเที่ยวกลางคืน** ติดการเสพติดการเที่ยวกลางคืน, **ดูการเล่น, เล่นการพนัน ขี้เกียจ**, ชอบของเกิน ดีเกิน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กินเกิน อร่อยเกิน นุ่งห่มเกิน ขับกล่อมดนตรีเพลง การประคบประหงม ฟุ่มเฟือย แฟชั่นสมัยนิยม ประเพณีแห่งคนเขลา ชนไก่กัดปลา. แม้แต่สุนัขก็ชอบให้มันแพง ๆ. **รถยนต์ก็เมาได้** เพราะมีกันได้หลาย ๆ คัน, **เมาวิทยุ** ซื้อเปลี่ยนกันไม่มีที่สิ้นสุด, **เมาทีวี** กระทั่งเมาตำรา **เมาหนังสือ** เมากาพย์กลอน **ฟ้อนรำทำเพลง** กระทั่ง**ทัศนาจร** ก็เป็นที่ตั้งแห่งความเมา **หมากรุก สกา ก็เป็นที่ตั้งแห่งความเมา** ในคัมภีร์มีเรื่องสกาถึงกับว่าเล่นพนันบ้านพนันเมือง.

การประดับประดาเหมือนของคนบ้า คือมันเกินไปจนมันเหมือนกับของคนบ้า คนไม่บ้าแต่ประดับประดาร่างกายมากเกินไปจนเหมือนกับคนบ้า เหมือนกับเป็นร้านทองหรือตู้ทอง อยู่ที่ร่างกายเที่ยวอวดคน เมาของหอมย้อมทา, การทัดทรงประดับประดาและตบแต่ง, **เมาเหล้า เมาผู้หญิง.**

มีคำกลอนที่น่าสนใจ อยู่บทหนึ่ง *ในหนังสือโอมาคัยยัม* ฟังดูเป็นบทประพันธ์ของกรมหมื่นนราธิป ฯ มากกว่าที่จะเป็นของโอมาคัยยัม ว่า *เมาเหล้า เมาหญิง เมาหยิ่ง เมายอ เมาครู่รู้พอ ไม่เหมือนเมาสวรรค์.* พวกไหนเมาสวรรค์ จะเป็นเรื่องของพวกอุบาสกอุบาสิกามากกว่า, พวกอุบาสกอุบาสิกากลาย**เป็นนักเมา เสพติดสุดโต่ง คือเมาสวรรค์**ไปไม่ทันรู้ตัว, เรียกว่า **เมาบุญ**. ลองคิดดูสิว่า มันเมาได้อย่างไม่น่าเชื่อ **เมาตำรา** ก็เมาได้ แม้แต่**เมาพระไตรปิฎก**ก็เมาได้ **เมาอาจารย์ เมาเครื่องรางของขลัง เมาทิฏฐิ** ความคิดความเห็น ที่ยากที่จะตัดได้ แต่แล้วดูว่า จะมาสูงสุดอยู่ที่**เมาตัวกู** นี้อยู่ที่พวกพรหมในพรหมโลก สูงสุดอยู่ที่นั่น การเมาไปสูงสุดอยู่ที่นั่น. อุบาสกอุบาสิกาเมาสวรรค์ นี้ยังไม่เมาเท่ากับที่พวกพรหมในพรหมโลกเมาตัวกู.

พูดอย่างนี้บางคนจะหาว่าเกินไปแล้ว เพราะเขารู้มัชชวิรัติกันแต่เพียงไม่สูบบุหรี่ เพียงแต่ไม่สูบบุหรี่ ก็เรียกว่ามัชชวิรัติแล้ว นี้เรามาดูกันให้หมดไม่มีอะไรเหลือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็เมากันถึงขนาดนี้, แล้วก็ไม่ยกเว้น คือไม่ว่าจะเป็นฆราวาส หรือจะเป็นพระ เป็นอาจารย์ เป็นสมภาร. *แล้วก็อธิบายกันเสียใหม่ว่า ไม่ใช่ของเมา, ก่อนนี้มีบุหรี่ใบตองชนิดหนึ่งเมาจัด* สูบทีเดียวเด็ก ๆ ก็เมากลิ้ง *ท่านสมภารก็บอกว่าไม่ใช่ของเมา, ไม่ใช่ของเมา* เป็นหยูกเป็นยา *เป็นเภสัช* เรื่องมันก็ไปกันใหญ่, ของเมามันกลายเป็นเภสัช, หมากพลูกลายเป็นเภสัช, บุหรี่จะฉุนรุนแรงอย่างไรก็กลายเป็นเภสัช.

นี่ดูเถิด **ในวงพุทธบริษัทแท้ ๆ ยังมีการกบฏ** กันถึงขนาดนี้, ไม่ถืออย่างตรงไปตรงมา ตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่า **สิ่งใดทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะ สูญเสียสมปฤดีแล้ว ต้องจัดเป็นของเมา**ทั้งหมดทั้งสิ้น. **บางคน**อาจจะอุทธรณ์ ไม่ยอม**ว่าน้ำชากาแฟนี่ไม่ควรจะจัดเป็นของเมา**; แต่เมื่อไปศึกษาดูจากพวกหมอแล้ว**ก็ยังมีส่วนซึ่งเป็นของเมา** ที่ทำให้มีการเสพติด, และติดเข้าแล้วก็**มีโทษด้วย**เหมือนกัน; สารคาเฟอีน สารโกกาอีน ใน**ใบกระท่อม นี้มันก็ล้วนแต่เป็นของเมา.**

ปัญหามันมีอยู่ที่ว่า **ของเมาทุกชนิดมันมีอัสสาทะ คือมีเสน่ห์** ซึ่งแปลกันว่า รสอร่อย ตามตัวหนังสือ. *อัสสาทะ* ต้องแปลว่า *เสน่ห์ อย่าแปลว่า คุณ*, แปลว่า คุณ มันก็ไม่ถูกตามคำคำนี้. คำว่า คุณ มันมีอยู่คำหนึ่งแล้ว, *อัสสาทะ* แปลว่า *รสอร่อย หรือที่เป็นเสน่ห์ที่ผูกพันจิตใจผู้เสพ. ของเมาทุกชนิดมีอัสสาทะที่ผูกพันจิตใจผู้เสพ ให้ตกเป็นทาสของมัน;* แม้ที่สุดแต่กัญชา ยาฝิ่น กระท่อม สุราเป็นต้น ต้องพูดอย่างท่านพยอมว่า สุราสุนัขไม่กิน แต่คนมันก็กิน มันมีเสน่ห์เฉพาะคน, ไม่มีเสน่ห์แก่สุนัขเลย, เป็นปัญหายุ่งยากไขว้กันอยู่อย่างนี้ก็มี. ผู้ที่มีจิตใจเป็นกลาง ก็วินิจฉัยดูเอาเองว่ามันเป็นอย่างไร, เป็นของเมาขนาดไหน. นั้นเป็นของเมาในทางกาย ติดก็ติดทางกาย, มีผลอยู่ที่กายเป็นส่วนใหญ่.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ของเมาที่เลยร่างกายเข้าไปถึงจิต เป็น**การเมาในทางจิต พวกที่ติดหนัง ติดละคร, ติดการเที่ยวกลางคืน** แม้ที่สุดแต่**การพนัน** มันก็ติดถึงขนาดที่เรียกว่ายิ่งกว่าผีสิง, บางคนยอมหย่าลูกหย่าเมีย ไม่ยอมเลิกการพนัน **มันก็เป็นการติด. เดี๋ยวนี้มีการติดสมัยนิยม** ที่เรียกว่าแฟชั่นต่าง ๆ พอแฟชั่นออกมาใหม่ก็ชวนกันติด, ต้องเปลี่ยนของเก่า ต้องซื้อหาของใหม่; แม้ที่สุดแต่**ของเล่นก็ยังติด** พวกที่เล่นไก่ เล่นนกเขา เล่นปลากัด เล่นสัตว์บางอย่างนี้ มันก็ยังติด, **มีลักษณะเป็นการติด** เลิกไม่ได้จนตลอดชีวิต มันไม่เหมือนกันในรูปร่าง หรือในการประพฤติกระทำ แต่มันเหมือนกันในส่วนภายในคือติด.

เป็นอันว่า **เราจะต้องมองดูกันให้ซื่อตรง** อย่างซื่อตรง ซื่อตรงต่อตัวเอง ซื่อตรงต่อธรรมะ ซื่อตรงต่อวินัย ซื่อตรงต่อศาสนา ซื่อตรงต่อพระพุทธเจ้า แล้ว**ก็ถามดูว่าติดหรือไม่ติด ? ถ้าติดแล้วก็ต้องยกให้เป็นของเมา, เป็นของที่ต้องเว้น, เป็นของที่ควรจะละอาย.**

เดี๋ยวนี้**เมาเครื่องรางของขลัง** กันเป็นอันมาก แล้วก็ยากที่จะมองเห็นว่าเสพติด, เพราะมันเป็นการเสพติดชนิดละเอียดลึกซึ้งประณีต และใช้หรือประพฤติกระทำด้วยความงมงาย, ไม่ได้มีความรู้อันถูกต้องว่า มันคืออะไรและเพื่ออะไร กลายเป็นเสพติดในเรื่องของขลัง.

เมาอาจารย์ ได้ยินสรรเสริญเยินยออาจารย์สำนักของตน, อาจารย์สำนักอื่นสอนผิดทั้งนั้นเลย; จะมีถูกอยู่อาจารย์เดียว คืออาจารย์ของตน สำนักอาจารย์อื่นผิดหมดทั้งนั้นเลย.

ที่นี้ที่เรียกว่ามันน่าหวาดเสียว ก็คือ**เมาความดี** บ้าดี. **คนที่บ้าดีก็เมาดี, คนที่บ้าบุญก็เมาบุญ, คนที่บ้าสวรรค์ก็เมาสวรรค์**. คำพูดชนิดนี้มันไม่พ้นที่จะต้อง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถูกด่า ไม่พ้นที่จะถูกคนเมาด่า ด่าก็ได้ไม่เป็นไร, แต่ขอให้**ไปสำรวจตรวจดูเองว่าเมาหรือเปล่า ? มันเสพติดหรือเปล่า ?**

ในที่สุดมันก็จะมารวมอยู่ที่ว่า **เมาตัวกู,** เมาตัวกู เมาตัวเอง. **ความเห็นแก่ตัวเองตัวกูนี่แหละ จะเป็นเมาสูงสุด** โดยคิดว่าดีกว่าใคร เก่งกว่าใคร สูงกว่าใคร ประเสริฐกว่าใคร. ที่ว่าพวกพรหมเมาตัวกูยิ่งกว่าพวกใดนั้น ก็เพราะว่าไม่มีกิเลสชั้นเลวชั้นต่ำ เหลืออยู่แต่กิเลสชั้นสูงสุด คืออัตตวาทุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นว่าตนวิเศษ ของตนวิเศษ ถ้าหยุดเมาอันนี้เสีย มันก็บรรลุนิพพาน.

ที่นี้อยากจะถามขึ้นมาว่า *นิพพานนั้นเมาได้หรือไม่ได้* ? ช่วยฟังให้ดี ขอตอบว่า **ถ้านิพพานเก๊แล้วก็เมาได้, นิพพานจริงเมาไม่ได้. นิพพานเก๊** นิพพานปลอม **คือนิพพานที่ว่าเอาเอง,** นิพพานที่เขาพูดหลอกกัน หรือว่าไม่เจตนาจะหลอก แต่ก็เหมือนกับหลอก ให้รู้สึกเหมือนกับว่าเป็นบ้านเป็นเมือง รุ่งเรืองไปด้วยความสายงาม เอร็ดอร่อย สนุกสนาน; แม้ที่สุดแต่คำประกอบบรรยายบางคำ มันก็มีความหมายที่ไขว้เขว เช่นว่าไม่เกิดไม่ตาย อยู่ที่นั่นไม่เกิดไม่ตาย. นั่นหลอกให้คนเข้าใจเขวว่า ที่นั่นไม่เกิดไม่ตาย.

ที่แท้นั้นมันไม่ใช่อย่างนั้น มันเป็นที่ที่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย หมดความหมาย ไม่มีความหมายที่จะครอบงำย่ำยีจิตใจใคร. ถ้าจิตใจขึ้นไปถึงขีดหรือเขตของการบรรลุนิพพานแล้ว ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์ทั้งหลายมันหมดความหมาย. พระอรหันต์บรรลุนิพพานแล้ว แต่ไม่เท่าไรร่างกายของท่านก็จะต้องเจ็บไข้ ตาย และถูกเผา; แต่มันไม่มีความหมาย ไม่มีความรู้สึกเช่นนั้น ไม่มีความรู้สึกว่าตัวเราตาย แก่ เจ็บ ตาย เผา ถูกเผา ถูกไหม้ ถูกทำเหมือนกับที่เขาทำแก่คนที่ตาย นั้นมันส่วนของร่างกาย ไม่เกี่ยวกับนิพพาน. **นิพพานอยู่ที่จิตหลุดพ้นจาก**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีกิเลสใด ๆ ไม่มีความทุกข์ใด ๆ นิพพานชนิดนั้นถ้ารู้จริง เห็นจริง ถึงจริง เมาไม่ได้.

ถ้าเมาได้เป็นนิพพานที่ว่าเอาเอง นึกเดาเอาเอง หรือตามที่เขาพูดให้ฟังอย่างผิด ๆ, นิพพานอย่างนี้ก็เมาได้. หรือว่าจะเป็นชั้นละเอียดที่สุด **มีมิจฉาทิฏฐิอันละเอียดที่สุด ก็ถือว่านิพพานเป็นตัวตน** ตัวตนของนิพพาน; อย่างนี้ก็เมาได้ด้วยทิฏฐิอันละเอียด แล้วก็ไม่ใช่นิพพานจริง, นิพพานที่เข้าใจเอาเอง. เป็นอันว่า นิพพานปลอม **นิพพานที่ว่าเอาเอง** คิดเอาเอง เหมาเอาเอง **ก็เป็นของเมาได้** นี่พูดอย่างนี้มันเป็นอย่างไร, มันเป็นช่องให้เขากล่าวหาว่า ว่าร้าย เพ่งร้าย มองในแง่ร้าย ควรจะถูกด่า.

เดี๋ยวนี้เราจะมีฟ้าสางทางมัชชวิรัติ เราจะมีฟ้าสางทางมัชชวิรัติ **อะไรเป็นที่ตั้งแห่งความเมาและเคยเมา ขอให้มันสาง** ให้มันจาง ให้มันหน่าย ให้มันละลายไปจนไม่มีความเมาเหลือ, แม้ความเมาสุดท้าย เช่นเมาบุญ เมาสวรรค์ เมาดี เมาตัวกู นี่ก็ขอให้มันจางไปจนไม่มีเหลือ.

พยายามที่จะสังเกตตรงที่ว่า **มันเสพติด**; คำว่าเมามัน **จะคู่กับคำว่าเสพติด**; เพราะว่ามันมีรสอร่อยชนิดหนึ่ง พอไปชิมเข้าแล้ว ไปดื่มเข้าแล้ว มันก็ติดใจ; แล้วมันก็อยากจะอร่อยในใจ อยากจะครื้มอยู่ในจิตใจ ด้วยรสอร่อยอันนั้น มันก็ต้องไปหามาอีก. ที่เป็นทางร่างกายมันก็ติดแน่นแฟ้น เป็นระบบของร่างกายมันติด, ที่เป็นจิตใจมันก็ยังละเอียดไปกว่านั้น, ถ้ามันเปลี่ยนความคิดนึกรู้สึกไปไม่ได้ มันก็**ละวางไม่ได้.** นี่ขอให้ไปพิจารณาดูเองว่า มันจะสางออกมาได้อย่างไร.

อุบาสกอุบาสิกา ภิกษุสามเณร เป็นบริษัทที่ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงหวังไว้ว่า จะช่วยกันสืบต่ออายุพระศาสนา ด้วยการบวช ด้วยการเรียน ด้วยการ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ปฏิบัติ และด้วยการสั่งสอน สืบต่อ ๆ ไป อย่าให้ขาดสายได้ จนกว่าประชาชนเขาจะประกาศศาสนาได้ โดยน้ำมือของเขา. พระพุทธเจ้าทรงหวังอย่างนี้ ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ ถ้าใครยังไม่เคยได้ยินหรือไม่สนใจมาก่อน. *พระพุทธองค์ทรงหวังว่า จงเผยแผ่พระศาสนาให้แก่มหาชน จนเขาเป็นผู้เผยแผ่ได้โดยตัวของเขาเอง ต่อ ๆ กันไป*. **ถ้ามาให้ยาเสพติด** หรือทำให้กลายเป็นสิ่งเสพติด **มันก็เป็นการล้มละลาย**, เป็นการล้มละลายไม่มีอะไรเหลือ, ไม่มีลักษณะแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

นี่เรื่องมันมีโดยรายละเอียดมาก เราไม่มีเวลาพอที่จะแจกลูกโดยรายละเอียด แต่ขอให้ถือเอาเป็นหลักว่า **เมานั้นคือเสพติด, เสพติดเพราะมีรสอร่อยทางกาย** ก็ได้ **ทางจิต**ก็ได้ **ทางวิญญาณคือสติปัญญา**ก็ได้ เหลือประมาณ มันจึงได้เสพติด มันเสพติดในรสอร่อย นั้นคือความเมา, มันต้องไม่มีอะไรที่มีลักษณะเป็นความเมาชนิดนั้นในจิตใจของพุทธบริษัท ซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จึงพูดได้ว่า ไม่มีการเมาในความดี ไม่มีการเมาในบุญกุศล, ไม่มีความเมาแม้จะคิดนึกเอาเองว่า ในพระนิพพานมีรสอร่อยเป็นที่ตั้งแห่งความเมา.

ฟ้าสางทางอบายมุข.

ทีนี้ก็จะพูดต่อไปถึงเรื่อง ฟ้าสางทางอบายมุข **อบายมุขก็เป็นของเมา** เป็นที่ตั้งแห่งความเมาอยู่ในเครือเดียวกับความเมา. ทีนี้**แยกออกมาพูด** เป็นเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ **เพราะว่าความเมานี้มันให้โทษมากกว่าของเมาธรรมดา** คือเมาชนิดที่สมัครจมลงไปในอบาย, **เมาชนิดที่ยอมอยู่ในอบาย.**

คำว่า *อบายมุข* ที่สอนไว้ในหลักคิหิปฏิบัตินั้น ตัวหนังสือมันมีว่า *เสื่อมแห่งโภคะ ปากทางแห่งความเสื่อมแห่งโภคะ* หมายถึงทรัพย์สมบัติ ทรัพย์สมบัติจะหมดสิ้นเพราะอบายมุข แต่ท่านใช้คำว่าโภคะ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

โภคะนั้นคืออะไร ? ทรัพย์สมบัติคืออะไร ? อะไรเป็นทรัพย์สมบัติสูงสุด ? ถ้าท่านรู้จักว่าอะไรเป็นทรัพย์สมบัติสูงสุด แล้วก็จะเข้าใจความหมายของคำว่าอบายมุขได้ดี เพราะว่าเป็นที่เสื่อมแห่งโภคะทั้งหลาย.

โภคะสูงสุดก็คือความเป็นมนุษย์ของเรา นั่นเอง ฟังถูกหรือไม่ถูก ช่วยกันคิดดูหน่อย, โภคะสูงสุดของเรา ก็คือความเป็นมนุษย์ของเรานั่นเอง. **เมื่อใดเราสูญเสียความเป็นมนุษย์ นั้นคือฉิบหายหมดเนื้อหมดตัว,** ดังนั้น คำว่า อบายมุข ปากทางแห่งความเสื่อมของโภคะนี้ มันหมายไปได้ถึงทางจิตใจ, โภคะ คือความเป็นมนุษย์ **เป็นเรื่องทางจิตใจ.**

จิตใจไม่มีความเป็นมนุษย์ เรียกว่าเสื่อมแห่งโภคะสูงสุดของคน**เรา คือเราสูญเสียความเป็นมนุษย์, แล้วได้เป็นสัตว์ในอบายทั้ง ๔**, สูญเสียความเป็นมนุษย์แล้วไปได้เป็นสัตว์ในอบายทั้ง ๔ คือ*นรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย*, นี่สัตว์ในอบายทั้ง ๔ ; เราสูญเสียความเป็นมนุษย์ของเรา แล้วไปได้ทั้ง ๔ นี้มา. ลองคิดดูว่า มีความสูญเสียหรือวินาศวิบัติฉิบหายอะไรยิ่งไปกว่านี้ ดูจะไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องเสื่อมเสียมากกว่านี้ คือสูญเสียความเป็นมนุษย์ แล้วได้ความเป็นสัตว์ในอบายทั้ง ๔.

คำว่า **นรก** เป็นสัตว์นรก ก็คือ**เมื่อร้อนใจ เป็นไฟเผาอยู่ในจิตใจ :** นี้เข้าหลักนรกทางอายตนะ *ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เป็นนรกที่ฉันเห็นแล้ว เลวร้ายกว่านรกใต้ดิน ที่จะถึงกันต่อตายแล้ว*. เดี๋ยวนี้ไม่ต้องตาย มันก็ถึงกันที่นี่ แล้วก็เผาจิตใจให้เร่าร้อนในความรู้สึกโดยตรง, เรียกว่านรก. **เดรัจฉานก็คือโง่ โง่อย่างหมดความเป็นมนุษย์** เมื่อโง่ขนาดหมดความเป็นมนุษย์ ก็เรียกว่าเป็นสัตว์เดรัจฉาน, ตายจากความเป็นมนุษย์ไปเป็นสัตว์เดรัจฉานได้ทันทีในร่างกายนี้. **เปรต** ก็คือหิวหิวเหลือประมาณอยู่ตลอดเวลา. **อสุรกาย**ก็คือกลัว ขลาดกลัว, **กลัวความยากจน** เหลือประมาณ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กลัวคนเขาจะเห็นว่าตนเป็นคนชั่ว, กลัวคุกกลัวตะราง อะไร ๆ ก็กลัวไปหมด นี้คือพวกอสุรกาย. อบายมุขทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์ แล้วก็ได้ความเป็นสัตว์นรกขึ้นมาแทน.

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่ค่อยสางในทางนี้ เพราะว่ายังเป็นที่มาแห่งภาษีอากร เป็นรายได้ของชาติของอะไรอยู่ สางไม่ค่อยออก. ถ้าเมื่อไรผู้นำประเทศชาติเขาใจป้ำพอยอมเสียสละรายได้จากสิ่งเหล่านี้ เมื่อนั้นแหละมันจะสางได้. แต่เรื่องนี้ไม่ต้องพูด พูดเรื่องของเราคนเดียวดีกว่า, **เราคนเดียวมันอาจจะสางได้** ทำไมจึงไม่สางเล่า. **เราคนเดียวเราทำได้** ของเรา; เพราะฉะนั้นเรา**ควรจะสางทางอบายมุข** : *ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่ดูการเล่น ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร ไม่เกียจคร้านทำการงาน.* เราคนเดียวทำได้ เราทำของเราก่อนก็ได้ เมื่อรัฐบาลเขายังไม่เลิก เราเลิกก่อนก็ได้ รักษาความเป็นมนุษย์ไว้ให้เต็มเปี่ยม อย่าให้สูญเสียไปแม้แต่นิดเดียว.

พิจารณาดูให้เห็นว่า **อัสสาทะ เสน่ห์ หรือความเอร็ดอร่อยจากอบายมุขนั้น** มันเป็นของหลอกลวง, **เป็นของหลงสำหรับคนหลง,** ไม่ใช่เป็นของหลงสำหรับคนฉลาด. **พุทธบริษัทเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน** เป็นคนฉลาด **ก็ไม่ควรจะหลงในอบายมุข** คือปากทางแห่งอบาย, เสียเงินเสียทองกระทั่งเสียอวัยวะร่างกาย แม้กระทั่งเสียชีวิต ก็ไม่ร้ายเท่ากับสูญเสียความเป็นมนุษย์, สูญเสียความเป็นมนุษย์ แม้ยังไม่ตายมันก็ไม่มีอะไรเหลือแล้ว, นี่สูญเสียความเป็นมนุษย์นี่ร้ายยิ่งกว่าสูญเสียชีวิต. นี้เราประกาศตน ปฏิญญาณตนเป็นพุทธบริษัทอยู่ด้วย ต้องไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์; เพราะว่า**ถ้าสูญเสียความเป็นมนุษย์แล้ว ความเป็นพุทธบริษัทไม่มีที่อยู่ไม่มีที่ตั้ง,** มันก็สูญเสียไปหมด. ฉะนั้น จึงต้องเอาไว้ให้ได้ ว่าจะไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์ หรือความเป็นพุทธบริษัท.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าควรจะสางทางอบายมุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพุทธบริษัทเรา. ถ้าคนทั้งโลกเขายังไม่เอาก็ตามใจเขาสิ, คนทั้งโลกเขายังไม่สาง เขายังไม่ยอมละ เขายังส่งเสริมกันอยู่ก็ตามใจเขา. **เราในฐานะเป็นพุทธบริษัทคนหนึ่ง ๆ นี่จงสาง,** จงมีอาการฟ้าสางทางอบายมุข **เกลียดกลัวว่าเป็นอบาย** เป็นที่ตั้งแห่งอบาย คือสิ่งเลวร้ายหาความเจริญไม่ได้.

ฟ้าสางทางกามารมณ์.

ทีนี้ข้อต่อไป คือฟ้าสางทางกามารมณ์ หลงใหลใน **กามารมณ์ นี้ก็รวมอยู่ในกลุ่มอบายมุข,** แม้ไม่เป็นตัวอบายมุขโดยตรง ก็เป็นที่ตั้งแห่งอบายมุข และเป็นที่ตั้งแห่งความเมา. มองดูให้ดีจะเห็นว่า กามารมณ์ก็เป็นความเมา, เป็นของเมา เป็นที่ตั้งแห่งความเมา. ถ้าฟ้าสางทางกามารมณ์ มันก็เป็นเรื่องฟ้าสางทางของเมา จะจัดไปเข้ากลุ่มอบายมุขก็ได้, จะจัดเข้ากลุ่มของเมาก็ได้, หรือแยกตัวมาเป็นอีกกลุ่มหนึ่งว่าทางกามารมณ์ก็ได้.

กามารมณ์ ก็คือเหยื่อของกิเลส, กามารมณ์คือเหยื่อของกิเลส, สิ่งที่หล่อเลี้ยงกิเลสในทางกาม คือทางเพศ. **ในอบายมุข** ๖ มีแต่ว่าดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน **ไม่เอ่ยถึงกาม แต่มันมีซ่อนอยู่ในนั้น;** เช่นว่า**เที่ยวกลางคืน ก็ไปเที่ยวหากาม, ดูการเล่นก็เพื่อส่งเสริมความรู้สึกทางกาม,** ก็เป็นเรื่องที่จะต้องรู้จักหรือควรขยะแขยง เป็นต้นเหตุแห่งอาชญากรรม. อาชญากรวัยรุ่นทั้งหลายเดี๋ยวนี้ มีสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์เป็นเครื่องกระตุ้น เป็นเครื่องยุให้ทำส่งเสริมให้ทำ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะต้องดูให้เห็นว่า มันให้โทษมากเกินกว่ารสอร่อยที่ได้รับ โทษคืออาทีนพ แปลว่าความเลวทรามของมัน, รสอร่อยคืออัสสาทะ เสน่ห์ของมัน มันให้โทษมากกว่าที่มันจะให้รสอร่อย. แต่ส่วนที่มันให้โทษเราไม่รู้สึก เพราะมันกลบไว้เสียด้วยความหลงใหลในรสอร่อย. นี่เรียกว่า **อัสสาทะของกามมีน้อย อาทีนวะความเลวทรามของกามมีมาก**; แต่เราก็มองไม่เห็น จะต้องเห็นโทษหรืออัสสาทะให้มากพอจึงจะเกิดฟ้าสางทางกามารมณ์.

ในบาลี โดยเฉพาะเรื่องอนุปุพพิกถา แสดงโทษของกามไว้ถึงกับว่า เป็นที่ตั้งแห่งการทะเลาะวิวาทฆ่าฟันกัน ระหว่างคนกับคน ระหว่างพี่กับน้อง ระหว่างญาติกับญาติ, แม้แต่ระหว่างบิดากับบุตร ระหว่างมารดากับบุตร พ่อกับลูกชายฆ่ากันได้เพราะกามารมณ์, แม้กับลูกสาวฆ่ากันได้เพราะกามารมณ์ อย่างนี้เป็นต้น. แต่เราไม่เคยนึกกันถึงขนาดนี้จึงไม่กลัว แล้วเป็นเหตุให้คนคุมพวกคุมหมู่ทำลายล้างผลาญกัน. พระราชารบพุ่งกันกับพระราชาด้วยกัน เพราะเหตุแห่งกามารมณ์, ยกกองทัพไปประหัตประหารกันเพราะเหตุแห่งกามารมณ์อย่างนี้ก็มี. แต่ไม่มีใครไปดู ไม่มีมองดู ไม่มีใครศึกษาดู มันก็ไม่ต้องรู้กัน.

แม้ที่เป็นเฉพาะส่วนตัวบุคคลแต่ละคน ๆ มันก็ให้ความเจ็บปวดมากกว่าความสุขสนุกสนาน, ไปเอาความสนุกสนานไปกลบเกลื่อนความเจ็บปวดเสีย มันก็เลยเห็นยาก. นี้เขาเรียกว่า **ยอมพลีทุกอย่างเพื่อกามารมณ์.**

กามารมณ์เป็นของชั่วคราว เป็นของชั่วคราว *เหมือนกับของยืมเขามา*, จะต้องคืนเขา, เรียกว่าเป็นเหมือนของยืมเขามา, มันจะเปลี่ยนแปลงไปในเวลาอันสั้น เหมือนของยืมเขามา. ที่เคยเป็นบ้าเป็นหลังนั้น จะสูญเสียไปในเวลาอันสั้น **เหมือนของยืมเขามา หรืออีกอย่างหนึ่งก็ว่าเหมือนกับในฝัน** กำลังฝันนั้นสนุกสนาน เป็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

วิมาน เป็นอะไรไปทีเดียว. พอตื่นขึ้นมาไม่มีอะไรเลย. นี่พอรู้เท่าเล่าทันเข้ามาก็ไม่มีอะไรเลย เหมือนกับของในฝัน.

แล้วมันจะทำอันตรายแก่บุคคลผู้ยึดครอง เปรียบเหมือนกับว่า นกตัวหนึ่งมันคาบชิ้นเนื้อมา แล้วนกทั้งหลายก็ตามแย่งตีกันจนตาย; ถ้าไม่ยอมให้เนื้อชิ้นนั้น เพราะนกตัวนั้นมันมีเหยื่อชิ้นนั้น. นี่**กามารมณ์เป็นเหตุให้ผู้ยึดครองต้องตาย** มากมายยิ่งขึ้นทุกที. ดังที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะสมัยนี้ ไปเปิดดู.

แล้วท่านเปรียบไว้อีกอย่างหนึ่งว่า มัน**เหมือนกับจุดคบเพลิงถือทวนลม,** จุดคบเพลิงแล้วถือทวนลมไป ลมมันก็พัดเปลวเพลิงเข้ามาหามือของผู้ถือ. มันไหม้มือของผู้ถือ นี่คือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกามารมณ์ ใครไปจับ ไปฉวยไปถือเอาไว้ มันจะย้อนมาไหม้มือของผู้ถือนั้นเอง.

หัวใจของเขาจะต้องชอกช้ำ เป็นที่รองรับความชอกช้ำ **เหมือนกับเขียงรองสับเนื้อ** ไม่กระดานรองสับเนื้อนั้น มันต้องรับความชอกช้ำเท่าไร, **หัวใจของผู้ที่ถือไว้ซึ่งกามารมณ์ จะต้องชอกช้ำ**ถึงขนาดนั้น แล้วมันก็**เป็นอันตราย เหมือนกับว่างูพิษ หรือลูกศรที่อาบยาพิษ** ให้ความเจ็บปวดรวดร้าวมาก. และมันก็**ระบม เหมือนกับฝีที่กำลังกลัดหนอง** คนที่เคยเป็นฝีกำลังกลัดหนองได้รับความทรมานอย่างไร ท่านเอามาเป็นเครื่องวัดโทษของกามารมณ์ นี่ถ้าผู้ใดเห็นโทษของกามารมณ์ในลักษณะที่กล่าวมานี้แล้ว ก็มีหวังที่ว่า ฟ้ามันจะสางได้ในทางกามารมณ์.

มีพระบาลีที่กล่าวถึง บุคคลผู้รู้จักกามารมณ์ว่ามันคืออะไร หมายความว่า *เขาชนะกามารมณ์ได้ และเขากล่าวคำล้อเลียนกามารมณ์หรือกามคุณไว้* เป็นใจความว่า *อทฺทสํ กาม เต มูลํ สงฺกปฺปา กาม ชายติ น หิ สงฺกปฺปยิสฺสามิ เอวํ กาม น เหหิสิ.*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เป็นคาถา ๔ บาท บาทที่ ๑ ว่า *อทฺทสํ กาม เต มูลํ – กามเอ๋ย ฉันเห็นรากเหง้าเค้ามูลของแกแล้ว, สงฺกปฺปา กาม ชายติ - กามเอ๋ย แกเกิดมาจากการดำริเท่านั้น, น หิ สงฺกปฺปยิสฺสามิ -ฉันจะไม่ดำริเช่นนั้นอีกต่อไป, เอวํ กาม น เหหิสิ – เจ้าจะมีมาไม่ได้อีกเพราะเหตุนี้.*

เขากล่าวคำนี้มีความหมาย**ว่า รู้จักรากเหง้าของกามารมณ์ว่า มันเกิดมาจากการดำริแห่งจิต,** ความดำริแห่งจิตเท่านั้น ไม่มีเรื่องจริงจังเนื้อหนังเป็นตัวเป็นก้อนอะไร, มันเป็นเพียงความดำริแห่งจิต, คือจิตมันส่ายไปด้วยความดำริเท่านั้นแหละ สิ่งที่เรียกว่ากาม; แม้ว่าจะมีของภายนอกเป็นรูป เสียง กลิ่น รส ? อะไร เข้ามาช่วยเหลือ. **ตัวกามแท้ ๆ เป็นเพียงความดำริแห่งจิต,** ไม่มีตัวตนจริงอะไรที่ไหน.

นักจิตวิทยาสมัยปัจจุบันเขาก็พูดกันอย่างนี้มากขึ้น ว่า**ความรู้สึกทางเพศนั้น เป็นเพียงมโนภาพที่จิตสร้างขึ้นมาสวมทับสิ่งซึ้งเป็นอารมณ์ของกาม**; เพราะว่าตัวที่เข้าไปจับเอาใจนั้น เป็นมโนภาพที่จิตสร้างขึ้น, ไม่ใช่ว่า รูป เสียง กลิ่น รส ฯ ของเพศตรงกันข้ามมันจะไปถึงจิตได้, มันเข้าไปไม่ได้ เพราะจิตมันอยู่ลึกเกินไป. แต่ว่าจิตนี้มันสร้างมโนภาพ แทนรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ของผู้ที่ให้ความรู้สึกทางกามนั้นได้; มโนภาพนี้เข้าไปฝังครอบงำจิตใจ เผาลนจิตใจได้. ฉะนั้น **กามทั้งหลายจึงเป็นเพียงความดำริ** *ในบาลีใช้ว่าดำริ, ภาษาจิตวิทยาสมัยใหม่ใช้คำว่ามโนภาพ* เป็น *imagination* *คือมันสร้างความรู้สึกทางการเห็น* การได้ยิน การได้ดม การได้ลิ้ม การได้สัมผัส ขึ้นมาใหม่ *เป็นความรู้สึกอย่างนั้น.*

สมมติว่ามีการกระทำทางเพศ *ผู้ที่เป็นเพศตรงกันข้ามนั้นเข้าไปในจิตใจไม่ได้ แต่ว่ามโนภาพที่สร้างมาจากบุคคล* ที่เป็นคู่ประกอบกิจกรรมทางเพศนั้น มัน *เข้าไปในจิตใจได้* มันเข้าไปครอบงำจิตใจได้. นั่นคือสิ่งที่เรียกว่า *สงฺกปฺปา* ในที่นี้ *ความดำริแห่งจิต,*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ภาษาบาลีเขาเรียกว่า สงฺกปฺปา, นักจิตวิทยาเรียกกว่าการกระทำมโนภาพ มโนคติ, เป็นมโนภาพ มโนภาพเข้าไปสวมทับจิตใจได้อย่างแน่นแฟ้น.

นี่ถ้าเข้าใจข้อนี้ ก็คือเข้าใจ *พระบาลีตอนนี้ ว่ารูปของเพศตรงกันข้ามไม่ได้เข้าไปครอบงำจิตใจ แต่มโนภาพที่สร้างขึ้นมาจากรูปของเพศตรงกันข้ามเข้าไปครอบงำ; เสียง* ก็ไม่ได้เข้าไปได้แต่ว่ามโนภาพทางเสียงถูกสร้างขึ้น แล้วเข้าไปครอบงำ, *กลิ่น* ก็เหมือนกัน กลิ่นแท้ ๆ เข้าไปถึงจิตนั้นไม่ได้, แต่ว่ามโนภาพของกลิ่น กลิ่นที่สร้างขึ้นด้วยมโนภาพเข้าไปได้, *รส* ก็เหมือนกัน ที่มาจากเพศตรงกันข้าม *สัมผัส* ทางผิวกายนี้ก็เหมือนกัน *มันสร้างมโนภาพขึ้นมา จึงเข้าไปครอบงำจิตใจได้. กามารมณ์* ทั้งหลายจึงเป็นเพียงมโนภาพ *เป็นเพียงสังกัปปะ - ความดำริแห่งจิต*. ถ้าแปลตามหลักวิชาภาษาบาลีที่เรียนกันมาในโรงเรียน ก็แปลว่าความดำริแห่งจิต ก็คือสิ่งที่จิตมันสร้างขึ้น เป็น ๒ ซ้อนอยู่ ฉะนั้นจึงเป็นของลวง, ความรู้สึกที่เป็นกามทั้งหลาย ที่เข้าไปถึงจิตได้นั้นเป็นของลวง ไม่ใช่ของจริงอะไร.

เขาจึงเยาะเย้ยว่า กามเอ๋ย ฉันเห็นรากเหง้าเค้ามูลของแกแล้ว แกเกิดจากสังกัปปะเท่านั้น เกิดจากความดำริแห่งจิตเท่านั้น, ฉันจะไม่ดำริอีกต่อไป คือจะไม่ดำริชนิดนั้นอีกต่อไป, แล้วแกก็จะมีขึ้นมาในจิตของฉันอีกไม่ได้. นี่ก็เรียกว่าคนที่ชนะกาม เป็นคำกล่าวของบุคคลที่เป็นพระอรหันต์แล้ว องค์ใดองค์หนึ่ง**. ถ้ารู้ความจริงถึงขนาดนี้ ก็เรียกว่ามีฟ้าสางทางกามารมณ์** ถึงขนาดที่เรียกว่าปลอดภัย หรือเอาชนะได้ เป็นที่ควรสนใจ.

แต่เดี๋ยวนี้มันมีปัญหาลำบากยุ่งยาก ก็เพราะว่ามนุษย์ทั้งโลกนี่ไม่คิดอย่างนี้ ไม่สนใจอย่างนี้ มีแต่จะส่งเสริมให้เป็นทาสของกามารมณ์; แม้แต่การศึกษาที่ว่าชั้นดีชั้นเลิศของมนุษย์ในโลกนี้ ก็มีแต่เปิดโอกาสให้เป็นทาสของกามารมณ์ **ไม่มีการศึกษาที่**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

โรงเรียนไหน วิทยาลัยไหน มหาวิทยาลัยไหน **ที่สอนให้รู้ว่า เรื่องกามารมณ์นี้เป็นเรื่องมายา,** เป็นเรื่อง**ทำให้เราโง่,** เป็นเรื่องที่**ทำให้เราหลง,** แล้ว**เบียดเบียนตัวเอง** และ**เบียดเบียนผู้อื่น** อย่างยิ่ง, ไม่มีการสอนอย่างนี้. มันก็น่าสงสารลูกเด็ก ๆ ไม่มีทางที่จะได้สติปัญญาที่ไหนมา สำหรับจะต่อสู้กับสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์ มันก็เลยระบาดทำลายจิตใจของยุวชนแหลกลาญหมด แล้วก็มีปัญหาอันเนื่องมาจากกามารมณ์นี้เพิ่มขึ้น ๆ ขนาดว่าเครื่องป้องกัน เครื่องต่อต้าน ที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ป้องกันไม่ได้ดอก เพราะว่าส่วนที่ส่งเสริมให้มันรุนแรงนั้นมีมากเกินไป.

การศึกษา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคโนโลยีอะไรก็ตามใจที่เขามีไว้สำหรับผลิตสิ่งต่าง ๆ อย่างมหาศาลนั้น, **เขาผลิตเพื่อส่งเสริมกามารมณ์กันทั้งนั้น;** ไม่มีอะไรที่มนุษย์ยุคปัจจุบันผลิตขึ้นมา เพื่อต่อต้านกามารมณ์. ฉะนั้น ความได้เปรียบมันจึงตกอยู่ฝ่ายข้างพญามาร หรือกิเลสมาร หรือกามเทพ เทวดาของคนหลงใหลในกามารมณ์ ก็เลยไม่ต้องรู้สึกตัว, ไม่ต้องตื่น ไม่ต้องรู้สึกตัว, หลับหูหลับตาเป็นทาสของกามารมณ์กันทั้งโลก. นี้ปัญหามัน**ยากอยู่ที่ว่า ฟ้าจะสางทางกามารมณ์** เพราะว่า **โลกในยุคนี้ มันเป็นยุคแห่งการบูชาวัตถุเนื้อหนังหรือกามารมณ์** เห็นจะต้องรอไปก่อน.

ฟ้าสางทางการพนัน.

ข้อต่อไปที่จะพูด คือฟ้าสางทางการพนัน การพนันก็เป็นอบายมุข เป็นปากทางแห่งอบาย. **การพนันก็เป็นของเมา** เป็นมัชชะ เป็นของเมายิ่งกว่าเหล้า ยิ่งกว่ากัญชายาฝิ่นก็ได้; เพราะลงเมาการพนันเข้าแล้ว ก็ถอนยาก ก็ถอนออกไม่ไหว. ดังนั้นเมื่อพูดถึง**การพนัน** ก็ขอให้รู้ว่า พูดถึงมันในฐานะที่**เป็นอบายมุข**ก็ได้, ในฐานะที่**เป็นของเมา**ก็ได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้เราแยกพูดออกมาในฐานะเป็นตัวมันเอง ว่าเป็นการพนัน การพนันก็มีอัสสาทะ คือเสน่ห์ รสอร่อย ดึงดูดใจอย่างสูงสุดอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน. คนที่ไม่เคยรู้เรื่อง ไม่เคยถูกมันครอบงำ ก็ไม่ฟังออก ; แต่ถ้าว่าเขาเคยเป็นมาแล้ว เขาจะฟังออกว่ามันมีเสน่ห์อย่างไร เท่าไร. บางคนเขาพูดว่า เขายอมหย่าเมียหย่าผัว โดยไม่ยอมเลิกการพนัน ไปวัดดูเอาเอง บางคนก็ปล่อยให้ลูกทารกตาดำ ๆ ลำบากยากเข็ญ เพราะพ่อแม่ไปบูชาการพนัน, ก็เรียกว่ารักยิ่งกว่าลูกตาดำ ๆ เพราะอะไร ก็เพราะว่ามีเสน่ห์ชนิดที่เป็นผีสิง ไม่ใช่เสน่ห์อย่างธรรมดา.

อย่าเข้าใจว่า **คนที่ติดการพนันนั้น** มันติดเพราะความอยากรวย, ไม่ใช่. **มันติดเพราะผีของการพนันสิงจิตสิงใจ**, ไม่ได้เกี่ยวกับความอยากรวย. แต่ว่าผีมันสิงจิตสิงใจถึงขนาดนั้นแล้ว มันก็ยอมที่จะสูญเสียอะไรไปก็ตามใจ เพื่อได้เสวยรสของการพนัน. มันมีอัสสาทะ รสอร่อยขนาดผีสิง. แล้วมันมีการเสพติดเหมือนกับสิ่งเสพติดอื่น ๆ เกิดขึ้นแก่ความรู้สึกที่เป็นตัวกู, ตัวกูอร่อยเพราะรสของการพนัน; ไม่ใช่ว่าเพื่อจะได้เงิน. นี่มัน**เป็นสิ่งบำรุงบำเรออหังการมมังการอย่างยิ่ง มันจึงละยาก**; ไม่ใช่เรื่องรวย แต่เป็นเรื่องบำรุงบำเรออัสมิมานะ ความรู้สึกว่าตัวตนว่าของตนอย่างยิ่ง มันจึงละได้แสนยาก, คนจึงติดการพนันจนสุดเหวี่ยง สุดที่จะติดได้.

แล้วมันก็ให้โทษเลวร้ายสมกันทีเดียว ก็มีคนกล่าวอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า **โทษของการพนันนี้ มันร้ายยิ่งกว่าไฟไหม้บ้าน**, ไม่ไหม้บ้านแผ่นดินมันยังเหลืออยู่ ถ้าเสียการพนันแม้แผ่นดินก็เสียหมด ไม่มีอะไรเหลืออยู่ เพราะมันพ่ายแพ้เสียการพนันจนแผ่นดินก็ไม่ได้เหลืออยู่. ถ้าไฟไหม้บ้าน แผ่นดินมันก็ยังเหลืออยู่, ถ้าโจรปล้น บ้านเรือนก็ยังเหลืออยู่, แผ่นดินก็ยังเหลืออยู่, ฉะนั้นผีการพนันสิงนี้เลวร้ายกว่าไฟไหม้บ้าน หรือว่าถูกโจรปล้นไปเสียอีก ทำไมไม่ดูให้ดี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรื่องในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ก็มีเรื่องสมัยโน้น *พระราชาเล่นสกากันกับคู่ต่อสู้ เสียบ้านเสียเมือง เสียลูกเสียเมีย เสียอะไรหมด* ไม่มีอะไรเหลือ เพราะการเล่นสกา ซึ่งเป็นการพนัน. สมัยนี้เด็ก ๆ จะไม่รู้จัก คำว่าสกาแล้วก็ได้ แต่เป็นเครื่องมือสำหรับเล่นการพนันที่สนุกสนานอย่างยิ่ง เดี๋ยวนี้เขามีอย่างอื่นแทนไม่แพ้สกา.

ผีสิง **ผีทั่ว ๆ ไปก็จะไม่ร้ายกาจเท่าผีการพนันสิง**, ผีทั่ว ๆ ไปจะทำอะไรได้ ผีการพนันสิงแล้วทำให้สูญเสียลูกเมีย สมบัติพัสถานอะไรหมดไม่มีเหลือ กระทั่งตัวก็ต้องไปเป็นทาสเขาก็มี. การเล่นการพนันบางรายเขาเล่นพนันกันว่า ถ้าแพ้ก็ต้องไปเป็นทาสเลย อย่างนี้ก็มี, เรียกว่าเสียกันหมดไม่มีอะไรเหลือ.

เดี๋ยวนี้ **ฟ้าสางทางการพนันก็มียาก** เพราะว่าควบคุมไม่ถึง, หรือบางทีก็คิดจะเก็บภาษีจากการเล่นการพนัน หารายได้จากการเล่นการพนัน ดังนั้นมันก็เลิกลอตเตอรี่ไม่ได้ เลิกสามตัวไม่ได้ เลิกอะไรไม่ได้อยู่หลาย ๆ อย่าง ; เพราะว่ามันมีผีสิงเหนียวแน่นที่สุด. **ถ้าว่าศีลธรรมกลับมาชะล้างจิตใจกันเสียใหม่ให้สะอาด** สำนึกในความเป็นพุทธบริษัทของตัวให้มาก จะค่อยฟื้นตัว **จะค่อยสาง ๆ ออกมา**. แต่มันเป็นเรื่องของคนโง่นะ ต้องใช้พระเดชยิ่งกว่าพระคุณ คือ**ต้องใช้อาชญา ใช้ศาสตรา ใช้การบีบบังคับ ใช้การเผด็จการ** มันจึงจะได้ **จึงจะไล่ผีนี้ให้หมดไป.**

นี่เดี๋ยวนี้เขาไม่นิยมเผด็จการ เขาเข้าใจผิดว่าเผด็จการเป็นสิ่งเลวร้าย เอามาใช้ไม่ได้ มันก็ไล่ผีการพนันออกไปไม่ได้. อย่าว่าแต่จะไล่ผีการพนันเลย แม้แต่จะปราบยุงให้หมดกรุงเทพ ฯ มันก็ยังทำไม่ได้ เพราะมันไม่มีความจริง, มันไม่มีลักษณะเผด็จการ จึงเอาชนะแม้แต่ยุงก็ไม่ได้. ขอให้เข้าใจถูกต่อคำว่าเผด็จการกันเสียใหม่ ว่า**เผด็จการเท่านั้นแหละจะช่วยได้,** เผด็จการโดยธรรมะ, เผด็จการโดยความจริง, เผด็จการโดยบริสุทธิ์ใจ, เผด็จการโดยความรักที่แท้จริง, มันก็จะแก้ปัญหาเลวร้ายเหล่านี้ได้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ผีการพนันมีอยู่ในตัวตน มีอำนาจเหนือคน มีฤทธิ์เดชเหนือคน จะต้องเป็นปัญหายืดเยื้อต่อไปอีกนานทีเดียว; เมื่อศีลธรรมกลับมาเพียงพอ จึงจะค่อยฟื้นตัว. เดี๋ยว**นี้การกีฬาก็กลายเป็นการพนันไปโดยไม่รู้สึกตัว,** การกีฬาเขามุ่งหมายจะส่งเสริมความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา เขาเล่นกีฬาเพื่อความเป็นนักกีฬา เดี๋ยวนี้เขาเล่ากีฬาเพื่อเอาแพ้เอาชนะ มันก็มีการคดโกง วิธีโกง วิธีเอาเปรียบในการเล่นกีฬา, การเล่นกีฬาก็เลยกลายมาเป็นเล่นการพนัน. หรือส่งเสริมการพนัน มันก็เลยได้เปรียบข้างผีการพนันที่จะครองโลกให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ที่น่าหัวก็ว่า เพียงแต่การพนันอย่างเดียวเท่านั้นแหละ อบายมุขตั้งหลายหลายอย่าง เพียงแต่**การพนันอย่างเดียว**เท่านั้น มันก็**สร้างคนให้กลายเป็นสัตว์ในอบายได้ทั้ง ๔ ขุมเลย.** การพนันอย่างเดียวทำให้ตกอบายได้ทั้ง ๔ ขุม **การพนันทำให้เกิดเป็นสัตว์ในนรก,** ทำให้กลายเป็นสัตว์นรกเมื่อแพ้, **การพนันทำให้คนเป็นสัตว์เดรัจฉาน** ด้วยความโง่ที่คิดว่าจะรวยด้วยการพนัน หรือว่าเสพติดมัวเมาในรสของมัน, นี้คือความโง่ คือเป็นสัตว์เดรัจฉาน. **การพนันทำให้เป็นเปรต** คือหิว หิว หิว ที่จะชนะ หิวที่จะแก้ตัว กระทั่งหิวที่จะไปขโมยเขามาเล่นการพนันใหม่ มันหิวอย่างยิ่งนี้มันเป็นเปรต. **การพนันทำให้คนเป็นอสุรกาย** คือหวาดกลัว สะดุ้งกลัว นับตั้งแต่กลัวจะแพ้ก็กลัวอย่างยิ่ง กลัวจะแพ้, แล้วกลัวตำรวจจับก็กลัว, กลับไปบ้านกลัวภรรยาด่าก็กลัว มันก็เต็มไปด้วยความกลัว ทำให้เป็นอสุรกาย.

นี่ **การพนันอย่างเดียวทำให้คนตกอบายครบทั้ง ๔ แบบ.** ลองคิดดู ถ้าฟ้ามันไม่สาง มันก็ต้องเป็นอย่างนี้อยู่เรื่อยไป, พุทธบริษัทควรจะละอายอย่างยิ่ง ที่จะไม่ตกเป็นทาสของผีชนิดหนึ่ง คือผีการพนัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางในทางทัศนาจร.

เอาละ, ข้อสุดท้ายของวันนี้ก็คือ ฟ้าสางในทางทัศนาจร หมายความว่าอาตมาพูดว่า **ทัศนาจรกำลังมืด** กำลังมืด เป็นยิ่งกว่าตาบอด, มันควรจะมีการสางแม้ในทางทัศนาจร แล้วอยากจะพูดว่า **ทัศนาจรนี้ก็กลายเป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง** ไปแล้ว, **กลายเป็นของเมาอย่างหนึ่งไปแล้ว**, การเที่ยวเล่นทัศนาจรกลายเป็นมัชชะ ของเมาทางจิตทางวิญญาณไปอย่างหนึ่งแล้ว มันควรจะสาง จึงเอามาพูด.

อยู่ที่นี่อาตมานั่งสังเกตดู บางฤดู บางวัน มีรถบัสทัวร์ขนาดใหญ่มาแวะที่นี่ ๒๕ คัน ไม่น่าเชื่อใช่ไหม ? มีรถทัวร์รถบัสทัศนาจรมาแวะที่นี่ตั้ง ๒๕ คัน ถามดูทุกคันแหละทัศนาจรทั้งนั้นแหละ ไม่มีธุระอะไร ชวนกันจัด ชวนกันสร้าง ชวนกันทำทัศนาจรเท่านั้น แปลว่า **ทัศนาจรนี้กำลังเป็นโรค โรคร้ายขึ้นสมอง**. คนที่เมื่อก่อนนี้ไม่เคยทัศนาจร, ไม่เคยเสียเงินเพราะสิ่งที่เรียกว่าทัศนาจร. เดี๋ยวนี้ก็ชักชวนกันใหญ่แล้วแล้ว**บางทีผู้ชักชวนเป็นพระก็มี,** การทัศนาจรบางรายเกิดจากการชักชวนของพระอย่างนี้ก็มี. วันก่อนว่าน้ำมันแพง แล้วมันก็หายาก แต่สังเกตดูว่าจำนวนรถทัศนาจรก็ไม่ได้ลดเลย **ทั้งน้ำมันแพงและหายาก มันก็ไม่ได้ลดจำนวนรถทัศนาจร.**

เอาละ, ทีนี้ก็มาพิจารณาดูกันให้ดีสักหน่อยว่า *ทัศนาจรนี้มันคืออะไร ? ตามตัวหนังสือเขาแปลว่า เที่ยวดู ๆ,* มันก็จริง; เหมือนกับเราไปเที่ยวเล่นก็คือไปเที่ยวดู. **ทัศนะ** แปลว่า **ดู, จร** แปลว่า **ไป** หรือ **เที่ยว**, ไปเที่ยวดู.

ถ้าพูดกัน **ตามธรรมชาติบริสุทธิ์แท้ ๆ ล้วน ๆ มันก็มีประโยชน์** เพราะการที่คนที่ออกจากบ้านออกจากเรือน ไปเที่ยวเดินเล่นตามทุ่งนาป่าเขาริมทะเลอะไรเสียบ้างนี้ มันเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่สุขภาพ ทั้งทางร่างกาย ทั้งทางประสาท ทั้งทางจิตใจ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กระทงทางวิญญาณ มันมีประโยชน์แก่สุขภาพ. **ทัศนาจรบริสุทธิ์นี้ ธรรมชาติสร้างมา เป็นสิ่งชดเชยสุขภาพอนามัยให้แก่มนุษย์ ซึ่งต้องมี,** เรียกว่าปัจจัยที่สำคัญด้วยเหมือนกัน ว่าเราจะต้องมีการพักผ่อนด้วยการทัศนาจร. แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็ยังรู้สึกอย่างนั้น. แต่เดี๋ยวนี้ทำไมมัน**มากลายเป็นอบายมุขหรือเป็นของเมาชนิดหนึ่งไป,** หรือกลายเป็นอุปกรณ์แห่งอบายมุข เป็นอุปกรณ์แห่งของมันเมาไปเสีย.

ทัศนาจรพวกที่ ๑ ยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคที่เขาว่ามันเจริญที่สุด ยุคคอมพิว-เตอร์ หรือว่ายุคอวกาศ ยุคอะไรก็แล้วแต่. **เขาทัศนาจรกันมากขึ้น** แพงขึ้น วิจิตรวิตถารมากขึ้น **จนกลายเป็นทัศนาจรในรูปแบบที่เกินไป** เกินกว่าที่ธรรมชาติต้องการ ธรรมชาติไม่ต้องการอย่างว่าเรือบินลำใหญ่ ๆ ลำหนึ่งบรรทุกคนไปเต็มลำ ไปไหน ? **ไปกามทัศนาจร,** คิดดูเถอะ **ไปกามทัศนาจร, ไปกิเลสทัศนาจร** จากทวีปนี้ไปสู่ทวีปโน้น มันก็เลยเกิดกิเลสทัศนาจร หรือกามทัศนาจรขึ้นมา. หนังสือพิมพ์ลงอย่างน่าละอาย น่าบัดสี **เมืองไทยเป็นที่กามทัศนาจรของพวกญี่ปุ่นของพวกฝรั่ง** มันมีกามทัศนาจร กิเลสทัศนาจรบางทีมันก็ทัศนาจรเพื่อกำไร เพื่อซื้อของหนีภาษี มันไปอยู่ที่นั่นไม่ได้อยู่ที่ทัศนาจรเพื่อสุขภาพของร่างกาย ของระบบประสาทอะไร ไม่มี. **ทัศนาจรเพื่อการค้าของหนีภาษี, เพื่อกามารมณ์, เพื่อการเล่นการพนัน,** เขาอาจจะเหมาเรือบินไปทั้งลำไปทัศนาจร เพื่อกิเลส เพื่อกามารมณ์ เพื่อกิเลส รวมความแล้วนี่เรียกว่ากิเลสทัศนาจร. ใครเคยได้ยินบ้าง กิเลสทัศนาจร ? ไม่ได้ยินก็ได้ยินเสีย **เดี๋ยวนี้กำลังพูดแล้วว่า** กิเลสทัศนาจร.

ทีนี้ **พวกที่ ๒ บุญญทัศนาจร ทัศนาจรเที่ยวทำบุญ** เที่ยวทอดผ้าป่าที่นั่นที่นี่ คนจัดเขารวย เลยเกิดขึ้นมาได้เพราะบุญญทัศนาจร. คนที่ว่าจะหาโอกาสเมามาย ก็ส่งเสริม นี่เอาบุญบังหน้า แล้วก็จัดทัศนาจรบุญ, รถคว่ำตายทั้งคันก็มี เพราะบุญญทัศนาจร แล้วก็มากันอย่างที่เรียกว่าซื่อ หรือซื่อจนเซ่อ เพื่อบุญญทัศนาจร.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่จริงคำนี้มันก็ไม่ควรจะมีความหมายน่ารังเกียจ ในจารึกเก่า ๆ *เคยอ่านพบบุญญยาตรา, บุญญยาตรา ยาตรงแสวงหาบุญ* ไปที่ไกล ไปต่างประเทศนั้นเขาก็มี. แต่นั้นมันบริสุทธิ์; *เขาไปไหว้พระ เช่นพวกอิสลามเขาไปทำฮัจยี ที่เมกกะ* นี่ไกลมาก แพงมาก *นี้ยังเป็นบุญญทัศนาจรที่แท้จริงอยู่ หรือบุญญยตรา*. แต่ว่าที่ทัศนาจรเพื่อได้กินเหล้า รถคว่ำตายกันทั้งคัน เรือคว่ำตายกันทั้งลำ อย่างนี้มันไม่ใช่บุญญทัศนาจรดอก, มันเป็นเจตนาร้าย เจตนาคดโกงของผู้จัด ผู้จัดซึ่งเห็นแก่ประโยชน์ตนก็มี, ผู้จัดจัดเพื่อให้เมามายกันถึงที่สุด เพราะตัวเองชอบก็มี. **บุญญทัศนาจรเหล่านี้เลยกลายเป็นอบายมุข กลายเป็นของเมา** ควรจะรู้จัก ควรจะสางกันเสียสักที.

ทีนี้**พวกที่ ๓** อันสุดท้าย **ธรรมทัศนาจร** อาตมาจำได้ว่า *เพิ่งพูดขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้* หลายปีแล้ว แต่ไม่กี่ปีมานี้ มีคนเขาก็ชอบเหมือนกัน *คืออาตมาท้วงขึ้นว่ามาสวนโมกข์นี้ขอให้เป็นธรรมทัศนาจร, ให้เป็นธรรมทัศนาจร อย่าทัศนาจรเฉย ๆ* มันจะกลายเป็นโง่ จะกลายเป็นหลง จะกลายเป็นเสพติด จะกลายเป็นเรื่องที่ไม่สมควรแก่พุทธบริษัท ขอให้เป็นธรรมทัศนาจร.

ที่สวนโมกข์นี้ เราจะพยายามอย่างยิ่ง **ให้การทัศนาจรของคุณได้รับประโยชน์ในทางธรรมะ,** มาใช้สถานที่ในสวนโมกข์เที่ยวเกินเล่นก็ดี ดูภาพก็ดี ศึกษาอะไรก็ดี จะมีผลแก่จิตใจเป็นธรรมะแท้. เช่นพอเข้ามาถึงตรงนี้ จิตใจก็สบาย สบายบอกไม่ถูก เพราะว่าธรรมชาติมันช่วยหยุด, หยุดความยึดมั่นถือมั่นเสียชั่วคราว จิตว่างหรือเกลี้ยงจากตัวกู - ของกู จากความรู้สึกว่าตัวกู - ของกู ชั่วคราว, จิตสบายบอกไม่ถูก พอเข้ามาถึงตรงนี้, แม้อย่างนี้ก็เป็นธรรมทัศนาจรแล้ว. นี้ไปเที่ยวดู ไปเที่ยวศึกษาทั่ว ๆ ไป เข้าไปในโรงมหรสพทางวิญญาณ ศึกษาภาพเหล่านั้น ก็จะได้ความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี้มันก็เป็นธรรมทัศนาจร, มันเป็นได้ ถ้าเราจัดให้มันถูกต้อง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่เดี๋ยวนี้มันก็ยังไม่เป็นไปอย่างถูกต้อง คือมีคนน้อยมากที่ชอบธรรมทัศนาจร ยังชอบกิเลสทัศนาจร เพื่อสนุกสนานอยู่ตามเดิม. ที่ที่ทำไว้สงบสงัด *บนภูเขา* ที่เรียกว่าโบสถ์นั้น *ก็ยังมีคนหนุ่มคนสาวไปใช้สถานที่นั้นเพื่อกิเลสของเขาก็มี*. เมื่อเราจัดสถานที่ไว้เพื่อธรรมทัศนาจร, เขาใช้มันเพื่อกิเลสทัศนาจรก็ยังมีอยู่บ่อย ๆ พระ-เขาบอกเขาเล่าให้ฟังว่า ต้องไปเชิญให้ลง เชิญให้ไปที่อื่น ก็มีอยู่บ่อย ๆ. เขาไม่ชอบทัศนาจรอย่างที่ว่าจะได้ธรรมะเป็นอานิสงส์; เราจึงเขียนรูปภาพขึ้นมาว่า คนรับดวงตามี ๒ - ๓ คน นอกนั้นไม่มีดวงตา วิ่งไปเป็นฝูง ๆ หัวขาดทั้งนั้น, ไม่มีดวงตา. นี่**การทำประโยชน์ในทางธรรมทัศนาจรยังมีผลน้อย**, เราก็ยอมรับว่ามันมีผลน้อย ทั้งที่ว่าเราก็เสียสละมาก แล้ว**ก็ทำมาหลายสิบปีแล้ว ผลทางทัศนาจรมันก็ยังไม่เป็นธรรม**, ไม่เป็นไปอย่างธรรม.

เอ้า , ไหน ๆ ก็ได้พูดถึงธรรมทัศนาจรแล้ว ก็อยากจะพูดให้เลยไปอีก ให้มันหมดเสียเลย **ขอให้มีธรรมทัศนาจรทางวิญญาณ, ไม่ใช่ทางกายหรือทางจิต** แต่เป็นทางวิญญาณ. คำว่า **ทางวิญญาณ** นี้เป็นคำที่ไม่มีใครเคยพูด, **อาตมาพูดขึ้น** พวกที่เขาไม่ชอบเขาก็ด่าอยู่ทุกวันเลย ว่าพูดบ้า ๆ บอ ๆ ไปตามภาษาของตัวว่าทางวิญญาณ ๆ ; แต่ก็ยังพูด ยังต้องพูด; เพราะมันไม่เหมือนกับทางกายหรือทางจิต มันเป็นเรื่องทางวิญญาณ.

ทุกเรื่องมันมีในภาษาคนและภาษาธรรม มันมีเรื่องทางกาย ทางวัตถุและเรื่องทางจิตทางวิญญาณ. ฉะนั้นเรา**มีทัศนาจรทางวิญญาณ**กันบ้าง หรือ**ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้, ทัศนาจรทางวิญญาณ ไปเที่ยวพรหมโลก อุตส่าห์ฝึกฝนจิตให้สำเร็จในการมีสมาธิ;** อย่างน้อยที่สุด**เป็นปฐมฌาน** แล้วหยุดอยู่ในปฐมฌาน, เสวยความสุขอันเกิดจากปฐมฌาน **มีจิตประภัสสรว่างจากกิเลส ดื่มรสของความสุขอันเกิดจากวิเวก ปราศจากกาม ปราศจากอกุศลทั้งหลายอยู่ ; เมื่อนั้นจิตกำลัง**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไปทัศนาจรอยู่ในพรหมโลก แม้ว่าร่างกายมันนั่งอยู่ที่นี่ แต่จิตมันทัศนาจรไปเที่ยวที่พรหมโลก, แล้วมันอาจจะเลื่อนขึ้นไปเป็น*ทุติยฌาน ตติฌาน จตุตถฌาน* พรหมโลกประเภทรูปสูงสุดแล้ว มันก็เลื่อนไปเป็นพรหมโลกที่ไม่มีรูป *เป็นอากาสานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ.* นี่ไปทัศนาจรพรหมโลกกัน ถ้าตั้งใจจริง ถ้าต้องการจริง มันก็มีทางทำได้ สำเร็จได้. *พระพุทธเจ้าท่านยืนยัน ว่านั่งอยู่ที่ตรงนี้ไปเที่ยวได้รอบ* รอบทิศทาง. ถ้าปฏิบัติตามวิธีการของเราซึ่งจะฝึกบุรุษ ฝึกมนุษย์ให้ได้รับผลดีที่สุด ไม่เหมือนกับพวกท่านฝึกช้างฝึกม้า มันก็แล่นไปได้ทิศทางเดียวเท่านั้น.

ทีนี้ให้ไกลกว่านั้น ให้น่าตกใจกว่านั้น หรือให้ถูกด่ามากกว่านั้น ก็ว่าทัศนาจรไปเที่ยวนิพพานกัน, ไปเที่ยวเมืองนิพพานหรือไปเที่ยวที่นิพพาน. **ทัศนาจรนิพพาน คือตั้งใจให้ดี ดำรงจิตให้ดี สติสัมปชัญญะให้ดี สมาธิให้ดี ญาณทัศนะให้ดี ให้จิตมันว่างไปจากกิเลสแม้ขณะหนึ่ง เป็นตทังคะ** ขณะหนึ่ง, ให้จิตว่างจากกิเลสอย่างไร สะอาด สว่าง สงบ อย่างไร **ไม่มีอหังการมมังการ** ปรากฏอยู่ในจิตอย่างไร, **จิตเกลี้ยงจิตว่างอยู่ด้วยสุญญตา** ว่างจากกิเลส คือตัวตน **ว่างจากความทุกข์** อันจะเกิดมาจากความยึดมั่นในตัวตน. จิตหลุดพ้นเป็นอิสระอย่างนั้น คือมันเที่ยวไปในเมืองนิพพาน; นี่ทัศนาจรนิพพาน ทัศนาจรนิพพาน หรือทัศนาจรโลกอุดร ไปสู่โลกอุดร เหนือโลก เหนือโลก เหนืออารมณ์ในโลก ก็เรียกว่าไปทัศนาจรที่โลกอุดร เหนือกิเลส เหนืออารมณ์ เหนือโลก, ก็แห่งเดียวกันกับว่าเมืองนิพพาน มันไม่มีกิเลสซึ่งเป็นต้นเหตุให้เร่าร้อน มันมีแต่ความเย็นตามความหมายของคำว่านิพพาน คือเย็นไปหมดแห่งความร้อน.

นี้เราไปทัศนาจรพรหมโลกกันก็ได้ ไปทัศนาจรเมืองสวรรค์ นี้อันตราย ไม่ต้องไปก็ได้ เพราะมันมีกามคุณมากเกินไป, ไปทัศนาจรพรหมโลกกัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ค่อยยังชั่ว มีจิตสงบจากกาม สงบจากอกุศลธรรม กำหนดอารมณ์ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส แล้วหยุดอยู่ที่นั่น, **เป็นเอกัคคตาจิต มีนิพพานเป็นอารมณ์** อย่างนี้ก็เรียกว่าว่าไปทัศนาจรพรหมโลก. เราก็ทำได้ถึงขนาดว่า ไม่ต้องยินดีในความสุขชนิดนั้น ให้จิตมันว่างไปจากกิเลส หรือจากความรู้สึกที่เป็นทุกข์โดยประการทั้งปวง. นี่ทัศนาจรเมืองนิพพาน ทัศนาจรโลกอุดร ไปกันสักพักหนึ่งก็ได้; นี่ทัศนาจรทางวิญญาณเรียกว่าฟ้าสางในทางทัศนาจรอย่างยิ่งแล้ว, ฟ้าสางทางทัศนาจรอย่างยิ่งแล้ว ถ้ามีคนนั่งอยู่ที่นี่ มีจิตใจแล่นไปสู่พรหมโลก หรือสู่แดนแห่งนิพพานได้ ภาวะแห่งนิพพานได้ นี่ทัศนาจรสูงสุด.

ขอให้**ทัศนาจรกิเลสกาม ทัศนาจรบ้าบุญเมาบุญนั้นหมดไปเสีย**, แล้ว**จิตเที่ยวไปในความสงบ** ที่เป็นรูปาวจร อรูปาวจรก็ได้, แล้วก็เลยขึ้นไปจนถึงเป็นโลกุตตระก็ได้ ไปด้วยจิตชั่วขณะ เหมือนกับว่าไปทัศนาจรแล้วกลับบ้าน มันก็ยังดีกว่าไม่ไป. เพราะว่าถ้าได้ไปครั้งหนึ่งแล้ว มันฉลาดมากกว่าเดิม มันจะทำจิตให้อยู่ในความสงบได้มากกว่าเดิม มันมีผลอย่างนั้น แล้วเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน ในอนาคตกาลยิ่งขึ้น.

เอาละ , เป็นอันว่า**ฟ้าสางทางทัศนาจรฝ่ายวิญญาณ นี้ก็มีได้;** เดี๋ยวนี้เราไม่สนใจทัศนาจรชนิดธรรมทัศนาจรทางวิญญาณ เพื่อจิตเข้าไปสู่สูญญตาวิหาร อยู่ด้วยความว่างจากตัวตน. ขอให้เอาไปคิดนึก **จงพยายามเท่าที่จะทำได้** ครั้งละ ๕ นาที ๑๐ นาที ๒๐ นาที ก็ตามใจ หัวรุ่งหัวค่ำ หลีกออกจากบ้านเรือน จิตใจไปทัศนาจรสู่พรหมโลกหรือสู่โลกอุดร แล้วแต่จะชอบกันให้บ่อย ๆ เถิด. ธรรมทัศนาจรฝ่ายวิญญาณมันก็จะเกิดขึ้น เป็นฟ้าสาง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ปัญหามันมีอยู่ว่า ไม่มีใครชอบ ไม่มีใครชอบ มีแต่คนเขาจะหัวเราะเยาะ, **เขาจะไปทัศนาจรที่เป็นกามทัศนาจร กิเลสทัศนาจร** อย่างดีก็เรียกว่า **บุญญ-ทัศนาจร** เป็น**อุปธิทัศนาจร** เที่ยวหาของหนัก ๆ.

เป็นอันว่า ทัศนาจร คือการไปเที่ยวดู เที่ยวชิม เที่ยวรู้ เที่ยวสัมผัสนั้น มันก็มีประโยชน์ ถ้าทำถูกวิธี; ถ้าทำผิดวิธี มันก็เป็นเรื่องบ้า เรื่องเมา เรื่องหลง เรื่องอะไรชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน. เราพุทธบริษัทปรึกษาหารือกันมาสี่ห้าสิบปีแล้ว มัน**ควรจะก้าวหน้าในทางทัศนาจร ให้เป็นธรรมทัศนาจร** ดังที่ได้กล่าวมานี้, คนอื่นเขาจะไม่เอาก็ช่างเขา หรือเขานิยมกิเลสทัศนาจรเราก็ห้ามเขาไม่ได้ เพราะมันเป็นประชาธิปไตย, บางทีเราจะห้ามลูกห้ามหลายของเราก็ห้ามเขาไม่ได้ อย่าว่าแต่จะไปห้ามคนอื่นเลย แต่เราก็ไม่ไปก็แล้วกัน.

เรามีทัศนาจรชนิดที่เป็นประโยชน์ทางกาย กายก็สงบรำงับ, **ประโยชน์ทางจิต** จิตก็วิเวกสงบรำงับ **ประโยชน์ทางทิฏฐิ วิญญาณ** มีความรู้แจ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยอาศัยธรรมทัศนาจร ไม่ต้องเสียน้ำมันให้รถยนต์, ไม่ต้องเสียค่าน้ำมันให้รถยนต์, ไม่ต้องทำลายน้ำมันของรัฐบาล ที่ต้องซื้อมาปีหนึ่งมาก ๆ ทัศนาจรที่ไม่ต้องเสียน้ำมันรถแต่กลับได้ประโยชน์ยิ่งกว่ากัน ขอให้เอาไปพิจารณาดู. นี่เรื่องสุดท้ายเรียกว่า ฟ้าสางทางทัศนาจร.

เรื่องที่หนึ่ง **ฟ้าสางทางมัชชวิรัติ** มัชชวิรัติ เว้นของเมาทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ. แล้วก็**ฟ้าสางทางอบายมุข** สิ่งที่จะทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์ สูญเสียสมบัติแห่งความเป็นมนุษย์ แล้วไปจมอยู่ในอบาย.

ที่นี้**ฟ้าสางทางกามารมณ์** ไม่ตกจมอยู่ภายใต้กามารมณ์ ซึ่งเป็นอบายมุขและเป็นความมัวเมา **ฟ้าสางทางการพนัน** ไม่ตกเป็นทาสของผีการพนัน. แล้วก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางทัศนาจร ให้จิตใจได้ไปเที่ยว ชนิดที่รู้จักความสะอาดความสว่าง ความสงบ มากขึ้นกว่าเดิม ให้จิตได้ไปเที่ยวที่ที่มันรู้จักความสะอาด ความสว่าง ความสงบมากขึ้นกว่าเดิม. นี้คือทัศนาจรของพุทธบริษัท เว้นทัศนาจรเพื่อกิเลสของกิเลสกันเสีย.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายสำหรับวันนี้ เพื่อเป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้า ผู้จะสวดบทธรรมะในรูปคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะแก้ไขสิ่งเลวร้ายทั้งปวง ให้หมดไปจากโลกของพุทธบริษัท ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปในบัดนี้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางในทางศาสนสัมพันธ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องฟ้าสางในทิศทางต่าง ๆ ต่อไปตามเดิม. มีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวเรื่องฟ้าสางในลักษณะต่าง ๆ นี้ ไปจนกว่าจะหมดสิ้น.

ท่านทั้งหลายจะฟังเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด เป็นเรื่องสัพเพเหระก็ยังได้ แต่ว่าในทุก ๆ แง่ ทุก ๆ ข้อนั้น มันจะมีสาระอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอไป, และเรากระทำเหมือนอย่างกับว่า มาช่วยกันสำรวจตรวจดูอย่างละเอียดทั่วถึง ว่ามันมีอะไรได้เกิดขึ้นที่เป็นที่น่าพอใจ และที่ยังไม่เกิดขึ้น ที่ควรจะเกิดขึ้นมันก็จะได้ทำให้เกิด ที่ยังไม่สมบูรณ์ ก็จะได้ช่วยกันทำให้สมบูรณ์. อาตมาจึงรวบรวมเรื่องที่ควรจะเอามานึก มาคิด มาปรึกษาหารือ ระหว่าง ๕๐ ปี ที่มีสวนโมกข์นี้ ในความมุ่งหมายที่ว่า มันมีอะไรสางขึ้นมาบ้าง ขอให้ท่านทั้งหลายได้ช่วยกัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางศาสนพันธ์.

ในวันนี้จะได้กล่าวเป็นเรื่องแรกก็คือ **ฟ้าสางทางศาสนสัมพันธ์** ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหา ที่จริงมันก็มีปัญหามานานแล้ว เพิ่งจะเอะอะกันขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้. เรื่องศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์ มีข้อขัดแย้งอะไรกันขึ้นมาบ้าง ทั้งที่ตลอดเวลา ก็ได้พยายามที่จะทำความเข้าใจอันดีต่อกันอยู่เสมอ.

ศาสนสัมพันธ์ แปลว่า *ความเกี่ยวข้องกันระหว่างศาสนา* ก็ได้, *ความเกี่ยวข้องกันภายในศาสนา* ก็ได้, ความเกี่ยวข้องกันในบางขั้นบางตอนบางส่วน ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนาก็ได้, หรือข้อที่ศาสนาของเรา จะต้องไปเกี่ยวข้องกันกับอะไรหลาย ๆ อย่างในโลกนี้ เพื่อผลดีที่สุดในโลกนี้ก็ยังได้. ขอให้ถือเอา**ความหมายของคำว่า ศาสนาสัมพันธ์** ในขอบเขตที่กว้างขวางอย่างนี้ จะสำเร็จประโยชน์ดี.

ปัญหามันก็มีอยู่เฉพาะหน้าตลอดมาว่า **เราต้องอยู่ร่วมกัน โดยที่มีศาสนาต่างกัน** เช่นร่วมประเทศกัน ร่วมหมู่บ้านกัน บางทีก็จะต้องร่วมครอบครัวกันด้วยซ้ำไป; เพราะว่าจะต้องมีการสมรสกับบุคคลต่างศาสนา แล้วก็มาอยู่ร่วมครอบครัวเดียวกัน. เดี๋ยวนี้เหตุผลที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันนั้น มันมีมากกว่า เหตุผลที่ว่าเราจะต้องเปลี่ยนศาสนา; ถ้าเราไม่ยอมเราก็ต้องเปลี่ยนศาสนา. แต่ถ้าเราปรับปรุงกันได้ เราก็อยู่ร่วมกันได้, เป็นสามีภรรยากันได้. โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา หรือจะมองให้กว้างกว่านี้ ความจำเป็นทางการเมืองทำให้เราต้องทำงานร่วมกับคนต่างศาสนา; มิฉะนั้นเราจะไม่ได้รับประโยชน์ทางการเมือง, หรือจะเป็นผลร้ายทางการเมืองก็มี, นี่เราอาศัยเหตุเหล่านี้จึงแสวงหาหนทางที่จะกระทำศาสนาสัมพันธ์ คือความเกี่ยวข้องกันได้อย่างกลมกลืน ในระหว่างศาสนา.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อยากจะชี้ให้เห็นข้อหนึ่งเป็นข้อแรกว่า **ตามปรกติคนเราถือว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิเสมอไป;** ตั้งแต่เล็ก ๆ มา เรามักจะได้รับคำแนะนำชี้แจงสั่งสอนจากผู้ใหญ่ ในทำนองให้เห็นว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิ คือผิด มัน**ถูกต้องอยู่แต่ศาสนาของเรา;** นั่นแหละตัวความผิดพลาด หรือความเลวร้าย ที่จะทำลายมนุษย์ แล้ว**ผิดวัตถุประสงค์ของศาสนา ซึ่งต้องการให้มีความรักสมัครสมานสามัคคี อยู่ร่วมกันโดยสันติ,** กลับมาอบรมสั่งสอนให้เด็ก ๆ เข้าใจว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ทั้งนั้น ถูกอยู่แต่ศาสนาเราศาสนาเดียว.

ถ้าเหตุการณ์ชนิดนี้กำลังมีอยู่ที่ไหน ขอให้ช่วยจัดการกันเสียใหม่ ให้มันมีลักษณะฟ้าสางทางศาสนาสัมพันธ์ **อย่าได้สอนเด็ก ๆ ให้เกิดความเข้าใจว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิไปเสียทั้งนั้น.**

อาตมาเคยสังเกตเห็นว่า บางพวก **บางแห่งถือเคร่งครัด จนอะไร ๆ ถ้ามันเนื่องด้วยของพวกอื่นแล้ว ก็จัดเป็นมิจฉาทิฏฐิหมด**; เช่นคนแก่ห้ามเด็ก ๆ ไม่ให้เรียนหนังสือฝรั่ง บอกว่าหนังสือฝรั่งอักษรฝรั่งนั้น มันเป็นของพวกมิจฉาทิฏฐิอย่าไปเรียน, ก็เห็นอยู่บ่อย ๆ กระทั่งกระดาษหนังสือพิมพ์ ที่เป็นหนังสือพิมพ์ของฝรั่งต่างประเทศ เขาก็จะบอกว่า เป็นหนังสือของพวกมิจฉาทิฏฐิ. นี่มันจะเป็นอย่างไรบ้างลองคิดดู มันเป็นชาตินิยมงมงายเกินขอบเขต.

เราควรจะเข้าใจกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ขนาดอักษรหนังสือภาษานี้ มันไม่ใช่ตัวการตัวหลักอะไร มันเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อสาร เนื้อหามันอยู่ที่ข้อความ. **เดี๋ยวนี้จะว่าศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิ**ไปหมดนั้น เป็นความเสียหายของมนุษย์เป็นอันมาก คือ**จะทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นศัตรูกันขึ้นมา** ตั้งแต่ลูกเด็ก ๆ ไปจนถึงคนแก่คนเฒ่า.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ขอโอกาสสัก ๒ - ๓ นาทีว่า เมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยินมาด้วยตนเอง เด็กที่ถือศาสนาอิสลาม เขาเป็นคนเล่าทำนองรุกรานพุทธศาสนา คือเขาถามเด็กพุทธเรานี้ว่า *ทำไมพระพุทธรูปในโบสถ์ของแกจึงมีหัวเป็นหนาม ? เด็กเราก็ไม่รู้จะตอบอย่างไร, ไม่รู้จะตอบอย่างไร* เพราะว่าเรามันก็เป็นเด็ก. *เด็กศาสนาอิสลามเขาบอกว่า พระของกูกินขนุนอยู่ พระของมึงมาขอ พระของกูไม่ให้ พระของมึงโกรธ พระของกูเลยเอาเปลือกขนุนคลุมหัวพระของมึง.* นี่มันเป็นเรื่องที่ว่ามันไม่ควรจะมี มันไม่ควรจะสร้างเรื่องชนิดนี้ขึ้นมา ให้เกิดความแตกแยก ชนิดที่เรียกว่าฝังเข้ากระดูกดำ, มันควรจะอธิบายกันอย่างอื่น ชนิดที่จะได้รักใคร่กลมกลืนกันไปมากกว่า.

เดี๋ยวนี้เรามาหาลู่ทางที่จะให้เกิดความสัมพันธ์กันเป็นอันดี ในระหว่างศาสนา ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว **อาตมาอยากจะขอร้องให้มองเห็น และยอมรับว่า ตามธรรมชาติแท้ ๆ ศาสนามันก็ต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้ว** ตามธรรมชาติที่ทำให้เกิดมีศาสนานี้, มันก็มีการสัมพันธ์กันอยู่แล้ว, แล้วก็ยังมีอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเราบัดนี้จะต้องช่วยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันมากขึ้น, จะฟังไม่เข้าใจ. ขอสรุปอีกทีหนึ่งว่า ตามธรรมดาศาสนาก็มีความสัมพันธ์กันมาตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติอยู่แล้ว เดี๋ยวจะได้ว่ากันให้ละเอียดนั่นก็ส่วนหนึ่งแล้ว มันสัมพันธ์กันอยู่โดยธรรมชาติ. อีกส่วนหนึ่งเรานี่แหละ ที่จะสามารถทำให้มีความสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เป็นการสัมพันธ์ที่สมบูรณ์.

ที่ว่าสัมพันธ์กันอยู่ตามธรรมชาตินั้น มองดูที่การเกิดขึ้นมาแห่งศาสนาแล้วก็การไหลไป ถ่ายเทกันไปถ่ายเทกันมา ซึ่งเป็นอยู่เอง. ศาสนาจะเกิดขึ้นมาเป็นครั้งแรกตั้งแต่ครั้งไหน ไม่มีใครบอกได้ กี่ร้อย พันปี หมื่นปี แสนปี มันก็บอกไม่ได้, มันบอกได้แต่ว่า ได้เกิดขึ้นเมื่อมีความปั่นป่วนเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ ความไม่สงบราบรื่น คือ**ความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มันได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ก็ต้องมีศาสนา**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เกิดขึ้นมา มันเป็นความมุ่งหมายที่จะขจัดสิ่งเลวร้ายเหล่านั้น ในชั้นศีลธรรมก่อน แล้วต่อมา มุ่งจะขจัดปัญหาอันละเอียด ทางจิตทางวิญญาณในขั้นปรมัตถธรรม.

ศาสนาในขั้นศีลธรรมเกิดขึ้น ขจัดปัญหาของสังคม ที่อยู่กันอย่างเบียดเบียนกัน ให้หยุดเบียดเบียนกันเสีย, ให้ทำมาหากินกันเป็นผาสุก. ครั้งหมดปัญหาเรื่องนี้ไปแล้ว มันก็มีปัญหาเหลือลึกเข้าไปในจิตใจว่า มันยัง**มีกิเลสรบกวน มีความเร่าร้อนใจ ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ** นั่นแหละ **จึงต้องมีศาสนาในระบบนี้.** ในระบบสูงขึ้นมา ที่จะแก้ปัญหาทางจิตใจ ในส่วนปรมัตถธรรม.

ที่นี้มนุษย์เราหรือคนเรานี้ มันก็มีอะไรคล้าย ๆ กันทั้งนั้นแหละ แม้ว่า **จะให้ต่างคนต่างบัญญัติกันคนละมุมโลก มันก็ต้องบัญญัติขึ้นมาคล้าย ๆ กัน** ทีเดียว; เราจึงเห็น**ทุกศาสนา มีบทบัญญัติเรื่องห้ามไม่ให้ฆ่า ไม่ให้ลัก ไม่ให้ประพฤติผิดในกาม ไม่ให้โกหกหลอกลวง ไม่ให้มึนเมา;** นี้เหมือน ๆ กันทั้งนั้น เพราะมันมีต้นเหตุจากสังคมที่มันเหมือน ๆ กัน. ฉะนั้นเราเรียกว่า มัน **มีความสัมพันธ์กันอยู่** แล้วตามธรรมชาติ **ที่เราจะต้องช่วยกันส่งเสริมให้มันยิ่ง ๆ ขึ้นไป.**

ที่ว่า**มีการถ่ายเทนั้น เป็นไปได้โดยไม่รู้สึกตัว** คือว่าพระศาสดาแต่ละองค์ ๆ นั้น ล้วนแต่เป็นนักศึกษา; พูดอย่างนี้ดีกว่า. ศาสดาของศาสนาแต่ละศาสนานั้นล้วนแต่เป็นนักศึกษา รวบรวมความรู้ บางทีก็เป็นนักท่องเที่ยวมาก่อน เที่ยวรวบรวมความรู้ ถึงไม่ท่องเที่ยวก็รวบรวมความความรู้; ฉะนั้นผู้ที่เป็นศาสดานั้น จะมีการศึกษามากเสมอ ตามที่จะทำได้ แม้ว่าในบางถิ่นบางแห่ง ยังไม่มีหนังสือใช้ มันก็พูดกันได้ด้วยปาก ถ่ายทอดความรู้กันได้ด้วยปาก; ฉะนั้นจึงมีการถ่ายเทความรู้ซึ่งกันและกัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรามองเห็นอย่างนี้แล้ว ก็มองเห็นว่า มันสัมพันธ์กันอยู่แล้วโดยกำเนิดโดยธรรมชาติ ที่ศาสนาเกิดขึ้นมา บางทีก็เจตนาจะถ่ายทอดเขาเอามาก็มี. บางทีก็ไม่เจตนาก็มี, บางทีจำเป็นที่จะต้องยอมรับก็มี.

ยกตัวอย่างพุทธศาสนาเรา เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกเขาก็มีความรู้เรื่องทางศีลธรรมทาง ทางปรมัตถธรรม อะไรกันอยู่แล้ว มากเหมือนกัน. เรื่อง**ศีลห้า** อย่างนี้ เขาก็มีกันอยู่**ก่อนแล้ว** เรื่อง**นรก** เรื่อง**สวรรค์** เรื่อง**เทวดา** เรื่องอะไรต่าง ๆ **เขาก็มีกันอยู่ก่อนแล้ว**; พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา เขาพูดเรื่องนี้กันอยู่ก่อนแล้ว **ท่านก็ต้องยอมรับ ในสิ่งที่ควรจะยอมรับ** ไปเพิกถอนไม่ได้ เพราะประชาชนเขาถือกันอยู่ก่อนแล้ว มันมีได้ก็แต่เพียงว่า ช่วยอธิบายให้มันดียิ่งขึ้นไป ให้มันสำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น.

อย่างในพระบาลี ก็มีข้อความเรื่องหนึ่งชัดอยู่ว่า *มีคนไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เทวดานั้นมีจริงไหม ? พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า เอ้า , จะมาถามอะไรกันอีกเล่า ก็ใคร ๆ ก็ว่าเทวดามี มีจริงกันอยู่ทั่วไปแล้ว* ดังก้องไปทั้งโลกทั้งจักรวาลแล้ว ว่าเทวดามีจริง ทำไมจะมาถามว่าเทวดามีไหมอีกเล่า. **นี่ก็แปลว่าไม่ได้ยกเลิกของเก่า** แต่จะอธิบายคำว่าเทวดามีใหม่อย่างไร ให้สำเร็จประโยชน์เต็มที่ นั้นมันเป็นหน้าที่ ฉะนั้นศาสดาทีหลังก็พยายามที่จะอธิบายของเก่าที่มีอยู่แล้ว ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น. นี่คือข้อที่ว่า **ศาสนาจะต้องสัมพันธ์กัน จะต้องเชื่อมกัน** โดยเจตนาก็มี โดยไม่ได้เจตนาก็มี โดยที่จำเป็นจะต้องทำเพื่อมีผลดี อย่างนั้นก็มี.

เช่น**เรื่องนรกสวรรค์ ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขาก็มีพูดกันอยู่แล้ว** เรื่องนรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้าอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น เขาพูดกันอยู่แล้ว ; **พระพุทธเจ้าท่านจะยกเลิกเรื่องนี้ได้อย่างไร** ไปทะเลาะกับคนโง่ มีอย่างเดียวแต่ว่า**จะบอกว่า;**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถ้าจะไม่ตกนรกกันจริง ๆ แล้ว จะต้องทำอย่างนี้ ๆ จะไปสวรรค์กันจริง ๆ จะต้องทำอย่างนี้. การที่จะไปสวรรค์ด้วยการเอาคนมาบูชายัญ ฆ่าคนบูชาพระเจ้าแล้วไปสวรรค์นั้น ไปคิดดูใหม่เถอะ ถ้าจะไปสวรรค์กันจริง ๆ ต้องทำอย่างนี้ ๆ คือไม่ต้องมีการฆ่าคน ไม่ต้องมีการฆ่าสัตว์ อย่างนี้เป็นต้น.

นี้ก็แปลว่า **ท่านไม่ได้ยกเลิกสิ่งที่เรียกว่านรกสวรรค์** หรือวิธีที่จะเว้นนรกหรือว่าจะได้สวรรค์, แล้ว**ท่านยังตรัสว่า** *นรกที่เป็นไปทางอายตนะทั้งหกฉันเห็นแล้ว ทิฏฺฐา มยา, มยา ทิฏฺฐา* **-***ฉันเห็นแล้ว ท่านตรัสว่าอย่างนี้ สวรรค์ที่เป็นไปทางอายตนะหกฉันเห็นแล้ว.* เมื่อพวกท่านเห็นนรกอยู่ที่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า ก็ว่าไปสิ แต่ฉันเห็นนรกที่อยู่ที่อายตนะหก คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วฉันเห็นสวรรค์ที่อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

แล้วท่านก็ **อธิบายให้ฟัง ว่ามันเป็นนรกอย่างไร ที่นี้และเดี๋ยวนี้;** เมื่อทำผิดทางตา หูจมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นนรก ร้อนเป็นไฟขึ้นมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้ามันทำถูกต้อง มีความสุขสบายทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ว่าสวรรค์มันมีอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่นี่และเดี๋ยวนี้, และเห็นได้เอง มันสัมผัสได้เอง มันได้ชิมรสเอง. นี้มันดีแล้วมันยังดีไปกว่านั้นอีก ก็คือว่า. เราจัดการได้นี่, เราจัดการได้, เราควบคุมได้, เราควบคุมนรกและสวรรค์ได้ ตามความต้องการของเรา คือเราจัดการกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเราได้. เราจะเอานรกอย่างไรก็ได้, เราจะเอาสวรรค์อย่างไรก็ได้, หรือมากกว่านั้น เราจะขึ้นไปเสียให้พ้นนรกพ้นสวรรค์ทั้งหมดทั้งปวงเลยก็ยังได้.

ท่านมาสอนอย่างนี้ อธิบายอย่างนี้ โดยที่ไม่ต้องไปทะเลาะกับคนก่อนที่สอนอยู่ก่อน เพราะว่ามันไม่มีประโยชน์อะไร. เดี๋ยวนี้จะเกิดฆ่ากันตายด้วยซ้ำไป

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่ถ้าไปบอกให้เขาทำให้ได้ ทำให้มีประโยชน์ สำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น มันก็มีประโยชน์, มีอยู่หลายเรื่องที่เราจะต้องรับรู้ไว้ในข้อนี้ ซึ่งจะได้พูดกันทีหลัง.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องยอมรับว่า มันมีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้ **เรื่องของศาสนา** ที่สอนต่าง ๆ สืบ ๆ กันมา **มีความสัมพันธ์กันอยู่** อย่างนี้, แล้วการไปมามันก็ติดต่อถึงกัน, การศึกษามันก็แผ่ไปถึงกันได้. อย่างประเทศจีน กับประเทศอินเดีย กับประเทศอียิปต์ กับดินแดนปาเลสไตน์นี้ มันถึงกันได้ แม้กับพวกยิว; ฉะนั้น**บางสิ่งบางอย่างแสดงว่า มันลอกเลียนกันก็มี,** แล้วต่อมาได้บัญญัติแต่งตั้งขึ้น เป็นศาสนาแต่ละศาสนา ห่างไกลกันถึงปานนั้น เวลาก็ห่างไกลกันถึงขนาดนั้น. มีพุทธศาสนาเกิดขึ้น ต่อมาอีกราว ๕๐๐ ปี จึงจะเกิดศาสนาคริสต์, ต่อมาอีกสัก ๕๐๐ ปี จึงเกิดศาสนาอิสลาม. ศาสนายิวนี้อาจจะพ้อง ๆ สมัยกับพุทธศาสนา หรือก่อนพุทธศาสนาก็ได้ แต่ก็มีอะไรที่เห็นได้ว่า นิยมตรงกัน เช่นเรื่องไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ประพฤติผิดในทางกาม ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ทำสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่สังคม นี่มันเหมือนกันหมด.

ทีนี้ก็มีสิ่งสูงสุดด้วยกันทั้งนั้นแหละ, **ทุกศาสนาจะมีสิ่งสูงสุดด้วยกันทั้งนั้น** ถึงจะเรียกชื่อต่างกันก็ไม่เป็นไร. เขาจะเรียกชื่อสิ่งสูงสุดว่า พระเจ้าตามแบบของเขาก็ไม่เป็นไร, เราเรียกอย่างอื่นก็ได้. มันน่าประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง ที่ว่า**ทุกศาสนามีจุดหมายปลายทางตรงเป็นคำ ๆ เดียวกัน คือความรอด :** ความรอด ศาสนายิวก็พูดถึงความรอด, ศาสนาคริสต์ก็พูดถึงความรอด, ศาสนาอิสลามก็พูดถึงความรอด, ยิ่ง**ในอินเดีย**แล้ว **ทุก ๆ ลัทธิศาสนาจะพูดถึงความรอด รวมทั้งพุทธศาสนาด้วย;** จะไปทางตะวันออกสุดของเหลาจื้อ ขงจื้อ มันก็เพ่งเล็งถึงความรอด รอดของคน รอดของสังคมของมนุษย์. คำว่า **รอด มีใช้ในทุกศาสนา,** และเป็นจุดสุดท้าย เป็นผลสุดท้าย คือความรอด.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่เห็นได้ชัดว่า มี**ความสัมพันธ์กันอยู่โดยเนื้อใน โดยใจความ ข้อปลีกย่อย คำปลีกย่อย; ข้อบัญญัติปลีกย่อยนั้นไม่ใช่ตัวศาสนา**; เช่นว่าศาสนายิวไม่กินหมู ศาสนาคริสเตียนกินหมู อย่างนี้มันก็ไม่ใช่เรื่องแปลก มันเป็นเหตุผลที่น้อยเกินไป. เราจะต้องจับที่หัวใจที่เป็นส่วนใหญ่, ที่เป็นหลักการส่วนใหญ่ ว่ามันมีอยู่อย่างไร.

การที่ว่า ศาสนา **ทุกศาสนาสอนตรงกันนี้ มีความสำคัญมาก** ทีเดียว จนเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า พระศาสดาแต่ละองค์ ๆ ของแต่ละศาสนานั้น ท่านพูดเรื่องเดียวกัน, ท่านพูดเรื่องเดียวกัน, ท่านพูดเรื่องความรอดด้วยกัน. เอาสิ, แม้จะพูดเรื่อง **วิธีสำหรับจะรอดนั้นแตกต่างกันไปบ้าง ก็ไม่เป็นไร;** เพราะจะพูดเหมือนกันไม่ได้, พูดที่เมืองจีน พูดที่อินเดีย พูดที่อียิปต์ พูดที่ปาเลสไตร์ นี้จะพูดเหมือนกันได้อย่างไร, แล้วห่างกันเป็นร้อย ๆ ปี จะพูดเหมือนกันได้อย่างไร. แต่ต้องการจะพูดเรื่องความรอดออกไปได้ด้วยกันทั้งนั้น; **ที่มีพระเจ้าก็รอดไปอยู่กับพระเจ้า, ที่ไม่มีพระเจ้า แต่มีนิพพานก็ไปอยู่กับนิพพาน** หรือบรรลุถึงนิพพาน; มันเป็นวิธีที่จะรอด ต่างกันบ้างก็ไม่เป็นไร แต่ว่าพูดเรื่องเดียวกัน, เลยถือเสียว่า สิ่งสูงสุดเขามีไว้ให้ครบถ้วนแหละว่าจะรอดกันโดยวิธีไหน ที่ไหนมันเหมาะจะใช้วิธีไหน, สำคัญมาก**. พระศาสดาของศาสนานั้น ๆ ก็พูดวิธีที่เหมาะกับคนที่นั่น** และ**สมัยนั้น.**

อาตมาเลยชวนผู้ที่เขาถือศาสนาอื่น แต่เป็นเพื่อน ๆ กันนี้ ว่าเรามาตกลงกันว่า พระศาสดาทุกศาสนาเป็นเพียงปากพูดของพระเจ้า แล้วก็พูดเรื่องเดียวกัน อย่างนี้เอาไหม ? เขาว่าเห็นด้วย, **เขาว่าเขาเห็นด้วย** เอาละ, **แต่ว่าผู้หลักผู้ใหญ่ของเขาคงไม่เอา**, เขาไม่กล้ายอมรับ ว่าพระศาสดาทุกองค์เป็นปากของพระเจ้าอันสูงสุด พูดเรื่องเดียวกัน คือความรอด แล้วต่างกันนิดหน่อยด้วยเรื่องวิธีการ เพื่อให้เหมาะสมกับภูมิประเทศนั้น ๆ หรือยุคสมัยนั้น ๆ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่คือความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งของสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ขอให้สนใจกันดูให้ดี.

ศาสนาคริสเตียน คัมภีร์ใบแรก ใบแรก ๆ หน้า ๑ หน้า ๒ นั้น *มีพูดถึงเรื่องกินผลไม้ ที่ทำให้รู้ดีรู้ชั่วแล้วต้องเป็นทุกข์ ต้องเป็นบาปและเป็นทุกข์ นี้มันก็หลักเดียวกับพุทธศาสนา* ที่พอไปรู้ดีรู้ชั่ว ยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่วก็เป็นทุกข์ ถ้าไม่แยกเป็นดีเป็นชั่ว ไม่มีที่ยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่เป็นทุกข์; นี่มันเหมือนกันโดยหลักหัวใจแท้ ๆ หมายความว่าเมื่อมนุษย์รู้จักยึดมั่นถือมั่นในเรื่องดีเรื่องชั่วนั่น จึงจะเป็นทุกข์ทรมานใจ, ถ้าเมื่อก่อนนี้ไม่รู้ก็ไม่เป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้ **สัตว์เดรัจฉานมันยังไม่รู้เรื่องดีเรื่องชั่ว** มันไม่ยึดถือเรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็ไม่ปวดหัวเหมือนมนุษย์, **มันไม่เป็นโรคประสาทเหมือนมนุษย์** เพราะไปหลงยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็เกิดปัญหา เป็นกิเลสเป็นอะไรขึ้นมา, แล้วเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา เป็นเราเป็นเขาขึ้นมา มันก็ได้เบียดเบียนกัน ไม่มีอะไร.

ถ้าเราจะ**เห็นเหมือนอย่างหลักพุทธศาสนาว่า ดีหรือชั่วก็เป็นสังขาร เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเช่นนั้นเอง อย่าไปยึดถือ** ความหมายเรื่องดีเรื่องชั่วให้มันเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา; นี่เห็นสายกลางอย่างนี้แล้วก็เป็นนิพพาน คือไม่มีทุกข์อันใดจะเกิดขึ้นมาได้; **ถ้าอันนี้เป็นหลัก มันก็เข้ากับหลักของธรรมชาติ.** เมื่อยังไม่รู้จักเรื่องดีชั่ว มันไม่มีปัญหา, พอรู้จักดีรู้จักชั่วมันก็มีปัญหา รู้จักรวยรู้จักจน รู้จักแพ้รู้จักชนะ รู้จักได้เปรียบรู้จักเสียเปรียบ รู้จักอะไรที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ เทียบกันอย่างนี้เรื่อยไป ๆ แล้วก็เป็นทุกข์เพราะความรู้ ที่ทำให้เกิดแบ่งแยกเป็นคู่.

นี้เอามาเป็นตัวอย่าง ว่าคัมภีร์ของคริสเตียนเขาก็อธิบายในข้อแรกที่สุดว่า **มนุษย์เริ่มมีความทุกข์เพราะเกิดปัญญา มีสติปัญญารู้เรื่องดีรู้เรื่องชั่วขึ้นมา;** พระเจ้าสั่งกับมนุษย์คู่แรกที่มีขึ้นมาในโลกว่า แกอย่ากินผลไม้ต้นนี้เข้าไป กินเข้าไปแล้ว

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะเกิดปัญญารู้ดีรู้ชั่ว แล้วแกจะต้องตาย พระเจ้าสั่งไว้อย่างนั้น. ทีนี้มนุษย์คู่นั้น ผัวเมียคู่นั้น ซึ่งมันไม่รู้จักความเป็นหญิงเป็นชายด้วยซ้ำไป มันดื้อ แล้วมีคำแก้ตัวว่าซาตานมายุให้กิน มันก็กินเข้าไป มันก็รู้จักดีรู้จักชั่ว มันเลยรู้จักความเป็นหญิงเป็นชาย, รู้จักเป็นคู่ ๆ คู่ ๆ อะไรต่าง ๆ นี้ มันก็ต้องรับโทษ ตามที่พระเจ้าบัญญัติไว้ว่า จะต้องเป็นทุกข์ จะต้องเป็นทุกข์ตลอด ตลอดไป สำหรับพวกมนุษย์ จะต้องมีความทุกข์ตลอดไป นับตั้งแต่วันนี้ ที่แกมันรู้จักดีรู้จักชั่วขึ้นมาแล้ว นี้ไม่ใช่เรื่องตื้น, **เป็นเรื่องลึกที่สุดโดยเฉพาะของพุทธศาสนา.**

แต่พวกคริสเตียนเขาไม่อธิบายอย่างนี้, เขาถือเป็นเรื่องไม่สำคัญอะไร เรื่องตอนนี้ไม่สำคัญอะไร เป็นเพียงเรื่องดื้อพระเจ้านิดเดียวเท่านั้นเอง ไม่เชื่อพระเจ้านิดเดียวเท่านั้นเอง; แต่ก็ถือเป็นบาปดั้งเดิม บาปจุดแรก จุดตั้งต้นของมนุษย์เหมือนกัน.

ทีนี้ยัง**มีเรื่องบังเอิญ** เรียกว่าเรื่องบังเอิญ เรื่องฟลุค ก็ได้; เรื่องไม้กางเขนของคริสเตียน *รูปของไม้กางเขน* ถ้าเรามาดูอย่างสายตาเด็ก ๆ มันก็คือการตัดเสีย *ซึ่งตัวฉัน* หลักอันยืนมันตรงกับตัวฉัน. **ตัว I I** ในภาษาฝรั่ง แล้วอันขวางคือตัด **I** ตัดตัว **I** ก็คือตัดตัว ฉัน. กางเขนนี้เขาถือว่าเป็นบันไดสำหรับไปสู่สวรรค์ ไปอยู่กับพระเจ้า จะต้องตัดตัว **I** ต้องฆ่าตัว **I** ฆ่าตัวฉัน. **เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ถ้าเมื่อใดทำลายตัวกู - ของกูได้ ก็เป็นนิพพาน.** เขาไม่ได้เจตนาอย่างนี้ แต่เผอิญมันมาตรงกันเข้า. เราก็ชี้แนะให้ดูว่า แม้แต่โดยบังเอิญ มันก็ยังมีความสัมพันธ์กันโดยความหมายอย่างนี้ แล้วก็เลยหัวเราะกัน.

ทุกศาสนามีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย; ในอินเดียทุกศาสนา ศาสนาฮินดู ศาสนาอะไรก็มีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย. **พุทธศาสนาก็มีพระศาสดาองค์สุดท้าย คือพระศรีอารยเมตไตรย, ศาสนายิว** ซึ่งเป็นต้นตอของศาสนาฝ่ายนั้น **ก็พูด**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย คือเมสสิอา; มันคล้ายกับว่ามันมีความคิดเดียวถ่ายทอดกันมา ว่ายังมีพระศาสดาองค์สุดท้าย ที่จะมาข้างหน้า ด้วยกันทุกศาสนา. นี้แสดงให้เห็นเบื้องหลัง ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร. แล้วสิ่งที่เรียกว่า **พระเจ้านั้น จะมีหน้าที่สร้าง** ขึ้นมา **ทำลาย** เมื่อควรทำลาย, แล้วควบคุมอยู่ตลอดเวลา; พระเจ้านั้นมีหน้าที่สร้างทุกสิ่งขึ้นมา แล้วควบคุมทุกสิ่งอยู่ แล้วทำลายเสีย ตามยุคตามสมัยที่ควรทำลาย เขาเรียกว่าพระเจ้า. **เราเรียกว่า กฎของอิทัปปัจจยตา** จะทำให้ทุกสิ่งเกิดขึ้นมา แล้วควบคุมสิ่งเหล่านั้นอยู่ จนกว่าจะถึงสมัยที่ควรจะยุบเลิก มันก็ดับไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

กฎของอิทัปปัจจยตาทำหน้าที่เหมือนพระเจ้า คือสร้างขึ้นมา แล้วควบคุมไว้ แล้วก็ทำลายเสีย แล้วก็สร้างขึ้นมา แล้วก็ควบคุมไว้ แล้วก็ทำลายเสีย อยู่กันแต่อย่างนี้, **มีความหมายที่ตรงกัน.** สิ่งที่เป็นปฐมเหตุก็กล่าวไว้อย่างที่เรียกว่าเข้าใจไม่ได้; เขาเอาพระเจ้าเป็นปฐมเหตุ, เราก็เอากฎของอิทัปปจยตาเป็นปฐมเหตุ เป็นจุดตั้งต้นที่จะให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น.

ปัญหาร่วมกัน คือว่า มันมี **ความทุกข์ของคนเป็นปัญหา,** ทุกศาสนามีปัญหาร่วมกัน คือมีความทุกข์ของมนุษย์เป็นปัญหา. **ศาสนาต้องการจะแก้ปัญหานี้** กันทุก ๆ ศาสนา และ**ทุกศาสนาจะพยายามบัญญัติสิ่งที่ให้ยอมรับได้** ว่ามันเป็นสิ่งดี สิ่งงาม สิ่งยุติธรรม สิ่งบริสุทธิ์ สิ่งถูกต้อง. ไปพลิกดูเถอะในทุก ๆ คัมภีร์ของศาสนา เขาจะเน้นสิ่งที่ดีที่งาม ที่บริสุทธิ์ยุติธรรม หรือถูกต้องเป็นหลักสำหรับยึดถือ ด้วยกันทั้งนั้น, แล้วก็มีเหมือน ๆ กันในข้อที่ว่า มีนรกที่สวรรค์ด้วยกันทั้งนั้น. **ทุกศาสนามีนรกมีสวรรค์ มีดีมีชั่ว** โดยหลักการที่คล้ายกันที่สุด, มันมี**แกนกลางอย่างหนึ่งยึดอยู่เป็นหลัก,** แล้วทุกคนก็บัญญัติแวดล้อมกลางอันนั้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทีนี้ก็มาถึงสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่อาตมาอยากจะให้ท่านทั้งหลายสนใจ ว่า**ใจความสำคัญของศาสนา ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน** ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง คือสิ่ง ๓ สิ่ง ที่ขอให้สนใจ **คือศรัทธา ปัญญา วิริยะ**. ศาสนา **บางศาสนาเน้นที่ศรัทธา** อย่างหลับหูหลับตาเลย ต้องมีความเชื่ออย่างเดียวเท่านั้น จึงจะรอดได้, การกระทำไม่มีผลดอกถึงจะทำอย่างไรแต่ถ้าไม่เชื่อแล้วก็ไม่มีผล ศาสนานี้เขาเอาความเชื่อหมดเป็นหลัก. นี้**ศาสนาที่ ๒** หรืออื่น **เอาปัญญาเป็นหลัก** ไม่เอาความเชื่อเป็นหลัก ไม่ยอมเชื่อ แต่เอาความรู้แจ้งเห็นจริงเป็นหลัก. แล้ว**ศาสนาที่ ๓ เอาวิริยะ** คือ**การบังคับจิตเป็นหลัก.**

อย่างว่าจะพ้นทุกข์กัน **จะพ้นทุกข์กันแล้ว ศาสนาที่ ๑ เขาว่าเชื่อ**; เมื่อเชื่อแล้วมันก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน, เชื่ออย่างสุดเหวี่ยงก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน. **ศาสนาที่ ๒ เอาปัญญาเป็นหลัก** เข้าใจอย่างถูกต้อง แล้วก็จัดเสียใหม่ให้ถูกต้อง แล้วก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน. ที**นี้ศาสนาที่ ๓ เอากำลังจิตเป็นหลัก,** ฉันบังคับจิตของฉันไม่ให้เป็นทุกข์ได้เหมือนกัน. ฉันสามารถจะบังคับจิตของฉันไว้ในลักษณะอย่างนี้ ที่ไม่ให้เป็นทุกข์เลยได้เหมือนกัน.

นี่ดูให้ดีเถอะว่า ศาสนาที่ต่างกันโดยหลักสำคัญส่วนลึก พวกหนึ่งเขาเอาศรัทธาเป็นหลัก, ยิ่งงมงายเท่าไรยิ่งดี เพราะมันจะไม่ต้องมีความทุกข์. เช่นว่าความเจ็บความไข้นี่ เราเชื่อว่าพระเจ้าต้องการนี่, แล้วจะเป็นทุกข์อะไร. ความเจ็บ ความไข้ ความตาย ถ้าเราเชื่อเสียว่า นี้เป็นความต้องการของพระเจ้า เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะมีความเชื่อ. ทีนี้ **พวกที่ว่ามีปัญญาเป็นหลักสำคัญ ก็ว่า** เอ้า, **นี้มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้เอง** เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้เอง ฉันจะไปเป็นทุกข์กับมันทำไม. ทีนี้**พวกที่ ๓ ฉันบังคับจิตของฉันได้** ไม่ให้รู้สึกเป็นทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ใครดีกว่าใคร. ถ้ามันไม่เป็นทุกข์กันได้แล้ว

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็ไม่มีใครดีกว่าใครดอก เพราะมันไม่เป็นทุกข์ด้วยกันได้ทั้งนั้น; แต่ถ้าสำหรับพุทธบริษัทแล้ว อยู่พวกที่ ๒ คือมีปัญญาเป็นใหญ่.

ทีนี้มันมีข้อที่จะต้องศึกษาว่า ศาสนา ๓ ชนิดนี้ มันจะแยกกันเด็ดขาดอย่างนี้; แต่**ไม่พูดได้ว่า อันไหนจะดีกว่าอันไหน**. ถ้าไปอยู่**ในหมู่ชนที่ยังไม่มีการศึกษาไม่มีปัญญา** มัน**ก็ต้องอาศัยศรัทธา** ความเชื่อมั่นแหละ เพราะมันศึกษาไม่ได้แล้วเป็นคนบังคับจิตไม่ได้, ทำสมาธิไม่เป็น ไม่มีปัญญา ไม่มีสมาธิ, ก็ต้องถือศาสนาความเชื่อ. ถ้าในหมู่**คนที่เขามีปัญญา** ง่ายต่อการที่จะมีปัญญา **เขาก็ใช้ปัญญา** แทงตลอดแจ่มแจ้งความจริงอันนี้ แล้วก็ไม่เป็นทุกข์. **ถ้าในหมู่คน** ที่ทำอย่างนั้นไม่ได้ **เชื่อก็ไม่เชื่อ ปัญญาก็ไม่มี** แต่สามารถบังคับจิต สามารถบังคับจิตให้อยู่ในสภาพอย่างนี้ ๆ เป็นอย่างอื่นไม่ได้, **เขาก็บังคับจิตใจไม่มีความทุกข์ได้** เหมือนกัน.

ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ศาสนามีแกนกลางอยู่ที่คำ ๓ คำนี้ ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นศรัทธา ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นปัญญา ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นวิริยะ คือกำลังบังคับจิต.

นี้เรา**จะว่าอันไหนดีกว่าอันไหนไม่ได้**; อันไหนมันเหมาะกับที่ไหนเวลาไหน อันนั้นมันก็เหมาะกับที่นั่นเวลานั้น อีก ๒ อันไม่เหมาะ ก็เลยใช้ไม่ได้ ไม่มีประโยชน์. **จะเอาพุทธศาสนาไปใส่กับหมู่คนที่ไม่มีปัญญา มีแต่ศรัทธา** อย่างเดียว **มันก็ทำไม่ได้,** หรือทำได้มันก็ไม่ตลอด แต่อันนี้ก็ต้องวินิจฉัยกันอีกทีหนึ่งว่า มันก็ยังเกี่ยวข้องกันแหละ.

เอ้า, พูดเสียเลยก็ได้ว่า ในศาสนาเดียวนี้ ในพุทธศาสนานี้ **ในศาสนาเดียวคือพุทธศาสนา** ใน**บางกรณี มันจะต้องสอนเรื่องศรัทธา,** ถ้าว่าคนหมู่นี้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มีความหนักไปในศรัทธา ก็สอนเรื่องศรัทธา. ถ้า**ในคนหมู่อื่นสอนเรื่องปัญญา**ดีกว่า เพราะว่าเขาฉลาดพอแล้ว ก็สอนเรื่องปัญญาอย่างยิ่ง. แต่ถ้าไป **ในคนอีกหมู่หนึ่งเขาเก่งในการทำสมาธิบังคับจิต ก็สอนเรื่องสมาธิบังคับจิต.** ในศาสนาพุทธนี้จึงมีทั้งเรื่องศรัทธา ทั้งเรื่องสมาธิ และเรื่องปัญญา.

เราจะเห็นได้ว่าพระสูตร ตัวพระสูตร คำสอนของพระองค์ **บางสูตรเน้นหนักในเรื่องปัญญา**เหลือเกิน เพราะสอนในหมู่คนที่มีปัญญา, **บางสูตรก็เน้นหนักไปในเรื่องศรัทธา** เพราะสอนไปในหมู่คนที่มีศรัทธา ทำได้แต่เพียงศรัทธา, หรือว่าจะสอนแก่**บางหมู่ ให้เน้นหนักไปในทางบังคับจิต** *เป็นเรื่องของสมาธิ เป็นเรื่องของวิโมกข์ ๘* หรือ *เป็นเรื่องของอุภโตภาควิมุตติ ;* อย่างนี้มันเป็นเรื่องที่จะต้องสามารถบังคับจิตอย่างสุดเหวี่ยงทีเดียว ก็มี. มันอยู่ที่ว่าขั้นตอน หรือวิวัฒนาการของบุคคลเหล่านั้น ฉะนั้นจึงสอนหมดทั้งศรัทธา ทั้งปัญญา และทั้งวิริยะ; เห็นได้ว่ามันต้องสัมพันธ์กัน มันทิ้งกันไม่ได้.

เอ้า, ทีนี้จะให้ใกล้เข้ามาอีก ใกล้ถึงจมูกเลย ว่าใน**คนคนเดียว บุคคลคนเดียว บางยุคบางสมัย** มัน**เหมาะสำหรับคำสอนด้วยเรื่องศรัทธา, บางยุค**บางสมัย**มันเหมาะสำหรับคำสอนเรื่องปัญญา, บางยุค** บางสมัยมัน**เหมาะสำหรับเรื่องวิริยะ.** ก็ดูสิเด็ก ๆ ทารกเพิ่งคลอดออกมา มันเหมาะสำหรับเรื่องอะไร เด็กทารกเพิ่งคลอดออกมา มันเหมาะสำหรับที่จะรับคำสอนเรื่องศรัทธาให้เชื่อ, ไม่เชื่อก็เอาไม้เรียวให้ มันก็รอดตัวขึ้นมาได้ด้วยศรัทธา. ต่อมามันฉลาดพอแล้ว มันโตพอแล้ว ก็สอนเรื่องปัญญา สอนเรื่องปัญญา, สอนให้รู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ทีนี้เรื่องนี้มันต้องทำด้วยจิตใจที่ฝึกฝนดีแล้ว จึงสอนเรื่องสมาธิ บังคับจิตให้เป็นสมาธิ แล้วบังคับจิตให้เป็นวิปัสสนา เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ฉะนั้นในเราคนเดียวเท่านั้นแหละ บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเหมาะสำหรับศรัทธา, บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเหมาะสำหรับ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ปัญญา, บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเพราะสำหรับวิริยะ คือการบังคับจิต, ก็เลยสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจจะแยกกันได้. นี่ขอให้รู้ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างนี้.

ศาสนาแบบหนึ่งมันเอาไปใช้กับคนพวกหนึ่งไม่ได้; เพราะว่าคนในโลกนี้มันมีต่าง ๆ กัน. มุมโลกไหนมันเหมาะสำหรับศรัทธา มันก็ต้องสอนด้วยศรัทธา สมมติว่าเราจะไปสอนพวกแขก**ดำในอาฟริกา**เดี๋ยวนี้แหละ **ก็สอนได้แต่เรื่องศรัทธา**เท่านั้นแหละ; ฉะนั้นศาสนาคริสต์เขาจึงได้เปรียบ เพราะเขาสอนเรื่องศรัทธา ศาสนาคริสเตียนจึงไปสอนตามป่าตามดงตามประเทศชนิดนั้นไม่ง่ายกว่า, เพราะสอนเรื่องศรัทธามันง่าย. **ถ้าไปสอนเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ให้คนเหล่านี้ **มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์**, มันยิ่งกว่าเป่าปี่ให้แรดฟัง, มันจะยิ่งกว่าเป่าปี่ให้เต่าฟัง. นั้นเขายังเหมาะสำหรับจะมีศรัทธา จะรับด้วยศรัทธา ก็ต้องสอนเรื่องศรัทธากันไปก่อน. **ถ้าจะไปสอนเรื่องการบังคับจิต** อย่างโยคี **ก็ต้องไปสอนในหมู่คน ที่เขาคุ้นเคยกับการบังคับจิต** มาแต่อ้อนแต่ออก มันก็สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น.

ในคนคนเดียวยังต้องใช้ครบ จะต้องสัมพันธ์กันให้ถูกต้อง ตามยุคตามวัยของคนเหล่านั้น, ในโลกเดียวกัน มันก็ต้องมีศาสนาครบ ในประเทศเดียวกันมันก็ต้องมีศาสนาครบ, ในศาสนาเดียวกัน ยังต้องมีหลักเหล่านี้ครบ ในบุคคลคนเดียวกันเท่านั้น ก็ยังต้องมีหลักเหล่านี้ครบ, คือในบางกรณีใช้ศรัทธา ในบางกรณีใช้ปัญญา ในบางกรณีใช้วิริยะ คำว่า วิริยะ ในที่นี้หมายถึงการบังคับจิตอยู่ในอำนาจได้.

ทีนี้ในความหมายอื่นต่อไปอีกว่า **ศาสนานี้จะต้องไปสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์ทุก ๆ แขนง**. นี่เป็น**แขนงที่พิเศษออกไป**ว่าไม่ว่ากิจกรรมประเภทไหนของมนุษย์เรา จะต้องเอาศาสนาเข้าไปแทรกไว้ด้วยเสมอไป **คือสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม**. มนุษย์เรามี**กิจกรรม**อะไรบ้าง มันมีมากแหละ มีมาก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เอาแต่ที่ใหญ่ ๆ **ที่เดี๋ยวนี้กำลังกระทำกันอยู่** เช่น*เรื่องเศรษฐกิจ*, เดี๋ยวนี้เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ในโลก รู้กันไว้บ้าง, แล้วรองลงมาเรื่อง*การเมือง* แล้วรองลงมาเรื่อง*การปกครอง* แม้แต่*เรื่องทหาร* เรื่องการรบราฆ่าฟันกัน. สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ออกหน้าที่สุดในบรรดากิจกรรมของมนุษย์ ที่เป็นเรื่องปลีกย่อย, ปลีกย่อยอีกมากมายหลายสิบเรื่อง; แต่ว่าเรื่องใหญ่ ๆ ที่มันกำลังเป็นปัญหาโลก ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องการปกครอง เรื่องการทหาร.

ถ้าศาสนาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ทั้ง ๔ เรื่องนี้แล้ว **จะดีกว่านี้มาก.** เศรษฐกิจที่เลวร้ายปั่นป่วนไปทั้งโลก **ก็เพราะว่าไม่มีศีลธรรม** ไม่มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง. เศรษฐกิจก็เป็นเครื่องมือสำหรับโกง สำหรับเอาเปรียบ ใครมีอำนาจทางเศรษฐกิจมาก ก็โกงได้มาก เอาเปรียบได้มาก; แต่ถ้ามีศีลธรรมมีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องมันก็ไม่โกง มันก็กลายเป็นผลดีแก่มนุษย์.

เรื่องการเมืองก็เหมือนกัน มันเป็นเรื่องตลบแตลงเพื่อหาประโยชน์ให้แต่ตน; แต่**ถ้ามีศีลธรรม มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มันกลายเป็นเรื่องที่ปรองดองมนุษย์**ให้อยู่ด้วยกันเป็นอย่างดี; การเมืองก็เป็นเรื่องดี ไม่ใช่เรื่องสกปรก ถ้ามีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง.

การปกครองกันเป็นลำดับ ๆ ตามอำนาจก็เหมือนกัน **ถ้าไม่มีศีลธรรมไม่มีศาสนา** เกี่ยวข้องแล้ว คนเผด็จการนั้นแหละมันเป็นคนสูบเลือดผู้อื่น มัน**ก็หาความสงบสุขไม่ได้** จึงต้องมีศาสนา มีศีลธรรม เข้าไปเกี่ยวข้อง การปกครองมันก็ดี.

ทีนี้การรบราฆ่าฟัน **การทหารนี้ ถ้ามีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มันรบกันยาก,** มันไม่ได้รบเพราะว่ามุ่งหมายจะทำลายล้างกัน, มันจะรบกันเพียงแต่ว่าป้องกัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตัวเอง หรือรบกันแต่เพียงว่า รักษาความยุติธรรมเอาไว้ เมื่อเราไม่ได้รับความยุติธรรมนี้. การรบอย่างนี้มันไม่ใช่การฆ่าฟันกัน หรือล้างผลาญกัน อย่างที่ว่าไม่มีเหตุผล; ถ้าศาสนาหรือศีลธรรม เข้าไปเกี่ยวข้องกับการรบราฆ่าฟันกันแล้ว มันก็จะหยุด หรือมันก็จะลด หรือมันก็จะพูดกันรู้เรื่อง ไม่ต้องฆ่ากัน. ฉะนั้นศาสนาควรจะเข้าไปสัมพันธ์กับกิจกรรมของมนุษย์ทุกแขนง.

นี้ก็เป็นเรื่องความสัมพันธ์ของศาสนา ซึ่งเราจะแยกให้เห็นเป็นว่า **ศาสนาต่อศาสนาก็ต้องสัมพันธ์กัน, ศาสนากับมนุษย์ยิ่งต้องสัมพันธ์กัน** คือมนุษย์ต้องมีศาสนา, แล้วศาสนาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกันกับกิจกรรม หรือวัฒนธรรม อะไรทุก ๆ อย่างของมนุษย์นั้นเองด้วย ให้ธรรมะหรือศาสนาเข้าไปแทรกแซงอยู่ ในทุก ๆ ปรมาณูของชีวิตจิตใจ ร่างกาย เลือดเนื้อนี้, โลกนี้ก็เป็นโลกที่มีความผาสุกถึงที่สุด.

อาตมาจึงเห็นว่า **ความสัมพันธ์ของศาสนานี้เป็นเรื่องสำคัญ** จึงเอามาพูด มันยังมืดมัว มันก็กำลังมืดมัว จะต้องช่วยทำให้มันสางออกมา ให้เป็นแสงสว่างออกมา. **ให้ศาสนาได้ทำหน้าที่ของศาสนา แล้วก็สัมพันธ์กัน** เป็นอย่างดี **ศาสนาต่อศาสนาก็จะไล่ทะเลาะกัน** เหมือนที่กำลังมีปัญหา ว่าศาสนานั้นจะมาแย่งบริษัทของศาสนานี้, ศาสนาโน้นรุกล้ำศาสนาโน้น รุกล้ำศาสนานี้. นี้เรียกว่าศาสนาไม่สัมพันธ์กัน.

แล้วทีนี้**ศาสนาไม่สัมพันธ์กับมนุษย์ มนุษย์ไม่มีศีลธรรม มันก็ได้เป็นโรคประสาท**ให้ละอายแมว. นี้ว่าศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับทุกกะเบียดนิ้วของมนุษย์ ในกิจการงานต่าง ๆ แล้ว มันก็ไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีการฉ้อโกง ไม่มีการเอาเปรียบ ไม่มีการทำให้ใครระคายขน คือไม่มีความทุกข์.

ขอให้สนใจว่า **ศาสนาสัมพันธ์นั้นจำเป็นอย่างยิ่ง** ที่จะต้องมี โดยนัยะดังที่กล่าวมานี้ คือให้ศาสนาแต่ละศาสนาสัมพันธ์กัน, แล้วให้ศาสนาได้สัมพันธ์กันกับ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มนุษย์; เพราะว่าธรรมชาติมันบีบบังคับให้มีศาสนาขึ้นมาในโลก สำหรับช่วยมนุษย์. ทีนี้มนุษย์ก็มีเครื่องมือสำหรับทำลายล้างกัน เช่นการเศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น ก็ขอให้มีศาสนาเข้ามาควบคุมสิ่งเหล่านี้เสีย, สิ่งเหล่านี้ก็จะไม่ถูกใช้ไปในทางที่จะทำลายล้างมนุษย์ด้วยกัน เรื่องมันก็จะจบ.

ฟ้าสางทางการไม่ตู่เกี่ยวกับศาสนา.

ทีนี้ ฟ้าสางเรื่องถัดไป เรียกว่า ฟ้าสางทางการไม่ตู่ ไม่ตู่เกี่ยวกับศาสนา, คำว่า ตู่ ๆ นี้ คงจะฟังถูกกันทุกคน ว่า**ตู่ไปเอาของที่ไม่ใช่ของตนมาเป็นของตน** ที่เรียกว่าขี้ตู่, ไปอ้างเหตุผลที่คดโกง ไปเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน นี้เรียกว่ามันตู่ มันขี้ตู่. เดี๋ยวนี้ก็ตู่กันอยู่ทั่วไป เกี่ยวกับศาสนาอีกนั่นแหละ ที่จะไปตู่เอาศาสนาอื่นมาเป็นศาสนาของตน เพื่อประโยชน์แก่ตน, **ไปขโมยธรรมะของศาสนาอื่น มาเป็นศาสนาของตน** แล้วเป็นธรรมะในศาสนาของตน **เหล่านี้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล** เรียกว่าขี้ตู่ แล้วก็ยังมีอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้ โดยเจตนาก็มี โดยไม่เจตนาก็มี ; หมายความว่าตู่โดยรู้สึกตัวก็มี ตู่โดยไม่รู้สึกตัวก็มี. ฉะนั้นระวังให้ดี คนที่จะไปตู่เอามาโดยไม่รู้สึกตัว, ควรจะได้เอามาพูดกันเสีย ให้เป็นที่เข้าใจ.

ถ้าเราไปตู่เอามาแล้วก็เรียกว่ามันไม่รู้จริงดอก แล้วมันก็คดโกง มันก็มีผลร้าย คือมันจะมาใช้ดับทุกข์ไม่ได้. **ศาสนาที่ไปตู่เอาของเขามา มันจะใช้ดับทุกข์ไม่ได้**, แล้วมันจะให้เกิดการทะเลาะวิวาทขึ้นมา ทำลายล้างกันด้วย, ผลของการขี้ตู่มันจะมาใช้ประโยชน์ไม่ได้, แล้วมันจะเป็นต้นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน ทำลายล้างกัน จึงต้องระวังไม่ให้มีการตู่.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ศาสนา**โดยหลักใหญ่ ก็จะต้องมีแบ่งกันออกเป็นว่า ศาสนาของคนโง่ หรือศาสนาของคนฉลาด** นี่ฟังแล้วมันหยาบคายแล้วดูถูก คล้ายกับดูถูกผู้อื่น. ที่จริงมันก็ไม่ได้ตั้งใจจะดูถูก; **แต่ศาสนาที่มีอยู่จริงในเวลานี้ ก็คือศาสนาของคนโง่** ศาสนาของคนหลับ **คือไสยศาสตร์**, แล้วก็**ศาสนาของคนตื่น** คนที่ไม่**หลับ คือ พุทธศาสนา.** คำว่าไสยะ *ไสยะ* นั้น เคยบอกหลายหนแล้ว มัน*แปลว่า หลับ, ไสยะ* แปลว่า *หลับ, พุทธะ* แปลว่า *ตื่น* นี้ภาษาบาลีเป็นอย่างนี้.

ระวังให้ดี **อย่าไปตู่เอาไสยมาเป็นพุทธ, เป็นพุทธแท้ ๆ ไปถือไสย แล้วมาตู่ว่าเป็นพุทธ นี้คือขี้ตู่;** ส่วนที่เป็นไสยจะมา**ตู่เอาพุทธไปเป็นไสยนั้น ไม่ค่อยมี** เพราะมันทำได้ยาก แต่ที่ว่า **ชาวพุทธแต่ปาก** ชาวพุทธแต่ชื่อ **แล้วไปตู่เอาไสยมาเป็นพุทธ นี้ทำได้ง่ายมาก.**

ความต่างกันมันเห็นได้ชัดว่า ถ้าเป็นไสย เป็นไสยศาสตร์แล้ว เป็นศาสนาของคนหลับ มันจะมีอาการงมงาย แล้วมันก็จะหาที่พึ่งนอกจากตน, แล้วมันเหมาะสำหรับคนขี้ขลาด, มัน**ต้องมีความเชื่ออย่างงมงาย จึงจะถือไสยศาสตร์ได้,** แล้วต้องมีหลักเกณฑ์ที่ว่า หาที่พึ่งนอกตน ไม่เอาตนเป็นที่พึ่ง แล้วก็เหมาะสำหรับคนขี้ขลาดเท่านั้น, คนไม่ขี้ขลาดมันเข้ากันไม่ได้. นี่คือไสยศาสตร์ ช่วยจำไว้ว่ามันมีอยู่แผนกหนึ่ง.

นี้ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ มันตื่น มันลืมตาแล้ว มันไม่งมงาย มันมีเหตุผล, คือมีสติปัญญา จนสามารถจะทำให้เป็นที่พึ่งของตน, แล้วเขาก็ยึดหลักว่า ตนเป็นที่พึ่งของตน ไม่เอาสิ่งมาเป็นที่พึ่งของตน มันก็เป็นเรื่องของคนกล้าหาญ ไม่ใช่คนขี้ขลาด. **ถ้าขี้ขลาดก็ถือไสยศาสตร์, ถ้ากล้าหาญก็ถือพุทธศาสตร์,** ถ้างมงายไปถือไสยศาสตร์, ถ้าฉลาดมาถือพุทธศาสตร์. ถ้าแสวงหาที่พึ่งนอกตัวเอง แล้วไปถือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไสยศาสตร์ ไปอ้อนวอนพระเจ้า อ้อนวอนผีสางเทวดาอะไรตามเรื่อง, แต่ถ้าคิดพึ่งตนเอง นี้คือพุทธศาสตร์.

ทีนี้ข้อที่มันจะตู่กันนั้น ระวังให้ดี; **ถือไสยศาสตร์แล้วบอกว่ามีพุทธ-ศาสตร์ แล้วก็สอนลูกหลานให้ทำอย่างนั้น,** สอนลูกหลานให้ถือไสยศาสตร์ว่าเป็นพุทธศาสตร์ **ก็กลายเป็นช่วยกันตู่ทั้งพ่อทั้งลูก** ระวังให้ดี, อันนี้อย่าให้มี, **อย่าเอาพุทธศาสตร์ไปทำให้เป็นไสยศาสตร์**; ถ้ามันเป็นพุทธศาสตร์จริง มันทำไม่ได้ดอกทำไม่ได้เด็ดขาดเลย เว้นไว้แต่จะเป็นพุทธศาสตร์เก๊ หรือพุทธศาสตร์ของพุทธบริษัทแต่ปาก เป็นพุทธบริษัทแต่ปากนั่นแหละมันจะทำได้.

เดี๋ยวนี้ก็ได้มีการทำ, มันได้มีการทำ, **จึงเกิดพุทธศาสนาที่เป็นไสย-ศาสตร์,** เป็นพุทธศาสนาเนื้องอกเหมือนกับกาฝาก, เนื้องอกออกมาแล้วก็ทำอันตรายต้นไม่เดิม. พุทธศาสนาที่เขาเอาไปทำเป็นไสยศาสตร์ เป็นเนื้องอก เป็นการฝาก ก็เป็นอันตรายแก่พุทธศาสนาเดิม; นี่โทษของการตู่. ถ้าเป็นตู่กันอย่างนี้แล้ว มันก็ยุ่งแหละ: **พระพุทธเจ้าแทนที่จะเป็นพระพุทธเจ้าตามแบบเดิม ก็มาเป็นพระพุทธเจ้า สั่นเซียมซี, มาเป็นพระพุทธเจ้านั่งรับของเซ่น.**

เดี๋ยวนี้เขามีการเซ่นพระพุทธรูป เอาของอย่างนั้นอย่างนี้ไปเซ่นพระพุทธรูปองค์นั้นองค์นี้ : พระพุทธรูปองค์นี้ให้ลูกได้ ใครไม่มีลูก เอาของอย่างนั้นอย่างนี้ไปเซ่นพระพุทธรูปองค์นี้ แล้วก็จะได้ลูก บอกให้ที่ไหน เอาไหม ? **ที่สวนโมกข์เก่า** นั่น **พระพุทธรูปองค์นั้นแหละ ใครไม่มีลูกก็ไปขอลูก,** แล้วเอากล้วยเอาอะไรไม่รู้ไปเซ่นแล้วก็จะได้ลูก; มีคนเคยได้ลูก ยืนยันได้ว่าเขาก็ได้ลูก เพราะว่าเขาไปขอจากพระพุทธรูปองค์นั้น. นี่มันกลายเป็นอย่างนี้ไป พระพุทธเจ้ามากลายเป็นอย่างนี้ไป เพราะว่าถูกตู่เอาไป ถูกขโมยปล้นจี้เอาไป เป็นของไสยศาสตร์ไปเสีย ไม่เป็นพุทธศาสตร์แล้ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นั้นมันเป็นเรื่องหยาบ ๆ นอก ๆ ทีนี้ก็ว่าถึงธรรมะอันละเอียดกันดีกว่า เราเป็นพุทธ **เราได้รับการสั่งสอน** เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องกรรม เรื่องสังสารวัฏฏ์แบบหนึ่งมา **โดยที่เราไม่รู้** เราได้รับคำสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ เป็นระบบระเบียบมาจนบัดนี้, เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องกาม เรื่องวัฏฏสงสาร, แล้ว**เราก็มายืนยันว่า นี้เป็นพุทธศาสนา ทั้งที่มันไม่ใช่ของพุทธศาสนา. เรื่องนรกตาม**ที่พวกอื่นเขาพูดกันไว้แล้วก่อนพระพุทธเจ้า เราเอามาว่าเป็นของพุทธศาสนา, **เรื่องสวรรค์**ที่พวกอื่นก่อนพระพุทธเจ้าเขาได้พูดกันไว้แล้วอย่างไร เราเอามาเรียกว่าเป็นพุทธศาสนา; นี่ขี้ตู่ หลับตา, **หลับตาไม่รู้แล้วก็ตู่เอามา.**

อย่าง**เรื่องนรก ที่ว่าอยู่ใต้ดิน** อย่างนั้นอย่างนี้อย่างที่เคยได้ยินได้ฟังนั้นเขาสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า, มัน**ของลัทธิศาสนาฝ่ายฮินดู หรือฝ่ายพราหมณ์ฝ่ายที่มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า.** *พอพระพุทธเจ้าตรัสรู้ท่านบอกว่า นรกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉันเห็นแล้ว;* นี่มันดีกว่า มันสำคัญกว่า มัน**จริงกว่า เป็นสันทิฏฐิโก เป็นอกาลิโก**กว่า; **นี่คือนรกของพุทธบริษัท**; ถ้าพูดอย่างนี้ถูกต้อง, แต่ถ้าไปเอา**นรกใต้ดิน** มาเป็นของพุทธบริษัทแล้ว**มันขี้ตู่**, มันขี้ตู่ ไปเอาของเก่าของเขามาพูด.

เรื่องสวรรค์ ก็เหมือนกันแหละ อยู่บนสวรรค์เป็นชั้น ๆ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้อย่างที่ได้ยินได้ฟังมา อย่างที่เอามายึดถือเป็นหลัก**ใหญ่เรื่องในไตรภูมิพระร่วง** นั่นแหละอย่างนั้น ของที่เขา**มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า**. *พระพุทธเจ้าตรัสว่า สวรรค์อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉันเห็นแล้ว, ทำถูกต้อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นความผาสุกสบาย, นี้เป็นสวรรค์,* มันเห็นได้จริง มันไม่จำกัดเวลามันควบคุมได้ มันจัดการเอาได้. **นี้คือสวรรค์ของพุทธบริษัท** ถ้าพูดอย่างนี้ไม่ตู่ ถ้าเอาสวรรค์ที่เขาพูดกันไว้ก่อนมาเป็นของพุทธ มันก็ตู่.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรื่องกรรม, **เรื่องกรรมนี้** ที่พูดว่า ทำดี - ดี ทำชั่ว - ชั่ว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นั่นเขาพูดอยู่ก่อน ก่อนพระพุทธเจ้า. *พระพุทธเจ้าท่านมาสอนเรื่องกรรมอีกเรื่องหนึ่ง คือว่ากรรมที่จะเลิกล้างกรรมดีกรรมชั่ว กรรมที่จะระงับเสียซึ่งกรรมดีและกรรมชั่ว ไม่ต้องดีไม่ต้องชั่ว ไม่ต้องเวียนว่ายไปตามดีตามชั่วอีกต่อไป*, **นี้คือกรรมในพุทธศาสนา.** ส่วนกรรมที่ว่า ทำบาปอย่างนั้นได้ผลอย่างนี้ ทำดีอย่างนี้ได้ผลอย่างนี้ เอามาเชิดชูกันว่าเป็นพุทธศาสนา เป็นเรื่องใหญ่โตไปเลย เขียนเป็นตำหรับตำราไปเลย; **นั้นไม่ใช่พุทธศาสนา เพราะว่าเขาสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า**. ถ้าเอากรรมนั้นมาเป็นพุทธศาสนาแล้วมัน ก็ตู่ ตู่คนที่เขาสอนไว้ก่อน เขาหลับตาตายไปหมดแล้ว ไม่คิดว่าคนข้างหลังจะมีใครตู่.

ทีนี้ก็เรื่อง**เวียนว่ายตายเกิด** ถ้าคนคนเดียวกันนั้นตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด คนคนเดียวกันนั้นแล้ว **เป็นลัทธิหนึ่งที่สอนอยู่แล้วก่อนพุทธศาสนา** มีตัวตนคนเดียว **ตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิดไม่มีสิ้นสุด, นั่นเป็นเรื่องนอกพุทธศาสนา เขาเรียกว่าเกิดใหม่**. ถ้า**พุทธศาสนาไม่มีคน ไม่มีตัวตนชนิดนั้น มีแต่เรื่องของปฏิจจสมุปบาท** ปรุงแต่งให้เกิดความคิดว่าตัวตน ๆ เป็นครั้งเป็นคราว, แล้วก็ไม่มีคนคนเดียวกันที่เวียนว่ายอย่างนั้น, นี้เป็นพุทธศาสนา เรียกว่าเกิดใหม่ก็ได้, คือมัน**เกิดเรื่องเฉพาะครั้งคามกฎของอิทัปปัจจยตา.** ฉะนั้น**เรื่องกรรมที่ไม่ใช่พุทธศาสนา** แล้วเอามาว่าเป็นพุทธศาสนา นี้เป็นเรื่องขี้ตู่, **เรื่องเวียนว่ายตายเกิดของคนคนเดียว ไม่ใช่พุทธศาสนา** เอามาสอนว่าเป็นพุทธศาสนา มันก็**เป็นเรื่องขี้ตู่.**

แต่แล้วเรื่องนี้ก็น่าเห็นใจที่ว่า ตำหรับตำราเขาเขียนกันอย่างนั้นทั้งนั้น **โดยเฉพาะหนังสือพุทธศาสนาที่ฝรั่งเขียน**เดี๋ยวนี้ เขียนอย่างนี้ทั้งนั้น **เรื่องกรรม**และ**เรื่องเกิดใหม่ เอาของฝ่ายพราหมณ์ฝ่ายฮินดูมาใส่ว่าเป็นของพุทธ.** พอเรา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

บอกเขา เขาก็เชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง เราบอกว่าอย่างนี้ไม่ใช่พุทธดอก กรรมอย่างนี้เกิดใหม่อย่างนี้ไม่ใช่ของพุทธ. ฉะนั้น **หนังสือเล่มใหญ่ ๆ** ที่ฝรั่งเขียน หรือชาวอินเดียเขียน ที่เป็นนักศึกษา เป็นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาเขียน **เป็นหนังสือภาษาฝรั่ง**เล่มใหญ่ ๆ นั้น **จะมีบทที่ผิด ขี้ตู่อย่างยิ่งอยู่บทหนึ่งเสมอ คือเรื่องกรรมและการเกิดใหม่, ไม่ใช่ของพุทธศาสนา มาเขียนว่าเป็นพุทธศาสนา,** นี่เรียกว่า **เป็นเรื่องตู่.**

เรื่องสังสารวัฏฏ์ ศาสนาอื่นที่มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า **เขาว่า** คนคนนั้นแหละ **คนคนเดียวนั้น มันตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด, ตายแล้วเกิด** คนคนเดียวนั้นเรียกว่าสังสารวัฏฏ์. แต่**สังสารวัฏฏ์ในพุทธศาสนาก็คือว่า กิเลสให้ทำกรรม - กรรมให้ได้ผลกรรม - ผลกรรมทำให้เกิดกิเลส,** กิเลสทำให้กรรม - กรรมทำให้มีผลกรรม - ผลกรรมทำให้เกิดกิเลส - วนอยู่อย่างนี้, นี่คือสังสารวัฏฏ์, มันคนละเรื่องกัน **ถ้าไปสอนสังสารวัฏก์แบบนั้น มันก็ไปเอาของพวกอื่น ที่ไม่ใช่พุทธศาสนา** และสอนกันอยู่ก่อนพุทธศาสนา มากล่าวว่าเป็นพุทธศาสนา **เป็นคนขี้ตู่.**

นี่ที่อาตมาได้บอกในตอนต้นว่า เราเด็ก ๆ คลอดออกมา ก็ต้องรับคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ที่เขาสอนให้; ถ้าเขาเอาเรื่องที่ไม่ใช่พุทธมาสอนให้เป็นพุทธ เราก็รับเอาไว้โดยเข้าใจว่าเป็นพุทธ. แต่เอาเถอะ เห็นว่า **ยังดี จะเชื่ออย่างนั้นแม้ไม่ใช่พุทธ-ศาสนาก็ยังดี เพราะว่าเป็นรากฐานของศีลธรรม, เป็นเหตุให้กลัวบาปกล้าบุญได้เหมือนกัน,** แม้เป็นคำสั่งสอนที่ไม่ใช่พุทธศาสนาแท้. แต่ที่สอนกันอยู่ในระดับนั้นอย่างนั้น มันก็มีประโยชน์ ทำให้เด็ก ๆ นี้เกลียดบาปและรักบุญได้เหมือนกัน.

ฉะนั้น ถืออย่างนี้ไปก่อน แล้วก็หนักเข้าก็ค่อย ๆ ไปถึงตัวแท้ ธรรมะแท้ในพุทธศาสนาเอง จึงจะหลุดพ้นได้, หลุดพ้นจากการเวียนว่าย, หลุดพ้นจากกองทุกข์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ได้. **ถ้าถือไปตามแบบที่ตู่ของเขาเอามา แล้วมันไม่มีทางจะหลุดพ้นได้** เพราะว่าเขาได้วางไว้ไม่ถูกต้อง นี้เรียกว่าไม่ตู่.

เรื่องโลกธาตุนี้อีกอย่างหนึ่ง อย่างในคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวถึงเรื่องโลกธาตุนี้ สูงสุดเป็นพรหมโลก ถัดมาเป็นเทวโลก ถัดมาเป็นมนุษยโลก ใต้นั้นลงไปเป็นบาดาล เป็นนรก ใต้นั้นลงไปมีปลา มีปลาตัวใหญ่ ๆ ๔ ตัวหนุนรองอยู่; นี่โดยรายละเอียดอย่างนี้ **อย่างนี้เป็นของพวกอื่น ซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา.** แต่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็ยังเอามาเขียนไว้ ในลักษณะที่ว่าเป็นคำสอนในพุทธศาสนา นี่เรียกว่าเรื่องโลกธาตุ โลกธาตุเป็นอย่างไร มากมายรายละเอียดมากมาย; แต่โดยหลักใหญ่ใจความมันมีอยู่อย่างนี้ ซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา. เราได้ยินมาอย่างนี้ เราไม่มีความรู้อย่างอื่น, เราก็ต้องเชื่ออย่างนี้ไปก่อน. **แต่ถ้าเชื่อเพื่อจะได้ทำบาป เชื่อเพื่อจะทำดีทำบุญแล้วก็ใช้ได้ แล้วก็มีประโยชน์; แต่ก็ไม่พ้นไปจากคำว่าตู่.**

เดี๋ยวนี้เราจะมีฟ้าสางกันเสียที คือจะไม่มีการตู่ รู้ว่าของใครมีอย่างไร มีเท่าไร มีเพื่ออะไร, แล้วของเราจะต้องมีอย่างไร มีเท่าไร มีเพื่ออะไร. มิฉะนั้นแล้วมันก็จะต้องตู่ โดยไม่รู้ตัว แล้วมันจะมีอาการเหมือนกับละเมอ ๆ โดยไม่มีความจริง, **นี่โทษของการตู่ มันก็ดับทุกข์ไม่ได้.**

ทีนี้พอมาต่างคนต่างยืนยันว่า นี้คำสอนของฉัน, นี้คำสอนของฉัน, แล้วก็ทะเลาะวิวาทกัน นี้มันก็เสียหายหนักขึ้นไปอีก.

สิ่งที่เราจะใช้เป็นหลักตัดสินก็คือว่า ถ้าจะเป็นพุทธศาสนาแท้ ไม่ตู่ของใครมา มันต้องมีหลักว่าเป็นสันทิฏฐิโก เห็นได้ด้วยตนเอง; เช่นนรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า ไม่เห็นได้ด้วยตนเอง. แต่ถ้านรกสวรรค์อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ได้ด้วยตนเอง รู้สึกได้ด้วยตนเอง สัมผัสได้ด้วยตนเอง ชิมรสได้ด้วยตนเอง, นี้**เป็นสันทิฏฐิโก** ดังนั้นจึงเป็นพุทธศาสนา, แล้วก็**เป็นอกาลิโก** ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ลองทำผิดเดี๋ยวนี้ก็มีนรกเดี๋ยวนี้, ทำถูกเดี๋ยวนี้ก็มีสวรรค์เดี๋ยวนี้ ที่นี่เดี๋ยวนี้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างนี้**เป็นอกาลิโก,** แล้วพิสูจน์ให้เห็นได้ มา มา มาดู มาดู มันอย่างนี้ ๆ นี่คือ**เอหิปัสสิโก.**

ถ้ามีลักษณะเป็นสันทิฏฐิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก อย่างนี้ นี้เป็นพุทธศาสนาแท้ แสดงเหตุปัจจัยอยู่ครบถ้วน, เห็นเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ อยู่อย่างครบถ้วน แล้วเราก็สามารถจะเกี่ยวข้องได้ ด้วยการเข้าไปควบคุมได้; ไปจัดไปทำไปปรับปรุงอะไรได้ มันดีตรงนี้ คือ**เรามีความรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา** เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้, แล้วก็จัดแล้วก็ทำ ให้ได้รับประโยชน์ตามที่เราต้องการได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้, นี่มันดีที่ตรงนี้

กรรมเก่าที่ได้ทำมา เราก็สามารถที่จะทำให้เลิกไปได้ โดยการทำกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง; **นี่ของที่ว่าไม่ตู่ ของแท้ของจริงของชาวพุทธ.** เมื่อพวกอื่นต้องเป็นไปตามกรรม เวียนว่ายไปตามกรรม; ชาวพุทธสามารถที่จะทำการเพิกถอนกรรมเหล่านั้นให้หมดกรรม เป็นผู้หลุดพ้นอย่างแท้จริง. ถ้ายังไม่หลุดพ้นจากการเกี่ยวข้องของกรรมครอบงำของกรรม ยังไม่ใช่ความรอด ยังไม่ใช่ความหลุดพ้น; **จะให้เป็นความรอดที่แท้จริง** เป็นความหลุดพ้นที่แท้จริง **ต้องหลุดพ้นไปจากกรรม, หลุดพ้นไปจากผลของกรรม, หลุดพ้นจากเหตุที่จะเป็นเหตุให้ทำกรรม** นี้หลุดพ้นกันหมด นี่คือฟ้าสางทางไม่ตู่.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนช่วยศึกษาดูให้ดี ๆ แล้วจำไว้ให้แม่นยำว่า *อะไรที่เขาพูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า ก็ให้เป็นของเก่าไปเลย.* **พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตู่ สิ่งใด**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่เขาพูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า ก่อนพระองค์. **พระองค์จะบอกทันทีว่า** *เอส ธมฺโม สนนฺตโน,* นี่ช่วยจำคำนี้ไว้ด้วย, จำไว้ให้ดีว่า *เอส ธมฺโม สนนฺตโน*. **ถ้าพระพุทธเจ้าตรัสประโยคนี้ที่ตรงไหน ก็ให้เป็นรู้เถอะว่า พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า นี้เป็นของเก่า, เก่าก่อนพระองค์** : เรื่องเวรโดยเฉพาะเรื่องเวร : *น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมนฺตีธ กุทาจนํ อเวรา น จ สมฺมติ เอส ธมฺโม สนนฺตโน* **มีหยอดท้ายว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน,** แล้วก็นั้นแหละแปลว่าของเก่าของเขาที่มีอยู่ก่อนพระองค์. **พระองค์เอามาตรัสอีก** *ในพระบาลีเราจะพบบ่อย ๆ ถ้ามีคำว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน.*

ฉะนั้นจะต้องรู้ไว้ว่า เช่น ว่าศีลห้า ที่เราถือกันอยู่นี้ มันจะมีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป. **ศีล ๕ ประการนี้ เป็นเอส ธมฺโม สนนฺตโน** พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว**ก็ยอมรับ เอามากล่าวสอนสืบๆ ต่อกันมา,** ลักษณะของ *เอส ธมฺโม สนนฺตโน* เป็นอย่างนี้. **พระพุทธเจ้าไม่ใช่นักตู่,** ท่านไม่ดู **ท่านจะบอกว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน เสมอ.**

เอาละ เป็นอันว่า **เราอย่าเผลอ ยืนยัน**สิ่งที่ไม่ใช่ของพุทธแท้ว่าเป็นของพุทธ ; **ถ้าเป็นของเก่าก็เป็นของเก่า,** แล้วถ้าเราไม่แน่ใจเราอย่าไปยืนยันว่าพุทธหรือไม่พุทธ เพราะว่าเราเป็นคนใจกว้าง **จะเป็นพุทธหรือจะไม่พุทธ ถ้าดับทุกข์ได้แล้วใช้ได้ทั้งนั้น**. ฉะนั้นจงจำไว้เถอะว่า ถ้า**มันดับทุกข์ได้แล้วยอมรับทั้งนั้น** จะเป็นใครกล่าวก็ได้. นี่ความมีใจกว้างของพระพุทธเจ้า หรือของพุทธศาสนา ; ฉะนั้นจึงไม่มีทางที่จะไปตู่ใครที่ไหน ถ้าว่าเป็นการปฏิบัติที่ดับทุกข์ได้แล้ว ยอมรับว่าถูกต้องและยอมรับปฏิบัติ เลยเรา**ไม่ต้องเป็นคนขี้ตู่,** นี่เรื่องที่ ๒.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางวัฒนธรรมประเพณี.

ทีนี้เรื่องที่ ๓ **ฟ้าสางทางวัฒนธรรมประเพณี,** ทางวัฒนธรรมขนบ-ธรรมเนียมประเพณี เรียกว่า ฟ้าสางทางวัฒนธรรม**. สิ่งที่มนุษย์พบว่าทำอย่างนี้ดีกว่า** ทำอย่างนี้ดีกว่า แล้วก็**ทำสืบ ๆ กันมา นี้เรียกว่าวัฒนธรรม,** แล้ว**เมื่อทำจนชิน จนเป็นของประจำบ้านประจำเรือนไปแล้ว ก็เรียกว่าขนบธรรมเนียมประเพณี** เป็นชั้นที่ปลีกย่อย.

เรื่องถ้อยคำนี้ลำบาก บัญญัติไว้ไม่ค่อยตรงกันนัก แต่เราเอาเป็นหลักกว้าง ๆ ว่า **ที่มันเป็นไปเพื่อความเจริญของมนุษย์ แล้วก็เรียกว่าวัฒนธรรม;** เช่น วัฒนธรรมตั้งต้นเมื่อมนุษย์รู้จักทำไถ ไถนา อย่างนี้เป็นต้น พวกฝรั่งเขาว่าอย่างนั้น จุดตั้งต้นของวัฒนธรรมคือไถสำหรับไถนา.

ทีนี้อะไร **ทุกอย่างที่มนุษย์ได้พบดีขึ้น ๆ ดีขึ้น จนกระทั่งอยู่บ้านอยู่เรือน** รู้หนังสือรู้หนังหา มีศาสนามีอะไรต่าง ๆ นี้ **เป็นวัฒนาธรรมทั้งนั้น,** ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่วัฒนาธรรม ถ้ามันเป็นเครื่องเจริญของมนุษย์ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่วัฒนธรรม; แต่เดี๋ยวนี้เขามาแยกกันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ด้วยความประสงค์อย่างอื่น, แต่โดยเนื้อแท้ของเรื่องแล้ว ทุกอย่างที่เป็นความจริงของมนุษย์ก็เรียกว่าวัฒนธรรม.

แม้**ศาสนานี้ก็เป็นวัฒนธรรม** แต่มันมาอยู่ในรูปอย่างนี้ เราเรียกว่าศาสนา; เพราะว่าศาสนาก็เป็นเครื่องทำความเจริญของมนุษย์ วิชาความรู้ การฝึกฝนหรืออะไรที่ทำให้มนุษย์ดีขึ้นกว่าแต่เก่า แล้วก็เรียกว่าวัฒนธรรม. ศาสนาที่อยู่ในรูปวัฒนธรรมนี้หรือถอดรูปมาจากศาสนา วัฒนาธรรมที่ถอดรูปมาจากศาสนา ขนบ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ธรรมเนียมประเพณีที่ถอดรูปออกมาจากศาสนา ที่เราประพฤติกระทำกันอยู่; เช่นให้ทานจนเป็นประเพณี นั้นมันก็คือศาสนาที่มาอยู่ในรูปของวัฒนธรรม และเป็นประเพณี.

สิ่งที่เรียกว่า **ขนบธรรมเนียมประเพณี**มีอยู่มาก **มีมูลรากมาจากศาสนา,** ในตอนหลังนี้มีมูลรากมาจากศาสนา, เมื่อวัฒนธรรมมันเจริญจนมีศาสนา แล้วหลักศาสนามาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมปลีกย่อยอย่างนั้นอย่างนี้อย่างโน้น มากมายจนนับไม่ไหว; เรามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถอดรูปออกมาจากศาสนา มาประพฤติกระทำกันอยู่ ตามที่มันมีประโยชน์ หรือจะพูดว่าตามที่จำเป็นก็ได้ ถ้าไม่ทำมันจะยุ่ง. ขนบธรรม-เนียมประเพณีเหล่านี้ **ถ้าเราไม่ทำตามแล้วมันจะยุ่ง หรือจะต้องเป็นทุกข์** หรือกระทั่งจะต้องวินาศฉิบหายก็มี, อย่าไปทำเล่นกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม.

วัฒนธรรมมันครอบงำจิตใจ, กฎหมายมันไม่ครอบงำจิตใจเหมือนกับวัฒนธรรมหรือศาสนา. ถ้ามีวัฒนธรรมมีศาสนา มันกุมจิตใจของคนคนนั้นไว้ได้ ถ้ามีแต่กฎหมายจับไม่ได้ไม่เป็นไร กฎหมายก็เลยไม่ค่อยมีใครกลัว เพราะถ้าจับไม่ได้ไม่เป็นไร จับได้ก็จ้างพยานเท็จมาก็ยังมีทางเอาตัวรอดได้; แต่ถ้าว่าเป็นเรื่องบุญเรื่องบาปเรื่องนี้มันไม่ได้. ฉะนั้นเรื่อง **วัฒนธรรม** หรือ **ศาสนาจึงเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งกว่า** ที่ว่าเราจะต้องจัดให้ถูกต้อง ต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้อง.

ฉะนั้นขอให้รู้ว่า **ศาสนานั้นมาอยู่ในรูปของวัฒนธรรมขนบธรรเนียมประเพณี,** หรือจะมองกลับว่า วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีมันถอดรูปออกมาจากศาสนาสำหรับพวกเราก็คือพุทธศาสนานั่นแหละ. ไปดูเถอะขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรบ้าง ที่มันไม่ถอดรูปออกมาจากศาสนา ซึ่งมีหลักเกณฑ์ชัดเจนว่า มันต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขเกื้อกูลแก่กันและกัน ทุกอย่างเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

หลักธรรมะที่อยู่ในรูปขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ มันมาใกล้ชิดกับเราถึงหัวใจทีเดียว, ที่เป็นกฎหมายเป็นอะไรทำนองนั้นมันอยู่ข้างนอก ๆ ไม่เข้าถึงหัวใจของเราดอก เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่หยาบมากกว่า. นี่เราเป็นเนื้อตัวกันมาจนบัดนี้ตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องแม่ มันเป็นมาได้ด้วยอำนาจของศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี.

เรื่องกฎหมายนั้นถ้าเราไม่ทำผิดอะไร, ก็ไม่มีความหมายอะไร แต่ถ้า**ศาสนาหรือวัฒนธรรมนี้ ถ้าเราไม่ทำมันจะมีโทษ คือจะหาความสงบสุขไม่ได้**, ถ้าเราไม่ทำตามที่ควรจะทำ มันจะกลายเป็นความผิด แล้วมันจะหาความสงบสุขไม่ได้. เรื่องกฎหมายถ้าเราไม่ทำเราก็ไม่ผิด, แล้วก็ไม่มีอะไรไม่มีปัญหาอะไร มันไม่มีปัญหาสำหรับคนดี ๆ ที่ไม่ทำชั่ว. แต่ว่าทางศาสนานี้ยังไม่พอ แม้ว่าเราจะไม่ได้ทำชั่ว เราทำดีอยู่นี่แหละ; แต่**ถ้าเราโง่** โง่เรื่องธรรมชาติ เรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตายเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, **เราจะต้องเป็นทุกข์**; ฉะนั้นจึงมีขนบธรรมเนียมประเพณี ที่จะป้องกันความทุกข์ในส่วนอันลึกซึ้งละเอียดนี้.

ทีนี้**เรามีสิทธิ ที่จะชำระสอบสวนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี,** เรามีความชอบธรรม มีความยุติธรรม มีความถูกต้อง ที่เราจะต้องชำระสอบสวนขนบ-ธรรมเนียมประเพณีของเรา **ให้ถูกต้องให้สะอาดอยู่เสมอ**. เรามีสิทธิตามธรรมชาติ, มีความถูกต้องตามธรรมชาติ, เราจะต้องคอยระมัดระวัง ให้ขนบธรรมเนียมประเพณีของเราถูกต้องอยู่เสมอ; **เพราะว่ามันอาจจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างที่มันไม่สมบูรณ์** คือมันอาจจะขึ้นอยู่กับเวลา, เมื่อเวลามันเปลี่ยนแปลง มันก็ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างนี้เป็นต้น. แต่ถ้ามันสมบูรณ์ มันไม่ขึ้นอยู่กับเวลา ส่วนนี้มันก็ไม่ต้องชำระชะล้างหรือสอบสวนอะไรกัน; แต่ส่วนที่มันยังขึ้นอยู่เวลา เป็นต้นนั้น ยังจะต้องชำระชะล้างสอบสวน. และเพราะว่ามนุษยโลก โลกมนุษย์ปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงอย่างเร็วอยู่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตลอดเวลา ฉะนั้น **ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้มันจะต้องได้รับการมองดู สอบสวน** สอบสวน, เหมือนกับทำสังคายนา เขาเรียกว่าสอบสวน ดูอยู่ตลอดเวลา.

เดี๋ยวนี้อะไร ๆ มันก็เร็ว อะไร ๆ มันก็แพง เพราะมันเร็ว เวลามันก็แพง แรงงานมันก็แพง; เพราะว่ามันกำลังเปลี่ยนแปลงไปโดยเร็ว **นี่เราจะต้องปรับปรุงให้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของเรานี้ทันกันเลย ทันกันกับความเปลี่ยนแปลงของเวลา.** ฉะนั้นเราก็มีสิทธิที่จะทำ อย่าไปกลัวอะไรอยู่ เพราะเราทำเพื่อเรานี่ อย่างน้อยเราก็ทำเพื่อเรา, เราก็มีสิทธิที่จะเลือกที่มันเหมาะแก่เรา.

เราก็ได้ทำไปแล้วบางอย่าง ไม่ใช่ว่าอวดดี ว่าเราที่นี่เราก็ได้ทำไปแล้วบางอย่าง เป็นการปรับปรุงแก้ไขซ่าระเกี่ยวกับวัฒนธรรม เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม เกี่ยวกับประเพณี อย่างเล็ก ๆ อย่างเล็ก ๆ ที่สุด เราก็มีสวดมนต์แปล ซึ่งเขาไม่ชอบสวดมนต์แปล ไม่มีสวดมนต์แปล. **ไม่มีประเพณีสวดมนต์แปล เราก็ได้ทำให้มีประเพณีสวดมนต์แปลขึ้นมา;** แล้วเราก็รู้ได้ด้วยตนเองว่า มันมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ถ้าใครได้รับประโยชน์ ก็ควรจะพอใจ เพราะว่าเราได้ทำให้มันได้รับประโยชน์ มีประเพณีว่าสวดมนต์แปล. แล้วก็สำนวนนี้เสียด้วย สำนวนที่ฟังง่าย ๆ แบบวัดนี้ด้วย แล้วก็มี **กรวดน้ำแปล** มันก็ดีกว่าที่จะว่าบึมบำ ๆ ไปโดยไม่รู้ว่าอะไร. นี่เรียกว่ากรวดน้ำแปล มันก็ต้องมีประโยชน์ ใครจะมาหาว่าเลิกประเพณี ลบล้างประเพณีตั้งประเพณี ไม่ถูก ทั้งนั้น, มันอยู่ที่ว่ามีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ **ถ้ามันมีประโยชน์มันก็ถูกแล้ว.**

เราอาราธนาศีล ๕ ศีล ๘ ได้คราวเดียวกัน มันยังไม่เคยมีนะ, ลองสืบถามดู ในหลักฐานประวัติศาสตร์ก็ไม่เคยมี เราแหละอุตริเป็นคนอุตริ อาราธนาศีล ๕ ศีล ๘ แฝดกัน, แล้วก็ตัดสินดูสิว่า มันมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ถ้ามัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มีประโยชน์มันก็ถูกทั้งนั้นแหละ มันก็ถูกต้อง ไม่ต้องเถียงกันให้เสียเวลา, มันได้ประโยชน์และมันเป็นการประหยัด.

ที่มันมีแต่เทศน์บนธรรมมาสน์นั่น **ถ้าธรรมะแล้วก็ต้องเทศน์,** ถ้าเป็นเรื่องธรรมะก็ต้อง**เทศน์บนธรรมมาสน์**. อาตมานี่กล้า กล้าพูดแบบปาฐกถา แต่ก่อนนี้เขาจะมาปาฐกถากันแต่เรื่องโลก เรื่องไม่ได้เกี่ยวกับธรรมะ, เขาปาฐกถา เขาเรียกว่าปาฐกถา. **เรานี่ไปจับเอาปาฐกถามาใส่เข้ากับธรรมะ,** แล้วปาฐกถาธรรมะ. ครั้งแรกเขาก็เห็นว่าอุตริแหวกแนว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ไปแสดงปาฐกถาธรรมะที่กรุงเทพ ฯ ชุดพุทธธรรม วิถีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม แล้วก็ไปแสดงเป็นรูปแบบปาฐกถา ขึ้นเป็นปาฐกถา ลงเป็นปาฐกถา บางแห่งก็ยืนแสดง **เขาว่าผิดวินัยเป็นอาบัติ** ก็ตามใจสิ มันก็ได้มีการแสดงปาฐกถาธรรมขึ้นมาแล้ว. ถ้ามันพิสูจน์ด้วยความมีประโยชน์ ก็จะต้องเรียกว่าเป็นถูกต้องและมีเหตุผล, **เรามีวิธีปรับปรุงให้เป็นประโยชน์ : การแปลภาษาบาลี แปลแล้วฟังไม่รู้เรื่องนั้นเราไม่เอา**; ถ้าสำนวนเราแปล ต้องอ่านแล้วฟังรู้เรื่อง ชัดเจน นี้เรียกว่ามันปรับปรุง,

แล้ว**เรากล้าสอนสิ่งที่คนแก่คนเฒ่าเขาห้ามไม่ให้สอน. เรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตานี้.** อาตมาก็ไปที่กรุงเทพ ฯ ตอนแรก ๆ *พระเถระผู้ใหญ่ท่านเอ็นดูท่านเรียกตัวไปห้ามว่า อย่าสอนเรื่องอนัตตาเรื่องสุญญตาให้มันมากนัก เพราะเขาถือกันว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ควรสอนแก่ประชาชน*. **ไม่รู้จะรอไว้ทำไม** เรามันก็ดื้อ **เราก็จะสอนเรื่องอนัตตาเรื่องสุญญตามากขึ้น ๆ,** จนเดี๋ยวนี้ไม่มีใครเห็นว่ามันเป็นเรื่องที่ฝืนหรือเป็นเรื่องที่ผิด. **ทุกคนสมัครที่จะเรียนเรื่องสุญญตา เรื่องอนัตตากันให้เต็มที่.** นี่เรากล้าปรับปรุง กล้าดื้อดึง ไม่เชื่อฟังคำของคนเฒ่าคนแก่, *เขาว่าอย่าสอนเรื่องโลกุตตระ อย่าสอนเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น คนมันจะบ้ากันเสียหมด*; **นั้นมันอยู่ที่คนสอน** ต่างหากเล่า; เพราะว่าเอามาสอนไม่ถูกวิธี มันก็อาจจะเป็นบ้าจริง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เหมือนกัน สอนเรื่องอนัตตา เรื่องโลกุตตระ เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น เรื่องจิตว่าง เรื่องอะไรต่าง ๆ นี้.

เป็นอันว่า **เราก็ได้ทำให้มันมีอาการฟ้าสาง ทางขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นมาแล้ว แล้วก็พิสูจน์ความมีประโยชน์แล้ว ก็ควรจะแน่ใจ.**

ทีนี้อาตมาอยากจะขอร้องต่อไปว่า ยังมีอะไรบางอย่างที่ควรจะทำต่อไปอีกเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ขอให้ฟังให้ดี ๆ เพิ่มขึ้นมา :-

ขอให้มีขนบธรรมเนียมประเพณี ทำอโหสิกรรมลับหลังประจำวัน, ทำอโหสิกรรมแก่เจ้ากรรมนายเวรลับหลังเขา แล้วทำทุกวัน; พอค่ำลง นึกดูว่ามีคู่อริเจ้ากรรมนายเวร ขัดขวางกันอยู่โดยทางความคิดเห็น หรือทางการกระทำอะไรก็ตาม เป็นคู่ขัดขวาง เป็นเจ้ากรรมนายเวร เราก็จะอโหสิกรรม จะยกเลิก, ในส่วนฝ่ายเรานี้จะยกเลิก ไม่ให้มีอะไรเหลือเป็นข้อข้องใจ เป็นข้อขัดขวาง เป็นข้อมุ่งร้าย.

ทุกวัน เวลาจะนอนโดยเฉพาะ แนะนำว่า**เวลาจะนอนให้ทำพิธีอโหสิกรรม แก่คนที่เป็นคู่เวรเล็ก คู่เวรใหญ่** คู่เวรน้อย คู่เวรนิด อะไรก็ตาม ที่ว่าเราไม่อาจจะไปพูดกับเขาได้ก็ได้ เพราะมันไม่อยู่ในวิสัยที่จะไปพูดจาปรับปรุงความเข้าใจกันได้, เราก็ทำลับหลัง, ไม่รู้ดอก ฝ่ายคุณไม่รู้ แต่ฝ่ายฉันนี้ขอลบล้างหมด ขอลบล้างบาปกรรมเวรกรรมอะไรต่าง ๆ ให้เกลี้ยงไปทุกวัน ๆ ทุกเวลาที่จะนอน ถ้ามันยังเหลือเรียกว่าเราจะมีประเพณี อโหสิกรรมให้แก่ศัตรูลับหลังอยู่เป็นประจำทุกวัน ๆ นี่เรียกว่าเราจะมีประเพณี อโหสิกรรมให้แก่ศัตรูลับหลังอยู่เป็นประจำทุกวัน ๆ นี่อย่างหนึ่งแล้ว.

นี้เรา**จะมีประเพณีขอโทษพระรัตนตรัยเป็นประจำวัน,** ที่จริงมันก็ทำอยู่แล้ว แต่มันทำแต่ปาก *กาเยน วาจาย ว เจตสา วา ฯ* นั้นมันว่าแต่ปากไม่ดี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พอจะนอนก็มานึกถึงว่า ได้ทำอะไรผิดพลาดไป ก็รู้ว่าเป็นการล่วงละเมิดพระรัตนตรัย ก็ขออภัย เสียใจ สลดใจ เปลี่ยนใจ สำนึกบาปที่ได้กระทำ ทำกับหมอนก็ได้ เพราะว่ามันจะนอน กราบหมอนก็ได้ แต่ว่าขออภัยพระรัตนตรัย.

โดยที่มีหลักว่า ไม่ว่าอะไร ถ้ามันเป็นความผิดพลาด แม้แต่นิดเดียว, แม้แต่นิดเดียว, **แม้แต่นิดเหลือประมาณนิดเดียว ก็จะถือว่าเป็นการละเมิดพระรัตนตรัย,** แม้ว่าวันนี้จะได้ทำอะไรหวัดหรือหยาบไปคำหนึ่ง ทำกับหมากับแมวก็ได้เอาสิ มันทารุณกับสุนัขและแมวไปสักนิดหนึ่งวันนี้ ก็ถือว่า นี้มันเป็นการละเมิดเหยียดหยามพระพุทธเจ้า ผู้สั่งสอนให้มีเมตตากรุณา. เหมือนหลักที่อาตมาเคยกล่าวอยู่เสมอว่า ไปกินเหล้านั้นแหละมันดูถูกพระเจ้า คนกินเหล้านั้นดูถูกพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านสอนไม่ให้กินเหล้า ล้อเลียนพระพุทธเจ้า ซึ่งขอร้องไม่ให้กินเหล้า ขนาดนั้นมันมากไปแล้ว มันมากไปแล้ว มันต้องขอโทษแล้ว. เดี๋ยวนี้เราทำผิดแม้แต่เพียงว่า ทำความเลวนิด นิดที่สุดเลย ซึ่งมันจะต้องมี เช่นเป็นคนโมโห พูดดัง พูดหยาบอะไรขึ้นมาวันนี้สักคำหนึ่ง ตวาดใครเข้าไปสักคำหนึ่ง เป็นความผิด.

ความผิดนี้เป็นการดูหมิ่นดูถูกพระพุทธเจ้า ผู้ทรงขอร้องไม่ให้ทำอย่างนั้น, แล้วก็ดูถูกดูหมิ่นพระธรรม ซึ่งมีหลักว่าไม่ให้ทำอย่างนั้น, แล้ว**ก็ดูถูกดูหมิ่นพระสงฆ์** ซึ่งพระสงฆ์ทั้งหลายท่านรวมกันปฏิบัติอย่างนั้นอยู่, พระสงฆ์กี่หมื่นองค์กี่แสนองค์ในโลก ท่านถือหลักปฏิบัติอย่างนี้อยู่. พอเราไปทำอย่างนั้นก็ดูถูกพระสงฆ์. ฉะนั้นในวันนี้ด่าใครเข้าสักคำหนึ่ง โมโหใครเข้าสักคนหนึ่ง, ก็เรียกว่าดูถูกพระพุทธเจ้าผู้สอนอย่างนั้น, ดูถูกพระธรรมซึ่งมีหลักเกณฑ์อย่างนั้น, ดูถูกพระสงฆ์ซึ่งท่านรวมกันปฏิบัติอยู่อย่างนั้น; เรียกว่าคนนั้นดูถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครบทั้ง ๓ แล้ว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พอจะนอน มันควรจะคิดบัญชี มากราบหมอน ว่าได้ดูหมิ่นดูถูกละเมิดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยโมหะ ด้วยความเป็นคนโง่ ความเป็นคนเขลา ความเป็นคนพาล ความเป็นคนหลง โดยไม่เจตนา หรือโดยเจตนา. **นี้ขอสำนึก**บาป ขอสำนึกบาป, **ขอแสดงความเสียใจอย่างยิ่ง ละอายอย่างยิ่ง**, ขอสำนึกบาป ขอโทษพระรัตนตรัย จะว่าคำบาลีอย่างที่เขามีให้ว่าก็ได้เหมือนกัน แต่ไม่ว่าก็ได้; แต่ขอให้นึกให้ครบถ้วน ว่าวันนี้ได้มีการกระทำชนิดที่เป็นการลบหลู่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แม้แต่นิดหนึ่งแล้ว นิดหนึ่งแล้ว ถ้ายิ่งมากแล้ว ไม่ต้องสงสัยดอก ยิ่งต้องขอโทษเป็นการใหญ่. แต่ว่านิดหนึ่งแล้ว ซึ่งรู้สึกว่าตัวเองก็เกลียดตัวเองแล้ว **ถ้ามันเป็นเรื่องความผิดแล้ว ความสำนึกมันจะเกิดขึ้น**ในตัวทันทีว่า มันเลวแล้ว มันผิดแล้ว, นี่ขอโทษพระรัตนตรัยเป็นประจำ.

นี่ให้มีขนบธรรมเนียมประเพณีของเราขึ้นมาเอง ในครอบครัวของเรา ลูกหลานของเรา ชวนกันประพฤติปฏิบัติ ที่ว่า **อโหสิกรรมลับหลังศัตรูอยู่ทุกวัน, ขอโทษพระรัตนตรัยอยู่ทุกวัน.** นี้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่อาตมาขอเสนอว่าควรจะทำให้มีขึ้น, มันไม่ค่อยจะมี ควรจะทำให้มันมีขึ้น ให้มันชัดเจนลงไปเลย, เรียกว่า **เหมือนกับปลงอาบัติประจำวัน** เหมือนกับว่าเป็นพระแล้วเขาปลงอาบัติประจำวัน เขาสำนึกบาป เขาทำคืน โทษที่ได้ทำ ได้แล้วเป็นประจำวันแสดงอาบัติทุกวัน; แม้จะไม่ชัดแจ้งว่าได้ทำอะไรลงไป แต่ก็พอจะรู้สึกว่า ได้ทำอะไรซึ่งไม่น่าดูเข้าอย่างหนึ่งแล้วก็เอามาแสดงอาบัติ.

นี้โดยหลักขนบธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ อีก เช่นว่า เข้าพรรษามีการทำวัตร *อุกาส วนฺทามิ ภานฺเต* นี้ อันนี้อาตมาชอบมาก แล้วก็แนะนำภิกษุสามเณรทั้งหลายให้ถือจนตลอดชีวิต. *ความหมายของการทำวัตรเข้าพรรษา อุกาส วนฺทามิ ภนฺเต -ข้าพเจ้าขอแสดงความเคารพแก่ท่าน, สพฺพำ อปราธำ ขมถ เม ภนฺเต -ข้าพเจ้าขอ*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อภัยโทษต่อท่าน, มยา กตำ ปุญฺญำ สามินา อนุโมทิตพฺพำ – ข้าพเจ้าขอแลกเปลี่ยนส่วนบุญกับท่าน.

นี้เราเองก็ดี ลูกเด็ก ๆ ก็ดี สอนให้เขามีหลัก ๓ อย่างนี้ ว่าเราจะเคารพอ่อนน้อมผู้ที่ความอ่อนน้อม. **เราจะขอโทษและจะอดโทษเมื่อรู้สึกว่ามีโทษ,** แล้วเราจะแลกเปลี่ยนส่วนบุญความดีซึ่งกันและกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่หวงแหน, ให้ทุกคนมีการกระทำ ตามความหมายของภิกษุสามเณรที่ทำวัตรเวลาเข้าพรรษา *อุกาส วนฺทามิ ภนฺเต* **หนึ่ง แสดงความเคารพ, สอง ขอโทษและอดโทษ สามแลกเปลี่ยนส่วนบุญหรือความดี.**

ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ ควรจะจับตัวเด็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ มาอธิบายให้ฟัง แล้วให้เขาทำอยู่ตามโอกาสที่สมควร จะเดือนละครั้ง สองเดือนครั้ง หรือโอกาสไหนที่ควรจะทำ; เหมือนกับพระจะเข้าพรรษาก็ทำวัตรนี้ วันไหนเหมาะ ๆ เอาลูกเด็ก ๆ มา ให้ว่าคำเหล่านี้ คือว่า ขอแสดงความเคารพ ขออภัยโทษ ขอโทษและขอแลกเปลี่ยนส่วนบุญ จะว่าบาลีได้ก็ยิ่งดี.

ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ ควรจะขยายตัวออกไปจากที่มีอยู่แต่ในวัด ให้ออกไปทั่ว ทั่วบ้านทั่วเมืองเลย ว่าเราจะเคารพซึ่งกันและกันตามสมควร เราจะขอโทษและอดโทษ ; เพราะว่าเป็นธรรมดา คนมันต้องมีเผลอ มีพลาด มีเจตนาไม่มีเจตนาก็ตาม, ล่วงเกินด้วยจิต ด้วยการกระทำ ด้วยวาจา ก็ตามขอโทษแหละ. ถ้าทำได้ทุกวันเป็นการดี **เด็ก ๆ จะมาเคารพบิดามารดาวันละครั้ง,** แล้วขอโทษ ถ้ามันมีอะไรล่วงเกินโดยไม่รู้ก็ดีไม่รู้ก็ดี, แล้วก็แลกเปลี่ยนส่วนบุญว่า วันนี้ได้ทำอะไรดี ขอให้แม่ให้พ่อได้มีส่วนด้วย. พ่อแม่ทำอะไรดีวันนี้ขอให้ลูกมีส่วนด้วย ว่ากันอย่างนี้วันละ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ครั้งก็ยังดี มันจะเพาะปลูกนิสัยที่ประเสริฐที่สุดให้แก่ลูกเด็ก ๆ และให้แก่คนทุกคนในครอบครัว.

นี่เรียกว่าอยู่ด้วย **ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นหัวใจของพุทธ-ศาสนา ต้องอ่อนน้อมและเคารพ ต้องขอโทษและอดโทษ; เขาขอโทษแล้วต้องอดโทษ แล้วเราก็เป็นผู้ที่พร้อมที่จะขอโทษเสมอ** ไม่เกี่ยงงอน. นี่มันจะไม่มีความดื้อกระด้าง จะไม่เป็นคนกระด้าง แล้วให้แลกเปลี่ยนส่วนบุญหรือความดีแก่กัน, นี้มันจะไม่ให้เกิดนิสัยอิจฉาริษยา.

เรื่องอิจฉาริษยานั้นไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ทุกคนรู้กันไว้ด้วยเถอะ *มันมีหลักในพระบาลีว่า ความริษยาเป็นเครื่องยังโลกให้ฉิบหาย อิสฺสา โลกนาสิกา -ความริษยานั่นแหละเป็นเครื่องทำโลกให้วินาศ โลกนาสิกา.* เดี๋ยวนี้มันอิจฉาริษยากัน มันต้องทำสงครามยืดเยื้อไม่มีสิ้นไม่มีสุด, **มันอิจฉาริษยาไม่ให้ใครดีกว่ากู.** หรือแม้ว่าในประเทศเรานี้ **ที่มันไม่เจริญ เพราะมันมีแต่คอยอิจฉาริษยา.** ในบ้านนี้ ตำบลนี้ หมู่บ้านนี้ มันมีการอิจฉาริษยา มันจึงทำความเจริญขึ้นมาไม่ได้. บางทีว่าในครอบครัวด้วยซ้ำไป; ถ้าว่าพี่น้องมันอิจฉาริษยากันอยู่แล้ว มันทำความเจริญไม่ได้. เราจะเห็นว่า **ความเจริญหลายอย่างไม่ได้เกิดขึ้น เพราะว่าต่างคนต่างเห็นว่ามึงจะดีกว่ากู;** ถ้าทำแล้วมึงจะดีกว่ากู กูก็ไม่ทำ กูก็ไม่ร่วมมือ ก็ไม่ยอมร่วมมือสิ่งที่ควรจะร่วมมือ มันก็คืออิจฉาริษยา, ฉะนั้นครอบครัวนี้ไม่เจริญ บ้านเมืองนี้ไม่เจริญ วัดนี้ไม่เจริญ **อะไร ๆ ก็ไม่เจริญ เพราะว่ามันมีความริษยาซึ่งมีอำนาจว่าจะทำโลกนี้ให้วินาศ** *อิสฺสา โลกนาสิกา.*

ถ้าเรามีหลักว่า ให้เคารพกันอยู่ ขอโทษอดโทษกันอยู่, แลกเปลี่ยนส่วนบุญกันอยู่, มันก็ไม่มีดอก อิจฉาริษยามันก็ไม่มี มันจะมีความรัก ความสามัคคี ความร่วมกำลังกัน สร้างแต่ความเจริญอย่างเดียว.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี้ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มันอาจจะน่าหัวเราะก็ได้ คือ**คำอุทาน พลั้งปาก** เมื่อตกใจพลั้งปากกันว่าอย่างไร ตามปรกติเป็นคำหยาบคายทั้งนั้นแหละ ไม่น่าจะเอามาพลั้งเมื่อตกใจ เอามาพลั้งปากอุทาน อุทานพลั้งปากเมื่อตกใจ หยาบคายมาก, ไม่สมกับการเป็นพุทธบริษัท ช่วยหาวิธีแก้ไขกันเสียทีเถิด ว่าใครตกใจแล้วอย่าได้พลั้งปากคำหยาบคายโสกโดกชนิดนั้น **พลั้งปากว่า พุทธัง ธัมมังพลั้งปากว่าอนิจจังทุกขังอนัตตา** อย่างนี้ดีกว่า. อย่าไปพลั้งปากหยาบคายเป็นคนไร้การศึกษา นี่อุทานเมื่อตกใจปรับปรุงเสียใหม่.

อุทานเมื่อเสียใจ เมื่อเสียใจเศร้าโศกมากก็เหมือนกันแหละ, ดู**อุทานออกมาอย่างไม่มีความหมาย** ไม่มีการศึกษา. ถ้ามีเรื่องจะต้องเสียใจ **อุทานออกมาว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง,** ไม่เสียใจ ไม่ร้องไห้. แล้วก็ไม่พูดคำชนิดที่แสดงความต่ำทรามของจิตใจ เมื่อประสบกับความเสียใจ หรือแม้แต่ร้องไห้โฮ ๆ นี้ก็ไม่ควรดอก มันควรจะปรับปรุงกันเสียใหม่.

แล้วพลั้งปาก **อุทานเมื่อได้ของต้องใจ** ดูเด็ก ๆ สิ เมื่อได้ของต้องใจมันอุทานว่าอย่างไร มันไม่ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ฉะนั้นเมื่อได้ของต้องใจ มันก็**ควรจะอุทานชนิดที่ว่ามีปัญหา** คือไม่หลง ไม่หลงสิ่งที่ได้มาและเป็นของต้องใจ จะว่าสวยนะดีนะ อะไรก็ได้ แต่อย่าให้มันเลยไปถึงว่ามันหลงใหล.

คำอุทานจะออกมาจากภายใน ตรงตามความรู้สึก ที่มีอยู่ในภายในเพราะเวลานั้นไม่ได้ตั้งใจที่จะหลอกใคร, ไม่ได้ตั้งใจที่จะประดิษฐ์คำพูดขึ้นมาใหม่ มันพ่นออกมาตามความรู้สึกในภายใน, แล้วก็แสดงออกอย่างทันทีว่า มันมีความรู้สึกอย่างไรสูงต่ำอย่างไร มีอารมณ์เครียด หรือมีอารมณ์ว่าง โปร่ง บริสุทธิ์. ฟังดูได้ที่น้ำเสียง น้ำเสียงที่พูดจา โดยเฉพาะเมื่ออุทานออกมา เมื่อมีอารมณ์แรง ๆ มากระทบ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ให้เป็นพุทธบริษัทที่มีจิตใจสงบเย็น ว่าง โปร่ง อยู่เสมอ ไม่เครียด. ถ้าเราทำไม่เป็น มันก็จะเกิดความเครียด ต้องระวังจิตใจไม่ให้เกิดความเครียด คือไม่ใช่มีตัวกู - ของกู เป็นผู้กระทำ แต่ให้มีความถูกต้องเป็นผู้กระทำ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเป็นผู้กระทำ, จะตำหนิตัวเองเสียจนหมดไม่มีอะไรเหลือมันก็ไม่ถูก. แต่รู้สึกว่าความถูกต้องมันเป็นอย่างนี้ เราต้องทำอย่างนี้เพื่อความถูกต้อง จะเอาความถูกต้องเป็นหลัก นี้เป็นหลักของกรรมฐาน.

ผู้ที่จะทำวิปัสสนาทำกรรมฐาน อย่าให้มีตัวกู - ของกูเป็นผู้กระทำกรรมฐาน มันจะเพิ่มตัวกู - ของกูหนักขึ้นไปอีก. แต่ให้ความรู้สึกของจิตว่า ความถูกต้องมันมีอยู่อย่างนี้ เราควรคิดอย่างนี้ เราควรตั้งใจอย่างนี้, เราควรคิดอย่างนี้ เราควรทำอย่างนี้, เป็นความถูกต้อง เป็นแต่เรื่องจิตที่ประกอบอยู่ด้วยความรู้ผิดชอบชั่วดีกระทำ อย่างนี้ก็ใช้ได้ มันจะไม่มีความเครียดครัดอยู่ในใจ จะมีความหลวม. ใช้คำว่าหลวม คำว่า หลวม หลวมอยู่ในใจ คือจิตใจมันเกลี้ยง จิตใจมันว่าง จิตใจมันโปร่ง จิตใจมันอิสระ นี่ก็เรียกว่าจิตใจมันว่าง ไม่เครียด.

คนที่เป็นโรคประสาท กันมากขึ้น ๆ **เพราะเขาอยู่ด้วยจิตใจที่เครียด** เขาตั้งจิตใจไว้ไม่เป็น มันมีความเครียดอยู่ตลอดเวลา ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาท. อย่างที่ยุคนี้สมัยนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น เพราะมันมีสิ่งที่ทำให้เครียดในจิตใจมากขึ้น ๆ คือความเจริญแผนใหม่นั้นเอง. ทำให้เกิดความเครียดในจิตในจิตใจมากขึ้น แล้วคนก็เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น, เพราะความเจริญอย่างใหม่.

นี้เป็น**ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ถ้าเราทำได้เราก็ทำ** ใครจะมาบังคับเรา เรามีอิสระที่จะทำ ถ้าเราทำปรับปรุงให้มีขึ้นมา เราก็เป็นพุทธบริษัทมากขึ้น, จิตใจของเราก็จะสูงขึ้น, แล้วชีวิตของเราก็จะเยือกเย็นมากขึ้น. นี่ประโยชน์ของการที่เราจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรที่ดี ๆ เพิ่มขึ้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ขอให้ไปพิจารณาดู ถ้าเห็นด้วยแล้วก็เอาเลย, ทุกคราวที่จะนอน ทำพิธีอโหสิกรรมศัตรู ทุกคราวที่จะนอนขอโทษพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้ทำผิดพลาดแม้แต่นิดหนึ่งที่ทำลงไปแล้ว. นี่อย่าลืมว่าได้พูดไปแล้วว่า ถ้าทำผิดนิดหนึ่ง ทำกับใครก็ตาม ทำกับหมากับแมวอะไรก็ตาม มันเป็นการดูถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; พระพุทธเจ้าท่านไม่ประสงค์ให้ทำอย่างนั้น, พระธรรมก็มีหลักไม่ให้ทำอย่างนั้น, พระสงฆ์ท่านก็ปฏิบัติตามหลักอย่างนั้นกันอยู่องค์. เราไปทำเข้าอย่างนั้น เราก็ดูถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ความผิดแม้นิดเดียว ที่คนโง่คนพาลเขาจะไม่รู้สึกว่านี้เป็นความผิด เขาไม่ต้องทำ มันเรื่องนิดเดียว, แต่เราว่าไม่ได้ นิดเดียวมันก็คือใหญ่. นี้เรียกว่าพุทธบริษัทที่เป็นผู้ลืมตาไม่หลับ ไม่งมงายนั้นควรจะทำได้ ปรับปรุงได้.

ฟ้าสางทางถอยหลังเข้าครอง.

เอ้า, เรื่องสุดท้าย **ฟ้าสางทางถอยหลังเข้าคลอง** เรื่องนี้เคยพูดแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ครั้ง หลายคนคงจะเคยได้ยินได้ฟังแล้ว. แต่ต้องขอพูดอีกเพราะเรื่องนี้สำคัญมาก อาตมาชอบมากเรื่องถอยหลังเข้าครอง, มีคนเขาไปด่ากันก็แยะ ว่าเป็นคนบ้าถอยหลังเข้าคลอง มีคนชมก็แยะ ว่าถูกแล้ว ๆ เราอยู่ในยุคสมัยที่จะต้องถอยหลังเข้าคลองกันแล้ว มิฉะนั้นจะต้องออกไปจมทะเลตาย.

คำว่า**ถอยหลังเข้าคลอง** เป็นคำที่เขาเกลียดกันนักในสมัยนี้ เพราะเขาต้องการเจริญ ๆ เจริญ ๆ ให้ก้าวหน้าวิ่งไปทีเดียว; ถ้าไปมัวทำอะไรหยุดหรือถอยหลังเขาว่าไดโนเสาเต่าล้านปี, เขาเดาว่าอย่างนั้น. นี้เราต้องการถอยหลังเข้าคลอง มันยิ่งกว่าไดโนเสาร์เต่าล้านปี ซึ่งพวกเด็กมันไม่รู้จัก มันก็ด่าว่าไดโนเสาร์เต่าล้านปี, มันเป็นเด็กพวกเหี้ยหางแดง คือไดโนเสาร์ตัวเล็ก ๆ เพิ่งเกิดเมื่อวานนี้เหี้ยหางแดง, ไดโนเสาร์เต่าล้านปี

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นั้น มันเป็นร้าย ๆ ล้านปีมาแล้ว ตัวโต ๆ โตกว่าช้าง ไดโนเสาเต่าล้านปี. นี่เด็ก ๆ สมัยนี้ เหี้ยหางแดงตัวเล็ก ๆ มันไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร มันก็ไม่ชอบว่าถอยหลังเข้าคลอง การศึกษาสมัยนี้มันทำให้คิดนึกอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้เป็นยุคปรมาณู ยุคอวกาศ ยุคคอมพิวเตอร์ ยุคอะไร เขาจะไม่ชอบคำว่าถอยหลังเข้าคลอง เพราะเขาไม่รู้ว่า ถอยหลังเข้าคลองมันหมายความว่าอะไร, แล้ว **เรื่องที่เขาทำให้ก้าวหน้านั่นแหละมันคือความฉิบหาย เขาก็ไม่รู้. เขาบูชาสิ่งที่เขาคิดค้นขึ้นมาใหม่ ๆ ที่จะทำให้โลกฉิบหายเขาก็ไม่รู้.** ฉะนั้นเราจะเป็นผู้ดูให้ดี เลือกเฟ้นให้ดี ว่าควรทำอย่างไร, โลกมันกำลังก้าวหน้าจะถึงจุดระเบิดอยู่แล้ว ยังไม่ยอมถอยหลังเข้าคลอง.

สมัยปู่ย่าตายายเขาพูดกันเป็น ถอยหลังเข้าคลอง ไม่ใช่อาตมาเป็นคนพูดคนแรก ได้ยินต่อ ๆ ต่อ ๆ กันมาว่า ถอยหลังเข้าคลอง ถอยหลังเข้าคลอง ๆ. ในบางกรณีเราต้องถอยหลังเข้าคลอง ในบางกรณี บางยุคบางสมัย บางเหตุการณ์ ปู่ย่าตายายเขาพูดกันมาแล้ว, แล้วเขาประสบมาแล้วว่า กรณีนี้ต้องถอยหลังกลับเข้าคลอง คือพอออกปากคลอง ออกปากน้ำ มี**พายุตั้งขึ้นมา เราก็ต้องถอยหลังเข้าคลอง** ไปหลบพายุให้พ้นเสียก่อนจึงค่อยออกไป ก็ไม่มีอันตราย.

คำว่า ถอยหลัง ถอยหลังเข้าคลอง **ถอยหลัง** คือ**หมายถึงการปรับปรุงให้มันเหมาะสมถูกต้องกับเหตุการณ์.** คำว่าถอยหลัง ๆ มันไม่ใช่บ้าบออะไร คือการปรับปรุงให้มันเหมาะสมถูกต้องกับสถานการณ์, ถอยหลังนี่มันเป็นการปรับปรุงตัวให้เหมาะที่จะต่อสู้กับศัตรู จะให้ได้เปรียบศัตรู หรือสู่มัจจุราชก็ยังได้, ถ้ารู้จักถอยหลังเข้าคลองนี้ จะเอาชนะความตายก็ได้ คำว่า ถอยหลังเข้าคลอง มีความหมายอย่างนั้น. ให้หยุดความโง่ที่มันกำลังวิ่งนั่นเสีย ความโง่ที่มันกำลังแล่นพรวดพราดนั่นหยุด หยุดมัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เสีย มันโง่ไปมากแล้ว มันวิ่งออกไปข้างหน้าไปหาความตาย, หยุดความโง่เสียนั่นแหละคือความก้าวหน้า. หรือ**ถอยหลังเข้าคลองนั่นแหละคือความก้าวหน้า คือความเดินไปข้างหน้าอย่างถูกต้อง**. ที่ว่าหยุดถอยหลังเข้าคลองแล้วปรับปรุง นั่นแหละคือความก้าวหน้า; แต่เรียกชื่อมันว่าถอยหลังเข้าคลอง คำว่า **ถอยหลังคือคำว่าความก้าวหน้า ที่จะไม่วินาศ แล้วก็จะไปได้**; ถ้าไม่ยอมถอยหลังเข้าคลอง ก็จะวินาศอยู่ที่ตรงนั้นเอง. ฉะนั้น คำว่า **ถอยหลัง คือคำว่าก้าวหน้า อย่าดันทุรังต่อไปเลย** มันจะไปตกหน้าผาตาย หรือมันจะไปจมทะเลตายนั่น.

ทีนี้ **โลกสมัยปัจจุบันนี้** เขาไม่ดูอะไรกันดอก **เขาจะเอาแต่ความก้าวหน้าทางวัตถุ**. เหมือนกับม้าในนิทานอันหนึ่งที่ว่า ถูกคนเขาตี; ม้าตัวหนึ่งมันไปกินขนมของเขาที่ในร้าน เขาก็เอาไม้รุมกันตี ม้าตัวนั้นมันก็วิ่งอย่างที่เรียกว่าสุดที่มันจะวิ่งได้ มันก็วิ่งเปะปะไปชนนั่นชนนี่ บางทีล้มลงตาย. นี่มันไม่มีความถูกต้อง, มันไม่มีสติสัมปชัญญะ.

สมัยนี้มนุษย์เขาก็วิ่ง ๆ วิ่ง ๆ กันด้วยความคิด หรือการกระทำ สร้างเครื่องจักรขึ้นมาช่วยกระทำ แล้วก็ได้ผลอย่างไร มันก็ตอบไม่ได้ นี้ทำทำไม ก็ตอบ ว่าไม่รู้ ไปถามคอมพิวเตอร์ดู นี่คนสมัยนี้ ถ้าเราถามว่าทำทำไม เขาว่าต้องไปถามคอมพิวเตอร์ดู นี่คนโง่ คนโง่ที่มันสร้างคอมพิวเตอร์ขึ้นมาไว้ถามว่าทำทำไม มันจะขึ้นอยู่กับคอมพิวเตอร์เสียหมดแล้ว มันไม่มีเหตุผลของตัวเองว่า เราจะต้องทำอะไร ควรทำอย่างไร ควรทำเท่าไร นี่คือความวิ่งชนิดที่ว่าจะไปตกเหวตาย.

ยิ่งมีการศึกษา ยิ่งนิยมความเป็นอย่างนี้กันมากขึ้น, นิยมแต่จะวิ่ง แล้วจะมีผลอย่างไรไม่รับผิดชอบ. ก็ยิ่งมีการศึกษามากยิ่งมีอันธพาลมาก นี่ใครค้านบ้างข้อนี้ สมัยที่ไม่ค่อยเรียนหนังสือกันมีอันธพาลน้อยกว่านี้ เมื่อ ๖๐ ปีมาที่ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือกัน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ถนนหนทางมีอันธพาลน้อยกว่านี้; เดี๋ยวนี้เรียนหนังสือกันจะทุกคนแล้ว อันธพาลกลับมาก สมัยที่เป็นคนป่าไม่ค่อยรู้หนังสือ สมัยโน้นหมื่น ๆ ปีนั้น เขาเกือบจะไม่มีปัญหาอะไรเรื่องคนอันธพาล ยิ่งเรียนหนังสือมากมันยิ่งมีอันธพาลมาก ยิ่งโกงเก่ง. ฉะนั้นการศึกษาชนิดนี้ไม่ใช่อานิสงส์ ไม่ใช่มีอานิสงส์ แต่มีโทษ มีความเลวร้าย ยิ่งเรียนมากยิ่งเพิ่มอันธพาล.

ในกรุงเทพฯ นั้น**อันธพาลจะเท่ากับยุง**แล้ว ยุ่งมีเท่าไรอันธพาลจะมีเท่านั้นแหละ. เพราะว่ากรุงเทพ ฯ มันเจริญด้วยการศึกษา ที่ในป่านี้ยังไม่ค่อยเจริญด้วยการศึกษา ทั้งยุงและทั้งอันธพาลยังมีน้อย, กรุงเทพ ฯ เจริญด้วยการศึกษา มีมากทั้งยุงและทั้งอันธพาล ไปดู. อาตมาไปแล้วมันรู้สึกอย่างนี้นี่ ทำไมกรุงเทพ ฯ ยุงมันชุมนัก เพราะมันเจริญ เจริญด้วยการศึกษา เจริญด้วยอะไรต่าง ๆ. คนที่ไม่เคยไปกรุงเทพ ฯ ไม่รู้ว่ากรุงเทพ ฯ ยุงชุม ที่ยุงชุมคือที่กรุงเทพ ฯ.

ยิ่งมีความเจริญก็ยิ่งมีวิกฤตการณ์; เดี๋ยวนี้ในโลกเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ เพราะว่าโลกมันเจริญ นี่ถ้าว่าคนป่าเมื่อสมัยหมื่น ๆ ปีหามาเห็นเข้า มันหัวเราะกันตายเลย. มนุษย์สมัยคนป่าไม่มีวิกฤตการณ์, สมัยนี้มนุษย์เจริญ เต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ โดยเฉพาะการเบียดเบียน การฆ่าฟัน การยุ่งยากลำบาก ปัญหานานาชนิด เป็นวิกฤตการณ์. คนป่าสมัยโน้นจะหัวเราะมนุษย์ยุคปัจจุบันว่า เออ ความเจริญของมึงเป็นอย่างนี้ น่าละอายแมว น่าละอายแมว แมวมันไม่มีวิกฤตการณ์ มันยังสงบเหมือนเดิม; แต่มนุษย์เพิ่มวิกฤตการณ์จนเป็นโรคประสาทกันเกือบทุกคนแล้ว, เรียกว่าความเจริญ.

ฉะนั้นสิ่งที่มันก้าวหน้าไปอย่างหลับหูหลับตานั่นแหละ มันควรจะถอยหลังเข้าคลอง **ความเจริญทางวัตถุมันก้าวหน้าอย่างบ้าหลัง** เหมือนกับคนบ้า บ้าหลังแล้ว**ความเจริญทางจิตมันก็ตามไม่ทัน**; เพราะคนสนใจแต่จะให้เจริญทางวัตถุ ไม่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สนใจให้เจริญทางจิต. การเจริญทางวัตถุมันก็วิ่ง วิ่งเป็นบ้าเป็นหลัง. ความเจริญทางจิตมันก็ตามไม่ทัน. ฉะนั้น**คนก็มีจิตทราม โง่ ดับทุกข์ของตัวเองก็ไม่ได้** ดับทุกข์ของตัวเองก็ไม่เป็น นี่เรียกว่าเป็นคนโง่ ต้องไปพึ่งไสยศาสตร์แหละ แม้จะเกิดในยุคนี้มันจะต้องไปพึ่งไสยศาสตร์ตามแบบของคนโง่; จะถือพุทธศาสตร์ไม่ได้ เพราะหลงเรื่องความเจริญของกิเลสตัณหา, มีความขลาดความกลัวมาก ว่า จะไม่ได้ตามที่ตัวต้องการ, เลยต้องหันไปหาไสยศาสตร์.

ทีนี้ก็มาดู **พุทธบริษัทเรา เหออกนอกคลองของพระพุทธเจ้ามากไปแล้วหรือเปล่า**? หรือว่าทิ้งคลองของพระพุทธเจ้าเสียแล้ว ไปเดินตามคลองอะไรก็ไม่รู้ ไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา, หรือสายกลางเสียแล้ว, มันไปคลองซ้ายคลองขวา คลองกิเลสซ้าย กิเลสขวาไปเสียแล้ว. นี่ควรจะนึกถึงข้อที่ว่าจะต้องทำกันอย่างไร, จะต้องปรับปรุงกันใหม่อย่างไร. พุทธบริษัทจะเหลือแต่ชื่อ, จะไม่มีหัวใจที่เป็นพุทธบริษัททั้งพระทั้งเณร ทั้งฆราวาสอุบาสกอุบาสิก, จะเป็นพุทธบริษัทแต่ชื่อแต่ปากแล้ว ไม่มีหัวใจที่เป็นพุทธบริษัท. เพราะมันถลำออกนอกคลอง เลยคลอง เข้าไปสู่ความผิดพลาด เป็นทาสของกิเลส ไปเป็นทาสของกิเลส, เป็นทาสของวัตถุตามความเจริญสมัยใหม่.

คนเหล่านี้เขาก็เปลี่ยนหลักการหมด เป็นทาสของกิเลส ไม่ใช่เป็นนายเหนือกิเลส นิพพานของคนพวกนี้ ก็คือความเต็มไปด้วยกิเลส, **นิพพานของคนชนิดนี้ คือความเต็มเปี่ยมไปด้วยกิเลส** ไม่ใช่ความหมดไปแห่งกิเลส ตัณหา ความอยาก ความทะเยอทะยานของเขา คือหนทางไปนิพพานชนิดนั้น ของคนชนิดนั้น, นิพพานของคนชนิดนั้น ต้องไปตามทางของตัณหา **ต้องเอาตัณหาเป็นหนทาง เพื่อไปได้สิ่งที่เขาต้องการ** ซึ่งเรียกว่ามันนอกคลองของพระพุทธเจ้า.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี่อัฏฐังคิกมรรคของพระพุทธเจ้ากำลังเป็นหมัน เพราะไม่มีใครชอบคลองนี้ ไปชอบคลองของกิเลส นิพพานก็เลยเปลี่ยนความหมาย เป็นเรื่องของความเต็มไปด้วยกิเลสตัณหา.**นิพพานเดี๋ยวนี้ต้องซื้อแพงมาก: นิพพานของพระพุทธเจ้านั้นให้เปล่า.** อาตมาพูดกี่ครั้งแล้ว ช่วยระลึกกันบ้าง อาตมาพูดให้ฟังกี่ครั้งแล้วว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่านิพพานนั้นให้เปล่าไม่เอาสตางค์; แต่นิพพานของคนสมัยนี้มันแพงมาก มันต้องแพงมาก จนเงินเดือนไม่พอใช้ ต้องโกง ต้องคอรัปชั่น นี่เราจะไม่ถอยหลังเข้าคลองกันอย่างไร.

ขอให้นึกกันเสียใหม่ ว่ามันควรจะเป็นอย่างไร **ถ้าความเป็นพุทธบริษัทมันไม่มีประโยชน์แล้วก็เลิกกันก็ได้,** ก็ไป กระโจนไป เป็นม้าบ้า, แต่ถ้าว่า **ธรรมะมันยังมีประโยชน์อยู่ มันก็ควรจะมองดู เพื่อจะถอยหลังเข้ามาสู่ความถูกต้องกันเสีย** ให้สมกับที่ว่าเป็นพุทธบริษัท มันต้องอยู่ด้วยความสงบสุขหรือความดับทุกข์ให้มีสวรรค์จริง และไม่มีนรกจริง.

นี้ก็ขอพูดบ่อย ๆ อีกว่า ช่วยจำไว้ว่า **ถ้าเมื่อไรยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเป็นสวรรค์;** มานั่งสำรวจตรวจดูตัวเองพอสมควรแล้ว ยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเป็นสวรรค์แท้จริง, ไม่ใช่สวรรค์เก่าแก่ปรัมปราโน้น. เมื่อใดสำรวจตัวเองแล้วขยะแขยงน้ำหน้าตัวเอง เมื่อนั้นเป็นนรก นรกที่นั่น นรกเดี๋ยวนั้น, นรกแท้จริง. ช่วยบอกลูกเด็ก ๆ ด้วยว่า เมื่อไรยกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อนั้นเป็นสวรรค์, เมื่อไรขยะแขยงตัวเองเมื่อนั้นเป็นนรก.

เดี๋ยวนี้คนมันเลวจนถึงขนาดว่า **ยกมือไหว้ตัวเองไม่ได้** แล้วก็ยัง**ไม่ยอมรับว่าเลว** มันก็ตกนรกเหลือที่จะตกนรก แล้วก็ยังไม่รู้ว่านรกอยู่ที่ไหน, แล้วก็แกล้งพูดท้าทายว่ามันอยู่ใต้ดิน ก็ยังไม่ถึง, กูตายแล้วไปต่อรองกับยมบาลได้. นี่มันก็พูดเถลไถล

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ทั้งที่ว่าตกนรกอยู่ทุกวัน; เพราะมันเดินผิดคลอง เพราะเดินผิดคลอง, **ตกนรก คือพลัดออกไปนอกคลอง** เหมือนกับวิ่งเลยหน้าผาตกหน้าผาลงไป เพราะว่าไม่มีสติสัมปชัญญะ.

เอาละ, เป็นอันว่า ปัญหานี้ก็เป็นปัญหาข้อหนึ่ง ซึ่งขอฝากไว้ในความสนใจของท่านทั้งหลาย ว่าเราจงมีฟ้าสาง ในทางถอยหลังเข้าคลองกันเถิด. จงรู้จักถอยหลังเข้าคลองให้ถูกต้อง, ถอยหลังเข้าคลองให้ถูกต้อง, ถอยหลังไม่ถูกต้อง มันก็ถอยไม่เข้าคลองเหมือนกันแหละ มันก็เกยตลิ่งเกยอะไรยุ่งยากไปหมด. **แม้แต่ถอยหลังเข้าคลอง มันก็ยังต้องถอยให้ถูกต้อง,** มันก็ไม่ออกไปหาความวินาศ**. เมื่อมีความถูกต้องแล้วก็เดินทางต่อไปใหม่**, มันก็ถึงจุดหมายปลายทางได้โดยไม่ต้องสงสัย. นี้เป็นฟ้าสางข้อสุดท้ายว่า เป็นฟ้าสางทางถอยหลังเข้าคลอง.

ฟ้าสางที่ ๑ ฟ้าสางทางศาสนาสัมพันธ์. ฟ้าสางที่ ๒ ฟ้าสางทางไม่มีการตู่. ฟ้าสางที่ ๓ ฟ้าสางทางวัฒนธรรม ทางประเพณี. ฟ้าสางที่ ๔ คือมนุษย์อยู่ในลักษณะที่ต้องถอยหลังเข้าคลองมิฉะนั้นจะวินาศ.

การบรรยายนี้มันก็สมควรแก่เวลา หรือมันเกินเวลาไปบ้างแล้วก็ได้ จะต้องยุติการบรรยายไว้; แต่ก็ต้องขอร้องท่านทั้งหลายว่า ช่วยจดจำเอาไปคิดไปนึก สำหรับความหมายของคำว่าฟ้าสาง. เราจะต้องมีฟ้าสาง คือแสงสว่างที่สางขึ้นมา ให้อนาคตมีความถูกต้อง เพราะมีอาการที่เรียกว่าฟ้าสาง.

วันนี้ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะให้เกิดความก้าวหน้าสืบต่อ ๆ ไป.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางทางการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง*ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์* ต่อไปตามเดิม, มีความเหมาะสมที่จะต้องพูดเรื่องนี้กันให้ครบถ้วน บันทึกไว้เป็นหลักฐานก็ได้ เพื่อการศึกษาก็ได้ เพื่อเป็นตัวอย่างที่เราจะใช้ดำเนินกิจการต่อไปข้างหน้า ให้ถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็ได้. ท่านทั้งหลายอาจจะเบื่อหรือรำคาญ แต่อาตมากำลังสนุก ที่จะบันทึกสิ่งเหล่านี้ไว้ สำหรับใช้ให้เป็นเครื่องมือประกอบการปรับปรุงแก้ไข ในโอกาสข้างหน้า.

ที่ว่า **ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์** นี้ ไม่ใช่เรื่องอวดดี ได้เคยกล่าวมาหลายหนแล้วว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องอวด แต่เป็นเรื่องที่จะต้องบันทึกไว้สำหรับประโยชน์ อย่างที่กล่าวแล้ว. ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีนี้ มัน **มีความหมายหลายอย่าง** คือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันสางของมันเองก็ได้ตามธรรมชาติ แต่เผอิญมันมีอยู่ในระหว่างห้าสิบปีที่เรามีสวนโมกข์ หรือว่าการกระทำของสวนโมกข์ ในระหว่างห้าสิบปีนี้ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่างก็ได้, มันก็เป็นฟ้าสางด้วยเหมือนกัน เรียกว่าฟ้าสางโดยเหตุที่มีสวนโมกข์ก็ได้ โดยที่มันเป็นไปเองตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา หากแต่ว่ามันมีอยู่ในระหว่างนี้ เราก็เอาผนวกกันเข้ามา สำหรับดูสำหรับศึกษา เพื่อความสมบูรณ์; ฉะนั้น ขอให้สนใจนำไปใช้พินิจพิจารณาให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองด้วยกันทุก ๆ คน.

ฟ้าสางทางการศึกษา.

เรื่องแรกสำหรับวันนี้ ก็คือเรื่อง **ฟ้าสางทางการศึกษา** หลายคนคงจะเบื่อ ที่พูดกันถึงแต่เรื่องการศึกษา, อาตมาก็ยังไม่เบื่ออีกนั่นแหละ เพราะว่าการศึกษามันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เรา; ถ้าเบื่อการศึกษามันก็จะหมดความเป็นมนุษย์ไม่ทันรู้ตัวก็ได้; ฉะนั้น ขออย่าได้เบื่อเรื่องอันเกี่ยวกับการศึกษาเลย.

การศึกษาหรือหลักสูตรของการศึกษานี้ มันเกี่ยวกับมนุษย์เรา เกี่ยวกับโลกอย่างที่จะแยกกันไม่ได้; ถ้ามนุษย์ไม่มีการศึกษาที่ถูกต้อง มันก็ไม่มีความเป็นมนุษย์. โลกไม่มีการศึกษาที่ถูกต้อง มันก็ไม่เป็นโลกของมนุษย์ มันก็ต้องเป็นโลกของสัตว์อะไรชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจจะทนไม่ไหวก็ได้.

การศึกษานี้มันเกี่ยวข้องกันอยู่กับธรรมะ; ขอให้ฟังให้ดี ๆ ว่า การศึกษามันเกี่ยวข้องกันอยู่กันธรรมะ ในฐานะที่มันเป็นตัวธรรมะเอง, หรือจะมองอีกทางหนึ่งว่า **การศึกษานั้นมันไปตามแนวของธรรมะ.** ธรรมะกับการศึกษาจะเป็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สิ่งเดียวกัน เดี๋ยวนี้เราอาจจะเข้าใจผิดเอาเองก็ได้ ถึงกับทำให้แยกกัน. จนถึงกับว่า การศึกษาไม่มีธรรมะ. **การศึกษาที่ไม่มีธรรมะมันก็เป็นการศึกษามืด**; นี้ต้องการจะให้มันสาง คือให้มันมีแสงสว่างของการศึกษานั้นเอง.

คำว่า *พุทธะ เกี่ยวข้องกันอยู่กับคำว่า ศึกษา* เพราะว่า *พุทธะ* แปลว่า *ผู้รู้* มันจะรู้ขึ้นมาได้ ก็เพราะมีการศึกษา. *พุทธะ ก็คือผู้ที่ใช้การศึกษาสำหรับทำตนเองให้รู้* นั่นเอง; ฉะนั้นเราสนใจธรรมะ เราพอใจในธรรมะ เราเอาใจใส่ในความเป็นมนุษย์ของเรา มันก็หลีกเลี่ยงจากความสนใจในธรรมะไม่พ้น, หลีกเลี่ยงจากการศึกษาไม่พ้น, หรือว่าหลีกเลี่ยงจากการที่จะเอาธรรมะมาใส่ลงไปในการศึกษา ให้มันเป็นเรื่องเดียวกัน นี้มันหลีกไม่พ้น. ที่วัดก็ดี ที่บ้านก็ดี ที่โรงเรียนก็ดี ที่ไหนก็ดี ขอให้ท่านทั้งหลายดูเถิดว่า มันเต็มไปด้วยสิ่งที่เป็นการศึกษา.

ดูกันต่อไปว่า *การศึกษานี้มันคืออะไร*? ถามอย่างนี้มันก็ต้องอ้างหลักเกณฑ์ว่ามันจะมองดูกันในแง่ไหน ? ถ้ามองดูกันในภาษาคนธรรมดา การศึกษาคืออะไร นี้ก็อย่างหนึ่ง, มองดูกันในภาษาธรรมะ การศึกษาคืออะไร นี้มันก็อีกอย่างหนึ่ง.

การศึกษาในภาษาคนธรรมดา ภาษาชาวบ้าน **ก็คือเรียนหนังสือ** อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ ทั้งโลกดูเหมือนจะเข้าใจกันอย่างนี้ ว่า**เรียนหนังสือ**เพื่อให้เฉลียวฉลาด. แล้วก็**เรียนอาชีพ** เพื่อรู้จักประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต; เรียกสั้น ๆ ว่า เรียนหนังสือเพื่อให้ฉลาด, เรียนอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต; การศึกษามีเท่านั้นเองไม่พอสำหรับที่จะเป็นมนุษย์ คือเป็นมนุษย์ไม่ถูกต้อง. แม้ว่าจะฉลาด มันก็ไม่ควบคุมกิเลสได้ ก็ใช้ความฉลาดให้เป็นทาสของกิเลส มันก็ทำชั่วได้มาก คดโกงได้มาก เพราะว่ามันฉลาด มีชีวิต รอด ชีวิตอยู่ได้; แต่ถ้าไม่มีธรรมะ มันก็อยู่อย่างทนทุกข์ทรมาน. นี่ภาษาคน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

การศึกษาคือเรียนหนังสือกับเรียนอาชีพ นี้เรียกว่าไม่พอ, ต้องมองดูไปถึงภาษาธรรม.

ภาษาธรรมะ การศึกษาคือรู้จักดับทุกข์, รู้จักดับความทุกข์ทั้งทางจิตและทางวิญญาณ นี่มันต่างออกไป หรือมันไกลออกไป; ฉลาดและมีชีวิตอยู่นั้นไม่พอ ต้องรู้จักดับทุกข์ในทางวิญญาณอีกส่วนหนึ่งด้วย. เราเลยต้องมีการศึกษาในภาษาธรรม ที่มีความหมายตามทางภาษาธรรม คือรู้ดับความทุกข์ที่เกิดอยู่เป็นประจำ สำหรับคนที่ไม่รู้.

ทีนี้จะดูถึงตัวแท้ ๆ **ตัวจริงของการศึกษา ว่าคืออะไร ?** คำว่าการศึกษา ศึกษานี้ เราหมายถึงการเรียนกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งโลกก็ว่าได้. การศึกษาเป็นการเรียน แต่ถ้า**สำหรับพุทธบริษัท** ควรจะฉลาดกว่านั้น คือรู้ว่า **การศึกษานั้นคือการปฏิบัติจนรู้,** หรือว่าความรู้ที่ออกมาจากการปฏิบัติ. การศึกษาคือการปฏิบัติ ปฏิบัติจนรู้ ได้ความรู้ออกมาจากการปฏิบัติ; นั่นแหละคือการศึกษา ดังนั้น มันจึงไม่ใช่เป็นการเรียนอย่างเรียนในโรงเรียนอย่างเดียว.

นี้เรายังเข้าใจไม่ค่อยจะตรงกัน แม้*ในหมู่พุทธบริษัท* เอง ทั้งที่พูดอยู่เสมอว่า *การศึกษาคือศีล สมาธิ ปัญญา*; แล้วก็ลืมไปเสียว่า **นั่นมันเป็นการปฏิบัติ ไม่ใช่การเรียน.** ตัวแท้ของการศึกษา **ต้องปฏิบัติจนได้ความรู้ออกมาจากการปฏิบัตินั้น เรียกว่าการศึกษา.** พูดภาษาสมัยใหม่หน่อยก็ว่า การต่อสู้ตลอดเวลาที่เรายังไม่รู้ เพื่อให้รู้; เรามีการต่อสู้อยู่ตลอดเวลาที่เรายังไม่รู้ จนเรารู้. ต่อสู้กับอะไร ? ก็ต่อสู้กับความโง่ของตัวเอง; ฉะนั้น**การศึกษาก็คือ การที่เราพยายามต่อสู้ทำลายล้างอวิชชา ความโง่ของตัวเอง.**

พอดูกันมาถึงนี่ ดูสูงขึ้นมาถึงนี่ เราจะเห็นว่า ชีวิตทั้งดุ้น **ชีวิตแท้ ๆ** ชีวิตทั้งหมด **เป็นตัวการศึกษาและอยู่ตลอดเวลา,** จะเป็นการศึกษาอย่างนี้เรื่อยไป

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จนกว่าจะบรรลุพระนิพพาน, *พระนิพพาน*ในที่นี้หมายถึง*ภาวะที่ไม่มีความทุกข์* อยู่อย่างไม่มีความทุกข์เลย. เราต่อสู้กับความโง่ของเราเรื่อย ๆ ไป จนไม่มีอวิชชาเหลืออยู่ ก็ทำอะไรถูกหมด ความทุกข์ก็ไม่มี; นี่ชีวิตทั้งชีวิตมันเป็นการศึกษาอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้.

ทีนี้ก็ดูแคบเข้ามา **เฉพาะในทางพุทธศาสนาเรา** ทุกคนก็รู้กันอยู่แล้ว ได้ยินได้ฟังกันอยู่แล้วว่า **การศึกษาคือศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญสิกขา,** ศึกษาในเรื่องศีล คือปฏิบัติศีล, ศึกษาในเรื่องจิต คือฝึกฝนจิต, ศึกษาในทางปัญญา คือมองให้เห็น ให้เห็นแจ้งสิ่งทั้งหมดทั้งปวงตามที่เป็นจริง, นี้เรียกว่าสิกขาในทางพุทธศาสนาครั้นศึกษาแล้วก็ลุถึงพระนิพพาน.

คำว่าศึกษา หรือ *สิกขา* นี้เข้าใจว่าบาลีคำนี้แปลว่า *การดูหรือการเห็นอย่างทั่วถึง*. พูดถึง*การดู ก็ต้องหมายถึงการเห็น*; ถ้ามันไม่เห็นมันก็ไม่ใช่การดู. *สิกขา* แปลว่า *การดู หรือการเห็นอย่างทั่วถึง* ในสิ่งที่เราจะต้องรู้จะต้องเห็นอย่างทั่วถึง; ฉะนั้นการศึกษาหนังสือ เพียงแต่เรียนหนังสือในโรงเรียนเบื้องต้นนั้น มันจึงเป็นการศึกษาในระดับลูกเด็ก ๆ หรือจะขึ้นไปถึงระดับวิทยาลัย ระดับมหาวิทยาลัย ถ้ายังไม่ชนะความโง่ของตน ดับทุกข์ของตนไม่ได้ มันก็ยังไม่ใช่การศึกษาอยู่ดี; **จะต้องขึ้นไปถึงระดับที่ดับทุกข์ของตนได้ จึงจะเรียกได้ว่า มีการศึกษาที่เพียงพอ.**

ระดับมหาวิทยาลัยไม่ดับทุกข์ได้ เราจะต้องเติมอะไรเข้าอีกก็ไม่รู้ ว่าระดับบรมมหาวิทยาลัย; อย่างนี้ฟังแล้วมันดูบ้า ๆ บอ ๆ อะไร ไม่มีใครพูด. แต่รู้ว่า*ระดับมหาวิทยาลัยในสมัยนี้* เป็นการศึกษาแค่หางอึ่ง บางทีเรียนจบมหาวิทยาลัยแล้ว พ่อแม่มีบุญคุณอย่างไรก็ไม่รู้, *พ่อแม่คืออะไรมีบุญคุณอย่างไร ก็ยังไม่รู้*; ระดับมหาวิทยาลัย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เดี๋ยวนี้; *แล้วจะดับทุกข์ได้อย่างไร*. ถ้าเป็นการศึกษาจริง มันก็ต้องรู้สิ่งที่ควรจะรู้ แล้วก็ดับทุกข์ได้. นี้ขอให้มองดูว่า มันยังไม่สางใช่ไหม ? หรือมันยังสางน้อยเกินไป.

ที่นี้ดูต่อไปถึงปัญหา ปัญหาที่มีอยู่จริง สำหรับยุวชนของเรา หรือสำหรับคนมนุษย์ทั่ว ๆ ไป หรือว่าโลกทั้งโลกก็ได้, ดูเถอะ มันจะเห็นว่า มันมีการศึกษาที่ฟ้ายังไม่สาง, การศึกษายังเป็นเหมือนอย่างที่เรียกว่า ด้วน ๆ อยู่. ที่อาตมาก็เคยพูดมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า **เป็นเหมือนสุนัขหางด้วน** ไม่น่าดู, หรือพระเจดีย์ยอดด้วน ไม่น่าดู เพราะรู้แต่หนังสือกับอาชีพ, ไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์นี้จะต้องเป็นกันอย่างไร จึงจะสมบูรณ์ มันก็เลยไปเป็นทาสของกิเลสเสียหมด ไม่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้. นี่เราเรียกว่าการศึกษาที่ยังด้วนอยู่ ไม่น่าดู เหมือนสุนัขหางด้วน พระเจดีย์ยอดด้วน หรืออะไร ๆ ที่มันด้วน มีสภาพที่ไม่น่าดู.

ดูอีกทางหนึ่งจะเห็นว่า **การศึกษานี้ ยังเป็นไปเพื่อความวินาศอยู่มาก,** หรือบางทีจะมากขึ้น. มนุษย์ว่ามีการศึกษาเจริญ แต่ทำไมมีคนบ้ามากขึ้น ? ทำไมต้องสร้างโรงพยาบาลบ้ามากขึ้น? ทำไมต้องสร้างเรือนจำเพิ่มขึ้น จนสร้างไม่ทัน ? ทำไมจะต้องสร้างโรงพักมากขึ้น จนไม่ค่อยจะทัน ? ต้องสร้างโรงพักตำรวจมากขึ้น, สร้างเรือนจำมากขึ้น; สร้างโรงพยาบาล หรือโรงพยาบาลบ้าโดยเฉพาะ โรงพยาบาลประสาทเป็นต้นมากขึ้น; นี่การศึกษาเจริญ. ถ้าการศึกษาเจริญจริง สิ่งเหล่านี้ต้องลด. ฉะนั้นเราไม่ต้องเข้าใครออกใคร; พูดกันอย่างตรง ๆ ว่าเอานี้เป็นเครื่องวัด. **การศึกษายังเป็นไปเพื่อความวินาศทางจิตทางวิญญาณอยู่มาก** จึงต้องเพิ่มสิ่งเหล่านี้.

เรายังขาดครูบาอาจารย์ที่แท้จริง; นี่พวกที่เป็นครูเขาก็ไม่ชอบแล้ว เขาก็หาว่าอาตมาด่าเขาแล้ว. **เรายังไม่ค่อยมีครูบาอาจารย์ที่แท้จริง** ยังมีแต่ครูบาอาจารย์ที่รับจ้างสอนหนังสือหากินไปวันหนึ่ง ๆ ; เพราะว่ายังไม่มีครูบาอาจารย์ ที่สามารถ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เปิดประตูทางวิญญาณ ให้มนุษย์มันออกไปเสียจากเล้าคอกอันมืดอันสกปรก อันเหม็น. **ไม่มีปูชนียบุคคลที่เป็นครู ที่จะช่วยเปิดประตูทางวิญญาณ**; เพราะครูทั้งหลายในโลกยังเป็นทาสของกิเลสตัณหาของตัว, รับจ้างสอนหนังสือเอาเงินไปบำรุงบำเรอกิเลสของตัว. อย่างนี้จะเรียกว่าครูได้อย่างไร, จะเรียกว่าปูชนียบุคคลได้อย่างไร, เมื่อก่อนมันเคยมี แล้วนี้มันลดลงไป ๆ ตามความเจริญของโลก; ความเจริญของโลกเพิ่มขึ้นเท่าไร ความเป็นมนุษย์ของมนุษย์มันลดลงไปเท่านั้น, คือมันมีความเป็นทาสของกิเลสมากขึ้น.

เราดูให้ดีอีก ก็จะเห็นว่า การศึกษาสมัยนี้ ของกระทรวงศึกษาธิการไหนก็ตามในโลกนี้ เขาจัดเพื่อรับใช้การเมือง, **เขาจัดการศึกษาเพื่อรับใช้การเมือง รับใช้เศรษฐกิจ**, หรือรับใช้อะไรที่มันเนื่องกับการเมือง. เขาเพ่งเล็งกันแต่ส่วนนั้น การศึกษามันก็ให้เรียนกันไปแต่ในทางที่จะรับใช้การเมือง รับใช้เศรษฐกิจ, **ไม่มีการศึกษาเพื่อศีลธรรมหรือเพื่อจริยธรรม. เศรษฐกิจ** นั้นพอ **ไม่มีศีลธรรม มันก็เป็นโอกาสสำหรับโกงกัน** เอาเปรียบกัน สูบเลือดสูบเนื้อกัน, **การเมืองก็เหมือนกัน พอไม่มีศีลธรรม ก็เป็นเครื่องมือหลอกลวงกัน** เอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัว.

เดี๋ยวนี้เขาให้การศึกษาเพื่อเศรษฐกิจ เพื่อการเมือง เศรษฐกิจการเมืองมันต้องการอย่างไร ก็ต้องการศึกษาเพื่อส่งเสริมอันนั้น, จัดระบบการศึกษาเพื่อส่งเสริมอันนั้น, **ไม่ใช่จัดเพื่อจริยธรรมหรือศีลธรรม** แล้วเอามาควมคุมเศรษฐกิจ หรือเอามาควบคุมการเมือง. สมัยปัจจุบันนี้ โลกตกอยู่ใต้อำนาจนักการเมืองหรือนักเศรษฐกิจ; ดังนั้นเขาก็ทำกันไปสบายเลย, เอาการศึกษามารับใช้เศรษฐกิจและการเมืองเป็นต้น โลกจึงอยู่ในสภาพอย่างนี้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรา**ไม่มีครูที่กล้าปฏิญาณตัวว่า เป็นผู้สร้างโลก.** อาตมาเสนอขึ้นมาว่า ครูนั่นเป็นผู้สร้างโลก; ระวังให้ดี โลกจะดีหรือจะเลว ก็แล้วแต่นักเรียนที่ครูสร้างขึ้น. ถ้าครูสร้างเด็กนักเรียนมาดี โลกนี้มันก็ดี, ไม่ต้องไปถามใคร มันเห็นอยู่ชัด ๆ มันพิสูจน์อยู่ในตัวแล้ว. เพราะฉะนั้นถือได้ว่า ครูนั่นแหละเป็นผู้สร้างโลกให้ดีหรือเลวได้; ทุกคนสั่นหัว, ครูที่เคยพบมาแล้วเขาสั่นหัวทั้งนั้นแหละ ไม่ยอมรับดอก ไม่ยอมรับเกียรติยศอันนี้ ว่ามันมากเกินไปบ้าง ทำไม่ได้บ้าง หรือว่าจะหมดสนุกบ้าง ถ้าไปทำหน้าที่สูงถึงขนาดนี้. ครูเขาไม่ยอมรับภาระว่าจะเป็นผู้สร้างโลก แล้วใครมันจะสร้าง; ก็ครูก็สร้างอยู่โดยทั้งที่ไม่ยอมรับ, โดยที่ไม่ยอมรับและไม่รู้สึกตัว. **ครูผลิตนักเรียนออกมาอย่างไร** นักเรียนมาเป็น**พลโลกมันก็เป็นอย่างนั้น** : ผลิตนักเรียนมาดีโลกก็ดี, ผลิตนักเรียนมาเลวโลกก็เลว.

เดี๋ยวนี้เราจะเห็นได้ว่าอาชญากรรมเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก เกี่ยวกับเด็กวัยรุ่นคือนักเรียนนั่นแหละ. หนังสือพิมพ์ทุกฉบับจะมีข่าวชนิดนี้ แสดง**ว่าวัยรุ่นกำลังเสื่อมเสียทางศีลธรรม** จนอาตมาจะเอามาเล่าให้ฟังนี้กระดากปาก สกปรกปาก; ไปอ่านหนังสือพิมพ์เอาเองดีกว่า. นี่การศึกษาที่มันไม่ถูกต้องเป็นอย่างนี้.

การศึกษาที่เรามีกันอยู่นี้ มันส่งเสริมสัญชาติญาณอย่างสัตว์, สัตว์มีสัญชาตญาณเกิน กาม เกียรติ ซึ่งมนุษย์ทำได้ไม่ดีกว่าสัตว์. สัตว์ก็เห็นแก่กิน สัตว์ก็เห็นแก่กามารมณ์ตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ยังดีกว่ามนุษย์ที่เกินธรรมชาติ แล้วสัตว์ก็ยังหลงแก่เกียรติ.

บางคนจะฟังไม่ถูก อาตมามองเห็น ไม่เสียทีที่อุตส่าห์เลี้ยงไก่นี้มาเป็นปี ๆ จนเห็นได้ชัดว่า **สัตว์นี่มันก็มีเกียรติ,** มีการยึดถือเกียรติ, ชอบแสดงว่ามีเกียรติ. ที่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ปีนขึ้นไปบนตอไม้หรือก้อนหินสูง ๆ แล้วขันจ้า เขาท้าทาย เขาประกาศเกียรติ ว่าฉันมีเกียรติ, ตัวไหนเข้ามาก็ไล่ตีเลย ฉันมีเกียรติ; นี่ **หลงกิน หลงกาม หลงเกียรตินี้ยังเป็นของสัตว์.**

ทีนี้การศึกษา ของเราก็ยัง**ทำได้เพียงเท่านี้ ส่งเสริมสัญชาตญาณเรื่องกิน เรื่องกามเรื่องเกียรติ,** มันก็เป็นสัตว์มากไปกว่าสัตว์แหละ เพราะมนุษย์มันทำได้นี่ มันจะกินให้วิเศษอย่างไรก็ได้, จะปรับปรุงเรื่องกามให้วิเศษอย่างไรก็ได้, จะปรับปรุงเกียรติอย่างไรก็ได้, เลยการศึกษามันทำไปเพื่ออย่างนั้น มันก็เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมสัญชาตญาณอย่างสัตว์ ที่มีอยู่ไม่มาก ให้มันมากขึ้น ๆ. สัญชาตญาณแห่งสัตว์ถูกส่งเสริมให้มากขึ้น, ไม่ใช่ถูกจำกัด หรือถูกทำลายให้ลดลง. นี่ขอให้ดูให้ดี การศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ ยังส่งเสริมสัญชาตญาณอย่างสัตว์มากเกินไป คือความรู้สึกเอร็ดอร่อยทางวัตถุทางเนื้อหนัง มากเกินไป, และทำให้ดีให้มากกว่าสัตว์ ทำให้เก่งกว่าสัตว์, ไม่ใช่ให้ดีกว่าสัตว์ หมายความว่าให้มันมีความทุกข์น้อยลง ก็ไม่ใช่เลย, ให้มันมากกว่าสัตว์ที่เรียกว่าดีกว่าสัตว์, เดี๋ยวนี้ก็ทำได้เก่งกว่าสัตว์; แต่แล้วก็มีความทุกข์มากกว่าสัตว์ มนุษย์เป็นเสียอย่างนี้.

การศึกษา ของมนุษย์ยุค**ปัจจุบันนี้ อยู่ใต้อำนาจของวัตถุนิยม,** วัตถุนิยม **ไม่รู้จักเรื่องทางจิตทางวิญญาณ;** รู้แต่เรื่องทางวัตถุ มันก็ผลิตวัตถุออกมาสนองกิเลสตัณหาได้มากมาย, แล้วมนุษย์เองก็ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา ที่เป็นสิ่งเลวร้ายสำหรับมนุษย์. มนุษย์ไม่รู้เรื่องทางจิตใจ ที่จะควบคุมจิตใจ, แล้วก็ไปหลงใหลในเรื่องทางวัตถุ พอใจในรสอร่อยทางวัตถุ คือทางร่างกาย, **ระบุลงไปได้ว่าทางกามคุณ** นี่. มันเป็นเรื่องชะงัก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มนุษย์ทั้งโลกกำลังชะงักอยู่ ในเรื่องทางวัตถุหรือทางกิเลสตัณหา ธรรมะถูกคุมกำเนิด ไม่ใช่พูดเล่นนะ. อาตมาพูดจริงว่า **ธรรมะมันถูกคุมกำเนิด โดยมนุษย์โง่เขลาในโลกนี้** มันเปิดหนทางกั้นหนทางของความเจริญงอกงามของธรรมะหรือศีลธรรม, **มาติดกันอยู่ในแค่เรื่องของกิเลส เรื่องของกามคุณ.** ธรรมะหรือศีลธรรมไม่เจริญงอกงาม, เหมือนกับว่าถูกคุมกำเนิดไว้ ไม่ให้ขยายตัว การศึกษามันผิดอย่างนี้.

ทีนี้ดูเป็นข้อสรุปสุดท้ายก็ว่า **การศึกษาสมัยนี้ไม่อาจจะทำลายตัวกู – ของกู,** ศัตรูอันเลวร้าย ยักษ์มารที่เลวร้าย คือตัวกู - ของกู มานะทิฏฐิ อหังการมมังการ เรียกว่าสิ่งเลวร้าย; การศึกษายุคปัจจุบันไม่สามารถทำลายตัวกู - ของกู แล้วก็**ส่งเสริมตัวกู – ของกู. โลกนี้จึงเต็มไปด้วยสงคราม เพื่อประโยชน์แต่ตัวกู ไม่มีทางจะหยุดได้;** สงครามไม่อาจจะหยุดได้ ตลอดเวลาที่มนุษย์ยังมีการศึกษากันในแบบนี้.

ทีนี้ดูทางไหน จะดูกันทางไหน ที่จะพอมีหวังบ้าง ? **จะต้องให้ประสบความทุกข์อย่างใหญ่หลวงเสียก่อน** หรือให้ตายกันเกือบหมดโลกเหลือไม่กี่คนก่อนอย่างนั้นหรือ จึงจะค่อยกลับตัวได้ ? มันก็ไม่ถูก ไม่สมกับที่มนุษย์จะต้องเป็นอย่างนั้น, มนุษย์ควรจะดีกว่านั้น.

เดี๋ยวนี้พระเจ้าก็ยังไม่ลงโทษมนุษย์ ให้มันสาสมแก่ความเลวทรามของมนุษย์ **มนุษย์ก็ยังไม่กลับตัว.** พระเจ้าลงโทษนี้หมายความว่า ให้ได้รับผลกรรมที่ประจักษ์ชัดลงไปเลย ว่านี่ลงโทษเพราะทำผิด; จะเป็น**พระเจ้าบนสวรรค์** หรือ**พระเจ้า - อิทัปปัจจยตา** หรือ**พระเจ้าอะไร**ก็ได้ แล้วแต่จะเรียก แต่ขอให้เฉียบขาดเด็ดขาดเหมือนกับพระเจ้า แล้ว**ก็ ลงโทษมนุษย์มนุษย์จะได้หายโง่ทันแก่เวลา** ก่อนแต่ที่สังคมมนุษย์จะวินาศลงไป. เดี๋ยวนี้ก็วินาศทางจิตทางวิญญาณมากหลาย น่าใจหายแล้ว ยังเหลือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แต่จะวินาศทางวัตถุ. ดูที่เขาเตรียมสงครามกันนี้ ถ้าว่ามันออกมาจริงตามนั้นแล้วก็ความวินาศทางวัตถุมันจะมา สมกับความวินาศทางวิญญาณ, ขอให้คอยดู.

จะต้องมีผู้นำการศึกษาที่ถูกต้อง; เดี๋ยวนี้เราให้ฝรั่งเขานำการศึกษาเราตามกันฝรั่งในเรื่องการศึกษา ฝรั่งเขาให้ศึกษาอย่างไร เราก็ศึกษาอย่างนั้น โดยที่ไม่ดูว่าฝรั่งเองเป็นอย่างไร. ฝรั่งเองมีความสุข มีความสงบสุข มีสันติสุขพอที่จะเป็นครูได้หรือไม่ ? นี่เป็นเรื่องที่น่าหัวที่สุด ตามกันครูโดยที่ไม่ดูว่าครูนั้นกำลังเป็นอย่างไร. เมื่อไรจะมีผู้นำในโลกนี้ที่ดีที่นำไปอย่างถูกต้อง มีศีลธรรม แล้วก็มีสันติภาพ เรายังไม่มีนี่. เราพบเห็นแต่ว่านำไปสู่สงครามทั้งนั้นเลย, ผู้นำในโลกที่กำลังนำอยู่นี้ นำเพื่อประโยชน์ตัวกู - ของกู แล้วก็นำไปสู่สงครามในที่สุด.

น่าจะพิจารณาดูย้อนหลังถึงบรรพบุรุษของเรา ที่เท่าที่จะนึกเห็นหรือคำนวณได้ ว่าบรรพบุรุษของเราอยู่กันด้วยหลักเกณฑ์อย่างไร, มีขนบธรรมเนียม - ประเพณีวัฒนธรรมประจำบ้านเรือนอย่างไร, แล้วอยู่กันเป็นสุขอย่างไร, ควรจะดูที่นั่นเรียกว่า **เอาของเก่า ๆ มาปัดฝุ่น แล้วก็ดูกันใหม่ให้ดี ๆ, ใช้เสียให้ถูกต้องสิ;** มันมีทางเดียวเท่านี้ ที่จะย้อนไปดูสิ่งที่มันแสดงอยู่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่อสันติภาพ, หรืออยู่กันอย่างมีสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีเสรีภาพทางจิตทางวิญญาณ; เช่นทางวัฒนธรรมเราก็ไม่มีเสรีภาพ **เพราะว่าเราไปมอบตัวเป็นทาสให้แก่วัฒนธรรมตะวันตก,** หรือวัฒนธรรมอะไรแล้วแต่จะเรียก. เรามอบตัวให้เป็นทาสของวัฒนธรรมนั้น ๆ แล้ว เราก็ไม่มีเสรีภาพ ที่จะมาจัดอะไรตามแบบของพุทธบริษัท. สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมนี้มันก็เปลี่ยนความหมายหมด สำหรับโลกที่มันเจริญด้วยกิเลส; **เดี๋ยวนี้เขาแก้ไขกันจนว่า**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ไม่มีศีลข้อที่เรียกว่า กาเมสุมิจฉาจาร แล้ว อย่างนี้เป็นต้น; นี่เมื่อเราไปตามเขา เราก็ไม่มีเสรีภาพอิสรภาพในทางศีลธรรม. เราไปเป็นทาสเขาด้วยความสมัครใจ, แล้วเราก็ไม่หลักสูตรของศีลธรรมของเราเอง. นี่ตามกันไปอย่างนี้ทั้งโลก ไม่ละอายคนป่า; นี่เราคำนวณนะ คนป่าสมัยดึกดำบรรพ์ ที่เขาไม่มีความเจริญอย่างมนุษย์สมัยนี้ เขาไม่มีความเจริญด้วยการศึกษา หรืออารยธรรมอะไร. แต่คนป่าเหล่านั้นมีความสงบสุขหรือสันติสุข มากกว่ามนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน เราก็ไม่ละอาย เพราะว่าไม่ได้มามองดูอยู่.

นี้**ทางที่จะสางกันได้ ก็มีอยู่อย่างนี้แหละ**; สรุปความว่า**เมื่อไรความเข้าใจอันถูกต้อง, สัมมาทิฏฐิ** ความเข้าใจอันถูกต้อง**กลับมา เมื่อนั้นแหละมันจะสาง**. *พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้* อย่างนี้แล้วว่า *สัมมาทิฏฐินั้นเหมือนรุ่งอรุณ; ถ้ารุ่งอรุณมา ก็ว่าดวงอาทิตย์จะตามขึ้นมา* ; ถ้าสัมมาทิฏฐิมา แล้วสัมมาอื่น ๆ สัมมา-สังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต อะไรก็จะมา. ฉะนั้น จะให้เป็น**เรื่องฟ้าสางก็ต้องให้เป็นเรื่องสัมมาทิฏฐิออกมานำ.**

เราจะต้องมีหลักเกณฑ์ที่สมบูรณ์ ว่าจะมองดูกันในทางไหนก็ถูกต้องหรือสมบูรณ์**เป็นสัมมาทิฏฐิ** : ทางกายก็ถูกต้อง, ทางจิตก็ถูกต้อง, ทางทิฏฐิ ความคิดความเห็น ก็ถูกต้อง, มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตดี มีสติปัญญาถูกต้องดี รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะอย่างถูกต้อง.

ในแง่ของพยัญชนะ ก็รู้อย่างถูกต้องว่ามันเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. **เรารู้จักธรรมะคือธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลจากการที่ปฏิบัติหน้าที่อันถูกต้อง** นี้คือธรรมะ, กระทั่งรู้จักว่ามนุษย์นี้ต้องทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง เป็นสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์จะต้อง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ประพฤติกระทำ คือธรรมะ ให้มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง, อันนี้เป็น**จุดมุ่งหมายแท้จริงของการศึกษา.**

ถ้าการศึกษามีลักษณะฟ้าสางจริงก็ต้องเป็นอย่างนี้, และจบ**จุดหมายปลายทาง ก็คือสันติสุขหรือสันติภาพของมนุษย์,** ที่เราเรียกกันว่า**พระนิพพาน;** *นิพพาน* แปลว่า *เย็น* ชีวิตเย็น *ภาวะที่เป็นความเย็น* ของร่างกาย ของจิตใจ, แม้กระทั่งของวัตถุสิ่งของก็ไม่มีเรื่องวุ่นวาย อยู่ด้วยความสงบสุขถึงที่สุด; เรียกว่ามันมีความถูกต้องในการศึกษาหรือหลักสูตรของการศึกษา. นี่เราจะช่วยกันได้อย่างไร ก็ไปคิดดูเถิด ทำให้เกิดฟ้าสางทางการศึกษานั่นแหละ ได้บุญมาก ได้บุญที่สุด.

ฟ้าสางทางยุวชน.

ทีนี้ฟ้าสางในข้อต่อไป อาตมาเรียกว่า **ฟ้าสางทางยุวชน นี่มันก็เนื่องกับการศึกษา** เพราะการศึกษาเรามีสำหรับยุวชน สำหรับจัดยุวชนให้โตขึ้นเป็นมนุษย์ที่ดี ก็เลยเหลียวไปดูยุวชนกันบ้าง, ก็เห็นว่า **ยุวชนยังอยู่ในความมืด** ควรจะมีฟ้าสาง.

เราจะต้องหยิบปัญหาของยุวชนขึ้นมาพิจารณา เพราะว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าโลกในอนาคตมันขึ้นอยู่กับแห่งปัจจุบัน. โลกในอนาคตจะเป็นอย่างไร; มันขึ้นอยู่กับยุวชนในปัจจุบัน ที่เรากำลังปลุกปล้ำให้การศึกษาอบรมสั่งสอนอะไรแก่เขา.

ถ้าว่าเราไม่ได้จัดสรรค์ให้ยุวชนมีความถูกต้อง อย่างนี้แล้ว **โลกนี้ก็จะกลายเป็นนรกชนิดใหม่,** โลกนี้จะมีนรกชนิดใหม่ คือคนในโลกเป็นอันธพาลหมดทั้งโลก ซึ่งมันยังไม่เคยมี. แต่ก่อนนี้ยังไม่เคยมี ที่ว่าคนทั้งโลกจะเป็นอันธพาลกันหมดนี้ยังไม่เคยมี; เดี๋ยวนี้โลกมันเจริญด้วยวัตถุ บูชาวัตถุ บูชากิเลสกันทั้งโลก เป็นของ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ใหม่เข้ามา, แล้วโลกนี้ก็จะมีสภาพเป็นนรกชนิดใหม่ชนิดหนึ่งขึ้นมา. ฉะนั้น เราจะต้องควบคุมยุวชนทั้งหลายให้อยู่ในความถูกต้อง, อย่าให้กลายเป็นว่ามันสร้างนรกชนิดใหม่ขึ้นมา.

ท่านเห็นว่าโลกกำลังมีความเจริญตามที่เขาพูดกัน มีตาทำไมไม่ดูเอง. ท่านไปเชื่อตามที่เขาพูด ๆ กันว่า โลกกำลังมีความเจริญ, แล้วเราก็พลอยเจริญเต้นแร้งเต้นกากับเขาด้วย; แล้วดูในหัวใจสิ มันมีความสุขกันสักกี่มากน้อย ?

โลกกำลังเจริญ เจริญจริง ถ้าใช้คำว่าเจริญ ก็คือเจริญจริง, แล้วก็เจริญอย่างวิ่งเสียด้วย, เจริญอย่างวิ่งเสียด้วย. แต่มัน**เหมือนกับการวิ่งของคนตาบอดที่ถูกไล่ตี.** นี่อุปมาเป็นภาพพจน์ ว่าคนตาบอดที่ถูกไล่ตี มันจะวิ่งไปทางไหน, มันจะวิ่งอย่างไร; นั่นแหละคือความเจริญของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน. เป็นคนตาบอดที่ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไมกัน แล้วมันก็ถูกไล่ตี คือความทุกข์บีบคั้น มันก็ดิ้นรนไป, ดิ้นรนไป เพื่อจะดับทุกข์ตามแบบของคนโง่, มันกลับเติมเหยื่อของกิเลส **ดับทุกข์ด้วยการเติมเหยื่อของกิเลส** ; แทนที่จะลดเหยื่อของกิเลส มันเติมเหยื่อของกิเลส เพราะมันไม่รู้นี่ เพราะมันคนตาบอดนี่. ฉะนั้น คนตาบอดที่ถูกไล่ตี มันก็วิ่งเปะ ๆ ปะ ๆ ; นี่เหมือนกับที่มนุษย์แห่งยุคปัจจุบันประดิษฐ์นั่นประดิษฐ์นี่ สร้างนั่นสร้างนี่ขึ้นส่งเสริมกิเลส ให้ลุ่มหลงกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อนเท่าที่หลงกันอยู่นี่มันก็นับว่ามากพอแล้ว มันจะให้มากไปกว่านั้น.

ทุกคนมีความนิยมหลับตา ตาบอด **หลงใหลว่าโลกเจริญ,** อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องสวยงามเอร็ดอร่อยสนุกสนานทั้งนั้น. *ดูที่การแต่งเนื้อแต่งตัว* หรือที่*การกิน การอยู่ การใช้การสอย* ในบ้านในเรือนนั้นดูเถอะ ว่ามันมีอะไรนอกจากสิ่ง**ที่จะบำรุงความรู้สึกทางอายตนะ คือกิเลสตัณหา**. เราไม่จำเป็นจะต้องกินต้องใช้ถึงขนาดนั้น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราก็กินก็ใช้ถึงขนาดนั้น คือขนาดที่ส่งเสริมกิเลสตันหา**; ไม่อยู่ในลักษณะที่ควบคุมกิเลสตัณหา.**

ยุวชนได้รับการอบรม ให้หลงใหลในสิ่งที่เรียกว่า **เหยื่อของกิเลสตัณหา** พ่อแม่เขาประคบประหงมอบรมส่งเสริม ให้ลูกได้เล่น ได้กินอะไร ชนิดที่อร่อยหรือที่แพง, แล้วก็ภูมิใจว่าเรารวย. เราได้ทำให้ลูกของเราได้กินได้เล่นอย่างสูง, แล้วยุวชนของเราจะเป็นอย่างไร มันก็คงจะหลับหูหลับตาต่อไป.

แล้วมันก็น่าหัวที่ว่า อีกทางหนึ่งก็คุมกำเนิด ไม่ค่อยยอมให้เกิดมา ไม่ยอมให้ยุวชนเกิดมา คุมกำเนิด. บางแห่งจะเอากันว่า ถึงกับหยุดเกิดเสียเลย นี้มันไม่ถูกดอก มนุษย์มันโง่เอง มันจึงแก้ปัญหายุวชนไม่ได้.

อาตมาคิดว่า ถ้ามนุษย์ฉลาด พ่อแม่ฉลาด มีลูกสัก ๒ - ๓ คนไม่เป็นไร ดี อาตมาเดาเอาเอง ประมาณเอาเองว่า พ่อแม่คู่หนึ่งควรจะมีลูกสักสามคนเป็นพอดี สองคนนั้นมันเพื่อว่าพ่อคนหนึ่งแม่คนหนึ่ง; ถ้าพอตายลูกคนนั้นอยู่ ถ้าแม่ตายลูกคนนั้นอยู่, เหลือคนที่ ๓ นั้นจะได้เป็นการเพิ่ม เพิ่มปริมาณให้โลก. ฉะนั้นมีลูก ๓ คนนั่นแหละดี เดี๋ยวนี้เขาไม่เอา เขาจะเอาคนเดียวบ้าง หรือไม่เอากันเสียเลยบ้าง; นี้มันพิสูจน์ความโง่ของมนุษย์ ที่ไม่รู้จักจัดไม่รู้จักทำ ให้โลกนี้มีมนุษย์ที่ดีเพิ่มขึ้น, ไม่มีปัญญาที่จะทำมนุษย์ให้ดี, แล้วก็ไปควบคุมกำเนิดเสียเลย อย่าให้มันเกิดมา แล้วก็เป็นทาสของกิเลสตัณหาด้วยก็ยิ่งเอากันใหญ่**. การควบคุมกำเนิดนั้น** มันอาจจะได้ผลทางวัตถุบ้าง แต่มันเสียหายทางจิตใจมากเหลือเกิน, **ทำไปเพื่อส่งเสริมกิเลสตัณหามากกว่า** เพื่อความถูกต้อง หรือพอเหมาะพอดีของมนุษย์.

ดูต่อไปว่า **ยุวชนนี้เราควรจะจัดให้เขาเป็นอะไร** ? อาตมาบอกแล้วว่า **ยุวชนนี้** คือผู้ที่จะอยู่ในโลก สืบต่อไปในโลก **เป็นอนาคตของโลก** คือผู้ที่จะรักษา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ความเป็นมนุษย์ ให้ยังคงมีอยู่ในโลกในอนาคต. ถ้าไม่มียุวชนมันก็ตายหมดแหละ พอตายเข้า มันก็ตาย มันก็หมด แต่ถ้ามียุวชน มันก็เหลืออยู่สำหรับความเป็นมนุษย์ในอนาคตต่อไป เพื่อไม่ให้โลกหมดมนุษย์นั่นเอง, **เพื่อยังมีผู้ที่เดินทางต่อ** เดินทางต่อจากที่พ่อแม่เดินแล้ว **ให้ถึงนิพพาน**. ชั้นพ่อแม่ไม่ถึงนิพพาน ให้ชั้นลูกหลานมันเดินต่อไปให้ถึงนิพพาน, คือ**ให้ฉลาดในทางที่ถูกต้อง** แล้วเดินต่อไปจนกว่าจะถึงนิพพาน. เราควรจะมุ่งหมายมียุวชนกันในลักษณะอย่างนี้ ในอนาคตมันก็แล้วแต่ยุวชน; ยุวชนมันก็แล้วแต่ว่าเราจะจัดให้เขาเป็นอย่างไร เป็นอะไร.

เดี๋ยวนี้ ยุวชนของเรา **ตกอยู่ในลักษณะเป็นผู้พ่ายแพ้แก่กิเลส** แล้วก็จะหมุนโลกไปตามอำนาจของกิเลส, แล้วยุวชนนี้กำลังกำอำนาจ ที่จะสร้างนรกหรือจะสร้างสวรรค์ ให้แก่บิดามารดาได้ยิ่งขึ้นทุกที; เพราะว่าสมัยนี้บิดามารดาก็หวัง หรือมอบอะไร ให้ลูกให้หลานให้ยุวชน, แล้วยุวชนก็มีโอกาสที่จะสร้างนรกให้บิดามารดานั่งน้ำตาไหลอยู่ก็ได้, สร้างสวรรค์ให้บิดามารดานั่งยิ้มแป้อยู่ก็ได้, นี่ระวังให้ดี ว่ายุวชนนั้นเขาจะทำอะไรได้ทั้ง ๒ อย่าง ในลักษณะอย่างนี้ เรียกว่า **ยุวชนนี้** จะบัน**ดาลนรก หรือจะบันดาลสวรรค์ ให้แก่พ่อแม่ได้** เมื่อไรก็ได้ ในเวลาอันสั้นก็ได้.

แต่มัน*ผิดกับหลักบรมโบราณ*ที่เขาถือกันมาว่า *ยุวชนนี้* จะเป็นผู้ที่หยอดน้ำข้าว ข้าวปลาอาหารให้แก่บิดามารดา ยามแม่ยามแก่เมื่อจะตาย, แล้วทำหน้าที่สุดท้ายคือช่วยปิดตา ปิดหนังตาให้พ่อแม่เมื่อตายเป็นหน้าที่ครั้งสุดท้าย, แล้วต่อนั้นก็ *จะสืบสกุล* แล้ว*บำเพ็ญกุศลทักษิณาทาน*โดยประการต่าง ๆ อุทิศกุศลส่งไปให้บิดามารดาที่ตายแล้ว. แต่โบราณเขาหวังกันอย่างนี้, เขาหวังกันมากอย่างนี้. ในพระบาลีก็มีอย่างนี้ **เดี๋ยวนี้** เราจะไม่เอากันเสียแล้ว **ปล่อยให้ยุวชนเขาแสดงบทบาท ให้เป็นนรกแก่บิดามารดาก็ได้, ให้เป็นสวรรค์อะไรแก่บิดามารดาก็ได้;** ไม่มุ่งหมายความสงบสุขหรือสันติสุขกันเสียเลย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี้ก็ดูเขยิบออกไปอีกนิด ก็คือปัญหา ปัญหาที่มันมีอยู่ ปัญหาเลวร้ายที่เกิดจากการที่ยุวชนไม่สมบูรณ์ไม่ถูกต้อง นี้มากเหลือที่จะกล่าว, มากเกินกว่าที่จะกล่าวในเวลาอันสั้นนี้. แต่ว่ามันมีปัญหาสำคัญ ๆ ที่ควรจะเอามาพิจารณากัน ว่า**ยุวชนนี้เกิดขึ้นมา ในท่ามกลางแห่งความมืดของวัตถุนิยม;** น่าสงสาร น่าเห็นใจ ที่ยุวชนมันเกิดขึ้นมาในโลกนี้ ในขณะที่โลกกำลังมืด, มืดทางธรรมะ **เป็นโลกที่บูชาวัตถุนิยม,** แล้วก็จำเป็นอยู่เอง ที่ยุวชนเหล่านั้นจะต้อง**พลอยบูชาวัตถุนิยม** เพราะเกิดขึ้นมาในโลกในท่ามกลางความมืดของวัตถุนิยม. ยุวชนเกิดมาในระยะที่วัฒนาธรรมที่ดี ขนบธรรมเนียมประเพณีได้หายไปสิ้นแล้ว ได้สูญเสียไปสิ้นแล้ว.

บางคนคิดว่าอาตมาพูดเอาเปรียบ หรือพูดไม่รับผิดชอบ, อาตมาร้องว่าดูให้ดีเถอะ ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีประจำบ้าน ประจำเรือน ประจำหมู่ชนหมู่มนุษย์นี้ก่อนนี้มันมี แล้วมนุษย์เจริญ ๆ จนเลิกหายไปหมด. **ยุวชนเกิดขึ้นมาในระยะกาลที่วัฒนธรรมละลายไปหมดแล้ว;** วัฒนาธรรมประจำบ้านเรือนโดยเฉพาะ ที่ว่าจะอบรมทารกอย่างไร, อบรมลูกเล็ก ๆ อย่างไร, อบรมเด็กวัยรุ่นอย่างไร; แต่ก่อนเขาเคยมี; เดี๋ยวนี้มันไม่มี. ยุวชนเกิดขึ้นมา ในระยะที่มันว่างจากวัฒนธรรม ที่จะเป็นตัวอย่างที่ดี.

เดี๋ยวนี้ก็ว่า พ่อหากินคนเดียวไม่พอ แม่ต้องออกไปหากินด้วย เลยยุวชนเด็กทารกก็ไม่มีใครอบรม ถนอมกล่อมเกลา เพราะทั้งพ่อทั้งแม่ต้องออกไปหากิน. นี่ก็คิดดูกันเสียใหม่ว่า ที่แม่ไปช่วยหารายได้เพิ่มขึ้นบ้างนั้น มันคุ่มกับการที่ลูกมันเสียไปไหม ? จะทิ้งลูกไว้กับคนใช้ หรือจะฝากใครไว้หรือแล้วแต่ว่าเด็ก ๆ มันจะเป็นของมันอย่างไร ตามลำพังของมันเอง, มันเป็นความเสียหาย. มันคุ้มกันไหมกับที่ว่า แม่จะต้องทิ้งลูกไปประกอบอาชีพ, มัน**ควรจะมีอาชีพชนิดหนึ่ง ซึ่งว่าไม่ต้องทั้งลูกไป, เป็นอาชีพที่อยู่กับการดูแลลูกด้วย** ก็ดี.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราได้เห็นภาพโบราณ หรือภาพสมัยนี้บางแห่ง ที่ว่าเขาเอาลูกสะพายหลังไปด้วย ที่เมืองจีนหรือที่ไหนก็ไม่ทราบ คือไม่ยอมทิ้งลูก, จะดูแลอยู่ตลอดเวลา เพื่อความรัก ความเคารพ ความอะไรที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ, แล้วก็ไม่เปิดโอกาสให้ลูกไปทำอะไร ที่มันจะสร้างนิสัยที่ไม่ถูกต้องขึ้นมา.

ยุวชนเกิดขึ้นมาในยุคที่ว่า ในโลกมันเต็มไปด้วยสิ่งเสพติด; ไม่ใช่หมายถึงเฮโรอีน, เรื่องเฮโรอีนนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องเด็กเล่น. *สิ่งเสพติดที่เป็นกิเลส* ที่เรียกในบาลีด้วยคำสั้น ๆ ว่า *กาม* คำหนึ่ง, ว่า *ภพ* คำหนึ่ง. **กาม คือความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนังทางกิเลส;** นี้เรียกว่ากาม เป็นสิ่งเสพติด. คำว่า**ภพ** นั้นหมายความว่า **มีนั่นมีนี่ เป็นนั่นเป็นนี่**, จะเป็นนั่นเป็นนี่ซึ่งทะเยอทะยานกันนัก **ลงทุนเพื่อได้เป็นนั่นเป็นนี่ จนไม่มีศีลธรรม**. ความเป็นนั่นเป็นนี่เขาเรียกว่าภพ: **เป็นทาสของกาม ก็ทำไปตามความหมายของกาม, เป็นทาสของภพ ก็ทำไปตามความหมายของภพ** คือจะได้เป็นนั่นเป็นนี่ เช่นจะได้เป็นนางงามจักรวาลเป็นต้น.

ลองคิดดูให้ดีว่า มันเป็นสิ่งเสพติดอย่างยิ่ง แล้วก็แก่ทุกคน หรือยิ่งกว่าเฮโรอีน เฮโรอีนมันไม่ติดกันทุกคนดอก มันน้อยมาก. **แต่ว่าคนทั่วไปติดเรื่องกาม เรื่องภพนี้ไม่เว้น**, แล้วก็**ติดอย่างเต็มที่.** นี่เด็ก ๆ เขาเกิดมาในโลกนี้ ในขณะที่เต็มไปด้วยยาเสพติด ก็ต้องไปตามเรื่องของยาเสพติด **เด็ก ๆ** ของเรา **ก็ไม่เป็นทาสของสิ่งเสพติดทางวิญญาณ,** เรียกว่า **สิ่งเสพติดทางวิญญาณ คือกาม**และ **ภพ**. เด็ก ๆ ของเราก็เลย**เป็นทาสของกิเลส ไม่เคารพใคร** แล้ว, เด็ก ๆ ของเรา**ไม่เคารพบิดามารดาครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่ พระเจ้าพระสงฆ์, ไม่เคารพขนบธรรมเนียมประเพณี** จะเคารพอยู่อย่างเดียวแต่กิเลสของตน. เด็ก ๆ เขาจะเคารพแต่กิเลสของตน แล้วแต่กิเลสเขาต้องการอะไร.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เด็กสมัยโบราณเคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่ พระเจ้าพระสงฆ์; เดี๋ยวนี้เด็ก ๆ *เขาเห็นว่า คนแก่ ๆ เหล่านั้นเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปี.* เรื่องนี้มันก็เป็นเรื่องที่สวนทางกันอยู่. *มีคนพูดว่า เด็ก ๆ สมัยนี้เป็นเหี้ยหางแดง* แล้วมันก็ *ไม่รู้จักตัวเอง เลวร้ายกว่าไดโนเสาเต่าล้านปี.* พวกไดโนเสาเต่าล้านปีไม่ร้ายกาจเท่าไร, ไม่เท่ากับเหี้ยทางแดง ที่มันจะทำอันตรายพ่อแม่ บ้านเมือง หรือโลกทั้งโลกได้.

ยุวชน ของเรา **เห็นศาสนาเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ,** ธรรมะหรือศาสนาเป็นที่น่ารังเกียจ เพราะคอยขัดคอ ห้ามไม่ให้ทำนั่นห้ามไม่ให้ทำนี่. ธรรมะหรือศาสนาวัดวานี่ ห้ามไม่ให้ทำนั่นห้ามไม่ให้ทำนี่ คือไม่ให้ทำตามกิเลส; นี้เด็ก ๆ เขาก็ไม่ชอบ, เห็นศาสนาเป็นเครื่องขัดคอ ก็เลยเกลียด ไม่ชอบศาสนา. ทีนี้ก็ไม่มีใครที่จะจัดการให้มันมีความเข้าใจถูกต้องกันในข้อนี้, ทำพอเป็นพิธี. **การศึกษาจัดให้มีเรื่องศีลธรรมเรื่องศาสนา** เหยาะ ๆ แหยะ ๆ **อยู่ในสมุด ไม่ได้ไปอยู่ในจิตใจของยุวชนเหล่านั้นเลย.**

นี่ขอให้ดูเถอะว่า **ยุวชนของเราอยู่ในความมืด** อยู่ในความมืด, เมื่อไรมันจะสาง, เมื่อไรฟ้าจะสางทางยุวชน ? โดยเฉพาะบิดามารดาที่เป็นพุทธบริษัทนี่ อาตมาเห็นว่า **สำคัญมากที่จะต้องรับผิดชอบ,** จะต้องทำให้เด็ก ๆ เป็นพุทธบริษัท คือให้เด็ก ๆ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานเหมือนกับผู้ใหญ่, จะเรียกว่าฟ้าสางทางยุวชน ให้เกิดสิ่งที่ถูกต้อง ตรงกันข้ามกับเรื่องผิดพลาดที่ได้กล่าวมาแล้ว. นี่เรียกว่า สิ่งที่จะต้องสนใจ; มิฉะนั้นที่จะตามมาข้างหลังก็คือโลกที่เป็นนรกชนิดหนึ่ง ไม่ต้องอยู่ใต้ดินกันแล้ว อยู่ทั่วไปในโลกปัจจุบันนี้.

ฟ้าสางทางการกีฬา.

เรื่องถัดไป อาตมาจะพูดเรื่อง **ฟ้าสางทางการกีฬา;** บางคนจะคิดว่าเตลิดเปิดเปิงนอกเรื่องนอกราวแล้ว เรื่องกีฬา, ทำไมฟ้าจะต้องสางทางการกีฬาสำหรับ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มนุษย์เรา หรือโดยเฉพาะสำหรับพุทธบริษัทเรา มันเกี่ยวข้องกันกับสิ่งที่เรียกว่าการกีฬา ?

อาตมามองเห็นและยึดถือเป็นหลักว่า **มนุษย์จำเป็นที่จะต้องมีปัจจัยที่ ๕** คือความสบายใจ คือความรู้สึกสบายใจ เป็นปัจจัยที่ ๕ เป็นทางจิต ปัจจัยทางจิต, จะเรียกว่าเป็นปัจจัยที่ ๕ ต่อจากปัจจัยทั้ง ๔ ทางวัตถุ. *ปัจจัย ๔* คือ *อาหาร,* คือ *เครื่องนุ่งห่ม*, คือ*ที่อยู่อาศัย*เครื่องใช้ไม้สอย, และ*ยารักษาโรค* ; ๔ อย่างนี้เป็นปัจจัยที่จำเป็น แต่เป็นเรื่องทางกาย. ทีนี้ก็มี **ปัจจัยที่ ๕ เป็นเรื่องทางจิต** คือความพอใจ ความสบายใจ, ความรู้สึกเป็นสุขสนุกสนานในใจ ที่ไม่ใช่เรื่องของกิเลส นี่เป็นปัจจัยที่ ๕.

ดูตามธรรมชาติแล้วมันก็มี สัตว์เดรัจฉานนั้นเห็นได้ง่าย มันต้องการความร่าเริง; สัตว์เดรัจฉานจะมีอาการพอใจในความร่าเริงกระโดดโลดเต้น. ไก่ก็ดี สุนัขก็ดี ลูกวัวลูกควายในทุ่งนาก็ดี มันต้องมีเวลาที่มันสนุกสนานพอใจ กระโดยโลดเต้นหยอกล้อกัน; ถ้าขาดสิ่งนั้นแล้วมันก็จะวิปริตผิดไปมากทีเดียว. นี้เรียกว่าเรา**จะต้องมีสิ่งที่ทำความพอใจ สบายใจ รวมอยู่ด้วยสิ่งหนึ่ง ในบรรดาสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญหรือจำเป็นแก่ชีวิต**, จะเรียกว่าปัจจัยที่ ๕. **เราจึงมีเรื่องกีฬา** ซึ่งตามตัวหนังสือก็แปลว่าการเล่น เป็นการอนุโลมตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์จะต้องมีเวลาที่เบิกบานสำราญใจ; แต่มิใช่เพื่อกิเลส ซึ่งเราอาจจะเล่นหัวได้ **โดยที่ไม่ต้องเป็นกิเลส.**

ลูกไก่ตัวรุ่น ๆ กระทงแล้ว มันจะชนกันเล่นทุกวันเลย. ดูเถอะ ไก่ที่พอรุ่น ๆ ขึ้นมาจะเป็นรุ่นกระทง มันจะชนกันเล่นวันละหลาย ๆ หนเลย เพราะว่ามันสบายใจ, มันเป็นเรื่องระบายออกมาเพื่อความสบายใจ. คนเราก็เหมือนกัน **จะต้องมีของเล่น;** แต่ระวังให้ดี คำว่า ของเล่น นั้น ถ้ามันเป็นเรื่องผิด เป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันก็

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อันตราย; มันก็**ต้องเป็นเรื่องที่พอดีกับที่ธรรมชาติต้องการ**. เราจะต้องมีการพักผ่อนความเครียด ไม่มีความเครียดด้วยการเล่น.

ฉะนั้น**ทุกคนต้องมีการเล่น** อย่างใดอย่างหนึ่งแหละ ที่เรียกกันว่า **เป็นงานอดิเรก;** ถ้ามันทำอะไรไม่ถูก มันก็ไปนั่งเล่นที่วัดก็ได้ คุณย่าคุณยายคุณตาเขาเล่นอะไรไม่เป็น เขาก็ไปวัด ไปหาความพักผ่อนสบายใจ มันก็รวมอยู่ในเรื่องนี้. ลูกเด็ก ๆ ก็เล่นซกมวย เล่นอะไรกันไปตามเรื่องที่มันจะสบายใจได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่ธรรม-ชาติต้องการ.

ฉะนั้น**การเล่นนี้ ขยายปรับปรุงให้สูงขึ้นไปได้,** ไม่ใช่เป็นการเล่นต่ำ ๆ อย่างว่าลูกไกมันชนกันเล่นทุกวัน ๆ มันต้องสูงขึ้นไปถึงกับว่าทางจิตทางวิญญาณ; อย่างพระฤาษีมุนีเขาเรียกว่าเล่นฌาน เล่นฌาน เล่นสมาบัติ, เขาเข้าฌานเข้าสมาบัติเป็นการเล่น อันนั้นวิเศษเลย ไม่เสียสุขภาพอนามัยทางจิต. แล้วก็จิตมันก็ได้รับการฝึก **exercise** จนเป็นจิตที่เข้มแข็ง จิตที่วิเศษ; นั่นเขาเล่นกีฬา คือฌานและสมาบัติ.

ทีนี้ถ้าจะดีกว่านั้น ก็เล่นกีฬาชกต่อยกับกิเลส, **ซ้อมมวยกับกิเลสอยู่บ่อย ๆ** จะดีไปกว่านั้นอีก **เรียกว่ากีฬาทางวิญญาณ** จะยิ่งขึ้นไปอีก, **เป็นกีฬาทางธรรมะ** คอยกำหนดในการที่จะต่อสู้กิเลสอยู่ตลอดเวลา เป็นธรรมะกีฬา เป็นฌานกีฬา.

ถ้าพุทธบริษัทเล่นกีฬากันได้ถึงขนาดนี้แล้ว อาตมาจะเรียกว่า ฟ้าสางทางการกีฬา อันใหญ่หลวงทีเดียว; มันมีลักษณะแห่งการเล่น ซึ่งมันเปลี่ยนได้ : เป็นสิ่งที่เป็นโทษไปก็ได้, เป็นคุณก็ได้ แต่**ธรรมชาติต้องการให้มนุษย์กำจัดความเครียดของจิตใจ ด้วยการเล่น;** ฉะนั้นเราก็ต้องการเล่น อย่าไปนินทาว่าร้ายอะไรกันนัก เมื่อบางคนมันจะต้องมีการเล่น จะเล่นต้นไม้ จะเล่นบอน เล่นดอกไม้ เล่นอะไรบ้าง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ก็ให้เขาเถอะ; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดประโยชน์ในทางจิตใจ ; แต่ก็**ต้องให้พอดี** เช่นว่าจะเล่นแสตมป์ ก็ควรเล่นให้พอดี อย่าให้เป็นบ้าเป็นหลัง, การสะสมอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มันต้องพอดี ไม่ต้องเป็นบ้าเป็นหลัง.

ทีนี้มันมีปัญหาที่ว่า พอควบคุมไว้ไม่ได้ การเล่นหรือความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยของการเล่นนั้นมันเกินพอดี มันก็กลายเป็นสิ่งเลวร้ายหรือให้โทษ อัสสาทะความพอใจความเอร็ดอร่อยมันกลายเป็นอาทีนวะ เป็นการให้โทษ แล้วกลายเป็นอุปัททวะ คืออุบาทว์ อุบาทว์ อุปัททวะ แปลว่า อุบาทว์ ถ้ามันเป็นอัสสทะ พอใจอยู่ตามธรรมชาติก็ยังไม่เป็นไร แต่ทีนี้มันควบคุมไว้ไม่ได้ การกีฬามันก็กลายเป็นอาทีนวะให้โทษไม่ทันรู้ แล้วก็กลายเป็นอุปัททวะเลวร้ายต่อไปอีก นี่**เราควบคุมไว้ไม่อยู่.**

เดี๋ยวนี้การกีฬาในโลกก็**กลายเป็นเรื่องของกิเลสไป**; เช่นว่ามันกลายเป็นการพนันไปเสียก็มากแล้ว. การกีฬานี่ ที่จะเป็นประโยชน์บริหารจิต มันกลายเป็นการพนันเลวร้าย เป็นผีชนิดหนึ่งไปเสียก็มี; แม้กีฬาที่เขาเล่นกันระหว่างชาติดูให้ดีเถอะ จิตใจมันลุ่มหลงถึงเป็นผีสิงในการพนันแล้ว ฉะนั้นมันจึงโกงกัน แล้วมันจึงหาวิธีโกงกัน มันได้ชกต่อยกันในสนามกีฬา, ในสนามกีฬาเป็นโอกาสที่จะทดลองระเบิดขวดที่ทำเอาเอง. **นี่กีฬามันกลายเป็นการพนัน**, มันกลายเป็นเรื่อง **ส่งเสริมตัวกู-ของกู** ไปเสีย แทนที่จะช่วยควบคุมตัวกู - ของกู ตามความมุ่งหมายของคำว่ากีฬาหรือน้ำใจนักกีฬา. น้ำใจนักกีฬานั้นต้องควบคุมตัวกู - ของกูได้; ทีนี้มันควบคุมไม่ได้ กลายเป็นส่งเสริมไปเสีย จ้างคนมาสอนวิธีเอาเปรียบการกีฬา ฟุตบอลล์ก็ดี อะไรบอลล์ก็ดี.

แม้แต่**มวย**อย่างนี้ **ไม่เป็นกีฬาแล้ว กลายเป็นเรื่องบ้าชนิดหนึ่ง** แล้วจะเอาเป็นเอาตายกันแล้ว, ไม่เพียงแต่แสดงกีฬาโดยฝีมือ. มันก็สร้างนิสัยโทสะ นิสัย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เลวร้ายของโทสะขึ้นในกีฬามวยนั้น, ทำให้คนมีโทสะเพิ่มขึ้น ทั้งคนชกและคนนั่งดู; มันก็จะไม่มีประโยชน์อะไร. ถ้ามันเป็นเพียงฝีมือจริง ๆ มันก็ยังดีแหละ มันดูกันพอสนุก. แต่เดี๋ยวนี้มันเลยขอบเขตก็กลายเป็นโทษ ก็กลายเป็นสิ่งอุบาทว์จัญไรไปไม่ทันรู้ตัว.

กีฬาที่ถูกต้องเป็นเรื่องแสดงน้ำใจกว้าง กว้างขวาง **เป็นแบบของโพธิสัตว์**. เดี๋ยวนี้ในสนามกีฬาเราไม่เห็นลักษณะของโพธสัตว์ เห็นแต่ลักษณะของสิงสาราสัตว์ คือสัตว์เดรัจฉาน; ฉะนั้น**การกีฬานี้กำลังมืด** มันควรจะสาง. *เมื่อก่อนนี้เขาถือว่า เล่นกีฬานี่ถวายพระเจ้า,* เรื่องของพวกกรีกพวกโรมันมีสนามกีฬาใหญ่โตกว่าอะไรหมดเลย ถึงปีก็มาเล่นกีฬาถวายพระเจ้า แสดงว่ามนุษย์ยังดีอยู่ มนุษย์ยังมีน้ำใจเป็นนักกีฬาอยู่. ต่อมามันเปลี่ยนเลิกล้างไปแล้ว พังทลายหมดแล้ว. กลายเป็นเครื่องมือสำหรับส่งเสริมกิเลสไป.

นี่ฟ้าจะสางทางกีฬาได้อย่างไร ก็นึกถึงความจริงของธรรมชาติ ที่มันกำหนดว่าควรจะมีกีฬากันอย่างไร เท่าไร เพียงไร; ลูกหมาลูกแมวมันมีกีฬากันเพียงเท่าไร. อาตมายังไม่เคยเห็นที่ว่าลูกแมวมันหยอกกันแล้วมันกัดกันจริง มันตกลงกันได้ แล้วมันเลิกกันได้; แม้ไก่นี้ก็เหมือนกันแหละ น้อยครั้งเหลือเกิน นับว่าพิเศษมากที่จะโมโหเอากันจริง. มนุษย์ควรจะรักษาระดับอันนี้ไว้ให้ได้ว่า **เรามีกีฬาแต่เพียงเพื่อฝึกน้ำใจความเป็นนักกีฬา เป็นศีลธรรมชนิดหนึ่ง**. ความมีน้ำใจกว้าง ไม่โกรธง่าย ให้อภัยได้ง่าย มีจิตใจปรกติ นี้เป็นศีลธรรมชนิดหนึ่ง, กีฬาเป็นศีลธรรมชนิดหนึ่ง คนที่เขาไม่เห็นด้วยเขาก็เอาไปด่าอาตมา ก็ไม่เป็นไร.

ให้กีฬาเป็นกิจกรรมในทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างให้เกิดความสนุกสนาน คล้าย ๆ กับกีฬาในทางศาสนา. ปู่ย่าตายายเขาก็เคยทำกันมา หรือไปฝากเอาไว้กับสาธารณประโยชน์ บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ให้สนุกเป็นกีฬา,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ให้มันได้รวมอยู่ในกสิกรรมหรือหัตถกรรม ให้มากขึ้น, ให้สนุกในการทำกสิกรรม ให้สนุกอยู่ในการทำหัตถกรรม, ให้กีฬาไปรวมอยู่ที่นั่น, แล้วก็อย่าให้ไปหลงกีฬากิเลส กีฬากิเลส. ที่ว่า *"กีฬา ๆ เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน"* นี้มันดี, แต่เดี๋ยวนี้กีฬา ๆ มันทำคนให้มีกิเลส มันตรงกันข้ามก็ต้องระวัง. นี่ก็คือสิ่งที่เรียกว่าต้องมีฟ้าสางฟ้าสางทางการกีฬา.

พุทธบริษัทมีหน้าที่ที่ **จะต้องช่วยกันปรับปรุง ให้ตัวเองหรือลูกหลานเหลน** ตาดำ ๆ นี่ มัน**จะมีความเป็นนักกีฬาทางจิต ทางวิญญาณ ทางธรรมะ** เพื่อไม่ทะเลาะกับธรรมชาติ; ถ้าเราจะ**ไม่มีความเบิกบานใจ,** ไม่มีความเบิกบานใจกันเสียเลยแล้ว **เราจะต้องเป็นโรคชนิดหนึ่ง** ซึ่งหมอก็รักษาไม่หาย. อาตมาคิดว่าอย่างนั้น ถ้ามนุษย์เราจะไม่มีส่วนที่เบิกบานใจกันเสียเลย แล้วก็จะเป็นโรคอะไรก็ไม่รู้เรียกชื่อไม่ถูก ซึ่งหมอไหนก็จะรักษาไม่หาย; นี้ก็**ปรับปรุงชีวิตส่วนที่เป็นกีฬานี้กันเสียให้ถูกต้อง.**

นี้ฝนกำลังจะไล่แล้ว, เอ้าว่ากันเสียเร็ว ๆ ให้หมดเรื่องที่ตั้งใจจะพูด.

ฟ้าสางทางสุขภาพจิต.

หัวข้อต่อไปว่า ฟ้าสางทางสุขภาพจิต มันก็ **เนื่องมาจากกีฬา, กีฬาเป็นสุขภาพจิต** นี้ก็หยิบคำว่าสุขภาพจิตมาพูดเสียโดยตรง. คำว่า สุขภาพจิตนี้เพิ่งมีใช้ก่อนนี้ไม่เคยมีใช้ เพิ่งมีกันไม่นานนักดอกว่า สุขภาพจิต, รู้จักกันแต่สุขภาพทางกาย ต่อมาก็รู้จักสุขภาพจิต.

มนุษย์สมัยที่ยังไม่เจริญ ยังเหมือนกับคนป่าอยู่ มันไม่มีสิ่งที่ทำลายสุขภาพจิต ; เมื่อมนุษย์ยังไม่เจริญ มันไม่มีอะไรที่ยั่วให้กิเลสฟุ้งอยู่ทั้งวันทั้งคืน เขาก็ไม่เสีย

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

สุขภาพจิต, มาถึง**โลกยุคปัจจุบัน มันมีสิ่งที่ยั่วให้กิเลสฟุ้งอยู่ทั้งวันทั้งคืน มนุษย์เลยเสื่อมสุขภาพทางจิต ด้วยอารมณ์ต่าง ๆ**; มีความรัก มีความโกรธ มีความเกลียด มีความกลัว มีความวิตกกังวล มีความอาลัยอาวรณ์ มีความอิจฉาริษยา มีความหึง มีความหวง มีอะไรสารพัดอย่าง, ซึ่งมันหนาแน่นขึ้นในโลกยุคปัจจุบันนี้ จนเสื่อมเสียสุขภาพจิต, แล้วมนุษย์ก็เป็นโรคฝ่ายประสาทหรือฝ่ายจิตกันมากขึ้น ตามส่วนที่มันเสียไป.

ถ้ามีธรรมะมากพอ ก็ป้องกันไม่ให้เสียสุขภาพทางจิต; ไม่ว่าอะไรจะเข้ามาเกี่ยวข้อง มันก็ไม่เสียสุขภาพจิต คือมันไม่รัก โกรธ เกลียด กลัว เป็นต้น ง่ายเกินไปนั่นเอง. ขอให้มองดูให้ดี ถ้ามีธรรมะพอ มันจะป้องกันสุขภาพจิต คือจิตคงที่ได้ในทุก ๆ กรณี, แล้วเราก็จะไม่เป็นโรคจิตหรือโรคประสาท หลายสิบแบบหลายร้อยแบบที่เป็น ๆ กันอยู่.

คำว่า *สุขภาพ คือความปรกติ, ความปรกติคือธรรมะ*. สุขภาพกาย ปรกติกาย สุขภาพจิตปรกติจิต ก็เป็นธรรมะด้วยกันทั้ง ๒ อย่าง, เป็นอยู่อย่างไม่ผิดกฎของธรรมชาติแล้ว มันก็ไม่เสียสุขภาพจิต. ถ้าเรา**ฝืน ผิดธรรมชาติแล้ว มันก็เสียสุขภาพจิต;** เช่นเราไปยุ่งอยู่ด้วยเรื่องสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยเกินเวลา, อย่างนี้มันก็ผิดธรรมชาติแล้ว มันก็เสียสุขภาพของจิต. **การดำรงจิตไว้อย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้น จะไม่มีทางที่จะเสียสุขภาพจิต โดยกฎอิทัปปัจจยตา;** ถ้าเรารู้จักควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ในสภาพถูกต้อง จะไม่เสียสุขภาพจิตเลย.

ฉะนั้นของให้นักศึกษาทั้งหลายแห่งยุคปัจจุบัน ศึกษาเรื่องนี้กันเสียบ้าง; **อย่าประพฤติผิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ไกลไปจากธรรมชาติ** จะไม่เสียสุขภาพจิต. **อย่าให้มีตัวกู - ของกูเกิดเรื่อยไป** ทั้งวันทั้งคืน นั่นมันจะวินาศ มันจะเป็นบ้า; ให้มีแต่ว่าธรรมชาติ อย่ามีตัวกู - ของกู, อย่ามีความรู้สึกเครียด จนเป็น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตัวกู - ของกู : ตัวกูได้ ตัวกูเสีย ตัวกูไป ตัวกูมา ตัวกูกิน ตัวกูอาบ ตัวกูถ่าย ตัวกูพ่ายแพ้ ตัวกูชนะ. อย่าให้เป็นเรื่องของตัวกู แต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า กายกันใจล้วน ๆ.

นี่พอพูดถึงเรื่องนี้ ก็ไม่พ้นที่เขาจะหาว่าบ้า นักศึกษาสมัยใหม่เขาหาว่าเป็นเรื่องบ้า ที่พุทธศาสนาจะมาสอนว่า มันมีแต่กายกับใจล้วน ๆ, มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยตามกฎอิทัปปัจจยตา. อย่าได้เกิดความคิดว่าตัวกู ปรุงขึ้นมาเป็นความคิดว่าตัวกู ตัวกูกิน ตัวกูอร่อย ตัวกูไม่อร่อย; แม้แต่จะอาบน้ำ แม้จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ก็ควบคุมจิตไว้ ให้มันรู้สึกแต่เพียงว่า **ร่างกายกับจิตใจมันทำไปตามกฎของอิทัป-ปัจจยตา, อย่าทำไปตามความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู**; แม้จะถ่ายอุจจาระ ถ้ามันมีจิตใจเป็นตัวกู - ของกูมาก มันก็ได้ทะเลาะกับอุจจาระแหละ ถ้าอุจจาระมันไม่ออกมาสะดวกตามที่ต้องการ มันก็โกรธ มันก็ขัดใจ หรือพอมันเข้าไปในห้องส้วม เห็นส้วมสกปรกนิดหนึ่ง, มันโกรธ มันด่าเด็กเสียแล้ว.

มีตัวกู - ของกูที่ไน มันก็มีเรื่องทุกข์ร้อนยุ่งยากที่นั่น; ฉะนั้น ถ้าว่าเป็นเรื่องตามธรรมชาติของธรรมชาติแล้ว ก็ไม่ต้องมีเหตุที่จะต้องรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์. อย่าให้มีความยึดถือตัวตนเกิดขึ้นมา นี่เรียกว่าปรกติ.

ทีนี้ปัญหาก็คือว่า **โลกนี้เจริญด้วยสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่สุขภาพทางจิต,** ความเจริญสมัยใหม่ที่ว่า ทำให้ต้องสร้างเรือนจำเพิ่ม, สร้างโรงพยาบาลเพิ่ม, สร้างสถานีตำรวจเพิ่ม; ความเจริญที่ทำให้ต้องเพิ่มสิ่งเหล่านี้ ล้วนแต่ทำลายสุขภาพของจิต. เมื่อมัน **มีแต่สิ่งยั่วยวน** เหลือประมาณอย่างนี้ **คนก็ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ ก็สูญเสียสุขภาพทางจิต**. แต่มนุษย์ก็ไม่รู้ไม่ชี้ว่าเรื่องสูญเสียสุขภาพทางจิต,ไม่รู้ไม่ชี้ เอาตาม

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ความสะดวกพอใจสนุกสนานของตน, ไม่มีใครควบคุมความปรกติของจิต; ฉะนั้น จึงมีความมืดบอดทางสุขภาพทางจิต.

เดี๋ยวนี้ฝนก็ไล่แล้ว เราก็พูดไม่ได้แล้ว; แต่ก็สังเกตดูเถอะว่า เดี๋ยวนี้เราจะโกรธฝนให้เป็นบ้าไปทำไม. เราจะอึดอันขันใจมีตัวกู แล้วฝนมันมาขัดคอ แล้วก็โกรธฝน. เอาละ เป็นเรื่องของสิ่งที่จะต้องเข้าใจกันไว้ ตลอดทุก ๆ อิริยาบถ ทุก ๆ ลมหายใจ ว่า**ไม่มีอะไรที่ต้องรัก ต้องโกรธ ต้องเกลียด ต้องกลัว.** เป็นอันว่าต้องยุติการบรรยายตามธรรมชาติ, ตามธรรมชาติ คือฝนมันก็ตกตามธรรมชาติ เราก็**ไม่ต้องทะเลาะกับธรรมชาติ** ถ้าใครโกรธฝนแล้วคนนั้นมันก็ผิดปรกติแล้ว.

เอ้า, ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ พระคุณเจ้าทั้งหลายจะสวดหรือไม่สวด ก็ตามใจพระคุณเจ้า.

---

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๑๒-

๒๔ กันยายน ๒๕๒๖

ฟ้าสางในทางพุทธศิลป.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ หรือเป็นครั้งสุดท้าย ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง *ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี* ต่อไปตามเดิม และเป็นตอนจบของเรื่อง พอดีกับเวลาที่กำหนดไว้ สำหรับภาคอาสาฬหบูชา, ซึ่งเป็นการบรรยายครั้งสุดท้ายในวันนี้ แล้วเราก็จะได้ปิดเทมอการบรรยาย ๓ เดือน จนกว่าจะขึ้นภาคใหม่ของปีใหม่.

ฟ้าสางในทางศิลป์.

สำหรับฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี ที่จะบรรยายในวันนี้นั้น มีหัวข้อว่า **ฟ้าสางในทางศิลปะ** หรือจะเรียกสั้น ๆ ว่า **ฟ้าสางในทางศิลป** บางคนก็ฉงนว่า มันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่าง**ไรธรรมะกับศิลป์ ศิลปะ** นั่นแหละ **เป็นสิ่งที่อาตมามุ่งหมาย**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

จะทำความเข้าใจ, และให้สามารถใช้พระธรรม ในฐานะเป็นศิลปะสำหรับแก้ปัญหาของแต่ละคน. เราจะทำความเข้าใจกันถึงคำว่า ศิลปะกันเสียก่อน.

คำว่า *ศิลปะ หมายถึงสิ่งที่มีความงาม*, แล้ว**ก็ใช้ความงามนั้นให้เป็นประโยชน์** ในการที่จะแก้ไขปัญหา หรือจะดับทุกข์ทั้งปวงก็ตาม อาศัยความงามเป็นเครื่องประทับใจ สามารถดึงดูดจิตใจ ให้เป็นไปตามทิศทางที่ผู้ใช้หรือผู้ต้องการปรารถนาในการกระทำกับบุคคลอื่น. คำว่า ศิลปะ เป็นเรื่องที่ต้องใช้ระหว่าง ๒ ฝ่าย คือใช้ศิลปะในการแก้ปัญหาทางสังคมนั่นเอง.

ความงามคืออะไร ? นี้เกือบจะไม่ต้องอธิบาย สิ่งที่เรียกกันว่า งาม ๆ นี้ ก็รู้กันอยู่ทุกคนแล้ว; แต่ควรจะรู้สึกลงไปถึงว่า **ความงามเป็นสิ่งที่รู้สึกได้ตามธรรม-ชาติ** หรือโดยสัญชาตญาณ, ให้เป็นความรู้สึกที่เกิดเองตามธรรมชาติ และรู้สึกว่างาม.

ข้อนี้สังเกตเห็นได้ว่า *แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันก็ยังรู้จักค่าของความงาม* หรือเลือกเอาความงาม ในการเลือกสืบพันธ์ ก็รู้จักเลือกตัวที่งาม, โดยเฉพาะสัตว์ตัวผู้จะต้องเป็นตัวที่สวยงาม. ผีเสื้อจะเลือกดอกไม้ที่สวยงาม ในการที่จะดูดเอาน้ำหวานมีความงามเป็นเครื่องล่อใจ ให้สนใจให้มาหา เรียกว่าเป็นไปตามธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้**มนุษย์ก็รู้จักใช้สิ่งที่เรียกว่าความงามนั้น เป็นเครื่องมือผูกพันหรือจับฉวยบุคคลอื่น**. ข้อนี้ไม่ได้หมายความไปในทางหยาบโลน หรือในทางเพศอย่างเดียว เป็นความงามที่ไม่เกี่ยวกับเพศก็ได้; แต่ถ้ามันมีความงดงาม ความไพเราะ ความน่าเลื่อมใส เป็นต้นแล้ว **ก็สามารถใช้ความงามนั้นเป็นเครื่องจับ**; ใช้คำว่าจับจับตัวใคร จับตัวผู้ใด ให้อยู่ในอำนาจของตนได้. เช่นการจะเลื่อมใสใคร ส่วนใหญ่ก็อาศัยความงดงามของบุคคลนั้นแล้วจึงเลื่อมใส, **เมื่อเลื่อมใสแล้วก็เป็นการง่าย ที่จะชักจูงหรือจะพาไป.**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ข้อนี้ก็เห็นได้ในวงงานของพระศาสนานั่นเอง เมื่อเลื่อมใสแล้วก็สอนกันได้; การที่จะเลื่อมใสก็เพราะเห็นว่าน่าเลื่อมใส. **ความน่าเลื่อมใสก็คือความงาม** : งามในทางวัตถุก็ได้, งามในทางร่างกายก็ได้, งามในทางมรรยาทก็ได้, ความประพฤติก็ได้, หรือคุณธรรมอื่น ๆ ที่ดีกว่าที่สูงกว่า แล้วก็เป็นความงาม. เมื่อเห็นความงามนี้แล้วก็เลื่อมใส, เมื่อเลื่อมใสแล้ว ก็แล้วแต่ว่าผู้ชักจูงนั้นจะชักจูงไปในทางใด. ดูเถอะว่าสิ่งที่มีความงามนั้น มีอิทธิพลอย่างไร.

คำว่า *ศิลปะ* นี้ *ในภาษาอินเดียมีความหมายถึงอาชีพก็ได้*; แต่อย่าลืมว่าอาชีพนั้นหมายถึงผู้ที่มีอะไรที่แสดงแก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นพอใจหรือเลื่อมใส. อย่างจะทำของขึ้นมาขาย ของนั้นมันก็ต้องเป็นที่ตั้งแห่งความพอใจความเลื่อมใสของคนซื้อ, นั้นก็คือความงามนั่นเอง : งามโดยลักษณะของมันก็ได้, หรืองามโดยความมีประโยชน์ของมันก็ได้. คำว่า *ศิลปะ เคยเป็นชื่อของอาชีพในภาษาอินเดีย*ในภาษาไทยเราไม่เคยใช้ แต่มันก็ยังมีอยู่ตามธรรมชาติ อาชีพที่จะใช้ดึงผู้อื่นมาสนใจ มาซื้อมาหา มาจ้างมาออนอะไรก็ตาม มันต้องมีความงดงามอยู่ในการกระทำหรือในสิ่งของที่บุคคลนั้นแสดงออกมา.

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า **ความงามซึ่งเคยมีลักษณะเป็นไปในทางสร้างสวรรค์ ให้เจริญ**ให้รุ่งเรืองนั้น **มันเปลี่ยนกลับมาเป็นเรื่องของการหลอกลวง** ไปเสียในที่สุด คือใช้ความงามเป็นเครื่องหลอกลวงผู้ที่ตกอยู่ใต้อำนาจเป็นไปในทางของตน ; แล้วเป็นไปในทางเลื่อม, เป็นไปในทางวินาศก็มี. นี่เป็นที่น่าเสียดาว่า สิ่งนี้เคยถูกใช้เพื่อความเจริญ ก็มากลายเป็นใช้กันเพื่อความหลอกลวง และเพื่อความวินาศ; นี้มันไม่ตรงตามความประสงค์ของความงาม.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทีนี้ก็จะดูกันถึงความหมายของคำว่า ศิลปะ ศิลปะ มีความงดงามอยู่ในเนื้อตัวของศิลปะ, ที่ควรสนใจที่สุด หรือมี**ความงามอย่างสูงสุด ก็คือศิลปะแห่งการดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์;** ถ้าใช้คำสั้น ๆ ก็ต้องพูดว่า การดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์หรือปัญหาทั้งปวง. ถ้าท่านเข้าใจก็จะมองเห็นได้ทันทีว่า มันเป็นเคล็ดหรือเป็นเคล็ดลับในการใช้ความงามเป็นเครื่องแก้ปัญหา, หรือว่าการแก้ปัญหานั้น ก็มีเคล็ดหรือความงาม อยู่ในตัวมันเองด้วย.

เมื่อมองดูกันในทางนามธรรม ทางจิตใจ และทางสติปัญญาด้วย ก็จะเห็นว่า **ความงดงามน่าเลื่อมใสที่สุด** ของมนุษย์เรา **ก็คือการที่สามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์.** ทีนี้มันก็**เปลี่ยน เป็นจนเอามาใช้เพื่อความหลอกลวง ความเอาเปรียบผู้อื่น เพื่อได้กำไรมาก**; คำว่า ศิลปะ เลยกลายเป็นมีความหมายที่น่ารังเกียจ.

ภาษาไทยใช้รวม ๆ กัน ศิลปบริสุทธิ์ กับศิลปหลอกลวง; แต่ภาษาฝรั่งเขามีการแยกกันไม่ปนกัน คือมันเป็นศิลปแท้น่าเลื่อมใส ก็เรียกไปอย่างหนึ่ง, ศิลปะที่หลอกลวง ของเทียม ของปลอมอย่างนี้ ก็เรียกว่าของศิลปะหลอกลวง นี้ก็ใช้ไปอีกอย่างหนึ่ง; มีคำว่า ***artistic*** ศิลปะแท้ ศิลปะจริง, มีคำว่า ***artificial*** หมายถึงศิลปะปลอม ศิลปะเพื่อการหลอกลวง.

ศิลปะจริงกลายเป็นไม่ค่อยจะมีคนสนใจ หรือให้ความเคารพ **มาหลงใหลในศิลปะปลอมกันเสียโดยมาก** ; ดังนั้นมันจึงมีของที่ลวงตา พรางตา ให้หลงใหล, แล้วก็หลงใหลกันไปทั้งโลกก็ได้. มันก็ลดจากเรื่องทางจิตใจอันสูงสุด มาเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่นสินค้าต่าง ๆ เป็นเรื่องของความงมงายหลงใหลของบุคคลผู้ซื้อหาผู้พอใจ แล้วในที่สุดกลายเป็นเรื่องเกินจำเป็น, เกินจำเป็น หลงใหลในความสวยความงาม ความหลอกลวงนี้ มากเกินจำเป็น, แล้วก็รู้จักแต่ในด้านวัตถุมากขึ้นทุกที.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อาตมาบอกแล้วว่า **ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์;** นี่เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์; เรียกว่าเป็นศิลปะของชาวพุทธ. ชาวพุทธที่แท้จริง จะต้องมีศิลปะสูงสุดในการที่ช่วยกันปลดเปลื้องความทุกข์ในทางจิตทางใจ หรือปัญหาของสังคม. เดี๋ยวนี้เมื่อมันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ, ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่นโบสถ์สวย ๆ เจดีย์สวย ๆ พระพุทธรูปสวย ๆ เป็นต้น.

อาตมาเคยพูดทำนองมันจะเรียกว่าเถียงหรือทะเลาะกันก็ได้ ฝรั่งคนหนึ่งเขามาแสวงหาพุทธศิลป ศิลปะของชาวพุทธ, แล้วเขาก็รวบรวมเอาไป เป็นพระพุทธรูปสวย ๆ ทั้งนั้น. อาตมาบอกว่า นั่นไม่ใช่ศิลปะของชาวพุทธ ไม่ใช่พุทธศิลปะ; พระพุทธเจ้าไม่รู้จักศิลปะอย่างนี้, ชาวพุทธก็ไม่ได้นิยมศิลปะอย่างนี้, **พุทธศิลปะก็คือวิธีเอาชนะความทุกข์**, วิธีที่จะเอาชนะความทุกข์ในจิตในใจ ในบุคคลหรือในสังคมได้นั้นแหละคือพุทธศิลป. ทำไมคุณไม่สนใจ ไม่สนใจเอาพุทธศิลปชนิดนี้ไป, กลับมาขนเอาวัตถุซึ่งมีความงาม เรียกว่ามันเปลี่ยนมากทีเดียว. **โลกมันเปลี่ยนค่านิยมของศิลปะ** ไปอย่างมากมายอย่างนี้ กระทั่งฝีมือในทางแกะในทางสลักเกี่ยวกับพระศาสนาประดับประดา ก็เรียกว่าพุทธศิลป์ไปหมด มันไม่ใช่เรื่องอริยมรรคที่จะตัดกิเลสเสียแล้ว ที่จริงอริยมรรคที่ใช้ตัดกิเลสนั้น คือยอดสุดของพุทธศิลป.

มันก็เกิดแบ่งกันเป็น ๒ พวกสิ : เป็นพุทธศิลปของบุถุชนคนธรรมดา, กับเป็นพุทธศิลปของแบบอริยสาวก. บุถุชนก็มีพุทธศิลปอย่างหนึ่ง, อริยสาวกมีพุทธ-ศิลปอีกอย่างหนึ่ง; อยู่ร่วมศาสนากัน แล้วก็ไม่วายที่จะยื้อแย่งกันไปยื้อแย่งกันมา พวกหนึ่งส่งเสริมศิลปทางวัตถุ, พวกหนึ่งส่งเสริมศิลปในทางจิตใจ. นี่ขอให้เข้าใจกันไว้ว่า มันมีปัญหาถึงขนาดนี้.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบและเปิดเผย วิธีการที่จะดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ มีความงามถึงที่สุดในการกระทำนี้; ฉะนั้นเราจะต้องถือว่า **พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นยอดศิลปิน**, ศิลปินสูงสุดในจักรวาลนี้ คือพระพุทธเจ้า ผู้สามารถทำให้เกิดการดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์. แต่เราก็ไปสนใจศิลปินชนิดไหนกัน ? ท่านทั้งหลายก็รู้ดี. **การโฆษณา** ในหนังสือพิมพ์ หรือในอะไรก็ตาม **ยอดศิลปินของโลกนี้ เขาหมายถึงอะไร ?** ยิ่งไม่นุ่งผ้าจะยิ่งเป็นยอดศิลปิน อย่างเดี๋ยวนี้; มันเดินกันคนละทางอย่างนี้เรียกว่ามันยื้อแย่งกัน.

นี่ก็ไปตัดสินเอาเองว่า ชาวพุทธนี่อยู่ฝ่ายไหน; โดยตัดสินกันง่าย ๆ ว่า **ตัวสวยกับใจสวยนั้น อันไหนน่าเลื่อมใสกว่ากัน** ร่างกายสวยประดับประดาสวย เรียกว่าตัวมันสวย; ถ้าจิตใจสวย คือสะอาด สว่าง สงบ; นี่ ๒ อย่างนี้มันสวยคนละอย่างแล้วก็อย่างไหนน่าเลื่อมใสกว่ากัน. ถ้าคิดเห็นได้ถูกต้อง มันก็รู้ได้เองว่า ยอดของศิลปะนั้นคืออะไร, และว่ายอดของศิลปินนั้นคืออะไร. ขอได้สนใจว่า มันมีความสำคัญ.

ทีนี้จะดูสิ่งที่เรียกว่า ศิลปะ ที่เกี่ยวกับธรรมะในพุทธศาสนาของเรา ดังที่มีปรากฏอยู่ในพระบาลี *แล้วก็เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าเอง ท่านตรัสว่า พรหมจรรย์นี้มีความงาม, พรหมจรรย์ - การปฏิบัติดับทุกข์นี้มีความงาม : งามทั้งเบื้องต้น งามทั้งท่ามกลาง, และงามทั้งเบื้องปลาย*, งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามเบื้องปลาย *"ท่านจงประกาศพรหมจรรย์ให้สมกับที่ว่า พรหมจรรย์นี้มีความงามเบื้องต้น ท่ามกลางและเบื้องปลาย".*

ใน**เบื้องต้น**เรา**หมายถึงปริยัติ** การศึกษาเล่าเรียน เรียกพระธรรมเรียนให้รู้จริงให้งดงาม; เช่นเรียนพระไตรปิฎก ถ้ารู้จริงนี้งดงามอย่างยิ่ง ในทางของการเรียน, แล้วก็**จงปฏิบัติให้งดงาม** คือปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบถ้วนบริบูรณ์

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

นี้เรียกว่า**งามในท่ามกลาง.** แล้ว**งามในเบื้องปลายก็คือ ผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติ,** เป็นโลกุตตรธรรม อยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ ถึงขนาดอยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ และจะไม่ให้งามได้อย่างไร. แล้วมันจะมีงามอะไรไหนจะมางามยิ่งไปกว่า อยู่เหนือโลก เหนือความทุกข์เหนือปัญหา โดยประการทั้งปวง, ที่เรียกว่า**มรรค ผล นิพพาน** นั่นแหละ**งามในเบื้องปลาย.**

งามในเบื้องต้น คือปริยัติ เรียนพระไตรปิฎกกันก็แล้วกัน พระสุตตันตะ วินัย และอภิธรรม, แล้ว**งามตรงกลาง** ก็คือ**ศีล สมาธิ ปัญญา,** แล้ว**งามในที่สุด** ก็คือ **มรรค ผล นิพพาน.**

มันจะรู้สึกงามแต่ผู้ที่มีจิตใจ หรือมีตาทางปัญญาทางจิตใจ จึงจะมองเห็นว่ามีความงามอย่างไร; ต้องครบถ้วน ต้องงามครบถ้วนทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง ทั้งเบื้องปลาย; ถ้าไม่งามทั้ง ๓ สถานแล้ว ยังไม่ชื่อว่าบริสุทธิ์ บริบูรณ์ สิ้นเชิง ไม่หมดจดสิ้นเชิง ไม่เต็มเปี่ยมสิ้นเชิง, มันครึ่ง ๆ กลาง ๆ. ต้องให้**งามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง** และ**เบื้องปลาย จึงจะเรียกว่าบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง.**

ดังนั้น **พุทธบริษัทแท้จริงต้องมีความงาม,** พุทธบริษัทแท้จริงต้องมีความงาม ในการเล่าเรียน ในการศึกษา ในการปฏิบัติ หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้ คือเอาประโยชน์เป็นหลัก ก็พูดว่า ประโยชน์ในทิฏฐธรรม คือเห็น ๆ กันอยู่อย่างคนธรรมดา นี้ก็งาม, แล้วที่สูงเหนือไปกว่าธรรมดา ที่คนธรรมดามองไม่เห็น แต่คนมีปัญญามองเห็น นี้ก็งาม, แล้วก็งามสูงสุด งามสูงสุด คือถึงการบรรลุมรรค ผล นิพพาน นั้นก็เป็นความงามอันสุดท้าย.

พูดกันภาษาธรรมดาก็งาม พูดกันภาษาพิเศษก็งาม แล้วก็พูดถึงระดับสุดท้ายสูงสุด; ไม่มีอะไรจะเหนือไปกว่านั้นอีก มันก็งาม, ต้องเป็นอย่างนั้น. อย่าง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อยู่อย่างชาวโลก **ทำมาหากินไม่ยากไม่จน อยู่กันสบาย นี้ก็งาม,** แล้ว**ก็มีคุณธรรมพอตัว นี้ก็งาม,** แล้วก็**ดับทุกข์สิ้นเชิงไม่มีเหลือ** นี้ก็งาม; ถ้าเกี่ยวกับธรรมะความงามมันมีอยู่อย่างนี้.

ทีนี้มันก็เกิดปัญหา ที่ว่าในโลกนี้เจริญไปในทางวัตถุ, หลงไปในทางวัตถุมากขึ้น ๆ มันก็เลยเปลี่ยนความหมายของความงาม. ความงามเปลี่ยนความหมาย หรือว่ามนุษย์เปลี่ยนความหมายของความงาม ก็ตามใจ แล้วแต่จะพูด; **ความงามมันไปอยู่ที่วัตถุ** ไปอยู่ที่สิ่ง**ส่งเสริมกิเลส**; แต่ก่อนนี้ความงามแท้จริงอยู่ที่หมดกิเลส ชนะกิเลส; เดี๋ยวนี้มามีความงามกันที่สิ่งเสริมกิเลส เป็นเหยื่อของกิเลส ความสวยงามทางรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มางามกันอยู่ที่นี่,

นี้ก็หมายความว่า **แทนที่จะใช้ศิลปะยกตนให้สูงเหนือกิเลส** มัน**กลายเป็นใช้ศิลปะ** ในการกดตัวเอง ดึงตัวเองลงไปในทางต่ำ, **ทำให้โลกนี้มันจมอยู่ภายใต้เหยื่อของกิเลส** ที่เรียกว่ากาย, ตกอยู่ใต้อำนาจของกาม อันเป็นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์คือความยุ่งยากสับสนทนทุกข์ทรมานนานาประการ แล้วยิ่งเป็นที่ลุ่มหลงกันมากขึ้น **ความงามในทางเหยื่อของกิเลส** ส่งเสริมกิเลส **กำลังเป็นที่ลุ่มหลงกันมากขึ้น ๆ** ในโลกนี้ ทั้งโลกก็ว่าได้, แล้ว**พุทธบริษัทก็พลอยติดหางกับเขาด้วย**; พุทธบริษัทที่เคยมีอะไรเป็นของตน ก็พลอยลุ่มหลงติดพ่วงเข้าไปในความหลงผิดเหล่านี้ด้วย.

นี้เรียกว่า **ศิลปะปลอมกำลังชนะศิลปะแท้,** ศิลปะสกปรกกำลังชนะศิลปะสะอาด, ศิลปะที่ส่งเสริมความทุกข์กำลังชนะศิลปะที่จะดับทุกข์; เป็นที่น่าเวทนาสงสารอย่างไร. ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู ศิลปะปลอมกำลังระบาด เจริญรุ่งเรืองในโลก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

*ยกตัวอย่าง*ให้ง่าย ซึ่งเด็ก ๆ ก็จะเข้าใจได้ว่า เดี๋ยวนี้จะ*ทำกับข้าวให้อร่อย ก็ใส่ผงชูรส* กันมาก ๆ แล้วก็อร่อยเพราะผงชูรส; แม่ครัวเกือบจะแกงให้อร่อยโดยไม่ต้องใส่ผงชูรสไม่ได้เสียแล้ว. เมื่อก่อนนี้เขาไม่ต้องใส่ผงชูรส ก็ทำให้แกงกับนั้นอร่อยได้; เดี๋ยวนี้มันจะทำไม่ได้เสียแล้ว เพราะมันลืมไป มันสูญหายไป จนต้องใช้ศิลปะลวง คือผงชูรส แล้วหมอเขาก็กำลังบอกว่ามันอันตราย. นี่เราไม่ค่อยจะดูกันให้ดี ๆ **ว่า ศิลปะหลอกลวงกำลังครอบงำศิลปะบริสุทธิ์** แล้วมนุษย์ก็จะต้องจมลงในกองทุกข์มากขึ้นไปกว่าเดิม.

ทีนี้มาถึงข้อที่ว่า เราจะช่วยให้ฟ้าสางทางศิลปะกันอย่างไร ? มันก็**ต้องรู้จักแยก ศิลปะหลอกลวงกับศิลปะบริสุทธิ์** มันต่างกันอย่างไร; รู้จักแยก อย่าให้มันไปปนกันเสียด้วยความหลง, อย่างไรหลอกลวง, อย่างไรแท้จริง. ครั้งรู้จักแยก รู้จักของจริง แยกออกมาเสียจากของหลอกลวง แล้วก็ทำไปในทางที่มันเป็นของจริง; นี่เราจะต้องปรับปรุงทุกสิ่ ให้มันเป็นไปในทางที่มีความงามที่แท้จริงไม่หลอกลวง.

เช่นว่า **จะให้ทาน จะบำรุงการก่อสร้าง** ก็ทำให้มันมีความงดงามชนิดที่ไม่หลอกลวงอย่าให้เป็นเหยื่อแก่กิเลส. สมมติว่าจะสร้างอาคารสถานที่ ก็ให้มีความงามชนิดที่ไม่หลอกลวง, อย่าให้มีความงามชนิดที่หลอกลวง แพงมาก แล้วก็ชำรุดเร็ว แล้วเสียเงินมาก แล้วก็ยุ่งยากมาก เรียกว่ามันหลอกลวง ก็อย่าให้มันเป็นอย่างนั้น. แม้ที่สุดแต่**จะให้ทาน** ก็**อย่าให้แพรวพราวไปด้วยของหลอกลวง**, ให้ทานสิ่งที่มีประโยชน์โดยแท้จริง อย่างนี้เป็นต้น. เมื่อเราชอบเรื่องสวย ๆ งาม ๆ เรื่องหวานเรื่องอร่อยอะไรกันมากเกินไป มันก็ต้องหันไปหาสิ่งที่หลอกลวงเป็นธรรมดา.

นี่เรียกว่าในทางศาสนาของเรา ถ้าจะมีการบริจาค **มีการสร้าง มีการบำเพ็ญทาน** มีอะไร **ก็ขอให้เป็นไปในทางที่เป็นของบริสุทธิ์** : มีความงามบริสุทธิ์, มีผลบริสุทธิ์, อย่าให้เป็นเรื่องหลอกลวง.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ทีนี้มาถึงเรื่อง**การศึกษา** **ก็ศึกษาให้เข้าถึงหัวใจของพระศาสนา** กันจริง ๆ **อย่าไปงมงายเป็นไสยศาสตร์**; ไสยศาสตร์นั้นมันมีความงามชนิดหลอกลวง ทำให้คนหลงได้ง่ายแล้วจำนวนมากเสียด้วย, ดูเถอะ คนก็ยังเชื่อในไสยศาสตร์ที่มีความงามหลอกลวงนั้น มากกว่าคนที่จะถือธรรมะอันถูกต้องบริสุทธิ์และแท้จริง. นี่เพราะการศึกษาไม่สมบูรณ์ ไม่ถูกต้อง ฉะนั้นศึกษาให้รู้จริง อย่าให้ถูกลวงด้วยเรื่องไสยศาสตร์เป็นต้น.

ทีนี้**การปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงสอนไว้ให้ว่า บรรเทากิเลสได้จริง ดับกิเลสได้จริง ดับทุกข์ได้จริง. อย่าปฏิบัติให้เป็นสีลัพพัตตปรามาส** คือมีความโง่เขลางมงาย, ปฏิบัติกันอย่างงมงายไม่ขูดเกลากิเลสเลย แต่ส่งเสริมความงมงาย.

ทีนี้มาถึง**การรับผลของการปฏิบัติ** ก็ต้องถูกต้อง ให้ได้รับผลชนิดที่ควรจะได้รับ; **อย่าให้ได้รับผลเป็นความสุขสนุกสนานแบบกิเลส** แต่ให้ได้รับผลเป็นการบรรเทากิเลส. แล้ว**รับผลเป็นสันทิฏฐิโก** รู้สึกอยู่ด้วยตนเองจริง ๆ ว่ามีผลเกิดขึ้นอย่างนี้ ๆ; นี่เป็นสันทิฏฐิโก. อย่างที่อาตมาบอกว่า **เมื่อไรยกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อมันเป็นสวรรค์, เมื่อไรเกลียดน้ำหน้าตัวเองเมื่อนั้นเป็นนรก**. คิดดูเถอะ นี่คือ *สันทิฏฐิโก ที่จะรู้จักได้ด้วยตนเอง* ไม่ต้องเชื่อตามบุคคลอื่น, แล้วก็ที่นี่แล้วก็เดี๋ยวนี้แหละ นี่ *เป็นอกาลิโก* ไหว้ตัวเองได้เมื่อไรที่ไหน *มันก็เป็นสวรรค์แท้ที่นั่นและเมื่อนั้น*, เกลียดตัวเอง เต็มไปด้วยบาปเมื่อไร *ก็เป็นนรกที่นั่นและเดี๋ยวนั้น*.

นี้เรียกว่า **การรับผลมันก็ต้องเป็นของที่ถูกต้อง** เป็นของจริง ไม่ใช่ของหลอกลวง, ไม่ได้หลงเอาของหลอกลวงเอามาเป็นผลว่าเป็นของจริง ซึ่งกำลังเป็นกันอยู่มาก : **ปรารถนาผลชนิดที่งมงาย**ทำบุญให้ถูกลอตเตอรี่ อย่างนี้มันคนละเรื่อง

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กัน; มันจะต้องเข้าใจกันเสียใหม่ว่า เรื่องดับทุกข์ก็เป็นเรื่องดับทุกข์, ถูกลอตเตอรี่นั้นมันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นเรื่องความต้องการของกิเลส มันจะเอาไปเพิ่มความทุกข์.

ทีนี้ดูถึง **การเผยแผ่** ก็ต้องให้เป็นการเผยแผ่ที่ถูกต้องจริง ๆ **อย่างมงาย,** อย่าเอาสิ่งงมงายไปสอน, อย่าสอนอย่างงมงาย, อย่าสอนให้เกิดผลเป็นคนงมงายขึ้นมา. **การเผยแผ่ต้องเผยแผ่สิ่งที่มันดับทุกข์ได้**, แล้วก็เห็นได้ด้วยตนเองว่าดับทุกข์ได้ แล้วก็ที่นี่และเดี๋ยวนี้. นี้เรียกว่าเป็นการเผยแผ่ที่ถูกต้องตามพระพุทธประสงค์, ไม่หลอกลวงใคร.

ทีนี้ก็จะเรียกว่าเป็นเรื่องสรุป *ว่าหลักเกณฑ์อย่างไรเรียกว่าบริสุทธิ์, อย่างไรเรียกว่าหลอกลวง*. **ก็ขอให้สนใจในหลักต่าง ๆ เช่น หลักตัดสินธรรมวินัย**, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **หลักกาลามสูตร** ที่ได้เอามาแสดงบ้างแล้ว มันยืดยาวจะเอามาแสดงซ้ำที่นี้อีก มันก็ยืดยาวมากไป เดี๋ยวจะไม่ได้พูดเรื่องอื่น. ขอให้ไปสนใจไต่ถามกันรื้อฟื้นเอามา ว่าหลักกาลามสูตร ๑๐ หัวข้อนั้นมันเป็นอย่างไร; มันจะรับประกันความผิดความถูก ไม่ต้องเถียงกันว่าอะไรผิดอะไรถูก, โดยหลักกาลามสูตรจะต้องชัดเจนอยู่เสมอว่าอะไรผิดอะไรถูก.

นี่ฟ้าสาง **ในทางศิลปสูงสุด คือสามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน, และบำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ด้วย**. อย่าได้หลงเอาศิลปะสำหรับลวงมาเป็นศิลปะจริง หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติ **ในปัจจุบันนี้พุทธศาสนาถูกทำให้ไม่มีความงาม.** พุทธศาสนาเคยมีความงามเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย มันกำลังถูกทำให้ไม่มีความงาม หรือไม่งามครบทั้ง ๓ ก็ได้. ขอให้สนใจกันเสียใหม่; เป็นที่น่าพอใจที่ว่า เราได้เริ่มรู้เรื่องนี้, รู้เท่าทันเรื่องนี้, และกำลังปรับปรุงกันอยู่ทุกเวลาทุกโอกาส ที่เราจะกระทำกันได้. ข้อนี้อาตมาจะขอยืนยันว่า ที่นี่ *ที่สวนโมกข์นี้ เราได้*

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พยายามอย่างนี้ เพื่อให้เกิดฟ้าสางทางศิลปะของพุทธศาสนา คือความงดงามในการดับทุกข์ ทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง และเบื้องปลาย ดังที่กล่าวมาแล้ว.

ฟ้าสางในทางนิรุกติ.

ทีนี้เรื่องต่อไป **ฟ้าสางในทางนิรุกติ** นิรุกติ, นิรุตติ หรือนิรุตติ มีอยู่เป็น ๒ ชื่อ. บางคนไม่เคยได้ยินก็ไม่รู้ว่าอะไร ว่านิรุกตินี้คืออะไร, แต่อาตมายืนยันได้ว่า เคยพูดเรื่องนี้มาบ้างแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ครั้ง ๒ ครั้ง.

นิรุกติ คือวิธีการใช้ภาษาให้สำเร็จประโยชน์, วิธีการใช้พูดจา การพูดจาให้สำเร็จประโยชน์, มันเป็นวิชา หรือเป็นศิลปะก็ได้ ที่ละเอียดอ่อนมาก ที่จะใช้ภาษาออกไป แล้วสำเร็จประโยชน์ตามความต้องการ. ถ้าจะเรียกง่าย ๆ กัน*ภาษาชาวบ้าน* ก็ว่า **พูดเป็น** นั่นแหละ, **พูดเป็น พูดถูกต้องก็ยังไม่เก่งเท่ากับว่าพูดเป็น** คือมันเหมาะสมไปหมดแหละในการพูด มันก็สำเร็จประโยชน์.

นิรุกติศาสตร์ ก็คือวิชาที่จะใช้พูดจาให้สำเร็จประโยชน์ในทุก ๆ กรณี; จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นพวกที่จะไปเป็นแม่สื่อ แม่สื่อแม่ชัก ไปขอลูกสาวเขา ถ้าพูดเป็นมันก็สำเร็จกว่า, สำเร็จว่าผู้ที่พูดไม่เป็น. **ที**นี้**พูดเป็นนี้** มันก็ยังมีความหมายว่า **หลอกก็ได้ ถ้าหลอก**แล้วก็ไม่ใช่แหละ **ไม่ใช่วิชานิรุกติศาสตร์;** มันต้องเป็นเรื่องจริง ไม่ใช่พวกที่ย้อมแมวขาย พวกที่ย้อมแมวขายนี้ เราจะไม่เรียกว่าพูดเป็นหรือว่าเป็นนิรุกติ มัน**ต้องพูดเป็น พูดด้วยความจริง มีที่อ้างอิง มีเหตุมีปาฏิหาริย์อยู่ในคำพูดนั้น** จึงจะเรียกว่าพูดเป็น. *นิรุกติ* แปลว่า *การใช้วาจาสำเร็จประโยชน์* คือการใช้การพูดที่สำเร็จประโยชน์ วิชานี้เขาต้องเรียนกันมาก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ในพุทธศาสนาก็เป็นองค์อันหนึ่งของพระอรหันต์ ที่เรียกว่า *นิรุกติปฏิสัมภิทา, พระอรหันต์องค์นั้นเป็นนิรุกติปฏิสัมภิทา เป็นผู้แตกฉานในการใช้นิรุกติ คือสั่งสอน,* **พระอรหันต์ที่มีนิรุกติปฏิสัมภิทา แล้วท่านสั่งสอนคนสำเร็จประโยชน์ทุกคนเลย** เหมือนกับพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้เราก็**อยากจะให้พุทธบริษัทรู้จักมี และรู้จักใช้นิรุกติ** คือการพูดจา การใช้ภาษาที่สำเร็จประโยชน์**; ไม่ได้หมายถึงพูดเพราะ,** นิรุกติศาสตร์นี้ไม่ได้หมายถึงพูดเพราะโดยตรง. พูดเพราะนั้นมันเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น; มันต้อง**พูดจริง ต้องพูดมีเหตุผล ต้องมีน้ำหนัก พูดมีปาฏิหาริย์อยู่ในคำพูด ครอบงำจิตใจผู้ฟังให้เห็นตาม**. จึงเรียกว่านิรุกติ ไม่ใช่เป็นเพียงวรรณคดีที่เขานิยมกัน ว่าเป็นวรรณคดีสูงสุด แล้วมันก็จะเป็นนิรุกติศาสตร์, มันเป็นวรรณคดีเพ้อเจ้อเสียเป็นส่วนมาก; อย่างนี้ใช้ไม่ได้. แล้วก็ไม่ใช่อักษรศาสตร์ แตกฉานในวิชาอักษรศาสตร์, เรื่องอักขระวิธี วจีวิภาคอะไร อย่างนี้ไม่ใช่, ไม่ใช่วิชาไวยากรณ์ มันเป็นสิ่งที่เหนือกว่านั้น.

ต้องใช้คำพูดที่ไพเราะถูกต้องทางภาษา เป็นองค์ประกอบ, แล้วก็**มีตัวการพูดจาสำนวนโวหารอะไรที่สำเร็จประโยชน์;** แล้วก็ต้อง**เพื่อสันติภาพ,** สำเร็จประโยชน์นั้นหมายถึงสำเร็จประโยชน์เพื่อสันติภาพ คือ**ดับทุกข์ได้ : ดับทุกข์ของตน** ก็ได้ **ดับทุกข์ของสังคม**ก็ได้ **ดับทุกข์ของโลก**ก็ได้. เราต้องมองให้กว้าง ๆ ไปว่า คนหนึ่งก็มีปัญหา ครอบครัวหนึ่งก็มีปัญหา, บ้านเมืองหนึ่งก็มีปัญหา, โลกทั้งโลกก็มีปัญหา พูดจาให้มันดับทุกข์ของบุคคลทุกระดับ ทุกขนาด ทุกสังคมอย่างนี้ได้ จึงจะเรียกว่าสมบูรณ์ด้วยนิรุกติ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่เราพูดกันอยู่บ่อย ๆ เป็นประจำ ก็คือว่า**รู้จักใช้ภาษาธรรม,** ภาษาคน – ภาษาธรรมมีอยู่ ๒ ภาษา; **รู้จักใช้ภาษาธรรม**ให้ถึงที่สุด นี่แหละ**เป็นนิรุกติอันแท้จริง;** แม้ในภาษาคนก็ควรจะมี, พูดภาษาชาวบ้านนี้ ก็พูดให้สำเร็จประโยชน์เถิด ก็พอจะเรียกว่าเป็นนิรุกติได้เหมือนกัน; แต่ถ้าพูดภาษาธรรมได้ ก็สำเร็จประโยชน์เป็นนิรุกติที่สูงกว่า หรือมากกว่า. ฉะนั้นขอให้สนใจในการใช้ภาษาธรรม ยิ่งกว่าการใช้ภาษาคน; ตัวอย่างก็มีอยู่ว่า ภาษาธรรมอย่างไร, ภาษาคนอย่างไร.

ถ้าใช้ภาษาธรรมมันลึกถึงจิตใจ ครอบงำจิตใจ มีเหตุผล มีปาฏิหาริย์ คือครอบงำผู้ฟัง ให้เห็นจริง, แล้วสมัครใจที่จะปฏิบัติตาม. นี่เรียกว่าคำพูดนั้นมีเหตุผล มีปาฏิหาริย์; แล้วก็เหมือนกับฟ้าผ่าแหละ พูดเหมือนกับผ่าดัง ดังในทางภายในเหมือนกับฟ้าผ่าดังในทางภายนอก, พูดแล้วก็ไม่มีใครค้านได้, พูดแล้วก็มีแต่คนยอม, เรียกว่าพูดเหมือนฟ้าผ่า มีเหตุผลในระดับสูงสุดแท้จริง.

พูดศีลธรรมก็มีเหตุผลของศีลธรรม คือว่าสอนให้ทำอย่าง**ไร ก็มีเหตุผลพร้อมที่จะให้เขาเห็นด้วย.** เช่นจะสอนเด็ก ๆ ว่าอย่าฆ่าสัตว์ นี่ก็เป็นศีลธรรม; ต้องบอกเหตุผลว่า ทำไมเล่า, ทำไมจึงต้องไม่ฆ่าสัตว์. ถ้าใช้เหตุผลพอ เด็ก ๆ เขาก็เชื่อสิ. อย่าขโมยนะ นี่พูดเป็นศีลธรรม; แล้วก็พูดเป็นเหตุผลว่า ทำไมเราไม่ควรขโมย เราต้องไม่ขโมย นี้เป็นเหตุผลของศีลธรรม; ถ้าฉลาดในข้อนี้แล้วก็เป็นสำเร็จแหละ มีความสำเร็จ; จะบอกเด็ก ๆ ว่าอย่าฆ่านะ อย่าขโมยนะ อย่าล่วงของรักผู้อื่นนะ อย่าพูดเท็จนะ อย่าดื่มของเมานะ, ก็มี**เหตุผลพร้อม** จนเด็ก ๆ หรือผู้ฟังก็ตาม ยอมเห็นด้วย ยอมเปลี่ยนความยึดถือเดิม ๆ; นี่เรียกว่ามันมีปาฏิหาริย์นี้, มันเป็นภาษาที่ผู้เห็นธรรมพูด.

ภาษาธรรมเป็นภาษาที่ผู้เห็นธรรมพูด; ผู้ที่ไม่เห็นธรรมก็พูดได้แต่ภาษาคน พูดตามความรู้สึกของคนที่ไม่เห็นธรรม คือเป็นชาวบ้านเป็นคนธรรมดา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

พูดภาษาคน. แต่ถ้าผู้เห็นธรรมแล้วก็พูดภาษาธรรม ซึ่งบางทีมันก็ลึกหรือแปลกไป จนคนธรรมดาฟังไม่ค่อยออก; แต่ถ้าเขาพยายามอยู่เรื่อย ๆ ไป เขาก็ฟังออก เพราะว่าคนมันก็เจริญก้าวหน้าด้วยกันทั้งนั้น**. พูดภาษาธรรมสำเร็จประโยชน์ นี่เป็นความหมายอันแท้จริงของคำว่า นิรุกติปฏิสัมภิทา,** เป็นผู้แตกฉานในการใช้ภาษาธรรม สอนธรรม แสดงธรรม น้อมนำบุคคลไปในทางธรรม เป็นนิรุกติ.

เอ้า, ดูตัวอย่างที่เราเคยใช้กันอยู่ เพื่อเข้าใจยิ่งขึ้น; ถ้าเรา**ใช้ภาษาธรรมมีผลหลายอย่าง คือให้เข้าใจได้ดี ลึก** แล้วมัน**ประหยัดแรงงาน**, ประหยัดแรงงานในการศึกษา นี่ก็ประหยัดแรงงาน, **ในการปฏิบัติก็ประหยัดแรงงาน, ในการเสวยผลของการปฏิบัติ ก็ยังประหยัดแรงงาน** คือไม่เหนื่อยมาก ไม่เปลืองมาก ไม่ลงทุนมาก เรียกว่าประหยัด.

เช่น**เรามีคำว่า** *จิตว่าง* หรือมีคำว่า *ตัวกู ของกู*, มีคำว่า *ความมืดสีขาว*, มีคำว่า*กิน กาม เกียรติ*, มีคำว่า *สะอาด สว่าง สงบ*, มีคำว่า *การงานคือการปฏิบัติธรรม*, มีคำว่า *สนุกและเป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน*, มีคำว่า *สัจจธรรม* หรือ *ธรรมสัจจะ*, อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้าท่านทั้งหลายระลึกได้ จำได้ ก็จะเห็นได้ด้วยตนเองว่า เรา**ได้มีคำอย่างนี้ใช้มาก** มากมายหลายสิบคำ; **ถ้าเข้าใจ**และรู้จักใช้ นั่นแหละ**จะเป็นการประหยัด**, ประหยัดทุกอย่างอย่างที่ว่ามาแล้ว **การศึกษา** ก็ประหยัด **การปฏิบัติ**ก็ประหยัด **การได้รับผล** ของการปฏิบัติ ก็เป็น**การประหยัด.**

เมื่อเราพูดว่า **จิตว่าง** คนทั่วไปเขาฟังไม่ถูก เขาว่าจิตที่มันไม่คิดอะไร, จิตที่มันหลับ หรือจิตที่มันถูกวางยาสลบ เป็นจิตว่าง ไม่คิดอะไร, คนเขาพูดอย่างนั้น

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ภาษาคนมันพูดอย่างนั้น. แต่ถ้า**ภาษาธรรม จิตว่างนี้คือจิตที่ไม่มีความคิดประเภทตัวกู - ของกู** จิตที่คิดอยู่ตามธรรมดาของจิต; แต่ว่าในความคิดนั้น ไม่มีความมั่นหมายอะไรว่าเป็นตัวกู - ของกู. มันก็ว่างจากตัวกู - ของกู; อย่างนี้เราเรียกว่า **จิตว่าง ไม่ใช่ไม่คิด, มันกลับคิดมากคิดดี คิดเก่ง คิดเร็วคิดลึก** นั่นจิตว่าง. ฉะนั้นคำว่า **จิตว่างจึงเป็นภาษาธรรม** ภาษาพิเศษ ภาษาลึก ที่จะใช้กันในหมู่คนผู้มีนิรุกติ คือการใช้ภาษา หรือการพูดจาให้สำเร็จประโยชน์ที่สุด แล้วก็ประหยัดที่สุด อย่างที่ว่ามาแล้ว.

ทีนี้คำว่า **ตัวกู - ของกู** ตัวกู - ของกู ที่จริงมันก็**เป็นสิ่งที่รู้สึก มีอยู่ในจิตใจของคนทั่วไป** แต่เจ้าของไม่รู้สึก เจ้าของไม่รู้จัก; น่าหัวหรือไม่น่าหัว. คำว่า **ตัวกู - ของกู ทุกคนมีอยู่เต็มอัดทั้งนั้น;** แต่แล้วก็ไม่รู้จัก แล้วก็ไม่รู้สึกว่ามี. คิดดูให้ดี ตัวกู - ของกู; แล้ว**ตัวกู - ของกู มันกัด,** กัดปวดถึงกระดูก เจ็บถึงกระดูก **อยู่ตลอดเวลา ก็ยังไม่รู้สึก,** แล้วก็ไม่รู้จักว่า ความคิดเป็น **ตัวกู -ของกูนี้มันกัด**. ฉะนั้นจึงเอามาพูดกันเสียเป็นภาษาธรรมสั้น ๆ ว่า ตัวกู - ของกู, นั่นแหละระวังให้ดี; มีเมื่อไรมันกัดเมื่อนั้น, ใครมีความรู้สึกอันนี้มันกัดเมื่อนั้น.

ถ้าพูดอธิบายมันก็หลายคำแหละ คือว่าการยึดมั่นถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขันธ์ใดขันธ์หนึ่ง ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของตนแล้วก็จะเป็นทุกข์เพราะเหตุนั้น ; **เป็นทุกข์เพราะยึดมั่นด้วยอุปาทาน เราเรียกว่า ตัวกู - ของกู** อะไรก็ตามยึดถือว่าเป็นตัวกู, อะไรก็ตามยึดถือว่าเป็นของของกู. เอาร่างกายนี้เป็นตัวกู, เอาจิตใจนี้เป็นตัวกูก็ได้, เอาเป็นของกูก็ได้, เอาชีวิตนี้เป็นของกูก็ได้. แต่ถ้ามัน**มีความยึดถือว่าตัวกูว่าของกูแล้วมันหนักขึ้นมาทันที, มันจะกัดจิตใจของบุคคลนั้นทันที,** เป็นภาษาที่พิเศษรู้จักพูดรู้จักใช้จะสำเร็จประโยชน์.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่นี่เรามีคำว่า **ความมืดสีขาว** พูดกันในการบรรยายวันเสาร์ นานมาแล้ว สิบกว่าปีแล้ว ก็ยังไม่ค่อยมีใครรู้จัก; สิ่งนั้น**คือมิจฉาทิฏฐิ หรือความโง่ของตัวเอง** ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นความโง่, มันเป็นความโง่ ซึ่งเราไม่รู้ว่าเป็นความโง่. เราก็ยืนยันด้วยความโง่ ยืนยันกระต่ายขาเดียว ด้วยความโง่ ตามความโง่; อย่างนี้เราเรียกว่า**ความมืดสีขาว เป็นมิจฉาทิฏฐิโดยตรง,** และ**เป็นความรู้ที่ประจักษ์อยู่ในใจของตัวเองแล้วก็ยึดถือว่าถูกต้อง** ไม่ยอมฟังใคร; เพราะมันประจักษ์อยู่ในใจของตัวเอง เรารู้อย่างไร เราก็จะถืออย่างนั้น **เราไม่ฟังไม่เชื่อใคร**. หรืออีกทีหนึ่ง มันก็เป็น**ความรู้ที่เพ้อเจ้อ**; เดี๋ยวนี้มีความรู้ที่เพ้อเจ้อ เขาเรียกกันว่า **ปรัชญา,** ปรัชญาอย่างดีอย่างสูงอย่างกว้าง อย่างลึก, **ล้วนแต่ทำให้เกิดความยึดถือไม่เชื่อใคร** นอกจากความรู้สึกคิดนึกของตัวเอง ตามที่ตัวพอใจตามที่ตัวรู้สึกอยู่.

นี้มัน**เป็นหลักธรรมชาติ** ที่สุดแล้วว่า**เรารู้สึกอยู่ว่าอย่างไร เราจะรู้สึกว่านั่นแหละถูก, อย่างอื่นไม่ถูกดอก.** เราโง่อยู่ในใจว่าอย่างไรมันถูก แล้วนั่นแหละคือมันถูกของเรา อย่างอื่นไม่ถูก; อย่างนี้ก็เรียกว่ามัน**เป็นความมืดสีขาว**; แม้จะเป็นสีขาวมันก็ยังมีความมืด. เหมือนแสงสว่างแสงอาทิตย์เข้าตานี้ เราก็มองไม่เห็นอะไร, แสงสว่างเข้าตามองไม่เห็นอะไร ก็เป็น **ความมืดสีขาวในทางวัตถุ** ในทางธรรมดาทางวัตถุ แต่ถ้าในทางนามธรรมแล้ว ก็คือ **ความโง่ที่เราไม่รู้ว่าความโง่ ซึ่งมันแจ่มแจ้งประจักษ์อยู่ในใจของเรา** เราก็ถือว่าเป็นความถูกต้อง.

ฉะนั้นให้ระวัง **ระวังความมืดสีขาว,** แล้วก็เตือนกันให้ระวังความมืดสีขาว ที่มันเข้าตาแล้วมันทำให้ไม่เห็นอะไรที่ถูกต้อง มันเห็นอย่างไร มันก็ว่าอย่างนั้นถูกต้อง ซึ่งที่แท้มันก็ไม่มีความถูกต้องเลย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เขาชอบกันนัก, ทั้งโลกนี้มันชอบเรื่องกิน ชอบเรื่องกาม ชอบเรื่องเกียรติ. แต่ระวังให้ดี. ระวังให้ดี, นั่นแหละ**มันจะกัดเอา**. มันจะเป็นศัตรูที่ร้ายกาจขึ้นมาเมื่อไรก็ได้, ให้ระวังให้ดี. สิ่งที่เรียกว่า **กิน กาม เกียรติ เมื่อเข้าใจผิดมันก็ กลายเป็นศัตรู; เมื่อเข้าใจถูก ใช้เป็นอุปกรณ์** เพื่อความสะดวกสบาย **บ้างก็ได้;** แต่จะบูชามันไม่ได้. **แต่คนเขาบูชากันอยู่ทั้งโลก** เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, เสียสละทุกอย่างทุกประการ ให้ได้กินดี, ให้มีกามอันประณีต, ให้มีเกียรติอันสูงกว่าใคร ๆ, แต่ที่แท้**มันเป็นเรื่องทำความเศร้าหมอง.**

ทีนี้คำว่า **สะอาด สว่าง สงบ** นี้ก็ขอให้สนใจว่ามันเป็นคำที่ตรงกันข้าม, เป็นหัวใจของธรรมทั้งปวง เป็นหัวใจของพระรัตนตรัย เมื่อเราไม่พูดถึงพระรัตนตรัย, เราพูดถึงความสะอาด ความสว่าง ความสงบ **เป็นธรรมะที่เป็นหัวใจของพระรัตนตรัย** เราไม่พูดถึงตัวเนื้อภายนอก เราพูดถึงหัวใจภายในเลย ความดีความงามทั้งหลายมีหัวใจเป็นความสะอาด สว่าง และสงบ.

การงานคือการปฏิบัติธรรม ในเมืองไทยไม่ค่อยจะได้สอนกันว่า การงานนั่นแหละคือธรรมะ; ธรรมะคือการงาน, ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ; ที่เมืองอินเดียเขาสอนกันอย่างนั้น. คำว่า*ธรรมะ*แปลว่า *หน้าที่, ใครทำหน้าที่ของตนคนนั้นมีธรรม*. หน้าที่เพื่อรอดชีวิตอยู่ ก็เรียกว่าธรรมะ, หน้าที่เพื่อจะให้ดีสูงขึ้นไป ก็เรียกว่าธรรมะ, มีอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างน้อยก็ ๒ ชั้นแหละ. **หน้าที่เพื่อให้รอดชีวิตไม่ยากจนนี้ก็ชั้นหนึ่ง,** ครั้งรอดชีวิต **ไม่ยากจนแล้วก็เลื่อนชั้น** ขึ้นไป ว่า**ให้มีการบรรลุมรรคผลนิพพาน** คือรอดจากความทุกข์อันละเอียดจากกิเลส เรียกว่าความรอด.

หน้าที่นั้นเพื่อความรอด ทุกศาสนาสอนความรอด; ดังนั้น **ทุกศาสนาสอนหน้าที่ ที่สัตว์ที่มีชีวิตจะต้องทำ เพื่อความรอด; พอใครทำหน้าที่ คนนั้น**

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ปฏิบัติธรรมะ ไถนาอยู่กลางทุ่งนา เหงื่อท่วมตัว สายแล้วยังไม่ได้กินข้าวสักที; นั่นแหละคือธรรมะที่เต็มที่ ในระดับนี้ : ชาวนาทำนา ชาวสวนทำสวน ชาวร้านตลาดขายของ ข้าราชการทำราชการตามหน้าที่. ถ้ามันมีกรรมบางอย่าง มันก็ทำหน้าที่ที่เหน็ดเหนื่อย จะต้องถีบสามล้อ จะต้องแจวเรือจ้าง จะต้องกวาดถนน จะต้องล้างท่อถนน กระทั่งว่าขอทาน การขอทานก็เป็นหน้าที่ของคนขอทาน เป็นธรรมะของคนขอทาน, ต้องทำให้ดี ต้องทำให้สนุก ให้เป็นที่น่าพอใจ ถ้าไก่มันเขี่ยดินกินอาหารอยู่ นั้นคือมันปฏิบัติธรรมะของไก่.

ฉะนั้น **หน้าที่ทั้งหลายนั่นแหละคือธรรมะ,** ใครทำหน้าที่คนนั้นชื่อว่าปฏิบัติธรรม. แต่ถ้าเป็นหน้าที่ผิด ๆ หน้าที่ตรงกันข้าม เช่นขโมย จี้ ปล้น นั้นก็เป็นหน้าที่ของพวกขโมย พวกจี้ พวกปล้น เป็นธรรมะของอันธพาล ไม่ได้ต้องการในที่นี้; แต่ก็เรียกว่าเป็นธรรมะเหมือนกัน ให้มันรอดอยู่อย่างเลวอย่างหลอกลวงนั่นแหละ อันธพาลมันก็รอดอยู่อย่างเลวอย่างหลอกลวง; ถ้าเป็น**ธรรมะจริงมันต้องรอดอยู่อย่างดี.**

ฉะนั้นขอให้ทุกคน **ทำหน้าที่ให้สนุก แล้วเป็นสุขเมื่อกำลังทำหน้าที่;** มันอิ่มอยู่ด้วยความสุข ไม่ต้องเอาเงินไปซื้อหาความสุขที่ไหนอีกแล้ว. ทำหน้าที่จนพอใจตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ **เป็นสวรรค์อยู่ที่หน้าที่การงาน,** กำลังทำหน้าที่การงานอยู่ก็เป็นสวรรค์อยู่ที่กำลังทำงาน, ให้เป็นสุขสนุกเมื่อกำลังทำงาน คือมันเป็นสวรรค์อยู่ในขณะที่ทำงาน.

คนโง่ทำไม่เป็น, คนโง่มันว่าเหนื่อยไปขโมยดีกว่าจะมาทนทำงานอยู่ทำไม ไปรวยลัดดีกว่า ไปจี้ ไปปล้น ไปขโมย, นั่นคนโง่คนไม่รู้. ถ้าคนที่รู้มันก็เห็นว่า เอ้า, นี้มันเป็นธรรมะนี่ ก็ทำ เหงื่อออกมาก็เย็นสบายเหมือนกับอาบน้ำมนต์; ถ้าเหงื่อออกมา

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

กลับเย็นสบายเหมือนกับอาบน้ำมนต์, มันก็ทำสนุกไม่เท่าไรมันก็พ้นจากความยากจน พ้นจากความลำบาก, รอดตัวในชั้นนี้ เพื่อรอดตัวในชั้นสูงต่อ ๆ ไปอีก.

เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน นั่นแหละคือความหมายของนิพพาน คือให้เปล่าไม่ต้องเสียสตางค์; ถ้าความสุขไหนต้องเสียสตางค์ ความสุขนั้นเป็นความ-สุขหลอกลวง, เป็นความสุขปลอม. ความสุขที่พอใจในการทำงาน ไม่ต้องเสียสตางค์, แล้วกลับได้สตางค์ได้เงินมาเสียอีก. ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องเสียสตางค์ แล้วกลับได้เงินมาเสียอีก เรียกว่าเป็นความหมายของนิพพานที่ว่าให้เปล่า. นี่ดูความหมายของภาษาที่พูดมันลึกซึ้งอย่างไร.

ทีนี้คำว่า **สัจจธรรม** กับคำว่า **ธรรมสัจจะ** เราแนะให้ใช้; บางคนก็ยินดีใช้ บางคนก็คัดค้าน. **พวกนักศึกษาสมัยใหม่** ที่เขาถือว่าเขาเจริญด้วยการศึกษา เขาไม่ยอมใช้ **เขาว่าเป็นคำแปลก ไม่มีในบาลี** ไม่มีในพระไตรปิฎก. นี่โง่ข้าง ๆ ดู ๆ; คำว่า**สัจจธรรม** มันก็ไม่มีในพระไตรปิฎก ไม่เคยใช้คำว่าสัจจธรรมในพระไตร-ปิฎก. ทีนี้เราใช้คำว่า **ธรรมสัจจะ** กลับกันเสีย มัน**ก็ไม่มีในพระไตรปิฎก** แต่ถูกแล้ว มันมีประโยชน์ที่จะเอามาใช้.

สัจจธรรม คือธรรมทั้งหมด ทั้งหมดทั้งสิ้นในพระไตยปิฎก; แต่ **ธรรมสัจจะ** นั้น**คือธรรมเฉพาะข้อ ที่เราจะเอามาแก้ปัญหาเรื่องนี้ ที่นี่และเดี๋ยวนี้ สำหรับคนคนนี้.** พูดกันให้เห็นชัดในทางวัตถุก็เช่นว่า ยาทั้งตู้ ยาทั้งหมดนั้น เรียกว่าสัจจธรรม ทีนี้หยิบขวดไหนมากินแก้โรคอะไรโดยเฉพาะ อันนี้เราเรียกว่าธรรมสัจจะ, ธรรมะเฉพาะ ธรรมะเฉพาะที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ. สัจจธรรมะคือทั้งหมดก็มากเกินไป. พูดอย่างนี้ก็ยังไม่เข้าใจ แล้วก็ไม่ยอมเอาไปใช้ ในหลักสูตรที่จะใช้เรียนกัน. ขอให้ลองคิดดู การศึกษาภาษาแท้ ๆ ในเมืองไทยนี้ยังไม่ก้าวหน้า ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจความหมายของคำว่าสัจจธรรม และธรรมสัจจะ.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ขอให้ทุกคนรู้และเข้าใจเถอะว่า **สัจจธรรม** หมายถึง**ธรรมะทั้งหมด** ส่วน **ธรรมสัจจะนั้น** ธรรมะเฉพาะจำ**เป็นเฉพาะข้อที่เราจะต้องเอามาใช้กัน** เดี๋ยวนี้ สำหรับคนนี้ สำหรับในกรณีนี้. เช่นว่าคนนี้มันจะต้องมีขันติ ความอดทนมากเป็นพิเศษ ก็แยกเอามาแต่ขันติ ประพฤติปฏิบัติอยู่โดยเฉพาะ, นี้คือตัวอย่างที่ว่ามีธรรมสัจจะ.

นี่ตัวอย่างพอแล้วว่า ภาษาที่ใช้ที่มีความหมายดี ที่จะใช้ให้สำเร็จประโยชน์ในเวลาอันสั้นพูดกันสะดวก พูดกันแล้วเข้าใจลึกซึ้งถึงที่สุด. **นี่เป็นเรื่องของนิรุกติ** คือการใช้ภาษา หรือการพูดจาก็ตาม ให้สำเร็จประโยชน์, อย่างที่เรียกว่า พูดเป็น. ถ้าเป็นแม่สื่อแม่ชักก็ไม่ต้องไปย้อมแมวขาย เขาก็พูดในลักษณะที่เห็นดีเห็นด้วยได้ด้วยเหตุผล เขาก็คือผู้ที่มีนิรุกติ.

ขอให้ฟ้าสางทางนิรุกติยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในหมู่พวกเรา คือ**พูดธรรมะให้เข้าใจกันง่าย โดยสะดวกรวดเร็ว ลึกซึ้ง;** นี่ก็เป็นเรื่องฟ้าสาง; เมื่อเราได้ศึกษามากเข้า เคยคิด เคยนึก เคยใช้มากเข้า เราก็แตกฉานเอง.

เราไม่อวดอ้างว่า เพราะมีสวนโมกข์ ฟ้าจึงสางในทางนี้; แต่เราจะอวดอ้างสักนิดหน่อยว่า มันมีส่วน *การมีสวนโมกข์มันมีส่วน ที่จะให้ฟ้าสางในทางนี้.* ฉะนั้นขอให้สมาชิกสวนโมกข์ทุก ๆ คนรู้ตัวไว้ด้วย *ว่าต้องรู้จักใช้ภาษาธรรมะให้สำเร็จประโยชน์,* เรียกว่า *แตกฉานในทางนิรุกติ เป็นความก้าวหน้าอย่างหนึ่งของพุทธบริษัทเรา.*

ฟ้าสางในทางเอกลักษณ์ไทย.

เอ้า ทีนี้ฟ้าสางข้อต่อไป เรียกว่าฟ้าสางทางเอกลักษณ์ไทย **เอกลักษณ์ไทยเป็นคำพูดที่พูดหนาหูมากขึ้นทุกที,** ไม่กี่ปีมานี้เองที่รู้จักใช้คำพูดว่าเอกลักษณ์ไทยมาก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ขึ้น ๆ แล้วเน้นกันมากขึ้น แล้วยืนยันกันมากขึ้น มันก็เป็นเรื่องที่ควรสนใจ; ว่าที่จริงก็**เป็นเรื่องธรรมะอย่างหนึ่ง** ด้วยเหมือนกัน ถ้ารู้จักใช้. **ถ้าไม่รู้จักใช้มันเป็นชาตินิยม เป็นกิเลสไปก็ได้;** แต่ถ้ารู้จักใช้มันก็เป็นธรรมนิยม รู้จักรักษาคุณธรรมเฉพาะตนให้เด่นชัด ก็เรียกว่าเป็นฟ้าสางทางเอกลักษณ์ไทยชาวพุทธ. *คำว่า ไทย ในที่นี้หมายถึงชาวพุทธ.*

เดี๋ยวนี้**รู้จักเอกลักษณ์ไทยกันแต่ในทางวัตถุ** ลักษณะที่เห็นด้วยตาทางวัตถุ, แล้วจัดว่านั่นเป็นเอกลักษณ์ไทย มันก็เป็นเอกลักษณ์ทางวัตถุ ไม่สมบูรณ์, ยังไม่สมบูรณ์. มันเป็นเรื่องน่าหัว เช่นว่าลายไทย รำไทย เพลงไทย อาหารไทย ผ้าลายไทย ศิลปะไทย ที่เห็นได้ด้วยตานี้ เขาว่าเอกลักษณ์ไทย, ก็ถูกแหละ; แต่**เอกลักษณ์ทางวัตถุ เป็นเพียงซากเดน,** ซากเดนที่เหลืออยู่ของคุณธรรมทางจิตใจ ที่ผ่านไปแล้ว, **ที่เขาเคยมีคุณธรรมทางจิตใจอันสูงที่ผ่านแล้ว.** เดี๋ยวนี้มันก็เหลืออยู่เป็นซากอย่างนี้, มีความงามอย่างนี้ เป็นเอกลักษณ์ฝ่ายวัตถุ. คุณธรรมทางจิตผลักดันออกมาให้เกิดวัตถุอย่างนี้, วัตถุอย่างนี้เกิดขึ้นเพราะคุณธรรมทางจิตมันผลักดัน, มันมีลักษณะเป็นของเด็กเล่นมากกว่า, เอกลักษณ์ไทยทางวัตถุ มีลักษณะเป็นของเด็กเล่นมากกว่า.

เราควรจะรู้จัก**เอกลักษณ์ไทยทางนามธรรม คือทางจิตใจ ที่แสดงออกให้เห็นทางภายนอก***เป็นมรรยาทที่ดี* แสดงน้ำใจออกมาให้เห็นทางมรรยาท เช่นว่า *มีน้ำใจไทย* น้ำใจอย่างคนไทย : *เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กินคนเดียวไม่ได้.* ลักษณะที่กินคนเดียวไม่ได้ ต้องให้เพื่อนกินด้วย นั้นแหละคือเอกลักษณ์ไทย, ไม่มีกูไม่มีมึง **เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น,** *นั่นแหละคือเอกลักษณ์ไทย. ไม่จองเวรจองภัยกับใคร ๆ อ่านน้อมถ่อมตัว ขอโทษและอดโทษแนอยู่เสมอ,* **นี้คือเอกลักษณ์ไทยแท้ เป็นคุณธรรมทางจิตใจ** จนกระทั่งว่า มันเป็นวัฒนธรรมประเพณีประจำ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

บ้านเรือน ตั้งแต่อ้อนแต่ออกมาเลย. เด็ก ๆ ได้รับการอบรมสั่งสอน ให้มีลักษณะเหล่านี้มาตั้งแต่อ้อนแต่ออก โดยไม่รู้สึกตัวด้วย, แล้วก็โตขึ้นเป็นผู้มีเอกลักษณ์ไทยที่สมบูรณ์.

เอาละ, **เอกลักษณ์ไทยที่เป็นนามธรรมทางจิตใจนี้** ถ้าจะให้มันเป็นเรื่องวัตถุ **เป็นเรื่องวัตถุที่เห็นด้วยตากันบ้างก็ได้** ได้เหมือนกันนะ ไม่ใช่ไม่ได้; แต่มันไม่ใช่รำไทย เพลงไทย อาหารไทย มันต้องเป็นวัตถุที่เห็นอยู่เหมือนกับ *ม้าตักบาตร, ม้าที่ปักไว้ตักบาตรข้างหน้าบ้านไทย* ที่มีอยู่ตลอดกาลนั้น; นั่นแหละคือ**เอกลักษณ์ไทย มันออกมาจากจิตใจที่ชอบใจทำบุญให้ทานติดมา** จนต้องทำม้าตักบาตรปักประจำอยู่หน้าบ้าน ไม่ต้องถอดไม่ต้องถอน, มิฉะนั้นต้องไปหยิบม้ามาที ตักบาตรแล้วเก็บ อย่างนี้มันลำบากนัก ปักไว้เสียเลย ม้าตักบาตรที่ปักอยู่หน้าบ้านนั่นแหละคือเอกลักษณ์ไทยที่มีจิตใจเป็นธรรมะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่.

หรือว่า *ร้านน้ำ* ที่เชียงใหม่เขามีร้านน้ำ*หน้าบ้าน ปลูกเป็นเสา มีหลังคานิดหนึ่ง เอาโอ่งน้ำตั้งไว้ มีขันน้ำ น้ำเย็นเยือก* เพราะมันเป็นโอ่งดิน; **นั่นแหละคือเอกลักษณ์ไทย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่;** *บางทีก็ร้านยา* ใส่ยาอะไรไว้ในนั้น, หรือว่าแม้ที่สุดแต่บ่อน้ำ *บ่อน้ำ ศาลา* ก็ตาม ที่ทำขึ้นไว้เป็นที่สำหรับคนพักทางจะได้กิน จะได้ใช้ ; นั้นแหละคือเอกลักษณ์ไทย ที่เป็นวัตถุแท้จริง ไม่ใช่ลายไทย รำไทย อาหารไทย ผ้าลายไทย, นั้นมันไม่เกี่ยวกันกับความหมายของคำว่าไทย เพราะมันแพ้กิเลส ถ้าไทยต้องชนะกิเลส.

สรุปความว่า เอกลักษณ์ไทย เอกลักษณ์ไทย ต้องไม่ส่งเสริมกิเลส ต้องไม่ออกมาจากกิเลสต้องออกมาจากความไม่มีกิเลส ต้องเป็นไทยแก่กิเลส จึงจะสมกับคำว่า ไทย ๆ ไทย ๆ คำว่า ไทย นั้นแปลว่าไม่เป็นทาส ไทยต้องไม่เป็นทาสของกิเลส ลักษณะที่ไม่เป็นทาสของกิเลส นั่นแหละคือลักษณะไทย.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เราควรจะรู้กันไว้ ว่า**เอกลักษณ์ไทย**คืออย่างนี้ **คือไม่ส่งเสริมกิเลส;** แต่จะฆ่ากิเลส แต่**จะอยู่เหนืออำนาจของกิเลส** ; ดังนั้นจึงไม่ใช่ลายไทย รำไทย เพลงไทย อาหารไทย ผ้าลายไทย อะไร ๆ ที่มันส่งเสริมกิเลส นั้นไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย อย่าไปตามเขา.

ฟ้าจะสางได้อย่างไร ? **ก็ไปเอาอย่างบรรพบุรุษที่เคยเป็นไทย,** บรรพบุรุษของเราเคยเป็นไทย ไม่เป็นทาสของกิเลส. ท่านไม่ทำอะไรที่เป็นทาส ที่เป็นไปในลักษณะเป็นทาสของกิเลส: นั่นแหละ เอกลักษณ์ไทย. วิ่งกลับไปหาบรรพบุรุษ ขุดกระดูกบรรพบุรุษขึ้นมาบูชากันสิ อย่างว่าเป็นสมัยทำบุญตายายอย่างนี้ ก็นึกถึงบรรพ-บุรุษสิ ท่านเคยเป็นไทยเหนือกิเลส ไม่เป็นทาสของกิเลส. ท่าน**เป็นอยู่อย่างมักน้อย สันโดษ ไม่เป็นทาสของกิเลส** เป็นอย่างไร, เราก็ทำอย่างนั้นจึงจะชื่อว่าฟ้าสางทางเอกลักษณ์ไทย, ในใจสำนักตน ว่าเราพุทธบริษัท อย่าเป็นทาสของกิเลส. ถ้าเป็นทาสของกิเลสมันน่าละอาย ไม่รู้จะเอาหน้าไปซ่อนไว้ที่ไหน; ถ้าทำอะไรแสดงความเป็นทาสของกิเลสแล้ว ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย ซึ่งเป็นชาวพุทธด้วย.

จะทำอะไร ทำจิตใจให้เหนือกิเลสเสียก่อนแล้วจึงทำสิ; พอจะทำอะไรสักอย่าง ทำจิตใจให้ปรกติ อย่าให้อยู่ใต้อำนาจกิเลสเสียก่อน แล้วจึงคิดจึงทำจึงพูด สิ่งที่ทำออกไปมันจะไม่เป็นทาสของกิเลส; **นี่คือเอกลักษณ์ไทย.**

สรุปสั้น ๆ ว่า **เอกลักษณ์ไทย คือเป็นไทยเหนือกิเลส**; ถ้าเป็นทาสใต้กิเลสไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย แม้มันจะสวยงามหรูหราอย่างไร มันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. ฉะนั้นรำไทยจะสวยงามอย่างไร ผ้าลายไทยจะสวยงามอย่างไร อาหารไทยจะอร่อยอย่างไร ก็ตามใจมัน มันไม่ควรจะเรียกว่าเอกลักษณ์ไทยที่ถูกต้องของพุทธบริษัท.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เอกลักษณ์ไทยต้องไม่มีตัวกู - ของกู; ถ้ามีตัวกู - ของกู มันก็เห็นแก่ตัว นี่มันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย เพราะมีตัวกู - ของกู มันเป็นทาสของกิเลสเสียแล้ว. ตัวกูหรือของกู นั้นคือตัวกิเลส มันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; ฉะนั้นเราจะต้องมีค่านิยมอุดมคติที่ไม่เป็นทาสของกิเลส ที่อยู่เหมือนกิเลส, บูชาความอยู่เหนือกิเลส, พอใจความอยู่เหนือกิเลส, นี่เรียนว่าค่านิยมหรืออุดมคติ ที่มีเอกลักษณ์ไทยคืออยู่เหนือกิเลส.

ฟ้าสางทางมิตรภาพ.

ข้อต่อไป ถ้ามันยาวไปหน่อย ขอโอกาสนะ เพราะต้องการจะให้จบวันนี้ วันนี้เป็นวันสุดท้าย ฟ้าสางทางมิตรภาพ ข้อต่อไปจะพูดถึง **ฟ้าสางทางมิตรภาพ.** มิตรนั้นมันเป็นคู่กับศัตรู มันตรงกันข้ามกับศัตรู; **ถ้ามิตรภาพมันก็คือความไม่มีศัตรู** ทีนี้เราดูศัตรูกันก่อน แล้วก็จะดูมิตรทีหลังดีกว่า.

ศัตรูของมนุษย์, อะไรเป็นศัตรูของมนุษย์ ? ลองคิดดู, อะไรเป็นศัตรูของมนุษย์ ? คือ**ความเห็นแก่ตัว** เห็นแต่แก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น นั่นแหละคือ**ศัตรูของมนุษย์** จะล้างผลาญมนุษย์ให้วินาศไป หรือให้มนุษย์อยู่ด้วยความยากลำบาก. **ความเห็นแก่ตัว** ไม่เห็นแก่ผู้อื่น รักแต่ตัวเอง ไม่รักผู้อื่น; นี่ศัตรูของมนุษย์อยู่ที่ตรงนี้ มัน**ก็คลอดลูกออกมาเป็นความริษยาสิ**, มันเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น มันรักแต่ตัว มันไม่รักผู้อื่น มันก็ให้เกิดความริษยาออกมา.

ความริษยา นั้นเลวร้ายที่สุด คือ**ทำโลกให้วินาศ** ผู้มีปัญญาเขาพูดไว้เป็นกลักว่า *อิสฺสา โลกนาสิกา - ความริษยาทำโลกให้ฉิบหาย* ก็ดูเดี๋ยวนี้ ร้อนระอุเป็นควันกันทั้งโลก ต่างฝ่ายต่างริษยากัน รบกัน ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมันริษยากัน.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วดูให้ดีอีกที่ว่า **ความริษยาออกไปมันจะกลับมาหาคนผู้ริษยา.** อาตมาเคยเห็นมาด้วยตนเอง เคยสังเกตเห็นมาด้วยตนเอง ว่าความริษยาของใครคนใดคนหนึ่ง ในที่สุดมันย้อนมาทำลายบุคคลผู้ริษยานั้นเอง. นี่ช่วยจำไว้ด้วย ช่วยบอกเด็ก ๆ ด้วย ว่า *"ถ้าเธอริษยาใคร แล้วความริษยานั้นจะย้อนกลับมาทำลายเธอ"* เพราะว่าเมื่อเขา**อยู่ด้วยความริษยา** กลัดกลุ้มอยู่ตลอดเวลา **ก็ทำอะไรผิดหมด.** ไม่เท่าไรเขาฉิบหายเอง. เขาจะทำสิ่งที่ไม่ควรทำ แล้วเขาจะฉิบหายเอง; ฉะนั้น ระวังนะความริษยามันทำโลกให้ฉิบหายได้จริง **ให้ผู้ริษยา**ก็ฉิบหาย ให้**ผู้ถูกริษยา**ก็ฉิบหาย มัน**ฉิบหายทั้ง ๒ ฝ่าย**, แล้วโลกมันจะเจริญอยู่ได้อย่างไร. นี่ขอให้เข้าใจกันให้ดี ๆ ว่าศัตรูของมนุษย์เราก็คือความริษยาซึ่งกันและกันนั่นแหละ.

ถ้ามัน**ริษยา** แล้ว มันก็ **คลอดลูกออกมาเป็นความขัดแย้ง**, ขัดแย้งขัดขา ขัดขวาง, **ทำตัวเป็นผู้ขัดขวางแก่กันและกัน** นั้น**เป็นอุปัททวะ**เลย. อุปัททวะคือความขัดแย้ง, *ความขัดแย้งคืออุปัททวะ*, *อุปัททวะ*ในภาษาไทยก็คือว่า *อุบาทว์,* อุบาทว์อุปัททวะในภาษาบาลี แปลเป็นไทยก็ว่า อุบาทว์; **มีความขัดแย้งกันที่ไหน จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า อุปัททวะ ที่นั่น** และ**เมื่อนั้น,** เห็นแก่ประโยชน์ตนถ่ายเดียวทุกฝ่าย มันก็ขัดแย้งกัน, ต่างฝ่ายต่างยึดประโยชน์ของตนเป็นหลัก มันก็ขัดแย้งกัน มันก็ได้**ล้างผลาญกัน;** นี่คือความวินาศของมนุษย์.

แล้วดูมิตรภาพ ดูเรื่องมิตรภาพที่นี้ **ตรงกันข้ามกับศัตรู, มิตรภาพคือความรักซึ่งกันและกัน.** มิตร *มิตตะ*นี้แปลว่า *ความรัก, มิตรภาพ คือภาวะแห่งความรักที่แสดงออกมา*; ไม่ใช่รักกิเลสดอก รักเพื่อนมนุษย์ เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีความทุกข์ด้วยกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน มีหัวอกอย่างเดียวกัน. **ความเห็นใจกันทำให้เกิดความรัก** อันนี้เรียกว่ามิตรภาพ, นี้ตรงกันข้ามกับความเป็นศัตรู.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

อาตมาพยายามใคร่ครวญมานานแล้ว รู้สึกว่า เอ้อ, มิตรภาพนี้ลึก มันลึกมันลึกถึงธรรมชาติ, **ธรรมชาติอันลึกซึ้งมันต้องการให้อยู่กันอย่างมิตรภาพ.** ธรรมชาติหรือพระเจ้าก็ได้ ที่ลึกซึ้งถึงขนาดนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ, *ให้คนมีมิตรภาพต่อคน*, ให้คนมีมิตรภาพ *ต่อสัตว์เดรัจฉาน*, ให้คนมีมิตรภาพ*ต่อต้นไม้ต้นไล่;* มิฉะนั้นมันจะฉิบหาย. ท่านจะพูดว่า มิฉะนั้นมึง**จะฉิบหาย**แหละ, **ถ้าไม่อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ** มึงจะฉิบหาย. นี่เราก็เห็นได้ชัดเจนอยู่ : คนที่ไม่อยู่กันอย่างมิตร สัตว์ที่มันไม่อยู่กันอย่างมิตร ต้นไม้ที่มันไม่อยู่กันอย่างมิตรมันก็ฉิบหายทั้งนั้น เพราะมันเบียดเบียนกัน; แล้วมันก็ไม่ช่วยเหลือกัน มันใจจืดใจดำไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.

ฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีอะไรเข้ามาแทรกแซง **สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะรู้สึกมีมิตรภาพต่อกัน;** มนุษย์นี้ถ้าไม่มีประโยชน์ หรือไม่มีกิเลสเกิดขึ้นแทรกแซงแล้วมนุษย์จะรักกัน มีมิตรภาพต่อกัน; ต่อเมื่อมีประโยชน์เกิดขึ้น ปรุงให้เกิดกิเลสแล้ว มันจึงจะเป็นศัตรูกัน. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว มันจะมีมิตรภาพต่อกัน. สัตว์เดรัจฉาน อาตมาสังเกตดูว่า ถ้ามันไม่มีประโยชน์อะไรเข้ามาแทรกแซงแล้ว มันก็ไม่เป็นศัตรูกัน, มันยินดีที่จะอยู่ด้วยกัน.

ต้นไม้นี้ *ต้นไม้นี้มันต้องอยู่ด้วยกัน มันจึงจะเป็นปึกแผ่นแน่นหนา*, ต้นไม้ใหญ่ที่สุด มันต้องอยู่ด้วยดินที่ชื้อ ที่เต็มไปด้วยตะไคร่ ต้นไม้ที่เขียว ๆ เป็นละออง. ต้นไม้ขนาดเล็กเป็นละอองเขียว ๆ นั่น ช่วยทำต้นไม้ใหญ่ ๆ เยือกเย็น แล้วเจริญงอกงาม นี่เรียกว่ามันมีมิตรภาพ ระหว่างต้นไม้ ต้นใหญ่มหาศาล กับตะไคร่เขียว ๆ เป็นขุย ๆ เป็นละออง, มันอยู่กันด้วยความสามัคคี แล้วมันก็อยู่เป็นผาสุก. ถ้าต้นไม้ใหญ่ไม่คุ้มครองตะไคร่ก็ถูกแดดเผาตายหมด; ถ้าตะไคร่เขียว ๆ ไม่ช่วยคุ้มครองดินมันก็แห้ง ต้นไม้

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็แห้ง มันก็ลำบาก; ฉะนั้น**จะต้องอยู่กันอย่างมิตรภาพ ธรรมชาติต้องการอย่างนี้,**

ทีนี้จะดูให้ละเอียดอีกทีว่า **กระแสแห่งวิวัฒนาการของสัตว์ ของมนุษย์ ของโลกนั้น ต้องเป็นไปด้วยมิตรภาพ,** กระแสวิวัฒนาการต้องเจือด้วยมิตรภาพ มันจึงจะวิวัฒนาการในทางที่ให้รอดชีวิตเหลืออยู่, มิฉะนั้นมันทำลายกันหมด. มันไม่มีการหล่อเลี้ยงซึ่งกันและกัน มันก็ไม่มีวิวัฒนาการ. จะเห็นได้ทันทีว่า มิตรภาพนั่นธรรมชาติเดิม, ธรรมชาติเดิมนั่นมิตรภาพ; ความเกลียดชังกันเป็นศัตรูกัน นี้เป็นของใหม่เพิ่งเกิด, เพิ่งเกิดเมื่อมีประโยชน์ขัดกัน. ถ้าปล่อยไปตามเดิมมันบริสุทธิ์แล้ว มันจะมีอาการแห่งมิตรภาพ; เพราะฉะนั้นเราถือว่า **อาการเดิม**หรือธรรมชาติ หรือที่**มันเป็นอยู่เองดีกว่า คือมิตรภาพ,** อย่าบูชาศัตรูหรือความอิจฉาริษยา หรือความขัดแย้งใด ๆ.

ทีนี้ก็มาดูถึงพระศาสนา ไม่ต้องพูดเฉพาะพุทธศาสนาดอก ศาสนาไหนก็ตาม ศาส**นาทุกศาสนา** เลย **เน้นเรื่องมิตรภาพ,** ศาสนาก็มุ่งจะกำจัดความเห็นแก่ตัวของคนทั้งนั้นแหละ. **ปัญหามันเกิดขึ้นเพราะคนเห็นแก่ตัว จึงเกิดศาสดาสอนลัทธิรักผู้อื่น** ไม่เห็นแก่ตัว ให้มีมิตรภาพ จนกระทั่งวันนี้ ตั้งแต่วันแรกมีมนุษย์ในโลก จนกระทั่งทุกวันนี้ มันมีปัญหาเรื่องเห็นแก่ตัว; **ผู้มีปัญญาจึงตั้งบทบัญญัติ ความรักผู้อื่น**จนเกิดเป็นศาสนา; ดังนั้นทุกศาสนาจึงสอนให้ไม่เห็นแก่ตัว.

พุทธศาสนานี้ ขออวดหน่อยว่า ล้ำหน้าเขาหมดและ ถึงกับ**ทำลายตัวเสียเลย**; ศาสนาอื่นเขาไม่ทำลายตัวให้หมดตัว พุทธศาสนาสอนจนเห็นว่าไม่มีตัว คือให้หมดตัว เพราะไม่มีตัว มีแต่ธรรมชาติซึ่งมิใช่ตัว. นี้คุยโตหน่อยว่า พุทธศาสนาเรานี้สอนล้ำหน้าใครหมด เรื่องไม่เห็นแก่ตัวนี่; เพราะว่าสอนให้ทำลายตัว ทำลายตัวซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัวนั้นเสีย ก็สอนไกล สอนสนิท. ศาสนาอื่นยังให้เหลือ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตัว ให้มุ่งให้มีตัว ให้มีตัวที่ดี สำหรับรักผู้อื่น มีตัวที่ดีสำหรับรักผู้อื่น; นั่นแหละคือศาสนาอื่น. แต่ศาสนาพุทธเราให้**ทำลายตัวเสีย** ก็ **เลยไม่มีทางที่จะเห็นแก่ตัว** เพราะมันไม่มีตัวที่จะเห็นแก่ตัว; อันไหนจะแน่นอนกว่า.

เอาละ, **ขอให้ฟ้าสางทางมิตรภาพ. เดี๋ยวนี้มนุษย์ไม่มีมิตรภาพเพราะไปเป็นทาสของกิเลสหรือวัตถุนิยม;** ความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี้เป็นวัตถุนิยม ก็ไม่มีมิตรภาพ**. ต้องเป็นธรรมนิยม**, ธรรม-ชาตินิยม **ก็จะรักผู้อื่น. เมื่อมนุษย์กลับพอใจในศาสนา,** เมื่อนั้นความ**ไม่เห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่น ก็จะกลับมา**; พระเจ้าที่สอนความไม่เห็นแก่ตัวจะกลับได้รับความยกย่อง. เดี๋ยวนี้พระเจ้าได้รับการหยามน้ำหน้าจากคนสมัยใหม่ ว่าสอนแต่เรื่องครึคระงมงาย, ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อย ให้เห็นแก่ธรรมะ; ฉะนั้น**คนสมัยนี้** เขาก็ **ไม่ถือศาสนา.**

มันจะต้องอาศัยการศึกษาที่ถูกต้อง เด็กเกิดมาได้รับการศึกษาถูกต้อง ก็จะลดความเห็นแก่ตัว, แล้วเห็นแก่ผู้อื่น รักผู้อื่น. เดี๋ยวนี้ **การศึกษาไม่ถูกต้อง**; พอได้สนุกสนานเอร็ดอร่อย มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว **เพิ่มความเห็นแก่ตัว.** บางทีในโรงเรียนนั่นแหละส่งเสริมความเห็นแก่ตัวโดยไม่รู้ตัว จะให้ดีกว่าเพื่อน จะให้ชนะเพื่อน, เล่นกีฬาก็เพื่อให้ชนะเพื่อน โกงก็ได้ โกงในสนามกีฬาก็ได้. ถ้าอย่างนี้มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว มันไม่มีมิตรภาพ เล่นกีฬาเพื่อมิตรภาพ; แต่กลายเป็นเพิ่มความเห็นแก่ตัว มันเป็นเรื่องหลอก.

ให้มองเห็นว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ก็แล้วกัน. ขอให้ช่วยคิดกันหน่อยว่า **เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้**; สมมติว่า เขายกโลกทั้งหมดให้เรา ทั้งโลกทั้งจักรวาลเลย ทุกโลกเลย ให้เราคนเดียว แล้วให้เราอยู่คนเดียวในโลก เราอยู่ได้หรือ ?

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วเราจะอยู่ไปทำไม ? อยู่คนเดียวในจักรวาลนี้มันก็อยู่ไม่ได้; ดังนั้นเราจึงต้องเห็นแก่ผู้อื่น **ต้องรักผู้อื่น คือจะมีผู้อื่นมาอยู่เป็นเพื่อนกัน.** มิตรภาพก็คือความต้องการที่จะมีผู้อื่นอยู่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บตาย ด้วยกัน นี่เรียกว่า ฟ้าสางทางมิตรภาพ; เมื่อเราพูดกันถึงเรื่องนี้อยู่บ่อย ๆ มันก็จะเกิดฟ้าสางทางมิตรภาพเป็นแน่นอน.

ฟ้าสางทางกินดีอยู่ดี.

หัวข้อต่อไปเรียกว่า **ฟ้าสางทางกินดีอยู่ดี**, ฟ้าสางทางการกินดีอยู่ดี นี้ก็พูดบ่อยที่สุดแล้ว. บางคนนึกออกแล้ว นึกอยู่ในใจแล้ว ว่าอาตมาจะพูดว่าอะไร เพราะพูดเรื่องนี้มาหลายหนเหลือเกิน. **กินดีอยู่ดีกำลังเป็นที่บูชากันอยู่ในโลก**, เรียกว่าเป็นแฟชั่น คือทำตาม ๆ กันเขาเรียกว่าแฟชั่น นี่ทั้งโลก ๆ พูดถึงกินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดี, บ้านไหนเมืองไหนก็จะพูดถึงเรื่องกินดีอยู่ดี ตามภาษาของตนแหละ. เขาจะพูดภาษาของเขา แต่ว่าความหมายมันอยู่ที่ว่า **กินดีอยู่ดี ซึ่งไม่มีขอบเขต**, แล้วก็โดย**ไม่รู้สึกตัวด้วย**. กินดีอยู่ดีอย่างไม่มีขอบเขต แล้วตัวเองก็ไม่รู้สึกตัว ว่าตนเองนั้นกินดีอยู่ดีอย่างไม่มีขอบเขต, นั่นแหละคือแฟชั่นที่กำลังเป็นในโลก.

ประเทศเราเป็นประเทศเพิ่งพัฒนา ก็ไปตามกันประเทศใหญ่ ๆ ประเทศที่เขากินดีอยู่ดีอย่างนั้น จะละขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย. **ปู่ย่าตา ยาย ของเราเขากินอยู่แต่พอดี,** ปู่ ย่า ตา ยาย นี้**ไม่ละโมภ โลภ ลาภ** ที่จะกินดีอยู่ดีเอร็ดอร่อยไม่มีขอบเขต, นี่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เป็นพุทธบริษัทเป็นอย่างนี้. เขาละทิ้ง *ละทิ้งการประพฤติของ ปู่ ย่า ตา ยาย จะกินให้ดี จะอยู่ให้ดี จะแต่งตัวให้สวย จะอยู่บ้านอยู่ตึกเหมือนวิมาน แข่งกับเทวดา*, อะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องพิเศษเรื่องสูงสุด เรื่องดี ๆ ที่ไม่มีขอบเขตทั้งนั้น.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แฟชั่น **ความนิยมนี้ มันทำลายศีลธรรม, หลงกินดีอยู่ดี** มันก็ไม่ต้องเอาความคิดไหนมาใคร่ครวญว่า ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, มันจะเอาแต่กินดีอยู่ดีตะพึดมันก็**ทำลายศีลธรรม** ทำให้เลวกว่าสัตว์. สัตว์มันไม่หลงกินดีอยู่ดีเหมือนคน เพราะมันคิดไม่เป็น มันกินแค่อิ่มเท่านั้นแหละ, แล้วมันจะกินเท่าที่ว่ามันหิวเท่านั้นแหละ. เรื่องกินดีวิเศษ หยอดน้ำปลาเติมน้ำส้มนั้นมันไม่มี, มันไม่รู้จักนึก มันกินแต่ให้อิ่มอิ่มแล้วก็พอ.

ตามหลักของพระศาสนา เราเอาศาสนาทุกศาสนามาใคร่ครวญดูเถอะ, เราจะพบว่า**ทุกศาสนานี้จะมีหลักตรงกันหมด** คือถือว่า**การกินอยู่ที่เกินพอดีนั้นบาป; กินดีอยู่ดี หมายถึงเกินพอดี** นั้นคือบาป, **กินอยู่แต่พอดี** นั้นคือ**ไม่บาป**. **ศาสนาจึงสอนให้กินอยู่แต่พอดี** ; ถ้ากินดีอยู่ดี ซึ่งมันไม่มีที่สิ้นสุด มันก็เกินพอดี มันก็คือบาป, **การกินอยู่ที่เกินพอดีนั้นคือบาป**. ถ้าไม่ถือว่าบาป ศาสนาไหนถือว่าไม่บาป กินให้เกินพอดีเถอะ ไม่บาป นั้นไม่ใช่ศาสนา; นั้นไม่ใช่ศาสนาของมนุษย์ที่ถูกต้อง เป็นศาสนาของกิเลส, เป็นศาสนาของพญามาร ให้กินดีอยู่ดีไม่มีขอบเขต เป็นศาสนาของพญามาร.

เพราะไป**หลงการกินดีอยู่ดีไม่มีขอบเขต ลัทธินายทุนเอาเปรียบผู้อื่นมันก็เกิดขึ้นมาในโลก;** ก่อนนี้มันไม่มีดอก เพราะทุกคน เพราะทุกคนไม่ปรารถนาจะกินดีอยู่ดีให้เกินขอบเขต. กินอยู่แต่พอดีมันก็ไม่รู้จะเอาไปทำไม มันก็ไม่มีความคิดที่จะกอบโกยขูดรีดเป็นนายทุนกระดาษซับ, นายทุนมีอำนาจขูดรีดกอบโกยเอาหมด มันก็เพราะว่าต้องการจะกินดีอยู่ดี ที่ไม่มีขอบเขต**. ถ้าเกิดนายทุนมันก็ต้องเกิดคนต่อสู้** คือคอมมิวนิสต์ **นี้เป็นธรรมดา**; ถ้าว่านายทุนไม่ได้เกิดขึ้นมาในโลก คอมมิวนิสต์ก็ไม่เกิดขึ้นมาในโลก. ไปคิดดูเถอะ เพราะมีนายทุนเกิดขึ้นมาในโลก รวบรัดเอาไว้หมดเอาไว้มาก ก็ต้องเกิดผู้ต่อสู้แย่งชิงคือคอมมิวนิสต์.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ฉะนั้นอย่าไปโทษคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์มันเกิดเพราะนายทุน, **เพราะมีนายทุนจึงเกิดคอมมิวนิสต์.** นี้จึงจะเห็นได้ว่า ความกินดีไม่มีขอบเขตนั้น เป็นเหตุให้เกิดทั้งนายทุน เป็นเหตุให้เกิดทั้งคอมมิวนิสต์, ให้นายทุนเกิดขึ้นมาในโลก, ให้คอมมิวนิสต์เกิดขึ้นมาในโลก, ก็เพราะว่าการกินดีอยู่ดี, หวังที่จะกินดีอยู่ดีอย่างที่ไม่มีขอบเขต นี้เรียกว่ามันเป็นบาป **กินอยู่เกินพอดี มันจะทำลายโลก.**

กินดีอยู่ดี คนหลงกันแล้วมันก็ซื้อกันใหญ่. ของที่เกินจำเป็น มันก็เกิดเกินจำเป็นขึ้นมาในโลกเต็มไปหมด. เดี๋ยวนี้ของจำเป็นเกือบจะไม่มีใครรู้จัก, รู้จักแต่ของเกินจำเป็น. เอาโฆษณาสินค้าในหน้าหนังสือพิมพ์มาพิจารณาดูเถอะ ทั้งหมดนั่นแหละ จะเห็นว่ามันสิ่งที่ไม่จำเป็น สิ่งที่เกินจำเป็น; **เมื่อไปบูชาไปหลงให้เกินจำเป็น มันก็เกิดความไม่สมดุลย์, เกิดความผิดพลาด** เกิดอุตสาหกรรมที่ลวงคนให้เป็นทาสกิเลส, เกิดระบบการค้าหลอกคน ให้ซื้อหาแต่สิ่งที่ทำลายมนุษย์, เป็นคนหลงหลงกินหลงใช้หลงแต่งเนื้อแต่งตัว, หลงอะไรต่าง ๆ นานา เป็นอันตรายแก่มนุษย์เอง. มนุษย์ที่ว่ามีใจสูง เดี๋ยวนี้กลายเป็นคนขี้กิน ใจต่ำหรือใจสูง. คำว่า *มนุษย์แปลว่า ใจสูง* ; เดี๋ยวนี้มันกลายเป็นคนขี้กิน กินอยู่เกินพอดี หมดความเป็นมนุษย์ไป.

เขาพูดกันว่า **การกินดีอยู่ดีที่เกินจำเป็น นั้นเป็นต้นเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บสมัยใหม่** ขึ้นมาเยอะแยะไปหมด. ข้อนี้อาตมาก็เชื่อ แต่ก็ไม่มีปัญญาที่จะอธิบาย. ให้ไปถามพวกหมอดู หมอคงจะบอกได้ว่า โรคใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เพราะมนุษย์สมัยนี้กินดีอยู่ดีเกินพอดีนั้นมีโรคอะไรบ้าง เพราะว่าหลายโรคทีเดียว โรคใหม่ ๆ ที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในสมัยที่มนุษย์นิยมการกินดีอยู่ดี.

เขาว่ากันว่า แม้แต่โรคตาเป็นต้อกระจก, ตาเป็นต้อกระจก *จะเป็นแต่เฉพาะคนที่มีการกินดีอยู่ดี*. จริงหรือไม่จริงไปถามหมอดู. โรคตาต้อกระจกที่มันมากขึ้น ๆ ใน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

โลกยุคปัจจุบันนี้ก็เพราะว่าคนมีการกินดีอยู่ดี, แล้วมันไม่สมดุลย์อะไรขึ้นมาที่ตานั่นแหละ แล้วก็ตาเป็นโรคต้อต่าง ๆ นานา. โรคต้อกระจก ต้ออะไรก็ตาม เขาว่ากันอย่างนี้; มีเหตุผล. เพราะมันผิดสมดุลย์ของธรรมชาติ. ทีนี้มันไม่ได้เป็นเฉพาะที่ตา ที่ไหน ๆ ก็เป็น เป็นขึ้นมากมายหลายโรค หลายสิบโรค เพราะว่าการกินดีอยู่ดี. การกินดีอยู่ดีจึงเป็นสิ่งที่ต้องระวัง, **ขอให้กินอยู่แต่พอดี, กินอยู่เกินพอดีนั้นเป็นบาป.**

เดี๋ยวนี้คนเขาพอใจนะ พอใจกินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดี ถ้าว่ารัฐบาลไหนประกาศออกมาว่า ฉันจะช่วยให้ประชาชนกินดีอยู่ดี รัฐบาลนั้นได้รับความพอใจ ได้รับความสนับสนุน. รัฐบาลไหนในโลกก็สัญญากับประชาชนว่าอย่างนี้ทั้งนั้น เพื่อเรียกร้องความสนับสนุนของประชาชน; เขาไปยักเรียกเสียว่า สวัสดิการบ้าง อะไรบ้าง. **สวัสดิการนั้นดูจะเป็นเรื่องกินดีอยู่ดี** มุ่งหมายกินดีอยู่ดี, แล้วก็**เกินพอดีทั้งนั้น**, แล้วสวัสดิการมันจะเล่นงานมนุษย์ ให้เกิดปัญหาไม่รู้สิ้นสุด.

รู้เสียเถอะว่า กินดีอยู่ดีมันไม่มีที่สิ้นสุดนี้ มันไม่มีขอบเขต มันออกไปได้โดยไม่มีขอบเขต ปัญหามันก็ออกไปได้, อย่างน้อยก็**ทำให้ทุกคนหลงใหล ในเรื่องเอร็ดอร่อยทางอายตนะ** ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งเรียกว่าเป็นทาสของอายตนะ เป็นทาสของอารมณ์ **เป็นทาสของกิเลส.** นี่คือผลของการกินดีอยู่ดี **ทำให้คนไม่พอใจรักษาศีลธรรม,** ไม่กล้าหาญรักษาศีลธรรม เพราะจะเอาแต่ตามอำนาจของกิเลส เพื่อกินดีอยู่ดี ศีลธรรมมันก็หมดไป.

กินอยู่แต่พอดี กินอยู่แต่พอดี นั้นคือบทกำหนดของธรรมชาติ ธรรมชาติอันลึกซึ้ง หรือพระเจ้าก็ตาม ต้องการให้มนุษย์กินอยู่แต่พอดี, **ธรรมชาติกำหนดให้กินอยู่แต่พอดี** ถ้าแก **กินอยู่เกินพอดี แกต้องเป็นโทษ**, แกต้องมีโทษ แกต้องรับบาป แกต้องเกิดโรค แกต้องเกิดปัญหารบราฆ่าฟันกัน อย่างน้อยในตัวแกต้องเกิดโรค,

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

แล้วแกก็แย่งชิงกันเพื่อกินดีอยู่ดี แก่ก็ต้องได้รบราฆ่าฟันกัน ทำลายล้างกัน. ฉะนั้น สัตว์เดรัจฉานไม่ค่อยมีปัญหาอย่างนี้ เพราะมันกินอยู่แต่พอดี, แล้วความคิดมันไม่มี ที่จะกินดีอยู่ดีอย่างไม่มีขอบเขต มันคิดไม่ได้ มันสมองมันคิดไม่ได้ เพราะฉะนั้นมันไม่ต้องเป็นทุกข์ทรมานเหมือนมนุษย์.

มนุษย์ที่จะกินดีอยู่ดี ให้ลูกหลานกินดีอยู่ดี แต่งเนื้อแต่งตัวดี อะไรดี ๆ ดี **พ่อแม่ต้องเป็นโรคประสาท เพื่อให้ลูกหลานได้กินดีอยู่ดี;** นี้ทำไมไม่คิดกันบ้าง ? แต่ว่าที่จริงแล้ว มันเพิ่งเป็นเช่นนี้เมื่อเร็ว ๆ นี้, ก่อนนี้มันก็ไม่ได้เป็น. มนุษย์สมัยคนป่าโน้นเป็นอย่างนี้ไม่ได้ แล้วเขาก็อยู่กันมาอย่างถูกต้อง เป็นธรรมดาธรรมชาติพอสมดุลย์เรื่อย ๆ มา เรื่อย ๆ มา, มายุคเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ที่มัน**เกิดเจริญทางวัตถุ** เกิดความเปลี่ยนแปลงมาก คือความเจริญทางวัตถุ คือรู้จักประดิษฐ์ทางวัตถุ เรื่องกิน เรื่องนุ่งเรื่องห่ม เรื่องใช้สอย.

เมื่อรู้จักทำให้อร่อยสวยงามเพลิดเพลินกว่าธรรมชาติ เมื่อนั้นแหละปัญหามันตั้งต้น, **ปัญหายุ่งยากของมนุษย์ตั้งต้น เมื่อรู้จักกินดีอยู่ดีกว่าธรรมชาติ;** ถ้าสมัยก่อนมีเผือกมีมันไปขุดมากิน ไปไล่เนื้อก็มากิน บางทีก็กินทั้งดิบ ๆ ต่อมารู้จักย่างไฟก็กินมากกว่า ต่อมารู้จักจิ้มเกลือมันก็กินมากกว่า, เรียกว่าความเจริญทางวัตถุเพิ่มขึ้นเท่าไร ปัญหาอย่างนี้มันก็เกิดขึ้นเท่านั้น. จนกระทั่งว่าเดี๋ยวนี้มันเหลือที่จะกล่าว มีสิ่งที่เกินจำเป็นมากเหลือเกิน.

ครั้งหนึ่งอาตมาตกใจ เพียงแต่ไปเห็นเท่านั้นแหละ เขาตั้งโต๊ะเลี้ยงอาหารแบบใหม่โต๊ะจีนนั่นแหละ เฉพาะน้ำจิ้มเท่านั้นตั้ง ๒๐ อย่าง. คิดดูสิ บนโต๊ะนั้นเฉพาะน้ำจิ้มเท่านั้นมีตั้ง ๒๐ อย่าง อย่างนี้ไม่อร่อยมันก็จิ้มอย่างนี้, อย่างนี้ไม่อร่อยมันก็จิ้มอย่างนี้, อย่างนั้นไม่อร่อยมันก็จิ้มอย่างนั้น, มีให้เลือกตั้ง ๒๐ อย่าง มันก็กินเกินพอดี

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เพราะว่าเปลี่ยนทีมันก็อร่อยที มันก็**กินเกินพอดี** นั่นแหละความเจริญซึ่งจะฆ่ามนุษย์ **ทำให้มีโรคภัยไข้เจ็บ, ให้มีความเห็นแก่ตัว ให้มีความอิจฉาริษยา,** ให้มีความแย่งชิงแล้วก็ทำลายล้างกัน.

ฉะนั้นรีบศึกษาธรรมะ, เดี๋ยวนี้ศึกษาธรรมะ ให้รู้ในข้อนี้, **หยุดเป็นทาสของกิเลส,** หยุดเป็นทาสของกิเลส ไม่บูชาความอร่อยของกิเลส. ความอร่อยนั้นมันเพื่อส่งเสริมกิเลส เป็นของกิเลส ไม่ใช่ของธรรมะ; ถ้าของธรรมะไม่ต้องอร่อยให้เลี้ยงชีวิตอยู่ได้ให้เป็นปรกติ, **เอาแต่เพียงปรกติ และสมดุลย์;** ถ้าถึงขนาดอร่อยแล้วก็เป็นเรื่องของกิเลส.

แต่ว่า**คนที่มีธรรมะแล้ว ถึงจะอร่อยมันก็ไม่หลงใหลดอก** เอาของอร่อยอย่างไรมาให้คนที่มีธรรมะกิน มันก็ไม่หลงใหล, มันเพียงแต่รู้ว่า โอ้ นี้มันอร่อยโว้ย เขาเรียกกันว่าอร่อย แล้วก็ไม่ต้องหลงใหล. ฉะนั้นคนมีธรรมะจึงไม่เป็นอะไร กินของ**อร่อยก็ไม่หลงใหล**, กินของ**ไม่อร่อยก็ไม่ขัดใจ**ปรกติอยู่เสมอ; นี่เขาเรียกว่ามีธรรมะ.

ฟ้าสางทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์.

เอ้า, ทีนี้ข้อสุดท้ายของฟ้าสาง อย่าเพ่อตกใจ ข้อสุดท้าย ฟ้าสางทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ นี่เรื่องสุดท้ายที่จะพูดวันนี้ แล้วก็จะเลิกกัน **ฟ้าสางทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์** กลัวคอมมิวนิสต์.

เดี๋ยวนี้คนครึ่งโลกอย่างน้อยกลัวคอมมิวนิสต์, คนตั้งครึ่งโลกกลัวคอม-มิวนิสต์ โดยเฉพาะฝ่ายนายทุนหรือฝ่ายที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ก็**กลัวคอมมิวนิสต์** เรียก

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ว่า**เป็นปัญหาใหญ่ในโลก,** กลัวอย่างขึ้นสมอง กลัวอย่างงมงาย กลัวอย่างไร้เหตุผล. กลัวอย่างเป็นโรคประสาท. เขาว่ามีคนเป็นโรคประสาทเพราะหวาดกลัวคอมมิวนิสต์กันไม่น้อยเหมือนกัน เพราะมันไม่รู้จักกลัว มัน**กลัวเกินขนาดจนขึ้นสมอง.**

คำว่าขึ้นสมองนั้น ต้องให้ยกเอาคำพูดบ้านเรา คำพูดปักษ์ใต้บ้านเรานี่เป็นหลัก อะไรขึ้นสมอง ? กลัวขึ้นสมอง กลัวจนอุจจาระขึ้นสมอง, พูดว่า กลัวจนขี้ขึ้นหัว **เพราะกลัวมากไป** มันกลัวอย่าง **ไม่มีเหตุผล** เมื่อขี้เข้าไปอยู่ในสมองหมดแล้วเอาสมองไหนมาคิดเล่า ในหัวกระโหลกเต็มไปด้วยขี้ แล้วมันจะเอาสมองไหนมาคิด. นี่เรียกว่ากลัวจนขี้ขึ้นสมองขึ้นหัว มันก็หมด ก็ผิดหมด.

เดี๋ยวนี้ **คนก็กลัวคอมมิวนิสต์** กันถึงขนาดนี้ แล้ว**เป็นโรคประสาทผิดปรกติกันมากมายทีเดียว.** นี่ปัญหาคือหวาดกลัวคอมมิวนิสต์, แล้วก็ เอ้า ลงทุนปราบคอมมิวนิสต์ กัน ชักชวนกันปราบคอมมิวนิสต์เสียเวลา เสียเงิน เสียข้าวของ เสียชีวิต เสียชีวิตแลกกันไปเท่าไร ๆ แล้วปราบคอมมิวนิสต์. นี่มันเป็นปัญหาอย่างนี้, แล้วก็ไม่มีผลดีอะไรเกิดขึ้นมา ยังนอนสะดุ้งหวาดกลัวคอมมิวนิสต์อยู่นั่นเอง. เป็นความเลวร้าย.

เลิกกลัวคอมมิวนิสต์กันได้แล้ว **คือมีธรรมะให้เพียงพอ เราไม่ต้องมีอะไรที่ต้องกลัว,** มันไม่มีอะไรที่ต้องกลัว, มันไม่มีตัวมีตนที่จะตาย หรือที่จะให้ใครมาฆ่าให้ตาย เราไม่ต้องกลัว. ที่**น่ากลัวนั้นคือกิเลส,** กลัวกิเลสยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์นั่นแหละถูก มีคนมาชักชวนอาตมาว่า ช่วยกันต่อต้านคอมมิวนิสต์. อาตมาบอกว่าคอมมิวนิสต์ไม่น่ากลัว กิเลสน่ากลัว คุณมาช่วยกันต่อต้านกิเลสเอาไหม ? เขาไม่เอา, เขาก็เลยกลับ. เราก็ไม่ต้อง ต่างคนต่างไม่ต้องช่วยกัน. เขาชวนต่อต้านคือทำลายคอมมิวนิสต์ เราชวนต่อต้านกิเลส ทำลายกิเลส, แล้วตกลงกันไม่ได้ก็เลิก.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ขอพูดถึงความจริงเรื่องนี้นิดหน่อยว่า พวกคอมมิวนิสต์เขาก็มีอุดมคติสูงว่า**เขาจะจัดโลกนี้ให้มีสันติภาพ** เขา**จึงหาพวกได้มาก.** พวกคอมมิวนิสต์ขยายตัวออกไปได้มา หาแนวร่วม เพื่อนมาก ๆ มาก เพราะเขามีคำพูดว่าเขาจะจัดโลกให้มีสันติภาพ แล้วเขาก็มีเหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้ เหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้. พวกคอมมิวนิสต์หลาย ๆ แขนง หลาย ๆ ลัทธิ มีเหตุผลของตน ๆ หาพรรคพวกได้มากขึ้น ๆ จนเกินครึ่งโลกแล้วกระมัง เพราะเขาอ้างว่าเขา **จะจัดโลกให้มีสันติภาพ ตามแบบของคอมมิวนิสต์ คืออย่าให้มีใครได้เปรียบใคร,** ให้เป็นของกลาง ให้อะไรก็ตามใจเถอะ ตามลัทธิคอมมิว-นิสต์ เขาก็มีวิธีจัดโลก ให้มีสันติภาพ.

ทีนี้ **พวกนายทุน** ข้าศึกของคอมมิวนิสต์ เขาก็ว่า **จะจัดโลกให้มีสันติภาพ** เรามาจัดโลกกันแบบนี้สิ แบบนี้แบบนายทุนนี้ แล้วโลกก็จะมีสันติภาพ เขาก็หาพวกหาอะไรได้แน่นแฟ้นเหมือนกัน กุมกันไว้แน่นแฟ้นเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ เพื่อจัดโลกให้มีสันติภาพ.

ทีนี้ **ชาวพุทธเรา** เรา**ก็ว่า ฉันจะจัดโลกให้มีสันติภาพ** เหมือนกัน; ฉันไม่เป็นนายทุน ฉันไม่เป็นคอมมิวนิสต์ดอก แต่ฉันก็จะจัดโลกให้มีสันติภาพเหมือนกัน.

เอา, มาแข่งกัน ๓ พวก **ต่างคนต่างที่จะจัดโลกให้มีสันติภาพด้วยกัน,** แล้วทำไมมันจึงเข้ากันไม่ได้เล่า, ทุกฝ่ายต้องการจะจัดโลกให้มีสันติภาพ แล้วทำไมมันจึงรวมกันไม่ได้, แล้วก็ทะเลาะกันเอง ทำลายกันเอง เป็นศัตรูกันเอง เป็นเวรเป็นภัยกันเอง ทั้งที่ปากพูดเหมือนกันทั้ง ๓ ว่าฉันจะจัดโลกให้มีสันติภาพ.

นี่มัน **ร่วมมือกันไม่ได้** ทั้งที่ว่าจะจัดโลกให้มีสันติภาพด้วยกัน ทั้งนี้ก็**เพราะว่าวิธีจัดมันต่างกัน**; แย่งกันจัดโลก ไม่ตกลงกัน, แล้วก็ทำลายล้างกัน เพราะว่าไม่

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ตกลงกัน. คอมมิวนิสต์เขาก็ว่า**ต้องฆ่านายทุน** เสีย โลกจึงจะมีสันติภาพ. นายทุนก็**ว่าต้องฆ่าคอมมิวนิสต์** เสีย โลกจึงจะมีสันติภาพ, นี้ชาวพุทธเราว่า **ต้องรักกันและกัน** โลกจึงจะมีสันติภาพ, มันเหมือนกันที่ตรงไหน. คอมมิวนิสต์จะจัดโลกให้มีสันติภาพโดยล้างนายทุนเสียให้หมด, นายทุนก็ว่าจะโลกให้มีสันติภาพ ด้วยการล้างคอมมิวนิสต์เสียให้หมด, ชาวพุทธเราว่า จะจัดโลกให้มีสันติภาพก็ต้องรักกันทุกฝ่าย. ไม่มีใครคิดที่จะฆ่าใครหรือล้างผลาญใคร เป็น ๓ อย่างไม่เหมือนกันเลย.

นี้ขอให้ลองคิดดูว่า **อย่างไหนมันจะถูกต้อง ?** ถ้าเราเป็นพุทธบริษัทจริงมันก็เป็นอย่างนี้อยู่แล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนมา **หลักธรรมในพระพุทธศาสนา** ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า **เราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน,** เรามาอยู่กันอย่างนี้ซิ ไม่มีใครเอาเปรียบใคร. **คอมมิวนิสต์ก็ได้อาจจะเกิดขึ้น**ในโลก เพราะมีแต่คนรักกัน, **นายทุนก็ไม่อาจจะเกิดขึ้น**ในโลก เพราะมันมีแต่คนรักกัน มันเห็นแก่ผู้อื่นด้วย มันจะกอบโกยฝ่ายเดียวไม่ได้. เพราะฉะนั้นนายทุนก็ไม่เกิดถ้ามนุษย์รักกัน, คอมมิวนิสต์ก็ไม่เกิด ถ้ามนุษย์รักกัน. **ถ้ามนุษย์รักกันมันก็เป็นพุทธบริษัทขึ้นมาทันที** คราวเดียวพรึบเดียว ก็เป็นพุทธบริษัทกันทั้งโลก ถ้าว่าเรามันรักกัน เมตตากรุณาต่อกัน.

ทีนี้จะฟ้าสางได้อย่างไร ? **กลับไปหาพระศาสนา,** กลับไปหาหลักเกณฑ์ที่ว่า เราจะต้องอยู่ร่วมกันในโลก**. ต้องมีความรักเพื่อนมนุษย์** เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; นายทุนก็กลับไปหาธรรมะ มีธรรมะรักผู้อื่น, คอมมิวนิสต์ก็กลับไปหาธรรมะ เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ไม่ต้องฆ่ากัน พูดจากันได้ พูดจารู้เรื่องกันได้. ชาวพุทธเราก็ทำไปตามเดิม มีความรักเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, มันจะกลายเป็นโลกทั้งโลก ที่มี **แต่ความรักความเมตตากรุณา, เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ไม่ต้องกลัวคอมมิวนิสต์หรืออะไร**อีกต่อไป.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

ที่จริงก็เป็น**หลักธรรมะในพระพุทธศาสนา**อยู่เองแล้ว ถ้าใครถือหลักอันนี้ แล้วก็**ไม่เกิดนายทุนขึ้นในโลก ไม่เกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นในโลก, มีแต่มนุษย์ที่มีจิตใจสูง** อย่างเดียว, ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา เดินอยู่ตรงกลาง. **นั่นแหละมันจะรอด;** จะไปเป็นซ้ายอย่างคอมมิวนิสต์, จะไปเป็นขวาอย่างนายทุน, จะเรียกชื่ออะไรก็ตามใจเถอะ, มันก็คือเอียงซ้ายเอียงขวา มันไม่ถูกทั้งนั้นแหละ. มัน**อยู่ที่ตรงกลางนั่นแหละจะถูกที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา.**

โลกปัจจุบันนี้เจริญด้วยการศึกษา อาจจะเข้าใจพุทธศาสนาได้ **เพราะพุทธศาสนา**ไม่มีเหตุผลอันหลอกลวงปิด**บัง มีเหตุผลที่เปิดเผย ว่าเราต้องรักกัน,** หรือว่าเราจะดับทุกข์ของมนุษย์นั้นไม่ใช่เกี่ยวกับเรื่องภายนอก มันเกี่ยวกับเรื่องภายใน, **ทำจิตใจให้ถูกต้อง แล้วเราก็ไม่มีความทุกข์.** เมื่อเราไม่มีความทุกข์แล้ว จะมี**ความจำเป็นอะไรที่เราจะต้องมาคอยฆ่ากัน, ตั้งพิธีที่จะฆ่าล้างผลาญกันอยู่อย่างนี้.**

ถ้าว่ามีการสอนพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ก็เหมาะสมกับมนุษย์แห่งยุคปัจจุบันที่มีความเฉลียวฉลาด ศึกษาวิทยาศาสตร์ คือพุทธศาสนา มันก็เข้าใจกันได้ มันก็รวมกันได้; **มนุษย์นี้รวมกันได้ตามความหมายของคำว่า***คอม คอมมิวนิสต์* นั้นมัน*มีความหมายว่าเป็นการรวม*, รวมหมด อยู่เหมือนกัน; **แต่จะรวมหมดด้วยอาวุธนั้นไม่ได้** คอมมิวนิสต์**เขาจะรวมด้วยอาวุธ** มัน**ทำไม่ได้** มันเป็นไปไม่ได้ **ไม่มีใครยอมใคร**. แต่**ถ้ารวมกันด้วยธรรมะนี้มันทำได้;** เอาธรรมะมาดีกว่า **เอาศาสนามาดีกว่า,** เอาพระเจ้ากลับมาดีกว่า แล้วคนก็ **จะรวมกันได้ ทั้งโลกทั้งจักรวาล** ไม่มีปัญหาเหลืออีกต่อไป.

มันมีปัญหาอยู่ที่คอมมิวนิสต์กับนายทุนเขาจะรวมกันได้หรือไม่; ส่วน**ชาวพุทธ**เรานี้พร้อมเสมอที่จะรวม หรือ**รวมอยู่เองแล้วตามธรรมชาติ** เพราะจิตใจ

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันเปิดกว้างอยู่เองแล้วอย่างนั้นว่า เราเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ชาวพุทธไม่มีปัญหา **ชาวพุทธแท้จริงไม่กลัวคอมมิวนิสต์;** ถ้ายังกลัวคอมมิวนิสต์อยู่ยังไม่ใช่ชาวพุทธที่แท้จริง.อาตมาพูดอย่างนี้คงมีคนด่า เรากลัวกิเลสมากกว่ากลัวคอมมิวนิสต์, **กิเลสน่ากลัวกว่าคอมมิวนิสต์** เพราะฉะนั้นเราจึงไม่กลัวคอมมิวนิสต์. **เรากลัวกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดคอมมิวนิสต์,** กลัวกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดนายทุน.

คุณลองคิดดูจะเห็นได้ว่า เพราะเห็นแก่ตัวไม่มีธรรมะ ก็เกิดนายทุนขึ้นมาก่อน, เพราะเห็นแก่ตัวไม่มีธรรมะ ไม่ต่อสู้ด้วยธรรมะ ก็เกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นมาจะล้างผลาญนายทุน. กิเลสเป็นเหตุให้เกิดทั้งนายทุนและคอมมิวนิสต์; ดังนั้นกิเลสน่ากลัวกว่าคอมมิวนิสต์ ชาวพุทธจึงกลัวกิเลสมากกว่ากลัวอะไร ๆ.

ถ้าปราบกิเลสได้, ในโลกนี้ **ถ้าปราบกิเลส**ได้ **มันก็หมดไปทั้งนายทุนและคอมมิวนิสต์**, ไม่มีปัญหาเหลือดอก. ถ้าธรรมะเข้ามาปราบกิเลสของคนได้ มันก็หมดไม่มีเหลือ ทั้งพวกคอมมิวนิสต์และทั้งพวกนายทุน; การที่รบกันยืดเยื้อถาวรนี้ก็ไม่มีดอก มันหยุดไปเอง. **เกิดนายทุน** ขึ้นมาในโลก**ก็เพราะกิเลส, เกิดคอมมิว-นิสต์**ขึ้นต่อต้านนายทุน **ก็เพราะกิเลส**; พอไม่มีกิเลสมันก็หายไปโดยไม่ต้องฆ่า มันหายไปเองทั้งนายทุนและทั้งคอมมิวนิสต์.

ฉะนั้นจึงว่า **เอาธรรมะเข้ามา แล้วจะหมดปัญหา** ที่เป็นความหวาดกลัวของคนตั้งครึ่งโลก ถึงฝ่ายคอมมิวนิสต์เอง ก็อยู่ด้วยความหวาดกลัว ว่าจะพ่ายแพ้แก่นายทุน, นายทุนก็อยู่ด้วยความหวาดกลัว ว่าจะพ่ายแพ้แก่คอมมิวนิสต์. ฉะนั้น จึงพูดว่ามัน**กลัวกันอยู่ทั้งโลก**ดีกว่า, ทรมานจิตใจกันตลอดเวลาด้วยกันทั้งโลก. ขอให้ธรรมะกลับมา ขอให้ศาสนากลับมา ขอให้พระเจ้ากลับมา ก็เกิดฟ้าสางทางที่จะไม่ต้องกลัว

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

คอมมิวนิสต์ หรือไม่ต้องกลัวอะไรอีกต่อไป เพราะว่าสิ่งที่น่ากลัวสูงสุดนั้นคือกิเลส ถ้าเราเอาชนะกิเลสได้ สิ่งที่น่ากลัวทั้งหลายก็หมดไป.

นี้เรียกว่า ฟ้าสางทางความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ สางแล้วก็จะหมดไป พุทธบริษัทจะทำได้ หรือพุทธบริษัทก็ทำอยู่แล้วตลอดเวลา, ถ้าไม่บกพร่องในหน้าที่ของตน. กลัวแต่ว่าพุทธบริษัทนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นนายทุน หรือไปเป็นคอมมิวนิสต์เสียอีก ; ถ้าพุทธบริษัท **ยังเป็นพุทธบริษัทอยู่ ปัญหาก็จะไม่มี.**

เป็นอันว่า มีเรื่องฟ้าสางทางคอมมิวนิสต์นี้เป็นเรื่องสุดท้าย ของการบรรยายวันนี้, แล้วเป็นเรื่องสุดท้ายของการบรรยายปีนี้ เดือนนี้เป็นเดือนสุดท้ายของการบรรยาย. เดือนตุลาคมขึ้นใหม่ พฤศจิกายน ธันวาคม ๓ เดือนนั้นเราหยุด ปิดเทอม ๓ เดือน. การบรรยายวันนี้เป็นครั้งสุดท้าย ก็พูดจบเรื่องฟ้าสางระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์.

....

ขอให้ท่านทั้งหลาย**พิจารณาดูให้ดี มันก็ได้เกิดฟ้าสางจริง ในความหมาย ๓ อย่าง : คือส่วนที่ ฟ้าสางเพราะมีสวนโมกข์** นี้ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง นี่โดยตรง, ทีนี้**ฟ้าสางเพราะมีคำสั่งสอนอธิบายของสวนโมกข์เป็นอุปกรณ์** นี้มันก็ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง, หรือมันสางเอง โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับสวนโมกข์ แต่ว่าเผอิญมัน **พ้องกันกับที่มีสวนโมกข์** ระหว่างห้าสิบปี เราก็เอามารวมด้วย; เรียกว่าฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี สางเอง, สางเพราะมีสวนโมกข์, หรือสางเพราะว่ามีเหตุผลครึ่งหนึ่งจากการมีสวนโมกข์ ก็รวมเรียกว่า ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี ที่มีสวนโมกข์.

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

เอามาพูดนี้ไม่ใช่เพื่ออวดตัว ไม่ใช่เพื่ออวดดี สำหรับพุทธบริษัทเรา แต่เอามาพูดเพื่อให้เรานึกเห็นมองเห็น **สิ่งที่ควรกระทำ,** และ**เราได้กระทำแล้ว** และ**จะได้เป็นอุทาหรณ์ทิฏฐานุคติสำหรับคนที่จะทำต่อไปข้างหน้า.** ถ้าคนที่จะทำอะไรต่อไปข้างหน้าในทางธรรมนี้ เขาพิจารณาดูเรื่องเหล่านี้แล้ว เขาก็จะเห็นลู่ทาง มันก็จะง่าย มันจะไม่ลำบาก ในการที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไข ให้โลกนี้มีสันติสุข มีสันติภาพ : **บุคคลมีสันติสุข,** แล้วก็**สังคมมีสันติภาพ** ก็เรียกว่าเป็นโลกที่ควรจะพอใจ.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะเอาไปคิดนึกพิจารณา สำหรับทำให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป, และสำหรับจะได้ชักจูงคนที่ยังไม่เข้าใจ หรือพวกอื่นที่ถือสิทธิอื่นยังไม่เข้าใจ เขาก็จะได้เข้าใจ, แล้วเราก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ร่วมมือกัน ทำโลกนี้ให้มีสันติภาพ เป็นการ**ได้ทำหน้าที่ของตนเองดีที่สุดแล้ว ไม่มีความบกพร่องที่ใครจะมาติเตียน** ว่าเราเหลวไหลไม่ทำอะไร, หรือไม่ทำอะไรตามที่ควรจะทำ. เราได้ทำแล้ว และได้พยายามมาอย่างนี้ สรุปผลเป็นเรื่องสางต่างลักษณะกันหลายสิบชนิด หลายร้อยชนิด ระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม ในรูปแบบคณสาธยาย ฟังแล้ว จะเกิดกำลังใจ เกิดความกล้าหาญ เชื่อแน่ในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม อันเป็นหน้าที่ของตน สืบต่อไป ในกาลบัดนี้.

พิมพ์ที่ หจก. การพิมพ์พระนคร ๖๕–๗๑ ถนนบูรณศาสตร์ (แยกถนนบุญศิริ) กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
นางอารี จุ้ยทรัพย์เปี่ยม ผู้พิมพ์และโฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๙ โทร. ๒๒๑๒๓๓๗, ๒๒๒๑๖๗๔

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th